

GSI JOURNALS

SERIE A
ADVANCEMENTS IN
TOURISM, RECREATION AND
SPORTS SCIENCES
(ATRSS)

VOLUME: 7 ISSUE: 1 YEAR: 2024
E-ISSN: 2645-9116

GSI JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES

Volume: 7 Issue: 1

JOURNAL INFO (COPYRIGHT)

Journal Name	GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences
E-Mail	Takicanmetin@gmail.com
Web	https://dergipark.org.tr/en/pub/atrss
Adress	Kırklareli Üniversitesi, Kayalı Yerleşkesi, Turizm Fakültesi Merkez/Kırklareli
Publisher	Taki Can METİN
E-ISSN	2645-9116

GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES

Volume: 7 Issue: 1

EDITORIAL BOARD

Chef in Editor

Öner DEMİREL - *Kırıkkale University*

Co-Editor

Taki Can METİN - *Kırklareli University*
Hilmi Rafet YÜNCÜ - *Anadolu University*
Sultan Sevinç KURT KONAKOĞLU – *Amasya University*

Editorial Board Members

Şükran ŞAHİN - *Ankara University*
Alper ÇABUK - *Eskişehir Technical University*
Saye Nihan ÇABUK - *Eskişehir Technical University*
Koray VELİBEYOĞLU - *İzmir Institute of Technology*

Özkan TÜTÜNCÜ - *Dokuz Eylül University*
Elif TOKDEMİR DEMİREL - *Kırıkkale University*
Onur ÇAKIR - *Kırklareli University*
Nedim KEMER - *Kırıkkale University*

Section Editors

Ömer Kamil ÖRÜCÜ - *Süleyman Demirel University*
Müge A. MUNUSTURLAR - *Eskişehir Technical University*
Özlem ERDOĞAN – *Kırklareli University*
Savaş EVREN – *Gümüşhane University*
Ertan DÜZGÜNEŞ - *Karadeniz Technical University*

Arif YÜCE - *Eskişehir Technical University*
Hakan KATIRCI - *Eskişehir Technical University*
Emrullah TÖREN - *Kırklareli University*
Gökhan KENAR
Volkan AYDOĞDU – *Bitlis Eren University*

Layout Editors

M. Bihter BİNGÜL BULUT - *Kırıkkale University*
Tuba Gizem AYDOĞAN – *Kırıkkale University*
Hasan Tahsin KOKANALIOĞLU – *Kırklareli University*

Seyhan SEYHAN - *Karadeniz Technical University*
Pinar Özge YENİÇIRAK - *Karadeniz Technical University*

Statistic Editor

Oytun Emre SAKICI - *Kastamonu University*

Foreign Language Editor

Elif TOKDEMİR DEMİREL - *Kırıkkale University*

Social Media Editor

Kadir Tolga Çelik – *Amasya University*

International Advisory Board

Amitabh UPADHYA - *Skyline University College*
Andjela J. STOJANOVIĆ - *Mediterranean University*
Athula GNANAPALA - *Sabaragamuwa University*
Dimitrios DIAMANTIS - *Les Roches Glb. Hosp. Edu.*
Francesco FAVIA – *Universitas Sancti*
Gamal S. A. KHALİFA – *Lincoln University College*
Giuliano BİFOLCHİ - *University of Rome Tor Vergata*
Haywantee RAMKISSOON - *Curtin University*
İldikó BALATONİ – *University of Debrecen*
Mir Abdul SOFİQUE - *University of Burdwan*
Mohammed Adel ATTİA – *Minia University*
Mukhles Al-ABABNEH - *Al-Hus. Bin Tal. University*
Piyush SHARMA - *Amity University*
Rogelio Jr. FLORES - *University of Averio*
Salvatore AMADUZZI - *University of Udine*
Sergej GRIČAR - *University of Novo mesto*
Sonia MİLEVA - *Sofia University*
Stephanie MORRİS - *The Emirates Acad. of Hosp.*
Timo DERİCKS - *HZ University of Applied Sciences*
Vojtěch MERUNKA - *Czech Uni. of Life Sciences*

National Advisory Board

Mustafa Cevdet ALTUNEL - *Kırklareli University*
Kerem Yıldırım ŞİMŞEK - *Eskişehir Technical University*
Savaş EVREN - *Gümüşhane University*
Melike ULUÇAY - *Yaşar University*
Serhat Adem SOP - *Mehmet Akif Ersoy University*
Mustafa KESİCİ - *Kırklareli University*
Serkan TÜRKMEN - *Çanakkale Onsekiz Mart University*
Yeşim KOBA - *Dokuz Eylül University*
Şebnem ERTAŞ BEŞİR - *Akdeniz University*
Ebru GÜNLÜ - *Dokuz Eylül University*
Sonay ÇEVİK - *Karadeniz Technical University*
Atilla GÜL - *Süleyman Demirel University*
Kaplan UĞURLU – *Kırklareli University*
Elif BAYRAMOĞLU - *Karadeniz Technical University*
Mehmet Han ERGÜVEN - *Kırklareli University*
Seçkin ESER - *Kırklareli University*
Bilal DEVECİ - *Kırklareli University*
İlke BAŞARANGİL - *Kırklareli University*
Nilufer TOYLAN VATANSEVER - *Kırklareli University*
Sibel SÜ ERÖZ- *Kırklareli University*

GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES

Volume: 7 Issue: 1

CONTENTS

Authors	Article	Page
Research Articles		
Çağla AYDEMİR Atıla GÜL	Kırsal Turizm Değerlerinin Görsel Peyzaj Analizi ile Değerlendirilmesi: Hisarardı Köyü Örneği [tr] Evaluation of Rural Tourism Values with Visual Landscape Quality Analysis: Hisarardı Village (Yalvaç-Isparta) Example [en] Doi: 10.53353/atrss.1298052	1-15
Serhat Adem SOP Fuat ATASOY Yusuf GÜNAYDIN	Resort Otellerde Çevrim İçi Yorum Manipülasyonu [tr] Online Review Manipulation in Resort Hotels [en] Doi: 10.53353/atrss.1302316	16-31
Ayşegül KUTLUK BOZKURT	Çocuk Müzelerine Yönelik Ziyaretçi Deneyiminin İncelenmesi[tr] Examination of Visitor Experience for Children's Museums en] Doi: 10.53353/atrss.1350668	32-47
Fatih BEKTAŞ Buket ÖZDEMİR IŞIK Yaşar Selçuk ERBAŞ Emre BAHAR Sabiha KAYA	Kullanıcı Potansiyeline Bağlı Koruma Statüsündeki Mavi Yıldız Çiçeğinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Trabzon Kadıralak Yaylasında Yürüyüş Rotalarının Belirlenmesi [tr] Determination of Trekking Routes in Trabzon Kadıralak Plateau for the Sustainability of the Blue Star Flower with Protection Status Depending on User Potential [en] Doi: 10.53353/atrss.1344133	48-66
Nalan AKSAKAL Canan TURGUT Serdar KOCAEKŞİ	Tırmanış Sporcularının Öz-yeterlik Düzeylerinin Cinsiyet, Yaralanma Durumu, Spor Geçmişi, Tırmanış Türü ve Tırmanış Derecesi Açısından İncelenmesi [tr] Investigation of Self-Efficacy Levels of Climbing Athletes in terms of Gender, Injury Status, Sports History, Type of Climb and Degree of Climbing [en] Doi: 10.53353/atrss.1282839	67-75
Necmettin GÜR Elif SAĞLIK	Tarihin Sıfır Noktasında Bir Mekânsal Çözümleme Çalışması: Göbeklitepe Ören Yeri (Şanlıurfa) [tr] A Spatial Solution Study at the Zero Point of History: Göbeklitepe Ruins (Şanlıurfa) [en] Doi: 10.53353/atrss.1327776	76-91
Sevim KÜL AVAN Suat KARAKÜÇÜK	Rekreasyonel Hizmet Kalitesi ve Davranışsal Niyet Arasındaki İlişki İçerisinde Heyecan Arayışının Düzenleyici Rolü [tr] The Moderating Role of Sensation Seeking on the Relationship between Recreational Service Quality and Behavioral Intention [en]	92-110

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 7 Issue: 1

Doi: 10.53353/atrss.1345102		
Hüseyin Ertan İNAN	Comparison of Machine Learning Algorithms for Classification of Hotel Reviews: Sentiment Analysis of TripAdvisor Reviews [en]	111-122
Doi: 10.53353/atrss.1327615		
Sedat ÇELİK Gökhan KADIRHAN	Bilinmeyene Yolculuk: Şırnak Kültür, İnanç ve Yürüyüş Rotaları [tr] Journey into the Unknown: Şırnak Culture, Faith and Trekking Routes [en]	123-138
Doi: 10.53353/atrss.1339499		
Zeynep ARI Sima POUYA	Peyzaj Alanlarında Aydınlatma Uygulamalarının İncelenmesi: Malatya Kent Parkları Örneği [tr] Examination of Lighting Applications in Landscape Areas: The Case of Malatya City Parks [en]	139-154
Doi: 10.53353/atrss.1298562		
Erkan POLAT Sümeyye KAHRAMAN Burak KORKMAZYÜREK	Tourism Oriented Strategic Spatial Planning and Regional Development: TR22 Region Example [en]	155-176
Doi: 10.53353/atrss.1314147		
Simge YAŞAR Murat TUTAR Mehmet KALE	13-18 Yaşlar Arası Taekwondocularında Dinamik ve Propriyoreseptif Nöromusküler Fasilitasyon (PNF) Egzersizlerinin Esnekliğe Etkisinin Karşılaştırılması [tr] Comparisons of the Effects of Dynamic and Proprioceptive Neuromuscular Facilitation (PNF) Exercises on Flexibility in Taekwondo Athletes between the ages of 13-18 [en]	177-187
Doi: 10.53353/atrss.1378399		
Gökay İLHAN Murat TUTAR Mehmet KALE	7-10 Yaş Grubu Çocuklarda Yüzme Antrenmanlarına Ek Olarak Yapılan Kara Antrenmanlarının Serbest ve Sırtüstü Stil Yüzme Performansına Etkileri [tr] Effects of Dry-Land Training in addition to Swimming Training on Freestyle and Backstroke Technical Swimming Performance of Children Aged 7-10 Years [en]	226-238
Doi: 10.53353/atrss.1379962		
Taner AKKOÇ	Festivallerin Sosyo-Ekonomik Sonuçlarının Yerel Halkın Turizm Desteğine Etkisi [tr] The Effect of Socio-Economic Consequences of Festivals on Residents' Tourism Support [en]	260-279
Doi: 10.53353/atrss.1390294		
Bedriye Çilem SOYLU Bayram ŞAHİN	Miras Turizmi Kapsamında Turist Motivasyonunun ve Unutulmaz Turizm Deneyiminin Değerlendirilmesi [tr] Evaluation of Heritage Tourism, Tourist Motivation and Memorable Tourism Experience [en]	280-300

**GSJ JOURNALS SERIE A: ADVANCEMENTS IN TOURISM,
RECREATION AND SPORTS SCIENCES**

Volume: 7 Issue: 1

Doi: 10.53353/atrss.1370344		
Kerem Yıldırım ŞİMŞEK	XYZ Kuşaklarında Boş Zaman İnternet Kullanımı Alışkanlıkları [tr] Leisure Internet Usage Habits in Generations XYZ [en] Doi: 10.53353/atrss.1329036	301-313
Selin KAMA	Meditation as a Leisure Activity: A Content and Comment Level Analysis [en] Doi: 10.53353/atrss.1412002	314-325
Serhat BİNGÖL	Yabancı Sırtçantalı Gezginlerin İstanbul'daki Liminoid Deneyimleri [tr] Liminoid Experiences of Foreign Backpackers in Istanbul [en] Doi: 10.53353/atrss.1269214	326-342
Review Articles		
Tuba Gizem AYDOĞAN Emine Figen DİLEK	Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri [tr] Child Friendly Urban Planning and Design Criteria [en] Doi: 10.53353/atrss.1367400	188-211
Sanaz TAMIMZADEH Çağıl Hale ÖZEL	Determining the Bibliometric Profile of Birdwatching and Birding Research on Web of Science [en] Doi: 10.53353/atrss.1315960	212-225
Merve TEMİZ TOPSAKAL Alper SAĞLIK	Biyomimikrik Kentlerin Yeşil Altyapı Yönetimi ile Değerlendirilmesi [tr] Evaluation of Biomimicric Cities with Green Infrastructure Management [en] Doi: 10.53353/atrss.1397762	239-259
Osman ÖZER	Av Turizminin Kırsal Kalkınmaya Etkisi; Türkiye ile Kuzey Ülkeleri Karşılaştırılması [tr] Effects of Hunting Tourism on Rural Development; Comparison of Turkey with Nordic Countries [en] Doi: 10.53353/atrss.1291798	343-366

Kırsal Turizm Değerlerinin Görsel Peyzaj Analizi ile Değerlendirilmesi: Hisarardı Köyü Örneği *

Çağla AYDEMİR, Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık, Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı, caglabostan15@gmail.com, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3575-8957
Atıla GÜL, Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, atilagul@sdu.edu.tr, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9517-5388

Öz

Bu çalışmada; köy yerleşimlerin kırsal turizm kapsamında doğal ve kültürel peyzaj değerlerin görsel peyzaj kalitesi açısından değerlendirilmesi ve kırsal turizm stratejik eylemlerle ilişkilendirilmesi ve yansıtılmasını amaçlamaktadır. Çalışma alanı olarak belirlenen Yalvaç (Isparta) ilçesine bağlı Hisarardı Köyüne ait 6 peyzaj tipi (genel silüet, kültürel peyzaj, kırsal yol peyzajı, tarım peyzajı, su peyzajı, yarı kültürel peyzaj) seçilmiş 18 adet fotoğraf 30 uzman tarafından 12 değerlendirme ölçütüne göre görsel peyzaj kalite analizi yapılmıştır. Değerlendirmeler 5 li Likert ölçek analizinde, +2 en yüksek, 0 nötr, -2 en düşük olmak üzere puanlandırılmak suretiyle analiz edilerek ortalama ağırlık değerleri ile standart sapma değerleri belirlenmiş ve yorumlanmıştır. Sonuç olarak, Hisarardı Köyünün genel silüet (1,00) tarım peyzajı (0,84), kırsal yol peyzajı (0,78), su peyzajı (0,70), yarı kültürel peyzaj (0,44) ve kültürel peyzaj (0,13) puan almıştır. Köyün genel görsel peyzaj kalitesinin ortalaması 0,64 puanla düşük olduğu belirlenmiştir. Böylece köyün mevcut görsel peyzajın güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek kırsal turizm kapsamında korunması ve geliştirilmesine yönelik stratejik eylemler ve öneriler öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Görsel peyzaj kalitesi, doğal ve kültürel değerler, kırsal turizm, Hisarardı Köyü (Yalvaç-Isparta)

Evaluation of Rural Tourism Values with Visual Landscape Quality Analysis: Hisarardı Village (Yalvaç-Isparta) Example

Abstract

This study aims to evaluate the natural and cultural landscape values of village settlements in terms of visual landscape quality within the scope of rural tourism and to associate and reflect them with rural tourism strategic actions. Selected 18 photographs representing 6 landscape types of Hisarardı Village of Yalvaç (Isparta) district, which was determined as the study area, were analysed by 30 experts according to 12 evaluation criteria. Evaluations mean weight values and standard deviation values were determined by 5-point Likert scale analysis. As a result, the general silhouette of Hisarardı Village (1.00), agricultural landscape (0.84), rural road landscape (0.78), water landscape (0.70), semi-cultural landscape (0.44) and cultural landscape (0.13) points. It was determined that the general visual landscape quality of the village was low with an average of 0.64 points. Thus, the strengths and weaknesses of the existing visual landscape of the village were determined and strategic actions and suggestions were envisaged for the protection and development within the scope of rural tourism.

Keywords: Visual landscape quality, natural and cultural values, rural tourism, Hisarardı Village (Yalvaç-Isparta)

*Bu çalışma için SDÜ Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Etik Kurulundan 04.05.2023 tarih ve 2023/01 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

Unlike urban settlements, rural settlements are places that differ in many aspects such as population density, economic resources, social and cultural characteristics, relations with the environment, etc. (Aydemir & Gül, 2023). It stands out with its unique landscape identity values, separating it from urban spaces with its natural and cultural landscape values (Gül et al., 2019a). Tourism planning decisions of rural settlements require "visual landscape quality" values to be put forward for the protection and sustainability of natural and cultural landscape values with a holistic approach. Visual landscape quality is the common product of certain (visible) landscape features that interact with human sensory, perceptual and psychological processes (Düzgüneş & Demirel, 2015). It is also defined as a process of how the environment is perceived, interpreted and evaluated on people, or the relative perfection of landscape aesthetics (Özgeriş & Karahan, 2015). In the regulation of TMMOB Chamber of Landscape Architects, the phrase "Preparation of landscape plans with visual landscape analysis" emphasized the importance of "visual landscape quality" in planning decisions (TMMOB Chamber of Landscape Architects Free Landscape Architecture Consultancy Services Application, Professional Inspection, Registration of Offices and Minimum Wage Regulation, 2021).

Hisarardı Village, which is very close to the center of Isparta-Yalvaç District, has a unique area with its location between Antiokeia Ancient City and Men's Temple, the presence of local traditional houses, rich agricultural product diversity, unique water resources, and tangible and intangible tourism potential. However, due to the migration from villages to cities, the population has decreased a lot, plant and animal production has decreased and the current resource values have remained idle.

The aim of this study is to perceptually determine the visual quality level according to the natural and cultural landscape types of Hisarardı Village of Yalvaç District, to develop and discuss sustainable strategies for rural tourism planning.

Selected 18 photographs representing 6 landscape types (general silhouette, cultural landscape, rural road landscape, agricultural landscape, water landscape, semi-cultural landscape) of Hisarardı Village of Yalvaç (Isparta) district, which was determined as the study area, were analysed by 30 experts according to 12 evaluation criteria. The evaluations were analysed by scoring -2 as the lowest, +2 as the highest and 0 as neutral in 5-point Likert scale analysis, and the average weight values and standard deviation values were determined and interpreted.

According to the results obtained; In the visual photographs of Hisarardı Village, when ordered from the highest value to the lowest value, the general silhouette (1.00) is agricultural landscape (0.84), rural road landscape (0.78), water landscape (0.70), semi-cultural landscape (0.44) and cultural landscape (0.13). Thus, the strengths and weaknesses of the village in terms of visual landscape were determined and it was concluded that the visual landscape quality of the village was low with an average of 0.64 points. Especially the places where the cultural landscape is dominant, such as traditional houses and their surroundings, and transportation landscape, etc., have been determined as weak aspects of the village, and they need to be protected, maintained and improved. The high visual quality of the general natural silhouette of the village, especially the water resources and agricultural values, has been determined as its strengths and the necessity of its development has emerged. 6 landscape types and 12 evaluation criteria for the visual landscape quality developed and applied for Hisarardı Village were successfully analyzed and interpreted. It can be said that this methodical approach can be developed by adding different landscape types and evaluation criteria according to the general characteristics of any space.

In this context, strategic suggestions for the protection, development and sustainability of the visual quality of the landscape types of Hisarardı Village within the scope of rural tourism can be listed as follows;

- The identity values of Hisarardı Village should be determined and its sustainability should be ensured by preserving it.

- Inventory of traditional houses that are idle should be taken, traditional house typologies should be determined, restoration should be done and different functionalities (village museum, hostel, cafe, restaurant, handicraft workshop etc.) should be gained, maintenance, repair, renovation and restoration works should be implemented and evaluated within the scope of tourism.
- Buildings and materials that distort the architectural character of the village should be brought into the local character of the village with simple repairs and renovations.
- Holistic landscape design projects should be prepared and implemented in accordance with the village identity of the communal landscape spaces of the village.
- The existing transportation network in the village should be renewed, its capacity should be increased, flooring materials should be improved and necessary repair and maintenance works should be carried out. Especially natural stone (granite stone) flooring materials should be preferred instead of asphalt for vehicle roads.
- Water resources should be protected and water usage rights should be improved. The water channel passing through the village should be rehabilitated and its surroundings should be planted.
- Materials that will cause visual, odor, etc. pollution should be prevented from piling up on the roadside and local people should be made aware of this issue. For example, instead of indiscriminate disposal of animal manure in the village, it should be stored by establishing a common manure facility.
- Guiding signs and information plates used in the village should be prepared and positioned in accordance with local identity values.
- Lighting capacity should be developed to increase the visual quality of the village, electricity lines should be taken underground.
- Spatial technical infrastructure should be improved. Rainwater management and drainage systems should be established, rainwater should be stored and used for different purposes.
- Product pattern should be developed in agricultural areas and agroforestry usage techniques should be developed.
- Agricultural and livestock activities should be associated with and developed within the scope of rural tourism with farm tourism, agro tourism, ecological tourism, organic tourism.
- Local people's awareness of the protection and sustainability of the natural and cultural landscape value should be increased.

As a result, in order to improve the vital and spatial quality of the villages, it requires approaches such as the spatial organization of the village as a whole, its association with the local identity, the production of solutions in harmony with nature, the rational use of local production resources, and an effective and participatory governance. In this context, it will be possible to obtain multifaceted added value within the scope of rural tourism by improving the integrated landscape quality of the natural and cultural values of the villages.

1. Giriş

Kentsel yerleşimlerden farklı olarak kırsal yerleşimler, nüfus yoğunluğu, ekonomik kaynakları, sosyal ve kültürel yapı özellikleri, çevre ile ilişkisi vb. pek çok yönden farklılık arz eden yerleşim alanlarıdır (Aydemir & Gül, 2023). Gelişmemiş yapısı, nüfus azlığı, altyapı koşullarının eksikliği bakımından kentlerden ayrılan ve kent dışı alanlar olarak değerlendirilen kırsal yerleşimler çevresel kaliteleri ve potansiyelleri ile gündeme gelmektedir (Erdem, 2012). Özellikle doğal ve kültürel peyzaj değerleri ile kentsel mekânlardan ayrılarak kendine özgü peyzaj kimlik değerleri ile öne çıkmaktadır (Gül, Cesur & Bostan, 2019). Peyzaj, abiyotik, biyotik ve antropojenik süreçlerin uzun süreli etkileşimi ile doğmuştur ve birbirleri ile bağlantılı kompleks bir süreçtir (Mücher vd., 2010; Özhançacı & Yılmaz, 2017). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000)'ne göre peyzaj; insan ve doğal faktörlerin etkileşimi ve eylemleri sonucu oluşan bir alandır. Sürekli bir değişim içerisindedir (Köse & Şahin, 2017). Kültürel peyzaj, kırsal ve kentsel peyzaj olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Aran (1975)'e göre kırsal peyzaj, "insanın kentsel amaçlar dışında faaliyetlerini ortaya koyduğu çevrenin görünümüdür". Bu faaliyetler tarımsal, turizm/rekreatif, endüstriyel veya ormancılığa yönelik olabilmektedir (Gül, 2000).

Kırsal yerleşimler, kentsel yerleşimlerden çok daha önce meydana gelmiş ve tarımsal faaliyetlerin aktif olduğu yerleşimlerdir. İnsanoğlunun göçebe hayatının sonlanması ve bu süre zarfında kazandığı kültürel ve ekolojik zenginliği birleştirerek doğa ile uyumlu kırsal yerleşimleri oluşturmuştur (Köse & Şahin, 2017). Kırsal yerleşimler bu bakımdan kendi coğrafyasında kendine özgü kültürel, doğal peyzaj değerleri ve sosyal benlikleriyle bu değerlerin bütünleştiği bir yapıya sahip kendine özgü yerleşim birimleridir. Kırsal yerleşimler kendi coğrafyasında kültürel, doğal peyzaj değerleri, sosyal yapıları ve ekonomik üretim araçları ile çeşitli zenginlikler sunmaktadır (Gül vd., 2019b).

Kırsal yerleşimlerin turizm plan kararlarında doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin bütüncül bir yaklaşım ile korunması ve sürdürülebilirliği için "görsel peyzaj kalite" değerlerinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Görsel peyzaj kalitesi, insanda duyuşsal, algısal ve psikolojik süreçler ile etkileşim içinde olan belli (görünür) peyzaj özelliklerinin ortak ürünüdür (Düzgüneş & Demirel, 2015). Çevrenin insan üzerinde nasıl algılandığı, değerlendirildiği ve yorumlandığı bir süreçtir (Özgeriş & Karahan, 2015).

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası'nın yönetmeliklerinde "Görsel peyzaj analizi ile çevre düzen planlarının hazırlanması" ibaresi ile "görsel peyzaj kalitesi"nin planlama kararlarındaki önemini vurgulamıştır (TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Serbest Peyzaj Mimarlık Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Meslekî Denetim, Büroların Tescili ve Asgarî Ücret Yönetmeliği, 2021).

Kırsal yerleşimlerin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin görsel açıdan üstün olması o yerleşimin tercih edilme sıklığını artıracaktır ve yerleşimin mekânsal planlaması ve yönetiminde yol gösterici olacaktır (Kiper vd., 2017; Aşur & Alphan, 2017). Planlama aşamasında yerleşimin doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin tespit edilerek analiz yapılması görsel peyzaj değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı açısından en doğru yöntemlerden birisi olarak kabul görmektedir (Özgeriş & Karahan, 2015).

Görsel peyzaj kalite değerlendirme çalışmaları, görsel peyzajın biyofiziksel özelliklerine göre çekilen fotoğrafların uzman ve katılımcılara yapılan puanlandırma yöntemi ile değerlendirilmesidir. Arazinin mevcut peyzajı hakkında bireylerin düşüncelerini ve güzelliği arasında güçlü bir bağlantı olduğu kabul edilmektedir (Kalin, 2004; Kaptanoğlu, 2006; Çakıcı, 2007). Bu bağlamda görsel kalite analizi, peyzajın görsel kalitesinin ve görsel tercihlerini algısal ölçütlerle ilişkilendirilerek saptamasını sağlayan bir yöntem olarak bilinmektedir (Aklıbaşında & Bulut, 2018).

Hisarardı Köyü, Antiokheia Antik Kenti ile Men Tapınağına arasında olması, yerele özgü geleneksel konutların varlığı, zengin tarımsal ürün çeşitliliği, zengin su kaynakları vb. doğal ve kültürel peyzaj değerleri ile turizm potansiyeline sahip özgün bir yerleşimdir. Ancak köyden görülen kente göç nedeniyle nüfus çok azalmış, bitkisel ve hayvansal üretim düşmüş ve mevcut kaynak değerleri atıl durumda kalmıştır.

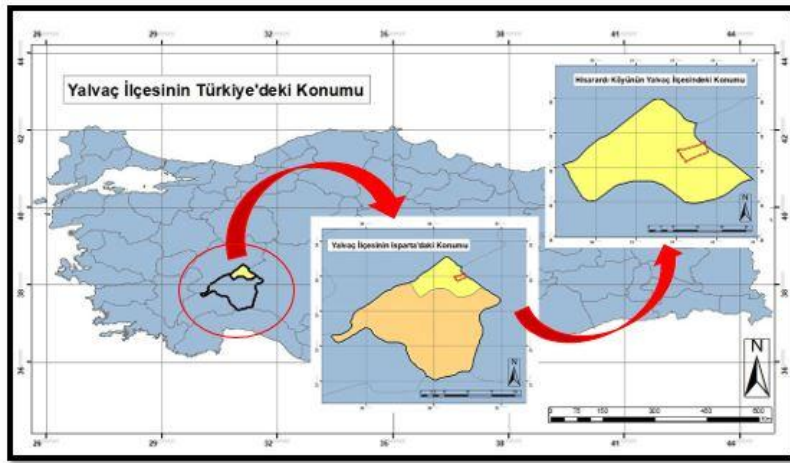
Bu çalışmanın amacı, Yalvaç İlçesine bağlı Hisarardı Köyünün doğal ve kültürel peyzaj tiplerine göre görsel peyzaj kalite düzeyini algısal olarak tespit etmek kırsal turizm planlamaya yönelik sürdürülebilir stratejiler geliştirmek ve tartışmaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu bölümde materyal ve yönetime dair bilgiler verilmiştir.

2.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini, Isparta Yalvaç İlçe merkezine üç kilometre mesafede olan Hisarardı Köyü oluşturmaktadır. Köyün kuzeybatısında Antiokheia Antik Kenti, güneybatısında Men Tapınağı, kuzey doğusunda Sultandağları, kuzeyinde Sücüllü köyü, doğusunda Akşehir, güneyinde Özgüney köyü, batısında ise Yalvaç kent merkezi bulunmaktadır. Yüz ölçümü 236,06 km²'dir, rakımı 1.276 m'dir. Hisarardı Köyü 38° 18' kuzey ve 31° 12' doğu enlemleri arasında yer almaktadır. Hisarardı Köyünün iki antik yerleşimin ortasında ve arkasında yer alması nedeniyle "Hisar"ın ardı anlamında kullanılmıştır. Su kaynakları bakımından oldukça zengin bir yerleşim olup iki adet dere (Suçıkan ve Killet deresi) ve bir adet göl (Hisarardı göleti) yüzeyi bulunmaktadır. Suçıkan deresi hem yerleşimin hem de Yalvaç ilçesinin içme suyunu sağlayan önemli bir su kaynağıdır. Ayrıca yerleşimde geniş yapraklı, ibrel ve karışık orman varlığı mevcuttur. Hisarardı Köyünün toplam nüfusu 291 dir (Türkiye Nüfus İl İlçe Mahalle Köy Nüfusları, 2020). Temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Hisarardı Köyü tescilli yapıları, su kaynakları ve doğal güzellikleri ile Yalvaç ilçesinde dikkat çeken önemli bir yerleşimdir. Toplamda 14 adet geleneksel konut, Antalya Kültürel Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından tescillenmiştir (Şekil 1) (Aydemir, 2022).

Şekil 1. Çalışma Alanının Coğrafi Konumu

2.2. Yöntem

Bu çalışmanın amacı görsel peyzaj analiz yöntemi ile Hisarardı Köyüne ait özgün doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin turizm kapsamında potansiyel değerini ortaya konulmasıdır. Hisarardı Köyü'ne ait fotoğraflar alanında uzman Peyzaj Mimarlığı Akademisyenleri tarafından değerlendirilerek görsel peyzaj analizi yapılmıştır. Çalışmanın yöntemi beş aşamadan oluşmaktadır.

1. Literatür tarama ve veri elde etme aşaması: Çalışma alanı ile ilgili arazi çalışması yaparak görsel peyzaj değerlerine yönelik veriler toplanmıştır. Ulusal ve Uluslararası literatür taraması yapılmıştır.
2. Görsel peyzaj tipleri ve görsel kalite ölçütlerin belirlenmesi aşaması: Literatür taraması sonucu çeşitli bilimsel çalışmalarda kullanılan değerlendirme ölçütler tespit edilmiştir (Çizelge 1). Bu ölçütler dikkate alınarak Hisarardı Köyüne uygun olabilecek 6 peyzaj tipi (genel silüet, kültürel peyzaj, yarı kültürel peyzaj, kırsal yol peyzajı, tarım peyzajı, su peyzajı) belirlenmiş ve temsili seçilen 18 fotoğraf için 12 görsel peyzaj kalite değerlendirme ölçütü geliştirilmiştir.

Tablo 1. Görsel Peyzaj Analizi ile İlgili Yapılan Bazı Bilimsel Çalışmalar ve Kullanılan Ölçütler

Kaynaklar	Yıl	Anket grubu	Ölçütler
Özhancı	2018	Katılımcı	Benzerlik, yakınlık, yolun ritmi, yer hissi, geleneksellik düzeyi, tanımlanabilir form, ufuk çizgisi netliği, bitki örtüsü katkısı, görüş açıklığı ve rahatsız edici görsel unsur.
Kiper, Korkut & Topal	2017	Uzman ve Katılımcı	Doğallık, okunabilirlik, uyum, rekreasyonel değer ve güzelliği.
Aşur	2017	Uzman	Su varlığı, topografik çeşitlilik, bitki varlığı, doğal ve kültürel değer varlığı ve komşu manzara.
Gültürk & Şişman	2015	Uzman ve katılımcı	Doğallık, düzen, bakım, uyum, açıklık, güven ve manzara güzelliği.
Düzgüneş & Demirel	2015	Uzman	Canlılık, uyum, peyzaj çeşitliliği, etkileyicilik, doğallık ve gizem. Üniversite yerleşkesi: tercih ve güven. Dağ ekosistemi: görsel tercih, doğallık, canlılık, büyüleyicilik, ilginçlik, bütünlük.
Özhancı & Yılmaz	2011	Katılımcı	Kırsal peyzaj: doğallık, açıklık, düzen, uyum, çeşitlilik, güven verme ve manzara güzelliği. Rekreasyonel alan: doğallık, düzen ve manzara güzelliği, çeşitlilik, açıklık, tutarlılık, güven, gizem ve perspektif.
İrmak & Yılmaz	2010	Katılımcı	Bitki çeşitliliği, orman varlığı, doğallık, çayır ve mera varlığı, dağ manzarası, su ögesi, tarihi ve arkeolojik değerlerler, canlılık, jeomorfolojik öğeler, özgünlük, güven vericilik, heyecan vericilik ve ulaşılabilirlik.

3. Fotoğraflama Aşaması: Çalışma alanının görsel peyzaj değerlerine yönelik 2021 yılı Eylül- Haziran ayları arasında fotoğraflama çalışması gerçekleştirilmiştir. Toplamda 300 adet fotoğraf çekimi yapılmış olup fotoğraflar anket için belirlenen her bir peyzaj tipini temsil eden en iyi üç fotoğraf seçilerek (toplam 18 adet) değerlendirme formu oluşturulmuştur.
4. Değerlendirme Aşaması: Oluşturulan değerlendirme formu Peyzaj Mimarlığı Bölümünde Akademisyen olarak çalışan toplam 30 kişilik uzmanlara uygulanmıştır. Böylece uzmanlar çalışma alanına ait 18 adet fotoğraflara algısal olarak belirlenen puan aralığında değerlendirilmesi istenmiştir. Değerlendirme formunda her bir fotoğrafa ait 12 ölçütler dikkate alınarak 5 li Likert puanlama tekniği ile -2 en düşük, 0 nötr, 2 en yüksek aralığında puanlandırılmıştır. Her fotoğrafa ait elde edilen sonuçların ortalama ağırlığı ve standart sapmalar belirlenmiş ve istatistiksel analizleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçların ortalama ağırlıklarının minimum ve maksimum değerler doğrultusunda Hisarardı Köyü'nün turizm kapsamında doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin görsel kalite durumu tespit edilmiştir

\bar{X}_W = Ağırlık ortlama

$$\bar{X}_W = \frac{X_1W_1 + X_2W_2 + X_3W_3 + \dots + X_nW_n}{X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_n}$$

\bar{X}_W^2 = Kareli ortalama

$$\bar{X}_W^2 = \frac{X_1W_1^2 + X_2W_2^2 + X_3W_3^2 + \dots + X_nW_n^2}{X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_n}$$

σ = Standart sapma

$$\sigma = \sqrt{\bar{X}_W^2 - \bar{X}_W^2}$$

Tablo 2. Peyzaj Tiplerine Göre Değerlendirme Ölçütleri ve Puanlama Tablosu

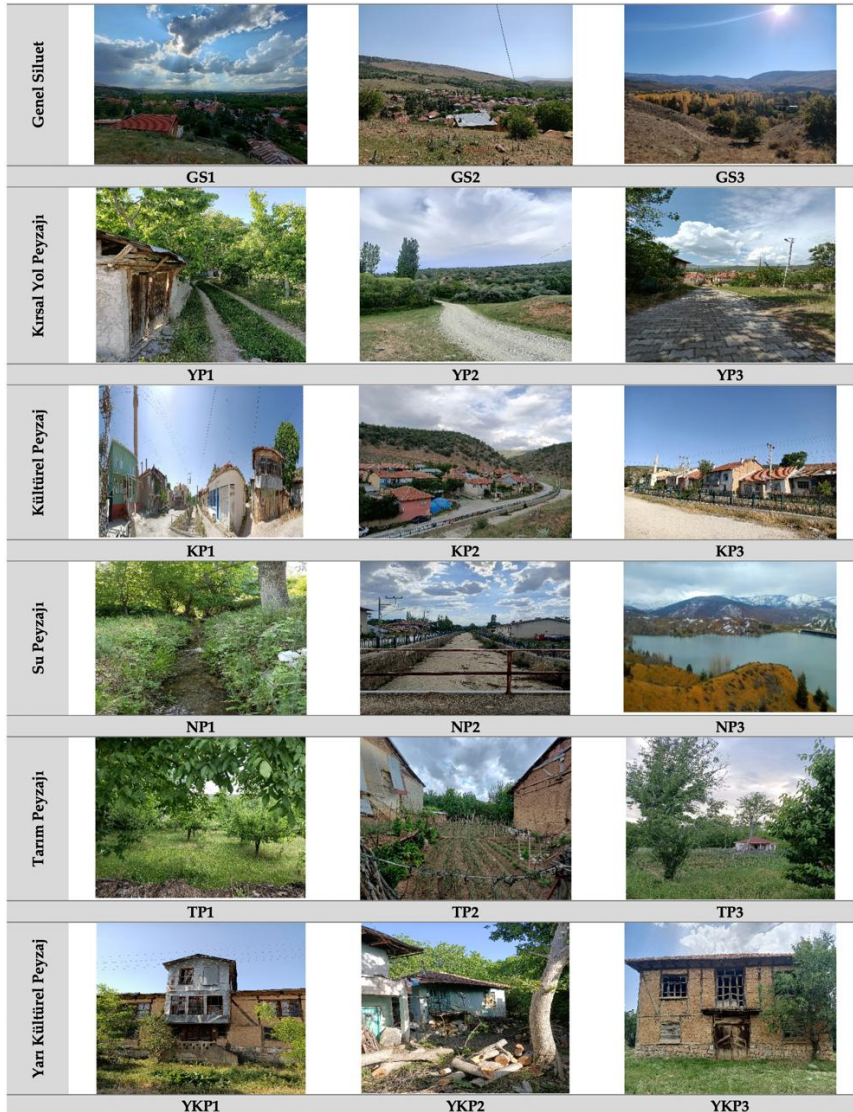
Negatif ölçütler	-2	-1	0	1	2	Pozitif ölçütler
1.Yapaylık durumu yüksek						1.Doğallık durumu yüksek
2. Peyzaj bileşenleri Uyumsuz						2. Peyzaj Bileşenleri Çok Uyumlu
3.Rekreasyon değeri düşük						3.Rekreasyonel değeri yüksek
4. Algılama düzeyi çok düşük						4. Algılama düzeyi yüksek
5.Çeşitlilik yok						5.Çeşitlilik fazla
6. Tarihsel ve Miras değeri yok						6. Tarihsel ve Miras değeri yüksek
7.Kırsal Kimlik değerlerini içermiyor						7.Kırsal Kimlik değerlerini yansıtıyor
8.Nadirlik düzeyi çok düşük						8.Nadirlik düzeyi çok yüksek
9.Etkisiz ve değersiz						9. Etkileyici ve Büyüleyici
10.Bakımsız ve düzensiz						10.Bakımlı ve düzenli
11.Karmaşık ve Net değil						11.Açıklık değeri yüksek
12.Güvensiz ve riskli						12.Güvenli ve risksiz

5. Sentez aşaması: Elde edilen bulgulara göre Hisarardı Köyü'nün doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin turizm kapsamında en çok ve en az tercih edilen görsel değerler belirlenmiştir. Mevcut duruma göre kırsal turizm planlama çalışmaları için sürdürülebilir ve bütüncül stratejik öneriler getirilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Araştırmada Hisarardı Köyüne özgü turizm açısından değer teşkil edecek 6 peyzaj tipi (genel silüet, kültürel peyzaj, yarı kültürel peyzaj, kırsal yol peyzajı, tarım peyzajı, su peyzajı) belirlenmiştir. Her peyzaj tipi için temsili 3 fotoğraf seçilerek 12 farklı değerlendirme ölçütüne göre (Çizelge 2) uzmanlar tarafından puanlandırılmış ve görsel peyzaj kalite değeri ortaya konulmuş ve yorumlanmıştır (Çizelge 3). Bu kapsamda kırsal alanların sürdürülebilir gelişimini destekleyen turizm faaliyetlerinin planlaması açısından görsel peyzaj kalite çalışması ve Hisarardı Köyüne uygulanan 12 ölçüt altında çalışmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Hisarardı Köyünün doğal ve kültürel peyzaj değerleri turizm kapsamında seçilmiş fotoğrafların (Şekil 2) görsel kalitesini değerlendiren uzmanların 68,42'sini kadın, 31,62'si erkek katılımcılar oluşturmaktadır. %65,8 'i 36-65 yaş grubunu oluştururken, %34,2'si 18-35 yaş aralığındadır. Katılımcıların %5,3'ü Profesör, %60,5'i Doçent, %7,9'ü Doktora Öğretim Üyesi, %15,8'si Doktor, %5,3'ü Araştırma görevlisi, %5,3'ü Öğretim görevlisidir. Uzmanların %65,8'i Isparta kent merkezi, %28,9 diğer ilçelerde ikametgâh etmektedir.

Şekil 2. Hisarardı Köyünün Doğal ve Kültürel Peyzaj Değerlerine Ait Belirlenen Fotoğraflar

Tablo 3. Hisarardı Köyünün Görsellerine Ait Ölçütler ve Ortalama Görsel Kalite Puanları

PEYZAJ TİPLERİ	GS1		GS2		GS3	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
1. Genel Siluet						
1.Doğallık durumu yüksek	1,17	0,775	0,87	0,931	1,80	1,265
2.Peyzaj birleşenleri uyumlu	1,50	1,155	0,70	0,856	1,43	1,211
3.Tarihsel ve miras değeri yüksek	0,87	0,894	0,50	0,775	-0,40	1,414
4.Rekreasyonel değeri yüksek	1,50	1,238	0,63	0,856	1,20	0,775
5.Kırsal kimlik değerlerini yansıtıyor	1,67	1,238	1,20	0,816	1,53	1,211
6.Nadirlik düzeyi yüksek	0,63	0,816	0,40	0,931	1,00	0,730
7.Etkileyici ve büyüleyici	0,93	0,730	0,33	1,033	1,50	1,095
8.Bakımlı ve düzenli	0,87	0,856	0,53	0,775	1,33	1,125
9.Açık ve net	1,33	1,125	0,80	0,730	1,27	0,816
10.Güvenli ve risksiz	0,90	0,894	0,70	0,775	1,57	1,211
11.Algılama düzeyi yüksek	1,00	0,816	0,80	0,816	1,07	0,730
12.Çeşitlilik fazla	1,07	1,155	0,50	1,000	1,17	0,775
Görsel Kalite	1,12	-	0,66	-	1,21	-
2.Kırsal Yol Peyzajı						
	YP1		YP2		YP3	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
1.Doğallık durumu yüksek	1,23	0,730	1,73	1,211	-0,20	1,265
2.Peyzaj birleşenleri uyumlu	1,63	1,238	1,20	0,730	0,70	0,775
3.Tarihsel ve miras değeri yüksek	0,70	1,155	-0,80	1,592	-0,97	1,673
4.Rekreasyonel değeri yüksek	1,37	1,211	1,43	1,183	-0,77	1,461
5.Kırsal kimlik değerlerini yansıtıyor	1,67	1,155	1,13	0,775	1,07	0,856
6.Nadirlik düzeyi yüksek	0,60	0,894	0,73	0,894	-0,70	1,483
7.Etkileyici ve büyüleyici	1,20	0,816	1,03	0,683	-0,67	1,438
8.Bakımlı ve düzenli	1,37	1,125	0,70	0,730	0,37	1,000
9.Açık ve net	1,53	1,155	1,13	0,632	0,77	0,775
10.Güvenli ve risksiz	1,00	0,730	0,87	0,856	0,97	0,730
11.Algılama düzeyi yüksek	1,50	1,155	1,07	0,632	0,73	0,894
12.Çeşitlilik fazla	1,33	1,265	0,67	0,577	0,67	0,931
Görsel Kalite	1,26	-	0,91	-	0,16	-
3.Kültürel Peyzaj						
	KP1		KP2		KP3	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
1.Doğallık durumu yüksek	-0,20	1,265	-1,10	1,949	0,80	0,775
2.Peyzaj birleşenleri uyumlu	0,70	0,775	-0,87	1,653	0,60	0,816
3.Tarihsel ve miras değeri yüksek	-0,97	1,673	0,70	0,966	-0,50	1,390
4.Rekreasyonel değeri yüksek	-0,77	1,461	-0,97	2,033	-0,63	1,438
5.Kırsal kimlik değerlerini yansıtıyor	1,07	0,856	0,77	1,265	0,90	0,931
6.Nadirlik düzeyi yüksek	-0,70	1,483	-0,80	1,770	-1,00	1,897
7.Etkileyici ve büyüleyici	-0,67	1,438	-0,77	1,483	-0,80	1,528
8.Bakımlı ve düzenli	0,37	1,000	0,67	0,931	-0,30	1,265
9.Açık ve net	0,77	0,775	0,90	0,730	0,67	0,775
10.Güvenli ve risksiz	0,97	0,730	0,80	0,775	-0,27	1,211
11.Algılama düzeyi yüksek	0,73	0,894	0,73	0,516	0,97	0,577
12.Çeşitlilik fazla	0,67	0,931	0,43	1,183	0,50	1,000
Görsel Kalite	0,50	-	0,08	--	-0,20	-
4.Su Peyzajı						
	NP1		NP2		NP3	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
1.Doğallık durumu yüksek	1,90	1,342	-1,00	1,633	1,87	1,317
2.Peyzaj birleşenleri uyumlu	1,77	1,265	-0,83	1,461	1,70	1,211
3.Tarihsel ve miras değeri yüksek	-1,37	2,145	-1,27	2,017	0,33	1,155

4.Rekreasyonel değeri yüksek	0,87	0,775	0,13	1,095	1,63	1,211
5.Kırsal kimlik değerlerini yansıtıyor	1,43	1,238	0,40	1,065	1,50	1,211
6.Nadirlik düzeyi yüksek	1,07	0,894	-1,47	2,145	1,03	0,683
7.Etkileyici ve büyüleyici	1,70	1,211	-1,50	2,160	1,77	1,265
8.Bakımlı ve düzenli	1,30	1,317	-1,50	2,191	1,13	0,775
9.Açık ve net	1,33	1,125	0,67	0,730	1,67	1,183
10.Güvenli ve risksiz	1,07	0,816	-0,70	1,461	1,07	0,632
11.Algılama düzeyi yüksek	1,60	1,211	0,84	0,672	1,60	1,155
12.Çeşitlilik fazla	1,20	1,183	0,71	0,718	1,50	1,238
Görsel Kalite	1,16	-	-0,46	-	1,40	-
5.Tarım Peyzajı	TP1		TP2		TP3	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
1.Doğallık durumu yüksek	1,73	1,238	0,73	0,683	1,73	1,238
2.Peyzaj birleşenleri uyumlu	1,23	0,775	0,90	0,577	1,67	1,211
3.Tarihsel ve miras değeri yüksek	-0,97	1,612	-0,87	1,633	0,63	0,856
4.Rekreasyonel değeri yüksek	0,90	0,730	-1,30	2,160	1,63	1,291
5.Kırsal kimlik değerlerini yansıtıyor	1,17	0,632	1,73	1,390	1,77	1,265
6.Nadirlik düzeyi yüksek	0,67	0,931	-0,97	1,633	0,77	0,816
7.Etkileyici ve büyüleyici	1,13	0,683	-1,37	2,160	1,63	1,238
8.Bakımlı ve düzenli	1,00	0,683	-0,63	1,483	1,77	1,291
9.Açık ve net	1,10	0,632	0,77	0,775	1,70	1,265
10.Güvenli ve risksiz	1,10	0,516	0,70	0,856	1,67	1,265
11.Algılama düzeyi yüksek	1,07	0,447	0,83	0,856	1,70	1,265
12.Çeşitlilik fazla	0,90	0,683	0,67	0,894	1,50	1,238
Görsel Kalite	0,92	-	0,10	-	1,51	-
6.Yarı Kültürel Peyzaj	YKP1		YKP2		YKP3	
	Ort	SS	Ort	SS	Ort	SS
1.Doğallık durumu yüksek	0,93	0,816	-0,80	1,506	0,90	0,632
2.Peyzaj birleşenleri uyumlu	0,90	0,816	-0,73	1,461	1,43	1,317
3.Tarihsel ve miras değeri yüksek	1,53	1,317	-1,47	2,206	1,67	1,238
4.Rekreasyonel değeri yüksek	0,80	0,856	-1,60	2,280	1,40	1,265
5.Kırsal kimlik değerlerini yansıtıyor	1,63	1,317	0,77	0,856	1,70	1,342
6.Nadirlik düzeyi yüksek	1,59	1,369	-1,43	2,221	1,67	1,317
7.Etkileyici ve büyüleyici	1,40	1,483	-1,43	2,160	1,40	1,317
8.Bakımlı ve düzenli	-1,43	2,160	-1,63	2,236	0,57	0,966
9.Açık ve net	1,37	1,291	0,77	0,683	0,93	0,816
10.Güvenli ve risksiz	-1,33	2,129	0,47	0,931	0,33	1,033
11.Algılama düzeyi yüksek	0,80	0,816	0,67	0,816	0,93	0,775
12.Çeşitlilik fazla	0,83	0,856	-0,47	1,342	0,83	0,775
Görsel Kalite	0,75	-	-0,57	-	1,15	-

Tablo 4. Peyzaj Tiplerinin Ağırlık Ortalamaları ve Hisarardı Köyünün Görsel Kalite Değerleri

Peyzaj tipleri	1	2	3	Peyzaj Tiplerinin ölçütlere göre Ağırlık Puan Ortalaması
Genel Siluet	1,12	0,66	1,21	1,00
Tarım Peyzajı	0,92	0,10	1,51	0,84
Kırsal Yol Peyzajı	1,26	0,91	0,16	0,78
Su Peyzajı	1,16	-0,46	1,40	0,70
Yarı Kültürel Peyzaj	0,75	-0,57	1,15	0,44
Kültürel Peyzaj	0,50	0,08	-0,20	0,13
Hisarardı Köyünün toplam görsel kalite ağırlığı				0,64

Elde edilen sonuçlara göre; Hisarardı Köyüne ait görsel fotoğraflarda en yüksek değerden en düşük değere doğru sıralandığında **Genel Siluet (1,00)**, **Tarım Peyzajı (0,84)**, **Kırsal Yol Peyzajı (0,78)**, **Su Peyzajı (0,70)**, **Yarı Kültürel Peyzaj (0,44)** ve **Kültürel Peyzaj (0,13)** olarak sıralanmıştır (Çizelge 4).

Hisarardı Köyüne ait değerlendiren fotoğraflarda en yüksek ortalama ölçüt ve görsel kalite sahip peyzaj tipi genel silüet (1,00)'dir (Çizelge 4). En yüksek görsel kaliteye sahip fotoğraflar sırasıyla; GS3 (1,21), YP1 (1,26), KP1 (0,50), NP3 (1,40), TP3(1,51), YKP3 (1,15) olmuştur (Çizelge 3). Hisarardı Köyüne ait görseller arasından en yüksek ortalama görsel kalite puanı tarım peyzaj tipine ait TP3 fotoğrafı (1,51 puan)'dır (Çizelge 4). TP3'ün kırsal kimlik değerini yansıtıyor olması, bakımlı ve düzenli ölçütleri 1,77, doğallık durumu ölçütünde 1,73, açık ve net, algılanma düzeyi 1,70 puan alarak en yüksek ortalamaya sahip olmuştur (Çizelge 3). Hisarardı Köyü en düşük ortalama ölçüt ve görsel kalite sahip peyzaj tipi kültürel peyzaj (0,13)'dir (Çizelge 4). En düşük görsel kaliteye sahip fotoğraflar sırasıyla; GS2 (0,66), YP3 (0,16), KP3 (-0,20), NP2 (-0,46), TP2(0,10), YKP2 (-0,57) olmuştur (Çizelge 3). Görseller arasında en düşük ortalama yarı kırsal peyzaja ait YKP2 görüntüsü -0,57 ortalama puan ile almıştır. YKP2'nin bakımlı ve düzeli olma ölçütü -1,63, tarihsel ve miras değeri -1,60, doğallık durumu ölçütü -0,80, peyzaj birleşenleri ile uyum ölçütü -1,47 alarak en düşük ortalamayı almıştır. Bir mekânın doğallık ölçütlerinde bitki örtüsü baskınlığı, çeşitliliği, su yüzeylerinin varlığı vb. özelliklerinin baskın olması kırsal turizm faaliyetleri için daha çekici ve cazip noktalar olarak seçilmesinde önemlidir bir parametredir. Türker, vd., (2022), Kiper vd., (2017), Düzgüneş & Demirel (2015), Özhancı & Yılmaz (2013), Irmak & Yılmaz (2010)'nın yapmış oldukları çalışmalarda doğallık ölçütlerinde yapısal elemanlardan baskın olmaması doğrultusunda görsel peyzaj kalitenin artmasına yönelik benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Bu çalışmada doğallık ölçütüne katılımcılar en düşük puanı yapısal elemanların baskın olduğu kültürel peyzaj başlığındaki KP1 (-0,20) fotoğrafına alırken, en yüksek nehir peyzajı başlığındaki NP1 (1,90) fotoğrafı almıştır. Fuente de Val vd., (2006)'e göre; etkileyici ve büyüleyicilik arazinin heterojenliği ile ilişkilidir. Arazi topoğrafı ne kadar çok çeşitlilik gösteriyorsa o kadar heterojendir. Özhancı & Yılmaz (2011)'a göre açıklık ve netlik ölçütü, peyzajın daha az heterojen olması ve az sayıda parça sunuyor ise o kadar açıklık ve netlik hissi yaratmaktadır. Aynı zamanda algılama düzeyini de artırmaktadır. Etkileyici ve büyüleyici ölçütünde en yüksek değeri NP3 (1,77) fotoğrafı almıştır. NP3 görseli Hisarardı Köyünün göletin yer aldığı bir görsel olup topoğrafyası ve bitki örtü çeşitliliğinin görünmesi, suyun varlığı ile renk ve karakter kazandırması nedeniyle zengin bir görsel olarak karşımıza çıkmaktadır. Açıklık- netlik ve algılama düzeyi ölçütünde en yüksek değeri TP3 (1,70) görseli almıştır. TP3 görseli tarım alanı ve içerisinde yer alan tek katlı bir yapısal görseli içeren topoğrafya çeşitliliğinin az olduğu, doğal elementlerin çeşitliliğinin hemen hemen tek tip görselde yoğunlaşması açık-net ve algılama düzeyinin yüksek olmasına neden olmuştur. Özgeriş & Karahan (2015)'a göre çeşitlilik ölçütü, topografya, su, vejetasyon, renk, yapısal elemanlar vb. unsurların zenginliği ile ilişkilidir. Çeşitlilik ölçütü aynı zamanda etkileyici ve büyüleyici ölçütleriyle yakından ilişkilidir. Görsel ne kadar çok heterojenlik sunuyorsa o kadar çeşitlilik gösteriyor demektir. Kiroğlu (2007)'e göre çeşitlilik ölçütü, görsel kaliteyi arttıran manzara değerini ile ilişkili önemli bir ölçütüdür (Özgeriş & Karahan, 2015). Araştırmada çeşitlilik ölçütünde en yüksek değeri NP3 (1,50) fotoğrafı alırken, en düşük değeri YKP2 (-0,47) fotoğrafı aldığı görülmektedir. Kaplan & Hepcan (2004)'e göre güvenlik ölçütü, yapısal ve bitkisel kitlenin uyumu, görüşte açıklık, yapı ve insan ölçeğinin rahat hissettirmesi, yapısal ve bitkisel elemanların bakımlı ve düzenli olması ile ilişkilendirilmiştir. Güvenli ve risksiz ölçütünde en yüksek puanı TP3 (1,67) fotoğrafı alırken en düşük YKP1 (-1,33) fotoğrafı almıştır. Ayrıca TP3 görseli açık-net ve algılama ölçütlerinde en yüksek değeri alan görseldir. Bu ölçütler ile güvenlik ölçütü yakından ilişkilidir. Bir alanın algılanma düzeyinin yüksek olması, görüşte açık ve net olması, bakımlı ve düzenli olması bir mekânda güvenlik duygusunu yükselten unsurlardır. YKP1 görselinde yapı ile yeşil alanın bakımsızlığı, yapının daha baskın olması, yapı insan ölçeğinde yapının daha baskın olması güvensizlik duygusunu artırdığı düşünülmektedir. Bakım ve düzenli ölçütü güvenlik ölçütü ile yakından ilişkilidir. Bir mekânın bakım ve düzenli olması aynı zamanda güvenlik duygusu arttıran bir unsurdur. Araştırmada bakımlı ve düzenli ölçütünde en yüksek değeri TP3 (1,77) fotoğrafı alırken en düşük değeri YKP2 (-1,63) almıştır. Özgeriş & Karahan (2015)'a göre doğal ve kültürel peyzaj elemanlarının bütün olması, uyumlu, canlı ve bakımlı olması mekânın rekreasyonel değeri arttıran unsurlardır. Ayrıca su ve vejetasyon varlığı ve çeşitliliği katkı sağlayan en önemli unsurlar olarak belirtilmiştir. Rekreasyonel değer açısından en yüksek puanı NP3 (1,63) fotoğrafı alırken en düşük değeri YKP2 (-1,63) fotoğrafı almıştır. Kırsal kimlik değeri ölçütü, doğal ve yapısal elemanların birbirleriyle uyumu, kentlerde görülen tek tip

yapısal unsurların yerini özgün yapıların içermesi, doğanın yapısalı göre daha baskın olması vb. unsurlarıdır. Araştırmada en yüksek değeri TP3 (1,77) fotoğrafı almıştır.

Yapılan bu araştırmada en yüksek görsel kalite topografyadaki çeşitlilik, su ögesinin varlığı, renk çeşitliliği, vejetasyonun çeşitliliği vb. doğal peyzajın daha baskın olduğu görsellerin tercih edildiği görülmektedir. En düşük puanlar ise yapısalın yoğun olarak görüldüğü, bakımsız ve güven duygusu vermeyen yani insan yapımı etkilerin görselde artıça daha az tercih edildiği tespit edilmiştir.

Hisarardı Köyünün doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin görsel peyzaj kalite açısından en yüksek değerleri doğal peyzaj görsellerinin aldığı görülmüştür. En etkin ve yüksek puan alan ölçütler şu şekilde sıralanabilir; doğallık, kırsal kimlik değerleri, tarihsel ve miras değerleri, peyzaj birleşenlerinin birbirleriyle uyumu, bakımlı ve düzenli olması, kişide güvenli duygusu uyandırması vb. ölçütlerdir. Görsel peyzaj kalitesi düşük puana sahip fotoğraflarda kültürel peyzajın baskın olduğu görülmektedir. Özellikler geleneksel konutların bakımsız ve riskli algı uyandırması, fotoğrafların etkileyici ve büyüleyici özelliğini kaybetmesi, kültürel yapıların peyzaj birleşenleri ile uyumsuzluğunun vb. neden olmaktadır. Bu sonuçlara ilişkin Kaplan & Hepcan, 2004, Irmak & Yılmaz, 2010, Özgeriş & Karahan, 2015, Düzgüneş & Demirel, 2015, Özhancı & Yılmaz, 2011, Kiper vd., 2017, çalışmalarında benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir.

Aydemir (2022)'e göre, köyde yoğun göçün görülmesi (%83 oranında olması), yaşlı nüfusun hızla artması ile rekreasyonel alanlar ve yapısal elemanlarda tadilat, yenileme, bakım gibi işlerin yapılamaması, ekonomik gelir düşüklüğü, büyük şehirlere göç eden nüfusun dönemsel (bayramlar, düğümler vb.) olarak yerleşimi ziyaret ediyor olması ve gerekli yenileme çalışmalarını yapmaması vb. kültürel peyzajın bakımsız kalması nedenleri arasındadır. Sonuçta, kültürel peyzajın ana unsurları arasında yer alan yerel mimari yapıların bakım ve onarım çalışmalarının yapılmaması, sahipsiz ve atıl kalması kültürel ve yarı kültürel peyzaj alanların görsel peyzaj kalite algısının önemli ölçüde olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Antiocheia in Pisidia olarak adlandırılan Yalvaç (Isparta), inanç turizmi açısından önemli bir merkez olup somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri açısından (özellikle arkeolojik, tarihi, geleneksel mimarisi, gastronomisi, geleneksel el sanatları, vb.) önemli bir turizm destinasyon alanıdır. 2012 yılında Sakin Şehir (Cittaslow) ünvanına sahip olup Türkiye'de 17 tane sakin şehirlerden (Cittaslow) birisidir (Çelmeli vd., 2020; Öncü & Gül, 2022). Bu bağlamda Hisarardı Köyünün Yalvaç merkeze 3 km mesafede olması ve inanç turizmi için önemli bir merkezi olarak kabul edilen Pisidia Antiocheia Antik Kenti ve Men Kutsal Alanının arasına yer alması kültürel turizm açısından önemini artırmaktadır. Böylece Hisarardı Köyünün Yalvaç kültürel turizmi ile ilişkilendirilmesi ve bütünleştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma ile köyün görsel peyzaj kalitesinin uzmanlar tarafından algılanması ve yorumlanması sonucu kırsal turizmine yönelik stratejik eylemlerin ortaya konulmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Özellikle köyün sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerin mevcut durumunun (özellikle sorunlar, baskılar ve tahribatlar vb.) ortaya konulması, bu değerlerin koruma-kullanım dengesini sağlamaya yönelik stratejik çözümlerin oluşturulmasında büyük önem taşıyacaktır.

Clay & Daniel' e (2000) göre turizm planlamalarında bir alanın doğal ve kültürel potansiyeli görsel kalite ile doğrudan ilişkili olup o yerin çekiciliğini artırmakta ve yapılan faaliyetlerin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bayer'e (1990) göre, herhangi bir yerin doğal ve kültürel peyzaj değerleri turizm için cezbedici birer değer olduğunu söylemiştir. Bergen vd., (1995) göre, doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin görsel kalitesi onu deneyimleyip gözlemeyen bireylerin düşünceleri ile ortaya konulan bir yapıya sahiptir. Özhancı & Yılmaz'a (2011) göre, turizm ve rekreasyonel faaliyetlerin en önemli bileşeni doğal ve kültürel peyzajın görsel peyzaj kalitesi olduğuna değinmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre; Hisarardı Köyüne ait görsel fotoğraflarda en yüksek değerden en düşük değere doğru sıralandığında **genel siluet (1,00)' tarım peyzajı (0,84), kırsal yol peyzajı (0,78), su peyzajı (0,70), yarı kültürel peyzaj (0,44) ve kültürel peyzaj (0,13)** olarak sıralanmıştır. Böylece köyün görsel peyzaj açısından güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiş ve köyün ortalama 0,64 puanla görsel peyzaj kalitesinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Köyün özellikle kültürel peyzajın baskın olduğu yerler örneğin geleneksel konutlar ve çevresi, ile ulaşım peyzajı vb. zayıf yönleri olarak belirlenmiş olup korunması, bakım ve onarımın yapılarak geliştirilmesi gerekmektedir. Köyün genel doğal silüetinin özellikle su kaynakları ve tarımsal değerlerinin görsel kalitesi yüksek olması güçlü yönleri olarak belirlenmiş ve geliştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Hisarardı Köyü için geliştirilen ve uygulanan görsel peyzaj kalitesi için öngörülen 6 peyzaj tipi ve 12 değerlendirme ölçütleri başarılı bir şekilde analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Bu yöntemsel yaklaşımı herhangi bir mekânın genel özelliklerine göre farklı peyzaj tipleri ve değerlendirme ölçütlerinin eklenerek geliştirilebilir özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda Hisarardı Köyünün peyzaj tiplerinin kırsal turizm kapsamında görsel kalitesinin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği için stratejik öneriler şu şekilde sıralanabilir;

- Hisarardı Köyü Yalvaç turizm planlamasının bir parçası olarak ele alınmalıdır. Yalvaç kentine gelen yerli ve yabancı turistlerin köye ziyaret etmesini sağlayacak turizm ürün ve aktivite çeşitliliğinin artırılmasına ve görsel kalitesinin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.
- Köyde özellikle yapısal elemanların baskın olduğu kültürel peyzaj alanları görsel kalite açısından en düşük değerlere sahip olması kırsal turizm açısından kültürel peyzaj alanlarının yerel kimlik değerleri uyumlu olacak şekilde mekân organizasyonunun yapılmasını gerektirmektedir.
- Hisarardı Köyünün kimlik değerleri belirlenmeli, koruyarak sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.
- Atıl durumdaki geleneksel konutlarla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmalı, envanteri çıkarılmalı, geleneksel konut tipolojileri belirlenmeli, restorasyonu yapılmalı ve farklı işlevsellikler (köy müzesi, pansiyon, kafe, restoran, el sanatları atölyesi vb.) kazandırılmalı, bakım, onarım, yenileme ve restorasyon çalışmaları yapılarak turizm kapsamında değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Köyün mimari karakterini bozan yapı ve malzemeler ile yenilenmiş konutların basit onarım ve yenileme işlemleriyle köyün yerel karakterine kazandırılmalıdır.
- Köyün ortak kullanım peyzaj mekânlarının köy kimliğine uygun bir şekilde bütüncül peyzaj tasarım projeleri (meydan, parklar, yol peyzaj düzenlemeleri, çocuk oyun alanları, mezarlık konut bahçeleri, sokak iyileştirme (sağlıklaştırma) vb. hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Köydeki mevcut ulaşım ağı yenilenmeli, kapasitesi artırılmalı, döşeme malzemeleri iyileştirilmeli gerekli onarım ve bakım çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle araç yolları asfalt yerine doğal taş (granit taş) döşeme malzemeleri tercih edilmelidir.
- Su kaynaklarının korunmalı, su kullanım hakları iyileştirilmelidir. Köyün içinden geçen su kanalı ıslah edilmeli ve çevresi bitkilendirilmelidir.
- Görüntü, koku vb. kirliliği oluşturacak malzemelerin yol kenarlarına yığılması engellenmeli ve yerel halk bu konuda bilinçlendirilmelidir. Örneğin köyde hayvan gübrelerinin gelişigüzel atılması yerine ortak gübre tesisi kurulmak suretiyle depolanmalıdır.
- Köyün içerisinde kullanılan yönlendirici işaret ve bilgi levhaları yerel kimlik değerlerine uygun bir şekilde hazırlanmalı ve konumlandırılmalıdır.
- Köyün görsel kalitesine artırmaya yönelik aydınlatma kapasitesi geliştirilmeli, elektrik hatları yeraltına alınmalıdır.
- Mekânsal teknik altyapı iyileştirilmelidir. Yağmur suyu yönetimi ile drenaj sistemleri kurulmalı, yağmur suyu depolanmalı ve farklı amaçlarla kullanımı sağlanmalıdır.
- Tarımsal alanlarda ürün deseni geliştirilmeli ve agroforestry kullanım teknikleri geliştirilmelidir.
- Tarımsal ve hayvancılık faaliyetler, kırsal turizm kapsamında çiftlik turizmi, agro turizm, ekolojik turizm, organik turizm konuları ile ilişkilendirilmeli ve geliştirilmelidir.
- Yerel halkın doğal ve kültürel peyzaj değerinin korunması ve sürdürülebilirliği konusunda farkındalıkları artırılmalıdır.

Sonuç olarak, köylerin yaşamsal mekânsal kalitenin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliği için bütüncül olarak mekânsal organizasyon çalışmaları yapılmalıdır. Kırsalda ön görülen turizm faaliyetlerinin planlaması ancak yerel kimliğin korunması, doğa ile uyumlu çözümlerin üretilmesi, yerel üretim kaynakların rasyonel kullanımı, etkin/yetkin ve katılımcı bir yönetim gibi yaklaşımları bütüncül olarak ele alması ile gerçekleşebilir. Bu bağlamda köylerin doğal ve kültürel peyzaj değerlerin bütüncül görsel peyzaj kalitesinin geliştirilmesi ile kırsal turizm kapsamında çok yönlü katma değer elde edilmesi mümkün hale gelebilecektir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Süleyman Demirel Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Etik Kurulundan 04.05.2023 tarihli 2023/01 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %50
2. Yazar = %50

Kaynaklar

- Aklıbaşında, M. & Bulut, Y. (2018). Kırsal turizm planlamasında farklı peyzaj tiplerinin görsel kalite yönünden değerlendirilmesi. *Akademik Ziraat Dergisi* 7(1):93-100. ISSN: 2147-6403 DOI: <http://dx.doi.org/10.29278/azd.371398>.
- Aran, S. (1975). Peyzaj mimarisi temel prensipleri. AÜ. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ziraat Fakültesi yayımları:635, Ders Kitabı:198 Ankara.
- Aşur, F. (2017). Van kenti yakın çevresi kıyı alanı örneğinde sulak alanlar ve görsel peyzaj kalite değerlendirmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 4(4), 506-515.
- Aşur, F., & Alphan, H. (2017). Van Gölü Güney Kıyı alanlarında yerleşim alan kullanım değerlendirmesi ve görsel analiz yaklaşımları. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 7(4), 223-233.
- Aydemir, Ç. (2022). *Sürdürülebilir köy tasarım rehberi modeli; Hisarardı Köyü örneği*. (Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Aydemir, Ç., & Gül, A. (2023). Köylerin Mekânsal Planlama ve Tasarım Süreçlerinin Mevcut Mevzuata Göre İrdelenmesi. *Planlama Dergisi*.
- Bergen, S. D., Ulbricht, C. A., Fridley, J. L., & Ganter, M. A. (1995). The validity of computer-generated graphic images of forest landscape. *Journal of Environmental Psychology*, 15(2), 135-146.
- Çakıcı, I. (2007). *Peyzaj planlama çalışmalarında görsel peyzaj değerlendirmesine yönelik bir yöntem araştırması*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelmeli, E., Uzun, Ö. F. & Gül, A. (2020). Isparta Yalvaç Yöresinin Somut Kültürel Değerleri ve Geleceği. (Ed: Bayram, Murat) 6. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı 1 -3 Ekim 2020, Denizli (6. International Turkish World Tourism Symposium Proceeding October 1, 2020), s.475-493. Denizli, Detay Yayınları: 124, (1, Ekim 2020), ISBN: 978-605-254-301-6, Ankara.
- Clay, G. R., & Daniel, T. C. (2000). Scenic landscape assessment: the effects of land management jurisdiction on public perception of scenic beauty. *Landscape and Urban Planning*, 49 (1-2): 1-13.
- Düzgüneş, E., & Demirel, Ö. (2015). Milli parklarda doğal ve kültürel kaynak değerlerinin görsel peyzaj kalite yönünden değerlendirilmesi. *İnönü University Journal of Art and Design*, 5(12), 13-23.

- Aydemir, Ç. & Gül, A. (2024). Kırsal Turizm Değerlerinin Görsel Peyzaj Analizi ile Değerlendirilmesi: Hisarardı Köyü Örneği. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 1-15
- Erdem, M. (2012). *Kırsal yerleşim peyzaj kimlik özelliklerinin tespiti, korunması ve geliştirilmesine yönelik değerlendirme matrisi önerisi*. (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Fuente de Val, G., Atauri A.J., & Lucio J.V. (2006). Relationship between landscape visual attributes and spatial patteşrn indices: A test study in Mediterranean- climate landscapes. *Landscape and Planning* 77(4): 393-407.
- Gül, A. (2000). Peyzaj-insan ilişkisi ve peyzaj mimarlığı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri A (1), 97-114
- Gül, A., Bostan, Ç., & Akın, T. (2019b). Kırsal yerleşimlerde yerel kimlik ve mekânsal tasarımın önemi. III. Congress of International Applied Social Sciences Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi C-İASOS 2019. ISBN: 978-606-94423-1-9, 04th-06th April 2019, p.377-388. Çeşme- İzmir.
- Gül, A., Cesur, B., & Bostan, Ç. (2019a). Kültürel Turizm kapsamında yerel kimlik oluşturma yöntem yaklaşımı. *Eurasian Education Literature Journal*, (3), ISSN: 2149-3510, 461-476, 2019.
- Gültürk, P., & Şişman, E. E. (2015). Tekirdağ kent merkezi kıyı şeridinin görsel peyzaj kalitesi yönünden değerlendirilmesi ve mekân tercihinine etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 81-89.
- Irmak, M. A., & Yılmaz, H. (2010). Farklı peyzaj karakter alanlarına göre doğal ve kültürel kaynak değerlerinin görsel analizi: Erzurum Örneği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2010(2), 45-55.
- Kalın, A. (2004). Çevre tercih ve değerlendirmesinde görsel kalitenin belirlenmesi ve geliştirilmiş: Trabzon sahil bandı örneği. (Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kaplan, A., & Hepcan, Ç. C. (2004). Ege Üniversitesi Kampüsü 'Sevgi Yolu'nun Görsel (Etki) Değerlendirme Çalışması. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 41(1).
- Kaptanoğlu, A. (2006). *Peyzaj değerlendirmesinde görsel canlandırma tekniklerinin kullanıcı tercihinine etkileri*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kıroğlu, E. (2007). *Erzurum kenti ve yakın çevresindeki bazı rekreasyon alanlarının görsel peyzaj kalitesi yönünden değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kiper, T., Korkut, A., & Topal, T. Ü. (2017). Görsel peyzaj kalite değerlendirmesi: Kıyıköy örneği. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 20(3), 258-269.
- Köse, Y., & Şahin, Ş. (2017). Bir kırsal yerleşim olarak evciler mahallesi peyzaj özellikleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 257-272.
- Mücher, C. A., Klijn, J. A., Wascher, D. M., & Schaminée, J. H. (2010). A new European Landscape Classification (LANMAP): A transparent, flexible and user-oriented methodology to distinguish landscapes. *Ecological indicators*, 10(1), 87-103.
- Öncü, F. & Gül, A. (2022). Gastronomy Tourism and Culinary Culture of Yalvaç (Isparta) Region. In H. B. Türker, & A. Gül. (Eds.) *Architectural Sciences and Urban Agriculture* (398-441). ISBN:978-625-8213-84-3. Ankara:Iksad Publications.
- Özgeriş, M., & Karahan, F. (2015). Rekreasyonel tesislerde görsel kalite değerlendirmesi üzerine bir araştırma: Tortum ve Uzundere (Erzurum) örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 16(1), 40-49.
- Özhancı, E. (2018). Yürüyüş güzergahlarında mekânsal-görsel niteliklerin Algı ve aktivite üzerindeki etkileri; Nevşehir örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 20(1), 32-42.
- Özhancı, E., & Yılmaz, H. (2011). Rekreasyon alanlarının görsel peyzaj kalitesi yönünden değerlendirilmesi; Erzurum örneği. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 1(2), 67-76.
- Özhancı, E., & Yılmaz, H. (2013). Değişik peyzaj karakterleri barındıran dağların, foto safari amaçlı görsel peyzaj analizi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1), 83-89.
- Özhancı, E., & Yılmaz, H. (2017). Görsel peyzaj kalite değerlendirmelerinde kalite göstergelerinin mekânsal yansımaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(43), 157-173.

Aydemir, C. & Gül, A. (2024). Kırsal Turizm Değerlerinin Görsel Peyzaj Analizi ile Değerlendirilmesi: Hisarardı Köyü Örneği. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 1-15

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, (2021). TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Serbest Peyzaj Mimarlık Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Meslekî Denetim, Büroların Tescili ve Asgarî Ücret Yönetmeliği. Erişim adresi: https://www.peyzaj.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=157

Türker, H. B., Metin, A. E., & Balıkçı, O. (2022). Kent Parklarının Görsel Peyzaj Kalitesi Yönünden İncelenmesi: İstanbul Esenyurt İlçesi Örneği. *Turkish Journal of Forest Science*, 6(2), 377-399.

Türkiye Nüfus İl İlçe Mahalle Köy Nüfusları, (2020). Erişim adresi (02.11.2020): Hisarardı Köyü Nüfusu, Isparta Yalvaç (nufusune.com).

Resort Otellerde Çevrim İçi Yorum Manipülasyonu*

Serhat Adem SOP, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü, serhatademsop@gmail.com, Burdur, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9096-9496

Fuat ATASOY, Ankara Üniversitesi, Beypazarı Meslek Yüksekokulu, Otel-Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, atasoyf@ankara.edu.tr, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0003-2336-2234

Yusuf GÜNAYDIN, Uluslararası Final Üniversitesi, Turizm ve Mutfak Sanatları Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü (İng.), yusuf.gunaydin@final.edu.tr, Girne, KKTC, ORCID: 0000-0002-0638-5621

Öz

Resort otel yöneticilerinin çevrim içi yorum manipülasyonuna yönelik tutum ve davranışlarını belirlemek amacıyla yürütülen bu çalışmada, otellerde çevrim içi yorumları manipüle edici uygulamaların neden ve nasıl yapıldığı ortaya koyulmaktadır. Bu amaç doğrultusunda nicel araştırma yaklaşımı ve betimsel araştırma tasarımı benimsenmiş, Bodrum'da faaliyet gösteren 42 otel işletmesinin yöneticilerine anket uygulanmıştır. Frekans analizi yoluyla ulaşılan sonuçlar otel yöneticilerinin; işletmenin itibarını korumak, rakiplere üstünlük sağlamak, tur operatörlerinin baskısını yönetebilmek ve tazminat ödemeleriyle karşılaşmamak için çevrim içi yorum manipülasyonu yapabildiklerini göstermektedir. Bu kapsamda uygulanan stratejiler ise olumsuz yorumları engellemek için misafirlere çeşitli parasal teşviklerin (ücretsiz geç çıkış vb.) sunulması, personelden bir misafir gibi sahte yorum yazmasının veya misafirlere olumlu yorum yazdırmasının istenmesi, rakip otellerin aleyhine sahte yorumların yazılması ve çevrim içi platformlara yüksek komisyon bedellerinin ödenmesidir. Araştırmanın sonuçları mevcut literatürle ilişkilendirilerek tartışılmış ve otelcilik sektöründeki güncel durum üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Çevrim içi yorum manipülasyonu konusunu resort oteller perspektifinden inceleyen öncü çalışmalardan olması, bu araştırmanın özgünlüğünü ve literatüre katkısını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevrim içi yorum platformları, çevrim içi müşteri yorumları, çevrim içi yorum manipülasyonu, çevrim içi yorum manipülasyonu stratejileri, resort otel işletmeleri.

Online Review Manipulation in Resort Hotels

Abstract

This study, conducted to determine the attitudes and behaviors of resort hotel managers towards online review manipulation, reveals why and how online review manipulation practices are applied in hotels. A quantitative research approach and descriptive research design were adopted, and a questionnaire was applied to the managers of 42 hotel businesses operating in Bodrum. Frequency analysis results indicated that hotel managers can manipulate online reviews to protect the business's reputation, gain an advantage over competitors, manage the pressure of tour operators and avoid compensation payments. The strategies applied are offering guests various monetary incentives (i.e., free late check-out) to prevent negative reviews, asking staff to write fake reviews as a guest or asking guests to write positive reviews, writing fake reviews against rival hotels, and paying high commission fees to online platforms. The results were discussed concerning the literature and the hotel industry. The fact that this is one of the pioneering studies examining the issue of online review manipulation from the perspective of resort hotels reveals the originality and contribution of this research to the existing literature.

Keywords: Online review platforms, online customer reviews, online review manipulation, online review manipulation strategies, resort hotel businesses.

*Bu çalışma için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 05.04.2022 tarih ve GO2023/171 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

This study aims to examine the attitudes and behaviors of resort hotel managers on online review manipulation and to reveal why and how online review manipulation practices are carried out in resort hotels. *Online review manipulation* can be defined as generating fake reviews on online platforms, interfering with real reviews, or manipulating and changing consumers' online review behavior towards the business. The fact that online reviews are both a tool that provides economic benefits and creates intense competitive pressure encourages businesses to manipulate online customer reviews (Gössling et al., 2019; Luca & Zervas, 2016). Online review manipulation is carried out through *fake reviews* (writing positive fake online reviews directly by the business or others associated with the business; writing negative fake online reviews directly by the business or others associated with the business to discredit competitors) or *monetary incentives* (offering coupons, discounts, cashback, or virtual money incentives to encourage consumers to write online reviews) (Zhao & Wang, 2021).

The research population was limited to one senior manager from each of the three-, four- and five-star resort hotels operating in Bodrum. The total number of hotels with these qualifications in the region is 97 (Muğla Provincial Directorate of Culture and Tourism, 2023). In this context, all hotels on the list were reached, and the data were collected from 42 hotels who voluntarily participated in the research. A questionnaire developed by Gössling et al. (2019) was used in the face-to-face data collection process. This questionnaire, originally in English, was adapted into Turkish by three academicians specialized in the field. The data obtained from closed-ended questions were transferred to the SPSS and subjected to descriptive analysis. Responses to open-ended questions were analyzed by content analysis. The findings of the research can be summarized as follows:

- 98% of the resort hotels in Bodrum serve *Booking* and 95% *Expedia* customers. Both operators appeal to the worldwide market.
- 59.5% of the hotels did not make any price changes based on online reviews. However, some of the remaining 15 hotels decreased their prices based on negative reviews on online review platforms, while others increased their prices based on positive reviews. In this context, for example, one hotel increased its price by 35%, while another hotel decreased its price by 30%.
- 95.4% of the hotels believe that they are unfairly criticized in online customer reviews. Approximately 55% of the hotels participating in the research criticized the most in this regard; the guest who seems satisfied with the hotel makes negative online reviews.
- In addition to threatening hotel managers with negative online reviews, some guests also make special requests to write positive online reviews. It was found that 28.6% of the participating hotels directly encountered this situation.
- 21% of the hotels have faced guest requests for free accommodation, 17% for service enhancements (free SPA, massage and any other additional service requested by the guest), 17% for free late check-out, 10% for refund, 7% for free room upgrade, 5% for food and beverage offerings and 2% for free transfer.
- 12% of hotels made compensation payments to tour operators or their guests in the previous year. In fact, a hotel company participating in the research states that it made compensation payments to a total of 15 guests at last season.
- 93% of hotels ask guests to write positive reviews on online platforms. In 24% of the hotels, guests were offered various incentives (refreshments, free late check-out, free room upgrade and free a'la carte restaurant service) to write positive reviews.
- 17% of the hotels ask their staff to write reviews on online platforms as a fake guest. In some of these hotels, staff were given an incentive of 25 Turkish liras for each review made by the actual guest that the staff arranged.
- 17% of hotels offer incentives to social media influencers or industry celebrities to write positive online reviews.

- 36% of the hotels consider the guests of *TUI, Jet2, Booking* and *Expedia* as priority guests compared to others, as "*they will increase the hotel's score in the operator's system*".
- The proportion of hotels that pay high commissions, contribution fees, advertising, etc. to operators to appear at the top of the hotel rankings on tour operators' websites is 19%. The fees paid by these hotels range from 17% to 30% of total annual sales. These fees are commission payments to *Booking, Expedia* and domestic market operators.
- According to 33% of hoteliers, rival hotels give rewards outside the hotel to be popular on online platforms. These are incentive rewards for former guests, managers' acquaintances who have stayed at the hotel before, or potential guests, such as "*leave a review and get a 20% discount, bring a friend and get a free night's stay, recommend the hotel to others and attend the New Year's Eve gala for free*".
- 50% of the managers have witnessed that rival hotels make negative reviews about each other (complaints about cleaning problems, poor quality service, unqualified staff and food and beverage).
- The rate of hotels that have detected fake reviews about themselves on online platforms and removed these reviews from the platform in question is 64%. At this stage, 12% of the hotels contacted the guest and asked her/him to correct the incorrect/fake review, while 48% of the hotels presented evidence to the platform managers to remove these reviews from the system and were justified and had the reviews removed from the system.

The results of the research conducted with 42 resort hotel managers in Bodrum reveal that hotel managers might manipulate online reviews to protect the reputation of the business, to gain an advantage over competitors, to manage the pressure of tour operators and to avoid compensation payments. Strategies employed in this context include offering various monetary incentives (free late check-out, etc.) to guests to prevent negative reviews, asking staff to write fake reviews as a guest or have guests write positive reviews, writing fake reviews against rival hotels, and paying high commission fees to online platforms.

1. Giriş

Dünya Ekonomi Forumu'na göre 2021 yılında çevrim içi tüketici yorumları 3.8 trilyon USD'lik küresel ticaret harcamasını etkilemiştir. Ancak dünyanın en çok bilinen e-ticaret sitelerinin (*Tripadvisor, Amazon vb.*) açıkladıkları resmi rakamlar, tüm çevrim içi yorumların %4'ünün sahte olduğunu göstermektedir. Bu tarz yorumların küresel çevrim içi harcamalar üzerindeki etkisi ise 152 milyar USD'dir. Çevrim içi platformlardan elde edilen ekonomik faydalar, yakalanma risklerinden ve maliyetlerinden yüksek olduğundan; çevrim içi yorum manipülasyonu kişiler, gruplar veya işletmeler için cezbedici olabilmektedir. Bu nedenle, bir yeraltı ekonomisi olarak nitelendirilebilecek sahte çevrim içi yorum ekonomisi sürekli büyüme kaydetmektedir (Dünya Ekonomi Forumu, 2021). 2022 yılında yaklaşık 475 milyar USD değerinde olan küresel çevrim içi seyahat pazarının, 2023 yılında yaklaşık 521 milyar USD, 2030 yılında ise 1 trilyon USD büyüklüğüne ulaşacağı düşünüldüğünde (Statista, 2023); çevrim içi yorum manipülasyonunun turizm endüstrisi bağlamındaki önemi kolaylıkla anlaşılabilir.

Her tüketici gibi turistler de deneyimledikleri ürünler, destinasyonlar veya turizm işletmeleri ile ilgili yorumlarını, çevrim içi değerlendirmeler ve derecelendirmeler vasıtasıyla çeşitli platformlarda paylaşmaktadır. Nitekim bu yorumlar, diğer tüketicilerin karar verme süreçlerini etkilemekte ve ikna edici bir bilgi kaynağı rolünü üstlenmektedir (Gavilan vd., 2018; Gössling vd., 2019). Bu yönüyle çevrim içi yorum platformları, turizm alanında son yılların en önemli yeniliklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Gössling vd., 2018). Ancak çevrim içi platformlardaki bilginin doğruluğuna ilişkin kontrolün yetersizliği ve bu platformların çeşitli kişi, grup veya işletmeler lehine ya da aleyhine manipüle edilebilmesi önemli bir tartışma konusudur (Dellarocas, 2006). Çünkü, olumsuz çevrim içi yorumlar işletme itibarının zedelenmesine, satışların azalmasına ve arzulanan müşteri sadakatinin engellenmesine neden olmaktadır (Li vd., 2021; Zhuang vd., 2018). Dolayısıyla gerçeği yansıtmayan çevrim içi yorumlar turizm işletmeleri açısından da ciddi bir sorun olarak görülmektedir (Li vd., 2021).

İlgili araştırmalar, güçlü filtreleme algoritmalarına rağmen çevrim içi platformlardaki yorumların %15 ila %30'unun manipüle edilebildiğini (Cao, 2020), hatta en çok tercih edilen uluslararası destinasyonlardaki oteller için yapılan yaklaşık yedi yorumdan birinin sahte olabileceğini göstermektedir (Banerjee, 2022). Otel işletmelerinin yüksek yatırım maliyetleri ve giderleri düşünüldüğünde, potansiyel müşterilerini yanlış yönlendirebilecek çevrim içi yorumlara karşı bir aksiyon geliştirmeleri beklenebilir. Nitekim otel işletmelerinin sınırlı sayıdaki çevrim içi rezervasyon platformlarına (*Booking, Expedia vb.*) bağımlı hâle geldikleri bu dönemde (Gössling vd., 2019), otel yöneticileri de rakip otellere karşı avantaj sağlamak, işletmenin çevrim içi itibarını korumak ve geliştirmek için çevrim içi yorumlara odaklanmış durumdadır. İşletmenin çevrim içi platformlardaki itibarının ekonomik başarısını da etkilemesi, otel yöneticilerini çevrim içi yorumları manipüle etmeye yönlendirebilmektedir (Gössling vd., 2018).

Otel yöneticilerinin çevrim içi yorum manipülasyonu konusundaki tutum ve davranışlarını inceleyen akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır (Gössling vd., 2018; Sotiriadis, 2017; Zhao & Wang, 2021). Gössling vd.'nin (2019) Almanya, İsrail, Norveç, İsveç ve İsviçre'den 270 otel yöneticisiyle yürüttüğü çalışmada, artan pazar baskısı ortamında otelin itibarının korunması için yöneticilerin olumsuz çevrim içi yorumları engelleyici müdahalelerde buldukları raporlanmıştır. İsveç'te yürütülen bir diğer çalışma ise otel yöneticilerinin çevrim içi yorum manipülasyonunu artan rekabet karşısında uygulanabilecek en mantıklı strateji şeklinde değerlendirdiklerini göstermektedir (Gössling vd., 2018). Söz konusu güncel çalışmalara rağmen ilgili literatürdeki boşluğu doldurabilmek ve çevrim içi manipülasyon konusunu farklı perspektiflerden tartışabilmek için yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Buradan hareketle mevcut araştırmanın amacı, kitle turizmine hitap eden ve çevrim içi müşteri yorumları açısından dinamik bir niteliğe sahip olan resort otellerde yöneticiler tarafından çevrim içi yorum manipülasyonuna nasıl yaklaşıldığının belirlenmesidir. Çevrim içi yorum manipülasyonu konusunun resort oteller perspektifinden incelenmesi araştırmanın özgünlüğünü ve literatüre katkısını göstermektedir. Ayrıca, ulaşılan sonuçların otelcilik sektöründeki güncel durumu ortaya koyarak otel yöneticilerine faydalı bir bakış açısı sunacağı da düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde çevrim içi müşteri yorumu ve çevrim içi yorum manipülasyonuna yönelik kavramsal çerçeveye değinilecektir.

2.1. Çevrim İçi Müşteri Yorumu

Tüketicilerin satın almış oldukları ürünlerle ilgili internet üzerinde içerik (yorum, görsel, puanlama vb.) ürettikleri platformlara *çevrim içi yorum platformları* [online review platforms] denilmektedir (Yalvaç vd., 2022). Bu kapsamda *çevrim içi müşteri yorumu* [online customer review], herhangi bir ürünü deneyimleyen tüketicinin bu platformlarda ürünü değerlendirmek amacıyla yaptığı paylaşımları (deneyime ilişkin yorum yazılması, ürünün puanlanması vb.) ifade etmektedir. Tüketicilerin satın alma ve karar verme süreçleri üzerinde etkili olan çevrim içi yorumlar, aynı zamanda turizm işletmelerinin pazarlama stratejilerini etkileyen ve hizmet kalitesini geliştirmesine imkân tanıyan bir bilgi kaynağı olarak da görülmektedir (Bilim vd., 2013; Yalvaç vd., 2022).

TripAdvisor, *Booking* ve *Expedia*, turizm alanında yaygın şekilde kullanılan çevrim içi yorum platformu örnekleridir (Gretzel vd., 2007). Ancak günümüzde *Jet2* ve *TUI* gibi tur operatörlerinin sadece kendi müşterilerine sundukları kapalı devre çevrim içi yorum platformları da bulunmaktadır. Tüm bu platformlarda her gün turistik tüketiciler tarafından binlerce içeriğin üretildiği ve turizm işletmelerinin, ürünlerinin ve destinasyonlarının tüketiciler tarafından değerlendirildiği görülmektedir. Örneğin, bir otel işletmesinden hizmet alan turistlerin çevrim içi yorum platformları aracılığıyla paylaştıkları yorumlar diğer potansiyel müşteriler için bilgi kaynağı hâline gelmekte ve onların işletmeye bakışını şekillendirmektedir (Kasavana vd., 2010). Dolayısıyla çevrim içi yorumları analiz eden işletmeler hem rakiplerin sunmuş oldukları hizmetler hakkında bilgi sahibi olabilmekte hem de pazarın kendi işletmelerine yönelik tepkisini ölçerek hizmet kalitesini artırıcı önlemler alabilmektedir (Dellarocas, 2003). Diğer bir ifadeyle çevrim içi yorum platformlarında yer alan tüketici yorumlarını başarıyla analiz eden turizm işletmeleri, müşterilerinin nelerden hoşnut olup olmadıklarını anlayarak rakiplerine üstünlük sağlayabilmektedir (Leung vd., 2013; Perez-Aranda vd., 2019). Bu kapsamda çevrim içi yorumlar, turizm işletmelerinin tüketicilerle olan ilişkilerini geliştirebilmeleri ve markalaşabilmeleri için önemli veri kaynaklarıdır (Wang vd., 2002) ve pazarlama iletişimde güçlü bir tanıtım unsuru olarak kabul edilmektedir (Hu vd., 2012; Li vd., 2021).

Rodríguez-Díaz vd.'ne (2018) göre çevrim içi yorum platformları vasıtasıyla gerçekleşen çevrim içi sosyal etkileşim, potansiyel müşterilere rehberlik etme işlevini üstlenmektedir. Zervas vd. (2020: 2), tüketicilerin %70'inin çevrim içi yorumlara güvendiğini; De Pelsmacker vd. (2018: 47) ise turistlerin yaklaşık %74'ünün seyahat planı yaparken çevrim içi yorumlardan faydalandığını belirtmektedir. Ayrıca çevrim içi yorumlar, tüketicilerin daha az bilinen otellere yönelik farkındalığını artırmakta ve tutumlarını etkilemektedir (Mayzlin vd., 2014; Vermeulen ve Seegers, 2009). Çin'in en büyük seyahat web sitesi olan *Ctrip*'teki çevrim içi yorumlarda yaşanan %10'luk bir iyileşmenin bir otelin gelirini %4,4 oranında artırdığı; *Yelp*'teki bir puanlık düşüşün ise bir restoranın gelirini %5 ila %9 arasında azalttığı ileri sürülmektedir (Cao, 2020: 1). El-said'e (2020) göre ise fiyata duyarlı otel müşterileri çevrim içi yorumlardan çok fazla etkilenmemekte, sadece alternatiflerin arasından seçim yaparken bu yorumlardan faydalanmaktadır.

Otel işletmelerine yönelik çevrim içi yorumların önemli bir bölümü otellerin temel işlevleri (kirli odalar, arızalı ekipman) ya da müşteri hizmetleri (personel ile hoş olmayan etkileşimler) ile ilgilidir (Sparks & Browning, 2011). Söz konusu çevrim içi yorumlar hem otel misafirlerinin en çok oda ve hizmet kalitesine odaklandıklarını göstermektedir (Chaves vd., 2012; Aureli & Supino, 2017) hem de oda rezervasyonları, satışlar, fiyatlar, pazar payı, mevcut oda başına gelir, algılanan güven, otel performansı ve doluluk oranları üzerinde etkilidir (Anagnostopoulou vd., 2020; De Pelsmacker vd., 2018; El-Said, 2020; Vermeulen & Seegers, 2009; Ye, vd., 2009).

Çevrim içi platformlarda yer alan olumsuz yorumların, tüketiciler tarafından daha faydalı bulunduğu ileri sürülmektedir (Salehi-Esfahani vd., 2016). Diğer bir ifadeyle, tüketiciler üzerinde olumsuz müşteri yorumlarının olumlu yorumlardan daha etkili olduğu iddia edilmektedir (El-said, 2020). *Olumsuzluk*

yanlılığı teorisi [the theory of negativity bias] ile açıklanan bu duruma göre tüketiciler, olumlu yorumlar yerine ayrıntılı ve konuya daha net odaklanmış bir tavır sergileyen olumsuz yorumları inceleme eğilimindedir (El-said, 2020; Ghosh, 2017). Zhao vd.'ne (2015) göre tüketicilerin olumsuz yorumlara daha çok dikkat etmesinin temelinde, turistik ürünün sahip olduğu soyutluk/dokunulmazlık özelliğinden kaynaklanan risk algısı yatmaktadır. İşletmelerin çevrim içi yorumlara yanıt vererek, potansiyel tüketicinin gözünde güvenilirliğini artırması ve algılanan riski düşürmesi bu nedenle önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Sparks vd., 2016). Ancak yöneticilerin çevrim içi yorumlara yanıt vermesinin, tüketicinin satın alma niyeti üzerinde olumsuz etkiye neden olduğu da ileri sürülmektedir (Mauri & Minazzi, 2013). Yine de çevrim içi platformlardaki geri bildirimlerin analiz edilmesi ve buradaki yorumların yanıtlanması, işletmelerde çevrim içi itibarın yönetimi açısından önemli bir strateji olarak kabul görmektedir (De Pelsmacker vd., 2018).

2.2. Çevrim İçi Yorum Manipülasyonu

Türk Dil Kurumu'na göre manipülasyon "*yönlendirme*" ve "*seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme*" anlamlarını taşımaktadır (TDK, 2023). Bu kapsamda *çevrim içi yorum manipülasyonu* [online review manipulation]; çevrim içi platformlarda sahte yorumların üretilmesi, gerçek yorumlara müdahale edilmesi veya tüketicilerin işletmeye yönelik çevrim içi yorum davranışlarının yönlendirilmesi ve değiştirilmesi olarak tanımlanabilir. İşletme perspektifinden bakıldığında çevrim içi yorum manipülasyonunun amacı; işletmenin çevrim içi itibarını güçlendirerek tüketicilerin ilgisini çekmek ve işletmeden satın alma eğilimlerini artırmaktır. Nitekim çevrim içi itibar konusuna odaklanan çalışmalar, internet ortamında paylaşılan yorumların tüketicilerin satın alma kararı üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Duan vd., 2008; Fang vd., 2016; Gössling vd., 2019). Çevrim içi yorumların hem bu şekilde ekonomik fayda sağlayan bir araç olması hem de yoğun bir rekabet baskısı yaratması işletmeleri çevrim içi yorum manipülasyonuna teşvik edebilmektedir (Gössling vd., 2019; Luca & Zervas, 2016).

Çevrim içi yorum manipülasyonu, *sahtel/hileli yorumlar* (doğrudan işletme veya işletmeyle ilişki başkaları tarafından olumlu sahte çevrim içi yorumların yazılması; rakipleri kötülemek amacıyla doğrudan işletme veya işletmeyle ilişki başkaları tarafından olumsuz sahte çevrim içi yorumların yazılması) ya da *parasal teşvikler* (tüketicileri çevrim içi yorum yazmaya teşvik etmek için kupon, indirim, para iadesi veya sanal para teşviklerinin sunulması) vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (Zhao & Wang, 2021). Bu çerçevede en sık karşılaşılan uygulamalar ise yöneticiler tarafından sahte yorumların yazılması, personelden müşteri gibi olumlu yorum yazmalarının istenmesi, sosyal medya kullanıcılarından ve müşterilerden olumlu yorum yazmalarının talep edilmesi, çevrim içi platformlarla ortaklık kurulması, rakipler için yapılmış olumsuz yorumların *Tripadvisor* gibi platformlara yerleştirilmesinin sağlanması ve olumsuz yorumların platformlardan silinmesinin sağlanmasıdır (Gössling vd. 2019; Li vd., 2021).

Çevrim içi yorum manipülasyonu genellikle çevrim içi platformların kontrolü dışında gerçekleşmektedir (Gössling vd, 2019). Örneğin, *Tripadvisor* yönetimine göre platformdaki yorumların doğruluğundan emin olmak güçtür (Gössling vd., 2018). *Expedia* ise bir otelle ilgili çevrim içi yorum yapabilmek için otelde en az bir gece konaklama yapılması şartını getirerek yorum yapanın kimliğinin doğrulanabilir olmasına dikkat etmektedir (Gössling vd., 2018). Bazı platformlar ise çevrim içi yorum manipülasyonuna karşı daha sert yaptırımlar uygulamaktadır. Örneğin, *Amazon* satışını yaptığı ürünler hakkındaki manipüle edilmiş çevrim içi yorumlara karşı yasal süreç başlatmış ve *Facebook*'taki 10.000'den fazla grubunun yöneticilerine sahte yorumlar nedeniyle dava açmıştır (Palmer, 2022).

Çevrim içi yorumların manipüle edilip edilmediğini gösteren bir standart bulunmamaktadır (Luca & Zervas, 2016). Bu konudaki akademik çalışmalarda, yorumların içeriği ve anahtar kelime sıklığı üzerinden analiz edildiği (Marchiori & Cantoni, 2011) ve dilbilimsel bazı ipuçlarına odaklanılarak manipülasyonun değerlendirildiği görülmektedir (Banerjee & Chua, 2014). Manipüle edilmiş çevrim içi yorumların zamirler, fiiller, zarflar ve edatlar açısından daha zengin olduğu düşünülmektedir (Gössling vd., 2018). Ayrıca gerçekte olmayan deneyimleri anlatmak, bilişsel olarak gerçek deneyimleri anlatmaktan daha zordur. Bu nedenle, gerçek çevrim içi yorumlara kıyasla manipüle edilmiş yorumlar olumlu ve olumsuz

duygular açısından daha zengin görünmektedir (Banerjee, 2022). Hu vd.'ne (2012) göre çevrim içi yorumlarda yazı stili, derecelendirmeler, yorumların içeriği, yorumlardaki duygu durumları ve yorumların okunabilirliği incelenerek çevrim içi yorumların manipüle edilip edilmediği anlaşılabilir.

Turizmde çevrim içi yorum manipülasyonu üzerine yürütülen araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda Mayzlin vd. (2014), küçük ölçekli otel sahiplerinin, büyük otellerden daha fazla çevrim içi yorum manipülasyonu yapma eğiliminde olduklarını belirlemiştir. Bununla birlikte, rakibi komşusu olan otellerin diğer otellere göre sahte çevrim içi yorum alma ihtimali daha yüksek olmaktadır. Zhuang vd.'nin (2018) çalışması, olumsuz yorumların silinmesi ve sahte olumlu yorumların eklenmesi yoluyla yapılan bir manipülasyonun, başta satışları artırdığını fakat aşırı manipülasyonun zamanla satışların azalmasına neden olduğunu göstermiştir. Yazarlara göre aşırı manipülasyon yapmak zor ve maliyetlidir, ancak tespit edilmesi daha kolaydır. Bu yüzden tüketicilerin şüphelenmesine ve memnuniyetsizlik duymalarına neden olmaktadır. Luca ve Zervas'a (2016) göre olumlu çevrim içi yorum sayısı bakımından öne çıkan restoran işletmelerinin çevrim içi yorumları manipüle etme eğilimi düşüktür. Ayrıca, bağımsız restoranlara kıyasla zincir restoranlarda çevrim içi yorum manipülasyonu çok daha azdır. Dolayısıyla bir restoranın itibarı zayıf olduğunda veya aşırı rekabet ortamında çevrim içi yorum manipülasyonu yapma olasılığı daha yüksektir.

Gössling vd.'ne (2018) göre özellikle uluslararası zincir otellerde başarının göstergelerinden biri olarak kabul edilen çevrim içi platform skorları için asgari standartlar belirlenmektedir. Bu standartlar yöneticiler üzerinde büyük bir baskı yaratmakta ve söz konusu baskıyı aşabilmek için yöneticileri çevrim içi yorum manipülasyonuna teşvik etmektedir. Yöneticilerin başka bir kimlik ile kendi oteli hakkında olumlu yorumlar yazması ve/veya rakip oteller hakkında doğruluğu olmayan ve rakibin itibarını olumsuz olarak etkileyebilecek yorumlar paylaşması bu kapsamda önemli bir örnektir. Ayrıca, yöneticiler çevrim içi platformlar ile iletişime geçerek olumsuz müşteri yorumlarını kaldırtabilmektedir. Öyle ki bazı oteller çevrim içi platformlar ile ortaklıklar kurarak olumsuz yorumların etkilerini en aza indirmeye çalışmaktadır. Çevrim içi platformlara ödenen komisyonların yüksek olması da otellerin çevrim içi listelerde daha üst sıralarda olmasına katkıda bulunabilmektedir. Otel yöneticilerinin uyguladıkları diğer manipülasyon stratejileri ise genellikle personelden otel misafiriymiş gibi sahte yorum yapmasının istenmesi, otel misafirlerine olumsuz yorum yapmamaları için çeşitli hediyelerin ya da imtiyazların verilmesi, memnun misafirlere olumlu çevrim içi yorum yapmaları için hediyelerin teklif edilmesi ve sosyal medyada etkin bireylere işletme hakkında olumlu paylaşımlarda bulunmaları için ücretsiz tatil gibi büyük bütçeli tekliflerin sunulmasıdır (Gössling vd., 2018).

Gössling vd.'ne (2019) göre personelden, misafirden ve arkadaşlardan işletme lehine çevrim içi yorum yazılmasının istenmesi gibi manipülatif davranışları içeren tüm stratejiler etik açıdan sorunludur. Turizm işletmelerinin çevrim içi itibarı üzerindeki güçlerinin farkında olan tüketiciler de bazen abartılı veya yanlış yorumlar yazarak etik olmayan bir şekilde işletmeden kişisel fayda sağlayabilmektedir. Turistlerin otel rezervasyonu kararlarının çevrim içi yorumlardan etkilendiğine dikkat çeken bazı araştırmacılar, bu nedenle çevrim içi yorum manipülasyonunu ve tüketicilerin işletmelerden fayda sağlamak için yaptıkları sahte yorumları etik olmayan davranışlar olarak nitelendirmektedir (Ansari & Gupta, 2021; Banerjee, 2022; Banerjee & Chua, 2014).

3. Yöntem

Resort otel yöneticilerinin çevrim içi yorum manipülasyonuna yönelik tutum ve davranışlarını incelemek ve otellerde çevrim içi yorumları manipüle edici uygulamaların neden ve nasıl yapıldığını ortaya koymak amacıyla yürütülen bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda betimsel araştırma tasarımı uygulanmış ve anket tekniğiyle elde edilen veriler frekans analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın evreni Bodrum'da faaliyet gösteren üç, dört ve beş yıldızlı resort otel işletmelerini kapsamaktadır. Bölgede bu nitelikleri taşıyan işletme belgeli toplam otel

sayısı 97'dir (Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023). Otel işletmelerinde çevrim içi müşteri yorumlarını üst düzey yöneticiler takip ettiğinden, bu araştırmada her otel işletmesinden birer üst düzey yöneticiye ulaşılması hedeflenmiştir. Dolayısıyla, Bodrum'daki resort otellerde görevli 97 üst düzey yönetici bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada tam sayım tekniğiyle tüm evrene ulaşılması amaçlanmış, ancak 42 otelin yöneticisinden olumlu dönüt alınabilmiştir. Böylece, araştırmaya katılmayı kabul eden 42 otel işletmesinden veri toplanmıştır. 01.12.2022-28.02.2023 tarihleri arasında yüz yüze yönetilen veri toplama sürecinde, Gössling vd. (2019) tarafından geliştirilen ve Almanya, İsrail, Norveç, İsveç ve İsviçre'den 270 otel yöneticisine uygulanan anketten yararlanılmıştır. Orijinali İngilizce olan bu anket, alanında uzman üç akademisyen tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Brislin (1970) tarafından önerilen *tekrar çeviri [back translation]* tekniğiyle anketin dilsel dönüşümü sınanmıştır. Ayrıca, anketin Bodrum pazarına uyarlanması için bazı sorular revize edilmiştir. Örneğin, orijinal anketteki tur operatörleriyle ilgili soruya Bodrum otellerinin çalıştıkları tur operatörlerinin isimleri yazılmıştır. Böylece, Gössling vd. (2019) tarafından geliştirilen anket hem dilsel dönüşüme tabi tutulmuş hem de araştırmanın bağlamına uyarlanmıştır.

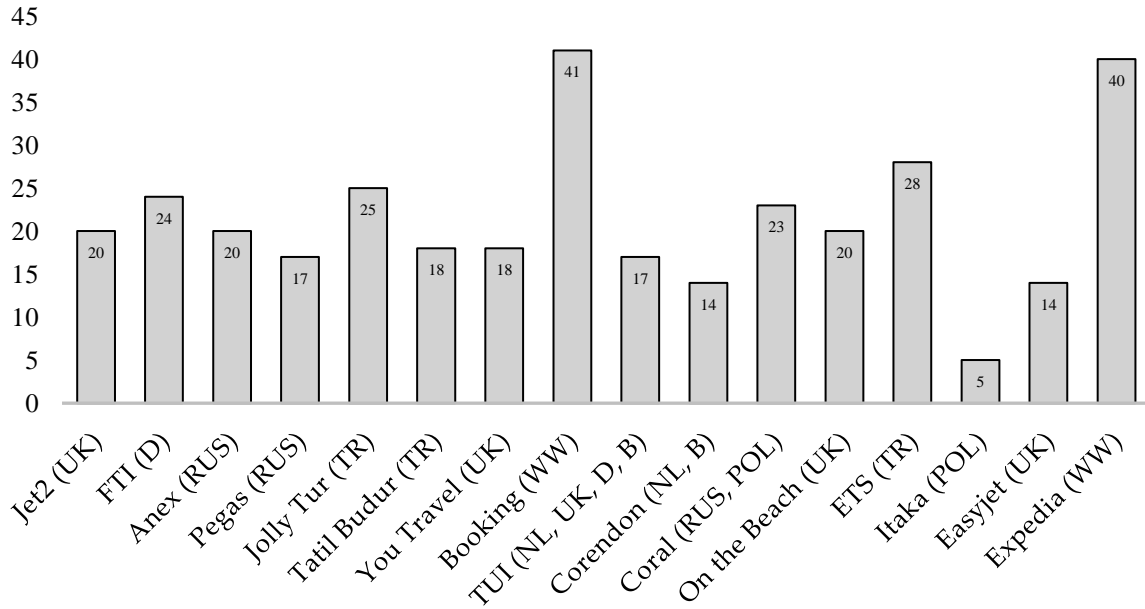
Yirmi bir sorudan oluşan anketin ilk bölümünde, yöneticileri ve otelleri tanımlayıcı sorular yer almaktadır (yöneticinin mesleki tecrübesi, otelin oda ve yatak kapasitesi, iş birliği yapılan tur operatörleri vb.). Diğer bölümlerde ise otel yöneticilerinin çevrim içi yorum platformlarına yönelik tutum ve davranışlarını, çevrim içi yorumların otellerin fiyatlandırma kararlarına etkisini ve otellerde çevrim içi yorum manipülasyonunun nasıl gerçekleştiğini açıklamaya yönelik kapalı ve açık uçlu sorular (örneğin, "geçen yıl operatöre ya da misafire kaç kez telifi/tazminat ödemesi yaptınız? = ... kez") bulunmaktadır. Bu sorulardan ulaşılan veriler istatistik paket programına aktararak, Gössling vd.'nin (2019) referans çalışmasında olduğu gibi frekans analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular, otel işletmelerinde çevrim içi müşteri yorumlarını manipüle edici uygulamaların neden ve nasıl yapıldığı sorularına yanıt vermektedir.

Çalışma için gerekli etik kurulu belgesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 05.04.2022 tarih ve GO2023/171 sayıyla düzenlenmiştir.

4. Bulgular

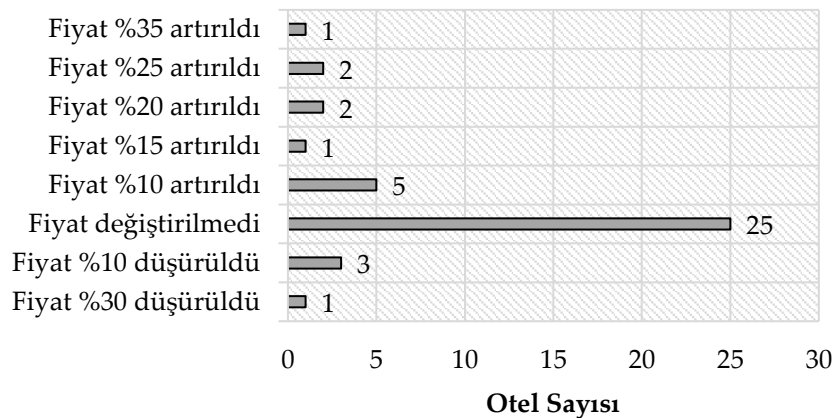
Araştırmada, Bodrum'da faaliyet gösteren 42 otel işletmesinden veri toplanmıştır. Veri toplama aracı her otelden bir yetkiliye uygulanmıştır. Bu kapsamda katılımcıların dağılımı CEO/genel müdür (%57,1), satış müdürü (%21,4) otel sahibi (%19) ve misafiri ilişkileri yöneticisi (%2,4) şeklindedir. Katılımcıların otelcilik sektöründeki deneyimleri 11 ile 45 yıl arasında değişkenlik göstermektedir (ortalama= 25 yıl).

Veri toplanan otellerin oda sayısı 22 ila 508, yatak sayısı ise 50 ila 1389 arasında değişirken; ortalama oda sayısı yaklaşık 181, ortalama yatak sayısı yaklaşık 445'tir. Otellerin gecelik oda fiyatları 40 ila 320 Euro arasında değişmektedir (ortalama= 120 Euro). Otellerin çalıştıkları tur operatörleri incelendiğine Grafik 1'deki bulgulara ulaşılmaktadır. Bu kapsamda otellerin çok sayıda operatörle iş birliği içerisinde olduğu, ancak çok az sayıda otelin Polonya (POL) pazarına hizmet veren *Itaka* (n= 5) ile çalıştığı görülmektedir. Buna karşın; otellerin %98'inin *Booking*, %95'inin ise *Expedia* müşterilerine hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Her iki operatör de pazar olarak dünya geneline (worldwide-WW) hitap etmektedir. Bodrum'daki otellerle çalışan diğer tur operatörlerinin İngiltere (UK), Almanya (D), Rusya (RUS), Türkiye (TR), Hollanda (NL) ve Belçika (B) pazarına hizmet verdikleri görülmektedir. Grafikte yer alan tur operatörlerinin Bodrum pazarının yaklaşık %90'ına hâkim olduğu düşünülmektedir.

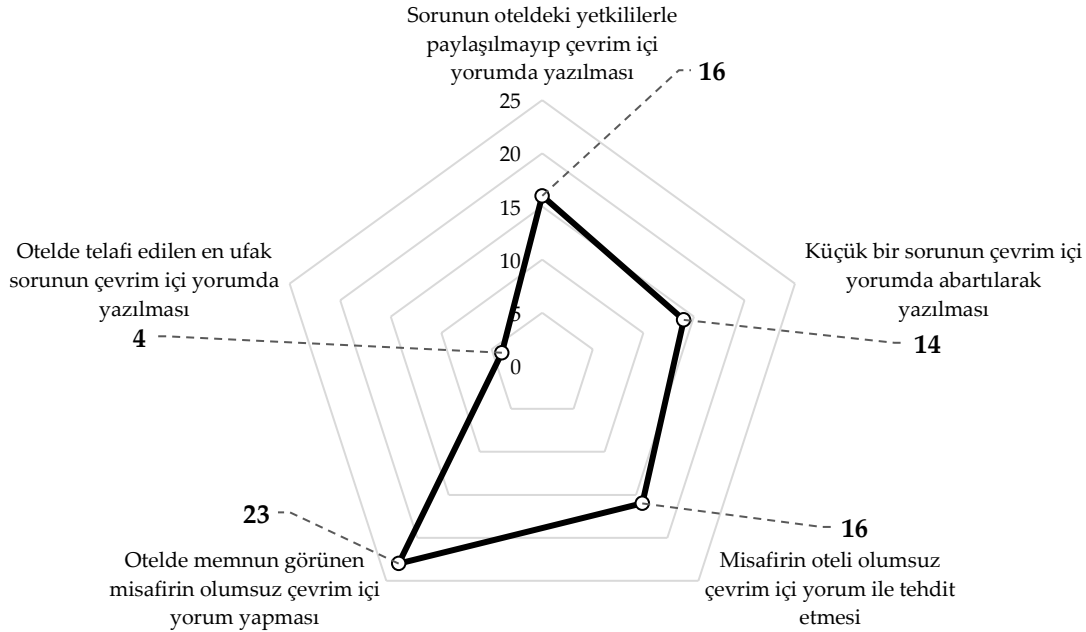
Grafik 1. Otellerin Çalıştıkları Tur Operatörleri (n= 42)

Çevrim içi yorumların otel işletmeleri tarafından önemsenme durumunu ortaya koymak için öncelikle çevrim içi yorum platformlarında yapılan müşteri değerlendirmelerinin otellerin fiyatlandırma kararlarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Bulgular Grafik 2’de görselleştirilmiştir. Araştırmaya katılan iki otelin yöneticileri bu konuda net bir fikir sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Otellerin %59,5’inde ise çevrim içi yorumlardan hareketle bir fiyat değişikliğinin yapılmadığı belirlenmiştir (n= 25). Ancak geriye kalan 15 otelden bazılarının çevrim içi yorum platformlarında yapılan olumsuz değerlendirmelerden hareketle fiyat düşürdükleri, bazılarının ise olumlu değerlendirmeleri referans alarak fiyat artırdıkları tespit edilmiştir. Bu kapsamda, örneğin, bir otelin fiyatını %35 düzeyinde artırdığı, bir başkasının ise %30 oranında düşürdüğü gözlemlenmiştir. Fiyatlandırma kararına ilişkin diğer önemli bir bulgu ise otellerin çalıştıkları tur operatörüyle ilişkilidir. *Booking* ve *Expedia* kendi çevrim içi platformlarındaki otel sıralamasını müşterilerinin verdikleri puanlara göre anlık olarak yapmaktadır. Dolayısıyla bu platformlardaki müşteri yorumlarının otel fiyatlarına yansması oldukça hızlı, hatta anlıktır. Diğer bir ifadeyle, bu platformlarda müşteri yorumlarının hızla otel sıralamasını etkilemesi ve müşterilerin satın alma kararında buradaki yorumların/puanların etkili olması, otelleri fiyat artışı veya düşüşü yönünde hızla (tepkisel) karar almaya yönlendirmektedir. Kendi kapalı devre yorum sayfalarına sahip olan *Jet2* ve *TUI* ise müşteri yorumlarını ve puanlarını otellere bir ay sonra göndermektedir. Bu nedenle belirtilen operatörlerden gelen müşteri değerlendirmelerinden hareketle otellerde fiyat değişimi kararları en az bir ay sonra alınabilmektedir.

Grafik 2. Çevrim İçi Yorumların Otel Fiyatlarına Etkisi (n= 40)

Ulaşılan diğer bir bulguya göre otellerin %95,4'ü çevrim içi yorumlarda kendilerine haksızlık yaptığını düşünmektedir. Otel yöneticilerinin bu husustaki görüşleri; bazı misafirlerin yaşadıkları sorunları veya memnuniyetsizlikleri otelden bir yetkiliye anlatmak yerine çevrim içi platformlarda paylaştıklarını, en ufak sorunu büyüterek bu platformlara taşıdıklarını, oteldeyken mutlu ve memnun görünseler de tatil sonrasında olumsuz değerlendirme yaptıklarını ve çevrim içi platformlarda olumsuz değerlendirme yapacaklarını söyleyerek oteli tehdit ettiklerini göstermektedir. Yaşanan bu olumsuzlukların otellere göre dağılımı Grafik 3'teki gibidir. Görüleceği üzere, araştırmaya katılan otellerin yaklaşık %55'inin (n= 23) bu konuda en çok eleştirdikleri durum; otelde memnun görünen misafirin olumsuz çevrim içi yorum yapmasıdır.

Grafik 3. Otel Yöneticilerinin Çevrim İçi Yorumlara Yönelik Eleştirileri (n= 42)

Bazı misafirlerin otel yetkililerini olumsuz çevrim içi yorum ile tehdit etmelerine ek olarak, olumlu çevrim içi yorum yazmak için özel isteklerde buldukları da görülmektedir. Araştırmaya katılan otellerin %28,6'sında doğrudan bu durumla karşılaşıldığı tespit edilmiştir. Öyle ki, yılda en az beş kez bu durumu yaşayan otellerin oranı %11,8'dir. Misafirlerin bu konudaki özel istekleri dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında; araştırmaya katılan otellerin %21'inin ücretsiz konaklama, %17'sinin hizmet artırımı (ücretsiz SPA, masaj vb. misafirin talep ettiği her türlü diğer ek hizmet), %17'sinin ücretsiz geç çıkış, %10'unun ücret iadesi, %7'sinin ücretsiz oda standardının yükseltilmesi [*room upgrade*], %5'nin yiyecek-içecek ikramı ve %2'sinin ücretsiz transfer talepleriyle karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, bir önceki yıl tur operatörlerine ya da misafirlerine telafi/tazminat ödemesi yapan otellerin oranı ise %12'dir. Buradaki tazminat ödemesi, tatil sonrası hem çevrim içi platformda yorum yazmış hem de tur operatörüne şikayetini iletmış olan misafirlerin sebep olduğu ödemedir. Otel ile operatör arasındaki anlaşma gereği bu durumda otel tazminat ödemekle yükümlüdür. Hatta araştırmaya katılan bir otel işletmesi geçen sezon toplam 15 misafirine tazminat ödemesi yaptığını belirtmektedir. Örneğin, bir tur operatörü misafirlerinin yemeklerle ilgili kötü yorumları nedeniyle otel işletmesine müşteri başına 50 sterlin (£) kesinti uygulayabilmektedir. Otel işletmelerinin bu gibi sorunlarla karşı karşıya kalmamak ve olumlu çevrim içi yorumların oranını artırmak için misafirlerin bahsi geçen taleplerini karşılayabildikleri görülmektedir.

Örneğin, tesiste herhangi bir sorun yaşayan misafirlerinden çevrim içi platformlarda olumsuz yorum yazmamalarını rica eden otellerin oranı %21'dir (n= 9). Bu otellerde, yaşanan sorunun olumsuz yorumla

dönüşmemesi için misafirlere ücretsiz oda standardının yükseltilmesi (n= 3), yiyecek-İçecek ikramı (n= 2), hizmet artırımı (n= 2), ücretsiz geç çıkış (n= 1), ücretsiz konaklama (n= 1), ücretsiz transfer (n= 1) ve ücret iadesinin (n= 1) teklif edildiği belirlenmiştir. Dolayısıyla bu tekliflerin misafirlerin çevrim içi yorum yazma davranışını manipüle etmek üzere sunulduğu anlaşılmaktadır. Bazı otellerin ise misafire bu kapsamda herhangi bir teklif sunmadığı da görülmektedir (n= 3). Söz konusu oteller, yaşanan hizmet aksaklığı yerine otelde kendilerini mutlu eden konuları düşünerek daha yapıcı yorum yapmalarını misafirlerinden rica etmekle yetinmiştir. Diğer bir bulguya göre otellerin yaklaşık %93'ünde misafirlerden çevrim içi platformlarda olumlu yorum yazmaları istenmektedir (n= 39). Otellerin %24'ünde ise olumlu yorum yazmaları için misafirlere çeşitli teşviklerin (ikramlar, ücretsiz geç çıkış, ücretsiz oda standardının yükseltilmesi ve ücretsiz a'la carte restoran hizmeti) sunulduğu belirlenmiştir (n= 10).

Otellerin %17'sinde personelden bir misafir gibi çevrim içi platformlarda yorum yapmalarının istendiği de anlaşılmaktadır (n= 7). Ayrıca, bu otellerin bazılarında personele misafire yaptırdığı her yorum için 25 TL teşvik verildiği veya çeşitli ikramların sunulduğu belirlenmiştir (n= 2). Personelden bu şekilde bir talepte bulunmadığını raporlayan otellerin oranı ise %62'dir (n= 26). Ancak böyle bir talebi olmasa da personelin bir misafir gibi otel hakkında olumlu yorum yazmasından memnun olacağını ifade eden otellerin oranı %19 düzeyindedir (n= 8). Ayrıca, otel yöneticilerinin %59,5'i otelde konaklayan arkadaşlarından veya tanıdıklarından otel hakkında olumlu bir yorum yazmasını istemektedir. Sosyal medya fenomenlerine ya da sektörde etkili olan ünlü kişilere olumlu çevrim içi yorum yazmaları için teşvikler sunan otellerin oranı yaklaşık %17'dir (n= 7). Sosyal medyada otel hakkında olumlu yapanlara özel bir ödül sistemi uygulayan otellerin oranı sadece %2,4 düzeyindedir. Söz konusu yorum sahibine sunulan ödül ise ücretsiz tatildir. Ancak ciddi bir bütçe gerektirdiği için, bu ödülü sadece büyük otellerin sunabildiği anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan otellerin önemli bir bölümünde *TUI*, *Jet2*, *Booking* ve *Expedia* gibi kendi içinde güvenilir bir anket/değerlendirme uygulaması yürüten operatörlerin misafirlerine özel yaklaşılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, otellerin %36'sında bu misafirler için "*operatörün sisteminde otelimizin puanını artırır*" düşüncesi hâkim olduğundan, bunlar diğer misafirlere kıyasla öncelikli misafir olarak değerlendirilmektedir. Bu otellerin %26'sında, söz konusu misafirlere olumlu çevrim içi yorum yazmaları için özel ilgi gösterilmekte, küçük hediyeler ve ikramlar verilmekte, ücretsiz hizmetler sunulmakta, misafirlerin sorunları hızla çözülmeye çalışılmakta ve misafirlerle iyi ilişkiler kurulması için özel çaba sarf edilmektedir. Araştırmaya katılan otellerin %54'lük kesimi ise bu misafirlerin yapacakları değerlendirmelerin işletme açısından çok önemli olduğunun farkında olduklarını, ancak yine de tüm misafirlere eşit yaklaştıklarını ifade etmektedir.

Tur operatörlerinin web sitelerindeki otel sıralamasında üst sıralarda görünmek için operatörlere yüksek komisyon, katkı bedeli, reklam vb. ödemesi yapan otellerin oranı %19 düzeyindedir. Bu otellerin amacı rakiplerden daha iyi görünmek için doğrudan çevrim içi yorum platformlarını manipüle etmektir. Söz konusu oteller tarafından ödenen ücretler, yıllık toplam satışların %17'si ile %30'u arasında değişmektedir. Ödenen bu ücretler, *Booking*, *Expedia* ve iç pazar operatörlere yapılan komisyon ödemeleridir. Otel yöneticilerine *Tripadvisor.com*, *Holidaycheck.de*, *Zoover.nl*, *Tophotels.ru* ve *Şikayetvar.com* isimli çevrim içi yorum/değerlendirme siteleriyle iş birliği (reklam vb.) yaparak rezervasyonlarını artırma girişimlerinin olup olmadığı da sorulmuştur. Bu doğrultuda, otellerin %43'ünde söz konusu siteler ile bu şekilde bir çalışmanın yürütülmediği belirlenmiştir. Diğer taraftan, otellerin %9,5'i bu sitelerle çalışmasına rağmen rezervasyonlarında bir artış yaşanmadığını, yaklaşık %31'i ise bu iş birliğinin rezervasyonlara olumlu yansıdığını ifade etmiştir. Söz konusu platformlarla yapılan reklam anlaşması ise genellikle şu şekildedir: Platformun web sayfasında altı ay boyunca haftada iki kez otelin bilgileri "*banner*" ya da "*pop-up*" olarak sunulmaktadır. Bu sayede çevrim içi platformu ziyaret eden müşteriler otelin bilgilerini diğer otellerden önce görebilmektedir.

Otel yöneticilerinin %33'üne göre çevredeki oteller çevrim içi platformlarda popüler olmak için otelin dışında da ödüller dağıtmaktadır. Bu ödüller eski misafirlere, yöneticilerin otelde önceden konaklayan tanıdıklarına ya da potansiyel misafirlere "*bir yorum yap %20 indirim kazan, bir arkadaşını getir bir gece*

ücretsiz konaklama yap, oteli başkalarına öner yılbaşı galasına ücretsiz katıl" gibi teşvik ödülleri. İlgili yöneticilere göre, çevredeki otel işletmeleri pazarını genişletebilmek ve müşteri sadakatini artırabilmek için bu yöntem başvurmuştur. Ancak yöneticilerin %90'ı böyle bir ihtiyaçlarının olmadığını belirterek otelin dışında ödül dağıtma yöntemine kendi işletmelerinde başvurulmadığını ileri sürmektedir.

Ayrıca, rakip otellerin birbirleri hakkında olumsuz yorum/değerlendirme yaptıkları da iddia edilmektedir. Yöneticilerin %50'si bu duruma çok kez tanık olduklarını ve söz konusu yanıltıcı yorumların temizlik sorunu, kalitesiz hizmet, niteliksiz personel ve yiyecek-içecek ile ilgili şikâyetlerden oluştuğunu ifade etmiştir. Çevrim içi platformlarda kendileri hakkında hatalı/sahte yorum yapıldığını tespit eden ve bu yorumları söz konusu platformdan sildiren otellerin oranı ise %64'tür. Bu aşamada; yorum sahibi misafir ile görüşüp kendisinden hatalı/sahte yorumunu düzeltmesini isteyen otellerin oranı %12 iken, otellerin %48'i ise sistemden bu yorumların kaldırılması için platform yöneticilerine kanıtlar sunmuş ve haklı bulunarak bu yorumları sistemden sildirmişlerdir. Örneğin, bir misafirin "*rezervasyonuma rağmen odam deniz manzaralı değildi*" şeklindeki yorumu karşısında otel işletmesi tarafından odanın deniz manzaralı olduğu görsellerle kanıtlanmış ve ilgili belgeler *Tripadvisor*'a gönderilmiştir. Ardından misafirin bu hatalı yorumu *Tripadvisor* tarafından silinmiştir.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, Bodrum'da faaliyet gösteren resort otel yöneticilerinin çevrim içi yorum manipülasyonuna yönelik tutum ve davranışları incelenmiş, çevrim içi yorum manipülasyonunun neden ve nasıl yapıldığı sorularına yanıt aranmıştır. Gössling vd. (2019) tarafından yürütülen çalışma referans alınarak, 42 otelde birer üst düzey yöneticiden veri toplanmış ve bu veriler frekans analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Araştırmanın sonuçları, yöneticilerin neredeyse tamamının misafirleri adil olmayan çevrim içi yorumları nedeniyle eleştirdiğini göstermiştir. Nitekim her iki otelden birinde, otelde memnun görünen misafirin tatilden sonra olumsuz çevrim içi yorum yazması sorunuyla karşılaşmaktadır. Diğer bir husus ise bazı misafirlerin yaşadıkları sorunları veya memnuniyetsizliklerini otelden bir yetkiliye anlatmak yerine hemen çevrim içi platformlara taşınması ya da en ufak bir sorunu çevrim içi yorumda büyütürken anlatmasıdır. Bu sorunlar otellere yönelik olumsuz çevrim içi yorum sayısını artırmakta, işletmenin çevrim içi platformlardaki değerlendirme puanlarını olumsuz etkilemekte ve çevrim içi itibarına zarar vermektedir. Bu kapsamda, bazı otellerde olumsuz çevrim içi yorumlar nedeniyle oda fiyatlarının düşürüldüğü ya da tur operatörlerine tazminat ödemesinin (misafirin oteli tur operatörüne şikâyet etmesi sonucunda yapılan cezai ödeme) yapıldığı belirlenmiştir. Buradan hareketle otel yöneticilerinin bahsi geçen olumsuzlukları engelleyebilmek için çevrim içi yorum manipülasyonuna başvurabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Otel yöneticilerini çevrim içi yorum manipülasyonuna yönlendiren diğer bir hususun tur operatörlerinin yarattığı baskı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Almanya'da *HolidayCheck* puanı %65'in altında kalan otellerle bazı tur operatörleri çalışmamaktadır. Bu araştırmada ulaşılan sonuçlara göre Bodrum'daki otel işletmelerinin neredeyse tamamı küresel pazara hizmet sunan *Booking* ve *Expedia* operatörleriyle çalışmaktadır. Bu küresel operatörler kendi çevrim içi platformlarındaki otel sıralamasını müşterilerinin verdikleri puanlara göre anlık olarak yayımlamaktadır. Dolayısıyla söz konusu operatörlerin müşterileri tarafından yapılan çevrim içi yorumlar otellerin çevrim içi itibarını hızlı bir şekilde etkileyerek oteller üzerinde rekabet baskısı yaratmaktadır. *Booking* ve *Expedia*'ya ek olarak *TUI* ve *Jet2* da kendi içinde güvenilir bir çevrim içi yorum uygulaması yürütmekte ve otel işletmelerine gönderdikleri değerlendirme raporlarıyla çevrim içi rekabet baskısını otel yöneticilerine hissettirmektedir. Önceki çalışmalara göre bu gibi baskılar otel yöneticilerini çevrim içi yorum manipülasyonuna yönlendirmektedir (Gössling vd., 2019; Luca & Zervas, 2016). Bu araştırmada da *Booking*, *Expedia*, *TUI* ve *Jet2* misafirlerinin her üç otelden birinde öncelikli misafir olarak değerlendirildiği ve olumlu çevrim içi yorum yapmaları için kendilerine özel ilgi

gösterildiği, küçük hediye ve ikramların verildiği, ücretsiz hizmetlerin sunulduğu, sorunlarına hızla çözüm üretildiği ve bu misafirlerle iyi ilişkiler kurmak için özel çaba sarf edildiği tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan otellerin neredeyse tamamında misafirlerden çevrim içi platformlarda olumlu yorum yazmalarının istendiği belirlenmiştir. Misafirlerin olumlu yorum yazmalarını sağlamak ve çeşitli nedenlerle memnuniyetsizlik yaşayan misafirlerin olumsuz çevrim içi yorum yazmalarını engellemek için kendilerine çeşitli parasal teşviklerin (ikramlar, ücretsiz geç çıkış, ücretsiz oda standardının yükseltilmesi ve ücretsiz a'la carte restoran hizmeti) sunulduğu ortaya çıkarılmıştır. Diğer taraftan, bazı otel yetkililerinin misafirler tarafından olumsuz çevrim içi yorum yazmakla tehdit edildikleri ve bu misafirlerin olumlu çevrim içi yorum yazmak için otel yönetiminden parasal teşvikler talep ettikleri anlaşılmıştır. Ücretsiz konaklama, ücretsiz geç çıkış ve ücret iadesi, bahsi geçen otel misafirleri tarafından en çok talep edilen parasal teşvikler olarak öne çıkmıştır. Bazı otellerde ise personelden bir misafir gibi çevrim içi yorum yazmasının veya misafirlere olumlu yorum yazdırmasının istendiği gözlemlenmiştir. Bu sahte yorumlar için personele çeşitli ödüllerin verildiği sonuna ulaşılmıştır (her yorum için ücret ödenmesi gibi). Dolayısıyla bu araştırma, otel işletmelerinde yöneticilerin, personelin ve tüketicilerin parasal teşvikler üzerinden çevrim içi yorum manipülasyonuna başvurduklarını ortaya koymuştur. Gössling vd. (2018) ve Gössling vd. (2019) tarafından yürütülen çalışmalar da otel işletmelerinde çevrim içi yorum manipülasyonu için parasal teşviklerin kullanıldığını doğrulamaktadır. Bu yönüyle mevcut araştırma, çevrim içi yorum manipülasyonu konusundaki sınırlı sayıda çalışmayı desteklemiş ve resort otel işletmelerine ilişkin sonuçları raporlayarak literatüre katkı sağlamıştır.

Otellerin çevrim içi platformlarda popüler olmak, pazar hacmini genişletebilmek ve müşteri sadakatini artırmak için otel dışında da parasal teşvik stratejisine başvurabildikleri tespit edilmiştir. Örneğin, sosyal medya fenomenlerine ya da sektörde etkili olan ünlü kişilere olumlu çevrim içi yorum yazmaları için ödüller ve ikramlar sunulmaktadır. Diğer bir örnek ise eski misafirlere “*çevrim içi platformlarda bir yorum yaparak %20 indirim kazanın*” şeklinde mesajların gönderilmesidir. Bu kapsamda, bazı otel yöneticilerinin rakiplerini potansiyel müşterileri çevrim içi platformlarda parasal teşvik yoluyla manipüle etmekle suçladığı görülmüştür. Ayrıca, yöneticiler arasında rakip otellerin birbirleri hakkında sahte yorum yaptırdığı yönünde bir inanış olduğu belirlenmiştir. Otellerin rakipleri aleyhine çevrim içi yorum manipülasyonu yapmak için sahte yorum stratejisini kullandığını gösteren bu sonuçlar; Gössling vd. (2018), Gössling vd. (2019), Zhao ve Wang (2021) tarafından yürütülen benzer çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir.

Otel yöneticilerinin çevrim içi yorum manipülasyonuna yönelik tutumları incelendiğinde ortaya çıkan diğer bir sonuç ise otel müşterilerinin de çevrim içi platformlarda olumsuz sahte yorumlar yazdıklarını göstermiştir. Bu yöntemin misafir tarafından otelden tazminat veya parasal teşvik almak maksadıyla tercih edildiği ve zaman zaman rakip otellerin manipülasyonu (örneğin, başka bir oteldeki yöneticinin arkadaşı olan bir misafirin kendisinden istendiği için mevcut otel hakkında sahte yorum yazması) doğrultusunda uygulandığı belirlenmiştir. Bu durumu düzeltmek ve işletmenin çevrim içi itibarının zarar görmesini engellemek için otellerin iki yaklaşıma odaklandığı ortaya çıkarılmıştır. Birincisi, sahte yorumun sahibi olan misafirle iletişime geçilerek misafirden yorumu silmesi istenmektedir. Aksi durumda, bu sahte yorum nedeniyle hukuki sürecin başlatılacağı bilgisi verilmektedir. İkincisi, sahte yorumun kaldırılması için çevrim içi platform yöneticileriyle görüşülmekte ve kanıtlar kendilerine sunulurken yorumdaki durumun gerçeği yansıtmadığı gösterilmektedir. Bu yaklaşımların misafirlerin sahte çevrim içi yorumlarının engellenmesi açısından faydalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak otel yöneticilerinin sahte çevrim içi yorumları sistemden sildirmek için giriştikleri bu çaba yöneticilerin zamanına ve emeğine mal olmaktadır.

Araştırmada dikkat çeken diğer bir husus ise otellerin çevrim içi platformlardaki otel sıralamalarında üst sıralarda yer almak için yüksek komisyon, katkı bedeli, reklam gideri vb. ödemesidir. Bu kapsamda *Booking*, *Expedia* ve iç pazar operatörlerine yapılan ödemelerin otellerin yıllık toplam satışlarının %17'si ile %30'u arasında değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sayede, çevrim içi platformu ziyaret eden tüketiciler ilgili otelin bilgilerini diğer otellerden önce görmekte ve söz konusu otel “*önerilen tesisler*” arasında

listelenmektedir. Dolayısıyla parasal teşvik stratejisiyle çevrim içi yorumlar yerine bir anlamda çevrim içi platformların da manipüle edilebildiği anlaşılmaktadır.

Mevcut araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, ulaşılan sonuçların tüm resort otellere genellenebilmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma Bodrum ile sınırlandırılmış ve çalışmaya onay veren 42 otel işletmesinde birer üst düzey yöneticiden veri toplanmıştır. Dolayısıyla gelecek araştırmalarda katılımcı sayısının artırılması ve başka destinasyonlara da odaklanılması önerilmektedir. Buna ek olarak, benzer bir çalışmanın şehir otelleri bağlamında yürütülmesi literatüre önemli bir katkı sağlayabilecektir. Diğer taraftan, otel işletmelerinde çevrim içi yorum manipülasyonu konusunu ele alan öncü çalışmalardan olması nedeniyle bu araştırmanın literatüre değerli bir katkı sağladığını belirtmek mümkündür. Zira bu konu üzerine yürütülen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu kapsamda mevcut araştırma, Gössling vd. (2019) tarafından Almanya, İsrail, Norveç, İsveç ve İsviçre’de yürütülen çalışmaya ek olarak Türkiye’den bulgular sunduğu için literatüre bu yönüyle de katkı sağlamıştır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Dergisinin** hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu’ndan 05.04.2022 tarih ve GO2023/171 sayılı “Etik Kurul Onayı” alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, üç yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %40, 2. Yazar = %30, 3. Yazar = %30.

Kaynaklar

- Anagnostopoulou, S. C., Buhalis, D., Kountouri, I. L., Manousakis, E. G. & Tsekrekos, A. E. (2020). The impact of Online Reputation on Hotel Profitability. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(1), 20-39.
- Ansari, S. & Gupta, S. (2021). Customer Perception of the Deceptiveness of Online Product Reviews: A Speech Act Theory Perspective. *International Journal of Information Management*, 57, 102286.
- Aureli, S. & Supino, E. (2017). Online Reputation Monitoring: An Exploratory Study on Italian Hotel Managers’ Practices. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 18(1), 84-109.
- Banerjee, S. (2022). Exaggeration in Fake vs. Authentic Online Reviews for Luxury and Budget Hotels. *International Journal of Information Management*, 62, 1-11.
- Banerjee, S. & Chua, A. Y. (2014). Applauses in Hotel Reviews: Genuine or Deceptive?. *Science and Information Conference*, 938-942.
- Bilim, Y., Başoda, A. & Özer, Ö. (2013). Elektronik Tüketici Yorumlarının Nitel Çözümlemesi ve Pazarlama Bilgi Aracı Olarak Kullanımı: Tatil Otellerine Yönelik Bir Uygulama. 14. *Ulusal Turizm Kongresi*, s. 387-407.
- Brislin, R. W. (1970). Back Translation for Cross-Cultural Research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1(3), 185-216.
- Cao, H. (2020). Online Review Manipulation by Asymmetrical Firms: Is a Firm’s Manipulation of Online Reviews Always Detrimental to Its Competitor? *Information & Management*, 57(6), 1-16.
- Chaves, M. S., Gomes, R. & Pedron, C. (2012). Analysing Reviews in the Web 2.0: Small and Medium Hotels in Portugal. *Tourism Management*, 33(5), 1286-1287.

- De Pelsmacker, P., van Tilburg, S. & Holthof, C. (2018). Digital Marketing Strategies, Online Reviews and Hotel Performance. *International Journal of Hospitality Management*, 72, 47-55.
- Dellarocas, C. (2003). The Digitization of Word of Mouth: Promise and Challenges of Online Feedback Mechanisms. *Management Science*, 49(10), 1401-1424.
- Dellarocas, C. (2006). Strategic Manipulation of Internet Opinion Forums: Implications for Consumers and Firms. *Management Science*, 52(10), 1577-1593.
- Duan, W., Gu, B. & Whinston, A. B. (2008). Do Online Reviews Matter? An empirical Investigation of Panel Data. *Decision Support Systems*, 45(4), 1007-1016.
- Dünya Ekonomi Forumu (2021). Fake Online Reviews Cost \$152 Billion a Year. Here's How E-Commerce Sites can Stop Them. Erişim Adresi (19.03.2023): <https://www.weforum.org/agenda/2021/08/fake-online-reviews-are-a-152-billion-problem-heres-how-to-silence-them/>
- El-Said, O. A. (2020). Impact of Online Reviews on Hotel Booking Intention: The Moderating Role of Brand Image, Star Category, and Price. *Tourism Management Perspectives*, 33, 1-12.
- Fang, B., Ye, Q., Kucukusta, D. & Law, R. (2016). Analysis of the Perceived Value of Online Tourism Reviews: Influence of Readability and Reviewer Characteristics. *Tourism Management*, 52, 498-506.
- Gavilan, D., Avello, M. & Martinez-Navarro, G. (2018). The Influence of Online Ratings and Reviews on Hotel Booking Consideration. *Tourism Management*, 66, 53-61.
- Ghosh, T. (2017). Predicting Hotel Book Intention: The Influential Role of Helpfulness and Advocacy of Online Reviews. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 27(3), 299-322.
- Gössling, S., Hall, C. M. & Andersson, A. (2018). The Manager's Dilemma: A Conceptualization of Online Review Manipulation Strategies. *Current Issues in Tourism*, 21(5), 484-503.
- Gössling, S., Zeiss, H., Hall, C. M., Martin-Rios, C., Ram, Y. & Grøtte, I.-P. (2019). A Cross-Country Comparison of Accommodation Manager Perspectives on Online Review Manipulation. *Current Issues in Tourism*, 22(14), 1744-1763.
- Gretzel, U., Yoo, K. H. & Purifoy, M. (2007). Online Travel Review Study: Role and Impact of Online Travel Reviews. Erişim Adresi (18.03.2023): <https://www.tripadvisor.com/pdfs/OnlineTravelReviewReport.pdf>
- Hu, N., Bose, I., Koh, N. S. & Liu, L. (2012). Manipulation of Online Reviews: An Analysis of Ratings, Readability, and Sentiments. *Decision Support Systems*, 52(3), 674-684.
- Kasavana, M. L., Nusair, K. & Teodosic, K. (2010). Online Social Networking: Redefining the Human Web. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 1(1), 68-82.
- Leung, D., Law, R., Hoof, H. & Buhalis, D. (2013). Social Media in Tourism and Hospitality: A Literature Review. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30(1-2), 3-22.
- Li, J., Bian, Y., Liu, C. & Liu, F. (2021). Strategic Manipulation of Online Information in Duopolies: Inducing Fight-Back?. *Electronic Commerce Research and Applications*, 47, 1-17.
- Luca, M. & Zervas, G. (2016). Fake It till You Make It: Reputation, Competition, and Yelp Review Fraud. *Management Science*, 62(12), 3412-3427.
- Marchiori, E. & Cantoni, L. (2011). The Online Reputation Construct: Does it Matter for the Tourism Domain? A Literature Review on Destinations' Online Reputation. *Information Technology & Tourism*, 13(3), 139-159.
- Mauri, A. G. & Minazzi, R. (2013). Web Reviews Influence on Expectations and Purchasing Intentions of Hotel Potential Customers. *International Journal of Hospitality Management*, 34, 99-107.
- Mayzlin, D., Dover, Y. & Chevalier, J. (2014). Promotional Reviews: An Empirical Investigation of Online Review Manipulation. *American Economic Review*, 104(8), 2421-2455.
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2022). İşletme Belgeli Tesisler. Erişim Adresi (25.11.2022): <https://mugla.ktb.gov.tr/Eklenti/102365,isletme-belgeli-tesisler--agustospdf.pdf?0>
- Palmer, A. (2022). Amazon Sues Thousands of Facebook Group Administrators over Fake Reviews. Erişim Adresi (19.03.2023): <https://www.cnbc.com/2022/07/19/amazon-sues-facebook-group-administrators-over-fake-reviews.html>

- Perez-Aranda, J., Vallespín, M. & Molinillo, S. (2019). Hotels' Online Reputation Management: Benefits Perceived by Managers. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 31(2), 615-632.
- Rodríguez-Díaz, M., Rodríguez-Díaz, R. & Espino-Rodríguez, T. (2018). Analysis of the Online Reputation based on Customer Ratings of Lodgings in Tourism Destinations. *Administrative Sciences*, 8(3), 51.
- Salehi-Esfahani, S., Ravichandran, S., Israeli, A. & Bolden, E. (2016). Investigating Information Adoption Tendencies based on Restaurants' User-Generated Content Utilizing a Modified Information Adoption Model. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 25(8), 925-953.
- Sotiriadis, M. D. (2017). Sharing Tourism Experiences in Social Media: A Literature Review and a Set of Suggested Business Strategies. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(1), 179-225.
- Sparks, B. A. & Browning, V. (2011). The Impact of Online Reviews on Hotel Booking Intentions and Perception of Trust. *Tourism Management*, 32(6), 1310-1323.
- Sparks, B., So, K. F. & Bradley, G. (2016). Responding to Negative Online Reviews: The Effects of Hotel Responses on Customer Inferences of Trust and Concern. *Tourism Management*, 53, 74-85.
- Statista (2023). Online Travel Market Size Worldwide from 2020 to 2022, with a Forecast for 2023 and 2030. Erişim Adresi (19.03.2023): <https://www.statista.com/statistics/1179020/online-travel-agent-market-size-worldwide/>
- TDK [Türk Dil Kurumu] (2023). Sözlük. Erişim Adresi (19.03.2023): <https://sozluk.gov.tr/>
- Vermeulen, I. E. & Seegers, D. (2009). Tried and Tested: The Impact of Online Hotel Reviews on Consumer Consideration. *Tourism Management*, 30(1), 123-127.
- Wang, Y., Yu, Q. & Fesenmaier, D. R. (2002). Defining the Virtual Tourist Community: Implications for Tourism Marketing. *Tourism Management*, 23(4), 407-417.
- Yalvaç, H., Kaya, S. Ertürk, H. & Sop, S.A. (2022). Golf Otellerinde Misafir Deneyimini Etkileyen Unsurların Belirlenmesi. 22. *Ulusal Turizm Kongresi*, s. 188-198.
- Ye, Q., Law, R. & Gu, B. (2009). The Impact of Online User Reviews on Hotel Room Sales. *International Journal of Hospitality Management*, 28(1), 180-182.
- Zervas, G., Proserpio, D. & Byers, J. W. (2020). A First Look at Online Reputation on Airbnb, where Every Stay is Above Average. *Marketing Letters*, 32(1), 1-16.
- Zhao, C. & Wang, C. A. (2021). A Cross-Site Comparison of Online Review Manipulation Using Benford's Law. *Electronic Commerce Research*, 1-42.
- Zhao, X. R., Wang, L., Guo, X. & Law, R. (2015). The Influence of Online Reviews to Online Hotel Booking Intentions. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(6), 1343-1364.
- Zhuang, M., Cui, G. & Peng, L. (2018). Manufactured Opinions: The Effect of Manipulating Online Product Reviews. *Journal of Business Research*, 87, 24-35.

Çocuk Müzelerine Yönelik Ziyaretçi Deneyiminin İncelenmesi*

Ayşegül KUTLUK BOZKURT, Kırklareli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi,
aysegulkutluk@gmail.com, Kırklareli, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7739-3063

Öz

Müzeler odak noktaları ve uzmanlıkları açısından büyük farklılıklar gösterir. Her biri kendine özel ilgi alanına sahip sanat müzeleri, tarih müzeleri, doğa tarihi müzeleri, bilim müzeleri, teknoloji müzeleri, kültürel miras müzeleri, çocuk müzeleri ve daha fazlası bulunmaktadır. Bu çalışma, çocuk müzesi ziyaretlerine yönelik çevrim içi yorumları yani netnografik öğeleri nitel araştırma yöntemi olan içerik analizi ile incelenmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmada ziyaretçilerin çocuk müze tecrübelerine paylaşımları sayesinde ulaşılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle Türkiye'deki çocuk müzeleri belirlenmiş ve TripAdvisor'da yer alan yorumları veri setine dönüştürülerek Nvivo programında içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi yaparken ana temalar, alt temalar ve kodlar oluşturularak incelenmiştir. Çocuk müze ziyaretçi yorumları 7 ana tema ve 22 alt tema altında toplanmıştır. Ziyaretçilerin çocuk müzeleri ziyaretleri sırasında hem kendilerinin hem de çocuklarının hoşça vakit geçirdiklerini, genel olarak ücretlerinin uygun ve müzelerin bu fiyata değer olduğunu belirtmişlerdir. Ziyaretçilerin çocuk müzelerini potansiyel ziyaretçilere tavsiye ettiği gözlenmiştir. Çocuk müzelerinin çocuklar için oluşturdukları fiziki alanlardan, atölyelerden ve etkinliklerden bahsedilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Müzesi, Netnografi, Müze Ziyareti, İçerik analizi, TripAdvisor

Examination of Visitor Experience for Children's Museums

Abstract

Museums vary greatly in their focus and specialization. There are art museums, history museums, natural history museums, science museums, technology museums, heritage museums, children's museums, and more, each with its special area of interest. This study aimed to examine online comments, that is, netnographic elements, about children's museum visits with content analysis, a qualitative research method. In this study, the children's museum experiences of visitors are accessed through their sharing. In this context, first of all, children's museums in Turkey were identified. Comments on TripAdvisor were converted into a data set and subjected to content analysis in the Nvivo. While conducting content analysis, main themes, sub-themes, and codes were created and examined. Children's museum visitor comments were collected under 7 main themes and 22 sub-themes. Visitors stated that both they and their children had a good time during their visits. Prices were generally affordable, and that the museums were worth the price. It has been observed that visitors recommend children's museums to potential visitors. The physical spaces, workshops, and activities that children's museums create for children are not mentioned.

Keywords: museum of children, netnography, museum visit, content analysis, TripAdvisor

* Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

Today, children's museums, which were established as out-of-school spaces to increase the learning experiences of children in many countries, have become dynamic learning and discovery centers that offer various experiences appealing to children of various age groups. These museums prioritize interactive exhibits that encourage hands-on learning, critical thinking, and problem-solving skills. Exhibits are often designed to spark children's imaginations, allowing them to role-play, experiment, and interact with their environment in new ways.

While supporting the development of children up to the age of 12, children's museums are centers that research, examine and store information and materials that will enable them to get to know the environment they live in, and even refine the tastes of children, and enable them to spend quality time with their family and friends while attracting their interest in life-related issues (Karadeniz, 2010: 170; Kılıçoğlu Arslan et al., 2019). Children's museums are environments that provide tactile and sensory opportunities to individuals, offer alternative learning opportunities, are based on play and learn by doing (Aktaş Arnas, 2017). In addition, children's museums are museums where children are at the center of activities and designed for them to learn through games (Aktaş Arnas, 2017: 17). Aiming at the education of not only children but also young people and adults is an effective learning environment that can offer creative programs to educators and teachers (Karadeniz, 2010: 170).

The first children's museums were dominated by the understanding of collecting, exhibiting, and displaying elements in glass cases, in parallel with the classical museums understanding of the period, which adopted the ideas, and the sense of sight being more effective than the sense of touch (Tavşan & Bektaş, 2019: 40), with the modernization of children's museums over time, "touching" ", "stay away" and "be quiet", slogans meaning "touch" and "explore" were produced (Mayfield , 2005) and children's museums were adapted to their purpose.

The qualitative research design of this study was designed with the application of content analysis method within the framework of netnography. Within the scope of the study, the comments of the people who visited the children's museums in Türkiye are netnographic items. In line with this information, the information obtained by searching the children's museums in Turkey on Google was compiled and it was checked whether the 22 recommended children's museums had comments on TripAdvisor, that is, the suitability of the netnographic data. After various filtering, the number of museums to be examined decreased to 13. The number of comments on 13 museums is 515. 515 reviews obtained with the family filter were manually pulled from TripAdvisor website in their original language (Turkish) in June 2023 and subjected to content analysis with the help of Nvivo 14 qualitative research program. Limitation of the research; In this sense, it is only the evaluation of children's museums that have comments on TripAdvisor. Visitor comments were analyzed by creating main themes and subcategories with the help of Nvivo. There are 7 main categories: positive comments, negative comments, travel to the past, informative comments, museum objects and items, visit details, and children's satisfaction. The 22 sub-themes are; thanks, likes, recommendations, free entry, atmosphere, price policies, regret, intensity, feelings, experiences, directions, suggestions, attitudes of employees, collection-museum objects, diversity, scenery, eating and drinking areas, cleaning-hygiene, duration of visit, Visit frequency was created as positive comments and negative comments for children.

This study contributes to understanding visitors' experiences in children's museums in Turkey and addresses a gap in research at the national level. Although the visitor experience is very unique, the analysis and interpretation of visitors' TripAdvisor comments and the identification of common points in the children's museum experience in Turkey are provided. During the analysis and interpretation of the data set, Turkey reveals a generally positive perception of children's museums; this is not only because positive qualities dominate compared to those that trigger frustration, but also because it allows families to spend time with their children. Visitors who think that this time period is of high quality while having a pleasant time with their children, insistently recommend the children's museum experience to other

potential visitors. Positive reviews often turn into repeat visits, which is also a possible outcome. There are also detailed comments about the visitors returning to their childhood memories by traveling to the past in the presence of different toy objects, and it has been revealed that emotions such as surprise, joy, longing, and pride are triggered in many of the visitors in the face of this situation. The comments of thanks to the museum founders, donors and different people and institutions who contributed to the creation of the museum are quite remarkable. The fact that Turkish people have developed a sense of gratitude, appreciates the respect for labor and likes to express these feelings draws attention in the comments.

The current status of the research questions sought to be answered in the study can be summarized as follows; Limited information is provided about the current situation of children's museums in Turkey. As a result of the content analysis made with the 515 comments obtained, it can be concluded that the visitors of the children's museum are generally satisfied with their visit, and therefore the services offered within the scope of the children's museum are sufficient for the visitors. The number of articles examining and questioning the qualities of children's museums in Turkey is quite low. For this reason, sufficient data could not be obtained as to whether it is sufficient in terms of its qualifications. The content of the posts mostly consists of general information about museums, suggestions, and suggestions on how to spend time in the museum. In addition, while detailed comments about the objects exhibited in children's museums attract attention, the number of commentators talking about the educational activities expected to be carried out for children is very low. It can be said that the level of awareness on this issue is quite low. The last research question is about whether visitors are satisfied. According to the comments examined on this subject, the majority of the participants who visited the children's museums in Turkey seem to be satisfied with the services of the existing museums, although there are many deficiencies. After the content analysis of the answers given to the research questions and the comments, the following suggestions were made to the children's museum operators, owners, and institutions;

- Considering the main objectives of children's museums, the necessity of adding educational games and physical activities shaped with the support of experts to the programs of the museums comes to the fore. It is not difficult in today's conditions to create a children's museum that can support the development and education of children with the help of pedagogical theories and experts. It is important to provide the physical conditions and expert support that will enable the active use of drama, creative activities, art and science workshops, and experimental areas. In this context, it is recommended that private and local businesses and public institutions adopt more realistic and visionary approaches to the issue.

- With the spread and accessibility of technology, children's museums started to integrate digital elements into their exhibitions. It is recommended to use digital elements to develop children's museums from simple playgrounds to advanced interactive learning centers. Interactive touch screens, virtual reality experiences, and digital simulations can enhance the learning process and engage young tech-savvy students. In addition, learning experiences for each child can be enriched by adding exhibits suitable for children with disabilities.

- To strengthen the educational goal of museums, school-museum cooperation must first be strengthened. For this, it is suggested that subjects such as museums, museology, interactive education in museums, and learning/exploration in museums should be included in the curriculum planning, and museum visits should be increased.

In this study, the comments of children's museums in Turkey were examined, and tried to point out their pros and cons. It is a study that underlines the points to be considered for the ideal children's museum applications in the future. It is thought that the information, discussions, and suggestions obtained from the study will be evaluated by relevant persons, experts, and institutions in the field of children's museums in processes such as the development restructuring, and harmonization of children's museums.

1. Giriş

Müzeler, insan bilgisinin, yaratıcılığının ve kültürel mirasın korunmasına, yayılmasına ve takdir edilmesine katkıda bulunan, eğiten, ilham veren, çeşitliliği ve anlayışı teşvik eden değerli kültürel kurumlar (Singh, 2023) olmasının yanında öğrencilerin modern öğrenme süreçlerini destekleyen tamamlayıcı eğitim mekânlarıdır (Gülbetekin, 2021: 827). Müzeler başlangıçta sadece ziyaret edilmesi gereken ve insanların ziyaretlerini bekleyen resmî kurumlarken günümüzde ziyaretçilerinin gereksinimlerini benimsemiş ve görüşlerini paylaşabilen kurumlara dönüşmüştür (Onur, 2014). Müzelerin, toplumun bilgilendirilmesi, eğitim-kültür yaşamına katkıda bulunması ve müze-toplum ilişkisinin güçlendirilmesi gibi geniş ölçekli amaçları bulunmaktadır (Mercin, 2006). Müzelerin eğitim işlevi genellikle çocukların hayal gücünü harekete geçirecek, rol oynamalarına, deneyler yapmalarına ve çevreleriyle yeni yollarla etkileşime geçmelerine olanak sağlamalarına yardımcı olmaktadır (Akyalçın, 2019).

Anderson vd. (2002)'ne göre "müze gibi ortamlar, ziyaretçilerin kendi deneyimleri, gelenekleri, inançları ve değerleri üzerinden yorumladıkları nesne ve fikirlerle karşılaştıkları sosyal alanlardır." Bu değerli alanlardan biri olan çocuk müzeleri hakkında ulusal literatürde; çocuk müzelerinde iç mekân tasarımı (Yavuz Öden, 2020; Demir & Demirarslan, 2020), çocuk müzeleri örnekleri (Avrupa kapsamında) (Karadeniz, 2010), öğrenme deneyimi ve müzelerle ilişkisi (Aktaş Arnas, 2017), çocuk müzelerinin tarihsel gelişimi (Demir & Demirarslan, 2020), çocuk ve gençlik sanat müzesi ve eğitim ile ilişkisi (Yaman Bayram, 2019), çocuk müzelerinin turizm ile ilişkilendirmesi (Güncan, 2023), çocuk müzelerinin karşılaştırılması (Arslan Kılıçoğlu vd., 2019), toplumsal işlevleri öne çıkan yeni çocuk müze kavramı (Güneröz, 2022), çocuk müzelerinde mekan ve öğrenme ilişkisi (Atacı, 2020) incelenmiştir. Uluslararası literatürde ise çocuk müze ile ilgili; deneyim (Anderson, 2002; Birch, 2018; Sobel vd., 2022;), aile-çocuk (ebeveyn) etkileşimi (Haden vd., 2014; Willard, 2019; Shine & Acosta, 2000), ebeveynlerin farkındalığı (Song vd., 2017), oyun deneyimleri ve mühendislik öğrenimi (Tōugu vd., 2017), hızlı öğrenme (Gentner vd., 2016) gibi konular üzerinde çalışmalar bulunmaktadır. Ziyaretçilerin deneyim ve beklentilerine ilişkin çalışmaları içeren ziyaretçi çalışmaları müzeler için yönetim ve gelişim açısından önemlidir (Sheng & Chen, 2012). Türkiye'de müzelerde ziyaretçi yorumları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Çevrim içi müze deneyim yorumlarının içerik analizi ile incelendiği (Göktaş & Dinçer, 2017; Şahin & Şad, 2018; Yeşilyurt & Arıca, 2018; İşçi, vd., 2020; Sop, vd., 2020;) çalışmaların bir diğer ortak noktası, verilerin TripAdvisor platformundan alınmasıdır. Bu çalışmada ise diğer çalışmalardan farklı olarak Türkiye'deki çocuk müzelerinin güncel durumu incelenirken şu sorulara cevap aranmaktadır;

Soru 1: Türkiye'deki çocuk müzelerinin genel durumu nasıl değerlendirilmektedir?

Soru 2: Türkiye'deki çocuk müzeleri nitelikleri bakımından yeterli mi?

Soru 3: Türkiye'deki çocuk müzelerinin öğeleri veya içeriği/aktiviteleri yeterli mi?

Soru 4: Türkiye'deki çocuk müze ziyaretçileri, müzelerden memnun mu?

Bu çalışmanın önemi ve teorik katkısı, Türkiye'deki çocuk müze ziyaretçilerinin deneyimlerini anlamaya katkıda bulunması ve ulusal düzeydeki çocuk müze deneyimi konusunun araştırılması ile kavramsal olarak literatürdeki boşluğu doldurmasıdır. Bu çalışma sayesinde ziyaretçi deneyimleri son derece kendine özgü olsa da TripAdvisor yorumlarının analizi ile Türkiye'deki çocuk müze deneyimindeki ortak noktaların tespiti yapılmakta ve çocuk müzelerinin güncel durumu hakkında bilgi verilmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde müze ve çocuk müzesi kavramlarına yönelik kavramsal çerçeveye değinilecektir.

2.1. Müze ve Çocuk Müzesi Kavramı

Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği'nin 4'üncü maddesinde müzeyi, "*kültür eserlerini koruyan ve bu eserleri etüt, eğitim ve estetik yaklaşımın gelişimi amacıyla toplu halde teşhir eden, kamu yararına çalışan, sanata, bilime sağlığa, teknolojiye ait koleksiyonları bulunan müesseseler*" olarak ifade edilmektedir (Ersoy, 2016: 9). Müzeler, kültür ve bilim tarihine ait eserleri toplayıp, koruma, sergileme işlevini yerine getirirken; yayınları, hazırladıkları eğitim programları, sanatsal ve kültürel etkinlikleri ile toplumun eğitimine katkıda bulunmaktadır (Maccario, 2002: 276). Kültürel kimliğin bileşenleri olan maddi ve maddi olmayan tüm kültür varlıklarının sergilenmesi, korunması ve toplanması müzenin temel işlevi (Köse & Özbaş, 2023: 56) olsa da artık sadece nitelikli sergilerin oluşturulması değil, ziyaretçilerin hem güncel bilgi edinmesine hem de kitap satın alma, kafe imkanlarından faydalanabilme, alışveriş yapabilme gibi farklı deneyimlerden yararlanmasına imkân tanıyabilmesi de gereklidir (Middleton, 1990). Dolayısıyla insanların hem bilişsel hem duygusal hem de sosyal gelişimine katkıda bulunan müzeler, keşif, çalışma, gözlem, eleştirel düşünme, tasarlama ve diyalog içermesi nedeniyle, tüm insanlara yönelik anlayış, saygı, sorgulama ruhu, yeni fikirlere ve yaklaşımlara açıklık, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, çevreyi gözlemlene becerisi, tarih, bilim, sanatsal ifade ve insanlık anlayışı ile birlikte, bu anlayışın tatmin edici ve sorumlu bir yaşam için gerekliliği inancının geliştirilmesine katkıda bulunduğu ortaya konulmuştur (Köse & Özbaş, 2023: 66). Müzeler, okul öncesi dönemden yaşlılık dönemine kadar uzanan süreç içerisinde bireyi aktif şekilde eğitimin içinde tutan ve bireylerin özellikle çocukların kendilerini geliştirmesine olanak tanıyan değerli kurumlardır (Kılıçoğlu Arslan, 2019: 48).

Çocuk müzeleri, genellikle 12 yaşa kadar olan çocukların gelişimini desteklerken, yaşadıkları çevreyi tanımlarını sağlayacak bilgi ve materyalleri araştıran, inceleyen, depolayan hatta çocukların zevklerini inceleyecek, yaşama ilişkin konulara ilgilerini çekerken aile ve arkadaşlarıyla kaliteli zaman geçirmelerini sağlayacak merkezlerdir (Karadeniz, 2010: 170; Kılıçoğlu Arslan, vd., 2019). Çocuk müzeleri bireylere dokunsal ve duyuşsal olanaklar sağlayan, alternatif öğrenme olanakları sunan, oyunu temel alan ve uygulayarak öğrenmenin gerçekleştiği ortamlardır (Aktaş Arnas 2017). Çocuk müzeleri etkinliklerin odağında çocukların yer aldığı ve onların oyunlar yoluyla öğrenmeleri için tasarlanan müzelerdir (Aktaş Arnas, 2017: 17). Yalnızca çocukların değil genç ve yetişkinlerin de eğitiminin amaçlanması, bu vesileyle eğitimciler ve öğretmenlere de yaratıcı programlar sunabilecek etkili bir öğrenme ortamıdır (Karadeniz, 2010: 170). Çocuk Müzeleri Birliği (ACM) ise çocuk müzelerini, "*merak uyandıran ve öğrenmeyi motive eden sergiler ve programlar sunarak çocukların ihtiyaç ve ilgilerine hizmet etmeye kendini adanmış, kâr amacı gütmeyen bir eğitim ve kültür kurumu*" olarak tanımlar (ACM, 2023). Günümüzde pek çok ülkede çocukların öğrenme deneyimlerini artırmak amacıyla okul dışı mekânlar olarak kurulan çocuk müzeleri, çeşitli yaş gruplarındaki çocuklara hitap eden çeşitli deneyimler sunan dinamik öğrenme ve keşfetme merkezleri haline gelmiştir (Aktaş Arnas, 2017: 24). Demir ve Demirarslan (2020)'a göre çocuk müzelerini klasik müzelerden ayıran en önemli özellik, "*çocuğun mekânı tüm duyuş organları ile algılamasını sağlaması, özellikle dokunma duyuşunu aktifleştirmesi ve mekânı deneyimleyerek öğrenmeyi desteklemesidir.*"

İlk çocuk müzeleri toplama- biriktirme- sergileme, düşüncelerini benimsemiş dönemin klasik müzecilik anlayışına paralel, cam kütleler içerisindeki sergileme öğeleri ve görme duyuşunun dokunma duyuşundan etkin olduğu sergileme anlayışı hâkim iken (Tavşan ve Bektaş, 2019: 40) zamanla çocuk müzelerindeki çağdaşlaşmayla birlikte "dokunma", "uzak dur" ve "sessiz ol" anlayışının yerine "dokun" ve "keşfet" anlamı taşıyan sloganlar üretilmiş (Mayfield, 2005) ve çocuk müzeleri amacına uygun hale getirilmiştir. Yıllar geçtikçe çocuk müzelerinin eğlence odaklı alanlardan eğitim merkezlerine dönüştürülerek pedagojik teorileri entegre ettiği söylenebilmektedir. 1899 yılında Amerika Birleşik Devletleri New York kentinde açılan Brooklyn Çocuk Müzesi, çocukların ilgi ve gözlem-araştırma isteğini desteklemesini, dokunarak-yaparak öğrenmelerini sağlayan ve ardından açılacak birçok çocuk müzesine öncü olan ilk çocuk müzesidir (Demir & Demirarslan, 2020: 398). ABD'nin öncülüğünden sonra Avrupa, Japonya, Kanada, İngiltere, Hindistan vb. gibi birçok ülkede çocuk müzeleri kurulmuştur (San, 2002). Çocukların öğrenme deneyimlerini artırmak amacıyla okul dışı mekânlar olarak çocuk müzeleri, bilim

merkezleri, doğa merkezleri ve keşif odaları gibi çeşitli mekânlar oluşturulmuştur. (Aktaş Arnas, 2017; 17). Çocuk müzesi modelinin bir başka erken örneği, 1901'de Washington'da açılan Smithsonian Enstitüsü'ndeki "Keşif Odası"dır. Burada basitleştirilmiş açıklamalar ve örnekler için İngilizce (Latince yerine) adlar içeren küçük harflerle sergilenen sergiler vardır. Ayrıca kuş ve balık gibi canlı hayvanlara da yer verilmiştir (Cave, 1999: 36). Çocuk müzelerinin bir sonraki büyük gelişme dönemi, Piaget'nin çocukların düşüncelerine ilişkin fikirlerinin etkili olduğu 1960'lı yıllar olmuştur. "İçeride ne var" gibi yaratıcı sergilerle, bebekler ve küçük çocuklar için müzelere oyun alanı gibi yenilikçi alanlar eklenmiştir (Mayfield, 2005). Golding, (2005), "*çocuklara ilişkin değişen kavramsallaştırmalar ve çocuklarla danışmanlığın değeri ve önemi, dünya çapında çeşitli müze topluluklarında değişen yaklaşımlara yansıtıldığından*" bahsetmektedir. Bu durum özellikle müzelerin çocukları eğiten bir yer olduğu yönündeki geleneksel görüşten, çocukların oyun ve etkileşim yoluyla öğrenme gücüne ilişkin daha çocuk merkezli bir görüşe geçiş çabalarında belirgin olmuştur (Leinhart, Crowley & Knutson, 2002). Aktaş Arnas (2017), erken çocukluk dönemindeki deneyimlerin entelektüel gelişim ile bağlantısından ve oyunun merkezde olduğu etkinlikler ile öğrenmenin kolaylığından bahsetmektedir. Özetle, çocuk müzelerinin kalıcı bilgi oluşturmaya ve oyun ile öğrenmeye destek olduğu söylenebilmektedir. Çocuk dostu müzelerin dikkat çeken diğer yanları ise; müzenin fiziksel yapısı, çocuklara özel tasarlanmış bilgilendirme sistemi, pedagojik destekli eğitim programları, eğitim programları uygulayıcılarının çocuklarla iletişimi, rehberli tur hizmetinin çocuklara uyarlanması ve bütün personelin çocuklara yaklaşımıdır (Maccario, 2002). Ayrıca müzenin genel planının harekete elverişli bir şekilde planlanması ve sergi tasarımı/yerleşimlerinin çocukların görüş açısına uygun olarak konumlandırılması önemlidir. Küçük yaştaki bireylerin nesnelere ulaşabilir mesafede olmaları kendilerini önemli ve özel hissettirmektedir (Kazova, 2019, 50).

3. Yöntem

Bu çalışma nitel araştırma deseni netnografi çerçevesinde içerik analizi yönteminin uygulanması ile tasarlanmıştır. Netnografi; insanların bulunduğu çevrim içi ortamı, doğal iletişim ortamının bir uzantısı olarak görerek buradaki etkileşimleri inceler. Netnografi, ilgili çevrim içi tüketici gruplarının ihtiyaçlarını ve karar etkilerini anlamak ve tanımlamak için çevrim içi forumlarda halka açık olan bilgileri kullanmaktadır (Ajanovic, 2018: 78). Netnografik veriler, tüketicilerin çevrim içi yorumları, tartışmaları ve incelemeleri gibi genellikle metin tabanlıdır (Black, 2011). Çalışma kapsamında incelenecek Türkiye çocuk müzelerini ziyaret eden kişilerin yorumları netnografik ögelerdir. Netnografik veriler ile tüketici/ziyaretçi yorumları daha önce turizm alanında hatırlanabilir turizm deneyimini (Çelik, 2022), Airbnb sanal tur deneyimini (Uca & Karahan, 2022), Fine-dining restoran deneyimini (Kandemir Altunel & Çifçi, 2021), savaş turizmi kapsamında Gelibolu Yarımadasını ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimlerini (Ülker- Demirel, 2020) açıklayabilmek adına farklı çalışmalarda kullanılmıştır. Türkiye'deki çocuk müzeleri, arama motoru Google'da aratılarak elde edilen bilgilerden derlenmiş ve önerilen 22 çocuk müzesinin Tripadvisor'da yorumlarının olup olmamasına yani netnografik verilerin uygunluğuna bakılmıştır. Ayrıca yorumlara aile filtrelemesi uygulanarak hedef kitle daraltılmış ve gerçekten çocuğu ile çocuk müzesine giden ziyaretçilerin yorumlarına ulaşılması hedeflenmiştir. Çocuk müzesi olarak önerilen Robotlar Şehri bilim merkezi, OKÜ Celil Atasever Oyuncak Müzesi ve Üsküdar Belediyesi Mehmet Naci Aköz Uçurtma Müzesi haklarında sadece 1'er yorum olduğu için listeye dahil edilmemiştir. Kartal Belediyesi Masal Müzesi, Canik Oyuncak Müzesi, Şanlıurfa Oyun ve Oyuncak Müzesi ve Konya İl Eğitim Tarihi müzesi için henüz yorum yapılmamıştır. Ayrıca Miniatur ve Karadeniz Ereğli Oyuncak Müzesi ile ilgili yapılan yorumlara aile filtrelemesi eklendiğinde herhangi bir yorum bulunamamış ve listeye eklenmemiştir. Dolayısıyla adı geçen 9 çocuk müzesi değerlendirmeye alınmamıştır. Ziyaretçilerin turistik deneyimlerine ilişkin bilgilerini paylaşma isteği çevrim içi sitelerin önemini arttırmaktadır. TripAdvisor, 2000 yılında kurulan ve dünya çapında yaklaşık 8 milyon işletme ve konuma ilişkin 900 milyondan fazla incelemeyi içeren en büyük bilgi kaynaklarından biridir (O'Connor, 2010). TripAdvisor gönderilen tüm yorumları değerlendirmekte ve 2023'te yorumların yalnızca %3,5'inin sahte olduğunu belirleyerek yorumları kaldırmıştır (TripAdvisor, 2023). Araştırmanın sınırlılığı; bu anlamda sadece

TripAdvisor’da yorumu olan çocuk müzelerinin değerlendirilmesidir. Tablo 1’de çocuk müzeleri olarak değerlendirilen kuruluş ve işletmelere yer verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Çocuk Müzesi Kapsamında Değerlendirilen Müzeler

	Müze ismi	Yorum sayısı*	%	Tripadvisor puanı	Bulunduğu İl
1	Rahmi M. Koç Müzesi	297	57,8	5	İstanbul
2	İstanbul Oyuncak Müzesi	114	22,2	4,5	İstanbul
3	Pelit Çikolata Müzesi	23	4,5	4	İstanbul
4	Cin Ali Müzesi	8	1,6	5	Ankara
5	Anadolu Oyuncak Müzesi	20	3,9	4,5	Antalya
6	İstanbul İllüzyonlar Müzesi	9	1,8	4	İstanbul
7	Masal Parkı	6	1,1	4	Antalya
8	Umran Baradan Oyuncak Müzesi	7	1,3	4	İzmir
9	Bilimsev	8	1,5	4,5	Seferihisar
10	Cuf Cuf Oyun ve Oyuncak Müzesi	5	0,9	5	Çamlıdere
11	Balat Oyuncak Müzesi	4	0,7	5	İstanbul
12	Evrensel Çocuk Müzesi	6	1,1	3,5	İzmir
13	Feza Gürsey Bilim Merkezi	8	1,6	3,5	Ankara

*Yorumlar içerisinde ziyaret türünün “Aile” olarak filtrelenmesiyle elde edilen yorum sayısıdır.

Tablo 1’de yer alan 13 müzeye ilişkin yapılan yorumların sayısı 515’tir. Aile filtresi ile elde edilen 515 yorum 2023 Haziran ayında TripAdvisor sitesinden Türkçe yorumlar manuel olarak çekilmiş ve Nvivo 14 nitel araştırma programı yardımı ile içerik analizine tâbi tutulmuştur. Bu çalışma, yöntem kısmında kullanılan netnografik verilerin çevrim içi ortamda hazır bulunması ve herkesin ulaşabileceği veriler olması sebebi ile “TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.”

4. Bulgular

Elde edilen 515 yorumlu veri seti için önce 7 ana tema ve 22 alt tema oluşturulmuştur. Alt temalar için yine konu ile ilgili anahtar kelimeler yani kodlar oluşturulmuştur. İlgili başlıklar Tablo 2.de gösterilmektedir.

Tablo 2’de belirtilen ana kategori ve alt temalar ve kodlar Nvivo 14 ile oluşturulmuştur. Genel olumlu yorumlar, genel olumsuz yorumlar, geçmişe yolculuk, bilgilendirici yorumlar, müze obje ve öğeleri, ziyaret detayları, çocukların memnuniyeti olmak üzere 7 temel kategori ve 22 alt tema; teşekkür, beğeniler, tavsiye, ücretsiz giriş, atmosfer, fiyat politikaları, pişmanlık, yoğunluk, duygular, deneyimler, yol tarifleri, öneriler, çalışan tutumu, koleksiyon, çeşitlilik, manzara, yeme-içme alanları, temizlik- hijyen, ziyaret süresi, ziyaret sıklığı, çocuklar için pozitif ve negatif yorumlar şeklinde oluşturulmuştur. Alt temalar için kodlara ihtiyaç duyulmuş ve kodlar ziyaretçi paylaşımlarında geçen bazı anahtar sözcüklerin tekrarlanması ile oluşturulmuştur. Ziyaretçilerin ifadeleri paylaşırken yorumların başında yorum numaralarına yer verilmiştir. Ziyaretçileri belirtmek için Z harfi kullanılmıştır. İfadelerin sonunda ise parantez içerisinde yorumun hangi müzeye ait olduğu belirtilmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de Çocuk Müze Ziyaretlerine İlişkin Ulaşılan Ana Kategoriler ve Temalar

Ana Tema/Kategori	Alt Temalar	Kodlar
Olumlu yorumlar	Teşekkür (60)	Teşekkürler, teşekkür ederiz, bravo
	Beğeni ifadeleri (309)	Güzel, muhteşem, harika, keyifli, kaliteli, takdir
	Tavsiye (148)	Mutlaka/kesinlikle gidilmeli, görün, tavsiyedir, öneridir, çocuklu aileler için
	Giriş (26)	Ücretsiz, uygun, makul, engelli ziyaretçiler
	Atmosfer (6)	Geniş, aydınlık, ambiyans, basık, dar odalar
Olumsuz yorumlar	Fiyat politikaları (5)	Pahalı, yüksek
	Pişmanlık (2)	Değmez, gereksiz, beklentimi karşılamadı
	Yoğunluk (9)	Kalabalık, sıkışık, kuyruk beklemek
Geçmişe yolculuk	Deneyimler (25)	Çocukluğuma döndüm/gittim, eski günler, eskiler, anılar, hatıralar, keşke, oyuncaklarımı hatırladım, çocuğuma anlattım, buruk bir gülümseme
	Duygular (11)	Ağladım, mutlu oldum, şaşırdım, sevindim
Bilgilendirici yorumlar	Yol tarifleri (9)	...’dan gidilir, ... dk. yürüme mesafesinde gibi otobüs ve yol bilgileri
	Öneriler (15)	Hafta içi gidin, ara tatilde gidilecek, ...’da... deneyin/denemelisiniz.
	Çalışan tutumu (18)	Güler yüzlü, asık surat, ilgili, bilgisiz, yardımsever, kibar
Müze genel durum (Objeler, öğeler ve sergi alanları hakkında bilgiler)	Koleksiyon (44)	Müze objeleri (denizaltı, otomobiller, iş makineleri, elektrikli ev aletleri, tren, tekneler, oyuncaklar), değerli, bakımsız, entelektüel, teknolojik, büyük, başarılı
	Çeşitlilik (22)	Zengin, tarihi eserler, farklı
	Manzara (6)	Deniz kenarı, deniz kıyısında
	Yeme içme Alanı (58)	Kafe, kafeterya, restoran
	Temizlik- hijyen (21)	Temiz, bakımlı, hijyenik değildi, havalandırma yetersiz
Ziyaret detayları	Ziyaret süresi (101)	Yarım gün, tam/bütün gün, ... saat yeterli
	Ziyaret sıklığı (20)	Tekrar gideceğim, ...kere gittim, tekrar gidebilirim, arada gidiyoruz
Çocuk ziyaretçilerin memnuniyeti	Çocuk pozitif yorumlar (240)	Merak etti, sıkılmadan gezdik/dolaştık, hoşuna gitti. Mutlu bir gün, sevdi, ilgimizi çekti, hep birlikte gezdik, keyifli vakit, ufuk açıcı, güzel bir bağ
	Çocuk negatif yorumlar (29)	Hitap etmedi, sıkıldı, boşuna gittik, erken ayrılmak zorunda kaldık, hayal kırıklığı

4.1. Ziyaretçilerin Olumlu Yorumları

Yorumların büyük bir kısmını olumlu yorumlar oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin yorumlarına bakıldığında, gittikleri çocuk müzelerinin varlığından mutlu ve o ortamda bulunmaktan keyif almış görünmektedirler. Oluşturulan tavsiye teması içerisinde 148 benzer anahtar kelimelerin yer aldığı ifadeler bulunmaktadır. Bu da ziyaretçilerin büyük bir kısmının müzeleri onayladığı ve tavsiye ettiğini göstermektedir. Bir diğer olumlu yorumlar; müzelerin genellikle ücretsiz veya uygun fiyatlı olmasının yanında, otopark ve ulaşımının kolay olması yönündeki yorumlardır. Bunlar memnuniyetlerini arttıran diğer unsurlardır. Müze kurucularına teşekkür yorumları yine dikkat çeken olumlu öğelerden biridir. Olumlu yorumlardan seçilen örnekler şöyledir;

Z34: “Çok zengin bir içeriğe sahip ve ücretleri de uygun bir müze. Ailenizle beraber gezip güzel vakit geçirebileceğiniz bir mekân”. (Rahmi Koç Müzesi)

Z393: “Dokumapark içerisinde, gördüğüm oyuncak müzeler içinde en iyisi, teknoloji kullanımı, heykeller vb. çok profesyonel.” (Anadolu Oyuncak Müzesi)

Z368: “Müze bizi çocukluğuma götürdü. Çocuklar için etkinlikler faydalı ve güzel. Sunay Akın’a emeği için teşekkür ediyoruz ilk fırsatta tekrar gideceğiz.” (İstanbul Oyuncak Müzesi)

Z513: “Çocuklar için keyifli bir yer. Orada yapılan aktivitelere katılabilir, isterse dışarıdaki açık alanda dinozor ve hayvanları keşfedebilir.” (Evensel Çocuk Müzesi)

Z493: "Ailece uzun zamandır gitmek istediğimiz bir müzeydi. Geçtiğimiz hafta gittik ve tek kelimeyle bayıldık. İçerde harika bir atmosfer var. Ben annem ve kuzenlerimle gittim. Her yaşa hitap ediyor kesinlikle." (Balat Oyuncak Müzesi)

Z434: "Hikayeleri ile çocukken okumayı sevdiğimiz değerli öğretmenimizi yakından tanıdık ve daha çok sevdik. Çocuklarımız ve velilerimizle de büyük keyif aldık müzenizden. Kesinlikle gidilmeli." (Cin Ali Müzesi)

4.2. Ziyaretçilerin Olumsuz Yorumları

Türkiye’de çocuk müzesi konseptindeki müzelerin ziyaretçi yorumlarına bakıldığında büyük bir olumsuz algının veya deneyimin olmaması sevindiricidir. Çocuk ziyaretçilerin memnuniyeti boyutundaki negatif yorumlar ile birleştirildiğinde sadece 45 olumsuz ögeye sahip yoruma rastlanılmıştır. Buradaki yorumlar toplam yorumun sadece %9’una denk gelmektedir. Şikâyet edilen konular; fiyat politikaları, pişmanlık ve yoğunluk olmak üzere 3 alt temada birleştirilmiştir. Aşağıda olumsuz yorumlardan örnek teşkil edenlere yer verilmektedir;

Z515: "Keşke daha iyi etkinlik yapılsa. Kidzania tarzı bir bölüm yapılmış, görevli yok. Hareket eden hayvanlar dışında bir şey göremedim. Kafe bölümü daha güzelmış" (Evrensel Çocuk Müzesi)

Z323: "Aslında müze, içindekiler ve çevresi güzel ama içeride her şeye para gözüyle bakılıyor olması kötü. Zaten giriş ücreti fazla bir de içeride elini attığın şey paralı. Ayrıca alt taraftaki kafede doğum günü vs. gibi etkinlikler oluyorken dışarıdan gelen çocukların oraya alınmaması da kötü." (İstanbul Oyuncak Müzesi)

Z288: "Kalabalık olduğu için havalandırma yetersiz, içeri girmek için kuyruk beklemeniz gerekli. Bilet fiyatları içerdeki serginin içeriğine göre yüksek. Yapacak daha iyi bir şey bulamazsanız çocuğunuz ile 1 saat kadar sizi oyalar." (İstanbul Oyuncak Müzesi)

Beklentinin karşılanmaması, bakımsızlık ve çalışan tutumu ile ilgili olumsuz yorumların yanı sıra müze alanının hijyenik olmaması ile ilgili yorumlar da mevcuttur;

Z421: "Burayı pek sevmeydim yani çikolata fabrikası fakat en azından içerde insanlara satmak için bir heykeller verilebilir bu güzel olurdu yani insanlar bunları alırdı ve mutlu olurlardı." (Pelit Çikolata Müzesi)

Z505: "Hasar görmüş çok fazla sergi ürünü var. Klasik Türkiye ama yapıldığına dua etmek gerekir." (Evrensel Çocuk Müzesi)

Z24: "İçeride binlerce obje var ama bilet gişesindeki beyefendi fazlasıyla ukala ve gergin. 2 soru sorunca dalga geçer gibi el kol hareketi yaparak konuşuyor. Ayrıca konuştukları hiç anlaşılmıyor." (Rahmi Koç Müzesi)

Z481: "Süs havuzları bakımsız ve pis, kötü koku yayılıyor etrafa. Havuz kenarlarındaki korkuluklar küçük çocuklar için tehlikeli. Masal kahramanlarının olduğu alandaki ışıklandırma yetersiz ve yerlerdeki renkli aydınlatmalar insanın gözüünü çok alıyor." (Masal Parkı)

4.3. Ziyaretçilerin Geçmiş Yolculuk Temasına İlişkin Yorumları

Tablo 1’de yer alan oyuncak müzelerini ziyaret eden yetişkin kişiler, gördükleri objeler karşısında duygulandıklarını ve hatta geçmiş günlerine döndüklerini belirtmişlerdir. Ziyaretçilerin çocukluk anılarını canlandıran oyuncak müzeleri, onlara farklı bir deneyim yaşatmıştır. Zamanda geriye doğru yolculuk yapabilen şanslı ziyaretçilerin yorumları şöyledir;

Z187: "Şehrin merkezinde haliç kıyısında eskiye yolculuk için mükemmel fırsat." (Rahmi Koç Müzesi)

Z306: "Çocukla gidecekseniz, hazırlıklı gidip ona anılarınızı anlatarak gezin, farklı bir ortam olacak onun için de. Ben eskiye meraklı ve özlemi olan birisi olarak çok keyif aldım. (İstanbul Oyuncak Müzesi)

Z429: "Çocukluk döneminde hayatımızı etkilemiş, okumayı oyunla öğreten, sevimli Cin Ali ile zamanda yolculuk yapmak gibi bir deneyim." (Cin Ali Müzesi)

Z453: "Büyükler de eski oyuncakları görüp çocuklukları akıllarına geliyor." (İstanbul Oyuncak Müzesi)

Z496: "Çocuklara hitap ettiği kadar büyüklerinde kendini eskiyi götürdüğü tarihi bir müze olmuş. Hatırlarımın canlandığı, baktıkça tebessüm ettiğim güzel bir yerdi." (Balat Oyuncak Müzesi)

4.4. Ziyaretçilerin Bilgilendirici Yorumları

Bu kategoride yer alan yorumlar içerisinde genelde müzeye genel ulaşım, müzeye en rahat ulaşım, müzede neler yapılır, neresi gezilmeli, ne kadar süre kalınmalı, aktivitelerin tarifi, nereden başvurulduğu, kafeteryalar, kafeteryalarda ne yenir/içilir ve ücretleri hakkında detaylı bilgiler ve ziyaretçilerin kişisel değerlendirmeleri yer almaktadır;

Z8: “Onlarca klasik otomobil, eski trenler, İstanbul’da kullanılan eski tramvaylar, uçaklar, maketler...,” (Rahmi Koç Müzesi)

Z103: “Elektronik ve elektrikli cihazların iç şeffaf görüntüleri da çok ilgi çekici. Demlik kafe hem uygun fiyatlı hem de birçok şey mevcut. Wc’ler tertemiz. Otopark ücretsiz ve sorunsuz. Açık alanda uçaklar, tren gezisi, atlıkarınca, keşif küresi... Fenerbahçe gemisi hepsi çok eğlenceliydi. Doğum günü maliyeti de kişi başı ikram dahil 40₺’ydi (pasta hariç) kesinlikle müzeyi gezmenizi tavsiye ediyorum. Atatürk’ün eşyaları da çok kıymetli ve görülmeye değer.” (Rahmi Koç Müzesi)

Z490: “Ovacık Köyü’nde doğal bir alan içerisinde yer alan arazide kurulmuş olan aktivite alanlarında çocuklar için oyun alanları, yaratıcı drama gibi başka bir yerde karşılaşmadığım farklı bölümler var. Aktivite alanları genellikle açık havada, bu nedenle kötü havalarda çok aktif kullanılamayabilir. Ayrıca yemek salonunda da çocukların vakit geçirebileceği bir bölüm, oyuncaklar ve kitaplar mevcut. Fiyatlar, kaliteye göre oldukça makul. Çalışanlar nazik ve bir dediğini iki etmiyorlar. Ulaşım Urla üzerinden Ovacık Köyü’ne dönülerek gerçekleşiyor. Otoyoldan çıktıktan sonra yaklaşık 12 kilometrelik bir mesafe gidiliyor.” (Bilimsev)

Z506: “Parka giriş ücreti 4 yaş üstü 10 tl olup, Giriş esnasında eğer 1 etkinliğe katılmak isterseniz 5 tl ödeyip dinazor atölyesine katılabilirsiniz. Atölyede mini bir film izletiliyor ve silikon kalıba dinazor figürü yapılıyor. Parkın açık alanında dinazor ve böceklerin çeşitli hareketli -sesli maketleri, astronot maketler ve jeton karşılığında küçük vinç kullanma şansı var. Aynı zamanda kapalı alanı içinde küçük bir orman maket, kutup ayısı, panda, Bremen muzıkacıları ve meslekler vs hakkında bilgiler veriyor. Atölyelerde etkinlik saatleri olup, istediğiniz etkinliğe katılabilirsiniz” (Evrensel Çocuk Müzesi)

4.5. Ziyaretçilerin Müze İşleyişi ve Genel Ögelerine İlişkin Yorumları

Ziyaretçiler, ziyaretleri sırasında genel atmosferi, sergilenen objeleri, objelerin çeşitliliğini, müzelerin yeme içme hizmetini, genel temizlik ve hijyen şartlarına uygun olup olmama durumunu ve atmosferi hakkında görüşlerini belirtmişlerdir. İlgili başlıkları içeren yorumlar aşağıdaki gibidir;

Z320: “Diğer bir eleştirim, camlı bölmelerde sergilendikleri için sanırım, birçoğu tozlu. Profesyonel bir işletmenin buna daha fazla özen göstermesi gerekir.” (İstanbul Oyuncak Müzesi)

Z47: “Giriş ücreti ve içerisindeki kafeler de dahil olmak üzere fiyatlar son derece makul. Personel güler yüzlü, bilgili ve yardımsever.” (Rahmi Koç Müzesi)

Z265: “Çok büyük bir koleksiyon, en az 3 saatinizi ayırmalısınız. Otomobiller, iletişim araçları, denizcilik gibi farklı koleksiyonları içeriyor” (Rahmi Koç Müzesi)

Z479: “Özel ve ücretsiz bir müze, 5 yaşında ve 4 aylık oğlumla gittim. Konak meydanından tepeye çıkarak ulaşabilirsiniz, Güzel bir manzarası var, diğer müzelere de yakın.” (Ümran Bardan Oyuncak Müzesi)

4.6. Ziyaretçilerin Müzede Kalış Süresi ve Gelme Sıklıklarına İlişkin Yorumları

Bu başlık altında ziyaretçilerin müzelerde ne kadar vakit geçirileceğine dair tavsiye niteliğinde kişisel yorumları incelenmektedir. Ayrıca müzelere tekrar gidip gitmeyeceklerini ve buna ne kadar değeceği ile ilgili yine kişisel görüşlerini paylaşmışlardır;

Z35: “Müzeyi tam anlamıyla gezebilmek için tam gün ayırmak gerek.” (Rahmi Koç Müzesi)

Z133: “Hafta sonunuzun 1 tam gününüzü dolu dolu geçirebileceğiniz bir müze. Kafesi de derli toplu. Deniz kenarında.” (Rahmi Koç Müzesi)

Yorumların analizine kelime bulutu ile devam edilmiştir. Kelime bulutu görseli şekil 1’de yer almaktadır. Kelime bulutu, çocuk, müze, deneyim, oyuncak gibi sıklıkla bahsedilen anahtar kelimelerin eklenmesi ile elde edilmiştir.

5. Tartışma ve Sonuç

Son yıllarda çocuk müzeleri genç beyinlerde öğrenmeyi, merakı ve hayal gücünü besleyen canlı ve büyüleyici mekanlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu yenilikçi kurumlar, başlangıçtan bu yana basit oyun alanlarından sofistike eğitim ve ilham merkezlerine dönüşerek uzun bir yol kat etmiştir. Türkiye’de müze eğitimi ve müze- çocuk ilişkisi aslında erken yıllarda fark edilmiş hatta Tarihi Tabiiye Müzesi (1868) kurulmuştur. Ardından birçok müze içerisinde yenilikler yapılmış ve çocuklara özgü etkinlikler gerçekleştirilmiştir (Buyurgan, 2017). Müzelerin eğitim işlevi geçmişten bugüne kuvvetlendirilmiştir. Çalışmada yer alan 13 çocuk müzesi ve bilim merkezinin birçoğunda çocuklar için çeşitli etkinliklerin ve atölyelerin düzenlendiği görülmüştür. Bu müzelerin etkinlik programları içerisinde yer alan “seç, yarat, oyna”, “keşif, duyu, oyun” ve “masal ve oyun” atölyeleri dikkat çekmektedir. Bununla birlikte okul gruplarına yönelik eğitim hizmetleri hem çevirim içi hem de yüz yüze verilmektedir. Ayrıca birkaç çocuk müzesinin kafeterya kısmında doğum günü ve özel gün kutlamalarının planlanabilmesi de mümkündür. Fakat çalışma içerisinde bahsi geçen müzeleri gezen ziyaretçilerin çocuklara sağlanan bu tür hizmetlerden bahsetmediği fark edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulguların yorumu ve sonuçlar şöyledir;

- Çalışma, veri setinin analizi ve yorumlanması sırasında Türkiye çocuk müzelerine ilişkin genel olarak olumlu bir algıyı ortaya koymaktadır; bunun nedeni yalnızca olumlu niteliklerin hayal kırıklıklarını tetikleyenlere kıyasla daha baskın olması değil, ailelerin çocukları ile birlikte eğlenceli vakit geçirmelerine olanak sağlanması ile ilişkilidir. Çocukları ile keyifli vakit geçirirken bu zaman diliminin kaliteli olduğunu düşünen ziyaretçiler diğer potansiyel ziyaretçilere ısrarla çocuk müze deneyimini tavsiye etmektedirler. Olumlu yorumların tekrar ziyarete dönüşmesi de muhtemel sonuçlardan birisidir.
- Ziyaretçilerin eski oyuncak objeleri karşısında geçmişe yolculuk yaparak çocukluk anlarına geri dönmesi hakkında detaylı yorumlara ulaşılmakta, bu durum karşısında ziyaretçilerin birçoğunda şaşkınlık, sevinç, özlem, gurur gibi duygularının tetiklendiği görülmektedir. Ziyaretçilerin bir kısmı yaşadıkları bu deneyimi başkalarına tavsiye ederken bir kısmı da kendi çocukluğundaki oyuncaklar ve imkanlar ile şimdiki çocukların oyuncakları ve sahip oldukları imkanları karşılaştırmaktadır.
- Müze kurucularına, bağışçılara ve müzenin oluşturulmasında emeği geçen farklı kişi ve kurumlara teşekkür yorumları oldukça dikkat çekicidir. Türk insanının minnet duygusunun gelişmiş olması, emeğe saygıyı takdir etmeyi ve bu duygularını dile getirmeyi sevdiği için yorumlara eklendiği düşünülmektedir.
- Paylaşımlarda dikkat çeken temalardan bir diğeri bilgilendirme amaçlı yapılan yorumlardır. Ulaşım, fiyat, müze objeleri ve görülmesi gereken noktalar detaylıca açıklanmıştır. Bu durum müzeyi ziyaret eden kişilerin, müzeyi ziyaret etmek isteyen potansiyel ziyaretçilere bir nevi rehberlik ettiğini göstermektedir.
- Çocuk müzelerine ilişkin olumsuz yorumlar çalışanların tutumu, müzelerin fiziki koşulları, uygun görülmeyen fiyatlar ve temizlik ile ilgili konularda yapılmıştır. Ayrıca ziyaretçilerin yorumlarına bakıldığında gerçekten çocuk müzesine gidileceği düşüncesi ile hareket eden ailelerin hayal kırıklığına uğradıkları görülmektedir. Çocuklar müzeye getirilirken ebeveynleri de zaman geçirebilsin diyerek konsept dışı alanların oluşturulması, çocuklarda müze gezmenin büyümlü etkisini azaltmakta ve deneyim kalitesinin düşmesine sebep olmaktadır.

Bilimsel ve kültürel deneyimlerin kazanılması için çocuklara yönelik tasarlanmış bilim merkezleri, çocuk kütüphaneleri ve çocuk müzeleri ülkemizde ve diğer pek çok ülkede kurulmaktadır. Fakat Türkiye’de çocuk müzesi olarak değerlendirilen çoğu müze salt çocuk müzesi değildir. Bu tür müzelerin özel müze

kapsamında değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Müzelerin içerisine çocukların zaman geçirebileceği (oyalanabileceği) alanlar eklenmiştir. Bu durum çocuk müzesi adı altında gidilen müzelerden çocukların bir an önce çıkmak istemesine neden olmaktadır. Birch (2018) de benzer bir görüş ile; çocuk müzeleri olarak görünen müzelerde çocukların istenmedikleri veya yalnızca belirli bir beden olarak mekânda olumsuz bir şekilde ötekileştirildiği sorununa değinmiştir.

Çalışmada yanıt aranan araştırma sorularının son durumu şu şekilde özetlenebilir; Türkiye'deki çocuk müzelerinin mevcut durumu hakkında kısıtlı bilgiler verilmektedir. Elde edilen 515 yorum ile yapılan içerik analizi sonrasında çocuk müzeleri ziyaretçilerinin, ziyaretlerinden genel olarak memnun kaldıkları dolayısıyla çocuk müzesi kapsamında sunulan hizmetlerin ziyaretçiler için yeterli olduğu kanısına ulaşılabilmektedir. Türkiye'deki çocuk müzelerinin niteliklerini inceleyen ve sorgulayan paylaşım sayısı oldukça düşüktür. Dolayısıyla nitelikleri bakımından yeterli olup olmadığı konusunda yeterli veriye ulaşılamamıştır. Paylaşımların içeriği çoğunlukla, müzeler hakkındaki genel bilgiler, müzede zamanın nasıl geçirileceği ile ilgili öneriler ve tavsiyelerden oluşmaktadır. Ayrıca çocuk müzeleri içerisindeki objeler hakkındaki detaylı yorumlar dikkat çekerken, çocuklara yönelik gerçekleştirilmesi beklenen eğitici aktivitelerden bahseden yorumcu sayısı yine çok azdır. Bu konuda farkındalık seviyesinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Son araştırma sorusu ziyaretçilerin memnun olup olmamalarına değinmektedir. Bu konu ile ilgili incelenen yorumlara göre, Türkiye çocuk müzelerini ziyaret eden katılımcıların büyük çoğunluğu birçok eksiklik olmasına rağmen var olan müzelerin hizmetlerinden memnun görünmektedir. Araştırma sorularının cevapları ve yorumlara yapılan içerik analizi incelemesinden sonra çocuk müze işletmelerine, sahiplerine ve kurumlara aşağıdaki öneriler iletilmektedir;

- Çocuk müzelerinin esas amaçları düşüldüğünde uzmanların desteği ile biçimlendirilmiş eğitici oyunların ve fiziksel aktivitelerin müzelerin programlarına eklenmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır. Salt çocukların gelişimini ve eğitimini destekleyebilecek, pedagojik teoriler ve uzmanların yardımıyla bir çocuk müzesinin kurulması günümüz şartlarında zor değildir. Drama, yaratıcı etkinlikler, sanat ve bilim atölyeleri ve deney alanlarının aktif kullanılmasına imkân sağlayacak fiziki koşulların ve uzman desteğinin karşılanması önemlidir. Bu bağlamda özel ve yerel işletmelerin ve kamu kuruluşlarının konuyla ilgili daha prensipli ve vizyoner yaklaşımları benimsemeleri önerilmektedir.
- Teknolojinin yaygınlaşması ve ulaşılabilir olması ile çocuk müzeleri de sergilerine dijital unsurları entegre etmeye başlamıştır. Çocuk müzelerinin basit oyun alanlarından gelişmiş etkileşimli öğrenme merkezlerine doğru gelişimi için dijital öğelerin kullanımı önerilmektedir. Etkileşimli dokunmatik ekranlar, sanal gerçeklik deneyimleri ve dijital simülasyonlar, öğrenme sürecini geliştirebilir ve teknoloji meraklısı genç öğrencilerin ilgisini çekebilir.
- Engelli çocuklara uygun sergilerin eklenmesi ile öğrenme deneyimlerinin her çocuk için zenginleştirici olması sağlanabilir.
- Müzelerde eğitim hedefinin kuvvetlendirilmesi adına öncelikle okul-müze iş birliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için müze, müzecilik, müzelerde interaktif eğitim, müzelerde öğrenme/keşfetme gibi başlıklara müfredat planlamalarında yer verilmesi ve müze gezilerinin artırılması önerilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'deki çocuk müzelerinin yorumları incelenerek, eksi ve artı yönleri belirtilmeye çalışılmıştır. Gelecekteki ideal çocuk müze uygulamaları için dikkat edilmesi gereken noktaların altını çizen bir çalışma niteliğindedir. Çalışmanın çocuk müzeleri ile ilgili farklı çalışmalara kaynaklık edebileceği düşünülmektedir. İlerleyen yıllarda daha fazla ziyaretçi sayısı ile çocuk müzelerinin güncel durumu incelenebilir ve çocuk müzelerinin mekân planlanması, işlevsel ve ergonomik alanları, etkinlik ve faaliyetleri, sahip oldukları koleksiyonlar ve kalitesi ayrıca çocuklara olan katkıları hakkında farklı ülkelerdeki çocuk müzeleri ile karşılaştırılmalı çalışmalar ve değerlendirmeler yapılabilir. Çocuk müze ziyaretçi profili oluşturulabilir. Liu (2008), müze ziyaretçilerine uygun sergi ve hizmetlerin sunulabilmesi için müzeler de ziyaretçi çalışmalarının yapılmasını ve elde edilen bilgilerin sistematik bir şekilde planlama ve karar alma süreçlerine uygulanması gerektiğini öne sürmektedir. Dolayısıyla bu çalışmadan

elde edilen bilgilerin, tartışma ve önerilerin çocuk müzeciliğinin geliştirilmesinde veya yeniden yapılandırılması, uyumlaştırılması gibi süreçlerde çocuk müzeciliği alanındaki ilgili kişiler, uzmanlar ve kurumlarca değerlendirileceği düşünülmektedir.

Teşekkürler ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışmada tek yazar bulunmaktadır. Katkı oranları: 1. Yazar = %100.

Kaynaklar

- Ajanovic, E. (2018). *Çevrimiçi Otel Yorumlarında İkna Edici İletişim Sürecinin Tutumlar ve İkna Edici İpuçları Aracılığıyla Analiz Edilmesi*, Doktora Tezi, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Aktaş, Arnas. Y. (2017). Oyun, Öğrenme ve Deneyimin Birleşimi: Çocuk Müzeleri, *Yaratıcı Drama Dergisi*, 12(2), 17-30.
- Akyalçın, A. (2019). Müze Eğitiminin Sanat Kültürümüze ve Yaratıcılık Anlayışına Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Anderson, D., Piscitelli, B., Weier, K., Everett, M. & Tayler, C. (2002). Children's Museum Experiences: Identifying Powerful Mediators of Learning. *Curator: The Museum Journal*, 45 (3): 213–231.
- Arslan Kılıçoğlu, E., Çarkacı, N., Kadioğlu, B. & Çetingül, M. (2019). Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Çocuk Müzelerine Bir Bakış. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2 (3), 45-64.
- Association of Children's Museums (ACM), (2023). About ACM, <https://childrensmuseums.org/about/>, Erişim Tarihi: 09.06.2023.
- Atacı, S. (2020). Mekân-Öğrenme İlişkisinin Çocuk Müzeleri Üzerinden İncelenmesi. *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 2 (1), 28-53.
- Birch, J. (2018). Museum spaces and experiences for children – ambiguity and uncertainty in defining the space, the child and the experience, *Children's Geographies*, 16(5), 516-528.
- Black, I.R. (2011), Sorry not today: self and temporary consumption denial, *Journal of Consumer Behaviour*, 10(5), 267-278.
- Buyurgan, S. (2017). Verimli Bir Müze Ziyaretini Nasıl Gerçekleştirebiliriz?, *Milli Eğitim Dergisi*, 46 (214), 317-343.
- Cave, V., L. (1999). An examination of the development process of hands-on educational exhibitions for children. Doctoral thesis (Ph.D), UCL (University College London).
- Çelik, M. (2022). *Hatırlanabilir Turizm Deneyimi Üzerine Netnografik Bir İnceleme: Çamlıhemşin Yaylaları Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antalya.
- Demir, E. & Demirarslan, D. (2020). Çocuk Müzelerinin Tarihsel Gelişimi ve İç Mekân Yaklaşımlarının İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (73), 398-411.
- Ersoy, U. (2016). Türk Müzeciliğinde Mevcut Durum Analizi, *Museum Professionals*, <http://cagdasmuzebilim.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/384/2017/02/Q1.Mevcut-Durum-Analizi.pdf>. Erişim Tarihi: 26.02.2022.

- Kutluk, B. A. (2024). Çocuk Müzelerine Yönelik Ziyaretçi Deneyiminin İncelenmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 32-47
- Gentner, D., Levine, S. C., Ping, R., Isaia, A., Dhillon, S., Bradley, C., & Honke, G. (2016). Rapid learning in a children's museum via analogical comparison. *Cognitive science*, 40(1), 224-240.
- Golding, V. (2005). The museum clearing: A metaphor for new museum practice. In *Social and critical practices in education*, Edited by: Atkinson, D. and Dash, P. 51-66. Stoke-on-Trent, UK: Trentham Books.
- Göktaş, L.S. & Dinçer, M.Z. (2017). İstanbul'da Bulunan Özel Müzelere Yönelik E-Yorumların İçerik Analiziyle Birlikte Değerlendirilmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4, (Special Issue 1), 328-342.
- Gülbetekin, M. (2021). Coğrafya Eğitimi İçin Bir Öğrenme Mekânı: Müzeler, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 12(45), 827-848.
- Güneröz, C. (2022). Children's museums in new normal through museological approaches. *Journal of International Museum Education*, 4(1), 55-69.
- Günçan, Ö. (2023). Türkiye'deki Çocuk Müzelerinin Turizm Bağlamında İncelenmesi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 3(1), 71-103.
- Haden, C. A., Jant, E. A., Hoffman, P. C., Marcus, M., Geddes, J. R., & Gaskins, S. (2014). Supporting family conversations and children's STEM learning in a children's museum. *Early Childhood Research Quarterly*, 29(3), 333-344.
- İşçi, C., Güzel, B., Maktal C. D. Y., İşçi, T. & Moroğlu, F. (2020). Müze Deneyimi: Yönetim ve Ziyaretçi Perspektiflerinin Karşılaştırılması, *Turizm Akademik Dergisi*, 7 (1), 29-45.
- Kandemir Altunel, G. & Çifçi, İ. (2021). Fine-dining Restoranlarda Müşteri Memnuniyetini Etkileyen Unsurların Belirlenmesi: Netnografik Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (4), 1523-1537.
- Karadeniz, C. (2010). Avrupa'da Çocuk Müzeleri: Frank-Furt ve Hamburg Örneği, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 16(63), 169-178.
- Karadeniz, C. (2013). Amerika Birleşik Devletleri'nde Çocuk Müzeleri: Miami Çocuk Müzesi Örneği, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 19(74), 225-240.
- Kartarı, A. (2017). Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım, *Moment Dergi*, 4(1): 207-220.
- Kazova, M., C. (2019), *Çocuk Müzesi ve Bilim Merkezlerindeki İç Mekân Standartları ve Tasarım Yaklaşımları*. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıçoğlu Arslan, E., Çarkacı, N. S., Kadioğlu, B. & Çetingül, M. (2019). Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Çocuk Müzelerine Bir Bakış. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(3), 45-64.
- Leinhart, G., Crowley, K. & Knutson, K. (2002). *Learning conversations in museums*, London: Routledge.
- Liu, W.C. (2008). Visitor study and operational development of museums. *Museology Quarterly*, 22(3), 1-37.
- Maccario, K. N. (2002). Müzelerin Eğitim Ortamı Olarak Kullanımı, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 275-285.
- Mayfield, M. I. (2005). Children's museums: purposes, practices and play? *Early Child Development and Care*, 175(2), 179-192.
- Middleton, V. (1990). *Visitor Expectations of Museums*, Scottish Museum Council, Museums are for People, Edinburgh.
- O'Connor, P. (2010). Managing a hotel's image on TripAdvisor. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(7), 754-72.
- Onur, B. (2014). *Yeni müzebilim, demokratik toplumu yaratmak*. Ankara: İmge Yayınevi.
- San, İ. (2002). Kültür Pedagojisi ve Çocuk Müzeleri. *Mimar-ist Dergisi*, 4, 74-80.
- Sheng, C. W., & Chen, M. C. (2012). A study of experience expectations of museum visitors. *Tourism Management*, 33(1), 53-60.
- Shine, S., & Acosta, T. Y. (2000). Parent-child social play in a children's museum. *Family Relations*, 49(1), 45-52.

- Singh, B. (2023). International Museum Day 2023: Date, Theme, History, Significance, Celebration, Quotes and More, <https://www.indiatimes.com/trending/social-relevance/international-museum-day-2023-date-theme-history-importance-significance-celebration-quotes-602805.html>, Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Sobel, D. M., Stricker, L. W., & Weisberg, D. S. (2022). Relations between children's exploration in a children's museum and their reflections about their exploration. *Child Development*, 93(6), 1804-1818.
- Song, L., Golinkoff, R. M., Stuehling, A., Resnick, I., Mahajan, N., Hirsh-Pasek, K., & Thompson, N. (2017). Parents' and experts' awareness of learning opportunities in children's museum exhibits. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 49, 39-45.
- Sop, S. A., Ongun, U., & Abalı, R. (2021). Müze Deneyimini Etkileyen Unsurlar: Çevrimiçi Yorumlar Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1123-1138.
- Şahin, S. & Şad, B. (2018). Müzelere Yönelik E-Yorumların İçerik Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1), 199-202.
- Tavşan, F., & Bektaş, U. (2019). Çocuk Müzesi Tasarım Anlayışında Milenyum Çağı Etkisi, SETSCI Conference Proceedings, 4(7), 39-44.
- Töügu, P., Marcus, M., Haden, C. A., & Uttal, D. H. (2017). Connecting play experiences and engineering learning in a children's museum. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 53, 10-19.
- TripAdvisor, (2023). 2023 Yorum Şeffaflık Raporu: Tripadvisor'ın güven ve emniyet taahhüdüne derinlemesine bir bakış, <https://www.tripadvisor.com/business/tr/insights/restaurants-tr/resources-tr/2023-review-transparency-report-a-deep-dive-into-tripadvisors-commitment-to-trust-and-safety/> Erişim Tarihi: 9.06.2023
- Uca, S. & Karahan, S. (2022). Çevrimiçi Rehberli Sanal Turlara Katılan Ziyaretçi Deneyimleri: Airbnb Örneği. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 4(2), 108-122.
- Ülker-Demirel, E. (2020). Yabancı Turistlerin Unutulmaz Turizm Deneyimleri Üzerine Netnografik Bir Araştırma: Gelibolu Yarımadası Örneği, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi*, 9 (1), 67-90.
- Willard, A. K., Busch, J. T., Cullum, K. A., Letourneau, S. M., Sobel, D. M., Callanan, M., & Legare, C. H. (2019). Explain this, explore that: A study of parent-child interaction in a children's museum. *Child Development*, 90(5), 598-617.
- Yaman Bayram, Ş. (2019). Çocuk ve gençlik sanat müzesinin görsel sanatlar eğitimine katkısı. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 32-66.
- Yavuz Öden, H. (2020). Çocuk Müzelerinde İç Mekân Tasarımları: Atatürk ve Çocuk Müzesi İncelemesi. *Art-Sanat*, 14, 533-556.
- Yeşilyurt, H. & Arıca, R. (2018). Mutfak Müzesi Ziyaretçilerinin Deneyimlerinin İncelenmesi: Emine Göğüş Mutfak: Müzesi Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 60-70.

Kullanıcı Potansiyeline Bağlı Koruma Statüsündeki Mavi Yıldız Çiçeğinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Trabzon Kadıralak Yaylasında Yürüyüş Rotalarının Belirlenmesi*

Fatih BEKTAŞ, Trabzon Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, fatihbektas61@gmail.com, Trabzon, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2889-3782
Buket ÖZDEMİR IŞIK, Trabzon Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, ozdemirbuket@trabzon.edu.tr, Trabzon, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1617-8084
Yaşar Selçuk ERBAŞ, Trabzon Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, yselcukerbas@hotmail.com, Trabzon, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8991-0964
Emre BAHAR, Trabzon Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, emrebahar@gmail.com, Trabzon, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2835-1190
Sabiha KAYA, Trabzon Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, sabihakaya@trabzon.edu.tr, Trabzon, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0883-4486

Öz

Taşıma kapasitesi turizm açısından değerlendirildiğinde, turistlerin gezdikleri bölgelerdeki yörenin sosyo- kültürel, tarihi, doğal ve ekonomik kaynak değerlerini koruması ile alanın taşıyabileceği en fazla turist sayısını ifade etmektedir.

Çalışma turizm potansiyeli yüksek olan Trabzon Kadıralak yaylası'nın ziyaretçi isteğine bağlı kullanıcı yoğunluğuna göre alternatif yürüyüş rotalarının planlanmasıdır. Alan endemik bitki türlerinden olan Scilla siberica (Mavi Yıldız Çiçeği) bitkisinin Türkiye'de yayılış gösteren bölgelerindedir. IUCN tehlike sınıfları kategorisinde CR (Çok tehlikede) grup içerisindedir. Alanın çiçeklenme durumuna göre yürüyüş rotaları harita üzerinde sayısallaştırılmıştır. Alanda kullanım amacına göre 3 yürüyüş rotası önerilmiştir. Rotaların çeşitliliği kullanıcının istediği etkinlik türüne göre farklılık göstermektedir. Kullanıcı yapmak istediği etkinliği gerçekleştirdikten sonra, belirlenen çıkış noktalarından alanı terk edebilecektir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen bu çalışmada sonuç olarak, turizm potansiyeli yüksek ve belirli bir koruma statüsüne sahip olan kırsal bölgelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Scilla siberica, taşıma kapasitesi, sürdürülebilir turizm, Kadıralak Yaylası

Determination of Trekking Routes in Trabzon Kadıralak Plateau for the Sustainability of the Blue Star Flower with Protection Status Depending on User Potential

Abstract

In terms of tourism, carrying capacity refers to the maximum number of tourists the area can carry while preserving the socio-cultural, historical, natural and economic resource values of the region.

The study is the planning of alternative walking routes according to the user density depending on visitor demand of Trabzon Kadıralak Plateau, which has a high tourism potential. It is one of the regions where Scilla siberica (Blue Star Flower), an endemic plant species, is distributed in Turkey. It is in the CR group in the IUCN danger category. Walking routes were digitized on the map according to the flowering status of the area. According to the intended use of area, 3 walking routes are proposed. The diversity of routes varies according to the type of activity the user wants. The user will be able to leave the exit points after completing the activity they want to do. This study, supported by the Eastern Black Sea Development Agency, aims to ensure the sustainability of rural areas with high tourism potential.

Keywords: Scilla siberica, carrying capacity, sustainable tourism, Kadıralak Plateau

*Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

One of the most important factors threatening endemic plant species that spread naturally in rural areas is the increase in the number of visitors based on tourism. By planning in advance depending on the carrying capacity of the area and landforms, visitors can be distributed proportionally within the area. In this study, alternative trekking routes have been proposed according to the increase in the number of local and foreign visitors, especially in the Kadıralak Plateau of Trabzon Tonya, which is located within the protection status and has a high tourism potential. These routes are designed in different lengths according to the duration of the visitors' stay in the area and the types of activities they want to do. The main purpose of the study; to protect the endemic plant species "blue star flower" and to satisfy the visitors. Visitors will be able to perform different types of tourism together in the area.

In the study, detailed land surveying operations supported by Unmanned Aerial Vehicle were carried out within the boundaries of the area. The measurement process consists of flow diagram, flight planning and ground control point establishment, obtaining aerial images, data processing and production of final products. With this documentation study, high spatial resolution data of the area were produced. The obtained data were digitized with coordinates and the orthophoto image of the area was produced with centimeter precision by processing the data. Flowery areas were determined on the images and accordingly, a 2-dimensional vector drawing of the area was created by using AutoCAD software, one of the computer aided design (CAD) software programs of road routes. The design made on these maps was then modeled with the SketchUp drawing program in which three-dimensional models were made in order to create three-dimensional visuals. Visual frames were created with Lumion, a three-dimensional animation and rendering software program. In the study, face-to-face interviews were held with the Tonya Municipality Science Affairs Director and the local people residing in the plateau, and it was jointly decided which routes should be taken for the suitability of the roads to be determined.

Reduced distances, increased accessibility and the preservation of destination areas will help to reveal the spatial values of spatial phenomena. Although there is no pre-existing car parking area in the study area, vehicular traffic is not recommended for this area, which is within the protection status. The previously built stabilised carriageway will be used as the existing road for the local people who reside in the plateau and have houses in the area. The width of the new vehicle road, which was opened by the state at a distance of approximately 1km from the project area, was left suitable as a single-row car park on the roadside and is sufficient for the number of visitors. Wooden platforms have been designed together with the road on 1.823 km of wooden platforms in areas where the area is dominant and plant density is high. The widths of these platforms are planned in different sizes depending on the visitor capacity. The number of platforms designed depending on the visitor density has been determined as areas where there will be no density in the area and where the area can be seen in any way. 4 separate viewing platforms for different groups of visitors (10-20-30-40-50 and above), 18 small viewing platforms for individual and small groups, plant observation, resting, landscape painting and viewing. The longest route in the planning; Trekking walking route with 4,396 km, the shortest route; It has been determined as a walking route for walking and observing the environment with a length of 1,436 km. Depending on the visitor's request, different alternative walking routes can be created in the area. These routes can be diversified according to different activities of the visitor such as walking in the area, observing the plants, watching the landscape, taking pictures, resting, painting, and participating in group activities. Pre-analyzed and planned check points, introductory guiding materials will allow the person who comes to the area to be comfortable in grasping and defining the area. In this study, plant attraction points and places for information and rest were suggested within the walking track. Thus, the person visiting the area will not be able to use every point in the area and thus plant destruction will be prevented in the long term. Although the city of Trabzon is a coastal city, the natural and historical beauties of the mountainous and rural areas make hiking tourism more prominent in these regions. Increasing the diversity of tourism in the plateau areas and hosting different events in the region will increase the recognition and visitor potential of the city.

1. Giriş

Endemik bitkilerin sürdürülebilirliği doğal ya da yapay etkenler tarafından tehdit altına girebilmektedir. Araştırmada Trabzon / Tonya / Kadıralak Yaylasındaki nesli tükenmekte olan “mavi yıldız çiçeğinin” ziyaretçi yoğunluğuna bağlı olarak korunması ve sürdürülebilirliğini sağlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda arazide yürüyüş rotalarının planlanması önerilmiştir. Yürüyüş rotaları planlanırken bitkinin doğal boy uzunluğu (30-60 cm.) düşünülerek, bulunduğu yerden 40 cm yükseklikte, kaplama malzemesi olarak ahşap doğal malzemenin önerildiği platformlar tasarlanmıştır. Yerden yüksek olarak planlanan rotaların, çiçeğin doğal yayılım gösterdiği bölgelerin tahribatını önleyeceği ve böylece bitkinin doğal yayılımını sürdürmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, kültürel bir turist rotasında yürüme eyleminin geçici niteliklerini ve bu faaliyetin bölge üzerinde yaratabileceği olumlu etkiler çalışmada belirtilmiştir. Rotaları belirlemek için, bitkinin özellikle arazide çiçek açtığı mevsimsel dönemlerdeki hava fotoğrafı üzerinden sayısal veriler oluşturulmuş ve yürüyüş güzergahları bu veriler üzerinden sayısallaştırılmıştır. Mülkiyet sorunuyla karşılaşmamak için daha çok devlet arazisi içerisinde kalan bölgelerden yürüyüş yolu geçirilmeye çalışılmıştır. Planlanması düşünülen yürüyüş rotaları ziyaretçilerin bu bölgeye araçlarıyla geldikten sonra, hangi amaçla bu alanda gezinmek istediklerine bağlı olarak üç farklı rota olarak belirlenmiştir. Bu rotalar 1. Spor amaçlı (Trekking), 2. Yürüyüş ve gezmek amaçlı, 3. Fotoğraf çekilme ve resim yapma platformları olmak üzere bir ring etrafında farklı uzunluklarda planlanmıştır.

Türkiye’de doğal olarak yayılım gösteren “Mavi yıldız, Mavi çiçek, Doğu razyası” gibi isimlerle adlandırılan Latince adı *Scilla Siberica* Haw. subsp. *armena* (Grossh.) Mordak olan bu bitki 30-60 cm. boyunda, latekse sahip, dallı, soğanlı, çok yıllık bir bitkidir. Bu çiçek Türkiye’de 4 bölgede doğal yayılım göstermektedir. Bu bölgeler Hıdırlık Tepe- Balıkesir, Menekşe Deresi- Halkalı/ İstanbul, Apolyont (Ulubat) Gölü- Bursa ve Trabzon Tonya Kadıralak yaylasıdır (Şekil 1). Bu çiçek Asparagaceae familyasından olup, Bern Sözleşmesi’yle koruma sözü verilen 87 nadir bitki türleri içerisinde yer almaktadır. Soyu tükenmekte olan bu bitki türünün IUCN Tehlike kategorisindeki yeri: CR (Çok tehlikeli) dir. Çiçeklenme Mayıs-Haziran aylarında başlamakta, Temmuz ortalarına kadar devam etmekte ve meyve Temmuz ayının sonlarına doğru olgunlaşmaya başlamaktadır. Parlak mavi mor çiçeklere sahip olan Mavi yıldız çiçeği Batı Avrupa ve Amerika’daki bahçelerde süs bitkisi olarak da kullanılmaktadır (Özen, 2006).

Şekil 1. Mavi Yıldız Çiçeği (*Scilla siberica*) (Fotoğraf: Buket Özdemir Işık arşivi, 2022)

Bitkinin Trabzon Kadıralak yaylasında çiçeklenme mevsimi nisan sonu-Mayıs başındadır. Mevsimsel değişimler bitkinin çiçeklenme tarihini öne almıştır. Karların eskisi kadar toprak üzerinde kalmaması ve bahar aylarının eskiye göre daha erken tarihte gelmesi çiçeklenme süresini bu bölgede de öne çekmiştir.

Turizm amaçlı yapılacak olan çalışmalarda yürüyüş rotalarını belirlerken, taşıma kapasitesinin ve kullanıcı yoğunluğunun artmasına bağlı olarak doğa tahribatını önlemek ve gelen turistleri memnun etmek

için arazinin doğal şartlarına uygun planlama kararların alınması gerekmektedir. Arazilerin fiziki yapılarına ve uygunluklarına bağlı olarak, önceden yapılan alan analizleri ile birlikte planlamada daha doğru kararlar verilerek ileriye dönük tasarımlar sürdürülebilir çevrelerin yaşaması adına daha gerçekçi sonuçlar verebilecektir.

1.1. Yaylalar ve Turizm

Yayla kelimesi TDK'ye göre akarsularla derin bir şekilde yarılmış geniş düzlükler olup, deniz seviyesinden yüksek kara parçasıdır. Turizm açısından değerlendirildiğinde bu alanlardan tarımsal açıdan faydalanmanın yanısıra, rekreasyonel amaçlı turizm açısından da değerlendirilmelidir. Ancak bu alanları kullanırken doğal çevreyi koruyarak alandan en iyi şekilde faydalanmak gerekmektedir (Daşcı & Çomaklı, 2006). Turizm açısından, özellikle ülkemizde yayla turizm faaliyetleri çok sayıda yaylanın bulunduğu Doğu Karadeniz bölgesinde yayılmıştır. Turizm Bakanlığı 1980'li yılların sonlarında, başta Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki yayla sahaları olmak üzere, yaylaları turizm amaçlı kullanmayı hedeflemiştir. Bu açıdan, söz konusu alanın iklimi, bitki örtüsü ve topoğrafik yapısı dikkate alınarak, yayla turizminin geliştirilmesi için turizm aktivitelerinin potansiyeli tespit edilmeye çalışılmıştır (Kiper & Işın, 1992). Alternatif turizm türleri farklılaşmış olsa da ana amaç hem kitle turizmine alternatif hem de doğal ve kültürel kaynaklara karşı duyarlı olma yaklaşımı benimsenmiştir (Küçükaskan, 2007). Yaylaların alternatif turizm amaçlı kullanıma açılmaları, bu bölgelerde taşıma kapasitesinin gereğinden fazla olmasına ve kişi sayısına bağlı yanlış kullanımlardan dolayı, doğal yayılım gösteren flora ve faunanın kaybolma tehlikesine girmesine sebebiyet vermektedir. Doğanın doğal yaşam döngüsünü koruyabilmek için yaylalarda doğal yayılım gösteren endemik türlerin koruma altına alınması ve ziyaretçilerin bilinçlendirilmesi sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Önümüzdeki yıllarda turizmde beklenen büyüme göz önüne alındığında (UNWTO, 2011), sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin konular giderek daha önemli hale gelecektir.

1.2. Yürüyüş Turizmi

Yürümek, manzarayı gözlemlemenin ve çevremizdeki ortamla ilişki kurmanın en iyi yoludur. Yürürken düşündüğümüz manzara anlamlarla doludur. Yürürken bakışlarımız yönümüzü kaybetme ya da kaza yapma korkusu olmadan ufku seyredebilmemizi, benzer amaç ve hedefleri olan diğer yayalarla konuşarak etkileşim kurabilmemizi, fiziksel ve zihinsel sağlığımızı iyileştirebilmemizi sağlar (Somoza Medina, Lois González & Somoza Medina, 2022). Yürüyüş, bilinen çok çeşitli sağlık, çevresel, ekonomik ve sosyal faydaları olan (Leyden, 2003; Simeoni & De Crescenzo, 2019) ılımlı ve popüler bir fiziksel aktivitedir (Ekkekakis vd., 2008). Özel ekipman, tesis veya eğitim gerektirmez (Forsyth vd., 2009). Yürüyüş rotalarının, özelliklerine bağlı olarak; kuralları, zorluk dereceleri ve alt türlerine göre çeşitlendirilmiştir. Yürüyüşler yalnız yapılabildiği gibi ekip olarak da yapılabilmektedir. Yürüyüş yolları planlanırken katılımcı sayısı, güzergâhın fiziki durumuna bağlı olarak belirlenmektedir (Gürsoy, 2018). Yürüyüş turizmi, doğada, özellikle de kırsal bir alanda yürümeyi ifade eder (Molgo & Etfi, 2021). "İngiliz Turist Kurulu tarafından yapılan bir ankete göre, turistlerin %80'i tatilleri sırasında kendilerini "yürüyüşçü" olarak görmeden yürüyüşe çıkmaktadır" (Kouchner & Lyard, 2001; Milajcovic, Nikolic & Milajcovic, 2023). Turizm açısında değerlendirildiğinde yürüyüş turizm etkinliği olarak bir destinasyonu deneyimlemenin en popüler yollarından birisi olmaya başlamış, turistlerin yerel halkla, doğayla ve kültürle daha fazla etkileşim kurmasını sağlamıştır. Yürüyüş turizmi, küçük bir yatırımla sürdürülebilir bir turizm teklifi olarak her yerde geliştirilebilir. Doğru şekilde planlanıp yönetildiği takdirde, bölge sakinlerine ve toplumlara sosyal ve ekonomik faydalar sağlayabilir (World Tourism Organization, 2019). Bu açıdan bakıldığında, eğlence amaçlı uzun yürüyüş ve bisiklet gezileri özellikle yürüyüş turizminin kırsal alanlarda önemini arttırmaktadır (Midmore, 2000). Yürüyüş turizmi, insanların turistik destinasyonu deneyimlemesine ve çevreyi yorumlamasına olanak tanıyarak doğanın, kültürün ve manzaranın tadını çıkarma fırsatları sunar (Nyaupane, Lew & Tatsugawa, 2014). Yürüyüş turizminin geliştirilmesi, turistik destinasyonlarda rekabet avantajı elde edilmesine de katkıda bulunabilir (Nepal, 2005).

1.3. Turizm Fotoğrafçılığı

Fotoğrafik görüntülerin elde edilmesi kısmen de olsa turist olarak deneyimlediğimiz alanları tanımlamak için bilgi verici görsel kaynaklardır. Gezilen yerlere ilişkin anılarımız büyük ölçüde bu görüntüleri başkalarına gösterirken, görüntülerin etrafına ördüğümüz, çoğunlukla sözlü metinler aracılığıyla yapılandırılır (Urry, 1990; Garrod, 2009). Turizm fotoğraf makinelerinin ve görüntülerin "zorlayıcı" fotoğrafik kültürünü şekillendiren aynı zamanda bu kültür tarafından şekillendirilen bir sosyal faaliyettir. Fotoğraf büyük ölçüde seyahat eden bir olgu olup, seyahat kültürlerinin kurucu bir parçasıdır ve bu bağlamda, ilk icadından bu yana fotoğrafçılık seyahatle ilişkilendirilmiştir (Larsen, 2004) (Şekil 2).

Şekil 2. Kadıralak Yaylası Yöresel ve Doğal Fotoğraflar (Fotoğraflar: Buket Özdemir Işık arşivi, 2022)

Fotoğraf, turist bakışıyla yakından bağlantılıdır. Fotoğrafik görüntüler, bakabileceğimiz yerler hakkındaki beklentilerimizi ya da hayallerimizi düzenler ve kısmen, filmdeki yerleri yakalamak için nereye gideceğimizi seçmemizi sağlar. Fotoğrafik görüntülerin bir yerin tanıtımı için önemi düşünüldüğünde fotoğraf açıların alanı tanımlayıcı açılarda olması gerekmektedir. Markwell, 1997; Garrod, 2009 çalışmalarında "kameralar, objektifler, tripodlar ve diğer fotoğrafik gereçlerle ağırlaşan klişeleşmiş turist imgesinin, bir basmakalıp olmasına rağmen, yine de modern rekreasyonel seyahat ile fotoğrafçılık arasındaki güçlü, neredeyse ayrılmaz bağlantısı olduğunu", başka bir çalışmada (Haldrup & Larsen 2003; Garrod, 2009) "fotoğraf çekmenin simgesel bir turist pratiği olduğunu, hafif bir fotoğraf makinesini yanınıza almadan zevk için seyahat etmenin ve eve enstantane anılar olmadan dönmenin neredeyse düşünülemez olduğunu" belirtmişlerdir.

1.4. Doğa Turizmi

Doğa Turizmi sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkilendirilmiş, çevre üzerindeki olumsuz etkilerine karşı bir alternatif olarak ortaya çıkarılmıştır (Oktay, İşlek & Yaşar, 2016; Zengin, Ulama & Koç, 2019). Ancak bu turizm faaliyetlerin popüler olması çevresel sorunları da meydana getirebilecektir. Bu açıdan doğal ve kültürel elemanlar kullanılırken korunması da gerekmektedir. Korunan alanlarda doğa turizmine dayalı yapılan aktivitelerde sürdürülebilirlik kavramı iyi ele alınmalıdır. Alternatif açıdan çevre odaklı doğa turizmi, doğaya dönüş, yenilenme kavramlarının hayatlarımıza katılmasıyla popüler olmaya başlamıştır. Doğal alanlardaki faaliyetleri kapsayan bu kavram; kişiyi sosyal, fiziksel ve psikolojik açıdan geliştiren, adrenalin, enerji, macera, arkadaşlık, dostluk ve doğa bilincini pekiştiren bir turizm çeşididir (Bolton, 1997). Koruyarak kullanma dengesi içerisinde özellikle yayla alanlarında turizm potansiyelinin dengesi iyi planlanmalıdır. İnsanların alternatif turizm için tercih ettikleri alanlar hakkında önceden bilgi edinmeleri bu yöreleri ziyaret etmelerinde daha etkili olmaktadır. Gidilecek alanın kültürünü, doğasını, gelenek ve göreneklerini öğrenerek, tatillerini geçirecekleri bölgeleri daha iyi seçmelerini sağlayacaktır (Kızılırmak, 2006). Planlanmış yürüyüş rotaları doğada turizm değeri yüksek olan alanları korumak ve sürdürülebilirliğini sağlama bakımından önem arz etmektedir. Planlama sürecinde alanın önemli ve korunması gereken bölgeleri belirlenir ve en uygun şekilde koruyucu rotalar oluşturulmalıdır. Bu rotaların insanların uzun süre doğanın kaynaklarını kullanabilmeleri ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için önem arz etmektedir.

1.5. Botanik Turizmi

Ekoturizmin bir alt bölümünü oluşturan flora (botanik) turizmi, son yıllarda biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik artan ilgiye paralel bir şekilde ortaya çıkan alternatif bir turizm çeşididir (Karaköse & Terzioğlu, 2019). Bu turizm çeşidi ile araziye görsel, işitsel ya da kokusal olarak gözlemleyerek alanın güzellikleri incelenebilmektedir. Ancak doğal alanlarda yapılan bu etkinliklerin artışı ve popüler oluşu, zaman zaman doğal yayılım gösteren canlıların yaşam alanlarının yok olmasına sebebiyet verebilir (Şekil 3).

Şekil 3. Kadıralak Yaylasında Doğal Yayılım Gösteren Mavi Yıldız Çiçeği (Fotoğraf: Buket Özdemir Işık arşivi, 2022)

İnsanların peyzaj alanlarında yaptığı değişiklikler, bitki ve hayvanlar için biyoçeşitlilik krizine ve işlevsel ekosistemlerin azalmasına neden olmaktadır. Bitki çeşitliliği bakımından Türkiye dünyada 10.000'den fazla bitki çeşidinin bulunduğu bir ülkedir. Avrupa kıtasının tamamında bu sayı 12.000'dir. Avrupa'nın tümünde bu sayının 2500 kadarı endemik bitki türü iken, ülkemizde bu sayı 3000 civarındadır. Rakamlara bakıldığında Türkiye'nin bitki çeşitliliğinin birçok ülkeden fazla olduğu görülmektedir (Şenkul & Kaya, 2017; Erken, Parlak & Yılmaz, 2023). Bu açıdan nesli tükenmekte olan endemik bitki türleri koruma altına alınarak, doğayı tahrip etmeden bölgenin ya da alanın taşıma kapasitesi belirlenmelidir.

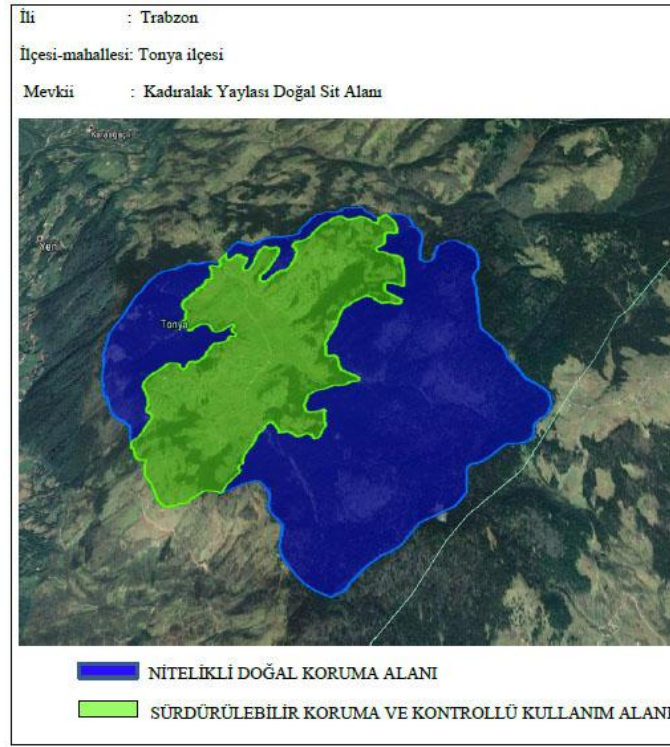
Günübirlik geziler, genellikle doğa yürüyüşleri ve yeme-içme, piknik yapma etkinliklerini içerir. Ayrıca doğayı gözlemleyerek tanıyarak öğrenmeye fırsat tanır. Doğayı tanıırken alınan bilgiler çok önemlidir. Bu bilgileri veren kişilerin yeterli bitki eğitiminin alınmış olması, konusunda uzman rehber kişiler ile yapılması gerekmektedir. Belirli rotalarda gruplar halinde yapılan etkinlikler daha verimli olacaktır. Bölgenin tanıtılması açısından da bölge halkının desteğinin alınması ve bölge halkına fayda sağlaması önemlidir (Dilaver, 2017).

2. Materyal ve Yöntem

Bu bölümde materyal ve yönteme dair bilgiler verilmiştir.

2.1. Çalışma Alanı

Kadıralak yaylası, Trabzon il merkezine 83, Tonya ilçe merkezine 9 kilometre uzaklıkta ve deniz seviyesinden 1300 metre yüksekliktedir. Orman ve Su İşleri Bakanlığının 17.07.2017 tarihli ve 8220 sayılı OLUR yazısı ile "Doğal Sit-Nitelikli Doğal Koruma Alanı" ve "Doğal Sit-Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı" olarak kabul edilmiştir (Şekil 4).

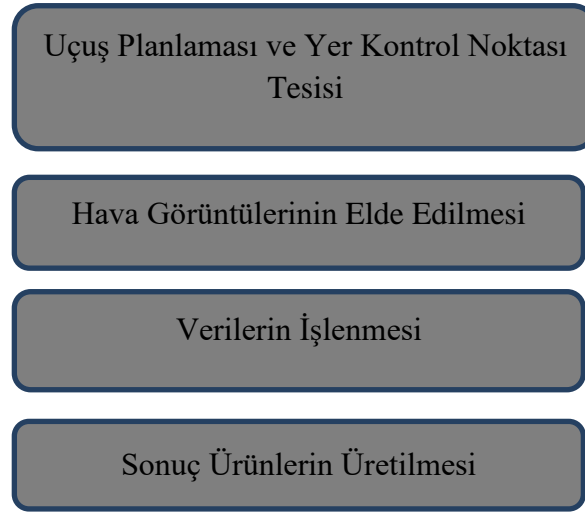
Şekil 4. Kadıralak Yaylası Doğal Sit Alanı

Bölgedeki köyler, vadiler üzerinde kurulmuşlardır. Kış ayları yaylalarda çok hane olmayıp, yerel halk köylerdeki evlerinde günlük işler yaparak zamanlarını geçirmektedir. İlkbahar başlarında mart ve nisan aylarında tarlalar işlenir, mayısta ise ekinler ekilerek yaylaya çıkmadan önce yöre halkı sebze ve meyvelerini yetiştirir. Mezrası olan aileler buradaki evlerine göç ederek bir ay kadar burada oturur ve haziran başından eylül sonlarına kadar yaylaya göç ederler. Çiçeklenmenin yoğun olduğu nisan ve mayıs aylarında ziyaretçi potansiyeli artan yaylada yerel halk kısmen yaylaya çıkmış olur. 250 haneli bu yaylada yaz aylarında ikamet eden kişi sayısı 1000-1500 arasındadır. Bu haneler daha çok büyük baş hayvancılığı ile uğraşmaktadır. Tonya yöresi tereyağı ile ünlenmiş bir ilçedir. Ziyaretçiler genelde özel araçlarıyla yaylaya gitmeyi tercih etmektedir. Yaylaya tur araçları ile ulaşım mümkündür, ancak yayla mevsimi haziran gibi başladığı için çiçeklenmenin olduğu tarihlerde özel turlar ayarlanarak yaylaya gidilmektedir. Hava şartlarına bağlı olarak yaylanın manzara ve doğal görünümü mevsimsel değişimler göstermektedir. Bu aylarda dışarıdan gelen ziyaretçiler ile yaylayı bir günde ziyaret eden sayısı 1000'leri geçmektedir.

2.2. Yöntem

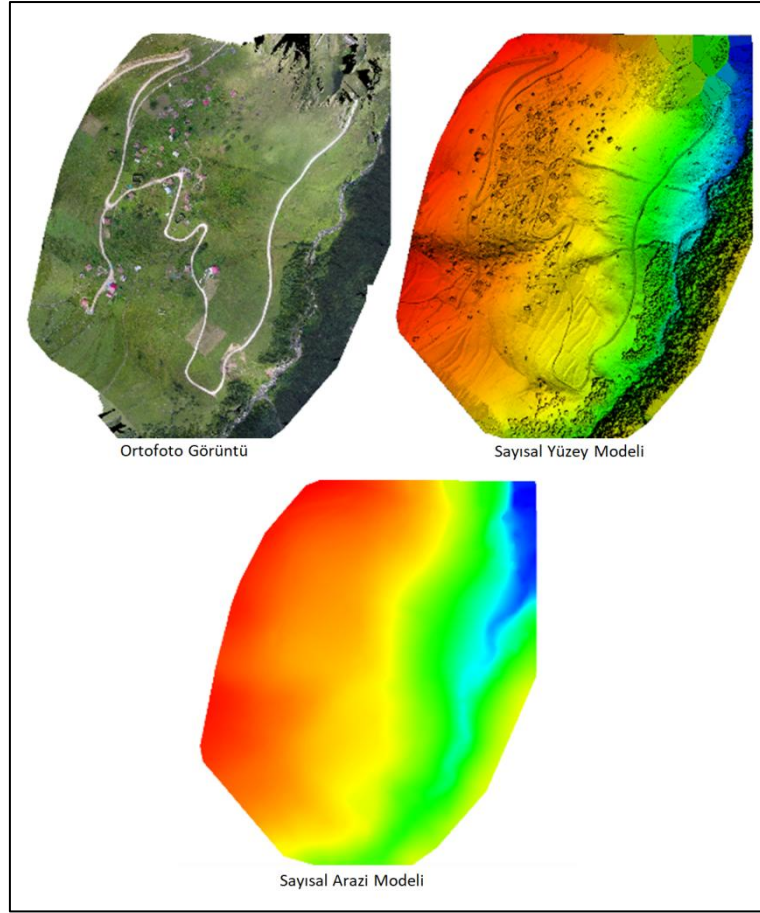
Mekânsal planlama çalışmalarında, arazi haritalarının oluşturulmasında insansız hava araçları (İHA)'lar sıklıkla kullanılmaktadır. Haritalamaya yönelik RTK/ GPS sistemine sahip insansız hava aracı ile havadan doğruluk oranı yüksek veriler alınabilmektedir. Çalışmada alanın tahribatını önlemek ve turizm potansiyelini arttırmak için yoğun görüntü eşleme yöntemi (Dense Image Matching) kullanılarak sayısal yüzey modeli (DEM), halihazır, orthofoto ve 3D model üretilmiştir.

Gerek tarihi dokuya sahip alanların planlarının üretilmesi için altlık olarak kullanılan ortofoto görüntülerin üretilmesi, gerekse arazinin ve yapıların 3 boyutlu modellerinin oluşturulması açısından kullanışlı olan bu görüntüleme sistemi özellikle büyük ölçekli planlama çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada alanın sınırları içinde İHA destekli detaylı arazi ölçüm işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ölçüm işlemi ile ilgili yapılan çalışmalar Şekil 5'de gösterilmiştir.

Şekil 5. Proje Kapsamında Uygulanan İş Akış Diyagramı

Uçuş planlaması aşamasında uçuşu yapılacak bölgelere ait çekilecek görüntülerin yer örneklem aralıkları, çekilecek görüntülerin enine ve boyuna bindirme oranları, İHA'nın görüntü çekeceği uçuş yüksekliği gibi bilgiler belirlenmiştir. Proje kapsamında ortalama 80 metre yükseklikten uçuşlar yapılarak 3.5 cm yer örneklem aralığına sahip görüntü çekimi planlaması yapılmıştır. Uçuş işlemler %80 enine %70 boyuna bindirme olacak şekilde planlanmıştır. Çalışma kapsamında İHA sistemi ile üretilecek ürünlerin koordinatlarının hassas olması için uçuş yapılacak alanlara yer kontrol noktası yerleştirilmiş ve bu kontrol noktalarının koordinatları küresel navigasyon uydu sistemi (GNSS) ile ölçülmüştür. Yapılan uçuş planlamasına göre ayrı ayrı 4 uçuş işlemi gerçekleştirilmiştir. Uçuş işleminde çalışma alanlarına ait plan çiziminde esas olacak ortofotoların üretimi için İHA sistemi ile blok uçuş yöntemine göre düşey hava görüntüleri çekilmiştir. Çekilen görüntülerden çalışma sahalarına ait ortofoto, sayısal yüzey modeli, sayısal arazi modeli ve 3 boyutlu model ürünlerinin üretimi işlemi için Agisoft Photo Scan fotogrametrik veri işleme yazılımı kullanılmıştır. Bu ürünlerin üretilmesi için görüntü işleme aşamasında İHA sistemi ile çekilen görüntülerin fotogrametrik yönlendirme işlemleri yapılmaktadır. Bu işlemlerin yapılması için İHA sistemi ile çekilen her bir görüntünün orta noktasının X, Y, Z koordinatları ve İHA sisteminde yer alan atalet ölçü birimi (IMU) sistemi ile her fotoğraf için kayıt edilen Omega, Phi, Kappa dönüklük açıları kullanılmıştır. Üretilecek verileri yeryüzü üzerindeki gerçek konumlarına oturtmak için çalışma sahasından koordinatları ölçülen yer kontrol noktaları kullanılmıştır. Veri işleme aşamasında ilk önce görüntüler yazılıma yüklenmekte ve yüklenen görüntülere ait fotoğraf orta noktaları ve dönüklükleri kullanılarak görüntülerin yönlendirme işlemi yapılmaktadır. Daha sonra 3 boyutlu nokta bulutu verisinden öncelikle alanlara yönelik sayısal yüzey modeli, sayısal yüzey modeli ve hava görüntüleri kullanılarak alana ait bütünleşik ortofoto üretilmektedir. Üretilen ortofoto görüntü dönüklük ve kayıklıkları giderilmiş, birebir boyutlarında harita gibi kullanılabilir nitelikte bir üründür. Üretilen 3 boyutlu nokta bulutu verisinin filtrelenmesi ile alanlara ait sayısal arazi modeli üretilmiştir. Bu model alanda yer alan bina gibi yapay, ağaç gibi doğal tüm nesnelere ait yükseklik bilgisini sunan yükseklik modelidir. Sayısal arazi modeli ise yapay ve doğal objelerin filtrelendiği çıplak arazi modelini gösteren sayısal yükseklik modelidir. Şekil 6'da ortofoto, sayısal arazi modeli, sayısal yüzey modeli örnekleri gösterilmiştir.

Şekil 6. Ortofoto, Sayısal Yüzey Modeli, Sayısal Arazi Modeli Örnekleri

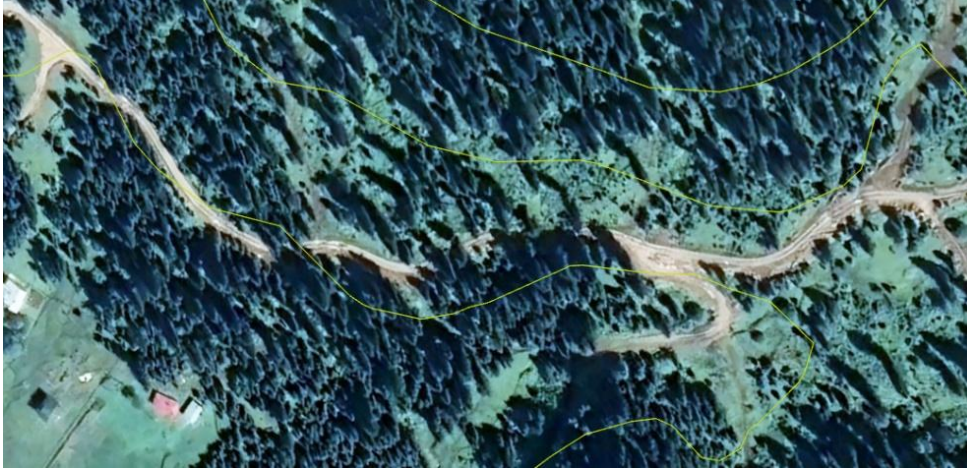
Yapılan bu belgeleme çalışması ile alana ait yüksek mekânsal çözünürlüklü veriler üretilmiştir. Elde edilen veriler koordinatlı sayısallaştırılarak, verilerin işlenmesi ile alana ait ortofoto görüntüsü cm. hassasiyetinde üretilmiştir. Görüntüler üzerinden çiçekli bölgeler tespit edilmiş ve buna bağlı olarak yol güzergâhları bilgisayar destekli tasarım (CAD) yazılım programlarından AutoCAD programı kullanılarak alanın 2 boyutlu vektörel çizimi oluşturulmuştur. Bu haritalar üzerinden yapılan tasarım daha sonra üç boyutlu görsellerin oluşturulması için SketchUp üç boyutlu modellerin yapıldığı çizim programı ile modellenmiştir. Tasarlanan proje çizim programıyla modellendikten sonra, mimari görselleştirme süreçlerini hızlandıran, dünyanın en hızlı üç boyutlu animasyon ve render yazılım programı Lumion ile görsel kareler ortaya çıkarılmıştır. Bu programın avantajı SketchUp üç boyutlu modelleme programı ile gerçek zamanlı çalışmasıdır (Tablo 1).

Tablo 1.Görsel Modelin Oluşum Aşamaları

1	Drone	Doğruluk oranı yüksek hava fotoğrafları elde etme
2	GoogleEarth	Sayısal arazi eğrilerini uydudan çekme
3	AutoCAD	2 boyutlu vektörel çizim oluşturma
4	SketchUp	3 boyutlu model oluşturma
5	Lumion	Görsel render ve animasyon oluşturma

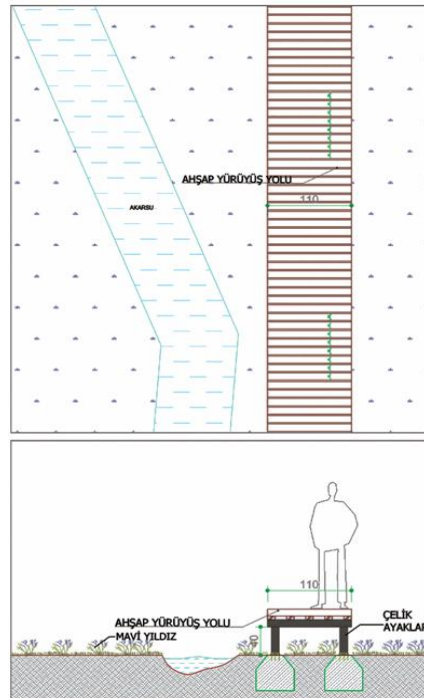
Çalışmada ayrıca Tonya Belediyesi Fen İşleri Müdürü ve personellerinden oluşan 3 kişilik ekip ve yaylada ikamet eden yerel halktan 3 kişi ile yüz yüze görüşme yapılmış açık uçlu sorular yöneltilmiş, belirlenecek olan yolların uygunluğu için hangi güzergahlardan geçirilmesi gerektiğine ortak karar verilmiştir. Kişi sayısının azlığı, arazinin çiçeklenme mevsiminin, köylülerin yaylaya göç etme mevsiminden önce olması ve yaylada ikamet eden hane sayısının çok az olmasıdır. Alan içerisinde mülkiyet sınırı olan bölgeler mevcuttur. Özellikle akarsu akar yatakları ve taşıt yol güzergahı planlanacak olan yürüyüş yolunun rotasını iz olarak belirleyecektir. Kırsal alanlara ulaşım daha çok taşıtlarla olduğu için, bu alanlarda planlama yaparken öncelikle ulaşım ve park sorunu çözümlenmelidir. Arazide 2017 yılında Tabiat Parkı

ilan edilen Kadıralak yaylasında devlet karayolu tarafından açılan, yeni yol güzergahı oluşturulmuştur. Yol uzunluğu 900 metredir. Tek sıra araç park etmesi halinde 180 araç ziyaret için yaylaya gelebilecektir. Bu yol kenarı tek sıra otopark alanı olarak kullanılacak olup, alanın taşıma kapasitesi açısından yeterli görülmüştür. Tonya Belediyesi ile yapılan incelemeler sonrasında yeniden bir otopark alanı planlamaya ihtiyaç duyulmamıştır. Çalışmada yürüyüş rotaları çiçekli bölgelerde yoğunlaştırılmış ve araç trafiği bu bölgeye getirilmemiştir. Korunan alan içerisindeki yol güzergahı o bölgede yayla evleri bulunan insanlar için araç trafiği olarak kullanılacaktır. Çiçeklenmenin ve ziyaretin yoğun olduğu nisan-mayıs döneminde yöre halkının alana taşıt ile girmesinde kontrol sağlanmalıdır. Ziyaretçiler için araçlar, alandan uzak ancak alana yürüyerek gelinebilen mesafede park ettirilecektir (Şekil 7).

Şekil 7. Yol Kenarı Otopark Alanı

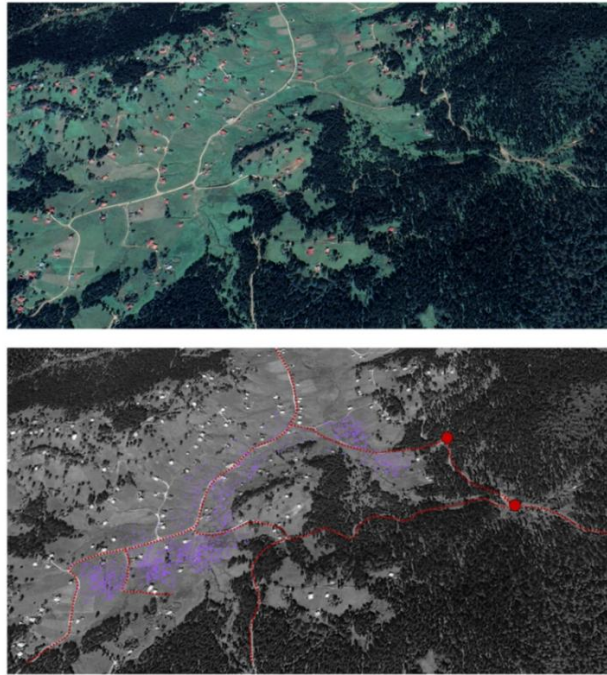
Otopark alanı yürüyüş rotaları için başlangıç noktaları olarak belirlenmiştir. Rotalar kendi içlerinde farklı mesafelerde rotaları da oluşturabilmektedir. Bireysel ya da grup olarak gezilecek bu arazide dinlenme, fotoğraf çekilme, bitki inceleme, resim yapma ve manzara izleme alanları olarak tasarlanan alanlar ziyaretçinin yürüme isteğine bağlı olarak başlangıç ve bitiş noktasına yakın ya da uzak alanlarda planlanmıştır. Yürüyüş yolları belli bir yere kadar araç yolu ile bir gelmektedir. Ahşap yürüyüş platformları sadece yeşil alan içerisinde zeminden 40 cm yükseklikte, 110 cm genişliğinde tasarlanmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Önerilen Ahşap Yürüyüş Platformu Plan-Kesit

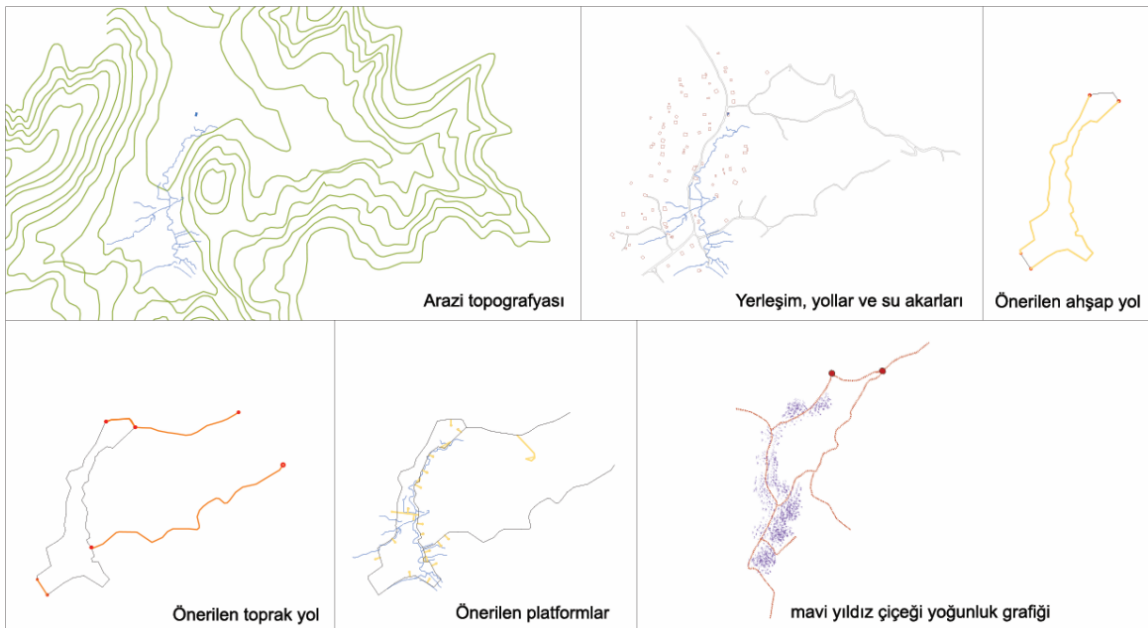
Platformların zemine yakın olma sebebi insanların o mekandaymış hissini yaşamaları ve tehlikeli bir yürüyüş yolu olmaması içindir. Ayrıca Mavi yıldız çiçeğinin maksimum büyüme boyu baz alınarak platformun yerden yüksekliği belirlenmiştir. Yürüyüş yolları genişlik olarak bir kişinin rahatça hareket edebileceği ve ikinci kişinin de yanından geçebileceği şekilde boyutlandırılmıştır. Platformların geniş tutulmama sebebi çiçeklerin doğal ortamlarının tahribata uğramaması içindir. Doğal hava koşullarına göre yayılış gösteren bitkilerin yaşam standartları değiştirilmemeye çalışılmıştır.

Dron çekimleri ile arazinin uydu fotoğrafları bilgisayar ortamında sayısallaştırılarak arazi çalışmaları için altlıklar oluşturulmuştur. Alanda yapılan dron çekimleri ile alanın yoğun olarak çiçeklenme olan bölgeleri belirlenmiştir (Şekil 9).

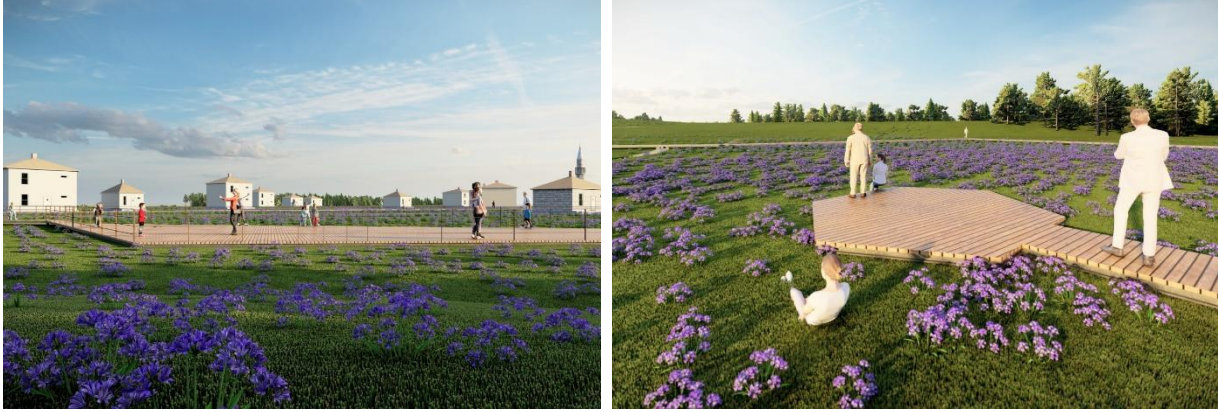
Şekil 9. Kadıralak Yaylası Yoğun Çiçeklenme Bölgeleri

İki boyutlu grafikler ile alanın fiziksel durumu ortaya koyulmuştur. Sürdürülebilir koruma bölgesi içerisinde bulunan bitkisel alana ulaşımın zorunlu haller dışında tamamen yürüyerek olması gerektiğine karar verilmiştir. Şekil 10' da alanın arazi topografyası, yerleşim alanları, yollar, su kanalları, çiçeklenmenin yoğun olduğu bölgeler, önerilen yürüyüş yolları şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 10. Alanın Planlama Analizleri (Şematik Gösterim)

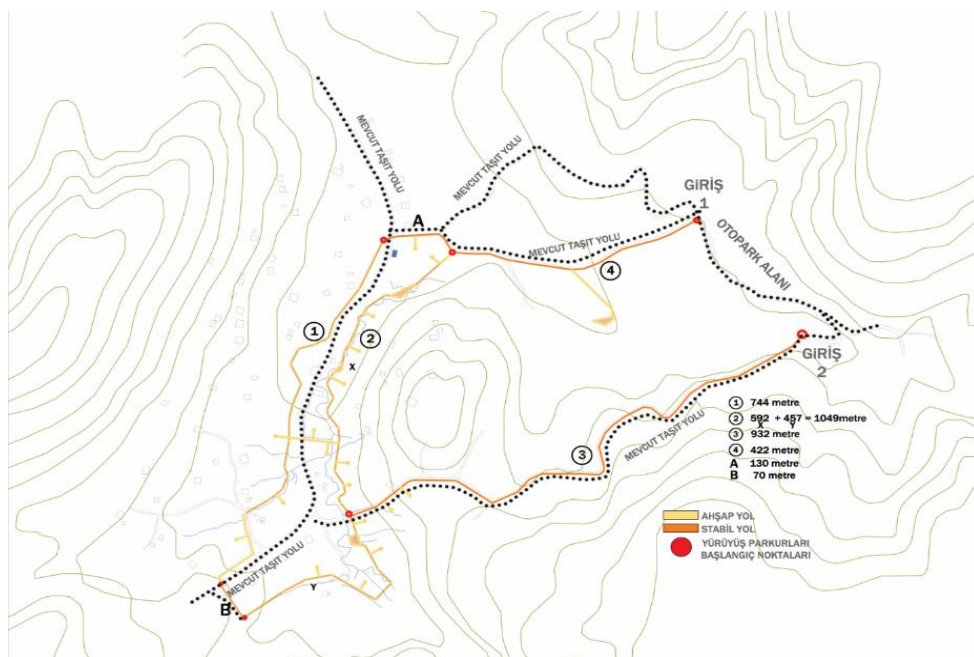
Üç boyutlu çizim; hayallerin ekran üzerinde canlandırılmasıdır. Yapılan işin gerçeğe yakın halini göstererek önceden fikir sahibi olunmasını ve tasarımın daha kullanışlı bir hale getirilmesini sağlamaktadır. Bu çalışma için de alanda önerilen yürüme platformları fiziksel taşıma kapasitesine bağlı olarak planlanmış ve alandaki görünümünü 3 boyutlu çizim programları ile ortaya çıkarılmıştır (Şekil 11).

Şekil 11. Planlanan Alana Ait 3D Renderlar

3. Bulgular

Kullanıcıların etkinlik alanlarına erişmek için seyahat edebilme kolaylığı ve varış noktasında ne ölçüde, hangi etkinlikleri yaparak vakit geçirecekleri önemlidir. Eğer günübirlik gezi planlanmışsa ulaşım ağı ve destinasyon alanının sürdürülebilir bir planlama ile yönetiliyor olması büyük önem taşımaktadır. Mesafelerin azalması, erişilebilirliğinin artması ve destinasyon alanlarının korunabilir olması, mekânsal olguların konumsal değerlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır. Çalışma alanında önceden var olan bir otopark alanı bulunmamasına rağmen, koruma statüsü içerisinde olan bu alan için taşıt trafiği önerilmemiştir. Alanda yaylada ikamet edenler ve evleri olan yöre halkı için önceden yapılmış olan stabilize taşıt yolu mevcut yol olarak kullanılacaktır. Proje alanından yaklaşık 1km mesafede devlet tarafından açılmış olan yeni taşıt yolunun genişliği, yol kenarı tek sıra araç otopark olacak şekilde uygun bırakılmıştır ve ziyaretçi sayısı için yeterlidir (1. Giriş ve 2. Giriş arasındaki bölüm/ Bkz. Şekil 12).

Şekil 12. Proje Alanı Yürüyüş Yol Güzergahı Planlaması

Alanda yol güzergahları devlet tarafından açılan yol kenarı otopark alanlarından başlayarak alternatif rotalar üretilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Önerilen Yürüyüş Yollarının Uzunlukları

Kod	Yürüyüş yol uzunlukları	Yol kaplama malzemesi
1	744 metre	Ahşap yol
2	X+Y 592+457=1049 metre	Ahşap yol
3	932 metre	Stabilize yol
4	422 metre	Stabilize yol
A	130 metre	Stabilize yol
B	70 metre	Stabilize yol

Yürüyüş rotalarının başlangıç noktaları otopark alanlarından başlayacaktır. Uzun bir yürüyüş yapmak istemeyen ya da yürüme imkânı olmayan ziyaretçiler tanımlı alana gelebilmeleri için 3=932 metre ya da 4= 422 metre stabil yolu özel araçlarla gelmek zorundadır. Bu araçların Tonya Belediyesinin belirlediği doğaya uygun elektrikli gezinti araçları ile yapılmalıdır.

Yapılan planlamada en uzun rota;

Kod = 4+2+B+1+A+2+3 = 422+1049+70+744+130+1049+932 = 4.396 km ile trekking yürüyüş rotası,

En kısa rota; Kod = 4+X+4 = 422+592+422 = 1.436 km ile yürüyüş ve çevreyi gözlemleme amaçlı yürüyüş rotası olarak belirlenmiştir.

Alanda ziyaretçinin isteğine bağlı farklı alternatif yürüyüş rotaları da oluşturulabilecektir. Bu rotalar ziyaretçinin alan içerisinde yürüme, bitkileri gözlemleme, manzara izleme, fotoğraf çekme, dinlenme, resim yapma, grup etkinliklerinde bulunma gibi farklı faaliyetlere göre çeşitlendirilebilecektir.

Alan üzerinde 1.823 km'lik ahşap platform üzerinde alana hâkim ve bitki yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde yolla birlikte ahşap platformlar tasarlanmıştır (Şekil 13). Bu platformların genişlikleri ziyaretçi kapasitesine bağlı olarak farklı büyüklüklerde planlanmıştır. Ziyaretçi yoğunluğuna bağlı olarak tasarlanan platformların sayısı alanda yoğunluğun olmayacağı ve her şekilde alanın görülebileceği bölgeler olarak belirlenmiştir. Farklı ziyaretçi grupları için (10-20-30-40-50 ve üzeri) 4 ayrı seyir platformu, bireysel ve küçük gruplar, bitki gözlemleme, dinlenme, manzara resmi yapma ve seyir amaçlı 18 adet küçük seyir platformları önerilmiştir.

Şekil 13. Ahşap Yürüyüş Rotası

Alanın yaya sirkülasyonunu kesmeden oturma ya da dinlenme donatıları platformların içerisinde planlanmıştır. Bölgenin sosyal medyada tanınırlığını arttırmak adına geniş platformlarda imgesel olarak Kadıralak yaylasını simgeleyici heykeller ve tanıtım levhaları alan içerisinde gezinti yollarında ve platformlarda düşünülmüştür. Şekil 14 'de görsel olarak canlandırılması yapılan platformların 3D render görüntüleri verilmiştir.

Şekil 14. İmgesel Objeler

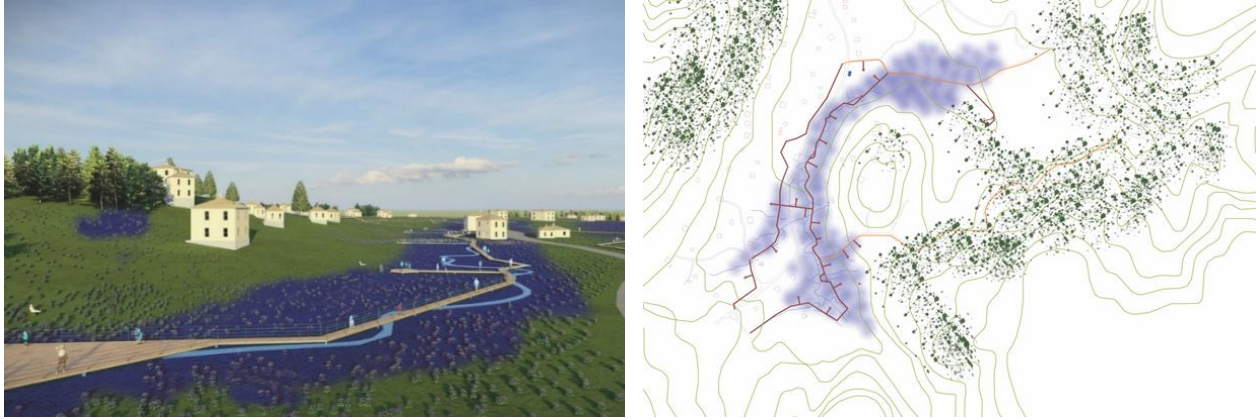
Bu çalışma korunan alanlar için bir fikir projesi niteliğindedir. Projelerin uygulama aşamalarında, alanda arazi ve etüt çalışması yapılarak mevsimsel açıdan çiçeklenmelerin ve hava şartlarının uygun, turizm zamanlarını kapsamayan zaman aralığında inşaat çalışmaları gerçekleştirilmelidir.

Bu görseller çiçeklenme mevsimine göre renklenmenin yoğun olduğu nisan ve mayıs ayına göre yapılmıştır. Bu aylar dışında kış aylarında ahşap yürüyüş platformu karlar altında kalacağından yürüyüş amaçlı kullanılamayacaktır. Nisan ve ekim ayları arasında 7 aylık zaman aralığı içerisinde yaylaya gelenler bu yolu kullanabileceklerdir. 2022 nisan ayında yerel halk ile yapılan görüşmelerde sorularımıza verilen cevaplar doğrultusunda, Mavi yıldız çiçeğinin sürekliliğini sağlamak için gerekli düzenlemelerin yapılması olumlu karşılanmıştır. Yerel halk ile yapılan soru-cevap şeklindeki görüşmelerde “Mavi yıldız çiçeğinin neden her bölgeye aynı eşitlikte yayılmadığı?” sorulmuştur. Bu soruya verilen cevap uzun yıllardır Kadıralak yaylasında yaşayan biri olarak gözlemleri sonucunda Mavi yıldız çiçeğinin daha fazla yayılım gösterdiği alanlarda büyük baş ve küçük baş hayvanların otladığı ve gübrelere bıraktığı bölgeler olduğunu, hayvancılık ile uğraşan hanelerin bahçelerinin daha mavi kaldığını ifade etmiştir. Zamanla yaylacılığın kaybolması ve kışın birkaç hane dışından herkesin köylere ve şehirlere göç ederek yazın tatil amaçlı yaylaları kullanmaları, hayvansal tarımın giderek yok olduğunu ve bitkilere gerekli olan doğal gübrenin azalmasından dolayı da çiçeklenmenin azaldığını belirtmişlerdir.

“Bu çiçeklerin korunması için beklentileriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevap aslında hepimizin düşüncesi ile aynıdır. Alanların korunması gerektiğini çiçeklere basılmadan belli noktalardan izlenmesi ve gezilmesi gerektiğini, çiçekli bölgelere basılmadığı taktirde bir hafta çiçekli kalan Mavi yıldız bitkisinin ömrünü iki hafta daha uzatacağını ve yaylanın mavi renkli halinin 15-20 gün kalabileceğini belirtmiştir. Özellikle yoğun olarak çiçeklenmenin olduğu haftalarda insanların bu alanlara yatıp uzanmaları ve çiçekleri çiğnemeleri ile kısa bir ömrü olan bu çiçeğin ömrünün daha da çabuk kısaldığını ve bu açıdan ziyaretçiler için planlanacak olan bir yürüyüş aksının yapılması gerektiğini yerel halk olarak da belirtilmişlerdir.

Turizm potansiyeli açısından değerlendirdiğimde mavi yıldız çiçeğinin açtığı nisan ve mayıs ayı dışında bölgenin kalkınması için ne gibi beklentileriniz vardır? sorusuna yöre halkı cevap olarak öncelikle hayvancılığın artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca yöre halkı 2005 yıllarında 250 haneli Kadıralak yaylasında her evde ortalama 7-8 ineğin bulunduğunu ve hane dışından gelen hayvanlarla 10.000'e yakın büyük baş hayvanın yaz aylarında yaylalarda otladığını 2022 yılından ise bu sayının en fazla 1000'e yakın hayvan olduğunu ifade etmiştir. Bölgede hayvancılık için imkân ve olanakların kısıtlı ve ekonomik açıdan zorlukların olması, hayvancılığın giderek yok olmasına ve buna bağlı olarak yöresel ürünlerin özellikle Tonya tereyağı ve diğer süt ürünlerinin de azalmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Köylü halk için devlet destekli hayvancılığı destekleyici projeler yapılırsa, hayvan sayısındaki artışa bağlı olarak çiçeklenme yoğunluğunun da artacağını ifade etmiştir. Doğal gübrenin çiçeklenmeyi arttırdığı düşünüldüğünde alana, dışarıdan da hayvan gübresi getirilip serilerek çiçeklenme arttırılabilecektir. Uzun vadede

korunduğunda çiçeklenmenin yayla üzerinde yayılımının nasıl görülebileceği bilgisayar ortamında canlandırılmıştır (Şekil 15).

Şekil 15. Bitkinin Korunması ile Uzun Vadede Çiçeklenme Görseli ve Uygulama Sonrası Senaryo

4. Tartışma

Bir yerin turizm değerinin önemini ortaya çıkarmak için görsel temsil alanlarının öncelikleri belirtilmelidir. Bu alanların turizm destinasyonları olarak pazarlanabilmesi için öncelikle yerin temel niteliklerinin alınıp turistler için çekici olacak imgelere dönüştürülmesi gerekir. Uzun vadede, destinasyon imajı alanın gerçek özellikleri ve doğasıyla yakından örtüşmelidir. Aksi takdirde bu düzensizlik, turistleri tatmin etmeyecek ve bir kez ziyarete gelen turist daha sonra bu alanı ziyaret etmek istemeyecektir (Fakaye & Crompton, 1991; MacKay & Fesenmaier, 1997; Garrod, 2009). Turizm destinasyonu açısından Kadıralak yaylası da önemli bir potansiyele sahiptir ve bu alanın değerini arttıran en önemli unsur Mavi yıldız çiçeğinin doğal yayılım gösteren dünyadaki nadir bölgelerden birinin bu bölge olmasıdır. Bu açıdan öncelik bu bitkinin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bu çalışmada da alanın fiziki yapısı ve bitkinin doğal yayılım ortamlarına göre turizmin sürdürülebilirliğini sağlamak adına uygun yürüyüş rotaları önerilmiştir. Birincil amaç çiçeği korumak ve korurken de turizm potansiyelini arttırmaktır. Planlama kararları alınırken çiçeğin doğal yayılım gösteren alanlarında rotalar yerden yüksekte önerilmiştir. Hiçbir şekilde arazi ve çiçekle temas edilmeyecektir. Ayrıca çiçeklenmeyi arttırmak için doğal hayvan gübresinin bu alanlara yayılması önerilmiştir. Ukrayna Karpat dağlarında belirli peyzajların sınıflandırılması üzerine yapılan çalışma da yaylalarda yürüyüş için uygunluğu değerlendirirken, bitki örtüsü türlerinin dikkate alınmasının önemli olduğu belirtilmiştir (Melnyk, 2016). Nisan ve mayıs aylarında mor yaylaya bürünen Kadıralak içinde bir bitkinin yüzeye çıktığında grup olarak oluşturduğu renklenmelerin bir yerin tanıtılmasında ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Simeoni & De Crescenzo (2019), yürüyüş turizminin bir bölgenin kültürel, tarihi ve doğal mirasını korumak için 'araç' haline gelip gelemeyeceğini incelemek amacıyla dünyanın dağlardan geçen en uzun yolu olan Sentiero, İtalya'daki Va'sentiero Projesinde vaka çalışması yürütmüşlerdir. Bulgular, yürüyüş turizminin kültür, tarih ve doğal mirasın korunmasında bir araç olabileceğini göstermiştir. Botanik turizmde önemli konulardan biri de ilgi gruplarına uygun gezi zamanlarının ve yürüyüş rotalarının belirlenmesidir. (Aklıbaşında, Bulut & Külekçi, 2012). Volkan, Seven & Kaymaz (2021), Botan Vadisi Milli Parkı'nın kelebek gözlem rotasının İlisu barajının yapımı ile sular altında kalması nedeniyle Google Earth ve Botan Vadisi Milli Parkı haritaları kullanılarak, kelebeklerin yürüyerek izlenebilecekleri ve fotoğraflanabilecekleri en uygun trekking rotasını belirlenmiş ve oluşturulmuşlardır. Atanur vd., (2019), Uludağ Milli Parkı örneğinde ziyaretçi taşıma kapasitesinin hesaplanması için bir yaklaşım önermiştir. 1. aşamada peyzaj karakter analizi ve değerlendirme çalışması, 2. aşamada ise ziyaretçi taşıma kapasitesinin hesaplanması ekolojik bir temelde gerçekleştirilmiştir. Öncelikle koruma odaklı önerilen rotalar kullanıcı yoğunluğu düşünülerek alternatif olarak çözümlenmiştir. Lu vd., (2022) çalışmalarında mekânsal istatistiksel analiz yöntemlerini ve coğrafi veri yöntemini kullanarak Çin'deki çiçek izleme turizminin

mekânsal ve zamansal dağılım özelliklerini ve etkileyen faktörleri analiz etmişlerdir. Qunar ve Ctrip gibi ağlardan çiçek gören turistik yerlerin ilgi noktası verileri, Çin Fenolojik Gözlem Ağı, Çin ağ haberler ve Weibo'dan çiçek gözlem verilerini ve yıllıklardan istatistiksel verileri kullanmıştır. Alınan veriler sonucunda Çin'de çiçek görüntüleme turizminin mekânsal ve zamansal dağılım özelliklerini ve bunu etkileyen faktörleri açığa çıkarmışlardır. Bu çalışmada da mekânsal analiz yöntemi ve coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak, botanik turizminin zamansal dağılımını ortaya çıkarıp, koruma altındaki Mavi yıldız çiçeğinin nisan mayıs ayındaki 10 günlük çiçeklenme süresini 20-25 güne çıkarmak için yerden yüksek ahşap yol güzergahı önerilmiştir. Alınan kararlar uygulandığında, botanik turizmi, doğa ve yürüyüş turizmi aynı anda gerçekleştirilebilecek ve ziyaretçilerin doğa bilinci daha çok artacaktır. Görerek, dokunarak ve yaşayarak doğayı tanıyacak ve doğaya karşı daha bilinçli olunacaktır.

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde turizmin kazançları yüksektir. Turistlerin çevreye karşı sorumlu davranışları, turistlerin bu destinasyonlarda geçirdikleri zamanın doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak veya önlemek için üstlendikleri çeşitli eylemleri de ifade eder (Lee, Jan & Huang, 2015). İnsanların turizm faaliyetleri aracılığıyla çevreyle etkileşimlerinin bir sonucu olan bu tür davranışlar (Wang vd., 2018), hem turizm destinasyonlarının çevresel sürdürülebilirliği hem de turizm endüstrisinin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Milojkovic, Nikolić & Milojkovic (2023), araştırmalarında, turistlerin devlet destekli kırsal yürüyüş turizmine olan ilgilerini incelemiştir. Sonuçlar, güvenlik, içerik ve fiyatın en etkili faktörler olduğunu göstermiştir. Genel olarak, turistler otantik bir yerel ev ve mutfağının yanı sıra yerel bir tur rehberi seçmeyi tercih etmekte ve bir köyü kırsal yürüyüş turizminin merkez üssü olarak görmektedir. Kırsal yaşamın yaygın olduğu dağlık bölgelerde ve yaylalarda turizm için gelen kişiler doğal yaşam alanlarında konaklamak, yöreye ait yemeklerden yemek, oturmak, eğlenmek istemektedir. Yayla haklı ile yapmış olduğumuz yüz yüze görüşmelerde de yerel halk, gelen insanlara yörenin yiyecek, içecek, gelenek ve göreneklerini tanıtmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu faaliyet hem bölgenin tanıtımını arttıracak hem de ekonomik açıdan halka kazanç sağlayacaktır. Yönlendirme sistemleri ve tanıtımları iyi çözümlenmiş rotalar, bireysel ya da grup gezilerinde mekanların daha iyi tanımlanmasına olanak tanıyarak, kitlesel turizme bir alternatif olarak planlanabilir. Bu şekilde özellikle turizmin koruma değeri yüksek bölgelerdeki olumsuz baskılar kaldırılabilir (Görmüş vd., 2016). Önceden analiz edilerek planlanan çekim noktaları, tanıtıcı yönlendirici materyaller, alana gelen kişinin alan kavramada ve tanımlamada rahat etmesine olanak tanıyacaktır. Bu çalışmada da yürüyüş parkuru içerisinde bitki çekim noktaları ve bilgilendirme, dinlenme amaçlı mekanlar önerilmiştir. Böylece mekânı gezen kişi alanda istediği her bir noktayı kullanamayacak ve böylece bitki tahribatı uzun vadede önlenecektir.

Trabzon şehri kıyı kenti olmasına rağmen, dağlık ve kırsal bölgelerdeki doğal ve tarihi güzellikler bu bölgelerde yürüyüş turizmini daha çok ön plana çıkarmaktadır. Yayla alanlarında turizm çeşitliliğini arttırarak bölgenin farklı etkinliklere ev sahipliği yapması kentin tanınırlığını ve ziyaretçi potansiyelini de arttıracaktır.

5. Sonuç ve Öneriler

Milli parklarda ekoturizm faaliyetlerinin geliştirilmesi, doğal peyzajların, genetik ve biyolojik çeşitliliğin korunması sürdürülebilir doğa yönetimi hedefleriyle tutarlı olmalıdır. Ziyaretçi potansiyeline bağlı olarak kitle turizmlerinde, taşıma kapasitesini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen kritik faktörler dikkate alınmalı ve sınırlayıcı faktörler belirlenmelidir. Bu faktörler ekoturizm faaliyeti için; mevcut zaman aralığı, sosyoekonomik ve kültürel yapı, ekolojik, biyolojik çeşitlilik hususları, altyapı sorunları, turistlerin deneyimleri hakkındaki algıları ve ziyaretçi davranış modeli olarak sıralanabilir. Çiçeklenmenin yoğun olduğu nisan ve mayıs aylarında turistlerin ilgi odağı olan Kadıralak yaylasında, ziyaretçilerin alanda planlanmış bir yürüyüş rotası olmamasından dolayı, serbest gezinmeleri çiçeklerin basılarak kısa sürede kaybolmalarına sebep olmaktadır. Alan çiçekli olarak daha uzun süre arazi üzerinde kalabilecek iken, yoğun ve bilinçsiz kullanımlardan dolayı kısa sürede görüntüsünü kaybetmektedir. Her yıl artan ilgi ile

birlikte yaylanın taşıma kapasitesi de bu tarihlerde artmakta ve bu deformasyonlar bitkinin yıllar geçtikçe azalmasına sebep olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde özellikle koruma statüsü olan bölgeler içerisindeki flora ve fauna ortamları için öncelikli koruma planlamaları yapılmalıdır.

Doğru yönetilmediği takdirde botanik turizmi, hedef bitki türlerine verilen zararlar, habitat tahribatı ve son yıllarda farkındalığı artan biyokaçakçılık vakaları gibi olumsuz etkileri de ortaya çıkarmaktadır. Bu alanlarda botanik turizm yapmak için gelen grupların alanda önceden belirlenen bölgelerde inceleme yapmalarına izin verilmelidir. Kontrollü yapılan gözlemler alan tahribatını önleyecektir. Alan hakkında bilgi sahibi ve konusunda uzman rehberler eşliğinde yürüyüşler gerçekleştirilerek bölge hakkında doğru bilgilere ulaşılabilir. Kontrolsüz yapılan araştırmalar, bu bitki türünün neslinin tükenmesine sebep olabilecektir. Turizm amaçlı planlama stratejileri, bölgeyi koruyarak tanıtmak olmasına rağmen, gelir getirici faaliyetleri, istihdamı ve üretim bağlantılarını da içermektedir.

Turizmin özellikleri hakkında bilgi sahibi olmanın yanı sıra doğa turizmine dayalı etkinlik mekanlarının belirlenmesi ve alanda yapılacak turizm planlama çalışmalarının amacının ve yoğunluğunun ortaya konulması önem taşımaktadır. Ülkenin sürdürülebilir kırsal ve turizm kalkınma politikasının öngördüğü kırsal yürüyüş turizmi, öncelikle güvenlik, amaç, ekonomik bütçe, yerli halkın açık hava etkinliklerine yönelik ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması ve çevrenin korunması nedeniyle turizm destinasyonuna katkıda bulunacaktır. Kadınlar için (köyde ikamet eden) kırsal yürüyüş turizminin geliştirilmesine daha fazla ihtiyaç vardır. Genel olarak, turistler otantik bir yerel ev ve mutfağının yanı sıra yerel bir tur rehberi seçmeyi tercih etmekte ve bir köyü kırsal yürüyüş turizminin merkez üssü olarak görmektedir. Yayla yaşantısını bilerek yaylaya gelen turist, kişisel zorunlu ihtiyaçlarını karşılaya bildiği ölçüde kırsal alanlarda, oranın insanıymış gibi yaşamak istemektedir. Bu açıdan yayla kültürünün geliştirilmesi ve gelenek ve göreneklerin yaşatılması gerekmektedir. Kırsal yürüyüş turizminin sürdürülebilir kırsal turizm kalkınma politikalarına dahil edilerek, sürdürülebilir kırsal kalkınma ve sürdürülebilir turizm gelişiminin entegrasyonuna katkıda bulunulmalıdır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgi: Bu çalışma, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmiştir.

Etik Onayı: Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, beş yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %20 2. Yazar = % 50 3. Yazar = %15 4. Yazar=%5 5. Yazar=%10

Kaynaklar

- Aklıbaşında, M., Bulut, Y. & Külekçi, E. A. (2012). Aladağlar' da (Kayseri-Yahyalı) yetişen doğal bitkilerin flora turizmi açısından değerlendirilmesi. *KSÜ. Doğa Bilimleri Dergisi, Özel Sayı*, 8-15.
- Atanur, G., Şahin, Ş., Müftüoğlu, V., & Demirel, Ö. (2019). Visitor carrying capacity for recreation trekking routes in protected sites: Uludağ National Park Sample. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 2(1), 122-136.
- Bolton, M. (1997). Loving them and leaving them: wildlife and ecotourism. In: Bolton, M. (Eds.). *Conservation and the use of wildlife resources* (pp. 231-249). Dordrecht: Springer.
- Daşcı, M & Çomaklı, B. (2006). Yaylacılık ve tarımsal açıdan önemi, *Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 37 (2), 275-280, ISSN: 1300-9036.
- Ekkekakis, P., Backhouse, S., Gray, C., & Lind, E. (2008). Walking is popular among adults but is it pleasant? A framework for clarifying the link between walking and affect as illustrated in two studies, *Psychology of Sport and Exercise*, 9, 246-264.
- Erdemir, B. (2018). Sürdürülebilir turizm kapsamında destinasyonların fiziksel ve psikolojik taşıma kapasitesi analizi: Pamukkale Hierapolis Ören Yeri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir Üniversitesi.
- Erken, K., Parlak, S. & Yılmaz, M. (2022). Endemik taksonların korunması ve tür koruma eylem planları. *Ağaç ve Orman*, 3(1), 33-46.
- Falsey, P. C. & Crompton, J. L. (1991). Image differences between prospective first-time and repeat visitors to the Lower Rio Grande Valley. *Journal of Travel Research*, 30 (2): 3-13.
- Forsyth, A., Oakes, J., Lee, B., & Schmitz, K. (2009). The built environment, walking, and physical activity: Is the environment more important to some people than others?, *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 14(1), 42-49.
- Garrod, B. (2009). Understanding the relationship between tourism destination imagery and tourist photograph, *Journal of Travel Research*, 47(3), 346-358.
- Görmüş, S., Atmuş, E., Özkazanç, N. K., Günşen, H. B. & Artar, M. (2016). Ekorota Bartın: doğal ve kültürel koridorların haritalanması, TR81/15/Yöresel/ 0069, 138s., ISBN: 978-605-9895-12-5, Bartın.
- Gürsoy, Y. (2018). Giresun'da yürüyüş rotasının çeşitlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37).
- Hahinan, N.V., Galai, E.I., Aliaskarov, D.T., Tokpanov, Y.A., & Inkarova, Zh. (2022). Ecological tourism development in the National Parks of Bekarus. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 44(4), 1216-1221. <https://doi.org/10.30892/gtg.44405-937>.
- Haldrup, M., & Larsen, J. (2003). The Family Gaze. *Tourist Studies*, 3 (1): 23-45.
- Karaköse, M., & Terzioğlu, S. (2019). Flora and botanic tourism potential of Yaralıgöz (Kastamonu) education and observation forest. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 19(1), 116-136.
- Kızılırmak, İ. (2006). Türkiye'de düzenlenen yerel etkinliklerin turistik çekicilik olarak kullanılmasına yönelik bir inceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı: 15/ 181196s.
- Kiper, P. & Işın, B., (1992). Doğu Karadeniz yaylaları planlama yaklaşımı, Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop (22-25 Haziran 1992), Trabzon.
- Kouchner, F., & Lyard, J. P. (2001). Developing walking holidays in rural areas. Guide on how to design and implement a walking holiday project. Retrieved April 25, 2022, from https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/leaderii_dossiers_tourism_walking-holidays.pdf
- Küçükaslan, N. (2007). Özel ilgi turizmi, Bursa: Ekin Yayınevi
- Larsen, J. (2004) (Dis)connecting tourism and photography: corporeal travel and imaginative travel. journeys. *International Journal of Travel and Travel Writing* 5(2), 19-42.
- Lee, T. H., Jan, F. H., & Huang, G. W. (2015). The influence of recreation experiences on environmentally responsible behavior: The case of Liuqiu Island, Taiwan. *Journal of Sustainable tourism*, 23(6), 947-967.
- Leyden, K. M. (2003). Social capital and the built environment: The importance of walkable neighborhoods, *American Journal of Public Health*, 93(9), 1546-1551.

- Bektaş, F., Özdemir Işık, B., Erbaş, Y.S., Bahar, E. & Kaya, S. (2024). Kullanıcı Potansiyeline Bağlı Koruma Statüsündeki Mavi Yıldız Çiçeğinin Sürdürülebilirliğine Yönelik Trabzon Kadıralak Yaylasında Yürüyüş Rotalarının Belirlenmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 48-66
- Lu, W., Linjie, Z., Chengcai, T., & Zhizhong, N. (2022). Spatial and temporal distribution characteristics of flower-viewing tourism and its influencing factors in China. *Journal of Resources and Ecology*, 13(4), 746-758.
- MacKay, K. J. & Fesenmaier, D. R. (1997). Pictorial element of destination in image formation. *Annals of Tourism Research*. 24 (3): 537-65.
- Markwell, K. W. (1997). Dimensions of photography in a nature- based tour. *Annals of Tourism Research*, 24 (1), 131-55.
- Melnyk A. (2016). Classification of mountain landscape of Ukrainian Carpathians and the prospects of developing walking tourism in the region, *Journal of Education, Health and Sport*, 6(2), 316-324.
- Milojković, D., Nikolić, M., & Milojković, K. (2023). The Development of countryside walking tourism in the time of the post-covid crisis. *Economics of Agriculture*, 70(1), 131-144.
- Molgo & Etfi. (2021). The European market potential for walking tourism. Retrieved May 2, 2022, from CBI Ministry of Foreign Affairs: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/walking-tourism/market-potential>
- Nepal, S. (2005). Tourism and remote mountain settlements: Spatial and temporal development of tourist infrastructure in the Mt Everest Region, Nepal, *Tourism Geographies*, 7(2), 205-227.
- Nyaupane, G., Lew A. & Tatsugawa K. (2014). "Perceptions of trekking tourism and social and environmental change in Nepal's Himalayas", *Tourism Geographies*, 16(3), 415-437.
- Oktay, K., İşlek, E. & Yaşar, U. (2016). Kastamonu'da doğa turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 9(2),47-54
- Özen, F. (2006). Türkiye'de tükenme tehlikesinde olan bir türün otekolojisi: Amsonia orientalis Decne. (Apocynaceae), *BAÜ Fen Bil. Enst. Dergisi*, 8(1), 4-9.
- Simeoni, F. & De Crescenzo, V. (2019). Walking tourism: opportunities and threats for sustainable development. The Case of the 'Va'Sentiero'Project. In 22nd International Conference (pp. 541-554).
- Somoza Medina, X., Lois González, R.C. & Somoza Medina, M.(2022). Walking as a cultural act and a profit for the landscape. A case study in the Iberian Peninsula. *GeoJournal* (2022). <https://doi.org/10.1007/s10708-022-10745-x>
- Swarbrooke, J. (1999). Sustainable tourism management. England: Cabi Publishing.
- Uçkun, S. (2004). İşletme ve İşletme Türleri, Turizm İşletmeleri, Editörler; Şehnaz Demirkol, Burhanettin Zengin, Değişim yayınları, İstanbul.
- Şenkul, Ç. & Kaya, S. (2017). Türkiye endemik bitkilerinin coğrafi dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 69, 109-120.
- Hacıoğlu, N. V & Avcıkurt, C. (2011). Turistik ürün çeşitlendirilmesi, Nobel Yayıncılık
- URL1. Erişilen Adres (11.04.2023): <http://trabzon.gov.tr/kadiralak-yaylamiz-turkiyenin-223-tabiat-parki-oldu>
- Urry, J. (1990). the tourist Gaze: leisure and travel in contemporary societies. London: Sage.
- Volkan, G., Seven, E., & Kaymaz, N. (2021). Determination of butterflies' potential in tourism diversification based on a route-planning case study in Botan Valley National Park, Turkey. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 3(2), 104-123.
- Wang, C., Zhang, J., Yu, P., & Hu, H. (2018). The theory of planned behavior as a model for understanding tourists' responsible environmental behaviors: The moderating role of environmental interpretations. *Journal of Cleaner Production*, 194, 425-434.
- World Tourism Organization (2019). Walking tourism – promoting regional development, executive summary, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284420520>.
- Zengin, B., Ulama, Ş. & Koç, D. E. (2019). Kastamonu ilinin doğa turizmi potansiyelinin alternatif turizm kapsamında değerlendirilmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 251-274.

Tırmanış Sporcularının Öz-yeterlik Düzeylerinin Cinsiyet, Yaralanma Durumu, Spor Geçmişi, Tırmanış Türü ve Tırmanış Derecesi Açısından İncelenmesi *

Nalan AKSAKAL, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, nalanf@eskisehir.edu.tr,
Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9784-6533

Canan TURGUT, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, canan.ertogan@gmail.com,
Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9708-448X

Serdar KOCAEKŞİ, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, skocaeksi@eskisehir.edu.tr,
Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0001-7176-7012

Öz

Bu araştırmada tırmanış sporu yapan sporcuların öz-yeterliliklerinin cinsiyet, yaralanma durumu, spor geçmişi, tırmanış türü ve tırmanış derecesi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de aktif olarak kaya tırmanışı yapan 84 erkek ve 49 kadın sporcu araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmanın katılımcıları uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Verilerin toplanmasında demografik bilgi formu ve Kaya Tırmanışı Öz-yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. Öz-yeterlilik Ölçeği Llewellyn vd., (2008) tarafından geliştirilmiş Aras, Koçak & Çetinkaya (2019) tarafından Türkçe ’ye uyarlanmıştır. Verilerin analizinde ilk olarak verilere normallik testleri yapılmıştır. Bu doğrultuda, çarpıklık basıklık değerlerine, kolmogorov smirnov değerlerine ve histogramlarına bakılmıştır ve verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Bu bilgi doğrultusunda parametrik olmayan testlerin yapılmasına karar verilmiştir. Verilere tanımlayıcı istatistik, Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis analizleri yapılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi için spss 26.0 istatistik programı kullanılmıştır. Ve anlamlılık değeri olarak $p < .05$ değeri alınmıştır. Sonuç olarak tırmanış sporcularının öz-yeterlilik durumlarının cinsiyet, yaralanma geçirme durumu, spor geçmişi ve tırmanış türü açısından anlamlı bir fark ($p > .05$) bulunmamıştır. Tırmanış derecesi açısından anlamlı bir fark ($p < .05$) bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öz-yeterlilik, yaralanma, tırmanış sporcuları

Investigation of Self-Efficacy Levels of Climbing Athletes in terms of Gender, Injury Status, Sports History, Type of Climb and Degree of Climbing

Abstract

The aim of the study was to examine the self-efficacy levels of athletes who do climbing sports in terms of gender, injury status, sports history, type of climbing and degree of climbing. 84 male and 49 female athletes who are actively rock climbing in Turkey participated in the research voluntarily. Participants of the study were selected by appropriate sampling method. Demographic information form and Rock Climbing Self-Efficacy Scale were used to collect data. Normality tests were first performed in the analysis of the data. In this direction, skewness and kurtosis values, kolmogorov smirnov values and histograms were examined and it was seen that the data were not normally distributed. In line with this information, it was decided to perform Non-Parametric tests. Descriptive statistics, Mann Whitney U test and Kruskal Wallis analyzes were performed on the data. As a result, there was no significant difference ($p > .05$) in the self-efficacy levels of climbing athletes in terms of gender, injury status, sports history and climbing type. A significant difference ($p < .05$) was found in terms of climbing grade.

Keywords: Self efficacy, injuries, climbing athletes

*Bu çalışmada kullanılan verilerin toplama süreci 2020 yılı öncesine ait olduğu için etik kurul belgesi bulunmamaktadır.

Extended Summary

Recently, psychological factors in sports have started to be an important research area. It is important for climbing athletes to have information about their psychosocial status, in terms of both the athlete's self-knowledge and the coach's knowing the athlete. Psychological factors can be effective in the fact that the athletes are experience with any injury. Ivarsson & Johnson (2010) reported that injured athletes have more anxiety than non-injured athletes. According to Stewart Reiner (2020), they found that injured athletes experience more stress than non-injured athletes. They reported that the relationship between injury and stress was significant. It is thought that the process of injury negatively affects the athlete psychologically. The underline of studies in the field of injury psychology is explained by the stress injury model. According to this model, the individual's past stress situation, personality traits, coping situations, and severity of stress reactions are the conditions that predispose athletes to injury. The effect of stress on injury is thought to be significant. Based on this model, the psychosocial effects of injury have begun to be investigated (Williams & Scherzer, 2010).

Climbing is a hazardous sport with high levels of stress and anxiety. At this point, it is aimed to follow the psychological state of the athletes to prevent the injury situations of the athletes and to prevent any injury situations. Another important point is to follow the psychological state of the injured athletes after the injury and to determine whether they are ready to return to sports. From this point of view, it has been determined that there are not many studies on climbing athletes, and it is aimed to examine the self-efficacy levels of climbing athletes in terms of different variables. The self-efficacy levels of climbing athletes were examined in terms of gender, injury status, sports history, climbing type and climbing grade. The sample of this research consisted of 83 men and 49 women, totally 133 climbing athletes, who were actively rock climbing in Turkey and were selected by convenient sampling method. The data collection process was reached by e-mail and telephone to the athletes actively climbing in the sports climbing clubs included in the Turkish Mountaineering Federation. Data collection process was carried out online via google form. Participants' gender, age, climbing grades, injury status, and injury area were determined. The purpose of the research was explained to the participants and the participants were asked to fill in the google form completely. Incomplete and incorrectly filled forms were excluded from the study. Demographic information form and Rock-Climbing Self-Efficacy Scale were used to collect data. It was developed by Llewellyn et al., (2008) and adapted into Turkish by Aras, Koçak & Cetinkaya (2019). In the reliability analysis of the Turkish form, the item-total score correlation coefficients were examined. Cronbach alpha internal consistency analysis was performed, and the Turkish version of the Rock-Climbing Self-Efficacy Scale was found to be reliable and valid.

In the analysis of the data, firstly, normality tests were performed on the data. In this direction, skewness and kurtosis values, Kolmogorov smirnov values and histograms were examined. If the skewness coefficient is between $-/+1$, it is interpreted that the scores do not show a significant deviation from the normal distribution. For samples with Kolmogorov Smirnov values of 30 and above the p value is expected to be greater than .05 (Büyüköztürk, 2017). According to this information, it was determined that the data were not normally distributed, and it was decided to perform Non-Parametric tests. In line with the results obtained, descriptive statistics, Mann Whitney U test and Kruskal Wallis analyzes were applied. Spss 26.0 statistical program was used for the statistical analysis of the data, and $p < .05$ was taken as the significance level.

The results obtained were found to be 12% foot and ankle, 8% knee, and 3.8% wrist, where the climbing athletes were injured. When the self-efficacy levels of the climbing athletes were examined in terms of gender, no significant difference was found in the self-efficacy levels of 49 female and 84 male athletes ($p > .05$). 44 athletes were injured, 89 athletes were not injured. There was no significant difference in terms of injury status ($p > .05$). When evaluated in terms of sports history and climbing types, no significant difference was found in the self-efficacy levels of the athletes ($p > .05$). A significant difference ($p < .05$) was found in terms of climbing grade.

As a result, self-efficacy levels of climbing athletes were examined in terms of different variables. The research is limited to climbing athletes, and it is recommended to work with athletes in other sport branches in future studies. It is seen that the studies on nature sports are limited. It is recommended to conduct research with the athletes in this field.

1. Giriş

Öz yeterlik kavramını ilk olarak ifade eden Bandura (2002)'ya göre öz yeterlik, kişinin bir görevi gerçekleştirebilme becerisi hakkındaki bireysel bir algısı şeklinde ifade etmiştir. Bireyin gelecekte yapacakları ilgili olarak kendine olan inancı ve öz yeterliğine yönelik inancı olarak belirtilir. Öz yeterlik algısı bireyin bir görevi yapmak için gerekli yeteneklere sahip olduğu konusundaki kendine olan inancıdır (Ülper & Bağcı, 2012). Kaya tırmanışı sporu da zorlu ve sabır gerektiren bir spor dalı olması nedeni ile sporcuların öz yeterlik algıları da bu branşla uğraşan sporcular için önemli bir unsurdur. Ayrıca, Kaya tırmanışı sporunda yaralanma riski yüksek bir spor dalıdır. Bu noktada, egzersiz ve spor psikolojisi altında yer alan yaralanma psikolojisi, sporcuların yaralanmadan önce ve yaralandıktan sonra psikolojik durumlarını araştırmaktadır. Sporcuların yaralanmaya meyilli olmasında psikolojik faktörlerin etkisi yadsınmamaktadır. Bu araştırmaların temelinde sporcuların psikolojik olarak yaralanmaya meyilli olmasının tespit edilmesi, yaralanmaların önlenmesi ve yaralanmış sporcuların spora geri dönüş için hazır olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Sporculara fiziksel desteğin yanı sıra psikolojik desteğin sağlanması ya da sporcunun psikolojik durumu hakkında bilgi sahibi olunması yaralanmaların önlenmesinde fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Traanaeus, Ivarsson & Johnson (2015) başa çıkma stratejileri, kaygı ve stres gibi psikolojik faktörlerin spor yaralanmalarının öngörülebileceğinin ve spor yaralanmalarının önlenmesinde psikolojik faktörlerin ve müdahalelerin de önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Buna göre araştırmanın amacı, kaya tırmanışı sporcularının öz yeterlik düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu değişkenler sporcuların kaya tırmanışı yaparken yaralanma geçirme durumu, cinsiyet, spor geçmişi ve tırmanış türü olarak belirlenmiştir. Kaya tırmanışı sporcularının öz yeterlik düzeylerini, yaralanma durumu değişkeni açısından inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu noktada, tırmanış sporcularının öz yeterlik düzeylerini farklı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

2. Literatür Taraması- Kavramsal Çerçeve

Öz-yeterlik, kişinin belli davranışları gerçekleştirmek için gerekli eylemleri organize edebilme ve yürütme yeteneğine olan inancı olarak tanımlanır. Yüksek düzeyde öz-yeterliğe sahip bireylerin kendilerine zorlu hedefler belirleme, bu arayışlarında daha fazla çaba gösterme ve zorluklarla karşılaştıklarında ısrar etme olasılıkları daha yüksektir. Güçlü bir öz-yeterlik inancı, kişinin stres ve yıkıcı düşünce süreçlerine aracılık ederek çevresel durumları yönetme konusundaki algılanan yeterliliğini kolaylaştırır (Bandura, 1997). Öz yeterlik düzeyleri yüksek olan sporcuların düşük olan sporculara göre yaralanmaya daha fazla dayanabilecekleri ve yaralanma sürecini daha başarılı atlatabileceği düşünülmektedir (Castro-Conde, 2012).

Tırmanış sporu, bireylerdeki stres ve kaygı düzeylerini kontrol etmelerini gerektiren yüksek riskli bir spor olarak kabul edilir (Jones, Milligan & Johnson, 2018). Öz-yeterliğin tırmanmaya bağlı yaralanmanın öncüllerinde iki taraflı bir rolü olabileceğini düşündürmektedir. İlk olarak, tekrarlanan ustalık deneyimi yoluyla geliştirilen yüksek düzeyde öz-yeterlik, stresin olumsuz etkilerini tamponlama yeteneğine sahip sağlam bir güven çerçevesi yaratır ve bu nedenle tırmanma sırasında akut yaralanma olasılığını azaltır. Ya da başarılı performans ve tekrarlanan maruz kalma arasındaki karşılıklı ilişki, antrenman yükleri yeterince yönetilmediğinde kronik aşırı kullanım yaralanmalarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu nedenle öz-yeterlik, tırmanışta stres ve yaralanma arasındaki ilişkiyi anlamada önemli olabilir (Jones, Milligan & Johnson, 2018). Ayrıca öz yeterliği yüksek olan sporcuların daha riskli tırmanışlara ve yüksek zorluk seviyesine girdikleri görülmüştür. Bu sporcuların daha fazla riskli tırmanışlara girdiği tespit edilmiştir (Llewellyn vd., 2008). Bu durumda tırmanış sporcularının daha fazla yaralanma riski ile karşı karşıya kalacağı tahmin edilmektedir.

Literatürde öz-yeterlik ile ilgili çalışmalara bakıldığında, Chase, Magyar & Drake, (2005) ruh hali ve ağrı algısı gibi diğer değişkenlerin öz-yeterlik düzeyleri ile ilişkisini incelemiştir. Thomee vd., (2007) farklı zamanlarda rehabilitasyona katılan katılımcının algılanan öz yeterliliğini cinsiyet, yaş ve temel fiziksel aktiviteye açısından değerlendirmiştir. Soderlund & Asenlof (2010), kas-iskelet yaralanmaları veya hastalarda ağrı ve ağrıya bağlı yaralanma üzerinde öz-yeterlik, yıkıcı düşünme ve yeniden yaralanma korkusunun rolünü araştırmışlardır. Albinson & Petrie (2003), yaralanma öncesi ve sonrası stres, başa çıkma, kişilik, ruh hali ve rehabilitasyon uyumu arasındaki ilişkileri incelemiştir, Castro-Conde (2012) Üniversite yaralanmış sporcularının antrenman ve yarışmalara devam etmesi halinde öz yeterlik düzeyleri hakkında inceleme yapmıştır. Cartoni, Minganti & Zelli (2005) kadın ve erkek jimnastikçiler üzerinde fiziksel performans, kaygı, yaralanma korkusunun öz-yeterlik ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Öz-yeterliğin yaralanma üzerindeki etkilerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda tırmanış sporcuları özelinde bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu doğrultuda tırmanmaya bağlı yaralanmaların öncüllerinde öz yeterliliğin rolünü araştırma gereği duyulmuştur.

Bu tarz çalışmaların şu açıdan önemli olduğu düşünülmektedir. Antrenör sporcusunun yaşamındaki riskli ve stresli durumların farkında olmalıdır. Sporcusunu psikolojik açıdan desteklemeli ve gerekli durumlarda spor psikoloğu ya da psikolojik testlerin kullanımı konusunda eğitim almış kişilerden destek alması önerilmektedir (Williams & Scherzer, 2010).

Bu çalışmanın amacı tırmanış sporcularının yaralanma durumu, cinsiyet, spor geçmişi, tırmanış derecesi açısından öz yeterliklerinin değerlendirmektir. Sporcuların performansını psikolojik faktörler ciddi anlamda etkilemektedir, yaralanmış sporcularında psikolojik durumlarını anlamaya çalışmak önemli bir husustur. Bu bağlamda yaralanma geçirmiş sporcuların psikolojik durumları hakkında bilgi sahibi almak ve bu sayede yaralanmaları önlemek, gerektiğinde spora dönüşe hazır olup olmadıklarını da tespit etmek önemlidir. Bu çalışma ile vurgulamak istenilen nokta yaralanma geçirmiş sporcuların psikolojik durumları ile ilgili bilgi sahibi olmanın önemli olduğu ve gerektiği noktada bu tarz sporcuların psikolojik destek alması ve spora geri dönüş sağlamanın daha sağlıklı olduğunu vurgulanmaktadır.

3. Yöntem

Bu bölümde örneklem, verilerin toplanması ve veri analizi hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Örneklem

Araştırmanın katılımcılarını spor kaya tırmanışı, geleneksel tırmanış, alpin tırmanış ve kısa kaya tırmanışı branşını aktif olarak yapan sporcular oluşturmuştur. Araştırmada olasılıklı örnekleme (seçkisiz örnekleme) yöntemlerinde basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Creswell, 2020; Büyüköztürk vd., 2019). 84 erkek sporcu 49 kadın sporcu olmak üzere 133 tırmanış sporcusu gönüllü olarak katılım sağlamıştır. Veriler, Türkiye Dağcılık Federasyonu programında bulunan spor tırmanış kulüplerinde aktif olarak tırmanış yapan sporculara mail ve telefon yoluyla ulaşılmıştır. Online olarak Google form aracılığı ile veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Veriler 15.09.2019-15.11.2019 tarihleri arasında toplanmıştır. Veri toplama süreci 2020 yılı öncesi olduğu için etik kurul belgesi alınmamıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, tırmanış dereceleri, yaralanma durumu, yaralanma bölgelerinin belirtilmesi istenmiştir. Araştırmanın amacı, hazırlanan Google formda yazılı olarak açıklanmış ve sporculardan formun tamamını eksiksiz bir biçimde doldurmaları istenmiştir. Eksik veya hatalı doldurulan formlar çalışmadan çıkartılmıştır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmıştır.

3.2. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında demografik bilgi formu ve Kaya Tırmanışı Öz-yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Llewellyn vd., (2008) tarafından geliştirilen Aras, Koçak & Çetinkaya (2019) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. 10 madde ve tek boyuttan oluşan Kaya Tırmanışı Öz-yeterlik Ölçeği, tırmanıcılarda tırmanma yetenekleri hakkında kendilerine ne kadar güvendiklerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçek

puanlaması 0-100 arasında olup “% 0” hiç güvenmiyorum, “% 50” orta düzeyde güveniyorum, “% 100” tamamen güveniyorum anlamına gelmektedir. Toplam puan (0'dan 100'e kadar), bir bireyin, tırmanışta belirli bir etki yaratmak için gerekli eylemleri gerçekleştirme yetenekleri hakkındaki beklentilerinin veya inançlarının ölçüsünü verir. Ölçekten alınan puanın yükselmesi tırmanıcının öz-yeterlik inancının arttığını işaret etmektedir.

Türkçe formun, güvenilirlik analizinde madde- toplam puan ilişki katsayılarına bakılmış ve Cronbach alfa iç tutarlılık analizi yapılmıştır ve Kaya Tırmanışı Öz-Yeterlik Ölçeği Türkçe formunun güvenilir ve geçerli olduğu bulunmuştur.

3.2. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde ilk olarak verilere normallik testleri yapılmıştır. Bu doğrultuda, çarpıklık basıklık değerlerine, kolmogrov smirnov değerlerine ve histogramlarına bakılmıştır. Verilerin çarpıklık katsayısı -/+ 1 arasında kalıyorsa puanların normal dağılım sağladığı görülmektedir. Ayrıca Kolmogrov Smirnov değerlerinin 30 ve üzeri örneklem için p değerinin .05'ten büyük olması beklenir (Büyüköztürk, 2017). Bu bilgilere göre verilerin normal dağılmadığı görülmüştür ve parametrik olmayan testlerin yapılmasına karar verilmiştir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda tanımlayıcı istatistik, Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis analizleri yapılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi için spss 26.0 istatistik programı kullanılmıştır ve anlamlılık düzeyi olarak $p < .05$ değeri alınmıştır.

4. Bulgular

133 sporcu çalışmaya gönüllü olarak katılmıştır. Yaş ortalaması 33.89'dur. 49 kadın 84 erkek sporcu çalışmaya katılım sağlamıştır. Tırmanış sporcularının öz yeterliklerinin, cinsiyet değişkeni, yaralanma geçirme durumu, spor geçmişi, tırmanış dereceleri, tırmanış türü açısından değerlendirmeleri yapılmıştır. Yaralanma geçirmiş tırmanış sporcularının yaralanma bölgeleri açısından tanımlayıcı istatistik olarak verilmiştir. Tırmanış sporcularının öz yeterliklerinin cinsiyet, yaralanma geçirme durumu, spor geçmişi ve tırmanış türü açısından anlamlı bir fark ($p > .05$) bulunmamıştır. Tırmanış derecesi açısından anlamlı bir fark ($p < .05$) bulunmuştur.

Tırmanış sporcularının yaralanma geçirdikleri bölge ve yüzdeler Tablo 1'de verilmiştir. En sıklıkla yaralanma geçirilen bölge %12 ayak ve ayak bileği, %8 diz ve %3,8 el bileği olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Tırmanış Sporcularının Yaralanma Bölgesi Tanımlayıcı İstatistikleri

Yaralanma Bölgesi	F	%
Yaralanma Geçirmedim	89	66.9
Dirsek	1	.8
Ayak ve ayak bileği	16	12.0
Omurga	2	1.5
Omuz	4	3.0
Diz	11	8.3
El ve El bileği	5	3.8
Kol	3	2.3
Baş	2	1.5

Tırmanış sporcularının öz-yeterliklerinin cinsiyete göre Mann Whitney U testi analiz sonucuna göre anlamlı bir fark olmadığı ($p>.05$) bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Tırmanış Sporcularının Öz-yeterliklerinin Cinsiyet Değişkenine göre U-testi Sonucu

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kadın	49	63.79	3125.50	1900.500	.462
Erkek	84	68.88	5785.50		

Tırmanış sporcularının öz-yeterliklerinin yaralanma durumuna göre Mann Whitney U testi analiz sonucuna anlamlı bir fark olmadığı ($p>.05$) bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Tırmanış Sporcularının Öz-yeterliklerinin Yaralanma Durumuna göre U-testi Sonucu

Yaralanma Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Yaralandım	44	69.13	3041.40	1864.500	.655
Yaralanmadım	89	65.95	5869.50		

Tırmanış sporcularının öz-yeterliklerinin spor geçmişine göre Kruskal Wallis testi analiz sonucuna göre anlamlı bir fark olmadığı ($p>.05$) bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. Tırmanış sporcularının Öz-yeterliklerinin Spor Geçmişi Değişkenine Göre K-Wallis Testi Sonucu

Spor Geçmişi	N	Sıra Ortalaması	Sd	X2	p
1-5 yıl	77	62.47	2	2.53	.282
6-10 yıl	29	73.00			
11 yıl+	27	73.48			

Tırmanış sporcularının öz-yeterliklerinin tırmanış derecesine (Aras vd., 2019) göre Kruskal Wallis testi analiz sonucuna göre anlamlı bir fark olduğu ($p<.05$) bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Tırmanış sporcularının Öz-yeterliklerinin Tırmanış Derecesine göre K-Wallis testi sonucu

Tırmanış Derecesi	N	Sıra Ort.	Sd	X2	p
6'dan az	59	60.62	5	14.25	.014
6,33-7,33	46	67.05			
7,66-9,00	19	65.39			
9,33-10,33	3	122.67			
6,33-8,00	5	106.40			
8,33-9,66	1	107.50			

Tırmanış sporcularının öz-yeterliklerinin tırmanış türüne göre Kruskal Wallis testi analiz sonucuna göre anlamlı bir fark olmadığı ($p>.05$) bulunmuştur (Tablo 6).

Tablo 6. Tırmanış Sporcularının Öz-yeterliklerinin Tırmanış Türü Açısından K-Wallis testi sonucu

Tırmanış Türü	N	Sıra Ortalaması	Sd	X2	p
Spor Kaya T.	56	64.38	3	5.32	.149
Geleneksel T.	60	69.58			
Alpin T.	4	103.38			
Kısa Kaya T.	13	55.15			

5. Tartışma ve Sonuç

Literatürdeki çalışmaların sonuçları incelendiğinde, erkeklerin kadınlara göre öz-yeterlik daha yüksek olduğu, spor geçmişi açısından bakıldığında spor geçmişi fazla olan tırmanıcıların yüksek öz-yeterliğe sahip olma eğiliminde olduğu ve erkeklerin öz yeterliliklerinin kadınlardan daha yüksek puan aldığı göz önüne alındığında, seçilen tırmanışta yer alan riskleri yönetme yeteneklerine daha güçlü inançları nedeniyle erkeklerin daha fazla risk alabilecekleri tespit edilmiştir (Llewellyn vd., 2008). Aktif kaya tırmanışı yapan sporcuların risk alma ve bireysel farklılıklarını incelediği araştırmada; öz-yeterlik seviyesi yüksek olan ve erkek sporcuların daha fazla risk aldığı tespit edilmiştir. Deneyimli ve yetenekli tırmanıcıların yüksek öz yeterliğe sahip olduğu ve tek başlarına zorlu tırmanışlar gerçekleştirdikleri ve risk aldıklarını ifade etmişlerdir. Deneyimsiz kaya tırmanışı yapan bireylerin onları kazalara yatkın hale getirilebileceğinin farkında olmalıdırlar. Bunun için gerekli becerilerinin geliştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Llewellyn & Sanchez, 2008). Jones vd., (2018) tırmanış sırasında sporcunun yaşadığı fiziksel ve psikolojik tepkiler bireyin algıladığı öz yeterlik düzeyi ile de ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Öz-yeterliği yüksek olan sporcular stres ile daha rahat başa çıkabilir ve yaralanma olasılığını da azaltabilir. Yaralanma öncüllerinde öz yeterliğin rolü yadsınmamalıdır. Pijpers vd., (2003) araştırmasında tırmanış sporcularında kaygının üç düzeyde sergilendiğini ifade etmişlerdir bunlar, öznel, fizyolojik ve davranışsal olarak belirtilmiştir ve bu kaygının hareket esnasında belirsizliğe neden olduğu vurgulanmıştır. Bu belirsizliğinde sporcularda yaralanmaya neden olacağı düşünülmektedir.

Magyar & Chase (1996), bir sporcunun tehdit edici veya zorlayıcı bir durumda başarılı bir performans sergileyebileceğine dair güveni olmadığında yaralanma korkusunun ortaya çıktığını belirtmiştir. Yaralanan sporcular, sporun gerektirdiği beceri ve hareketleri gerçekleştirme konusunda algıladıkları yetenek açısından düşük öz-yeterlilik yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Doyle vd., 1998, Evans vd., 2000). Yaralanan kadınların daha önce yaralanan erkeklere göre yeniden yaralanma riskini daha fazla algıladığı önceki yaralanma etkileşimine göre cinsiyetin anlamlı olduğu bulunmuştur. Ayrıca, yaralanmayı önleme yeteneklerine güvenmeyen sporcuların, yaralanmayı önleme yeteneklerine güvenen sporculara göre daha yüksek düzeyde yaralanma endişesi algılamalarının yüksek olduğunu göstermektedir (Short vd., 2004). Omuz yaralanması geçiren bir ragbi oyuncusu, tamamen iyileşmiş olmasına rağmen, daha önce yaralanan yarışmaya döndüğünde düşük öz yeterliliğe sahip olduğu belirtilmiştir (Evans vd., 2000).

İtalyan jimnastikçiler ile yapılan bir araştırmada yaralanma korkusu, öz-yeterlik ve kaygı ile olan ilişkisi yaş, cinsiyet ve yarışma seviyesi açısından değerlendirilmiş ve yapılan analizlerde erkek sporcuların kadın sporculara göre daha az kaygı yaşadıkları bulunmuştur. Yarışma seviyesi açısından kadın ve erkek jimnastikçilerin yaralanma korkusu açısından öz-yeterlik ve kaygı düzeylerinde farklılığa rastlanmamıştır (Cartoni, Minganti & Zelli, 2005). Stewart Reiner (2020) çalışmasında, yaralanmış sporcuların yaralanmamış sporculara göre daha fazla yaşam stresi yaşadıklarını ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ayrıca kişilik yarışma kaygısı ve spor yarışma kaygısında yaralanmamış sporcuların yaralanmış sporculara göre daha düşük kaygıya sahip olduğunu göstermiştir. Magra & Maffulli (2005) yaralanma türü, yaş, cinsiyet ve spor deneyimi değişkenlerini incelediği araştırmasında, yaralanma sıklığının yaş, cinsiyet ve deneyim düzeyi ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak, Bandura (1997), öz-yeterliği düşük olan bir sporcunun aynı zamanda spor ortamından da korkacağını ve sonuç olarak olumlu bir sonuç elde etme konusunda (örneğin, yaralanmadan kaçınma) kendine güveni olmayacağını belirtmiştir. Bu nedenle, yaralanmayı önleme konusunda kendine güveni olmayan sporcuların yaralanmaları önleme konusunda kendine güvenen sporculara göre yaralanma olasılığı daha yüksektir. Ayrıca, düşük öz-yeterliğe sahip olmanın bir başka sonucu da, yüksek seviyede performans sergileyen bir kişinin, yaralanmadan dolayı düşük performans seviyesindeki aktivitelere katılmaya karar vermesidir (Doyle vd., 1998). Sporcu, yaralanan vücut kısmında aşırı stresi önlemek için yalnızca düşük riskli spor etkinliklerine katılmayı seçebilir. Ayrıca, öz-yeterliği çok düşük olan bir sporcunun bir yaralanma veya yaralanma düşüncesini nedeniyle performans sergileme konusunda isteksizliği olabilir (Synder, 1990).

Aras & Akalan (2014)'a göre fizyolojik faktörler kadar psikolojik faktörlerin kaya tırmanışı performansında etkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sporcuların psikolojik durumlarında branş fark etmeksizin göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışma ile tırmanış sporcuları öz yeterlik düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma sonucunda tırmanış sporcularının öz yeterliklerinin cinsiyet, yaralanma geçirme durumu, spor geçmişi ve tırmanış türü açısından anlamlı bir fark ($p>.05$) bulunmamıştır. Tırmanış derecesi açısından anlamlı bir fark ($p<.05$) bulunmuştur. Literatürde tırmanış sporcuları özelinde yapılan çalışmaların çok az olduğu ve bu eksiklik doğrultusunda böyle bir çalışma yapılmıştır. Tırmanış sporcularının psikososyal değerlendirmesine ilişkin daha fazla çalışmalar yapılabilir, özellikle de yaralanmış tırmanış sporcuların psikososyal değerlendirmelerine yönelik çalışmalar yapılması önerilir. Sporcuların öz yeterlik düzeylerinin önemli olduğu, sporcunun yaralanmaya meyilli olmasında ya da yaralanma sonrası spora dönüş sürecinde psikososyal öncüllerin önemli olduğu unutulmamalıdır. Sporcunun spora dönüş sürecinde gerekli psikolojik takiplerinin yapılması ve spora dönüşte gerekli psikososyal desteklerinin de verilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışmada kullanılan verilerin toplama süreci 2020 yılı öncesinde olduğu için etik kurul belgesi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, üç yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %40 2. Yazar = %30 3. Yazar = %30.

Kaynaklar

- Albinson, C. B. & Petrie, T. A. (2003). Cognitive appraisals, stress, and coping: Preinjury and postinjury factors influencing psychological adjustment to sport injury. *Journal of Sport Rehabilitation*, 12, 306-322.
- Aras D. & Akalan C., (2014), The effect of anxiety about falling on selected physiological parameters with different rope protocols in sport rock climbing. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 54(1): 1-8.
- Aras, D., Koçak, F. & Çetinkaya, G. (2019). Kaya Tırmanışı Öz-yeterlik Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(1), 113-124.
- Bandura, A. (1997) Self-efficacy: The exercise of control. Basingstoke : W. H. Freeman.
- Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. *Applied psychology*, 51(2), 269-290.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel. F. (2019). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Cartoni, A.C., Minganti, C. & Zelli, A. (2005). Gender, Age, and Professional-Level Differences in the Psychological Correlates of Fear of Injury in Italian Gymnasts. *Journal of Sport Behavior*, 28 (1), 3.
- Castro-Conde, B. A. (2012). The Psychological Effects of Athletes who Participate in Sport While Injure. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Kinesiology in the College of Health and Human Services California State University.

- Chase, M. A., Magyar, T. & Drake, B.M. (2005). Fear of injury in gymnastics: Self-efficacy and psychological strategies to keep on tumbling. *Journal of Sports Sciences*, 23, 465-475.
- Creswell, J., Clark. P.V. (2020). Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi. (Çev: Y. Dede ve S.B. Demir). Ankara: Anı yayıncılık.
- Doyle, J., Gleeson, N., & Rees, D. (1998). Psychobiology and the athlete with anterior cruciate ligament (ACL) injury. *Sports Medicine*, 26, 379-393.
- Evans, L., Hardy, L. & Fleming, S. (2000). Intervention strategies with injured athletes: an action research study. *The Sport Psychologist*, 14, 188-206.
- Ivarsson. A., Johnson.U. (2010) *Journal of Sports Science and Medicine*. 9, 347-352
- Jones, G., Milligan, J. & Johnson, M (2018) The Role of Self-Efficacy in the Antecedents of Climbing Related Injury: a critical review. 4th Congress International Rock Climbing Research Association, 08-14 July, Chamonix, France.
- Llewellyn, D.J., Sanchez, X., Asghar, A. & Jones, G. (2008). Self- efficacy, risk taking and performance in rock climbing. *Personality and Individual Differences*, 45, 75-81.
- Llewellyn, D.J & Sanchez. X. (2008). Individual differences and risk taking in rock climbing. *Psychology of Sport and Exercise*, 9, 413-426
- Magra, M. & Maffulli, N. (2005). The epidemiology of injuries to the elbow in sport. *International SportMed Journal*, 6, 25-34.
- Magyar, T. M., & Chase, M. A. (1996). Psychological strategies used by competitive gymnasts to overcome the fear of injury. *Technique*, 16(10), 1-5.
- Pijpers, J. R., Oudejans, R. R. D., Holsheimer, F. & Bakker, F. C. (2003) Anxiety-performance relationships in climbing: A process-oriented approach. *Psychology of Sport and Exercise*, 4(3) ,283-304.
- Short, S.E., Reuter, J., Brandt, J. & Short. M.W. (2004). The Relationships Among Three Components of Perceived Risk of Injury, Previous Injuries and Gender in Contact Sport Athletes. *The Online Journal of Sport Psychology*. 6 (3), 38-46.
- Soderlund, A. & Asenlof, P. (2010). The mediating role of self-efficacy expectations and fear of movement and (re)injury beliefs in two samples of acute pain. *Disability & Rehabilitation*, 32, 2118-2126.
- Stewart Reiner, C.C. (2020) The Psychological Parameters of Athletic Injuries in Female Collegiate Athletes *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 8(1): 32-36.
- Synder, E. E. (1990). Emotion and sport: a case study of collegiate women gymnasts. *Sociology of Sport Journal*, 7, 254-270.
- Thomee, P., Wahrborg, P., Borjesson, M., Thomee, R., Eriksson, B. & Karlsson, J. (2007). Self-efficacy, symptoms and physical activity in patients with an anterior cruciate ligament injury: A prospective study. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports*, 17, 238-245.
- Tranaeus, U., Ivarsson, A. & Johnson, U. (2015). Evaluation of the effects of psychological prevention interventios on sports injuries: A meta-analysis. *Science and Sports*, 30, 305-313.
- Ülper, H., & Bağcı, H. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine dönük öz-yeterlik algıları. *TurkishStudies*, 7(2), 1115-1131.
- Williams, J. M & Scherzer. C.B. (2010). Injury risk and rehabilitation: Psychological considerations. Williams. J.M. (Ed.), *Sport Psychology* (pp. 512-532). McGraw Hill Companies.

Tarihin Sıfır Noktasında Bir Mekânsal Çözümleme Çalışması: Göbeklitepe Ören Yeri (Şanlıurfa) *

Necmettin GÜR, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, n.gur25@gmail.com, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0002-8856-7188
Elif SAĞLIK, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, elifsaglik@comu.edu.tr, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0002-5230-3869

Öz

Tarihi öneme sahip sit alanlar, ören yerleri ve doğal alanlar geçmişten günümüze kadar olan süreçte kültürel bir miras olarak karşımıza çıkmaktadır. Göbeklitepe, ulusal ve uluslararası öneme sahip, tarihinin bilinen en eski tapınağı olmasının yanında günümüze kadar gelen kalıplarını yıkan bir alandır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ören yeri bu çalışmada, peyzaj mimarlığı disiplini çerçevesinde ele alınmış ve alanın mekânsal düzenlemesi, kullanımı, işlevselliği ve etkileşimini değerlendirmek amacıyla mekânsal çözümleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Çözümleme işlemi; mekânsal ilişkileri, bitkisel materyal, alan kullanımları ve bunlar arasındaki ilişkiler, alanın genel durumunu ortaya koyan SWOT analizi gibi bir dizi aşamadan oluşmuştur. Elde edilen bulgularda; alandaki mekânların çoğunda birden fazla odak noktasının olduğu, ulaşım akslarının mekânlar arasında kesintisiz bağlantı sağladığı ve konforlu bir biçimde ilerleyebildiği tespit edilmiştir. Ayrıca alandaki kentsel donatı elemanları gibi konstrüksiyonel elemanların doğaya ve tarihsel dokuya uygun olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunların yanında alandaki bitkisel materyal kullanımında tür çeşitliliğindeki kısıtlılık alan için olumsuz bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe, açık mekânlar, mekânsal çözümleme, tasarım teknikleri, peyzaj mimarlığı

A Spatial Solution Study at the Zero Point of History: Göbeklitepe Ruins (Şanlıurfa)

Abstract

Historically important areas, ruins and natural areas appear as a cultural heritage from past to present. Göbeklitepe is the oldest known temple site in history, of national and international importance. When evaluated in this context, in this study, the ruins were discussed within the framework of the landscape architecture discipline and spatial analysis was carried out to evaluate the spatial arrangement, use, functionality and interaction of the area. Analysis process consists of stages such as spatial relationships, plant material, land uses and the relationships between them and SWOT analysis about the area. In the findings obtained; It has been determined that most of the places in the area have more than one focal point, transportation axes provide uninterrupted connection between the places and can proceed comfortably. In addition, it has been observed that constructional elements such as urban reinforcement elements in the area are used by nature and historical texture. In addition, the limitation in species diversity in the use of plant material in the area appears as a negative aspect of the area.

Keywords: Göbeklitepe, open spaces, spatial solution, design techniques, landscape architecture.

*Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

Historical places and ruins, which have an important place in the history of humanity, are places of great importance at the national and international level, shedding light on our future and cultural heritage. Göbeklitepe, which caused all the dynamics of known history to be reevaluated at the zero point of history, is the first known temple in human history. Göbeklitepe is the oldest known center of worship and ritual, built by hunter-gatherer people dating back to 12000. It consists of a total of 20 circular structures with spans ranging from 10 to 30 meters. The most interesting aspect of the temples; They are "T"-shaped stone pillars with embossed abstract symbols and images of animals. There are "T" shaped columns varying between 10 and 12 inside and in the center of the circular structure. It also increases the brand value and recognition of the area, with Göbeklitepe Ruins being included in the UNESCO World Architects List in 2018, abroad, with the declaration of 2019 as Göbeklitepe year in the country, and with descriptive slogans such as "Zero Point of History". This situation makes Göbeklitepe and therefore Şanlıurfa a center of attraction. In this study, Göbeklitepe Ruins, where Göbeklitepe archaeological finds are found, are emphasized and this area is evaluated within the framework of the landscape architecture discipline. Based on the purpose of the study, Göbeklitepe Ruins, which is our main material, was first examined and photographed on site, and then examined with physical spatial analysis. In spatial solution; Floor covering materials, shading elements, orientation and limitation elements, urban reinforcement elements, plant materials and natural structures were examined in unused passive-natural areas. In the analysis phase, it was determined that 8 different floor covering materials were used in the landscaping of the area. Afterwards, it was determined that there are 7 different shading elements with different protection purposes in different places. For the purpose of limiting the area, the limiting element made of 6 different materials, and for the orientation, the directing element made of the same material but designed separately from each other to be used for different purposes was determined. It is seen that reinforcement elements made of materials that will not harm the natural structure of the area and maintain the integrity of the historical texture are used as urban reinforcement elements. These reinforcement elements complete the historical texture not only in terms of material but also in terms of color usage. It has been determined that the plant species used for plant design in the area is limited to 8 plants. Although the lack of species diversity creates uniformity in the area, it complements the texture and does not disturb the plant ergonomics. In the passive and natural areas of the ruins, there are only limestone cliffs located in the current geography of the area. Since the area is a 1st degree protection area, it is thought that this is the reason why there is no intervention about these rocks. With these determinations, the spatial analysis phase of the study has been completed. After the completion of the spatial analysis process, a SWOT analysis was made to evaluate the landscape design of the area and each title was evaluated one by one. In the continuation of the SWOT analysis, the relationship between each place in the ruins was evaluated and a matrix of these relationships was created. In the relationship matrix, the spaces are with each other; closely related, moderately closely related, and distantly related, defined with different colors and evaluated. Then, all the data obtained were evaluated and interpreted according to the landscape architecture discipline. With all these analyzes and evaluations and the data obtained from the area, positive and negative results have been obtained in terms of land use and landscape design of Göbeklitepe Ruins. As a result, it has been seen that many places within the ruins have more than one focal point. It has been observed that the transportation axes in the area provide uninterrupted circulation between the spaces and move freely. In addition, it has been determined that the urban reinforcement elements and other building elements in the area are used in accordance with the historical texture and are made of materials that will not harm the nature of the area.

1. Giriş

İnsanoğlu gereksinim duyduğu bütün ihtiyaçlarını karşıladığı sürece kentsel veya kırsal bütün mekânlarda yaşamını sürdürebilir. Bu sebeple yaşamlarımızı idame ettirdiğimiz kentsel veya kırsal mekânları tanımlayabilmeli ve kavrayabilmeliyiz. Farklı bir açıdan bakıldığında da tanımlanması gereken bu her iki olgunun da kesişiminde “mekân” kelimesi yer almaktadır. Dolayısıyla hem kentsel mekânı hem de kırsal mekânın tanımını kavrayabilmek için önce mekân kökünden yola çıkmamız gerekmektedir. Mekân, tanımlaması oldukça karmaşık soyut ve somut birçok kavramı içinde barındırır (Mani & Laird, 1982). Çeşitli meslek disiplinleri ve bilimsel çerçevedeki farklı disiplinlerce sürekli olarak tartışılan ve araştırılan mekânın kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Fakat sözlük anlamıyla mekân; bir şeyin, bir kişinin bulunduğu bir eylemin gerçekleştiği yer, belli bir kullanım için ayrılmış yer olarak tanımlanmaktadır (Şehla, 2010). Türk Dil Kurumu’na göre mekân; yer, bulunulan yer, ev, yurt olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu (TDK), 2023). Kendimize ait sınırlarımızın bir parçası olan mekân, aynı zamanda üretkenliğimizi sağlayan ve var eden somut bir zemindir. Bu nedenle mekân; yer, malzeme, biçim gibi öğeler ile birlikte düşünülmelidir (Kaya, 2019). Mekânın somut kavramının oluşturduğu zemine göre inşa edilmiş, organize olmuş mekân kentsel mekân olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel mekânın en büyük yapısı olan şehirler; konutlar, çalışma alanları alışveriş alanları, ibadethaneler, eğitim ve sağlık yapıları, kültürel yapılar, sokaklar, ulaşım ve alt yapı gibi benzeri bütün tesislerin birleşimi ile meydana gelmektedir (Biehl, 2014). Kırsal mekânlar ise şehirlerin dışında yani kentsel mekânlar olarak adlandırılabilir tüm alanların dışında ve bu alanlar arasında kalan mekânları ifade etmektedir. Kırsal mekânlar topoğrafya, iklim, yönetim modeli ve sahip oldukları sosyo-kültürel alanlar bakımından çeşitlilik göstermektedir (Açar & Atalay, 2014). Tanımlamaları yapılan kentsel mekânları ve kırsal mekânları birbirinden ayıran birçok farklı etmen olmasına rağmen her iki mekânın da kimliklerini belirleyen ortak şey ise sahip oldukları kültürel varlıklarıdır (Altan Erol, 2021). Bu kültürel varlıklar alanları arkeolojik alanlar, müzeler, mimari yapılar, sanat galerileri, ören yerleri gibi alanlar olarak sıralanmaktadır (Meydan Uygur & Baykan, 2007). Kentsel veya kırsal mekânların sahip oldukları tarihi alanlar hem buldukları alanların kültür varlıklarını hem de sağladıkları turizm getirileri ile ekonomik gelir kaynaklarını oluşturmaktadır (Gür & Erduran Nemutlu, 2021). Ayrıca tarihi alanlar, kentsel gelişme ile oluşan farklılaşma sürecinde korunabilir olmalıdır. Bunu sağlamak için mekânı iyi tanımak, çeşitli disiplinler ile iş birliğinde bulunmak ve yerel yönetimler aracılığıyla çalışmalar yapılmalıdır (Sağlık vd., 2020). Özellikle tarihi ve arkeolojik alanların hem kentsel veya kırsal mekânlar içerisinde hem de kendi içerisinde mekânsal kompozisyonun sağlanması, peyzaj tasarım ve planlamalarının doğru yapılması ile bu mekânlar içerisinde bir bütünlük sağlanmış olurken turistleri için de kullanıcı memnuniyeti oluşturulmasına katkı sunmaktadır (Gür & Kahraman, 2022). Bu açıdan bakıldığında da Göbeklitepe Ören Yeri, Şanlıurfa kenti için etkili bir marka değerine sahip hem bir turizm alanı hem de bir kültürel varlıktır (Dülğaroğlu, 2022). Göbeklitepe, tarihi 12000 öncesine dayanan, avcı-toplayıcı insanlar tarafından inşa edilmiş bilinen en eski tapınma ve ritüel merkezidir. Açıklığı 10 ila 30 metre arasında değişen, toplam 20 dairesel yapıdan oluşmaktadır. Tapınaklarının en ilgi çekici kısmı; kabartma soyut sembollerin ve hayvan resimlerinin yer aldığı “T” şeklindeki taş sütunlardır. Dairesel yapının içinde ve merkezinde on ila on iki “T” şeklinde sütunlar bulunmaktadır (Şekil 1) (Kurt & Göler, 2017).

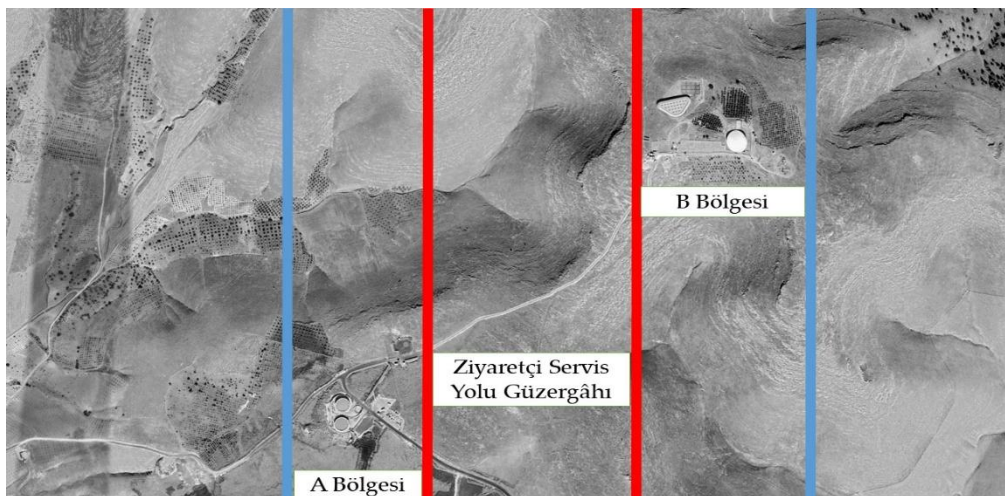
Şekil 1. Göbeklitepe Arkeolojik Kalıntıları (Orijinal, 2023)

Çalışmanın yöntemini oluşturan aşamalar aşağıda sunulan şekilde gelişmiştir.

- Çalışma alanı yerinde incelenmiş ve fotoğraflanmıştır.
- Göbeklitepe Ören Yeri'nin mekânsal çözümü yapılmıştır. Çalışma alanının mekânsal çözümü yapılırken planlama, programlama, tasarım, gerçekleştirme, donatım ve kullanım aşamaları dikkate alınmıştır. Bu aşamalar aynı zamanda bir alana ilişkin mekânsal konfigürasyonu da ifade eden temel niteliklerdir (Onat, 1995). Bu doğrultuda mekânsal çözümleme; tasarım, donatım ve kullanım açısından gerçekleştirilmiştir.
- Mekânsal çözümleme işleminin tamamlanmasının ardından ören yerinin peyzaj tasarımını değerlendirmek amacıyla SWOT (GZFT) analizi yapılmıştır. SWOT analizi yöntemi, belirli bir konuyu veya alanı etkileyen unsurların güçlü ve zayıf yönleri, tehdit ve fırsatları gibi değişkenlerin değerlendirilmesini sağlayan bir yöntemdir. Ele alınan konu veya alanın geniş bir çerçevede doğru ve sistematik değerlendirilmesi temeline dayanan bir yöntemdir (Gür & Kahraman, 2023).
- Ören yeri alanında bulunan mekânların birbirleri ile aralarındaki ilişki belirlenmiş ve bu mekânların ilişki matrisi oluşturulmuştur. İlişki matrisi kapsamında, bir mekânın diğer mekânla olan ilişkisini belirlemek için veri yapısı oluşturulmuştur. Mekânlar arası durum, mesafe, yakınlık ve bağlantı kavramları odağında mekânlar arası ilişkiyi sunan iki boyutlu bir veridir. Mekânların birbiriyle nasıl ilişkilendiği, yakınlık derecesi ve hangi mekânların birbirine komşu olduğu belirlenerek bir matris içinde temsil edilmiştir. Bu doğrultuda, ören yeri alanında bulunan mekânların birbirleri ile aralarındaki ilişki belirlenmiş ve bu mekânların ilişki matrisi oluşturulmuştur.
- Elde edilen veriler bütünüyle değerlendirilmiş ve Göbeklitepe Ören Yeri'nin peyzaj mimarlığı açısından mekânsal kompozisyonunun okuması yapılmış ve önemini vurgulayan ifadeler yer verilmiştir.

3. Bulgular

Çalışma yönteminin ilk aşamasında ören yeri alanı yerinde incelenmiştir. Buna göre alanın özelliklerini ve kullanımını anlamak için Göbeklitepe Ören Yeri alanı 3 bölgeye ayrılarak inceleme yapılmıştır (Şekil 3). Alanın alt bölgelere ayrılmasında çeşitli kriterler dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda; yapısal kullanım yoğunluğuna göre otopark, ziyaretçi karşılama noktaları, amfi tiyatro, sergi alanı gibi yapısal unsurların bulunduğu alan (A Bölgesi); rekreasyonel etkinlik kapsamına göre müze mağazası, oturma alanı, dolaşıma açık alanlar ve turistik olanakların bulunduğu alanlar ve sadece bağlantı işlevi olan sirkülasyon aksına göre bölgeleme yapılmıştır.

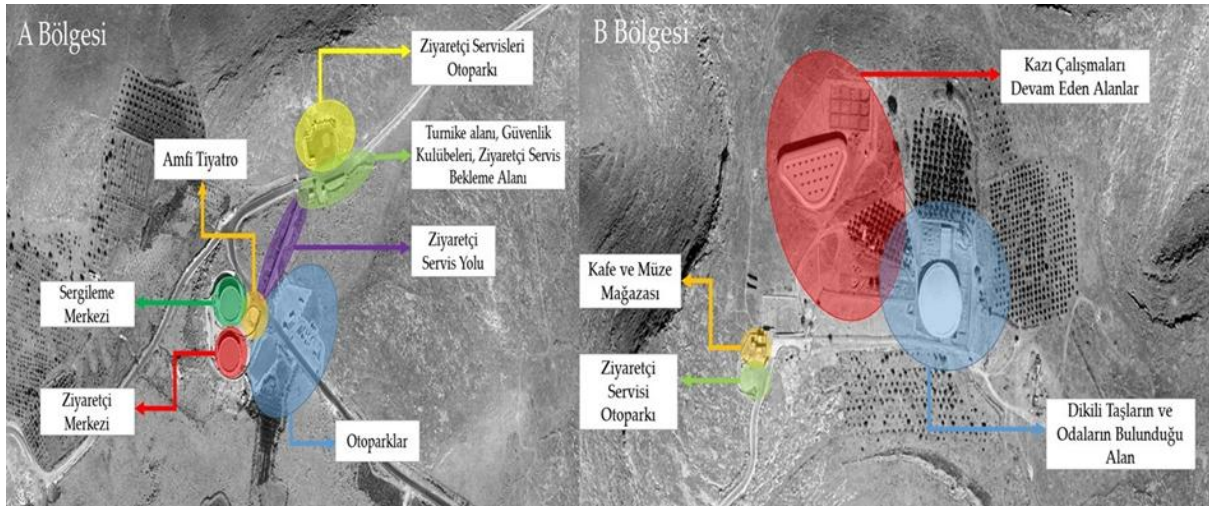
Şekil 3. Çalışma Alanının İnceleme İçin Ayrılan Bölümleri

İlk bölge "A" bölgesi olup ikinci bölge, "B" bölgesidir. Üçüncü bölge ise bu iki bölgeyi birbirine bağlayan ziyaretçi servis yolu güzergâhıdır. İlk bölge olan "A" bölgesinde mekânsal inceleme sonucunda;

- 3 adet otopark,
- 1 adet amfi tiyatro,
- 1 adet ziyaretçi merkezi binası,
- 1 adet sergileme merkezi binası,
- Ziyaretçi servisine ve kazı alanı turnikelerine giden yol,
- Alan içi ziyaretçi servisleri için bir adet otopark,
- Turnike alanı ve güvenlik kulübesi, ziyaretçi servisi bekleme alanı tespit edilmiştir (Şekil 4).

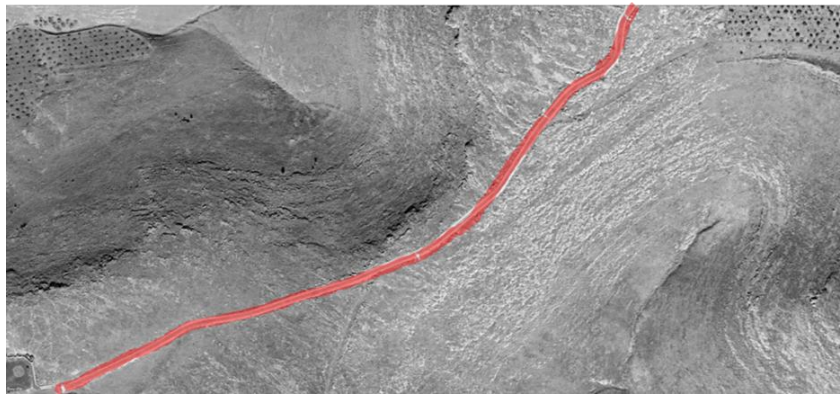
İkinci bölge olan "B" bölgesinde ise;

- Ziyaretçi servisi otoparkı (A bölgesine dönüş için),
- 1 adet müze mağazası
- 1 adet kafe
- 1 adet kazılar sonucu bulunan dikili sütunlar ve odalarının bulunduğu ve dolaşıma açık olan alan mekân olarak belirlenmiştir (Şekil 4). Ayrıca B bölgesinde; kazı çalışmaları devam eden ve ziyaretçi erişimine kapatılmış ve çevrelenmiş alanlar da yer almaktadır.

Şekil 4. A ve B Bölgesinde Belirlenen Mekânlar

Üçüncü bölgede ise A bölgesi ve B bölgesini birbirine bağlayan servis güzergâhı olan yol bulunmaktadır (Şekil 5). Bu alanda yol ve pasif alandan başka mekân bulunmamaktadır.

Şekil 5. İki Bölgeyi Birbirine Bağlayan Servis Güzergâhı Olan Yol

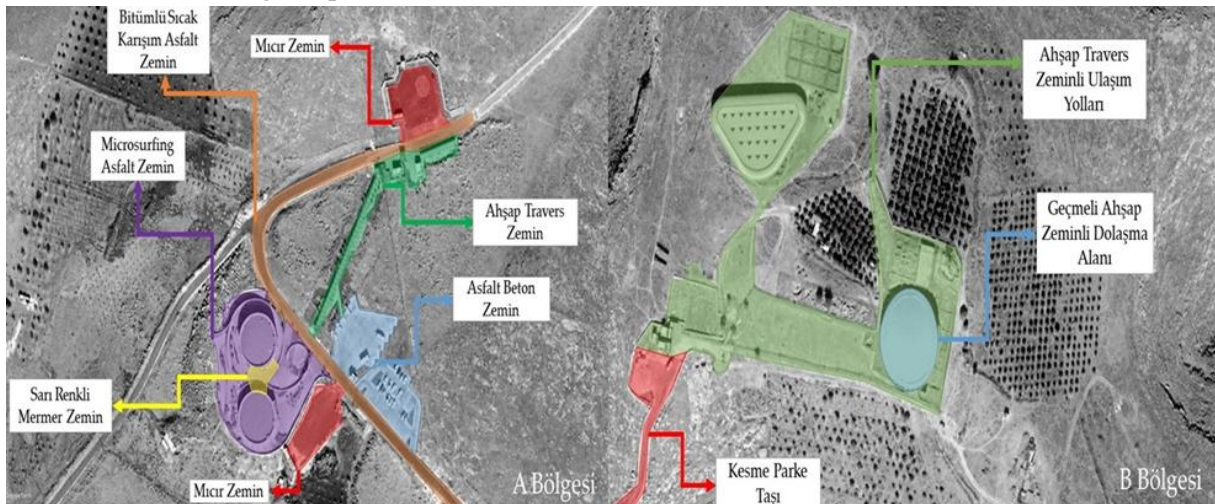
Üç alt bölgede tanımlanan tüm mekânlar yerinde tespit edilerek belirlenmiştir. Bu noktada çalışmanın ikinci aşamasına geçilmiş ve tüm alanların mekânsal çözümlemesi yapılmıştır. Çözümlemede; tasarım, donatım ve kullanım açısından değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirmede dikkate alınan kriterlere göre tasarım yönünden çözümleme; mekânın planlama ve programına uygun, düzen, donatı, aydınlatma çözümü, renk seçimi ve diğer tasarım unsurları kapsamında değerlendirilmiştir. Donatım yönünden çözümleme ise mekânda kullanılan mobilya ekipman ya da diğer donatım unsurlarının fiziksel

özelliklerine göre değerlendirilmesini kapsamaktadır. Kullanım yönünden çözümlenme ise alandaki işlevsellik, estetik ve kullanıcı hareketlerinin gözlemlenmesi ile ortaya çıkan durum ve bunların iyileştirmelerine yönelik öneri/değerlendirmelerden oluşmaktadır. Çözümlemede tasarım, donatım ve kullanım açısından değerlendirme yapılmış olup bu kapsamda;

- Alanların zemin kaplamaları,
- Gölgeleme elemanları,
- Yönlendirme ve sınırlama elemanları,
- Oturma elemanları,
- Çöp kutuları,
- Bitkisel materyaller,
- Kullanımda olmayan pasif etkinlik alanlardaki doğal yapılar incelenmiştir.

A bölgesi; ören yerinde turistleri ilk karşılayan alandır. Bu bölgede bulunan üç otopark alanından ikisinin zemini asfalt betondan oluşurken diğer otopark alanı ve servis araçları otopark alanının zemini micır olarak uygulanmıştır. Otopark alanları, ziyaretçi merkezi, sergileme merkezi ve ziyaretçi servis yolunu ortadan ayıran araç yolunun zemini bitümlü sıcak karışım asfaltdır. Ziyaretçi servis yolunun zemin döşemesinde ahşap traversler kullanılmıştır. Geriye kalan ziyaretçi merkezi, sergileme merkezi binalarının dış zemin ve amfi tiyatro alanı zemin kaplamalarında microsurfing asfalt kullanılmıştır. Ek olarak sergileme merkezi binası, kot olarak ziyaretçi merkezinden yukarıda konumlandırılmıştır. Bu alana ulaşım için yapılan merdivenler, sahanlık ve engelli yolunda zemin malzemesi olarak sarı renkte mermerin tercih edildiği tespit edilmiştir. Turnike alanı, güvenlik kulübelerinin dış zemin ve servis bekleme alanında ise yine ahşap traverslerin kullanıldığı gözlemlenmiştir.

B bölgesi; ören yerinde kazı çalışmalarının devam ettiği ve daha eski çalışmalarda ortaya çıkartılmış dikili sütunların bulunduğu ayrıca çoğunluğu korunan alanlardan oluşan bölgedir. Servis yolunun bitiminde servis araçlarının ziyaretçileri tekrar A bölgesine götürmek için beklediği otopark alanının zemini kesme parke taşlarından yapılmış olduğu görülmüştür. Bu alandan sonrasında kafe ve müze mağazasının dış zemin kaplaması da dâhil olmak üzere dikili sütunların olduğu alana kadar ve kazı çalışmaları devam eden diğer tüm alanların zemin elemanı olarak ahşap traversler kullanılmıştır. Sadece koruma amaçlı üzeri örtülen, dikili sütunların ve odaların bulunduğu alanın çevresindeki dolaşma zemininde geçmeli ahşap zemin tercih edildiği tespit edilmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. A ve B Bölgesindeki Mekânlarda Tespit Edilen Zemin Kaplamaları

Geçmeli ahşap zeminin toprakla temasının olmadığı görülmüştür. Burada oluşturulan gezinti yolu zemini dikili taşlara ve odalara zarar gelmemesi açısından çelik iskeleler ile oluşturulmuş ve yükseklik kazandırılarak uygulanmıştır. A ve B bölgelerini birbirine bağlayan servis yolu güzergâhında zemin

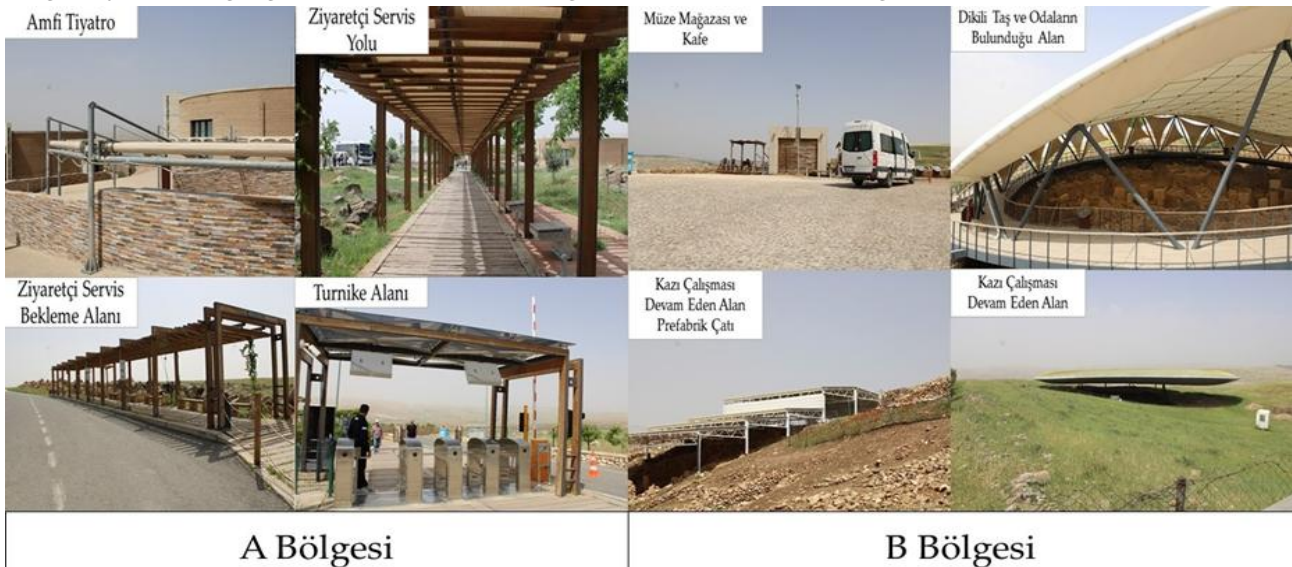
malzemesi olarak kesme parke taşı kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ören yeri alanının tamamında tespit edilen bütün zemin kaplama malzemelerinin görselleri Şekil 7’de belirtilmiştir.

Şekil 7. Alanlarda Tespit Edilen Zemin Kaplama Malzemeleri

Ören yeri alanında gölgelendirme elemanlarının kullanım amaçları iki bölümde de farklılık göstermektedir. A bölgesinde gölgelendirme elemanlarının bulunduğu mekânlar; amfi tiyatro, ziyaretçi servis yolu, ziyaretçi servisi bekleme alanı ve turnike alanıdır. Amfi tiyatrodaki gölgelendirme elemanı olarak üzerinde katlanabilir branda bulunan çelik direkler kullanıldığı belirlenmiştir. Ziyaretçi servis yolu ve ziyaretçi servisi bekleme alanında gölgelendirme olarak ahşap pergolalar kullanıldığı görülmüştür. Turnike alanında gölgelendirme elemanı pergola olmasına karşın üzerine ilave güneş kırıcı cam monte edildiği görülmüştür (Şekil 8).

Servis yolunun bitiminde B bölgesinin hemen başlangıcında bulunan müze mağazası ve kafe alanında gölgelendirme elemanı olarak pergolalar kullanılmıştır. Dikili sütunların bulunduğu alanın üzerinde ve sütunlara zarar vermemesi için rüzgârı, yağışları ve güneş ışığını kesmek amacıyla alanın yan bölümünde çelik kolonlar üzerinde gerilen branda gölgelendirme elemanı bulunmaktadır. Kazı çalışması devam eden alanda ise gölgelendirme amaçlı olarak prefabrik çatı kullanılmıştır. Dikili sütunların bulunduğu ve çalışmaların devam ettiği alanda sabit çatılı bir gölgelendirme tercih edildiği görülmüştür (Şekil 8). Bu alana erişim tamamen yasak olduğu için gölgelendirmede kullanılan malzeme tespit edilememiştir. Servis güzergâhı yolunda gölgelendirme için herhangi bir eleman kullanımı gözlemlenmemiştir.

Şekil 8. A ve B Bölgesinde Gölgelendirme Elemanları

Ören yeri alanının her bölümünde yönlendirme ve sınırlama elemanları farklılıklar göstermektedir. A bölgesindeki bu elemanların bulunduğu mekânlar; otopark-ziyaretçi merkezi binası arasında, amfi tiyatro – ziyaretçi merkezi ve sergileme merkezi arasında, turnike alanından başlayarak ziyaretçi servislerinin otopark alanına doğru ve otoparkı çevresi, ziyaretçi bekleme alanlarıdır. Otopark-ziyaretçi merkezi binası ile amfi tiyatro – ziyaretçi merkezi ve sergileme merkezi arasında bulunan sınırlama elemanı geçirimli kayrak taşı görünümünde sarı, kahverengi ve beyaz renklerde mermerden oluşmaktadır. Turnike alanından başlayarak ziyaretçi servislerinin otopark alanı ve yakın çevresinde moloz taş duvar bulunmaktadır. Ziyaretçi servis bekleme alanında ahşap korkuluklar arasında hasır halatlarla çekilen sınırlama elemanları tespit edilmiştir.

B bölgesinde; müze mağazası ve kafe sınırından başlayarak dikili taşların ve odaların bulunduğu alanın çevresindeki sirkülasyon ağında ahşap korkuluklar arasında hasır halatlarla sınırlama yapıldığı görülmüştür. Dikili taş sütunlar ve odaların bulunduğu alanda ise hem kalıntıları korumak hem de sınırlandırmak için demir direkler arasında çelik halattan yapılmış örgü çit kullanıldığı tespit edilmiştir. Kazı çalışmaları devam eden ve korunan arkeolojik alanlara ulaşımı tamamen kesmek için tel örgülerden çit kullanıldığı belirlenmiştir. Müze mağazası ve kafenin yanındaki küçük kazı alanında ise küçük kireç taşlarından yığma duvar yapılmıştır. Ören yerindeki tüm sınırlama elemanlarının görselleri Şekil 9’da belirtilmiştir.

Yönlendirme elemanı olarak, sergileme ve ziyaretçi merkezi binalarının önünde metal tabelalar bulunurken ören yerinin tamamında üzerinde bilgilendirme yazıları içeren tabelalar da bulunmaktadır. Bilgilendirme yazılarının bulunduğu tabelalar metalden oluşurken üzerindeki bilgilendirme yazıları iki adet pleksi levha arasında bulunmaktadır (Şekil 9).

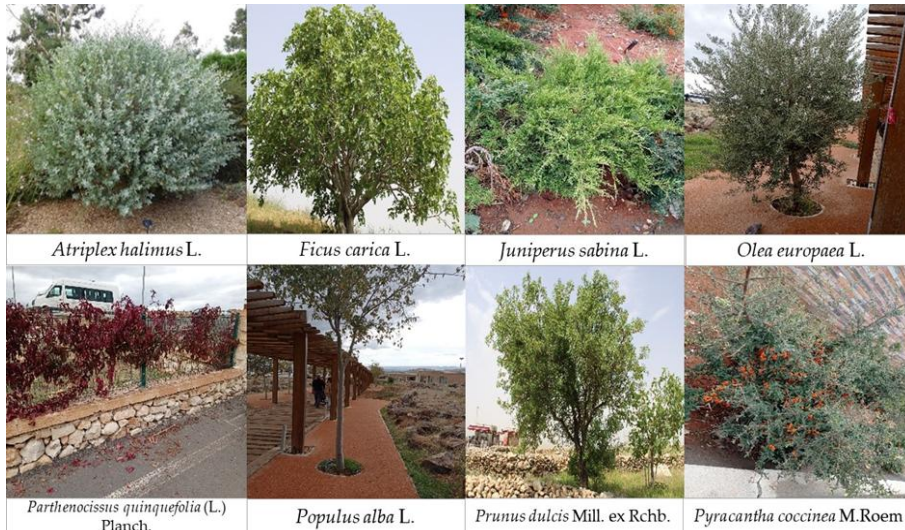
Şekil 9. Alanda Tespit Edilen Sınırlama Elemanları, Yönlendirme, Uyarı, Bilgilendirme ve Bina Önü Tabelaları

Ören yerindeki kentsel donatı elemanları sadece oturma birimleri ve çöp kutularından oluşmaktadır. Oturma birimleri şekilsel olarak farklılık gösterse de temelde hepsi taştan ayaklar üzerinde ahşap oturma elemanlarından oluşmaktadır. Çöp kutularının tamamı tek tip olup yerden yüksekte, metal ve siyah renklidir (Şekil 10).

Şekil 10. Ören Yeri Kentsel Donatı Elemanları

Ören yeri, bitkisel tasarımında kullanılan bitki türü çeşitliliği açısından oldukça yetersizdir. Ören yerinin korunan alanlarında bitkisel tasarım yapılamamış olmasına karşın A bölgesinde bitkisel tasarım yapılmıştır ve bu bölge daha fazla uygulama yapılabilecek uygun niteliğe sahiptir. Ören yeri bitki türü çeşitliliğinin sadece 8 tür ile sınırlı kaldığı belirlenmiştir (Şekil 11). Alanda tespit edilen türlerin 4'ü ağaç, 1'i ağaççık, 2'si çalı, 1'i ise sarılıcı-tırmanıcı formdadır. Ayrıca alandaki türlerin 7'si doğal türdür. Alandaki tek egzotik tür, *Parthenocissus quinquefolia*'dır. Doğal tür kullanımı alana bu noktada pozitif değer kazandırmaktadır. Başka bir açıdan bakıldığında ören yeri çevresinin açık ve Şanlıurfa'nın kurak iklime sahip olması kaynaklı olarak alanda kurakçıl peyzaj yaklaşımına uygun türlerin kullanılmış olması gerekmektedir (İrcan & Duman, 2021). Buna göre alandaki 8 türün sadece 3 tanesinin su isteğinin az olması ve dolayısıyla çok az bir kısmının kurakçıl peyzaja uygun olduğu ve alanın bu konuda yetersiz olduğu görülmüştür (Çorbacı & Ekren, 2022). Tür sayısının az olması alanda bitkisel tasarım açısından tek düzelik oluştururken güçlü renk özellikli türlerin az olma durumu da bu yönden alana olumsuz olarak yansımaktadır. Ören yeri alanının tamamen açık olmasından kaynaklı gerekli gölgelendirme ihtiyacının bitkiler ile karşılanmaması da bitkisel tasarım açısından alanda gözlemlenen ayrı bir olumsuzluk olarak göze çarpmaktadır.

Şekil 11. Ören Yeri Alanında Tespit Edilen Bitki Türleri

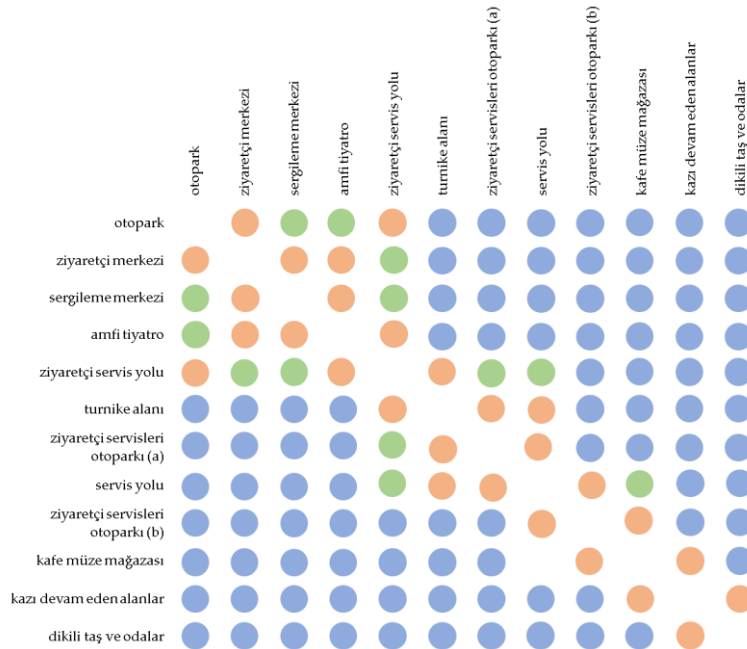
Ören yerindeki pasif etkinlik alanları, Göbeklitepe'nin ana kayasını oluşturan kireç taşı kayalıklarının (Schmidt, 2000) bulunduğu servis yolu aksı ve alanın dışında kalan çoğunlukla zeytin ağaçlarından oluşan tarım arazileridir. Bu alanlara kazı çalışmaları devam eden alanlar da eklenebilir. Çünkü kazı çalışması

devam eden alanlara ziyaretçilerin erişimi yasaklanmış ve bu alanlar sınırlama elemanları ile çevrilmiştir. Kireç taşı kayalıklarına servis yolu güzergâhındaki yolun iki yanında da rastlanılmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Servis Güzergâhı Yolundaki Kireç Taşı Kayalıklar

Çalışma alanının mekânsal çözümlemesinin tamamlanmasının ardından yöntemin diğer bir aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada alandaki mekânların birbiri ile olan ilişkileri belirlenmiştir. Mekânların birbiriyle olan ilişkilerini belirten ilişki matrisi Şekil 13'te gösterilmiştir. Matriste ilişkilendirme dereceleri yakın, orta yakın ve uzak olarak yapılmıştır. Matristeki mavi renkli nokta ilişkisi uzak derecede olan mekânları, yeşil renkli nokta ilişkisi orta yakınlık derecesinde olan mekânları, kırmızı renkli nokta ise ilişkisi yakın derecede olan mekânları temsil etmektedir.

Şekil 13. Alandaki Mekânların Birbiri ile Olan İlişkisi

Şekil 13 değerlendirildiğinde; servis yolu hem A bölgesinin hem de B bölgesinin kesişim alanı olduğu için iki bölgedeki mekânlardan bazıları ile yakın derece ve orta yakın derecede ilişkili olduğu görülmektedir. A bölgesinde yer alan otoparklar, ziyaretçi servisleri, sergileme merkezi, amfi tiyatro, ziyaretçi servis yolu, turnike alanı, ziyaretçi servisleri otoparkı mekânlarının istisnai olanları dışındakilerin birbiri ile yakın ve orta yakınlıkta ilişkilidir.

B bölgesindeki mekânların ise diğer bölgedeki mekânlarla ilişkisinin uzak derecede olduğu ve kendi içerisindeki mekânların ise genellikle yakın ve orta yakın derecede ilişkili olduğu belirlenmiştir. Genel

açıdan bakıldığında ise her iki bölgede yer alan mekânların birbirine yakın kümeleşmiş şekilde olduğu görülmüştür.

Mekânların birbiri ile olan ilişkilerinin değerlendirilmesinin ardından çalışmanın sonraki adımına geçilmiştir. Bu adımda Erduran Nemutlu vd. (2021)' in kentsel tasarımda alanların çok yönlü analizine yardımcı olduğunu belirttiği SWOT analizi Göbeklitepe Ören Yeri için de kullanılmıştır. Buna göre ören yeri alanının SWOT analizi Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Göbeklitepe Ören Yeri'nin SWOT Analizi

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
<ul style="list-style-type: none">-Alanın özel araçlarla ve şehir içi otobüs hatlarıyla ulaşılabilir olması-Alanın çok geniş bir arazi üzerinde kurulu olması-Farklı yaş grubu ve profilden turist sirkülasyonuna sahip olması-Alanın bilinen en eski dini yapı olması	<ul style="list-style-type: none">-Ören yeri alanının yakın çevresinde yerleşimin bulunmaması-Açık bir çevreye sahip olması-Alanın 1. derece sit alanı olması ve kazı çalışmalarının günümüzde de devam etmesi
Fırsatları	Tehditleri
<ul style="list-style-type: none">-Göbeklitepe'nin yüksek tanınırlığının Şanlıurfa ilinin turizm kapasitesini artmasına önemli derecede etki etmesi-Ören yerine ulaşımı sağlayan yola yakın alanlarda kafe ve restoran tarzı işletmelerin bulunması ile alanın bulunduğu Örencik köyünde istihdam olanaklarına zemin hazırlaması-Göbeklitepe'nin bir tapınak olmasından dolayı dini ritüellerini gerçekleştirmek isteyen farklı dinlere mensup turistler için çekici bir unsur olması	<ul style="list-style-type: none">-Çok geniş profilde ziyaretçi potansiyeline sahip olmasından dolayı alanın doğal peyzajının, canlı ve cansız kültürel peyzaj öğelerinin vandalizmden olumsuz etkilenebilecek olması-Ören yerinin bitkisel tasarımının sınırlama, yönlendirme ve gölgeleme öğeleri açısından zayıf olması ile alanın yapısal peyzaj elemanlarının iklimsel kaynaklı deformasyona açık olması-Ören yerinin otopark alanlarının yetersiz olmasından dolayı trafik sorunlarının yaşanması-Çevresinin açık olmasından kaynaklı rüzgâr ile taşınan tozların turistler üzerinde olumsuz etki yaratabilecek olması-Ören yerinin kırsal nitelik ile kentsel nitelik arasında kalması

Analizdeki güçlü yönler değerlendirildiğinde; ören yeri alanının hem şehir içi otobüs hatlarıyla hem de özel araçlarla kolay ulaşılabilir olması alanı ziyarete gelen turistler için önemli bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ören yerinin çok geniş bir alan üzerinde kurulu olması (Birinci vd., 2018), korunan alanlar dışındaki alanlarda peyzaj kalitesini arttıracak ve peyzaj tasarımına olanak sağlayacak imkân sunmaktadır. Farklı yaş grubu ve profilden turist sirkülasyonuna sahip olması, estetik açıdan ören yeri alanının peyzaj kalitesinin artırılması ile peyzaj tasarım çalışmalarının yapılmasını teşvik edebilecek özellikler taşımaktadır. Göbeklitepe'nin bilinen en eski dini yapı olması (Schmidt, 2010) turizm açısından alana marka değeri katmakta ve yüksek ilgi oluşturmaktadır.

Zayıf yönler değerlendirildiğinde; Alanın yakın çevresinde yerleşimin bulunmaması ve kireç taşından oluşan bir platoda göbeği andıran çıkıntı biçiminde olması ören yerini çevresel birçok etkiye açık hale getirmektedir (Schmidt, 2010). Ören yeri alanının 1. derece sit alanı olması (Kazancı & Adıyaman Lopes, 2022) ve kazı çalışmalarının günümüzde de devam ediyor olması (NTV, 2022) peyzaj çalışmalarında alan içerisinde tasarımsal kısıtlamalara sebep olacağı ön görülmektedir.

Analizdeki fırsatlar değerlendirildiğinde; Göbeklitepe Ören Yeri'nin 2018'de UNESCO Dünya Mimar Listesi'ne girmesi yurtdışında, 2019 yılının Göbeklitepe yılı ilan edilmesi yurt içinde ve "Tarihin Sıfır Noktası" gibi tanımlayıcı sloganlarla ifade edilmesi alanın marka değerini ve tanınırlığını arttırmaktadır. Böylece Şanlıurfa ilinin turizm kapasitesini önemli derece etkilemektedir. Ören yerine ulaşımı sağlayan yol yakınlarında bulunan restoran vb. işletmeler, alan içerisinde bulunan müze mağazası ve kafe işletmeleri başta alana en yakın yerleşim olan Örencik köyü ve Şanlıurfa genelinde istihdam için imkanlar sunmaktadır. Alan ziyareti sırasında karşılaşılan fakat kendilerinin görüntülenmesine izin vermeyen Şamanizm dinine mensup turistler gibi farklı dinlere mensup kişiler için bilinen en eski tapınak olan Göbeklitepe, farklı turistler açısından da bir çekici unsur oluşturmaktadır.

Analizdeki tehditler değerlendirildiğinde; ören yerinin farklı sosyokültürel, sosyoekonomik, yaş gibi ziyaretçi profillerine açık olması beraberinde ortak kullanımda olan peyzaj alanlarının, yapıların ve bitkisel varlıkların vandalizmden etkilenmesini açık hale getirmektedir. Ören yerinde mekânsal çözümleme aşamasında belirtildiği gibi çok az sayıda bitkisel tasarım bulunmaktadır. Mevcut bitkisel tasarımın da sınırlama, gölgeleme ve yönlendirme açısından zayıf olması, iklimsel değişikliklere bağlı genişleme, rüzgâr aşındırması veya rüzgâr taşınımı ile oluşabilecek zararları engelleyebilecek nitelikler yönünden yetersiz kalmaktadır. Bu durumda yapısal peyzaj elemanlarında aşınma, çatlama, ezilme gibi durumların görülmesi çok olası hale gelmektedir. Otopark alanlarının, tur otobüsleri gibi büyük araçlar tarafından sıkça kullanılması bakımından özel araçlar için olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ören yerinin açık çevrede bulunması sadece yapısal peyzaj elemanlarını değil aynı zamanda rüzgâr etkisiyle taşınabilecek tozdan dolayı ziyaretçilerin de rahatsız olmasına olanak sağlayabilecek durumdadır. Ören yerinin kırsal alanda bulunması aynı zamanda Haliliye merkez ilçesinin sınırları içinde bulunması alanı kırsal ve kentsel nitelik arasında bırakmaktadır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Tarihi ören yerleri, insanlık tarihini ve kültürel mirası anlamak için önemli bilgiler ile geçmişle bağlantı kurma fırsatı sunmaktadır. Kültürel mirasın korunduğu bu yerlerde hem ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılanmalı hem de koruma prensiplerine uygun çözümler geliştirilmelidir.

Bu kapsamda; Göbeklitepe ören yeri, açık bir müze niteliği taşımaktadır. Gününüze devam eden arkeolojik çalışmaların yanı sıra keşfedilen buluntular halkın ziyaretine sunulmuştur. Ulusal ve uluslararası alanda önemli bir değer olup dünya mirası olarak kabul görmüştür. Çalışmalar sonucunda elde edilen buluntular değerlendirildiğinde, o dönemde büyük bir toplumsal organizasyon ve iş birliği mevcut olduğunu görüşüne ulaşılmıştır.

Ören yeri, peyzaj mimarlığı disiplini kapsamında ele alınmış ve alanın mekânsal düzenlemesi, kullanımı, işlevselliği ve etkileşimini değerlendirmek için mekânsal çözümleme yapılmıştır. Çözümleme; mekânsal yerleşim, bitkisel ve yapısal mekânlar arası ilişki ve alanın güçlü/zayıf/fırsat/tehdit unsurlarını ortaya koyan SWOT değerlendirmesi gibi faktörlerden oluşmuştur.

Elde edilen bulguların değerlendirilmesinde tarihi çevrelerde mekânsal kompozisyonu incelemek için kullanabileceğimiz bir şablon oluşturmak mümkün olmuştur. Bu şablona göre tarihi çevrelerde mekânsal kompozisyon analiz etmek ve/veya planlamak için kullanılacak bir temel rehber niteliği taşıyacağı da ön görülmüştür. Ancak her tarihi çevre kendine özgüdür ve bu şablonun, çalışma alanının özelliklerine göre değişiklik göstermesi mümkündür.

Ören yerinde mekânsal kompozisyon irdelenirken ilk olarak bağlam analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda tarihi çevrenin adı ve konumu verilmiş, çevredeki önemli unsurlar listelenmiş ve alanın tarihi önemi ile kültürel değeri hakkında tanımlama yapılmıştır.

Alanda mevcut durum analizinde ise; mevcut hali ve mekânsal özellikleri ortaya konmuş, tarihi yapıların neler olduğu belirlenmiş ve varsa sorunlar ya da eksikler belirtilmiştir.

Mekânsal kullanımda açık alanın kullanım amaçları, potansiyeli sunulmuş, ziyaretçilerin etkileşimde bulunacakları alanlar ve bu alanları birbirine bağlayan ulaşım aksları belirlenerek oturma, dinlenme, etkinlik ve etkileşim mekânlarına yönelik tanımlamalar yapılmıştır. Bu aşamada açık alandaki amaç ve alan kullanımının neler olduğu sorgulanmıştır. Aynı zamanda mekânsal düzenlemeye göre mekânlar arasındaki ilişkinin tablosu ortaya çıkarılmıştır. Bu aşamada, mekânların birçoğunda birden fazla odak noktası olduğu saptanmıştır. Odak noktaları alanı kullanılabilir kılan ve alanı ziyaret etmede teşvik edici olan önemli unsurdur. Diğer bir ifadeyle ören yerindeki odaklar mekânsal yerleşimin ya da mekânsal kompozisyonun okunabilir olmasını kolaylaştıran en önemli mekânsal bileşendir.

Ulaşım akslarının mekânları arasındaki bağlantıyı kesintisiz sağladığını ve konforlu bir şekilde kullanıcının alanda ilerleyebildiğini ve rahatlıkla yürüyüş yapabildiğini göstermiştir. Bu değerlendirme, tarihi noktaları birbirine bağlayan aksları kolaylıkla okuyabilmemizi sağlamıştır.

Ören yeri içerisinde ziyaretçiler için kullanılan oturma alanları, dinlenme noktaları, çöp kutusu, oturma birimi, aydınlatma elemanları gibi konstrüksiyonel elemanların doğaya ve tarihi dokuya uygun olarak seçildiği gözlemlenmiştir.

Ayrıca alan bitkisel tasarım açısından da değerlendirildiğinde alanda bitki materyalinin tür çeşitliği açısından kısıtlı olduğu ve estetik olarak tekdüzelik yarattığı gözlemlenmiştir. Alanda bitkisel materyalin yoğunlaştırılması ve tür çeşitliğinin de yoğunluğa paralel olarak artırılması alanda görsel etkiyi de olumlu yönde etkileyecektir. Bitki çeşitliliği artırılırken ülkemizde ve bölgede doğal olarak yetişen ve Şanlıurfa'nın kurak ikliminde kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uyum sağlayacak türler kullanılabilir. *Nerium oleander*, *Vitex agnus-castus*, *Adonis flammea*, *Ceratocephalus falcatus* gibi türlerin kullanılması hem estetik katkı sağlayacak, hem kurakçıl peyzaj yaklaşımlarına uyum sağlayacak hem de dolaylı yoldan kentsel biyoçeşitliliğin korunması adına katkıda bulunacaktır. Böylece, disiplin yönünden ele aldığımızda tasarım ilkeleri bakımından destekleyici bir çözüm olduğu gözlemlenmiştir.

SWOT analizinde de belirtildiği üzere ören yeri alanının çok geniş arazide bulunuyor olması, özellikle A bölgesinin peyzaj potansiyelini ve bu potansiyelin geliştirilmesiyle beraber alanın marka değeriyle birleşmesi ören yerini aynı zamanda büyük bir rekreasyon alanı kimliğine de ulaştırabilir. Bunun yanında potansiyel gelişimle birlikte alanın farklı profildeki kullanıcılardan kaynaklı olarak vandalizmden korunması da peyzaj mimarlığı disiplinince gerek bitkilerle gerekse koruma ve yönlendirme elemanlarıyla yeni önlemler alınmasını gerektirecektir. Alandaki koruma ve yönlendirme elemanlarının, sirkülasyonun, oturma ve donatı elemanlarının alanın şu an ki durumunda yeterli olmasına karşın potansiyel gelişime bağlı olarak bu elemanların da geliştirilmesi gerekecektir. Bu çalışma ile beraber ülkemizde farklı dönemlere ait tarihi alan ve ören yerlerinin de peyzaj mimarlığı açısından mekânsal çözümleme çalışmalarının ve bu yönde değerlendirmelerinin yapılması bu alanların potansiyelinin ortaya çıkarılmasında ve geliştirilmesinde literatüre katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %50
2. Yazar = %50

Kaynaklar

- Açar, A. & Atalay, M. (2014). Kentli bireylerin kırsal mekân algısı ve kırsal mekân tüketimi: Antalya-Çakırlar örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(1), 1-19. <http://dx.doi.org/10.13114/MJH.201416419>.
- Altan Erol, C. (2021). *Enez Kent Merkezi ve Kalesinin Kültürel Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Işık Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. Veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (12.05.2023): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Biehl, K. S. (2014). Migration, urban space and diversity: a case from Istanbul. *Insight Turkey*, 16(4), 55-63.
- Birinci, S., Kaymaz, Ç. K. & Camcı, A. (2018). Göbekli Tepe'nin arkeolojik turizm potansiyelinin değerlendirilmesi (Şanlıurfa). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1351-1367.
- Çorbacı, Ö. L. & Ekren, E. (2022). Kentsel açık yeşil alanların kurakçıl peyzaj açısından değerlendirilmesi Ankara Altınpark örneği. *Peyzaj Araştırmaları ve Uygulamaları Dergisi*, 4(1), 1-11. <https://doi.org/10.56629/paud.1137410>.
- Dane, E. (2019). *Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Heybeliada Kent Dokusunda Mekânsal Çözümleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Kentsel Tasarım Programı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. Veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (12.05.2023): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Dülğaroğlu, O. (2022). Bir kültürel miras değeri olan Göbeklitepe Ören Yeri'nin marka kişiliği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 381-391. <https://doi.org/10.18506/anemon.1054952>.
- Göler, M. E. (2016). *Anadolu'nun İlk Tapınağı: Göbekli Tepe*. (Yüksek Lisans Tezi) Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, T.C. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye. Veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (12.05.2023): https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=YKlkMoJTzZMPFiPyYs12zQ&no=E1b_IknYhWAUbaVlUm9j6g.
- Gür, N. & Nemutlu, F. E. (2021). Tarihi alanlarda dikey bahçe kullanımı: Hasan Mevsuf Şehitliği örneği Çanakkale. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23(3), 792-807. <https://doi.org/10.24011/barofd.975280>.
- Gür, N. & Kahraman, Ö. (2022). The role of plant design in the landscape ergonomics of thermal tourism areas: The case of Eynal Thermal Springs, Simav-Kütahya. *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi (IJLAR)*, 6(2), 1-12.
- Gür, N. & Kahraman, Ö. (2023). Plant Species Selection for Vertical Garden Systems with Multi-Criteria Decision Making Techniques. *International Journal of Engineering Research and Development*, 15 (2) , 446-462. <https://doi.org/10.29137/umagd.1146322>.
- İrcan, M. R., & Duman, N. (2021). Standartlaştırılmış Yağış İndisi (SYİ) yöntemi ile Şanlıurfa ili kuraklık analizi. *Coğrafya Dergisi*, (42), 1-18.
- Kaya, Z. (2019). *Şehir ve Medeniyet Etkileşimi Bir Mekânsal Çözümleme Örneği: Anadoluhisarı*. (Yüksek Lisans Tezi). Küresel Şehirler ve İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı, Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C. Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. Veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (12.05.2023): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Kazancı, N. & Adıyaman Lopes, Ö. (2022). Stones of Göbeklitepe, SE Anatolia, Turkey: An example of the shaping of cultural heritage by local geology since the Early Neolithic. *Geoheritage*, 14(2), 57. <https://doi.org/10.1007/s12371-022-00694-9>.
- Kurt, A. O. & Göler, M. E. (2017). Anadolu'da ilk tapınak: Göbeklitepe. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1107-1138. <https://doi.org/10.18505/cuid.334942>.
- Mani, K., & Johnson-Laird, P. N. (1982). The mental representation of spatial descriptions. *Memory & Cognition*, 10(2), 181-187. <https://doi.org/10.3758/BF03209220>.
- Meydan Uygur, S. & Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.

- Gür, N. & Sağlık, E. (2024). Tarihin Sıfır Noktasında Bir Mekânsal Çözümleme Çalışması: Göbeklitepe Ören Yeri (Şanlıurfa). *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 76-91
- Nemutlu, F. E., Altıntaş, M., Akpınar, B. & Usta, R. T. (2021). Çanakkale Kepez Meydanı öneri peyzaj tasarımı. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 419-432. <https://doi.org/10.33202/comuagri.936670>.
- NTV (2022). Göbeklitepe 'de yeni bulgulara rastlandı. Erişim Adresi (10.02.2023): <https://www.ntv.com.tr/n-life/kultur-ve-sanat/gobeklitepede-yeni-bulgulara-rastlandi,-Ruxwpk50EShnUbxK9RgMA>.
- Onat, E. (1995). *Mimarlık Form ve Geometri*. İstanbul: Yem Kitabevi.
- Özcan, Z., Bayraktar, N., Görür, N. & Tekel, A. (2003). Kente dair analitik bir çözümleme: Sokaklar 'ilk yıl şehir planlama atölyesi deneyimi'. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(2).
- Sağlık, A., Kelkit, A., Sağlık, E., & Temiz, M., (2020). Tarihi Alanlarda Sürdürülebilir Sonuçlar İçin Peyzaj Tasarımı: Çanakkale Anadolu Hamidiye Tabyası. *GSI JOURNALS SERIE A: Advancements In Tourism, Recreation And Sports Sciences* , 2(2), 71-82.
- Sağlık, E. (2022). Biçim grameri ile mekânsal çözümleme: Örnek alan ÇOMÜ Terzioğlu Yerleşkesi. *Megaron*, 17(3), 560-574. <https://doi.org/10.14744/MEGARON.2022.32659>.
- Schmidt, K. (2000). Göbekli Tepe, southeastern Turkey: A preliminary report on the 1995-1999 excavations. *Paléorient*, 26(1), 45-54.
- Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe–the Stone Age Sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs. *Documenta Praehistorica*, 37, 239-256. <https://doi.org/10.4312/dp.37.21>.
- Şehla, C. (2010). *Kentsel Mekân Tasarımında Merdivenli Sokaklar Üzerine Tipolojik Bir Yaklaşım* (Yüksek Lisans Tezi). Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. Veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (12.05.2023): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Türk Dil Kurumu (2023). Mekân. Erişim Adres (20.02.2023): <https://sozluk.gov.tr/>.
- Topraklı, M. (2022). *Göbeklitepe Anıtsal Yapılarının Seramik Form Ve Yüzeylerde Yorumlanması* (Yüksek Lisans Tezi). Seramik Sanat Dalı, Seramik Anasanat Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C. Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye. Veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (12.05.2023): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Rekreasyonel Hizmet Kalitesi ve Davranışsal Niyet Arasındaki İlişki İçerisinde Heyecan Arayışının Düzenleyici Rolü*

Sevim KÜL AVAN, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği, sevim.kul@nevsehir.edu.tr, Nevşehir/Türkiye, ORCID: 0000-0003-3103-381X

Suat KARAKÜÇÜK, Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon, ksuatt@gmail.com, Yozgat, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9144-7307

Öz

Turizm olgusu içerisinde gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetler, turistlerin hem destinasyon hem de konaklama işletmesi tercih aşamasında etkilidir. Ayrıca bu faaliyetler destinasyon ve işletmenin kalitesinin, imajının ve çekiciliğinin artmasına etki eden unsurların başında bulunmaktadır. Bu çalışma rekreasyon hizmet kalitesi ile davranışsal niyet arasındaki ilişki içerisinde heyecan arama davranışının düzenleyici etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu bakış açısıyla Kapadokya Bölgesi'nde sıcak hava balonu deneyimi yaşayan yerli ve yabancı 603 turist üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Çalışma verilerini ve hipotezleri analiz etmek amacıyla Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modellemesi (KEKK-YEM), t testi ve ANOVA testleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, turistlerin hizmet kalitesi algılamaları ile rekreatif deneyime ve destinasyona yönelik davranışsal niyetleri arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Heyecan arama davranışının ise bu ilişki içerisinde kısmi de olsa düzenleyici etkisi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, turistlerin rekreasyon hizmet kalitesi algılamalarının, heyecan arayışlarının ve destinasyona yönelik davranışsal niyetlerinin cinsiyet, yaş, medeni durum, seyahat etme sıklığı ve destinasyona gelme sayılarına göre farklılık gösterdiği, uyruğun ise farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, Rekreasyon hizmet kalitesi, Davranışsal niyet, Heyecan arayışı.

The Moderating Role of Sensation Seeking on the Relationship between Recreational Service Quality and Behavioral Intention

Abstract

Recreational activities are effective in both the destination and accommodation business preference stage of tourists. Also, these activities are the factors that affect the increase of the quality, image and attractiveness of the destination and business. This study was conducted to determine the moderator effect of sensation seeking behavior in the relationship between recreational service quality and behavioral intention. From this point of view, a survey was conducted on 603 tourists who had a hot air balloon experience. KEKK-YEM, t-test and ANOVA tests were used to analyze the study data. As a result, it was determined that there is a positive and significant relationship between tourists' perceptions of service quality and their behavioral intentions towards recreational experience and destination. And determined that sensation seeking behavior has a partial moderator effect in this relationship. Moreover, it was determined that tourists' perception of recreational service quality, sensation seeking and behavioral intentions towards the destination differed according to gender, age, marital status, frequency of travel and number of visits to the destination.

Keywords: Recreation, Recreational service quality, Behavioral intention, Sensation seeking.

* Bu çalışma için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 29/09/2020 tarih ve 10 sayılı toplantıda, 11054618-302.08.01 sayılı karar ile "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

Recreational activities carried out within tourism activities are one of the factors that contribute to the increase in the quality, image and attractiveness of the business and destination, as well as the preference of tourists for both the accommodation business and the tourism destination. It has been observed that many studies have been carried out in recent years on the evaluation of the relationship between the service quality and behavioral intention of the outdoor recreation activities offered in the destination. However, no study has been found in the literature investigating whether adventure recreation and tourism activities have an effect on service quality assessment and excitement-seeking behavior in consumers' behavioral intentions. The aim of this study is to examine the relationship between the perceived service quality levels after the recreational activity experienced by the tourists participating in the hot air balloon tour evaluated within the scope of adventure recreation and the behavioral intentions of the tourists towards the balloon tour and the destination offered, and to reveal the regulatory effect of excitement-seeking behaviors within this relationship.

The research population consists of tourists who experienced hot air balloons in the Cappadocia Region in 2020-2021. The research sample consists of 603 domestic and foreign tourists who had a balloon tour experience. In order to collect the study data, a Turkish and English scale form was prepared for the content of the study. In the first part of the scale, questions about the demographic information of tourists are included. In the second part, the "Excitement Seeking Scale" developed by Hoyle et al. in 2002 and adapted into Turkish by Çelik and Turan (2016) and the "Recreational Service Quality Scale" developed by Mackay & Crompton in 1990 were used. However, Kim et al. (2015) have a behavioral intention for the experience prepared for nature-based activities, Baker and Crompton (2000) have a reengagement intention scale, and Mao and Zhang (2014), Lee et al. (2005) have a destination-oriented behavioral intention scale adapted from the scale developed to measure behavioral intention. The data of the study were collected immediately after the participation of the tourists in the hot air balloon experience by obtaining permission from the balloon enterprises, by applying it to the tourists who had balloon experience in the facility where the tourists stayed and in the food and beverage enterprises in the destination.

Partial Least Squares Structural Equation Modeling (KEKK-YEM), t test and ANOVA tests were used to measure the data collected from the study and the determined hypotheses. KEKK-YEM is a data analysis technique that has been used in Structural Equation Modeling in recent years, especially in the field of tourism (Hair, Sarstedt, Ringle, Mena et al., 2012; Uşaklı & Küçükergin, 2018). One of the reasons for choosing PLS-SEM is that there are a large number of variables in the model, as well as one regulatory variable that is expected to be effective in the relationship. SmartPLS 3.0 was used as software for data analysis (Ringle et al., 2015). In order to measure the validity and reliability of the scales, average variance and structure reliability tests were performed to determine whether convergent validity was achieved. As a result of the analysis, it was observed that all AOV values were higher than 0.50.

Based on this result, it can be stated that it meets the criterion for convergent validity (Fornell & Larcker, 1981). Structure reliability (ROI) values are shown as evidence to determine internal consistency, and ROI values should be between 0.70 and 0.95. According to the result, it was seen that all values were within the specified number range. Based on this, it was confirmed that the scales were valid and reliable. Because the fact that the values are within the specified number range provides evidence of internal consistency (Hair et al., 2017).

According to the research findings; reliability ($\beta=0.230$, $p<0.05$), assurance ($\beta=0.231$, $p<0.05$) and empathy ($\beta=0.394$, $p<0.05$) were found to have a positive and significant effect on behavioral intention towards recreational activity, while physical characteristics ($\beta = -0.138$, $p>0.05$) and enthusiasm ($\beta = -0.119$, $p>0.05$) were not found to have a significant effect. While destination-oriented behavioral intentions were positively and significantly affected by reliability ($\beta=0.169$, $p<0.05$), enthusiasm ($\beta= 0.130$ $p<0.05$) and empathy ($\beta=0.550$, $p<0.05$), physical characteristics ($\beta=0.027$, $p>0.05$) and assurance ($\beta = -0.004$, $p>0.05$) were

not significantly affected. The increase in the regulatory variable strengthens the relationship between reliability and behavioral intention towards recreational activity. The effect of the interaction between enthusiasm and excitement on behavioral intention towards recreational activity is positively significant ($\beta=0.255$, $p<0.05$). The fact that the effect of empathy's interaction with excitement on behavioral intention for recreational activity is significant ($\beta = -0.162$, $p<0.05$) indicates that excitement has a regulatory role in the effect of empathy on behavioral intention for recreational activity. Excitement plays a role in reducing the effect of empathy on behavioral intention towards recreational activity. In other words, higher level of excitement refers to the formation of a relationship between lower level of empathy and behavioral intention towards recreational activity. The effect of the interaction of physical characteristics with excitement on behavioral intention towards the destination is positive and significant ($\beta=0.097$ $p<0.05$). According to this finding, the relationship between physical characteristics and behavioral tendencies towards the destination increases with the increase in excitement. The effect of the interaction of enthusiasm and excitement on behavioral intention towards the destination is positive and significant ($\beta=0.251$ $p<0.05$). Accordingly, excitement increases the relationship between enthusiasm and behavioral intention towards the destination. The interaction between empathy and excitement negatively and significantly affects the behavioral intention towards the destination ($\beta = -0.354$ $p<0.05$), weakening the relationship between empathy and behavioral intention towards the destination.

From the study, it was concluded that the reliability, assurance and empathy sub-dimensions of recreational service quality positively and significantly affect behavioral intentions towards recreation. Based on this, it can be said that the fact that the personnel working in the business offering recreational activity can give confidence and the positive behavior of the personnel towards the tourists will greatly affect the behavioral intentions of the tourists. In addition, it was concluded that the physical characteristics and enthusiasm sub-dimensions did not have a significant effect on the behavioral intention of individuals towards recreational activities. Based on this result, it is understood that the physical characteristics of the enterprise and the enthusiasm of the personnel at the stage of providing the service are a situation that tourists do not attach importance to in terms of their post-service behavior. Since not all dimensions had a significant effect, it was determined that recreational service quality partially positively affected behavioral intention for recreational activity. It was concluded that the reliability, enthusiasm and empathy sub-dimensions of recreation service quality positively and significantly affect the behavioral intentions towards the destination in the case that recreation service quality affects the behavioral intentions towards the destination. It was determined that physical characteristics and assurance did not affect it in a statistically significant way. Based on this, it can be said that recreational service quality positively affects the behavioral intention towards the destination, albeit partially. This result is consistent with previous studies (Ayyıldız, 2020; Yeşildağ, 2020; Sert & Karacaoğlu, 2018; Yayla, 2017; Hall et al., 2016; Su et al., 2016; Akkılıç & Varol, 2016; Su et al., 2015; Jin et al., 2015; Allameh et al., 2015; Stylidis et al., 2015; Jin et al., 2013; Moon et al., 2013; Wu et al., 2013; Chen et al., 2011; Gonzales & Brea, 2005; Lee et al., 2004; Alexandris et al., 2002; Murray & Howart, 2002; Tion-Cole et al., 2002; Tomas et al., 2002; Baker et al. & Crompton, 2000). From this point of view, it can be said that if recreation and tourism enterprises improve their quality, they can gain an advantage in terms of being preferred again and being recommended to others. In this respect, it is deemed necessary for both business and destination managers to revisit their marketing strategies, focus on important elements and develop innovative strategies for these elements in order to gain an advantage over their competitors and be successful in the long term.

The search for excitement, which was included as a regulatory factor in the research model, was found to have a regulatory (moderator) effect between the reliability, enthusiasm and empathy dimensions of recreational service quality and behavioral intention towards recreational activity. As an important result, although the eagerness dimension does not significantly affect behavioral intention for recreational activity, it is determined that eagerness is a factor that increases the effect of eagerness on behavioral intention as a result of evaluating excitement seeking as a regulatory factor. In summary, the relationship between enthusiasm and behavioral orientation towards recreational activity increases with the increase in excitement.

1. Giriş

Son yıllarda rekreasyon işletmeleri sayısında ve faaliyetlerin çeşitlenmesinde büyük bir artış görülmektedir. Artan işletme sayısı rekabeti artırmakta ve hizmet sunumu aşamasında işletmeleri diğer işletmelerden farklı olmaya yöneltmektedir. Rekreasyon işletmeleri müşterilerinin devamlılığını sağlamak ve yeni müşteriler kazanmak için farklı uygulamalar yapmaktadır. Bunlar içerisinde en önemlisi ise, sunulan hizmetin kalitesini arttırmak olarak görülmektedir. Çünkü hizmet sektörünün gelişmesi ve büyümesi, daha büyük pazar içerisinde rekabetin yaşanması bireylerin kalite konusunda daha bilinçli olmalarını sağlamış, işletmeler için ise kalite konusuna daha çok önem verilmesi gerektiği bilinci yerleşmiştir (Polat vd., 2013). Bu açıdan diğer işletmelerde olduğu gibi rekreasyon işletmelerinin de hizmet kalitesinde önemli olduğu söylenebilmektedir.

Turistik destinasyonlarda sunulan rekreatif faaliyetlerin olumlu şekilde tamamlanması, turistlerin hem rekreasyon işletmesinden hem de destinasyondan memnun ayrılmasını sağlamak ve sonrasında turistlerin yeniden aynı destinasyonu ziyaret ederek aynı deneyimi tekrar yaşamalarına katkıda bulunması açısından önemli olduğu bilinmektedir. Bunun yanında destinasyon için de önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Karaküçük ve Kül Avan (2020)'ın yaptığı çalışma sonucunda turistlerin destinasyona gelmesinin yerel halk üzerinde etkili olan olumlu sonuçlar içerisinde en fazla geliri artırması, istihdam sağlaması ve bölgenin tanıtımı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Destinasyonlar açısından doğal çevre çok önemlidir. Destinasyon yanında çevre ve insan arasında hem ekonomik ve sürdürülebilirlik açısından hem de turizm ve pek çok rekreasyonel faaliyetler açısından ilişki bulunmaktadır (Karaküçük, 2008).

Turizm faaliyetleri içerisinde gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetler, turistlerin hem konaklama işletmesini hem de turizm destinasyonunu tercih etmesinde bununla birlikte işletme ve destinasyonun kalitesinin, imajının ve çekiciliğinin artmasına katkı sağlayan faktörlerin başında gelmektedir. Kısacası hizmet kalitesinin artmasıyla müşteri tatmininin de artacağı, bununla birlikte de davranışsal niyetlere olumlu şekilde yansıtacağı düşünülmektedir.

Açık alan rekreasyon faaliyetleri kara, su, kar, buz ve havada yapılan faaliyetler şeklinde sınıflandırılmaktadır (Ardahan vd., 2017: 132). Destinasyon içerisinde sunulan açık alan rekreasyon faaliyetlerinin hizmet kalitesi ile davranışsal niyet ilişkisi değerlendirmesi üzerine son yıllarda çok sayıda çalışmalar yapıldığı gözlenmiştir. Fakat literatürde macera rekreasyonu ve turizm faaliyetlerinin hizmet kalitesi değerlendirmesi ve tüketicilerin davranışsal niyetleri içerisinde heyecan arama davranışının etkisi olup olmadığını araştıran herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu çalışmanın amacı, macera rekreasyonu kapsamında değerlendirilen sıcak hava balonu turuna katılan turistlerin deneyimledikleri rekreasyon faaliyeti sonrası algılanan hizmet kalitesi düzeylerini ile turistlerin balon turuna ve sunulan destinasyona yönelik davranışsal niyetlerinin ilişkisini incelemek ve bu ilişki içerisinde heyecan arama davranışlarının düzenleyicilik etkisini ortaya koymaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde rekreasyon hizmet kalitesi, davranışsal niyet, heyecan arama davranışı konusunda kavramsal çerçeveye değinilmiştir.

2.1. Rekreasyon Hizmet Kalitesi

Günümüzde bireyler zorunlu ihtiyaçları dışında kalan serbest zamanlarını iyi ve verimli şekilde geçirebilmek için rekreatif ürün ya da hizmet satın almaktadır. Rekreatif faaliyetlere tüm yaş ve gruptan kişiler, bireysel ve grup şeklinde katılım sağlayabilir (Karaküçük, 2008: 211).

Hizmet kalitesi, tüketicilerin istek ve gereksinimlerinin giderilme derecesi olarak ifade edilmektedir (Lewis & Mitchell, 1990). Son yıllarda rekreasyon hizmeti sunan işletmelerde önemli ölçüde artış gözlenmektedir. Yeni rekreatif faaliyetlerin ortaya çıkması bu sektör içerisinde rekabet oluşmasına neden

olmaktadır. Düzenlenen rekreatif organizasyonlarının çeşitliliği hizmet kalitesi algısını artırabilmektedir. Herhangi bir rekreasyon işletmesinde işgörenlerin tüketicilere yönelik sergilediği davranışların, verdikleri doğru ve güvenilir bilgiler ve kurdukları iyi ilişkiler sayesinde tüketicilerin rekreatif faaliyetlere yönelik hizmet kalitesi değerlendirmeleri açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bunun yanında rekreasyon işletmelerinde sunulan hizmetin beklenen derecede ya da daha üst düzeyde kaliteli olması açısından diğer işletmelerde olduğu gibi hizmet sunacak işletmenin, tüketici beklentilerini karşılaması, işgörenlerin sunulan etkinlikler hakkında bilgili ve donanımlı olması beklenmektedir. Bu nedenden dolayı sunulan hizmetlerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi tüketicilerin memnuniyet düzeylerinin artırılması ve dolayısıyla hizmet kalitesi algılamaları açısından olumlu sonuçlar sağlayacaktır.

Rekreasyon işletmesi işgörenlerinin sunulacak rekreatif etkinlik konusunda yetkinliğinin yanında, etkinliğe uygun alan, hizmet sunulacak grup vb. özellikler konusunda da bilgili olması beklenmektedir. Çünkü rekreasyonel hizmetlerin farklı durumlarda çeşitli özelliklere sahip kişilere hizmet sunmayı ve kişilere özel programlamalar planlayıp geliştirmeyi gerekli kılmaktadır. Hizmet sunumunda işgörenlerin herhangi bir riskli durumdan kaçınması, olası bir risk durumunda ise hızlı ve etkili kararlar alıp onunla baş edebilecek becerilere sahip olması, kısacası güvenli şekilde hizmet sunup hizmeti devam ettirmesi beklenmektedir. Olası bir tehlike durumunda ise nasıl davranacağını bilmesi ve güvenli bir çözüm bulabilmesi gerekmektedir.

2.2. Davranışsal Niyet

Davranışsal niyet, tüketicilerin hizmet sunumu sonrasında, o işletme ya da organizasyondan hizmet alımını devam ettireceklerinin veya o işletme ya da organizasyondan hizmet alımını bırakacaklarının göstergesidir (Lin & Hiesh, 2005). Kısaca davranışsal niyet tüketicilerin hizmet alımı sonrasında sergileyeceği davranış olarak belirtilebilmektedir

Araştırma kapsamında destinasyona yönelik davranışsal niyet ve rekreasyona yönelik davranışsal niyet araştırılmıştır davranışsal niyet kapsamında yeniden satın alma (tekrar deneyimleme) ve başkalarına tavsiye etme boyutlarının bulunduğu bilinmektedir. Tekrar satın alma turizm sektörü için tüketicilerin hizmet sunumundan memnun kalması durumunda tekrar destinasyonu ziyaret etmesini, rekreasyon faaliyetleri için ise hizmeti tekrar satın almasını ifade etmektedir. Kozak (2003) destinasyonun ulaşım şartlarının, fiyat politikasının, yiyecek ve içecek hizmetlerinin, konaklama hizmetlerinin, eğlence çeşitliliğinin, yerel halk ve esnafın davranışlarının destinasyonun değerlendirilmesinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Tavsiye etme boyutu ise, tüketicilerin mal ve hizmet alımında sonra işletme ya da destinasyona karşı olumlu düşünce içerisinde olması ve çevresinde bulunan kişilere ya da potansiyel tüketicilere işletme ve destinasyonu önermesi olarak ifade edilebilmektedir (Arlı, 2011). Herhangi bir deneyim sonrasında oluşan yüksek derecede tatminin kişilerde çoğunlukla başkalarına öneride bulunma ile sonuçlandığı ifade edilmiştir (Bigne vd., 2001). Turizm açısından Silik ve Ünlüöneren (2018) hizmet kalitesinin yüksek olması durumunda tüketicilerin çevresinde bulunan diğer bireylerin de aynı deneyimi yaşamalarını istemeleri doğrultusunda onlara tavsiye etmede bulunmaya meyilli olduklarını belirtmiştir.

2.3. Heyecan Arama Davranışı

İnsanlar günlük rutinlerinden uzaklaşıp farklı faaliyetlere ilgi duyarak farklı eğilimlere yönelmektedir. Heyecan arama, sıradanlığın dışında, alışlagelmişten farklı, yüksek oranda heyecan ve deneyim yaşama isteği ve bu deneyim için fiziki, sosyal, maddi ve hukuki açıdan risk almayı göze alan kişilik özelliği olarak belirtilmiştir (Zuckerman, 1994). Bu özelliğe sahip kişiler hayatları içerisinde adrenalini yaşama gereksinimi hissetmekte ve durağan sabit durumlardan kaçma eğilimindedir (Lepp & Gibson, 2008; Page vd., 2005). Bu durumda ise heyecan içeren faaliyetlere yönelmektedir.

Swarbrooke vd. (2003) riskli spor faaliyetlerini tercih eden kişilerin heyecan kişilerin bungee jumping, dağcılık gibi heyecan içerikli faaliyetlere diğer faaliyetlerden fazla çok yöneldiğini ifade etmiştir. Bunun

yanında heyecan arayışı adrenalin içerikli, doğa içerisinde gerçekleştirilen, heyecan ve riskli macera sporlarına yönelimin daha çok etkilemesi beklenmektedir (Yıldırım, 2018).

Rekreatif açıdan heyecan arayışı konusunda kayak ve snowboardçular (Demircan, 2019), yelken ve rüzgâr sörfçüleri (Tarcan, 2019), korku evlerine giden bireyler (Yumuk, 2019), yamaç paraşütçüleri (Beşikçi, 2016), sırt çantalı seyyahlar (Fuchs, 2013), kaya tırmanışçıları (Wang, 2012), ekstrem sporlara katılan bireyler (Şimşek, 2011; Bennet vd., 2003), macera içeren aktivitelere katılan bireyler (Hsieh, 2007) ve tırmanışçılar (Breivik, 1997) üzerine çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Son yıllarda dünya genelinde büyük ekonomiye sahip olan ve heyecan içeren tema parkların sayısı artmaya başlamıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Çin’de büyük oranda fazladır. En çok tercih edilen tema parklar sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri’nde yer alan Magic Kingdom Theme Park, Disneyland Park ve Japonya’da bulunan Tokyo Disneyland olduğu belirlenmiştir (Theme Index, 2022). Bu parkların ülkelerine yüksek oranda turizm geliri sağladığı bilinmektedir.

3. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde evren ve örneklem, veri toplama yöntemi ve veri analiz yöntemlerine değinilecektir.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırma evreni 2020 ve 2021 yılı içerisinde Kapadokya Bölgesi’nde sıcak hava balonu deneyimi yaşayan turistlerden oluşmaktadır. Balon turu deneyimi yaşayan bireylerin hepsinin turist olup olmadığı belirlenemediği için evren büyüklüğü belirlenememektedir. Evren büyüklüğü bir milyon üzeri olan durumlarda %95 güven aralığı ve %5 hata payıyla örneklem olarak 384 sayısının birçok araştırma için uygun olduğu açıklanmaktadır (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2014). Bundan yola çıkarak araştırma örneklemini 2020 Ekim-Kasım-Aralık ve 2021 yılı Ocak-Şubat ve Mart ayları içerisinde balon turu deneyimi yaşayan gönüllü 603 yerli ve yabancı turist oluşturmaktadır. Çalışma için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan 29/09/2020 tarih ve 10 sayılı toplantıda, 11054618-302.08.01 sayılı karar ile “Etik Kurul Onayı” alınmıştır.

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Çalışma verilerinin toplamak için çalışmanın içeriğine yönelik Türkçe ve İngilizce ölçek formu hazırlanmıştır. Ölçeğin birinci kısmında turistlerin demografik bilgilerine ilişkin sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise 2002 yılında Hoyle vd. tarafından geliştirilen, Türkçe’ye uyarlaması Çelik ve Turan (2016) tarafından yapılan “Heyecan Arayışı Ölçeği”, 1990 yılında Mackay ve Crompton’un geliştirdiği “Rekreasyonel Hizmet Kalitesi Ölçeği”, Kim vd., (2015)’nin doğa temelli faaliyetlere yönelik hazırladığı deneyime yönelik davranışsal niyet ölçeği ile tekrar katılım niyeti ifadesi olan davranışsal niyet Baker ve Crompton (2000)’un yeniden katılım niyeti ölçeği ile Mao ve Zhang (2014), Lee vd. (2005)’nin davranışsal niyeti ölçmek amacıyla geliştirdiği ölçekten uyarlanan destinasyona yönelik davranışsal niyet ölçeği bulunmaktadır.

Çalışmanın verileri üç şekilde toplanmıştır. Veriler balon işletmelerinden izin alınarak turistlere sıcak hava balonu deneyimine katılımlarının hemen sonrasında, turistlerin konakladıkları tesis içerisinde ve destinasyonda bulunan yiyecek-içecek işletmeleri içerisinde balon deneyimi yaşamış turistlere uygulanarak toplanmıştır. Toplanan verilerden 603 anket analiz kapsamına dahil edilmiştir.

3.3. Veri Analiz Yöntemi

Çalışma kapsamında balon deneyimi yaşayan tursitlerin rekreasyonel hizmet kalitesi algılamalarının ve deneyime ve destinasyona yönelik davranışsal niyetleri üzerine etkileri araştırılmıştır. Bununla birlikte balon deneyimi yaşayan turistlerin algıladıkları hizmet kalitesinin davranışsal üzerinde etkileri içerisinde heyecan arama davranışlarının düzenleyici rolü olup olmadığı incelenmiştir.

Bu kapsamda hazırlanan araştırma modeli için Yapısal Eşitlik Modellemesi içerisinde “Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modellemesi (KEKK-YEM)’den yararlanılmıştır. KEKK-YEM, Yapısal Eşitlik Modellemesi içerisinde son yıllarda özellikle turizm alanında çoğunlukla kullanılan bir veri analiz tekniğidir (Hair, Sarstedt, Ringle, Mena vd., 2012; Uşaklı & Küçükergin, 2018). KEKK-YEM’in tercih edilme sebeplerinden biri, modelde fazla sayıda değişken olması yanında bunlar içerisinde ilişkide etkili olması beklenen bir tane düzenleyici değişken olmasıdır. Chin (1998) böyle karmaşık yapılar için KEKK-YEM kullanmanın uygun olduğunu belirtmiştir. Hair vd. (2017) KEKK-YEM’i sürekli değişkenin düzenleyici bir konumda yer alıp, etkileşimli etkiyi oluşturduğu modeller için kullanılmasının uygun olduğu bir teknik olarak belirtmiştir. Verilerin analizi için yazılım olarak ise, SmartPLS 3.0 kullanılmıştır (Ringle vd., 2015).

Veri analizinde öncelikle veri eleme süreci yapılmıştır. Bu süreç Hair vd. (2009)’in önerdiği aşamalar dikkate alınarak tamamlanmıştır. Heveslilik boyuna ilişkin bir ifadede kayıp değer tespit edilmiştir ve bu kayıp değerlerin giderilmesi amacıyla ortalama atama yönteminden yararlanılmıştır. İkinci olarak uç denek tespiti için Mahalanobis uzaklığına bakılmıştır. Mahalanobis uzaklığını inceleme aşamasında Hair, Babin, Babin, Anderson vd. (2013, s.65)’nin önerdiği değerler dikkate alınmıştır. İki adet uç denek tespit edilmiş (Katılımcı 5 ve Katılımcı 530) ve veri setinden çıkartılmıştır (Mahalanobis D (39) > 110,77812, p<.001). Sonrasında basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Curran vd. (1996)’in basıklık ve çarpıklık değerlerinin önerilen değerleri (± 2 ile ± 7 arası) ihlal etmemesi nedeniyle normal dağılımın sağlandığı anlaşılmıştır.

Ölçeklerin geçerliği ve güvenilirliğini ölçmeye yönelik, yakınsak geçerliğin sağlanıp sağlanmadığını belirlemek için açıklanan ortalama varyans ve yapı güvenilirliği testleri yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda her bir açıklanan varyansın 0,50’den büyük olması beklenmektedir. Analiz sonucu AOV değerlerinin tümünün 0,50’den yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuca dayanarak yakınsak geçerlik ile ilgili kriteri sağladığı belirtilebilir (Fornell & Larcker, 1981). İçsel tutarlılığın tespit edilmesi için yapı güvenilirliği (YG) değerleri kanıt olarak gösterilmektedir ve YG değerleri 0,70 ile 0,95 arasında olmalıdır. YG’ye değerlerinin hesaplanmasında aşağıdaki formülden yararlanılmıştır.

$$\text{Yapı güvenilirliği formülü: } \rho_c = \frac{(\sum_i l_i)^2}{(\sum_i l_i)^2 + \sum_i \text{var}(e_i)}$$

Sonuca göre tüm değerlerin belirtilen sayı aralığında olduğu görülmüştür. Buna dayanarak ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğu kesinleştirilmiştir. Çünkü değerlerin belirtilen sayı aralığında olması içsel tutarlılığın olduğuna bir kanıt sunmaktadır (Hair vd., 2017).

4. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların demografik özellikleri ve ziyaretlerine ilişkin bulgulara, ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistiksel bulgulara, dışsal modele ilişkin bulgulara, içsel modele ilişkin bulgulara ve hipotezlerin test edilmesine değinilecektir.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Ziyaretlerine İlişkin Bulgular

Tablo 1’de turistlerin demografik özelliklerine göre dağılımları görülmektedir. Tabloya göre kadın ve erkek katılımcıların sayısının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların %51,7’sinin erkek, %48,1’inin ise kadın olduğu, yaş dağılımları incelendiğinde ise 25-40 yaş aralığında katılımcıların %38,6 yer almaktayken, 41-56 yaş aralığında katılımcıların %32,8 olduğu görülmektedir. Sırası ile %14,3 ve %13,9 oranları ile 57 ve üzeri yaş ve 24 ve üzeri yaş aralığındaki katılımcılar olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında, evli olanların %69,5 ile öne çıktığı tespit edilmiştir. Son olarak katılımcıların milliyetleri incelendiğinde çoğunluğun %52,4 oranı ile TC vatandaşı olduğu, yabancı uyrukluların oranının ise oldukça yakın bir biçimde %47,6 olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 1. Turistlere Ait Demografik Bulgular

Değişkenler	Gruplar	F	%
Cinsiyet	Erkek	312	51,7
	Kadın	290	48,1
	Kayıp Değer	1	0,2
	Toplam	603	100
Yaş	24 yaş ve altı	86	14,3
	25-40	233	38,6
	41-56	198	32,8
	57 ve üzeri	84	13,9
	Kayıp Değer	2	0,3
	Toplam	603	100
Medeni Durum	Evli	419	69,5
	Bekar	183	30,3
	Kayıp Değer	1	0,2
	Toplam	603	100
Milliyet	TC vatandaşı	316	52,4
	Yabancı	287	47,6
	Toplam	603	100

4.2. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatiksel Bulgular

Bu bölüm içerisinde Rekreasyon Hizmet Kalitesi, Davranışsal Niyet ve Heyecan Arama Davranışı ölçeklerine ilişkin tanımlayıcı istatistiksel değerler yer almaktadır.

Tablo 2’de değişkenlerin tümünün genel ortalama ve standart sapması görülmektedir. Rekreasyon hizmet kalitesi ölçeğine yönelik ortalamalara bakılacak olursa; fiziksel özellikler ($\bar{x}= 4,48$), güvenilirlik ($\bar{x}= 4,43$), heveslilik ($\bar{x}= 4,45$), güven ($\bar{x}= 4,31$), empati ($\bar{x}= 4,31$) olduğu tespit edilmiştir. Davranışsal niyet ölçeğinin ortalamasının rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet ($\bar{x}= 4,01$), destinasyona yönelik davranışsal niyetin ($\bar{x}= 4,51$) olduğu görülmektedir. Heyecan arayışına ilişkin ortalamanın ise ($\bar{x}= 3,90$) gözlenmektedir.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Genel Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Genel Ortalama	Genel Standart Sapma
Rekreasyon Hizmet Kalitesi		
Fiziksel özellikler	4,48	,79
Güvenilirlik	4,43	,64
Heveslilik	4,45	,70
Güven	4,31	,65
Empati	4,31	,78
Davranışsal Niyet		
Rekreatif Faaliyete Yönelik	4,01	,72
Destinasyona Yönelik	4,51	,76
Heyecan Arama Davranışı	3,90	,72

4.3. Dışsal Modele İlişkin Bulgular

KEKK-YEM kullanımında, ilk olarak dışsal modele ilişkin sonuçlar incelenmektedir. Bu incelemenin ardından gerekli şartlar sağlandıktan sonra içsel modelin ve buna bağlı olarak hipotezlerin sonuçlarının incelenmesi söz konusu olacaktır (Hair vd., 2017; Uşaklı & Küçükergin, 2018) .

KEKK-YEM’ de dışsal modelin değerlendirilmesi aşamasında önemli olan diğer kriter ayırt edici geçerlik değeridir. Ayırt edici geçerlik için Fornell- Larcker kriterleri dikkate alınmıştır. Bu kriterde AOV değerlerinin karekökünün diğer boyutlarla olan korelasyonundan büyük olması şarttır. Tablo 3 ‘de her

yapının AOV değerinin karekökünün, yapının diğer yapılarla olan korelasyon değerinin üstünde olduğu görülmüştür. Bu değerlere göre çalışmamızın ayırt edici geçerliği sağlandığı belirlenmiştir (Fornell & Larcker, 1981).

Tablo 3. Ayıt Edici Geçerlik Ve Korelasyon Katsayıları Değerleri

	DYDN	Empati	Güvence	Fiziksel Özellikler	Güvenilirlik	Heveslilik	Heyecan arama	RFYDN
DYDN	0,904							
Empati	0,797	0,826						
Güvence	0,611	0,698	0,781					
Fiziksel Özellikler	0,660	0,741	0,727	0,863				
Güvenilirlik	0,698	0,765	0,707	0,759	0,772			
Heveslilik	0,690	0,772	0,707	0,767	0,697	0,844		
Heyecan arama	0,506	0,576	0,386	0,475	0,477	0,520	0,733	
RFYDN	0,530	0,536	0,483	0,404	0,506	0,402	0,317	0,719

Not: 1- DYDN: Destinasyona Yönelik Davranışsal Niyet; RFYDN Rekreatif Faaliyete Yönelik Davranışsal Niyetler

2- Kalın yazılan değerler, AOV değerlerinin karekökünü ifade etmektedir.

4.4. İçsel Modele İlişkin Bulgular ve Hipotezlerin Test Edilmesi

Dışsal modele ilişkin incelemeler yapıldıktan sonra içsel modele yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Sonrasında ise hipotez testlerine ilişkin analizlere geçilmiştir (Garson, 2016; Hair vd., 2017).

Tablo 4'de içsel model değerleri yer almaktadır. İçsel model incelemesinde farklı kriterler bulunmaktadır. Çoklu bağıntıya yönelik sorunun olup olmadığını tespit etmek amacıyla VIF değerleri incelenmiştir. Tabloya göre her bir değer 5'ten küçük değildir. Hair vd.(2017) 'ye göre bu sonuçlardan çoklu bağıntı sorununun olmadığı anlaşılmaktadır. Modeldeki yordayıcılığı tanımlayabilmek adına R² sonuçlarına bakılmıştır. Değerlendirme 0,25, 0,50 ve 0,75 olarak belirlenen eşiklere göre sırası ile sonuçların zayıf, orta dereceli ve önemli şekilde olduğu belirtilebilmektedir (Hair vd.,2011). Çalışma sonucumuza göre rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet için R² 0,335 olduğundan zayıf; destinasyona yönelik davranışsal niyet için R² 0,662 olduğundan dolayı ise orta dereceli biçimde bir yorum yapılabilir. f² sayesinde etki büyüklüğüne yönelik yorum yapabilmek mümkün olmaktadır. 0,02, 0,15 ve 0,35 belirlenen kriterlere göre hesaplanan etki büyüklüğü değerleri küçük, orta ve büyük biçiminde sıralanmaktadır. Bu sonuçlara göre, en büyük etkinin empati boyutunun destinasyona yönelik davranışsal niyet için orta düzeyde bir etki, hevesliliğin destinasyona yönelik davranışsal niyetlere olan etkisi haricinde anlamlı çıkan tüm değerler için düzeyin küçük etkili olduğu görülmüştür (Cohen, 1992). Q² hesaplamasına yönelik kestirimsel doğruluk için Q² 0' dan büyüktür ve yeterli bir kriterdir. Değerin karşılığında 0 küçük, 0,25 orta ve 0,50 yüksek düzeyde kestirimsel doğruluk olarak belirtilmiştir (Hair vd., 2020). Bu sonuçlara göre, rekreatif faaliyete karşılık gelmektedir.

İçsel model kriterleri yerine getirildikten sonra çalışma hipotez sonuçlarına bakılmıştır. Anlamlılık için p değerinin 0,05'ten küçük olması ve güven aralıklarında sıfırın bulunmaması şartı aranmıştır (Hair vd., 2017). Güvenilirlik ($\beta=0,230$, $p<0,05$), güvence ($\beta=0,231$, $p<0,05$) ve empatinin ($\beta=0,394$, $p<0,05$) rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi bulunmuşken; fiziksel özellikler ($\beta=-0,138$, $p>0,05$) ve hevesliliğin ($\beta=-0,119$, $p>0,05$) anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Destinasyona yönelik davranışsal niyetler güvenilirlik ($\beta=0,169$, $p<0,05$), heveslilik ($\beta=0,130$ $p<0,05$) ve empatiden ($\beta=0,550$, $p<0,05$) olumlu ve anlamlı yönde etkilenirken, fiziksel özellikler ($\beta=0,027$, $p>0,05$) ve güvenceden ($\beta=-0,004$, $p>0,05$) anlamlı bir biçimde etkilenmemiştir.

Tablo 4. Rekreasyon Hizmet Kalitesi İle Davranışsal Niyet Arasındaki İlişki

Etkiler	Yol Katsayıları (GüvenAralıkları) β	P	Sonuç	VIF	f^2
FizikselÖzellikler→ RFYDN	-0,138[-0,276;0,020]	0,072	Ret	3,466	0,008
Güvenilirlik→ RFYDN	0,230[0,064;0,384]	0,004	Kabul	3,166	0,025
Heveslilik→ RFYDN	-0,119[-0,259;0,023]	0,099	Ret	3,276	0,007
Güvence→ RFYDN	0,231[0,120;0,338]	0,000	Kabul	2,649	0,030
Empati→ RFYDN	0,394[0,240;0,518]	0,000	Kabul	3,425	0,068
Fiziksel Özellikler→ DYDN	0,027[-0,068;0,136]	0,602	Ret	3,466	0,001
Güvenilirlik→ DYDN	0,169[0,045;0,301]	0,010	Kabul	3,166	0,027
Heveslilik→ DYDN	0,130[0,007;0,262]	0,045	Kabul	3,276	0,015
Güvence→ DYDN	-0,004[-0,094;0,086]	0,931	Ret	2,649	0,000
Empati→ DYDN	0,550[0,360;0,693]	0,000	Kabul	3,425	0,262

R² RFYD:0,335 DYDN:0,662

Q² RFYD:0,152 DYDN:0,509

Düzenleyici değişken olarak seçilen heyecan arama değişkenlik gösteren bir faktördür, bu açıdan düzenleyicilik rolü etkileşimli şekilde incelenmiştir. Bu etkinin tespit edilmesinde iki aşamalı yaklaşım ile hesaplanan değerler kullanılmıştır. Bu yöntemle etkileşimin anlamlı olup olmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir (Hair vd., 2017). Tablo 5’de güvenilirlik ve heyecan arasındaki etkileşimin rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyete olan etkisi olumlu yönde ve anlamlı ($\beta=0,171$, $p<0,05$) görülmüştür. Düzenleyici değişkendirteki artış güvenilirlik ve rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir. Heveslilik ve heyecan arasındaki etkileşimin rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyete olan etkisi olumlu yönde anlamlıdır ($\beta=0,255$, $p<0,05$). Bu sonuç, hevesliliğin rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyetin üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı dikkate alınarak ele alınmalıdır. Empatinin heyecan ile etkileşiminin rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyete olan etkisinin anlamlı olması ($\beta=-0,162$, $p<0,05$), empatinin rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyete olan etkisinde heyecanın düzenleyici bir rolünün olduğunu belirtmektedir. Heyecan empatinin rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyete olan etkisini azaltıcı bir rol oynamaktadır. Farklı bir deyişle, daha yüksek düzeyde heyecan daha düşük düzeyde empatinin ve rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet arasındaki ilişkinin oluşmasını ifade etmektedir.

Fiziksel özelliklerin heyecan ile olan etkileşiminin destinasyona yönelik davranışsal niyete olan etkisi olumlu yönde ve anlamlıdır ($\beta=0,097$ $p<0,05$). Bu bulguya göre, fiziksel özellikler ile destinasyona yönelik davranışsal eğilimler arasındaki ilişki, heyecandaki artışla beraber yükselmektedir. Heveslilik ve heyecanın etkileşiminin destinasyona yönelik davranışsal niyet üzerindeki etkisi olumlu yönde ve anlamlıdır ($\beta=0,251$ $p<0,05$). Buna göre heyecan; heveslilik ve destinasyona yönelik davranışsal niyet arasındaki ilişkiyi arttırmaktadır. Empati ile heyecan arasındaki etkileşim destinasyona yönelik davranışsal niyeti olumsuz yönde ve anlamlı etkileyerek ($\beta=-0,354$ $p<0,05$); empati ve destinasyona yönelik davranışsal niyet arasındaki ilişkiyi zayıflatmaktadır.

Tablo 5. Rekreasyon Hizmet Kalitesi ile Davranışsal Niyet Arasındaki İlişki İçerisinde Heyecan Aramanın Düzenleyici Etkisine Yönelik Bulgular

Etkiler	Yol Katsayıları (Güven Aralıkları)	p	f ²
Fiz. Öz. XHeyecan→ RFYDN	-0,180[-0,333;0,074]	0,077	0,001
GüvenilirlikXHeyecan→ RFYDN	0,171[0,035;0,296]	0,011	0,016
HeveslilikXHeyecan→ RFYDN	0,255[0,085;0,417]	0,003	0,026
GüvenceXHeyecan→ RFYDN	-0,071[-0,195;0,058]	0,294	0,002
EmpatiXHeyecan→ RFYDN	-0,162[-0,313;-0,013]	0,039	0,008
Fiz. Öz. XHeyecan→ DYDN	0,097[0,008;0,181]	0,029	0,010
GüvenilirlikXHeyecan→ DYDN	0,073[-0,038;0,157]	0,143	0,006
HeveslilikXHeyecan→ DYDN	0,251[0,086;0,364]	0,000	0,054
GüvenceXHeyecan→ DYDN	-0,082[-0,175;0,027]	0,112	0,007
EmpatiXHeyecan→ DYDN	-0,354[-0,493;-0,135]	0,000	0,083

Aşağıdaki Tablo 6’da çalışmaya katılan kadın turistlerin hizmet kalitesi boyutlarına ilişkin algılamalarının erkeklerin algılamalarından daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca rekreatif faaliyetlere yönelik davranışsal niyetlerde cinsiyete yönelik farklılık görülmezken, destinasyon yönelik davranışsal niyetlerin anlamlı düzeyde farklılaştığı, kadınların erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Rekreasyon Hizmet Kalitesi, Davranışsal Niyet ve Heyecan Arama Davranışı ile Cinsiyet İlişkisi T Testi Sonuçları

Ölçekler	Boyutlar	Aritmetik Ortalama		Levene Testi		t	P
		Erkek	Kadın	F	p		
Rekreasyon Hizmet Kalitesi	Fiziksel özellikler	4.38	4.58	19.584	.000	-3.102	.002
	Güvenilirlik	4.42	4.43	.094	.759	-.265	.791
	Heveslilik	4.38	4.51	17.319	.000	-2.292	.022
	Güvence	4.26	4.37	15.003	.000	-2.019	.044
	Empati	4.25	4.39	8.187	.004	-2.266	.024
Davranışsal Niyet	Rekreatif faaliyete yönelik	3.98	4.05	2.961	.086	-1.108	.268
	Destinasyona yönelik davranışsal niyet	4.44	4.58	9.295	.002	-2.272	.023
Heyecan Arama		3.88	3.92	12.802	.000	-.759	.448

Tablo 7’ de görüldüğü üzere turistlerin rekreasyon faaliyetlerine ilişkin hizmet kalitesi algılamalarının yaşlarına göre farklılaştığı belirtilebilir. Çoklu karşılaştırma testlerine göre 57 ve üzeri yaştaki turistlerin diğer yaş gruplarına göre fiziksel özelliklere ve güvenceye ilişkin algılamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Heveslilik ve empati boyutlarına ilişkin algılamalarda ise 57 ve üzeri yaş grubunun diğer tüm gruplardan, 41-56 yaş aralığındaki grubunda 40 ve altındaki yaş gruplarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Güvenilirlik boyutu açısından bakıldığında ise 57 ve üzeri yaş grubunun yalnızca 40 yaş ve altı gruplarda istatistiksel açıdan anlamlı farklılaştığı bulunmuştur. Tabloda turistlerin yaşlarına göre rekreatif faaliyetlere yönelik davranışsal niyetlerinde farklılık göstermemesine karşın, destinasyona yönelik davranışsal niyetlerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmektedir.

Tablo 7. Rekreasyon Hizmet Kalitesi, Davranışsal Niyet ve Heyecan Arama Davranışlarının ile Yaş İlişkisi ANOVA Testi Sonuçları

Ölçekler	Boyutlar	Aritmetik Ortalama				F	p	Çoklu Karşılaştırma
		A	B	C	D			
Rekreasyon Hizmet Kalitesi	Fiziksel özellikler	4,32	4,36	4,53	4,82	20,755*	0,000	D>A; D>B; D>C
	Güvenilirlik	4,23	4,36	4,49	4,65	9,308*	0,000	D>A; D>B
	Heveslilik	4,30	4,30	4,54	4,75	19,250*	0,000	D>A; D>B; D>C; C>A; C>B
	Güvence	4,14	4,28	4,31	4,54	10,870*	0,000	D>A; D>B; D>C
	Empati	4,02	4,18	4,44	4,68	24,317*	0,000	D>A; D>B; D>C; C>A; C>B
Davranışsal Niyet	Rekreatif faaliyete	3,92	3,93	4,09	4,13	2,968*	0,033	-
	Destinasyon yönelik davranışsal niyet	4,09	4,44	4,63	4,80	17,489*	0,000	D>A; D>B; D>C; C>A; C>B
Heyecan Arama		3,65	3,83	4,03	4,05	7,957*	0,000	D>A; C>A; C>B

A: 24 ve altı; B: 25-40; C: 41-56; D: 57 ve üzeri,

*Varyansların homojenliği sağlanmadığı için Welch testi sonuçları dikkate alınmıştır. Varyansların homojenliği sağlanmadığı durumlarda çoklu karşılaştırma testleri için Tamhane's T2 sonuçları dikkate alınmıştır. Varyansların homojenliği sağlandığı durumlarda çoklu karşılaştırma testleri için Bonferroni sonuçları dikkate alınmıştır.

Tablo 8'de turistlerin rekreasyon etkinliklerinin hizmet kalitesi algılamalarının medeni durumlarına göre farklılaştığı, evli turistlerin algılamalarının bekar turistlerden daha yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Ayrıca, medeni duruma ile rekreatif faaliyetlere yönelik davranışsal niyetleri arasında anlamlı farklılık görülmezken, destinasyon yönelik davranışsal niyetleri arasında farklılık olduğu görülmektedir. Bunun yanında Heyecan arama davranışının da medeni duruma göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur.

Tablo 8. Rekreasyon Hizmet Kalitesi, Davranışsal Niyet ve Heyecan Arama Davranışı İle Medeni Durum İlişkisi T Testi Sonuçları

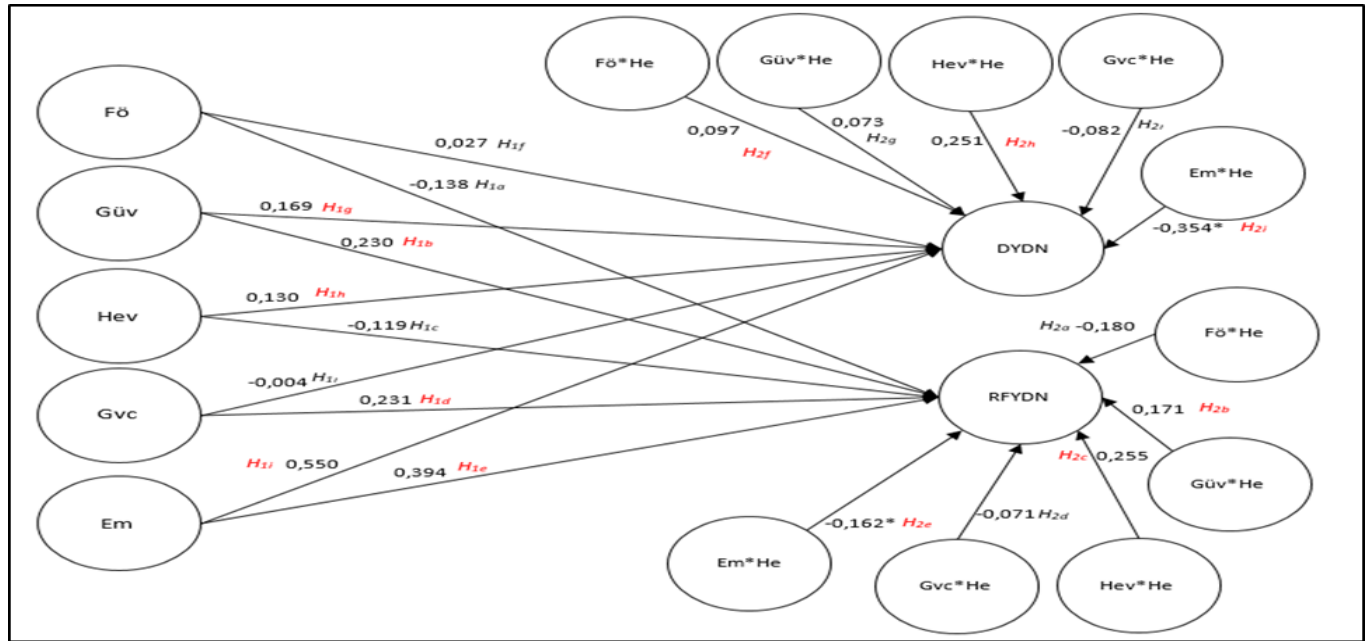
Ölçekler	Boyutlar	Aritmetik Ortalama		Levene Testi		t	P
		Evli	Bekar	F	p		
Rekreasyon Hizmet Kalitesi	Fiziksel özellikler	4.56	4.28	13.618	.000	3.650	.000
	Güvenilirlik	4.48	4.29	14.214	.000	3.124	.002
	Heveslilik	4.53	4.24	18.713	.000	4.243	.000
	Güvence	4.35	4.22	7.313	.007	2.221	.027
	Empati	4.42	4.06	24.911	.000	4.840	.000
Davranışsal Niyet	Rekreatif faaliyete yönelik	4.00	4.03	1.108	.293	-.541	.589
	Destinasyon yönelik davranışsal niyet	4.60	4.29	31.533	.000	3.992	.000
Heyecan Arama		3.95	3.77	14.562	.000	2.621	.009

Şekil 1'de araştırma amacı doğrultusunda yapılan yapısal model ve düzenleyici değişkene ilişkin analiz sonuçları ayrıntılı şekilde görülmektedir.

5. Tartışma ve Sonuç

Çalışmadan rekreasyon hizmet kalitesinin güvenilirlik, güvence ve empati alt boyutlarının rekreasyona yönelik davranışsal niyetleri olumlu ve anlamlı düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna dayanarak, rekreasyonel faaliyeti sunan işletmede çalışan personelin güven verebilmesi ve personelin turistlere yönelik davranışlarının olumlu olması, turistlerin davranışsal niyetlerini büyük oranda etkileyeceği söylenebilmektedir. Bunun yanında fiziksel özellikler ve heveslilik alt boyutlarının bireylerin rekreasyon faaliyetine yönelik davranışsal niyetine anlamlı bir etkisi görülmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca dayanarak işletmenin fiziksel özelliklerinin ve personelin hizmetin sunumu aşamasındaki hevesliliğinin, turistlerin hizmet sonrası davranışları açısından önem vermediği bir durum olduğu

anlaşılmaktadır. Bütün boyutların anlamlı etkisi olmadığı için rekreasyon hizmet kalitesinin rekreasyon faaliyetine yönelik davranışsal niyeti kısmen olumlu etkilediği belirlenmiştir.

Not: Fö: Fiziksel özellikler, Güv: Güvenilirlik, Hev: Heveslilik, Gvc: Güvence, Em: Empati, He: Heyecan, * $p < 0,050$.

Şekil 1. Yapısal model ve düzenleyici değişkene ilişkin bulgular

Rekreasyon hizmet kalitesinin destinasyona yönelik davranışsal niyeti etkileme durumunda ise; rekreasyon hizmet kalitesinin güvenilirlik, heveslilik ve empati alt boyutlarının destinasyona yönelik davranışsal niyetlerini olumlu ve anlamlı yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Fiziksel özellikler ve güvencenin ise istatistik açıdan anlamlı şekilde etkilemediği belirlenmiştir. Buna dayanarak rekreasyon hizmet kalitesinin destinasyona yönelik davranışsal niyeti kısmen de olsa olumlu yönde etkilediği söylenebilmektedir. Elde edilen bu sonuç önceki yapılan çalışmaları (Ayyıldız, 2020; Yeşiladağ, 2020; Sert & Karacaoğlu, 2018; Yayla, 2017; Hall vd., 2016; Su vd., 2016; Akkılıç & Varol, 2016; Su vd., 2015; Jin vd., 2015; Allameh vd., 2015; Stylidis vd., 2015; Jin vd., 2013; Moon vd., 2013; Wu vd., 2013; Chen vd., 2011; Gonzales & Brea, 2005; Lee vd., 2004; Alexandris vd., 2002; Murray & Howart, 2002; Tion-Cole vd., 2002; Tomas vd., 2002; Baker & Crompton, 2000) desteklemektedir. Buradan rekreasyon ve turizm işletmelerinin kalitelerini yükseltmeleri durumunda tekrar tercih edilebilme ve başkalarına tavsiye edilebilme açısından avantaj kazanabileceği söylenebilmektedir. Bu açıdan hem işletme hem de destinasyon yöneticilerinin pazarlama stratejilerini tekrardan gözden geçirmeleri, önemli unsurlar üzerinde odaklanmaları ve bu unsurlara yönelik yenilikçi stratejiler geliştirmesi rakiplerine karşı avantaj sağlayabilmesi ve uzun dönem başarılı olabilmesi açısından gerekli görülmektedir.

Araştırma modeline düzenleyici faktör olarak dâhil edilen heyecan arayışının, rekreasyon hizmet kalitesinin güvenilirlik, heveslilik ve empati boyutları ile rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet arasında düzenleyici (moderatör) etkisi olduğu bulunmuştur. Burada önemli bir sonuç olarak heveslilik boyutunun rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyeti anlamlı şekilde etkilemediği halde heyecan arayışının düzenleyici faktör olarak değerlendirilmesi sonucu hevesliliğin davranışsal niyete olan etkisini artırıcı bir faktör olduğunun belirlenmesidir. Özetle, heveslilik ile rekreatif faaliyete yönelik davranışsal yönelim arasındaki ilişki heyecandaki artışla beraber artmaktadır.

Elde edilen bir başka araştırma sonucunda, heyecan arayışının rekreasyon hizmet kalitesinin fiziksel özellikler, heveslilik ve empati boyutları ile destinasyona yönelik davranışsal niyet arasında düzenleyici faktör olarak rol oynadığı belirlenmiştir. Burada önemli bir sonuç olarak fiziksel özellikler ile destinasyona yönelik davranışsal niyet arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki görülmezken, heyecan arayışının düzenleyici faktör olarak bulunması koşulunda fiziksel özelliklerin davranışsal niyete olan etkisini azaltıcı bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında turistlerin demografik bilgileri ile rekreasyon hizmet kalitesi, davranışsal niyet ve heyecan arama davranışı arasında anlamlı düzeyde ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Cinsiyet ile hizmet kalitesi algılamaları arasında güvenilirlik boyutu hariç tüm boyutlarda farklılık görülmüştür. Ayrıca kadınların hizmet kalitesi algılaması erkeklerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç Türk (2018) ve Yu, Tang ve Chen (2017)'in yaptıkları çalışmalar ile benzerlik göstermektedir. Çalışmaya göre rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, fakat destinasyona yönelik davranışsal niyet arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde cinsiyet ile heyecan arayışı arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak kişilerin kadın ya da erkek olması davranışsal niyetlerini ve heyecan arama davranışını değiştirmediklerini söylemek mümkündür. Fakat Heydari vd. (2013: 776)'nin çalışmasında heyecan arayışı ile cinsiyet arasında anlamlı farklılıklar olduğu, Beşikçi (2016) ve Özmenler (1995) 'in çalışmasında kadınların erkeklerden daha yüksek heyecan arayışı içinde olduğu, Yıldırım (2018), Pizam vd., (2004: 253) ve Zuckerman vd. (1978)'in çalışmalarında ise heyecan arayışlarının erkeklerin kadınlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çelişen bulguların nedeni olarak günümüz toplumunda kadın ve erkeklere yönelik kalıplaşmış davranışların olmamasından kaynaklandığı söylenebilmektedir.

Yaş ile hizmet kalitesi algılamaları arasında anlamlı bir farklılık görüldüğü, ileri yaş grubunun daha gençlere göre hizmet kalitesi algılaması yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, Yayla (2017) ve Türk (2018)'ün çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Sonuca dayanarak gençlerin hizmet kalitesi beklentisinin daha fazla olduğu söylenebilmektedir. Yaş ile rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet arasında fark görülmezken, destinasyona yönelik davranışsal niyet arasında farklılık olduğu görülmektedir. Çalışma sonucunda heyecan arayışı ile yaş arasında anlamlı bir farklılık olduğu, 57 yaş ve üzeri ziyaretçilerin diğer yaş grubuna göre heyecan arayışları daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu Zuckerman vd, (1978) bulguları ile benzerlik göstermekte, Beşikçi (2016), Yıldırım (2016) ve Yumuk (2019)'un araştırmalarıyla çelişmektedir. Bu çelişkinin sebebi olarak katılımcıların farklı rekreatif faaliyetlerde farklı şekilde heyecan arayışı içerisine girdiği düşünülebilir.

Çalışma sonucuna göre medeni durum ile hizmet kalitesi algılaması arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüş, evli turistlerin bekarlara oranla hizmet kalitesi algılamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucu Öztürk (2014) ve Yayla (2017:149)'nın yaptığı araştırma sonucu ile örtüşmemektedir. Medeni durum ile rekreatif faaliyete yönelik davranışsal niyet arasında anlamlı bir farklılık görülmezken, destinasyona yönelik davranışsal niyet ve heyecan arama davranışı arasında farklılık görülmektedir. Evlilerin bekarlardan daha yüksek heyecan arayışı içinde oldukları görülmüştür. Bu sonuç, Beşikçi (2016)'nin çalışma sonucuyla benzer fakat, Yunuk (2019)'un çalışmasıyla çelişmektedir. Sonuç olarak evlilerin bekarlara oranla hizmet kalitesi algılaması, destinasyona yönelik davranışsal niyetleri ve heyecan arama davranışlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonucun bulunması Kapadokya Bölgesinin balayı tatili için değişik konseptler sunmasından kaynaklanabilir.

Çalışmadan rekreasyon hizmet kalitesinin rekreatif faaliyete ve destinasyona yönelik davranışsal niyeti kısmen etkilediği belirlenmiştir. Heyecan aramanın ise rekreasyon hizmet kalitesi ile davranışsal niyet ilişkisi içerisinde kısmen de olsa düzenleyici etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonuçlarının rekreasyon işletmelerinin sunacağı ve sunduğu faaliyetleri programlaması açısından yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çalışma sonuçlarına dayanarak turizm ve rekreasyon işletmelerinin turistlerin davranışsal niyetlerinin olumlu olması açısından heyecan içerikli faaliyetlere önem vermesi gerektiği önerilebilmektedir. Bunun yanında turizm destinasyon yöneticilerinin ve işletmelerinin turizm çeşitlendirilmesi planlamasında macera turizmi etkinliklerine önem vermeleri gerektiği önerilebilmektedir. Çalışma farklı turistik bölgelerde yapılan macera sporları kapsamında farklı rekreasyon faaliyetlerine katılan yerli ve yabancı ziyaretçilere uygulanabilir. Böylece farklı turistik bölgelerde yapılan macera içerikli rekreasyon faaliyetlerini deneyimleyen bireylerin hizmet kalitesi ve davranışsal niyet ilişkisi içerisinde heyecan arayışının rolü kıyaslanabilir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu makale Gazi Üniversitesi Rekreasyon Yönetimi ABD'nda tamamlanan "Rekreasyonel hizmet kalitesi ve davranışsal niyet arasındaki ilişkide heyecan arama davranışının düzenleyicilik rolü: Sıcak hava balonu örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Dergisinin** hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Makalede, veri toplama aşaması için gerekli etik kurulu belgesi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 29/09/2020 tarihli ve 10 sayılı toplantısında 11054618-302.08.01 sayılı kararı ile düzenlenmiştir.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %50, 2. Yazar = %50.

Kaynaklar

- Akkılıç, M.E. & Varol, İ. (2016). Turistlerin hizmet kalitesi algılarının davranışsal niyetler üzerindeki etkisi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10. Yıl Özel Sayısı 16(36-1), 3-19.
- Alexandris K., Dimitriadis, D. & Kasiara, A. (2002). Behavioral consequences of perceived service quality: an exploratory study in the context of private fitness participation, *Journal of Sport Behavior*, 25(3), 217-231.
- Allameh, S.M., Pool, J.K, Jaber, A., Salehzadeh, R. & Asadi, H. (2015). Factors influencing sport tourist's revisit intentions. *Asia Pasific Journal of Marketing and Logistics*, 27(2), 191- 207.
- Aluja, A., Garcia, Ó., & Garcia, L. F. (2003). Relationships among extraversion, openness to experience and sensation seeking. *Personality and Individual Differences*, 35(3), 671-680.
- Anwar, S. A. & Sohail, M. S. (2004). Festival tourism in the United Arab Emirates: First-time Versus Repeat Visitor Perceptions, *Journal of Vacation Marketing*, 10(2), 161-170.
- Ardahan, F., Karaküçük, S., Çetinkaya, G., Akgül, B. M. & Kaplan, A. K. (2017). Açık alan rekreasyonu, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arlı, E. (2012). Yat limanı işletmeciliğinde algılanan hizmet kalitesi faktörlerinin tekrar tercih etme niyeti, tavsiye etme niyeti ve genel memnuniyet düzeyi üzerindeki etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 19-32.
- Arnett, J. (1992). Reckless behaviour in adolescence: a development perspective. *Developmental Review*, 12, 332-373.
- Baker D.A. & Crompton, J.L. (2000). Quality, satisfaction and behavioral intentions, *Annals of Tourism Research*, 27(3), 785-804.
- Bardo, M. T., Williams, Y., Dwoskin, L. P., Moynahan, S. E., Perry, I. B. & Martin, C. A. (2007). The sensation seeking trait and substance use: Research findings and clinical implications. *Current Psychiatry Reviews*, 3, 3-13.
- Bennett, G., Henson, R. K. and Zhang, J. (2003). Generation perceptions of the action sports industry segment. *Journal Of Sport Management*. 17(2), 95-115.
- Beşikçi, T. (2016). Macera rekreasyonunda heyecan arayışı, serbest zaman motivasyonu ve serbest zaman tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi: Çok hafif hava araçları(çhha) pilot örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Bigne, J.E., Sanchez, M.I. & Sanchez, J. (2001). Tourism image, evaluation variables and after purchase behaviour: Interrelationship. *Tourism Management*, 22(6), 607-616.
- Breivik, G. (1997). Personality, sensation seeking and risk taking among everest climbers. *International Journal Of Sport Psychology*, 27, 308-320.

- Kül Avan, S. & Karaküçük, S. (2024). Rekreasyonel Hizmet Kalitesi ve Davranışsal Niyet Arasındaki İlişki İçerisinde Heyecan Arayışının Düzenleyici Rolü. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 92-110
- Chen, C.F., Lee, H.T., Chen, S.H. & Huang, T.H. (2011). Tourist behavioural intentions in relation to service quality and customer satisfaction in Kinmen National Park, Taiwan. *International Journal of Tourism Research*, 13, 416-432.
- Chin, W. W. (1998). The partial least squares approach for structural equation modeling. In G. A. Marcoulides (Ed.), *Modern methods for business research*. (295–336). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Cohen, J. (1992). Quantitative methods in psychology. *Psychological Bulletin*, 112(1), 155–159.
- Curran, P. J., West, S. G. & Finch, J. F. (1996). The robustness of test statistics to nonnormality and specification error in confirmatory factor analysis. *Psychological Methods*, 1(1), 16–29.
- Çelik, E. & Turan, M.E. (2016). A study on the psychometric features of the turkish version of the brief sensation seeking scale (bsss-8) for young adults and the relation between sensation seeking and life satisfaction, *International Journal of Educational Research Review*, 1(1), 29-38.
- Demircan, M. (2019). Kayak ve snowboardçularda kayak merkezi tercihi, optimal performans duygu durumu ve heyecan arayışı ilişkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Fuchs, G. (2013) Low versus high sensation-seeking tourists: a study of backpackers experience risk perception, *International Journal of Tourism Research*, 15, 81-92
- Garson, D. G. (2016). *Partial Least Squares: Regression and Structural Equation Models*. Statistical Publishing Associates.
- Hall, J., O'Mahony, B. & Gayler, J. (2016). Modelling the relationship between attribute satisfaction, overall satisfaction, and behavioural intentions in Australian ski resorts. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 1-15.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2009). *Multivariate data analysis* (7. edition). New Jersey: Prentice Hall.
- Hair, J. F., Ringle, C. M. & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a Silver Bullet. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(2), 139–152.
- Hair, J. F., Sarstedt, M., Ringle, C. M. & Mena, J. A. (2012). An assessment of the use of partial least squares structural equation modeling in marketing research. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 40(3), 414–433.
- Hair, J F, Babin, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. & Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis: Pearson New International Edition* (7. Edition). London: Pearson Education
- Hair, J. F, Hult, G. T. M., Ringle, C. & Sarstedt, M. (2017). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)* (2.edition) New york: Sage Publications.
- Hair, J. F., Howard, M. C. & Nitzl, C. (2020). Assessing measurement model quality in PLS-SEM using confirmatory composite analysis. *Journal of Business Research*, 109, 101–110.
- Henderson, V. R., Hennessy, M., Barrett, D. W., Curtis, B., McCoy-Roth, M., Trentacoste, N. & Fishbein, M. (2005). When risky is attractive: sensation seeking and romantic partner selection. *Personality and Individual Differences*, 38, 311- 325.
- Heydari, H., Mohammadi, F. & Rostami, M. (2013). Analyzing the relationship between sensation seeking and preference of type of music in college students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 84, 773-777.
- Hoyle, R. H., Stephenson, M. T., Palmgreen, P., Lorch, E. P. & Donohew, R. L. (2002). Reliability and validity of a brief measure of sensation seeking, *Personality and Individual Differences*, 32, 401-414.
- Hsieh, T.C. (2007). Recreational motivation, sensation seeking, and recreational involvement of taiwan's adventure recreation participants. Doctoral Dissertation, The University Of The Incarnate Word, U.S.A.
- Huba, G. J., Newcomb, M. D. & Bentler, P. M. (1981). Comparison of canonical correlation and inter battery factor analysis of sensation-seeking and drug-use domains. *Applied Psychological Measurement*, 5, 291-

- Gonzalez, M. E. A. & Brea, J. A. F. (2005). An investigation of the relationship among service quality, customer satisfaction and behavioural intentions in Spanish health spas. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*, 13 (2), 67-90.
- Jin, N.P., Lee, H. & Lee, S. (2013). Event quality, perceived value, destination image, and behavioral intention of sports events: The case of the IAAF World Championship, Daegu, 2011. *Asia Pasific Journal of Tourism Research*, 18(8), 849- 864.
- Jonah, B. A, Thiessen, R. & Au-Yeung, E.(2001). Sensation seeking, risky driving and behavioral adaptation, *Accident Analysis and Prevention*, 33(5):679-84.
- Kim, H., Lee, S., Uysal, M., Kim, J. & Ahn, K. (2015). Nature-based tourism: Motivation and subjective well-being. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 32, 76–96.
- Karaküçük S. (2008) Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme (6. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S. & Kül Avan, S. (2020). Turistik Bölgelerde Yaşayan Yerel Halkın Rekreatif Faaliyetlerine Yönelik Algılamaları: Kapadokya Bölgesi Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2486-2505.
- Kozak, M. (2003). Measuring tourist satisfaction with multiple destination attributes. *Tourism Analysis*. 7, 229-240.
- Lee, J., Graefe, A.R. & Burns, R.C. (2004). Service quality, satisfaction, and behavioral intention among forest visitors. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 17(1), 73- 82.
- Lee, C. K., Lee, Y. K. & Lee, B. K. (2005). Korea's destination image formed by the 2002 World Cup. *Annals of Tourism Research*, 32 (4), 839–858.
- Lepp, A. & Gibson H. (2008). Sensation seeking and tourism: tourist role, perception of risk and destination choice. *Tourism Management*, 29, 740-750.
- Lewis, B. R. & Mitchel, V. W. (1990). Defining and measuring the quality of customer service, *Marketing Intelligence and Planning*, 8(6), 11 – 17.
- Lin, J. & Hsieh, P. (2005). The influence of technology readiness on satisfaction and behavioral intentions toward self-service technologies. *Computers in Human Behavior*, 3(23), 1597-1615.
- MacKay, K.J. & Crompton, J.L. (1990). Measuring the quality of recreation services. *Journal of Park and Recreation Administration*, 8(3), 47-56.
- Mao, I. Y. & Zhang, H. Q. (2014). Structural relationships among destination preference, satisfaction and loyalty in Chinese tourists to Australia. *International Journal of Tourism Research*, 16 (2), 201–208.
- Murray, D. & Howat, G. (2002). The relationship among service quality, value, satisfaction, and future intentions of customers at an Australian sports and leisure centre. *Sport Management Review*, 5, 25-43.
- Özmenler, K.N. (1995). Antisosyal kişilik bozukluğunda suç örüntüsüne göre psikososyal özelliklerinin incelenmesi, GATA Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.
- Öztürk, Y. & Şahbaz, R.P. (2018). Rekreasyonel faaliyetlerin algılanan hizmet kalitesinin destinasyonu tekrar ziyaret ve tavsiye etme niyetine etkisi: Ilgaz dağı milli parkı örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*, 11 (56), 1120-1130.
- Page, S. J., Bentley, Tim A. & Walker, L. (2005). Scoping the nature and extent of adventure tourism operations in scotland: how safe are they? *Tourism Management*, 26, 381- 397.
- Pallant, J. (2016). *A step by step guide to data analysis using IBM SPSS* (6th ed.). ABD: McGraw-Hill Education.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. & L. L. Berry, (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research, *Journal of Marketing*, Volume 49.
- Pizam, A., Jeong, G.H., Reichel, A., Van Boemmel, H., Lusson, J.M., Steynberg, L., State-Costache, O., Volo, S., Kroesbacher, C., Kucerova, J. & Montmany, N. (2004). The relationship between risk-taking, sensation-seeking, and the tourist behavior of young adults: a cross-cultural study, *Journal of Travel Research*, 42 (3), 251-260.
- Polat, E., Aycan, A., Üzüm, H. & Polat, E. (2013). Gençlik merkezlerinde algılanan hizmet kalitesi ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 24(1), 25-36.
- Ringle, C. M., Wende, S. & Becker, J.-M. (2015). SmartPLS 3. *Boenningstedt: SmartPLS GmbH*, <http://www.>

- Rosenbloom, T. (2003). Risk evaluation and risky behavior of high and low sensation seekers. *Social Behavior and Personality*, 31(4), 375-386.
- Sert, A. & Karacaoğlu, S. (2018). Müzelerdeki hizmet kalitesinin memnuniyet algısı ve tavsiye etme niyeti üzerindeki etkisi: Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2),103-122.
- Stephenson, M. T. & Southwell, B. G. (2006). Sensation seeking, the activation model, and mass media health campaigns: current findings and future directions for cancer communication. *Journal of Communication*, 56(1), 38-56.
- Stylidis, D., Belhassen, Y. & Shani, A. (2015). Destination image, on-site experience and behavioral intentions: Path analytic validation of a marketing model on domestic tourists. *Current Issues in Tourism*, 20(15), 1653-1670.
- Su, L., Swanson, S.R. & Chen, X. (2016). The effects of perceived service quality on repurchase intentions and subjective well-being of Chinese tourists: The mediating role of relationship quality. *Tourism Management*, 52, 82-95.
- Swarbrooke, J., Beard, C., Leckie, S. & Pomfret, G. (2003). *Adventure Tourism: The New Frontier*. USA: Elsevier Science Ltd.
- Tarcan, S. (2019). Yelken ve rüzgar sörfü yapan bireylerin serbest zaman motivasyonu ve heyecan arayışları, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Manisa.
- Theme Index (Museum Index), (2022). Global attractions attendance report, Published by the Themed Entertainment Association (TEA) and the Economics practice at AECOM <https://aecom.com/wp-content/uploads/documents/reports/AECOM-Theme-Index-2022.pdf>
- Tian-Cole, S., Crompton, J.L. & Willson, V.L. (2002). An empiricalinvestışgatşon of the relationships between service quality, satisfaction and behavioral intenions among visitors to wildlife refuge. *Journal of Leisure Research*, 34(1), 1-24.
- Tomas, S., Scott, D. & Crompton, J. (2002). An investigation of the relationships between quality of service performance, benefits soughet, satisfaction and future intention to visit among visitors to zoo. *Managing Leisure*, 7(4), 239-250.
- Türk, Z. (2018). Çevresel tutum ve davranışın hizmet kalitesi ve satın alma davranışına etkisi: ekoturizm faaliyetlerine yönelik bir çalışma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Uşaklı, A. & Küçükergin, K. G. (2018). Using partial least squares structural equation modeling in hospitality and tourism: Do researchers follow practical guidelines? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30(11), 3462–3512.
- Silik, C.E. & Ünlüönen, K. (2018). Hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişki: kayak merkezlerine yönelik bir inceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 333- 357.
- Şimşek, K.Y. (2011). Ekstrem ve geleneksel spor katılımcıları arasında duygu arama farklılıklarının karşılaştırılması. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 133-143.
- Wang, C. C. (2012). Exploring the relationship among rock climbing engagement, sensation-seeking, and creativity: A multi-method approach to understanding the adventure seeking creativity model. Indiana University.
- Yayla, Ö. (2017). Rekreasyon etkinliklerinde hizmet kalitesinin destinasyon imaj algısı ve davranışsal niyetler üzerine etkisi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2014). SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri: Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yeşildağ, B. (2020). Savaş alanlarında algılanan hizmet kalitesi, destinasyon imajı ve davranışsal niyetler ilişkisi: Çanakkale savaşları Gelibolu tarihi alanı örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

- Kül Avan, S. & Karaküçük, S. (2024). Rekreasyonel Hizmet Kalitesi ve Davranışsal Niyet Arasındaki İlişki İçerisinde Heyecan Arayışının Düzenleyici Rolü. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 92-110
- Yıldırım, O. (2018). Yeşil tüketici değerleri, değişiklik arayışı, heyecan arayışı ve tatil tercihi ilişkisi: Adana'da yapılan bir araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Yu, C. P., Tang, W. & Chen, H. (2017). Study of ecotourism services quality: an application of ecotourists' service quality expectation scale (ECOSERV). *Journal of the Experimental Forest of National Taiwan University*, 31 (3),131-142.
- Yumuk, E.D. (2019). Heyecan arayışı ile yaşam doyumu ve serbest zamanda algılanan özgürlük düzeyi ilişkisi: İzmir korku evleri örneği, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Manisa.
- Zuckerman, M., Eysenck, S. & Eysenck, H. J. (1978). Sensation seeking in England and America: cross-cultural and sex comparison. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46(1), 139-149.
- Zuckerman, M. (1994). Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking. New York: Cambridge University Press.

Comparison of Machine Learning Algorithms for Classification of Hotel Reviews: Sentiment Analysis of TripAdvisor Reviews*

Hüseyin Ertan İNAN, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Tourism, Tourism Management,
hertaninan@gmail.com, Samsun, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6642-4813

Abstract

Sentiment analysis can help extract meaningful information from these data piles from various websites and social media and measure consumers' reactions by classifying consumers' emotions as positive, negative or neutral. The success of sentiment analysis varies according to feature selection, vector space selection and machine learning method. For this reason, determining the most successful method in sentiment analysis is still controversial and important. A limited number of studies have been conducted comparing the success of various machine learning methods in sentiment analysis of hotel reviews in English. Considering this gap, the purpose of this research is to determine the most successful machine learning algorithm for sentiment analysis of hotel reviews. For this purpose, 708 reviews for 5-star hotels in Istanbul were collected manually. Obtained data were classified as positive and negative using logistic regression, k-nearest neighbor, naïve Bayes and support vector machine methods. Analysis results show that the logistic regression method was the most successful classification algorithm, with an accuracy rate of 0.92. It is followed by support vector machine (0.90), naïve Bayes method (0.77) and k-nearest neighbor algorithms (0.66).

Keywords: *Tourism Management, Data Mining, Machine Learning, Text Mining, Sentiment Analysis*

* This study is not included in the study group that requires TR Index Ethics Committee Approval.

1. Introduction

Today, consumers share their experiences, recommendations, opinions and complaints on websites and the amount of data collected online is growing rapidly. Customers use chat rooms, newsgroups and electronic consumer forums to express their opinions about brands (Gelb & Sundaram, 2002). Increasing competition and intensifying market dynamism are driving businesses to seek new opportunities. In an unprecedentedly large and complex mass of data, businesses are in search of a way out and a solution (Altunışık, 2015). Thanks to the developing information technologies and software, the analysis of the collected data can be realized more easily and quickly. In particular, new techniques have been developed for the analysis of large data stacks that have emerged as a result of the use of the internet and social media. These techniques are generalized as data mining and can be grouped under data mining as machine learning algorithms (Balaban & Kartal, 2015). Data mining is the search for connections that will enable us to make predictions about the future from big data using computer programs (Pektaş, 2013).

Machine learning is the automation of learning tasks and learning, where observations of environmental conditions and transition-based rules are equivalent. Machine learning examines previous examples and results and learns how to redo these tasks and generalizes about new situations. Usually, a machine learning system does not use a single observer but a whole system called a training set. This set contains some machine-readable forms with sample observation codes. The discovery of knowledge in the database is achieved with the help of data mining and machine learning algorithms (Akgöbek & Çakır, 2009). Text mining is a type of data mining that uses text as a data source. Text mining aims to obtain structured data from text (Şeker, 2015). Statistical and mathematical methods form the basis of text mining methods. The areas of use of text mining vary. Sentiment analysis, opinion mining, text classification, author recognition, title extraction and keyword extraction are examples of these areas (Kılınç et al., 2016). The problems referred to as opinion or opinion mining in the literature are one of the problems in social networks. These problems are referred to as sentimental analysis in the literature (Şeker, 2016). Sentimental analysis aims to reveal the emotional expressions in texts and its most frequently used application is emotional sacredness. In other words, it is questioned whether the text content is positive, negative or neutral. According to the results of the analysis, people's attitude towards the subject under investigation is determined (Şeker, 2015; Kaynar, 2016). On the other hand, sentiment analysis studies focus on extracting opinion, mood and more complex emotions from texts, in addition to sentiment polarity (Şeker, 2015). Electronic word-of-mouth communication is a communication practice that allows many topics and comments to be shared in a virtual environment through different methods (Sarıışık & Özbay, 2012). There are many websites where customers can comment on hotel businesses and share their past experiences, suggestions, complaints and recommendations. The comments on these websites are also important sources for text mining applications for businesses. Hotel managers and tourism planners can develop new management and marketing strategies by exploring consumers' attitudes and perceptions through sentiment analysis.

The effectiveness of sentiment analysis varies depending on the choice of features, vector space, and machine learning technique. This variation makes figuring out the most effective technique for sentiment analysis still debatable and significant. There has not been much research evaluating the effectiveness of different machine learning techniques for sentiment analysis of hotel reviews. In addition, even if the same methods were used and compared in some research (Sayed et al., 2020; Tuna et al., 2021), vector space models or languages of reviews differed. It might affect the results and performance of the algorithms. There is still a gap in determining the most effective machine-learning methods for the classification of hotel reviews in sentiment analysis.

This study aims to identify the most effective machine learning method for sentiment analysis of hotel reviews in light of this gap. The study was completed in five stages. First, data on hotel reviews were collected from the Trip Advisor website. For this purpose, 708 reviews in English for 5-star hotels in Istanbul, one of the world's most important tourism destinations, were collected manually. The second stage is the pre-processing stage of the data. After this stage, attribute selection and vector space selection

stages were carried out. The Term Frequency (TF) vector, which has not been used very often in previous research, was used in the current study before training and classifying hotel reviews. Finally, four different machine learning algorithms (logistic regression (LOGR), Naïve Bayes (NB), support vector machines (SVM) and K-Nearest Neighbor (KNN) were used, and their classification performances were compared.

2.Literature Review

Due to the widespread use of the Internet and technology and the ease of access to information, the analysis of online customer reviews has become important for businesses and other organizations. In recent years, sentiment analysis studies have become more important in different fields such as finance, health, travel and tourism. In general, sentiment analysis aims to determine a speaker's or an author's attitude towards a particular topic or the overall contextual sentiment polarity of a document. There are two types of methods in sentiment analysis, namely the semantic orientation approach and the statistical machine learning approach (Zeng, Wang & Gao, 2018). The semantic approach analyzes emotions based on the extraction of emotional words and expressions, while the statistical approach is based on the extracted emotional features and machine learning approach (Yang, Xu & Shi, 2012; Li, Xu, Wang & Mo, 2003).

Sentiment analysis is an interdisciplinary subject. In the studies in the literature, different data mining techniques have been applied to analyze the content created by users on various platforms. Kaynar et al. (2016) conducted a study using movie reviews as a data set. In the study, sentiment analysis of movie reviews was performed using various machine learning techniques. They compared artificial neural networks, center-based classifier, Naive Bayes and support vector machines methods. As a result of the research, they stated that artificial neural networks gave more successful results than others. Kılınc et al. (2016) compared the success of k-nearest neighbor, naive Bayes and j48 algorithms in classifying academic publications and concluded that k-nearest neighbor algorithm gave more successful results. Çoban et al. (2015) developed a feature extraction model to determine whether Turkish user messages obtained from Twitter are positive or negative and examined the effect of this model on classification success. The experimental results indicated that support vector machines, Naive Bayes, Multinomial Naive Bayes and k-nearest neighbor algorithms, Multinomial Naive Bayes gave better results. Akın and Gürsoy Şimşek (2018) compiled the messages shared on Twitter about the programs broadcast on a TV channel and labeled each message as positive, negative or neutral with a sentiment analysis technique. They examined the relationship between tweets and rating value for all programs in the broadcast stream in a certain time period. They concluded that an increase in positive and neutral sentiment tweets leads to an increase in ratings, while an increase in negative sentiment tweets decreases ratings. Bastem and Şeker (2017) developed an artificial intelligence system that performs personality analysis of people by using the posts made by people on social media. By using machine learning, data mining and data science techniques, they classified the MBTI personality types into the closest type to the person and predicted the personality by looking at the tweets of people on twitter. Random Tree, Naive Bayes and Gradiend Boosted Tree algorithms were used in the analysis and up to 54% successful results were obtained in personality prediction.

Sentiment analysis for tourism businesses and hotel reviews is another application area that has attracted the attention of researchers in recent years. When the studies on the classification of sentiments in hotel reviews are examined, Schmunk et al. (2014) stated that support vector machines and Oğul and Ercan (2016) stated that the random forest method gave more successful results. Dey et al. (2016) evaluated the performance of machine learning algorithms in the classification of hotel and movie reviews and stated that k-nearest neighbor method gave more successful results in hotel reviews and naive Bayes method in movie reviews. Polat and Ağca (2022) conducted a study for classification and sentiment analysis of Turkish and English Tripadvisor reviews. Accordingly, machine learning algorithms were found to be more effective in classification than dictionary-based analysis. However, machine learning algorithms

produced more successful results in Turkish reviews. Acar and Uğur (2021) conducted a sentiment analysis study using 665 Tripadvisor reviews of hotels in Ankara. IBM Watson Tone Analyzer artificial intelligence program was used in data analysis. According to the results of the study, the emotions that guests emphasized with strong intonation regarding the services of hotel businesses were "trust" and "enjoyment". Tuna, Kaynar and Akdoğan (2021) conducted sentiment analysis of customer reviews about 164 hotels in Antalya using seven different machine learning algorithms, mainly Logistic Regression, Random Forest, CART Decision Tree. Among these methods, Logistic Regression (87.9%) was found to produce the most successful results. Support vector machines (86.84%) were determined as the second most successful application after logistic regression. Al-Smadi et al. (2018) conducted a sentiment analysis study for hotel reviews using recurrent neural network (RNN) and support vector machines (SVM) methods. According to the results of the research, it was stated that the support vector machines approach outperformed the iterative neural network (RNN) approach. Shi and Li (2011) developed a supervised machine learning approach using a unigram feature with two types of input (frequency and TF-IDF) to achieve sentiment classification of online hotel reviews. Their experimental findings demonstrate that TF-IDF information is more useful than frequency. Bagherzadeh et al. (2021) used a public dictionary-based method and a complex machine-learning algorithm and compared the accuracy metrics. According to the results, the dictionary-based method performs a machine-learning algorithm approach. In another research, Sayed et al. (2020) used nine classifiers for analyzing 6318 reviews written in different forms of the Arabic language. They found out the Ridge Classifier (RC) has the best overall performance according to accuracy, precision, recall, F1-score, and training time. SVM and LOGR followed the Ridge Classifier.

The efficiency of sentiment analysis varies based on the vector space, machine learning method, and feature selection. The efficiency of various machine learning approaches for sentiment analysis of hotel reviews has not been thoroughly investigated. The best machine-learning techniques for categorizing hotel reviews in sentiment analysis are still not fully understood. More studies are needed on this subject. The method of research and application steps were stated in the next part.

3. Methodology

Classification applications using machine learning algorithms can be performed using open-source software such as WEKA and KNIME or programming languages such as R and Python. In this study, Python programming language and Numpy, Pandas, nltk and re modules were used for the analysis. Techniques under the name of machine learning are techniques based on learning from data and enable the classification or clustering of outputs with the help of algorithms (Balaban & Kartal, 2015). K-nearest neighbor (KNN), Logistic Regression (LOGR), Naive Bayes (NB) and Support Vector Machines (SVM) algorithms from machine learning algorithms were applied for sentiment analysis of hotel reviews and their success was compared. This study is not included in the group of studies requiring ethics committee permission.

3. 1. Logistic Regression

Logistic regression calculates the effect of multiple independent variables to predict the class of one or the other of two categories of dependent variables (Balaban & Kartal, 2015). In the logistic regression approach, the probabilities of the attributes extracted from the dataset are calculated according to equation (1). As seen in the formula, a class is determined for the attributes by calculating probability values using an exponential function (Parlar, 2022).

$$P(c_i | f_1, \dots, f_n) = \frac{\exp(\sum_{i=1}^N w_i f_i)}{\sum_c \exp(\sum_{i=1}^N w_i f_i)} \quad (1)$$

3. 2. K-Nearest Neighbor Algorithm

In cases where the independent variables are numerical, the K-Nearest Neighbor Algorithm can be used. This algorithm performs classification based on the distances between observations (Altunkaynak, 2017:

110). In the K-NN algorithm, the samples in the training set are specified with n-dimensional numerical attributes. All training samples are kept in an n-dimensional sample space so that each sample represents a point in the n-dimensional space. When an unknown example is encountered, the class label of the new example is assigned by determining the k closest examples from the training set according to the majority vote of the class labels of its k nearest neighbors (Han & Kamber, 2006; Taşçı & Onan, 2016).

3. 3. Naive Bayes Algorithm

Naive Bayes Algorithm is an algorithm often used in sentiment analysis problems. The probabilistic approach of the Naive Bayes algorithm makes strong assumptions about how the data is generated and proposes a probabilistic model that incorporates these assumptions. It then performs parameter estimation using a collection of labeled training samples (Balaban & Kartal, 2015; Vinodhini, 2012; Oğul & Ercan, 2016). In Naive Bayes (NB) approach, the computational cost of computing $P(c_i | f_1, \dots, f_n)$ in datasets consisting of many attributes (f_1, \dots, f_n) is quite high and to eliminate this problem, class information is considered conditionally independent with the naive assumption. $P(c_i | f_1, \dots, f_n)$ is calculated according to equation (2) (Han & Kamber, 2006; Parlar, 2022).

$$P(c_i | f_1, \dots, f_n) = \frac{P(c_i)P(f_1, \dots, f_n | c_i)}{P(f_1, \dots, f_n)} \tag{2}$$

3. 4. Support Vector Machines

Support Vector Machines (SVMs) are one of the most commonly used linear classifiers available and include many classifiers for finding a good linear discriminator to distinguish between different classes. The basic principle of SVM is to find the linear discriminators in the search space that best discriminate different classes (Oğul & Ercan, 2016). In linearly separated problems, the goal is to find the hyperplane passing through the features. The hyperplane consists of two lines where the features belonging to the classes are the farthest apart. In a linear equation $ax + b$, the aim is to calculate the values of a and b for the equation that will separate the classes (Demir, Erdoğan & Kekeçoğlu, 2018).

3. 5. Machine Learning Performance Metrics

The confusion matrix is used to compare the performance of machine learning algorithms. In the error matrix, the prediction values for the target attribute are compared with the actual values. In this study, positive and negative comments were classified. As shown in Table 1, when the true value is negative, if the predicted value is negative, it is true negative (true negative-TN), and if the predicted value is positive, it is false positive (false-positive-FP); when the true value is positive, if the predicted value is positive, it is true positive (true positive-TP), and if the predicted value is negative, it is false negative (false negative-FN). Accuracy, precision and sensitivity values were calculated with the help of the error matrix and the performances of the machine learning algorithms were compared. Description and formulation of the accuracy, precision, sensitivity, and F-measure were given below (Balaban & Kartal, 2015; Parlar, 2022).

Table 1. The confusion matrix

	Predicted Class	
	Negative	Positive
Negative	TN	FN
Positive	FP	TP

Accuracy measures how much of all instances a classification model correctly classifies. Formula (3) is used to calculate the accuracy rate.

$$\text{Accuracy} = \frac{(TP+TN)}{(TP+TN+FP+FN)} \tag{3}$$

Precision measures how many of the samples that a classification model predicts as positive are actually positive. Formula (4) is used to calculate the precision rate.

$$\text{Precision} = \frac{TP}{(TP+FP)} \tag{4}$$

Examples of positive comments are given in Table 3. The word cloud of positive comments, which visually represents the frequency of words in the text data, is shown in Figure 2.

Table 2. Example of Positive Comments

Example of Positive Comments

“What a most beautiful Hotel. The front desk staff were so very helpful with very good understanding of english. The dinning staff were so pleasant & interested in finding out where we were from & how we liked their country. The doormen went above helpful when we needed transport, arranging taxis and fares for us before the taxi even arrived. The room was so well laid out, most very comfortable bed, superb furniture with a wonderful shower. More than we could have hoped for.”

“Has wonderful pool, good sauna fine food and spacious rooms. I liked the service, smile and hospitality. Located on the Europe side of the city and close to the new airport and also operates a shuttle”

“Here have good respect and gentle.. But here really good enjoy relaxed and you will see that what can I say different? I like it I love it I hope you like it you love it here better for alone business couples”

Figure 1. Word Cloud of Positive Comments

3.6.2. Step 2: Data preprocessing phase

In the data cleaning phase, punctuation was removed, all comments were converted to lower case and stopwords were removed. In the next stage, the roots of the words were separated. The inflectional suffixes added to the words were removed and a new list of word roots was created.

3.6.3. Step 3: Feature selection

In the feature selection stage, subsets of features are selected without compromising accuracy. By deleting irrelevant data, it is aimed to achieve high dimensionality reduction and accuracy. (Tunç & Ülger, 2016). Creating a vector with all the words in the comments may cause problems in terms of RAM, memory and processing speed. In addition, analyzing different numbers of attributes may affect algorithm success. Parlar (2022) found that algorithms were less successful in applications with a number of attributes below 2000. In this study, in the comparison of algorithms, the analysis was performed with the 2000 most used words among 708 comments.

3.6.4. Step 4: Vector space model selection

In the vector space model, each object is defined in a vector structure. The different properties that objects have constitute the axes of the vector space. In addition, each object has a certain position in the vector space according to its properties (İlhan et al., 2008). Three different methods are used to represent a text in a vector space model. These are binary vector, TF (Term Frequency) vector and TF - IDF vector (Term Frequency-Inverse Document Frequency) (Göker & Tekedere, 2017). Term Frequency (TF) vector is a form of definition that includes the number of occurrences of word roots in the data (Çalış et al., 2013). In this study, Term Frequency (TF) model was utilized.

3.6.5. Step 5: Classification

Before applying classification algorithms, a certain percentage of the data is divided into test and training data in the data separation phase. The general approach in percentage division is to separate 1/3 as test data, but different ratios can be taken (Altunkaynak, 2017: 114). In this study, the data were divided into four parts as two dependent and two independent variables as test and training. The dependent and independent variables were divided by 1/3 and 33% of them were divided as test data and 77% as training data. The separated training sets were allowed to learn from each other and Logistic regression (LOGR), K-nearest neighbor (KNN), Support Vector Machines (SVM) and Naive Bayes (NB) algorithms were applied to predict the sentiment polarity of the data in the test set. The best prediction method was determined.

4. Findings

In order to classify hotel reviews as positive and negative, 708 reviews of Istanbul hotels were divided into 234 test data and 474 training data. These data were classified by logistic regression (LOGR), K-nearest neighbor (KNN), support vector machines (SVM) and naive Bayes (NB) methods. The research test data included 115 positive comments and 119 negative comments. Accordingly, the logistic regression method correctly predicted 103 out of 115 positive comments by classifying them as positive. In addition, it classified 112 out of 119 negative comments as negative. The support vector machines method correctly classified 100 of the positive comments as positive and 111 of the negative comments as negative. The K nearest neighbor algorithm correctly assigned 68 of the positive comments and 86 of the negative comments to the correct class. In the Naive Bayes method, 96 positive comments and 85 negative comments were assigned to the correct classes. The error matrices of the research findings are shown in Table 3. In order to compare the performance of the algorithms, accuracy, precision and sensitivity values were calculated with the help of the data in the confusion matrix.

Table 3. Accuracy matrices of algorithms

LOGR	Positive	Negative	Total	DVM	Positive	Negative	Total
Positive	103	12	115	Positive	100	15	115
Negative	7	112	119	Negative	8	111	119
Total	110	124	234	Total	108	126	234

KNN	Positive	Negative	Total	NB	Positive	Negative	Total
Positive	68	47	115	Positive	96	19	115
Negative	33	86	119	Negative	34	85	119
Total	101	133	234	Total	130	104	234

The accuracy, precision, sensitivity and F-measure values showing the success rates of the algorithms are shown in Table 4. As seen in the tables, the algorithm with the highest accuracy rate is the logistic regression algorithm. The data set tested with this method was correctly classified with a rate of 92%. Support vector machines method has a success rate close to logistic regression. The support vector machines method performed 90% successful classification.

Table 4. Success Rates of Machine Learning Algorithms

	Accuracy	Precision	Sensitivity	F-Measure
LOGR	0,92	0,90	0,94	0,92
KNN	0,66	0,59	0,67	0,63
DVM	0,90	0,87	0,93	0,90
NB	0,77	0,83	0,74	0,78

Naive Bayes method was less successful compared to these two methods. Naive Bayes algorithm has an accuracy rate of 77%. K-nearest neighbor algorithm is the least successful algorithm among the four algorithms used in the study. The K-nearest neighbor method has a success rate of 66%. Figure 3 shows a graph of the accuracy rate showing the performance of logistic regression (LOGR), K-nearest neighbor (KNN), Support vector machines (SVM) and Naive Bayes (NB) algorithms.

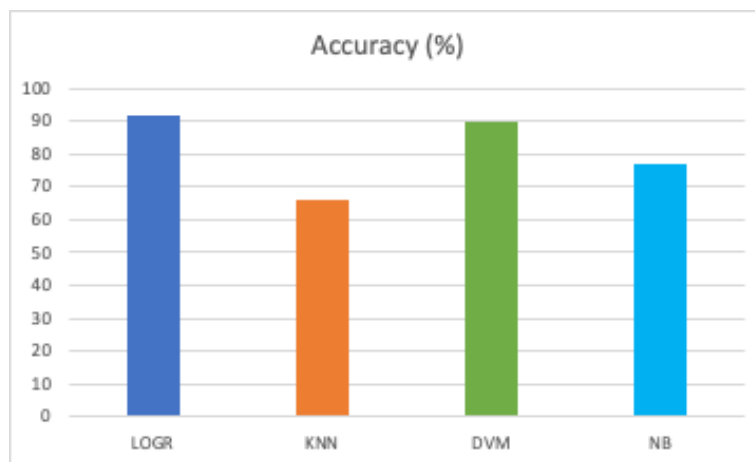

Figure 3. Algorithm Performances

When the calculated precision and sensitivity values are analyzed, the precision rate of the logarithmic regression method is 0.90 and the sensitivity rate is 0.94. The precision rate of the K nearest neighbor algorithm is 0.59 and the sensitivity rate is 0.67. After the application of the support vector machines method, the precision ratio is 0.87 and the sensitivity ratio is 0.93. When the findings of the Naive Bayes method are examined, the precision value is calculated as 0.83 and the sensitivity value is 0.74. Precision and sensitivity criteria may not be sufficient for meaningful results. For this reason, f-measure is used as an evaluation criterion that can provide more accurate results where both criteria are used together. F-measure is calculated by taking the harmonic mean of precision and sensitivity values (Haltaş et al., 2015). Considering the F-measure value showing the success of the algorithms, it was determined that the logistic regression method was the most successful classification algorithm with a rate of 0.92. It is followed by support vector machine with 0.90, naive Bayes method with 0.78 and k-nearest neighbor algorithms with 0.63. In light of the comprehensive analysis conducted in Section 4, it is evident that the insights gained from this research are pivotal for shaping the conclusions and recommendations that follow in Section 5.

5. Conclusions

The amount of data on customer reviews and customer complaints on the Internet has been increasing in recent years. These contents are important sources of information not only for customers but also for businesses. Sentiment analysis provides a number of advantages in terms of understanding people's perceptions of different services and products, discovering emotions in web, creating advertising content, developing recommendation systems and analyzing market trends (Dey et al., 2016). When examined in the literature on sentiment analysis, classification success may vary according to data type, feature selection and classification algorithm. In some studies (Schmunk et al., 2014; Oğul & Ercan, 2016; Dey et al., 2016), support vector machines, k-nearest neighbor and naive Bayes methods were used for sentiment analysis of hotel reviews. According to the research findings, it was discovered that the logistic regression method is more successful than these three methods frequently used in the literature. In parallel with the research results, Tuna et al. (2021) discovered that Logistic Regression (87.9%) was the algorithm that produced the most successful results in sentiment analysis of hotel reviews, and support vector machines (86.84%) were determined as the second most successful application after logistic regression. Another study, which is in line with the results of the research, found that logistic regression method is more successful than support vector machines and naive Bayes methods in the classification of text data (Parlar,

2022). According to the results of the study, support vector machines outperformed naive Bayes and k-nearest neighbor algorithms. This result is consistent with the study of Schmunk et al. (2014), who reached similar findings using different vector space models. The fact that the Naive Bayes method outperforms the K-nearest neighbor algorithm contradicts the results of Dey et al. (2016).

The recommendation is the basis of word-of-mouth marketing. Sharing comments and recommendations about products and brands with other consumers accelerates the purchasing decision process (Kalpaklıoğlu, 2015). Hotel managers should be aware of which content tourists attach the most importance to in their comments in order to identify the aspects of their businesses that need improvement (Bayer & Aksöz, 2015). Hotel businesses can carry out sentiment analysis studies by using the methods found to be successful as a result of this research. Thus, the strengths and weaknesses of the hotel business can be revealed objectively. By analyzing negative comments about hotels, new arrangements can be planned quickly and deficiencies can be eliminated. With the help of the proposed method, the data stored on the internet and in the hotels' own databases can be analyzed quickly.

According to the findings of the study, it is encouraged that businesses can use logistic regression and SVM for sentiment analysis of customer reviews. These algorithms can help companies gain valuable insights into customer opinions, improve products or services, and make data-driven decisions. Developing tools and platforms that incorporate these algorithms to automatically analyze and categorize customer feedback will enable quicker response times and better customer satisfaction.

Hotels can create new applications in light of the research results for more accurate sentimental analyses. Thus, hotels have many benefits from this kind of practice. For instance, sentiment analysis allows hotels to evaluate themselves against competitors, identifying their strengths and weaknesses in guest satisfaction. Insights from sentiment research can inform efforts to position the hotel competitively in the market. Moreover, hotels can employ sentiment analysis to understand what components of their services clients love the most, allowing for customized marketing initiatives. By finding areas that frequently garner positive feedback, hotels may deploy resources wisely to maintain and improve those elements.

Furthermore, identifying and fixing persistent issues can reduce operational expenses related to guest displeasure. Monitoring sentiment can assist in ensuring a consistent level of service quality across different hotel locations or businesses. In addition to these benefits, hotels can receive real-time feedback from visitor evaluations, enabling them to fix concerns swiftly and improve the guest experience during their stay. Analysis of visitor opinions can indicate areas where the hotel can strengthen its services, such as improving room cleanliness, staff attentiveness, or amenities. Additionally, sentiment analysis and rapid responses to unfavourable reviews can help hotels maintain a positive internet reputation, attracting more potential guests. The more hotels use those machine learning algorithms that ensure accurate sentiment analysis results, the more they gain those benefits above.

This study also has its own limitations. The study was limited to hotels in Istanbul and only English reviews were evaluated. In the study, the data were only categorized into two classes as positive and negative. Future studies may focus on sentiment analysis for Turkish hotel reviews. In addition, neutral comments can also be classified when analyzing sentiment polarity, and artificial neural networks, random forest and other classification algorithms that have shown successful results in sentiment analysis of texts in different fields can be used for hotel reviews and the results can be compared.

Acknowledgments and info

Support Info: A part of this study was presented as an oral presentation at the 20th National Tourism Congress held in Eskişehir in 2019 with the title of "Otel Yorumlarının Sınıflandırılmasında Makine Öğrenmesi Algoritmalarının Karşılaştırılması ve Eskişehir Otellerine Yönelik Yorumların Duygu Analizi" and published in the proceedings book.

Ethical Approval: In the article, the authors declare that they comply with national and international research and publication ethics. In case of detection of a contrary situation, **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Journal** has no responsibility, and all responsibility belongs to the article's authors.

Ethics Committee Approval: Ethics Committee Approval was not required for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest or gain in the article.

Contribution Rate of Researchers: The study was prepared with the contribution of a single author. Contribution rates: 1. Author = 100%.

References

- Acar, A. & Uğur, İ. (2021). Uluslararası Zincir Otellere Yönelik Tripadvisor Yorumlarının Duygu Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Ankara Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3): 1803-1814.
- Akgöbek, Ö., ve Çakır, F. (2009). Veri Madenciliğinde Bir Uzman Sistem Tasarımı. *Akademik Bilişim*, 9 , 801-806.
- Akın, B., Gürsoy Şimşek, U. T., (2018) Sosyal Medya Analitiği ile Değer Yaratma: Duygu Analizi İle Geleceğe Yönelim. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(3), 797-811.
- Al-Smadi, M., Qawasmeh, O., Al-Ayyoub, M., Jararweh, Y., & Gupta, B. (2018). Deep Recurrent neural network vs. support vector machine for aspect-based sentiment analysis of Arabic hotels' reviews. *Journal of computational science*, 27, 386-393.
- Altunışık, R. (2015). Büyük Veri: Fırsatlar Kaynağı mı Yoksa Yeni Sorunlar Yumağı mı?. *Yıldız Social Science Review*, 1(1), 45-76.
- Altunkaynak, B. (2017). Veri Madenciliği Yöntemleri ve R Uygulamaları. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Balaban, M. E., & Kartal, E. (2015). Veri Madenciliği ve Makine Öğrenmesi Temel Algoritmaları ve R Dili ile Uygulamaları. Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Bagherzadeh, S., Shokouhyar, S., Jahani, H., & Sigala, M. (2021). A generalizable sentiment analysis method for creating a hotel dictionary: using big data on TripAdvisor hotel reviews. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 12(2), 210-238.
- Bastem, K., & Şeker, Ş. E. (2017). Veri Madenciliği Yöntemleri ile Twitter Üzerinden Mbtı Kişilik Tipi analizi. *YBS Ansiklopedisi*, 4(2), 3-10.
- Bayer, R. U. & Aksöz E. O. (2015). Otel Tercihinde Çevrimiçi Otel Değerlendirme Yorumlarına Ait İçeriklerin Önemi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 12(3).
- Çalış, K., Gazdağı, O., & Yıldız, O. (2013). Reklam İçerikli Epostaların Metin Madenciliği Yöntemleri ile Otomatik Tespiti. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 6(1), 1-7.
- Çoban, Ö., Özyer, B., & Özyer, G. T. (2015). Türkçe Twitter mesajlarının duygu analizi. In *Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU)*.
- Demir, H., Erdoğan, P., & Kekeçoğlu, M. (2018). Destek Vektör Makineleri, YSA, K-Means ve KNN Kullanarak Arı Türlerinin Sınıflandırılması. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(1), 47-67.
- Dey, L., Chakraborty, S., Biswas, A., Bose, B., & Tiwari, S. (2016). Sentiment Analysis of Review Datasets Using Naive Bayes and K-NN Classifier. *International Journal of Information Engineering and Electronic Business* 8(4):54-62.
- Gelb, BD. (2002), Sundaram, S. Adapting to "Word Of Mouse". *Business Horizons*; 45(4): 21-25.
- Göker, H., & Tekedere, H. (2017). FATİH Projesine Yönelik Görüşlerin Metin Madenciliği Yöntemleri ile Otomatik Değerlendirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(3), 291-299.
- Haltaş, A., Alkan, A., & Karabulut, M. (2015). Metin Sınıflandırmada Sezgisel Arama Algoritmalarının Performans Analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 30(3).
- Han, J., & Kamber, M. (2006). *Data Mining: Concepts and Techniques (Second ed.): The Morgan Kaufmann Series in Data Management Systems*.

- Inan, H. E. (2024). Comparison of Machine Learning Algorithms for Classification of Hotel Reviews: Sentiment Analysis of TripAdvisor Reviews. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 111-122
- İlhan, S., Duru, N., Karagöz, Ş., & Sağır, M. (2008). Metin Madenciliği ile Soru Cevaplama Sistemi. *Elektronik ve Bilgisayar Mühendisliği Sempozyumu (ELECO)*, Bursa, 26-30.
- Kalpaklıoğlu, N. Ü. Bir Pazarlama İletişimi Unsuru Olarak E-Wom'un Turizm Ürünleri Tercihine Etkisi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2015; 2(1): 66-90.
- Kaynar, O., Görmez, Y., Yıldız, M., & Albayrak, A. (2016). Makine öğrenmesi yöntemleri ile Duygu Analizi. In *International Artificial Intelligence and Data Processing Symposium (IDAP'16)*, September (pp. 17-18).
- Kılınç, D., Borandağ, E., Yücalar, F., Tunalı, V., Şimşek, M., & Özçift, A. (2016). KNN Algoritması ve R Dili ile Metin Madenciliği Kullanılarak Bilimsel Makale Tasnifi. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, 28(3), 89-94.
- Li, H. X., Xu, L. D., Wang, J. Y., & Mo, Z. W. (2003). Feature space theory in data mining: transformations between extensions and intensions in knowledge representation. *Expert Systems*, 20(2), 60-71.
- Oğul, B. B., & Ercan, G. (2016). Türkçe Otel Yorumlarından Duygu Analizi. In *24th Signal Processing and Communication Application Conference (SIU)*, 16-19 May 2016.
- Parlar, T. (2022). Nitelik Seçimi Kullanarak Twitter Kullanıcısının Cinsiyet Sınıflandırması üzerine Bir Çalışma. *International Journal of Engineering Research and Development*, 14(3), 204-210.
- Pektaş, A. O. (2013). SPSS ile Veri Madenciliği. *Dikeyksen Yayın Dağıtım*, İstanbul.
- Polat, H. & Ağca, Y. (2022). Tripadvisor Kullanıcılarının Türkçe ve İngilizce Yorumları Kapsamında Duygu Analizi Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2): 901-916.
- Sarıışık, M., & Özbay, G. (2012). Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim ve Turizm Endüstrisindeki Uygulamalara İlişkin Bir Yazın İncelemesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2012; 8(16): 1-22.
- Sayed, A. A., Elgeldawi, E., Zaki, A. M., & Galal, A. R. (2020). Sentiment analysis for arabic reviews using machine learning classification algorithms. In *2020 International Conference on Innovative Trends in Communication and Computer Engineering (ITCE)* (pp. 56-63). IEEE.
- Schmunk, S., Höpken, W., Fuchs, M., & Lexhagen, M. (2014). Sentiment Analysis: Extracting Decision-Relevant Knowledge From UGC. In *Information and Communication Technologies In Tourism* (pp. 253- 265). Springer, Cham.
- Shi, H. X., & Li, X. J. (2011). A sentiment analysis model for hotel reviews based on supervised learning. In *2011 International Conference on Machine Learning and Cybernetics* (Vol. 3, pp. 950-954). IEEE.
- Şeker, S. E. (2015). Metin Madenciliği (Text Mining). *YBS Ansiklopedi*, 2(3), 30-32.
- Şeker, S. E. (2016). Duygu analizi (Sentimental analysis). *YBS Ansiklopedi*, 3, 21-36.
- Taşcı, E., & Onan, A. (2016). K-en yakın komşu algoritması parametrelerinin sınıflandırma performansı üzerine etkisinin incelenmesi. *Akademik Bilişim*, 1(1), 4-18.
- Tuna, M. F., Kaynar, O., & Akdoğan, M. Ş. (2021). Otellere ilişkin çevrimiçi geribildirimlerin makine öğrenmesi yöntemleriyle duygu analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 2232-2241.
- Tunç, A. & Ülger, İ. (2016). Veri Madenciliği Uygulamalarında Özellik Seçimi İçin Finansal Değerlere Binning ve Five Number Summary Metotları ile Normalizasyon İşleminin Uygulanması, XVIII. Akademik Bilişim Konferansı, Adnan Menderes Üniversitesi
- Vinodhini, G. et al. (2012). Sentiment Analysis and Opinion Mining: A Survey, *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering (IJARCSSE)*, Vol 2, Issue 6, June.
- Yang, L., Xu, L., & Shi, Z. (2012). An enhanced dynamic hash TRIE algorithm for lexicon search. *Enterprise Information Systems*, 6(4), 419-432.
- Zheng, L., Wang, H., & Gao, S. (2018). Sentimental feature selection for sentiment analysis of Chinese online reviews. *International journal of machine learning and cybernetics*, 9, 75-84.

Bilinmeyene Yolculuk: Şırnak Kültür, İnanç ve Yürüyüş Rotaları*

Sedat ÇELİK, Şırnak Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü, sedattcelik@gmail.com, Şırnak, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4541-6355

Gökhan KADIRHAN Şırnak Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü, gokhankadirhan@hotmail.com Şırnak, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6011-7786

Öz

Günümüzde turizm sektörüne duyulan ihtiyaç birçok yerin kendi değerlerini ortaya çıkarma arayışına neden olmuştur. Bu araştırma da böyle bir arayışın sonucudur. Şırnak sahip olduğu tarihsel birikimi, kültürel zenginliği ve doğal kaynakları ile henüz pek bilinmeyen bir yerdir. Bu çalışmada Şırnak'ta var olan tarihsel, kültürel ve doğal kaynakların belirlenmesi ve bunların turizm rotalarına dönüştürülerek turizm sektörünün gelişmesine katkı sunulması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle literatür taraması ile Şırnak ilinin tarihsel arka planı incelenmiş daha sonra ilin tüm ilçelerinde geziler yapılarak kültür, inanç ve yürüyüş rotaları belirlenmiştir. Ziyaret edilen yerler fotoğraf, video ve drone ile kayıt altına alınmıştır. Rotaların haritalanmasında GPS, coğrafi bilgi sistemleri (Quantum GIS), Google Earth, Relive ve Openstreet Map uygulamaları kullanılmıştır. Çalışma sonucunda dini, kültürel ve doğal değerlerin yer aldığı 10 tematik rota oluşturulmuştur. Bu rotaların 7'si yürüyüş rotası, 3'ü ise kültür ve inanç rotası olarak belirlenmiştir. Çalışmanın sonunda sürdürülebilir bir turizmin geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kültür, İnanç, Yürüyüş, Turizm Rotaları, Şırnak

Journey into the Unknown: Şırnak Culture, Faith and Trekking Routes

Abstract

Nowadays, the tourism sector has not been able to bring out the natural values of many places. This research is the result of such a direction. Şırnak is an unknown place with its historical background, cultural richness and natural resources. The aim of this research is to determine the historical, cultural and natural resources of Şırnak and turn them into tourism routes. For this purpose, qualitative research method was used. First of all, the historical background of the city of Şırnak was examined with the literature review, then the cultural, religious and trekking tours of the city were determined. The places visited were recorded with photographs, videos and drones. GPS, geographic information systems (Quantum GIS), Google Earth, Relive and Openstreet Map applications were used for mapping the routes. As a result of the study, 10 thematic routes with religious, cultural and natural values were found. 7 of these routes are trekking routes, and 3 are cultural and faith routes. At the end of the work, recommendations were made for the development of sustainable tourism.

Keywords: Culture, Faith, Trekking, Tourism Routes, Şırnak

* Bu çalışma, TR Dizin Etik Kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

Recently, the need for the tourism sector has led many places to seek to reveal their values. This research is the result of such a search. Şırnak is an unknown place with its historical accumulation, cultural richness, and natural resources. This research aims to determine the historical, cultural, and natural resources in Şırnak and to contribute to the development of the tourism sector by transforming them into tourism routes. The qualitative research method was used for this purpose. First of all, the historical background of Şırnak province was examined through a literature review, and cultural, belief, and nature routes were determined by making trips to all districts of the province. As a result of the study, 10 thematic routes with religious, cultural, and natural values that will attract millions of people due to the historical past of Şırnak were created.

Today, as the tourism sector continues to develop, both the supply policies of the sector and changes in consumers' preferences make product diversification inevitable. In this context, it is seen that the demands for alternative tourism have increased recently, especially with the effect of the Covid-19 pandemic (Özçoban, 2020). Today, it is tourism routes that enable people to travel and see comfortably. Tourism routes are "a tourism mobility that emerges in accordance with the concept of integration and complementarity in tourism to include one or several regions around a certain theme" (Alkan, 2018). These routes can consist of various themes such as faith, culture, hiking, cycling, cheese, etc. It is seen that there are routes that can be traveled both by walking (Selim, 2019) and by vehicles and the demand for them is increasing. The routes reveal a competitive tourism development by utilizing local resources (Saxena & İlbery, 2010) and provide important economic, social, and cultural contributions.

Tourism routes are based on a thematic or specialty product. Routes based on a specialty product are routes based on the product produced in the region. Food and beverage routes such as Niagara Wine Route, African Wine Routes, Austria Bregenzerwald Cheese Route, and Canada Waterloo-Wellington Beer Routes can be given as examples (Bruwer 2003; Kervankıran, 2013; Özkaya et al., 2018). Thematic routes are routes created by evaluating all the attractions of the region (nature, gastronomy, culture, handicrafts, religion, architecture, etc.) (Stoddart, 2008). The first key factor of a thematic route is the attraction structure of the region (Csapó & Berki, 2008). Thematic routes are intended to connect to attractions that are geographically connected to the area, thus integrating the region into the process of generating creative and alternative forms of tourism (Dayoub et al., 2020). The inclusion of historically important buildings, natural and cultural sites in tourism routes is thought to reduce the destruction of the regions. As a matter of fact, the use of tourism routes is an important tool for raising awareness of the protection of special areas among local people (Güngör, 2022; Barrena et al., 2016).

Today, there are hundreds of tourism routes designated for tourism purposes in developed countries (various countries in Europe, America, Australia and Canada) and developing countries in South Africa and the Middle East. The first route to rural areas that offered the opportunity to watch local handicrafts was the Appalas (Mountains) Route in the USA in 1925 (Hayes & Macleod 2008). With the change in the perception of tourism and the increasing demand for tourism routes, the routes created provide a significant economic return to the settlements and local people on the route. For example, route number 666, which was created thematically in the USA and is located in Pennsylvania. Located between New York, the capital of the United States, and Chicago, this route covers an area of approximately 2.1 million acres and provides an annual income of approximately 120 million dollars to the underdeveloped regions on the route (Nemeth & Che, 2013). Similarly, the Hadrian's Wall Route in Northern England is approximately 129 km long. The route includes many archaeological remains from the Roman period. In 2003, the route hosted 776,000 visitors and generated approximately 3.5 million pounds of income for the region's economy. Thanks to the route, thousands of people have been employed in the region and many businesses have been opened (Lourens, 2007).

The main objective of this research is to contribute to the development of the tourism sector by creating culture, faith, and trekking routes within the framework of the values (natural, cultural, historical,

religious) of Şırnak province. In addition, the sub-objective is to create awareness among the local people and tourism stakeholders about the existing potential by making the unknown places in Şırnak known. Within the framework of these objectives, a qualitative research method was used in this study. First of all, a literature review was conducted. Afterward, fieldwork was carried out. The places visited were recorded with photographs, videos, and drones. GPS, geographical information systems (Quantum GIS), Google Earth, Relive, and Openstreet Map applications were used to map the routes. While creating the routes, attention was paid to historical and cultural background, contribution to rural development, local community participation, and the creation of alternative thematic routes. As a result of the research, 7 trekking routes and 3 faith and cultural routes accessible by vehicle were created in Şırnak. Information about the routes is given below (for photos, maps, and videos, please visit (www.rotamsirnak.com)).

Many places in Şırnak that were unknown even to the majority of the local population have been discovered and made known. The culture, faith, and nature routes prepared show that there are sufficient attraction factors for the development of the tourism sector in Şırnak. This situation is very important for the province of Şırnak. Because until recent years, Şırnak has experienced problems due to security reasons and is known as a province where people approach with fear and prejudice and do not want to come. In addition, it ranks last in terms of economic development and is mostly in the top three in terms of unemployment. For these and many other reasons, the "Tourism Sector" is one of the priority sectors to be developed for Şırnak. If the tourism sector is developed, it will have important economic effects such as ensuring economic development, increasing the level of welfare, and reducing unemployment. In addition, due to the social-psychological effects of tourism, there may be changes in the opinions of others about Şırnak. This situation will contribute to the decrease in people's prejudices against Şırnak and increase social interaction and communication. This aspect of tourism has also been addressed in many studies. Çelik (2021) found that there were positive changes in the attitudes of tourists coming to Şırnak.

1. Giriş

Turizm sektörü, gelişimine devam ettiği günümüzde gerek sektörün arz politikaları gerekse tüketicilerin tercihlerindeki değişimler ve Covid-19 pandemisinin de etkisi ile tüketici tercihlerinde alternatif turizme yönelik taleplerin arttığı görülmektedir (Özçoban, 2020). Bu durum turistik ürün çeşitlendirmesini gerekli kılmaktadır. Turistik ürün çeşitlendirmelerinde son zamanlarda çeşitli temalarla turizm rotaları oluşturulmaktadır. Turizm rotaları, “belirli bir tema etrafında bir veya birkaç bölgeyi içine alacak şekilde turizmde bütünleşme ve tamamlayıcılık konseptine uygun olarak ortaya çıkan bir turizm hareketliliğidir” (Alkan, 2018). Bu rotalar inanç, kültür, yürüyüş, bisiklet, peynir vb. çeşitli temalardan oluşabilmektedir. Gerek yürüyüşlerle (Selim, 2019) gerekse araçlarla gidilebilecek rotaların olduğu ve bunlara yönelik taleplerin arttığı görülmektedir. Rotalar yerel kaynakları kullanarak rekabetçi bir turizm gelişimini ortaya koymakta (Saxena & İlbery, 2010) bu açıdan ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda önemli katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle son zamanlarda Kars peynir rotası (Kars Peynir Rotası), Hz. İbrahim’in İzinde Rotası (Cultererotesociety, 2023), Kaçkar Dağı Buzul Rotası (KTÜ, 2023), Troya Kültür Rotaları (Troyakültürrotası, 2023) gibi birçok rotanın oluşturulduğu görülmektedir. Nitekim devlet politikaları da bunları destekler durumdadır. 2023 Türkiye Turizm Stratejisi’nde alternatif turizmin geliştirilmesi için eylem planı hazırlanmış, yeni turizm merkezleri ve koridorlar oluşturulmuştur (Türkiye Turizm Stratejisi-2023, 2007). Ancak Türkiye’nin tarihsel geçmişi, kültürel zenginliği ve doğal unsurları göz önüne alındığında belirlenen rotaların yetersiz olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda Türkiye’nin henüz turizm açısından gelişmemiş illerinden biri olan Şırnak’ın sahip olduğu tarihsel, inançsal, kültürel ve doğal unsurları çerçevesinde rotaların oluşturulması Türkiye’nin var olan turizm potansiyeline ve Şırnak iline katkı sunması açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede Yukarı Mezopotamya’da bulunan Şırnak ili ve ilçeleri aynı zamanda tarihi pek yolunun üzerinde bulunmasından dolayı tarihsel olarak önemli bir yere sahiptir. Ancak son birkaç yıla kadar gerek ülke içindeki gerekse ülke dışındaki güvenlik sorunlarından dolayı sahip olduğu değerlerin farkına varılamamış ve var olan potansiyel yeterince ortaya konulamamıştır. Bu yüzden bu çalışmada inanç, kültür ve doğa temaları çerçevesinde rotaların oluşturulması amaçlanmıştır. Bu sayede araştırmanın, ekonomik, sosyal, kültürel ve sosyal psikolojik olarak önce Şırnak ve çevresine sonra da Türkiye’ye katkı sunması beklenmektedir. Bu minvalde nitel araştırma yöntemi kapsamında saha çalışmaları yapılmış coğrafi bilgi sistemleri, relive uygulaması, Google haritalar gibi teknolojik alt yapıların desteği ile 7 adet yürüyüş rotası, 3 adet inanç ve kültür rotası belirlenmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında turizm rotalarından bahsedilmiş, sonrasında yöntem, bulgu ve sonuç kısımları ele alınmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde turizm rotaları, dünyada ve Türkiye’de turizm rotaları ve turizm rotaları ve tasarım ilkelerine dair kavramsal çerçeveye değinilecektir.

2.1. Turizm Rotaları

Rota kavramına literatürde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Türk Dil Kurumunun (TDK, 2017) Güncel Türkçe Sözlük’ünde “izlenen yol” olarak tanımlanmaktadır. Görmüş vd. (2016: 23) rotayı; “varılmak istenen yere ulaşmak için izlenen güzergâh” olarak belirtmişlerdir. Turizm rotaları ise; “oluşturulması düşünülen tema kapsamında birbirinden farklı, bölgeye has özellikleri bir araya getiren ve turistlerin bölgeler arası hareket etmesi nedeniyle bölgesel turizm faaliyetini gerçekleştirme çeşididir” (Lourens, 2007). Turizm rotaları ile bireylerin kısa süre içerisinde varmak istedikleri yere ulaşmak istemesi ve aynı zamanda, bu güzergâh üzerinde güvenlik riski olmaması ve gitmek istedikleri nokta üzerinde tarihi alanların, doğal alanların ve anıtsal alanların rota oluşturulurken bir bütünlük halinde kullanılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla oluşturulan rotaların doğal ve yapay güzellikler bir bütün halinde kullanılıp daha çekici hale getirileceği düşünülmektedir (Meyer 2004).

Turizm rotaları, tematik ya da özellikli bir ürüne bağlı olarak işlenmektedir. Özellikli ürüne dayalı oluşturulan rotalar bölgede var olan ve üretilen ürün üzerine yapılmış rotalardır. Niagara Şarap Rotası, Afrika Şarap Rotaları, Avusturya Bregenzerwald Peynir Rotası, Kanada Waterloo-Wellington Bira

Rotaları gibi yiyecek ve içecek rotaları örnek olarak verilebilir (Bruwer 2003; Kervankıran, 2013; Özkaya vd., 2018). Tematik rotalar ise bölgenin tüm çekicilikleriyle (doğa, gastronomi, kültür, el sanatları, din, mimari vb.) değerlendirilerek oluşturulan rotalardır (Stoddart, 2008). Tematik bir rotanın ilk anahtar faktörü, bölgenin cazibe yapısıdır (Csapó & Berki, 2008). Tematik rotalarda coğrafi olarak alana bağlı olan cazibe merkezlerine bağlanması amaçlanır, böylece bölgeyi yaratıcı ve alternatif turizm türlerinin oluşması sürecine entegre eder (Dayoub vd., 2020). Turizm rotalarına, tarihi öneme sahip yapılar, doğal ve kültürel alanların dahil edilmesiyle bölgelerde olan tahribatın azaltılması düşünülmektedir. Nitekim yerel halkta özellikli alanların korunması üzerine farkındalığın oluşması için turizm rotalarının kullanımı önemli bir araçtır (Güngör, 2022; Barrera vd., 2016). Meyer (2004) ve Lourens (2007) ise turizm rotalarının bölgedeki girişimcileri teşvik etmesi, tek başına çekiciliğe sahip olmayan ürünlerin bütünleşik şekilde pazarlanma imkanının olması, bölgeye ziyaretçi sayısının artması ve kalış sürelerinin uzaması ve turizm rotası oluşturulan bölgede istihdamın artması gibi faydalarının olduğunu ifade etmişlerdir.

Turizm rotası birçok amaç için oluşturulabilmektedir. Noktasal ölçekteki turistik değer taşıyan ürünlerin birbiriyle ilişkilendirilerek bütünlük sağlamak, turizm faaliyetini çeşitlendirerek genele yaymak ve bu şekilde cazibe oranını arttırmak, bölgedeki tüm zenginlikleri bir bütün olarak pazarlayıp sergilemek, bölgede yaşayan yerel halk için ekstra geçim kaynağı oluşturmak bölgenin gelişmişlik düzeyini arttırmak ve kültürel mirasın korunması ile kültürel değerlere farklı bir bakış açısıyla bakmak amaçlanmaktadır (Kalaycı & Özçatalbaş, 2021). ÇEKÜL Vakfı (2015) 'na göre rota planlamanın başlıca amaçları arasında; alternatif turizm türlerini geliştirmek ve bu amaçla birincil turizm alanlarına olan baskıyı azaltmak, bölgesel kalkınmayı desteklemek, turizm ve yerel paydaşlar arasında iş birliği zemini oluşturmak ve yerel koruma bilincini oluşturmak yer alır.

2.2. Dünyada ve Türkiye'de Turizm Rotaları

Rota çalışmaları ilk olarak 1954 yılında "Europe Continues "L'Europecontinue" programı ile başlamış ve günümüze kadar gelmiştir (COE, 1954). Ancak somut olarak çalışmaların yapılması ilk olarak 1984 yılında Avrupa Konseyi tarafından üye ülkeleri davet etmesi ve Avrupa Kültürel Rotaları çalışmalarıyla başlamıştır (ÇEKÜL Vakfı, 2015).

Günümüzde gelişmiş ülkelerde (Avrupa'nın çeşitli ülkeleri, Amerika, Avustralya, Kanada) ve gelişmekte olan Güney Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde turizm amaçlı belirlenen yüzlerce turizm rotası bulunmaktadır. Kırsal alanlara yönelik yapılan ve yerel el sanatları izleme imkânı sunan ilk rota 1925 yılında Amerika'da yer alan Appalas (Dağları) Rotası'dır (Hayes & Macleod 2008). Turizm algısının değişmesi ve turizm rotalarına olan rağbetin artmasıyla birlikte oluşturulan rotalar, güzergâh üzerinde bulunan yerleşim yerlerine, yerel halka ekonomik anlamda ciddi bir getiri sağlamaktadır. Örneğin Amerika'da tematik olarak oluşturulan ve Pennsylvania'da bulunan 666 numaralı rotadır. Amerika'nın başkenti olan New York ile Chicago arasında bulunan yaklaşık olarak 2.1 milyon dönümlük bir araziye kaplayan bu tematik rota, güzergah üzerinde bulunan ve az gelişmiş bölgelere yıllık yaklaşık 120 milyon dolar gelir sağlamaktadır (Nemeth & Che, 2013). Aynı şekilde Kuzey İngiltere'de bulunan Hadrian Duvarı Rotası yaklaşık 129 km uzunluğundadır. Rota Roma döneminden kalma birçok arkeolojik kalıntıları içermektedir. 2003 yılında 776 bin ziyaretçiye ev sahipliği yapan bu rota bölgenin ekonomisine yaklaşık 3,5 milyon sterlin gelir getirmiştir. Rota sayesinde bölgede binlerce insana istihdam olanağı sağlanmış birçok işyeri açma gereksinimi duyulmuştur (Lourens, 2007).

Türkiye 'de de turistlerin turizm algısının değişmesi ve turizm rotası oluşturulması noktasında konumu, tarihi ve doğal özellikleri sebebiyle oldukça zengin bir ülkedir. Son yıllarda rota turizmi Türkiye'de gelişim göstermeye başlamış ve alternatif turizm ürünü olarak birçok rota oluşturulmuştur. Bunlardan ilki Kate Clow tarafından 1999 yapılan yılında yaklaşık 500 km uzunluğa sahip olan tarihi Likya Yolu projesidir. Gül v.d (2020) tarafından CBS yöntemiyle Isparta ilinde 4 alternatif turizm rotası belirlenmiştir. Bu sayede bölgede var olan kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliğin artması amaçlanmaktadır (Akın & Gül,2020). Daha sonra yerel Kalkınma ajansları ve Uluslararası kuruluşlardan alınan finansmanlarla Aziz

Paul Yolu, Hz. İbrahim Yolu, Evliya Çelebi Yolu, Kaçkar Rotası, Kars Peynir Rotası, Karia Yolu, Frig Yolu vb. birçok turistik rota oluşturulmuştur (Eryurt & Clow, 2016).

2.3. Turizm Rotaları ve Tasarım İlkeleri

Turizm rotası oluşturma, turizm faaliyeti sebebiyle bölgeye yapılan gezileri organize etmek, planlamak, bölgede yer alan özellikleri bir bütün halinde deneyimlemek ve zamanın her anının dolu dolu geçmesi için yapılan planlama çabalarıdır. Fakat turizm rotası tasarlanırken ziyaretçi profilleri, zorluk derecesi, zaman ve ulaşım şekli gibi değişkenler dikkate alınması gereken etmenlerdir (Çekül, 2014). Rota oluşturma çalışmaları yapılırken; bölgede yer alan arazinin engebe durumu, mülkiyet durumu, arazinin kullanım amacı, arkeolojik alanlar, kültürel alanlar ve doğal güzeleğe sahip olan bölgeler dikkate alınması gereken diğer hususlardır (Cartan & Carson, 2009).

Turizm rotası oluşturulurken ilkeleri belirlemek sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir. Bu amaçla Görmüş vd. (2016) yapmış oldukları çalışmada 8 ilke üzerinde durmuşlardır.

- Ortaklık: Rota oluşturma çabaları içerisine girilirken ilgili tüm kurum ve kuruluşların ortak mirası olan doğal kültürel ve arkeolojik kalıntıların bulunduğu rota ağı üzerinde bir araya gelip etkin bir ortaklık ve işbirliği içerisine girmeleri ve entegrasyon çalışmaları sürdürülebilirlik açısından önemlidir.
- Koruma ve Canlandırma: Bölgede yer alan değerlerin uygun bir şekilde korunması ve yenileme çalışmaları yapılması süreçteki amaçlardan biridir.
- Tematik Yaklaşım: Özellikle değerlerin korunması için yapılan çalışmalar kapsamında yerel temalarla alternatif güzergahlar oluşturulup farklı noktalar oluşturulabilir.
- Kırsal Kalkınma: Yerel ekonominin kalkındırılması temel amaçlardan biri olduğu için kırsal alanlarda oluşturulacak rota güzergahları kırsal kalkınmanın oluşmasına neden olmaktadır.
- Alternatif Turizm: Turizm açısından bakir olan Şırnak iline gelen ziyaretçilerin tarihi açıdan zengin bir geçmişi olan bölgeyi ziyaret etmeleri amaçlanmaktadır. Ancak doğal güzelliklere sahip olan kırsal kesimlerin ziyareti ile çekicilikleri arttırılarak daha popüler ve tanıtımı sağlanmalıdır.
- Yerel Katılım: Rota planlaması yapılırken yerel halkın dahil edilmesi, konu hakkında eğitimler verilmesi yapılacak rotanın benimsenmesi ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.
- Bütüncül Tanıtım: Bölgede yer alan tüm çekicilikler rota sistemine dahil edilmelidir. Bu yaklaşımla bölge bir bütün olarak tanıtılmış olacak ve oluşturulan rota daha dinamik bir hale getirilecektir.
- Yerel Etkinlikler: Yerel halka yönelik (şenlik, festival, yarışma gibi) organizasyonlar geliştirilmeli ve sürekli hale getirilmelidir. Yapılacak olan bu etkinlikler yerel halkın farkındalığının artmasına olanak sağlayacak ve ekstra bir çekici unsur haline gelecektir (Görmüş vd., 2016).

Bu önemli noktalar ile rota oluşturmak için mekânsal olarak kurgulanması aşamasında bölgesel kimlik unsurları gözetilerek 3 tasarım modeli uygulanabilir: doğrusal rota, ağ rota ve döngüsel rota (UNWTO, 2015). Ancak bu rotalar daha çok grup turistler için tasarlanmıştır. Bireysel çekiciliklere göre rota tasarlama veya kişileştirilmiş rota planlamaları son yıllarda araştırmacılar tarafından üzerinde çalışılmaktadır. Bu çalışmalar çerçevesinde Cenamor vd., (2017) sosyal paylaşım sitelerinden tüketiciler tarafından kullanılan içeriklere dayalı olarak kişileştirilmiş tur rotaları tasarlayan PlanTour uygulamasını geliştirmişlerdir. Sun ve Lee (2017) ayrıca bir fotoğraf paylaşım sitesinden kişiler tarafından oluşturulan bilgileri kullanmış ve turistlerin seyahat planlarını, planlamalarına yardımcı olmak için öneriler sunmuştur. Zheng ve Liao (2019) bir rotanın mekânsal ve zamansal yapısını, gurubun bir bütün olarak hareket etmesi ve grup bireylerin uyumluluğunu dikkate alarak heterojen turist grupları için matematiksel bir model kullanarak kişileştirilmiş tur rotaları tasarlamışlardır. Bu bileşen ve ilkelerle yapılması gereken sonraki süreç, bölgede yer alan özellikli değerlerin uygun güzergâh ile kurgulanmasıdır. Bölgede yer alan ve farklı noktalarda bulunan tarihi yerleşimler, kültürel miraslar, gastronomik ürünler kurgulanacak mekânsal rota üzerinde bir bütün olarak sunulmalıdır. Ziyaretçilerin ihtiyaçlarının giderileceği (konaklama, alışveriş, yeme-içme) duraklar belirlenmeli ve bu açıdan yerel ekonomiye katkısının arttırılması sağlanmalıdır (Briedenhann ve Wickens, 2004).

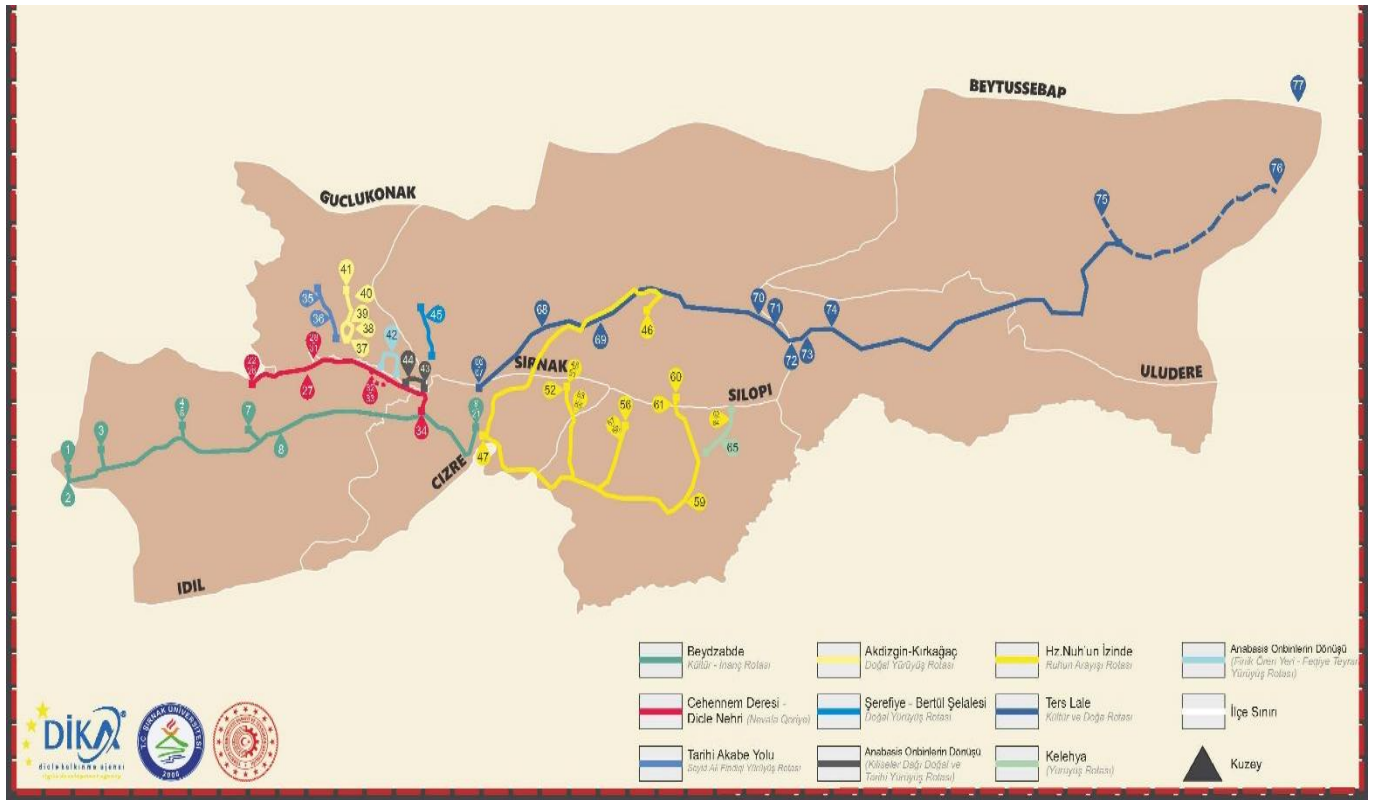
3. Yöntem

Bu araştırmanın temel amacı Şırnak ilinin sahip olduğu değerler (doğal, kültürel, tarihsel, inançsal) çerçevesinde kültür, inanç ve doğa rotalarını oluşturarak turizm sektörünün gelişmesine katkı sunmaktır. Ayrıca Şırnak'ta bilinmeyen yerleri bilinir kılarak var olan potansiyele yönelik yerel halkın ve turizm paydaşlarının farkındalığını sağlamak alt amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında ise saha çalışması yapılmıştır. Ziyaret edilen yerler fotoğraf, video ve drone ile kayıt altına alınmıştır. Rotaların haritalanmasında GPS, coğrafi bilgi sistemleri (Quantum GIS), Google Earth, Relive ve Openstreet Map uygulamaları kullanılmıştır. Rotalar oluşturulurken tarihi ve kültürel arka plan, kırsal kalkınmaya katkı, yerel halk katılımı, alternatif tematik rotaların oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Bu çalışma Dicle Kalkınma Ajansının ve Şırnak Üniversitesinin destekleri ile 2020 Fizibilite Desteği Programı kapsamında 30/10/2020- 05/01/2022 tarihleri arasında uygulanan TRC3/20/FZD/001 referans numaralı "Şırnak'ta Sürdürülebilir Turizm Çeşitlendirmesi, Kültür ve Turizm Rotaları " adıyla desteklenmiştir.

Yürüyüş rotalarının zorluk dereceleri 1 den 6 ya kadar sınıflandırılmıştır. Zorluk dereceleri arazinin eğimine, uzunluğuna ve çıkışların mesafesine göre farklılık göstermektedir. Zorluk derecesi 1 olan parkurlarda çıkışlar 100 m geçmemektedir. Zorluk derecesi 2 olan parkurlarda çıkışlar 300 m geçmemektedir. Zorluk derecesi 3 olan parkurlarda eğim artmakta 500 m yi geçmeyen eğimler bulunmaktadır. Zorluk derecesi 4 olan parkurda eğim 700 m yi geçmemek üzere artmaktadır. Zorluk derecesi 5 ve 6 da artık parkur zorlaşmakta sırasıyla 1000 ve 1500 metreyi geçmeyen eğimler parkurlarda yer almaktadır (Durmuş v.d. 2007).

4. Bulgular

Araştırmalar sonucunda Şırnak'ta yürüyüş rotaları ve araçla gidilebilen toplam 10 rota oluşturulmuştur. Rotalara yönelik bilgiler, güzergahlar ve görülmesi önerilen tarihi, doğal noktalar Şekil'1 de gösterilmiştir (detaylar için bkz. www.rotamsirnak.com).

4.1. Beyt-Zabde Kültür ve İnanç Rotası

Oluşturulan rotaların ilki Beyt-Zabde Kültür ve İnanç Rotası olarak adlandırılmıştır. Tarihte Dicle'nin batısında olan İdil ve Cizre çevresine Beyt-Zabde (Tüzün, 2019) denilmiştir., İpek yolu üzerinde olan İdil ve Cizre ilçelerini kapsamaktadır. Bu rota kapsamında ilk durak eski bir Ezidi yerleşimi olan Kiwax/Mağara Köyüdür. Bu köyde tarihi evlerin mağaradan yapıldığı veya mağara ile bağlantısının olduğu görülmektedir. Mevcut durumda kimse bu köyde yaşamamaktadır. Mağara Köyü, farklı mezar yapıları ve taş evleri ile gelenleri büyüleyen mistik bir hava sunmaktadır. Mağara Köyünden sonra Süryani halkının yaşadığı Sare, Ögündük ve Haberli köyleri ve bu köylerde bulunan kiliseler (sırayla: Mor Melke, Mor Yakup, Mor Dodo vs.) ziyaret edilmektedir. İdil Merkez' de bulunan tarihi Meryem Ana Kilisesine doğru gidilmektedir. Rotanın İdil etabından sonra Cizre'ye gidilerek Hz. Nuh Türbesi, Kırmızı Medrese, Ulu Camii, Mem û Zin Türbesi, Abdaliye Medresesi, Cizre Kalesi, Cizre Surları (Bırca Belek), Mirlerin Bahçesi (Raze Mira), Tarihi Çarşı ve Dicle Nehri rotada yer almaktadır. Bu rota yılın 4 mevsiminde gezilip görülebilir. Yol mesafesi köylere giriş çıkış ile yaklaşık 96,4 km'dir. Yol durumu asfalttır. Her türlü otomobil, minibüs, otobüs vs. türü araçlarla gidilebilir. Rota boyunca telefonlar çekmekte, sağlık kurumları bulunmaktadır. Tasarlanan rotayla ilgili görseller Şekil'2 de verilmiştir.

Şekil 2. Beyt-Zabde Kültür ve İnanç Rotası
(Kaynak: www.rotamsirnak.com)

4.2. Hz. Nuh'un İzinde-Ruhun Arayışı İnanç Rotası

Rotanın başlangıcı, Nuh tufanından sonra ilk yerleşim yeri olduğuna inanılan Yoğurtçular (Heştan)[†] köyüdür. Sonrasında ise Cizre ilçe merkezinde bulunan Hz. Nuh Türbesi ve Camii ziyaret edilmektedir. Hz. Nuh'un oğlu Sam tarafından kurulduğuna inanılan ve Asurlara ev sahipliği yapmış Çağlayan (Şah) Köyü (Kimse yaşamamaktadır) ziyaret yeri olarak belirlenmiştir. Burada Asur Kralı Sanherib dönemine

[†]Günümüzde Yoğurtçular Köyü olarak adlandırılan köy halk arasında Heştan olarak anılmaktadır. Kürtçede heşt sekiz, heşt seksen anlamına gelmektedir. Yine Heştan sekizler, Heştıyan ise seksenler anlamı taşımaktadır (Tunç, 2022). Bu da Nuh'un gemisindeki 80 kişiyi ifade eder.

ait 6 adet kaya kabartması Kral Rölyefi önemli kanıtlar sunmaktadır. Sonrasında ise Süryanilerin yaşadığı Köşreli (Hessana) Köyü'ne gidip kiliseyi ve geçmişi çok eskilere dayanan Şal û Şepik yapım atölyesi ziyaret edilmektedir. Daha sonra Silopi ilçesinden Birlik (Cem'a) Köyü'ne gidilerek orada bulunan Hz. Nuh Nebi Camii görülmektedir. Sonrasında ise Cudi Dağı'na doğru çıkılarak geminin indiği yer olduğuna inanılan Sefine mevkiine varılmaktadır. Sefine mevkiinde ayrıca Lawe Xerib türbesi ziyaret edilmektedir. Cudi dağı ziyareti bittikten sonra ziyaretçiler istekleri doğrultusunda Görümlü Beldesinde yer alan Tarihi Besbin Cami'sini, Beyaz Köprü'yü ve Tellioglu Kasrı'nı ziyaret edebilirler.

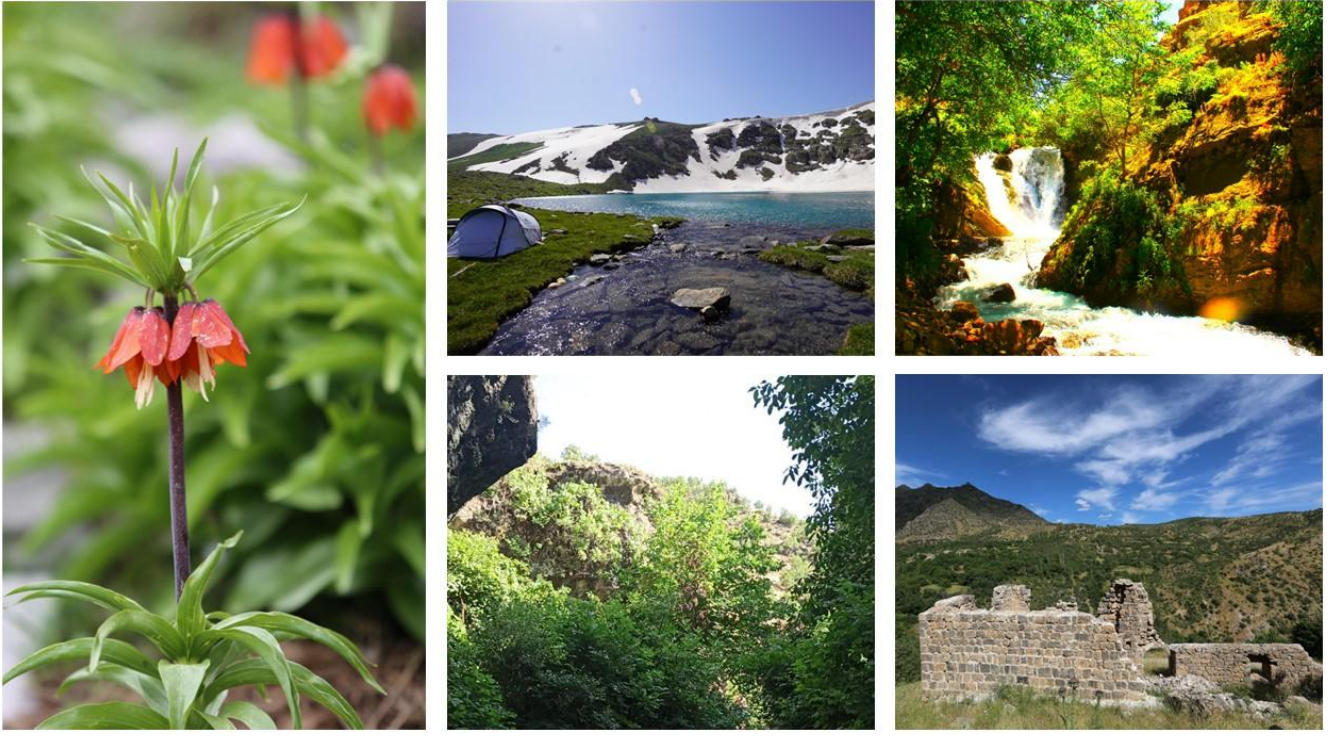
Bu rota Aralık, Ocak, Şubat ayları haricinde ziyaret edilebilir. Yol uzunluğu yaklaşık 149,6 km'dir. Şırnak-Cizre-Silopi-Görümlü ana yolları takip edilmektedir. Çağlayan ve Köşreli köyüne giderken yol yer yer stabilize olup, ulaşım açısından sorun yaşanmamaktadır. Ulaşım için minibüs olması tavsiye edilir. Otobüsle gelenler Sefine bölgesi için minibüs temin etmelidir. Yol boyu ilçe ve beldelerde sağlık hizmetleri alınabilir. Geçilen noktalarda telefon şebekeleri çekmektedir (Çağlayan Köyü hariç). Tasarlanan rotayla ilgili görseller Şekil'3 de verilmiştir.

Şekil 3 : Hz. Nuh'un İzinde-Ruhun Arayışı İnanç Rotası
(Kaynak: www.rotamsirnak.com)

4.3. Ters Lale Kültür ve Doğa Rotası

Bu rota Krallar geçidi olarak bilinen, Cudi ve Gabar Dağlarını birbirinden ayıran Kasrik Geçidinden başlamaktadır. Kasrik'te Part Şövalyesi Kaya Kabartması ve jeolojik yapılar bulunmaktadır. Sonrasında ise Kumçatı Beldesi'nde tarihi su değirmeninde yapılan Tahin Atölyesi rotaya eklenmiştir. Şırnak'a doğru giderken kömür çıkarılan maden ocaklarını görmek isterseniz 1 Km sağa dönüp açık maden ocaklarını görmek mümkündür. Şırnak Merkez'e vardığınızda Şırnak Üniversitesi'ndeki Şal û Şepik Atölyesi giyim-kuşam kültürünü görmemiz açısından önemlidir. Şırnak'tan sonra Uludere İlçesinin Şenoba Beldesi'nde bulunan tarihi Keldani yerleşimi olan Onbudak Köyü (İşşi) ve Kilisesi, Hezil Çayı (Heftbori), Eski Hilal (Elan) Köyü rotada yer almaktadır. Ardından bölgenin yüksek rakımlarında yetişen Ters Laleler, Tanin Tanin (2300 m rakım) geçidi, Uzungeçit Şelalesi (Kun-Kewi) Eski bir Keldani Köyü olan Cevizağaç ve Faraşın Yaylası bu rotada yer almaktadır. Bu rota yaklaşık 440,9 kmdir. Nisan ayından Ekim ayına kadar bu rota gezilebilir. Yol boyunca ilçe ve beldelerde telefon şebekesi çekmektedir. Sağlık hizmetleri belde ve ilçelerde alınabilir. Arazi tipi araç veya minibüsle gidilmesi tavsiye edilir. Tasarlanan rotayla ilgili görseller Şekil'4 te verilmiştir.

Şekil 4: Ters Lale Kültür ve Doğa Rotası
(Kaynak: www.rotamsirnak.com)

4.4. Anabasis-Onbinlerin Dönüşü Yürüyüş Rotası

Bu rota '*Anabasis-Onbinlerin Dönüşü Yürüyüş Rotası*' olarak adlandırılmıştır. Xenofon'un Onbinlerin Dönüşü'nde orduların en fazla zorlandıkları yerlerden biri Dicle Nehri'dir. Dicle Nehrinde Kardukh'luların Yunan askerlerine saldırılarına Ksefenon canlı şahitlik etmiştir. Bundan dolayı bu rotaya uluslararası bilinirliği olan Anabasis adı verilmiştir. Bu yolda aynı zamanda mirlerin yazlığı olarak ve krallar geçidi olarak bilinen Kasrik Geçiti bunun yanında Feqiye Teyran Medresesi, Finik Ören Yeri, Timur'un Pençeleri ve Asur yerleşim yerleri rotaya eklenmiştir. Bu rota dört farklı etaptan oluşmaktadır. Her bir etabın kendisine has doğası ve tarihi dokusu bulunmaktadır. Tasarlanan rotayla ilgili görseller Şekil'5 te verilmiştir.

Şekil 5: Anabasis-Onbinlerin Dönüşü Yürüyüş Rotası
(Kaynak: www.rotamsirnak.com)

4.4.1. İlk etap Kiliseler Dağı Yürüyüş Rotası

Yukarı Dere (Dera Juri-Omra Leyta) ve Aşağı Dere (Dera Jeri-Omra Tahteyta) olarak bilinen köylerde 1990'lı yıllara kadar Asuri-Keldani halkların yaşadığı bilinmektedir. Ancak şu anda bu köylerde kimse yaşamamaktadır. Mor Aho ve Mor Yuhanna Kiliseleri büyük oranda ayakta durmaktadır. Köylerden Dicle Nehri'nin manzarası görülebilmektedir. Bu etap yılın on iki ayı yürünebilir. Yol uzunluğu yaklaşık 8 km'dir. Bu rotanın çıkışlar maksimum 412 metre olup en yüksek eğimi %45 ortalama eğim ise %16'dır. Dolayısı ile zorluk derecesi 3'tür. Yüksek yerlerde şebeke çekmektedir. Sağlık hizmeti yoktur. Köyde kimse yaşamamaktadır.

4.4.2. İkinci Etap Finik Ören Yeri-Feqiye Teyran Yürüyüş Rotası

Part dönemine ait olduğu söylenen bir yerleşim yeri olan Finik Örenyeri hem doğal bir ortamda çınar ağaçlarının altında nefes alabileceğiniz bir yer hem de tarihi bir nokta olan Finik Kalesi'nden Dicle Nehri'ne kuşbaşı bakabileceğiniz bir yerdir. Ayrıca kalenin arka tarafına kazınmış Part dönemine ait olduğu bilinen insan figüründeki kabartma, en tepedeki su sarnıçları, çok katlı mağara yerleşim yerleri ve eski merdivenler bu rotada yer almaktadır. Bunların yanında masal ve şiir yazarı olan Feqiye Teyran'ın medresesi de rotanın son durağıdır. Bu etap yılın on iki ayı yürünebilir. Yol uzunluğu yaklaşık 3 km'dir. Bu rotanın çıkışları maksimum 215 metre olup en yüksek eğimi %49,8 ortalama eğim ise %15,4'tür. Dolayısı ile zorluk derecesi 2'dir. Yüksek yerlerde şebeke çekmektedir. Sağlık hizmeti yoktur. Köyde kimse yaşamamaktadır.

4.4.3. Üçüncü Etap Akdizgin-Kırkağaç Yürüyüş Rotası

Eski Akdizgin Köyü yerleşim yeri Zewe'dir[†]. Akdizgin-Kırkağaç yolu üzerinde Akdizgin'in çıkışından itibaren Zewe'ye doğru araç yolu bulunmamaktadır. Dolayısı ile Akdizgin çıkışından 1-1,5 km yürüdüktan sonra Asur döneminde yapıldığına inanılan Zewe Köyü, Zeytin ve Çınar ağaçlarının olduğu Kırkağaç Vadisi, Akdizgin ve Yarmaç Köyleri ve Olya Şexa[§] mevki rotaya dahil edilmiştir. Bu rota on iki ay yürünebilir. Yol uzunluğu yaklaşık 8 kmdir. Bu rotanın çıkışları 567 metreyi bulup en yüksek eğimi %55,9 ortalama eğim ise %13,9'dur. Dolayısı ile zorluk derecesi 4'tür. Sağlık hizmetleri olmayıp, telefon şebekeleri çekmemektedir.

4.4.4. Dördüncü Etap Tarihi Akabe Yolu Yürüyüş Rotası

Tarihi Akabe Yolu Asur döneminde yapılan, önemli ticaret yollarından birisidir. Bu yolun önemli kalıntıları Güçlükönak ilçesi Fındık beldesi ile Akdizgin Köyü arasındadır. Fındık ayrıca Seyid Eliye Fındıqî'nin** köyüdür. Rotanın sonu Kırkağaç Vadisi'ne çıkmaktadır. Bu rota on iki ay yürünebilir. Yol uzunluğu yaklaşık 8.5 kmdir. Bu rotada çıkışlar bulunmamaktadır. En yüksek eğim %15,1 ortalama eğim ise %4,1'dir. Dolayısı ile zorluk derecesi 1'dir. Yüksek yerlerde telefon şebekesi çekmektedir. Fındık bucağında sağlık ocağı bulunmaktadır.

4.5. Cehennem Deresi (Newala Qoriye)-Dicle Nehri Yürüyüş Rotası

Rota İdil'in Yarbaşı Köyü'nden başlamaktadır. Yarbaşı Köyü eski Süryani köylerinden olup, köyde Süryanilere ait pasif olan iki kilise mevcuttur. Rota doğa güzellikleri, yüksek ve derin kanyon ve tarihi yerleşim alanları içermektedir. Cehennem Deresi ve Dicle Nehri boyunca devam etmektedir. Rotada başından sonuna kadar; Yarbaşı Köyü, Cehennem Deresi, Dicle Nehri, Sulak Kalesi-Köyü, Elo Dino Kasrı, Yalaz Köyü, Hendekköy yer almaktadır. Bu rota için uygun zaman İlkbahar ve Sonbahar aylarıdır. Mayıs sonu ve Ekim başına kadar sıcaklardan dolayı yürünmemelidir. Yol uzunluğu yaklaşık 40 km'dir, isteğe

† Eski Akdizgin (Zewe) Köyü'nün Asur dönemlerinde inşa edildiği rivayet edilmektedir. Köyde yerleşim yeri olarak mağaralar kullanılmıştır. Köyde tarihi ibadet yeri ve mezarlık bulunmaktadır. Su sıkıntısında dolayı köyde yaşayanlar şimdiki Akdizgin Köyü'ne geçmişlerdir.

§ Olya Şexa geçmişte din alimlerinin eğitim verdiği ve inzivaya çekildiği yer olarak rivayet edilmektedir, çok katlı mağaralardan oluşmaktadır.

** Seyid Eliye Fındıqî, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde mîlâdî 19. ve 20. yüzyılda yaşamış âlim, mutasavvıf ve şair bir şahsiyettir (Sabuncu, 2016: 75).

bağlı olarak kişiler rotaları kısaltabilirler. Seçeneklerden biri Yarbaşı'ndan başlayıp Cehennem Deresi Dicle Nehri Birleşme noktasından tekrar Yarbaşı köyüne dönüş, ikincisi Cehennem Deresi-Dicle Nehri Birleşme noktasından Sulak Köyü'ne gidip orda bitirmek, üçüncü seçenek Sulak Köyü'nden Elo Dino Kasrı'na yürüyüş. Dördüncü seçenek Sulak Köyü'nden Cehennem Deresi'ne gidip Yarbaşı köyüne gitmek. Beşinci seçenek Yalaz Köyünden Sulak Köyü'ne yürümek. Bu rotanın çıkışları 334 metre olup en yüksek eğimi %56,9 ortalama eğim ise %6,5 tir. Dolayısı ile zorluk derecesi 3'tür. Telefon yer yer çekmektedir. Geçilen köylerde sağlık ocağı bulunmamaktadır. Tasarlanan rotayla ilgili görseller Şekil'6 da verilmiştir.

Şekil 6 : Cehennem Deresi (Newala Qoriye)-Dicle Nehri Yürüyüş Rotası
(Kaynak: www.rotamsirnak.com)

4.6. Şerefiye-Bertül Şelalesi Yürüyüş Rotası

Bu yürüyüş rotası Akçay, Kayaboyun ve Altinkent köylerinin yamacında kalan Bertül Şelalesinde oluşturulmuştur. Tarihi yerler olmayıp, Şelale ve Çınar ağaçları bulunmaktadır. Bu rotanın çıkışları 420 metre olup en yüksek eğimi %42,4 ortalama eğim ise %7,4 tür. Dolayısı ile zorluk derecesi 3'tür. Yol ortalama 7 kmdir. Kış ayları haricinde yürünebilir bir rotadır. En yakın sağlık ocağı Akçay köyündedir. Telefon yüksek noktalarda çekmektedir.

4.7. Görümlü Kelehya Yürüyüş Rotası

Bu rota hem doğayı hem de tarihi dokuyu bir araya getirmektedir. Kelehya önemli bir su kaynağıdır. Rotanın geçtiği Silopi ilçesinin Görümlü Beldesi, eski yapıları olan geçmişte gayri Müslimlerin yaşadığı bir yerdir. Burada tarihi Besbin Camii, Tellioglu kasrı, Süleyman Ağa Kasrı, Beyaz Taş köprü gibi mimari eserler bulunmaktadır. Kış ayları hariç bu rota kullanılabilir. Yol uzunluğu 5,5 kmdir. Bu rotanın çıkışları 308 metre olup en yüksek eğimi %14,3 ortalama eğim ise %4,4 tür. Dolayısı ile zorluk derecesi 3'tür. (Görümlü Beldesi'nde sağlık ocağı bulunmaktadır. Rota boyunca telefon çekmektedir.)

5. Sonuç ve Değerlendirme

Şırnak il ve ilçelerini kapsayan bu çalışmada literatür ve saha çalışmaları sonucunda hem yürüyüş hem de araçla gidilebilir rotalar belirlenmiş ve bu rotalara ilişkin GPRS koordinatları ve haritalar oluşturulmuştur. Belirlenen on rotanın önemli yerleri ve doğal güzellikleri fotoğflanmış ve videoları çekilmiştir. Bütün bu veriler www.rotamsirnak.com sayfasında herkesin görebileceği şekilde

sunulmuştur. Ayrıca @rotamsirnak adı ile sosyal medya platformlarında sayfalar oluşturularak tanıtım faaliyetleri yürütülmüştür.

Bu araştırma neticesinde Şırnak'ta yerli halkın çoğunluğunun bilmediği birçok yer keşfedilmiştir ve daha bilinir hale gelmiştir. Hazırlanan kültür, inanç ve yürüyüş rotaları göstermektedir ki, Şırnak'ta turizm sektörünün geliştirilmesi için yeterli çekim unsurları bulunmaktadır. Bu durum Şırnak ili için oldukça önemlidir. Çünkü Şırnak, son yıllara kadar insanların tedirgin ve önyargı ile yaklaştığı, gelmek istemediği bir il olarak bilinmektedir. Ayrıca ekonomik gelişmişlik açısından son sıralarda yer almakta ve işsizlik açısından çoğu zaman ilk üç sırada bulunmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok nedenden dolayı Şırnak için "Turizm Sektörü" geliştirilmesi gereken öncelikli sektörlerden biridir. Turizm sektörü geliştiği takdirde ekonomik gelişmenin sağlanması, refah düzeyinin artması ve işsizliğin azalması gibi önemli ekonomik etkileri olacaktır. Ayrıca turizmin sosyal psikolojik etkilerinden dolayı başkalarının Şırnak ile ilgili düşüncelerinde değişimler meydana gelebilir. Bu durum insanların Şırnak'a yönelik olan önyargılarının azalmasına ve toplumsal etkileşim ve iletişimin artmasına katkı sunacaktır. Turizmin bu yönü birçok çalışmada da ele alınmıştır. Çelik (2021) çalışmasında Şırnak'a gelen turistlerin tutumlarında pozitif değişimlerin olduğunu tespit etmiştir.

Turizm geliştiği takdirde ekonomik, sosyal, kültürel ve sosyal psikolojik katkıları olması beklenmektedir. Ancak unutulmaması gereken şey, turizmin olumsuz etkileridir. Bu noktada sürdürülebilirlik felsefesi ile hareket edilmesi, doğa ve kültürün korunarak gelecek nesillere aktarabilecek bir turizm planlamasının ve politikasının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için bazı önerileri sunmakta fayda görülmektedir.

- Oluşturulan rotaların bulunduğu yerlerde çevre ve peyzaj düzenlemeleri yapılmalıdır.
- Seyahat acentaları, tur operatörleri ve rehberler rotalar ile ilgili bilgilendirilmelidir.
- Ziyaretçi yönetimi için teknoloji uygulamaları geliştirilmelidir.
- Rotalarda var olan tarihi yapıların restorasyon çalışmaları yapılmalıdır.
- Nuh'un gemisinin Cudi dağına oturduğu 3 semavi din tarafından kabul edilmektedir. Bu yüzden Cudi Dağı ve Sefine'nin uluslararası alanda tanıtımı yapılmalıdır.
- Yürüyüş rotalarında sağlıklaştırma çalışmaları yapılarak daha rahat yürüyüş ortamı hazırlanmalıdır.
- Yerel halk turizm işletmeleri ile ilgili girişimcilik konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Bölgeye yapılacak turlar için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından teşvik politikaları geliştirilmelidir.

Rotalar ile ilgili yukarıda sayılan önerilerin yanında genel olarak Şırnak'ta turizm sektörü ile ilgili yapılması gerekenler noktasında da bazı öneriler sunmak faydalı olacaktır. Turizmin bir ilde geliştirilmesi birçok kurumu ve özel sektörü ilgilendirmektedir. Bu yüzden il turizm paydaşlarının bir araya gelerek **İl Turizm Komisyonunu** kurması gerekir. Bu komisyon ilin turizm planını belirleyecek ve ilin turizm paydaşlarının bu plan dahilinde hareket etmeleri sağlanacaktır. Bunun yanında sürdürülebilir bir turizm için yerel halka turizm, sürdürülebilirlik, kültür varlıklarını ve doğayı koruma, misafir ilişkileri, ev pansiyonculuğu ve turizm etik ilkeleri gibi konularda eğitim verilmelidir. Bu sayede turizmi bilen anlayan ve ona göre hareket eden bir yerel halk ortaya çıkacaktır. İl Turizm Komisyonu ilde, ulusal veya uluslararası düzeyde koordinasyonu sağlayarak yapılacak olan festival, anma, kutlama, fuar ve tanıtım etkinliklerini düzenlemelidir. Bu sayede komisyonun belirlediği plan ve politikalara göre tanıtım ve pazarlama adımları eşgüdümlü olacaktır. Aksi takdirde her kurum kendisine göre etkinlik ve tanıtım yapmaya kalkarsa, bir destinasyon kimliği oluşturulamaz. Ayrıca İl Turizm Komisyonu ve ilgili karar vericiler Şırnak'ın olumsuz imajını düzeltmek için ciddi bir çaba içine girmelidirler. Özellikle medya kanallarının kullandığı iletişim dili doğru habercilik ilkeleri çerçevesinde ele alınmalıdır. Sürekli olumsuz imajı besleyen ve haberleri daha fazla görülsün diye yapılan yanlışların düzeltilmesi için gerekli temaların kurulması gerekir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Şırnak'ın coğrafi koşulları nedeni ile ve güvenlik ile ilgili yasaklamalardan dolayı istenilen her yere gidilememiştir. İleriki dönemlerde şartlar daha uygun olduğunda buralarda hüküm sürmüş önemli devletlerden Asur Krallığı'nın Rotası çıkarılabilir. Ayrıca etap etap oluşturulan rotalarımız birleştirilerek birkaç günlük rotalar oluşturulabilir. Tarihi Akabe Yolu Diyarbakır ve Siirt ile birleştirilerek tarihi derinliği, yürüyüş yapanlara daha fazla hissettirebilir. Araştırmacılar, hazırlanan bu rotalara katılanların memnuniyet, turistik deneyim, motivasyonlarını araştırabilir. Ayrıca yürüyüşlerin insanların fiziksel ve mental sağlıkları üzerindeki etkilerini ortaya koyabilirler.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu araştırma Conference on Managing Tourism Across Continents (2022) kongresinde "Sustainable Thematic Routes in Şırnak" adı ile özet bildiri olarak sunulmuştur. Ayrıca bu araştırma Şırnak Üniversitesi ve Dicle Kalkınma Ajansının destekleri ile hazırlanan Şırnak'ta Sürdürülebilir Turizm Çeşitlendirmesi: Kültür ve Turizm Rotaları" adlı projeden türetilmiştir.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Dergisinin** hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar =% 55 2.Yazar = % 45.

Kaynakça

- Akın, T. & Gül, A. (2020). Isparta-Atabey Yöresinin ekoturizm potansiyeli ve turizm rotalarının belirlenmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 5(2), 221-240.
- Alkan, A. (2018). Alternatif bir turizm rotası: Kurtalan ekspresi (An alternative tourism route: Kurtalan express). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(4), 1016-1038.
- Barrena, E., Laporte, G., Ortega, F.A. & Pozo, M.A. (2016). Planning ecotourism routes in nature parks. 190), NY: Springer.
- Briedenhann, J. & Wickens, E. (2004). Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas-vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management*, 25(1), 71-79.
- Bruwer, J. (2003). South African wine routes: Some perspectives on the wine tourism industry's structural dimensions and wine tourism product, *Tourism Management*, 24 (4), 423-435.
- Cartan, G. & Carson, D. (2009). Local engagement in economic development and industrial collaboration around Australia's Gunbarrel highway. *Tourism Geographies*, 11(2), 169-186.)
- Cenamora, I., de la Rosa, T., Núñez, S., ve Borrajo, D. (2017). Planning for tourism routes using social networks. *Expert Systems with Applications*, 69, 1-9.
- COE, (1954). Council of Europe, European Cultural Convention: Paris, Erişim Adresi (19.07.2023): <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168006457e>
- Csapo, J. & Berki, M. (2008). Existing and future tourism potential and the geographical basis of thematic routes in south Transdanubia, Hungary. In *International Conference of Territorial Intelligence*, Besançon, 10.
- Culture Rote Society, Rotalar, Erişim Adresi: (18.07.2023) Hz. İbrahim Yolu | Kültür Rotaları Derneği (cultureroutesinturkey.com).
- Çelik, S. (2021). Factors affecting the impact of tourism on attitude change: A qualitative research. In J. T. da Silva, Z. Breda & F. Carbone (Edits). *Role and impact of tourism in peacebuilding and conflict transformation* 238-54.

- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı-ÇEKÜL. (2014). Çukurova Kültürel Rota Sistemi Mekansal Planlama Rehberi. ÇEKÜL Vakfı, 16-24.
- Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı-ÇEKÜL. (2015). Kültür Rotaları Planlama Rehberi. Erişim Adresi: (11.07.2023) http://www.tarihikentlerbirliği.org/wp-content/uploads/rota-rehberi_press.pdf
- Dayoub, B., Yang, P., Dayoub, A., Omran, S., & Li, H. (2020). The role of cultural routes in sustainable tourism development: A case study of Syria's spiritual route. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 15(6), 865-874
- Durmuş, M. B., Demir, M. B., & Aras, E. (2007). (Çoruh Vadisi) İspir, Uzundere ve Yusufeli Bölgelerinde Yapılan Yeni Dağ Yürüyüşü Rotaları, Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi Dağ Yürüyüşü Raporu, 6-7, Erzurum.
- Eryurt, H. & Clow, K. (2016). Kültür rotaları rehberi (Çev. B. Aknam). İstanbul: Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık.
- Görmüş, S., Atmuş, E., Özkazanç, N. K., Günşen, H. B., & Artar, M. (2016). Ekorota Bartın: doğal ve kültürel koridorların haritalanması. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Gül, A., Aydemir, Ç., Gökal, M., & Akın, T. (2020). CBS ortamında kültür rotalarının belirlenmesi; Isparta İli Örneği. *GSI Journals Serie C: Advancements in Information Sciences and Technologies*, 3(2), 1-20.
- Güngör, Ş. (2022). Kapadokya Kültür Yolu'nun alternatif turizm rotası bağlamında değerlendirilmesi. *Nevehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1784-1802.
- Hayes, D. & Macleod, N. (2008). Putting down routes: an examination of local government cultural policy shaping the development of heritage trails, *Managing Leisure*, 13(2), 57-73.
- Kalaycı, M., & Özçatalbaş, O. (2021). Kültürel mirasın kırsal turizm bakımından önemi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD)*, 5(1).
- Kervankıran, İ. (2013). Coğrafya eğitimi ve turizm ilişkisi. 21. yüzyılda değişen yaklaşımlar ve coğrafya eğitimi (ss.321-359) içinde Özey, R., Tuna, F. ve Özgen, N (Eds.), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- KTÜ Dağcılık ve Kış Sporları Kulübü/ Karadeniz Teknik Dağcılık İhtisas Kulübü Derneği, Kaçkar Dağı Küçük Buzul Rotası, 2020 Erişim Adresi: (14.06.2023) Kaçkar Dağı Küçük Buzul Rotası - KTÜDAKS (ktudaks.org.tr)
- Lourens, M. (2007). Route tourism: a roadmap for successful destinations and local economic development. *Development Southern Africa*, 24(3), 475-490.
- Meyer, D. (2004). Tourism routes and gateways: Key issues for the development of tourism routes and gateways and their potential for pro-poor tourism. ODI discussion paper.
- Nemeth, D. J., & Che, D. (2013). Alternative tourism geographies: Leveraging the ironic case of Pennsylvania's Route 666 for economic development. *Applied Geography*, 45, 109-118.
- Özçoban, E. (2020). Koronavirüs' ün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki etkileri ve Türkiye'nin kırsal turizm potansiyeli üzerine bir analiz. *Electronic Turkish Studies*, 15(4). 853-866.
- Özkaya, F. D., Özkaya, M. T., Tunalıoğlu, R., Bayar, R., & Tunalıoğlu, E. (2018). Anadolu'da Zeytin ve Zeytinyağlı Yemekler Rotası, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Vol. 6/3, 263-274.
- Sabuncu, S. (2016). Seyda Seyyid Ali Fındık'ın Hayatı ve Tasavvufi Kişiliği. *Şarkiyat*, 8(1), 74-92.
- Saxena, G., & Ilbery, B. (2010). Developing integrated rural tourism: Actor practices in the English/Welsh border. *Journal of Rural Studies*, 26(3), 260-271.
- Selim, S. (2019). En uygun güzergâh algoritması ile doğa yürüyüşü rotalarının modellenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 617-624.
- Stoddart, H. I. (2008). Route tourism and local economic development in South Africa: The magalies meander and the crocodile ramble, University of the Witwatersrand, Faculty of Humanities in fulfilment of the requirements for the degree of Masters of Arts, Johannesburg, South Africa.
- Sun, C. Y., & Lee, A. J. (2017). Tour recommendations by mining photo sharing social media. *Decision Support Systems*, 101, 28-39.
- Troya Kültür Rotası, Kültür Rotası, Erişim Adresi:(14.07.2023) Troya Kültür Rotası (troycultureroute.com)
- Tunç, İ. (2022). Cudi Dağı'nda İbrahimî dinlerin ortak mirası olarak sefine festivali. *Eskişehir Osmangazi*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9(2), 988-1011.

Türkçe Sözlük (2017), Ankara: TDK Yayınları.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 (2022) Erişim Adresi: (10.07.2023)
<https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>

Tüzün, M. (2019). Cizre tarihi I, İstanbul: Enes Basın Yayın ve Matbaacılık

UNWTO (2015). World Tourism Organization Global Report on cultural routes and itineraries, Affiliate Members Report: vol.12, 38.

Zheng, W., & Liao, Z. (2019). Using a heuristic approach to design personalized tour routes for heterogeneous tourist groups. *Tourism Management*, 72, 313-325.

Peyzaj Alanlarında Aydınlatma Uygulamalarının İncelenmesi: Malatya Kent Parkları Örneği*

Zeynep ARI, İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
zeynepari96@gmail.com, Malatya, Türkiye, ORCID:0000-0002-8427-9576

Sima POUYA, İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
sima.pouya@inonu.edu.tr, Malatya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6419-1756

Öz

Bu çalışmada, açık alanların gece kullanımı için önemli olan aydınlatma kavramı ele alınmıştır. Çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında genel bilgiler sunularak aydınlatmanın önemi vurgulanmıştır. Çalışmanın amacı, aydınlatma kavramı ve aydınlatma tekniklerini genel itibariyle inceledikten sonra, genel aydınlatma ilkelerine yer vererek, Malatya’da uygulanmış olan dört farklı rekreasyon alanının peyzaj aydınlatmasını gözden geçirip, aydınlatmanın peyzajdaki önemini ortaya koymaktır. Malatya kent merkezinde yer alan dört farklı rekreasyon alanında bulunan aydınlatma donatı elemanlarının tasarım teknikleri ve ilkeleri incelenmiş, tasarım uygunluğu açısından değerlendirilmiş ve aydınlatmanın peyzajdaki önemini ortaya koymuştur. İncelenen rekreasyon alanlarında açık alanların gece kullanımını sağlamak için aydınlatma projeleri uygulanmadan önce ve sonra ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik öneriler de sunulmuştur. Yapılan çalışma sonucunda, tasarım ilkeleri ve teknikler göz önünde bulundurularak, en uygun peyzaj aydınlatma tasarımına sahip olan alanın sanat sokağı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Mimarlığı, Aydınlatma, Rekreasyon Alanları

Examination of Lighting Applications in Landscape Areas: The Case of Malatya City Parks

Abstract

In this study, the concept of lighting, which is important for night use of open spaces, is discussed. General information about the purpose, scope and method of the study was presented and the importance of illumination was emphasized. The aim of the study is to review the landscape lighting of four different recreation areas applied in Malatya, by including general lighting principles, after examining the concept of lighting and lighting techniques in general, and to reveal the importance of lighting in the landscape. The design techniques and principles of lighting equipment elements in four different recreation areas in Malatya city center were examined, evaluated in terms of design suitability, and the importance of lighting in the landscape was revealed. Suggestions for solving the problems that arise before and after the implementation of lighting projects to ensure night use of open areas in the examined recreation areas are also presented. As a result of the study, it was determined that the area with the most appropriate landscape lighting design was the art street, taking into account the design principles and techniques.

Keywords: Landscape Architecture, Lighting, Recreation Areas

*Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

Open spaces for people are also spaces outside of buildings where they can breathe and enjoy life. Open spaces cover all kinds of social, physical and recreational needs of people. Lighting is very important because the landscape elements of these areas are used by people and can be seen both at night and during the day. A properly planned and balanced lighting design ensures that these areas, which are used heavily during the day, can also be used efficiently later in the day.

Every element of urban equipment in the urban space is considered as an object of use and communication. Urban equipment elements, which are also defined as visual objects, are considered as a part of urban identity; They are handled with their characteristics of being a special design product and their relations with the urban space in which they are located. Urban reinforcement elements, which are three-dimensional elements that add visual richness and identity to the city, are the city's perimeter walls, fences, etc. lamps, benches, signs, statues, etc. They help provide a rich urban image by making the space feel strong. As a part of the human tool-environment system, reinforcement elements are also considered as cultural elements. Urban reinforcement elements, which are made by considering design principles, allow users to be used more functionally and more consciously. In the design processes of urban reinforcement elements; In addition to considering the design principles and national/international standards of the urban space, it is important that it is suitable for its cultural characteristics, appeals to everyone because it is universal, and takes into account the needs of the users. Scale, color, texture, material, shape, etc. in the design of urban reinforcement elements that are under the responsibility of public institutions and organizations. Taking into account design elements such as helps users perceive them more easily (Kuter & Kaya, 2019).

There is a physical environment that surrounds people more closely than the boundaries of the place they live in. This environment, which affects people's lives, is the physical environment. Light, color, sound, heat and humidity are the elements that affect people and make up the physical environment. Light, which is one of the elements of the physical environment, gains great importance because approximately 95% of the information that people acquire through different perception ways about the environment they live in is visual perception. In order for cities to have different uses after dark, lighting should be done for different purposes. The most important of these goals are:

Lighting for the security needs of cities

Lighting for comfortable transportation

Lighting made for the need of the citizens to find the way-direction-location

Lighting made for the needs of the social activities of the citizens

Lighting made to emphasize the special parts of the city (Demir, 2012).

The aim of the study is to examine the design techniques and design principles of the lighting equipment elements on four different recreation areas in the city center of Malatya and to evaluate the importance of lighting in the landscape by evaluating it in terms of design suitability. In addition, suggestions that will help to solve the problems encountered before and after the implementation of the lighting project of open spaces are also included.

In the research; Landscape research method based on survey, data collection, analysis and synthesis was used. First stage; A literature review on the subject was made and the existing lighting elements in the research areas were determined and their photographs were taken. In the second stage; By making use of the classifications made in previous studies on the subject, the lighting elements used in the research areas were grouped among themselves according to their functions and types of use and their types were determined. In the last stage; The lighting elements in the research areas were examined in terms of

landscape architecture professional discipline and suggestions were made within the scope of creating a more qualified environment.

Examining the recreation areas selected as the study area, it was concluded that the design and implementation of the project was not systematic. It has been observed that there is no diversity in the types of lighting and the use of lighting techniques. In addition, it has been determined that since the first installation, maintenance and repairs are not done enough, the lightings are not replaced with new ones or the same light color is not selected at this point. The park is mainly used during the day, especially on weekends. The parks are illuminated after 17.30 in the winter season. The use of parks decreases in the evening hours. Deactivating the lighting system of the park, except for the large pool area and the sculpture in the square, in order to save energy due to the decrease in the park usage potential due to the winter season, causes the formation of areas where the lighting is insufficient in terms of safety and security. Lighting systems have been designed for pedestrian paths, pools, pergolas, seating groups, sports fields, large grass areas and squares in the parks. As a result of the examinations made in these areas, it has been determined that the areas are deficient in terms of lighting. In these areas, efforts should be made to reach the lighting level recommended by international standards for visual comfort. A special lighting system has not been designed for the gazebo in the parks, the sculptures in the large grass areas, the children's playgrounds, the trees and the walls surrounding the park. The trees with the most interesting appearance in the parks should be selected and highlighted. Trees should be illuminated using various tree lighting techniques with projector devices or ground-mounted devices. Although the lighting system was designed for the stairs in the park, it was observed that the lighting system was not sufficient and correct in these areas. Using LEDs for lighting stairs and ramps will be advantageous in many ways such as longevity, efficiency, ease of maintenance and repair. It has been observed that the water elements in the parks are technically inadequate. Illumination with more than one technique such as underwater and edge lighting made from the water's edge will create attractive and pleasant images in the environment.

While planning the lighting design, an unhindered planning that increases the legibility of the space should be made under the title of "design for everyone". Considering this, a design plan should be prepared that does not cause excessive reflection and glare, does not contain deep shadows, does not use very uneven light levels and does not cause visual disturbances. For example, carefully designed lighting can provide additional information for visually impaired individuals. The light level in different functional areas should also change gradually. Stairs in the landscape area should be adequately lit.

As a result of the study, when the design principles are examined within the framework of the techniques, it is possible to say that the area with the most suitable landscape lighting design is the art street by comparing the results obtained in terms of design suitability. It is thought that the design principles are used with the right techniques, the level of illumination in the area is sufficient and it is spread equally in every area, which can make people feel comfortable and safe in terms of security.

1. Giriş

Kentlerde yaşayan insan sayısı her geçen gün artarken, kentlerin kullanıcılara sunduğu güvenlik, estetik ve kimlik değerler bazen yetersiz kalmaktadır. Kentlerin olanaklarına bağlı olarak kentsel yaşam kalitesindeki bu eksiklik, bireylerin kente olan bağlılıklarını aynı zamanda güvenini zedelemekte, aidiyet ve memnuniyet duygularının azalmasına sebep olmaktadır. Kentlerdeki yaşam kalitesinin belirleyici unsurlarından biri, kentlilerin hem güvenlik hem de estetik ihtiyaçlarına cevap veren kentsel aydınlatmadır. Doğru bir kentsel aydınlatma; kentlilerin gece yaşamlarına devam etmesini kolaylaştırıp, güvenli bir ortam oluşmasını sağladığı gibi görsel konfor düzeyini artırarak kentlere estetik bir değer de katar. Ancak günümüz kentlerinde yaşanan yoğunluk nedeniyle bir takım imkân kısıtlamalarından, kentsel aydınlatma sistemleri de pay almıştır. Kentlerdeki aydınlatma sistemlerinde karşılaşılan problemler, kentlilerin yaşamını doğrudan etkileyerek kentsel yaşam kalitelerini düşürmektedir. Bu nedenle kentsel yaşamın kalitesi, toplum refahını artırmadaki rolü nedeniyle kentlerle ilgili araştırmalarda önde gelen sorulardan biridir (Alpaslan, 2015).

Kentlerde yaşam standartlarının belirleyici faktörlerinden biri, kent sakinlerinin hem fonksiyonel hem de estetik ihtiyaçlarını karşılayan kentsel donatılardan aydınlatma elemanlarıdır. Doğru bir şehir aydınlatması; kent sakinlerinin gece yaşamının devamını kolaylaştırarak güvenli bir ortam oluşturur ve görselliği ön plana çıkararak kentlere estetik değer kazandırır (Alpaslan, 2015).

Kentsel mekândaki kentsel donatı elemanları, kullanım ve iletişim nesnelere olarak kabul edilmektedir. Görsel objeler olan bu elemanlar, kent kimliğinin bir parçasıdır ve özgün tasarımlarla kent peyzajına estetik ve işlevsellik katmaktadır. Kentsel donatı elemanları, kent çevre duvarları, çitler, lambalar, banklar, işaretler, heykeller gibi unsurlardan oluşur ve kentsel mekânlara güçlü bir atmosfer kazandırarak zengin bir kentsel peyzaj oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda kültürel unsurlar olarak da ele alınan bu elemanlar, insan-aracı-çevre sisteminin bir parçasıdır. Tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak yapılan kentsel donatı elemanları, kullanıcıların işlevsel ve bilinçli bir şekilde kullanmasına imkân sağlamaktadır. Bu elemanların tasarım sürecinde, kentsel mekânın planlama ilkeleri, ulusal/uluslararası standartlar ve kültürel özelliklerle uyumlu olması, evrensel olması ve kullanıcı ihtiyaçlarını karşılaması önemlidir. Kamu kurumları, bu elemanların tasarımında ölçek, renk, doku, malzeme, şekil gibi tasarım öğelerine dikkat etmeli ve kullanıcıların kolaylıkla algılayabilmesini sağlamalıdır. Özetle, kentsel donatı elemanları, işlevsel, estetik ve kültürel açıdan kent mekânlarının gelişimine katkıda bulunmaktadır (Kuter & Kaya, 2019).

Peyzaj mimarlığında iyi bir aydınlatma elde etmek için ışığı uygun yerlere dağıtan bir aydınlatma aygıtı kullanmak esastır. Uygun lokasyonda yeterli aydınlatma sağlanarak ışığın ve enerjinin doğru kullanımı sağlanır. Noktasal aydınlatma, bir sitedeki şekli, dokuyu ve ayrıntıları ortaya çıkarmak, istenen öğeleri vurgulamak, istenmeyen alanları gizlemek, insanları çekmek veya dikkatlerini dağıtmak için kullanılabilir. Uygulanan aydınlatma, istenen etkileri üretme, mekânları farklı algılama, atmosferi değiştirme, bir nesnenin yalnızca ana hatlarını vurgulama ve yüzey yoğunluğu gibi diğer özellikleri gizleme yeteneğine sahiptir. Nesnelere görsel olarak hareket ettirme, gerçek renklerini vurgulama veya farklı renkler yaratma yeteneği görsel devamlılık ve görsel hareketlilik ile elde edilebilir (Sakıcı & Var, 2009).

Bu araştırmanın amacı, kentsel yaşam kalitesini etkileyen faktörlerden biri olan aydınlatmanın kentler için önemini vurgulamak ve aydınlatma ile ilgili teknik kavramları açıklamaktır. Ayrıca Malatya kentinde karşılaşılan başlıca aydınlatma sorunlarının belirlenmesi ve seçilen kent parklarındaki mevcut aydınlatma sistemlerinin tasarım kriterleri açısından incelenmesi de araştırmanın diğer amacı olmuştur.

1.1. Işığın Mekânsal Algı Üzerindeki Etkisi ve Mekânsal Kavrama

Mekân algılanabildiği ve anlaşılabilirliği sürece anlam kazanır. Işık, mekânın varlığını belirler. Işık, gündelik hayatın temel unsuru ve mekânın özelliklerini ortaya koyan önemli bir unsurdur. Işığın varlığı sayesinde her nesne şekli ve rengi ile algılanır ve kolayca hatırlanabilir. Görme duyusunun diğer

duyularla desteklenmesi algıyı geliştirmektedir. Plastik bir değer kazanmış olan ışıkta gölgenin etkisi tartışılmayacak kadar büyüktür. Nesnelere yüzeyindeki hareketler farklı gölgeler oluşturur (Akten & Akoğlu, 2017). Gölge oluşumunda gölgenin şiddeti kadar ışık kaynağının yönü de önemlidir. Işık kaynağı yön değiştirdiğinde, gölgeler konum ve şekil değiştirir. Işığın yarattığı gölge, mekânın algısını ve özelliklerini de büyük ölçüde etkiler. Mekânı anlamak, algılanan kavram, etkinlik, kültür ve duygularla olan ilişkiye dayanır. Mekânsal gözlem ve mekânsal birbirine bağlı ve net sınırlarla ayrılamayan kavramlardır. Mekânsal farkındalık, nesnelere konumlarının yanı sıra binalar, sokaklar veya geniş dış alanlar hakkında topladığımız, sakladığımız, hatırladığımız ve işlediğimiz bilgilerle ilgilenir. Mekânsal farkındalık, yoldaki izleri tanımamıza, mekânsal haritalar yapmamıza ve okumamıza, genellikle mekân içindeki farklı bölümlerinin göreceli konumlarını anlamamıza izin veren bir düşünce sürecini içerir. Mekânsal anlayış, mekânların beynimizde nasıl organize edildiğinin görsel ve anlamsal temsilleri olan zihinsel haritaları ifade eder. İçinde yaşanan mekânlar göz önüne alındığında zihinsel haritalarda her bir kişinin hafızasına ve düşüncelerine dair kanıtlar bulmak mümkündür (Pak, 2009).

1.2. Peyzaj Mimarlığında Aydınlatma Tasarımı

İnsanları yaşadıkları mekânın sınırlarından daha yakın olan fiziksel çevre, onları doğrudan etkileyen bir ortamı ifade eder. Fiziksel çevre, bireylerin yaşamlarında belirleyici faktördür. Fiziksel çevre, insanları etkileyen faktörler olan ışık, renk, ses, ısı ve nemden etkilenir. Fiziksel ortamın unsurlarından biri olan ışık büyük önem kazanmaktadır, çünkü insanların yaşadıkları çevre ile ilgili farklı algılama yollarıyla edindikleri bilgilerin yaklaşık %95'i görsel algıdır. Kentlerin hava karardıktan sonra farklı kullanımlara sahip olabilmesi için aydınlatmanın farklı amaçlarla yapılması gerekmektedir. Bu hedeflerin en önemlileri şunlardır;

- Şehirlerde güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan aydınlatma
- Şehirlerarası ve şehir içi rahat ulaşımı sağlamak amacıyla yapılan aydınlatmalar
- Şehirde yaşayan insanların yol-yön-konum bulmasını kolaylaştırmak amacıyla yapılan aydınlatma
- Şehirde yaşayan insanların sosyal aktivite ihtiyaçları için yapılan aydınlatma
- Kentin sembolü haline gelmiş bazı özellikli bölgelerinin öne çıkması amacıyla yapılan aydınlatma (Demir, 2012).

Açık yeşil alanların gece kullanımını mümkün kılmak için peyzaj tasarımında aydınlatma teknikleri ve tasarım ilkeleri kullanılmalıdır bu sayede hava karardığında dahi bu alanların kullanımı sağlanabilir (Tokyay, 2019). Alanın fonksiyonel kullanımını sağlayan aydınlatma uygulamaları, aynı zamanda alana estetik görsel zenginlik kazandırılmasına da yardımcı olur. Konfor, güvenlik ve konfor alanına ait olan aydınlatma uygulamaları ve mekân kullanımının yanı sıra alanda dikkat çekmek istediğiniz alanlara ve objelere odaklanmalıdır. Bunu sağlamak için farklı ışık renkleri, ışık yoğunlukları ve aydınlatma kullanılabilir (Tokyay, 2019).

Peyzaj uygulaması bir alanın, yerin veya nesnenin aydınlatılması, mimari tasarımla başlayan, uygulamayla ortaya çıkan ve kullanımla devam eden bir süreçtir. Aydınlatma projelerinin özgün, çevre dostu ve sürdürülebilir olabilmesi için, aydınlatma planlama süreçlerinin iyi bir anlayışa sahip olunması ve süreçlerin dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Ayrıca, doğru mesleki alanların doğru bir şekilde tanımlanması da büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde, aydınlatma projeleri daha etkili bir şekilde tasarlanabilir ve uygulanabilir (Bektaş vd., 2018).

1.3. Peyzaj Aydınlatmasının İşlevsel Boyutu

Şehirlerde yaşamın gece de rahat bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan en temel şey işlevsel bir aydınlatmadır. İşlevsel aydınlatma akşamdan itibaren gerekli olan; emniyet ve güvenilirlik, trafik ve taşımacılık, sosyal ve sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, eğlence ve alışverişe devam edilmesi, şehir içinde yönlendirmenin doğru bir şekilde sağlanmasına yönelik amaçlara hizmet etmektedir. Ayrıca işlevsel aydınlatma sayesinde bir kent kimliği oluşturmak ve kenti yaşayanlara ve misafirlere açmak da

mümkündür. Fonksiyonel aydınlatmanın temel kullanım alanları olan yolların, kavşakların ve meydanların aydınlatılması, sadece aydınlatma ihtiyacını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda gece görünürlüğünü de etkileyerek bunların birleşiminde şehrin okunabilirliğini de artırır (Alpaslan, 2015).

Kentsel aydınlatma ile ilgili kararlar alınırken, kenti gece ve gündüz kullanımıyla bir bütün oluşturan, 7/24 yaşayan bir organizma olarak değerlendirmek gerekir. Kentlerin hava karardığı zaman çeşitli yönden kullanımı ve güzelleştirilmesi için farklı amaçlar düşünülerek aydınlatma yapılması gerekir. Bu hedeflerin en önemlileri; güvenliği sağlama, çevreyi tanıma, yol-yön-yer bulma, açık hava etkinlikleri yapma, kent kimliği oluşturma ve kenti güzelleştirme (Onuk, 2015).

1.4. Peyzaj Aydınlatmasında Kullanılan Aydınlatma Armatürü Tipleri ve Kullanım Amaçları

Armatürler buldukları mekânda çok önemli unsurlardır. Çünkü ortam ışığı yaydıkları zaman algılamada önceliklidirler. Bu nedenle aydınlatma cihazlarının biçim, işlev ve teknik özellikleri tasarlanırken, yolların, meydanların, parkların ve diğer kent estetiğine katkıda bulunan alanların estetik özellikleri dikkate alınarak tasarlanmalıdır (Acar & Demir, 2008).

Armatürlerde kullanılan ışık kaynakları, ışığı yönlendirmek için engellere ve yansımalara temas ettiğinden, belirli bir miktar ışık kaybolabilir. Bu yutulmuş ışık nedeniyle, armatürü lambanın ışık akısı çıplak lambadan çıkan ışık akısından daha az olabilmektedir. Hem ortam ışığı açısından hem de enerji tasarrufu açısından verimli aydınlatma elde etmek için yüksek verimli armatürlerin seçilmesi önemlidir (Küçükdoğan, 2003).

Peyzaj mimari uygulamalarında kullanılan dış mekân aydınlatması kurulum yöntemine göre altı başlık altında bölünmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Dış Mekâna Uygun Aydınlatma Armatürleri (Tokyay, 2019)

Duvara gömülü aydınlatma armatürleri	Duvara takılan aydınlatma armatürleri	Projektör tipi aydınlatma armatürleri	Su tipi aydınlatma armatürleri	Bollard tipi aydınlatma armatürleri	Direk tipi aydınlatma armatürleri
					

1.5. Peyzaj Aydınlatma Teknikleri ve Tasarım Teknikleri

Peyzaj mimarlığında aydınlatma biçimleri iki amaca hizmet etmektedir: estetik ve işlevsel; estetik aydınlatma, ilginç nesnelere ve dış alanların görsel etkisini bir miktar aydınlatma ile ortaya çıkarmak için tasarlanmıştır. Fonksiyonel aydınlatmada amaç, dış mekânların fonksiyonel yönlerini öne çıkarırken güvenliğini de sağlamaktır. Aydınlatma stilleri, ışık kaynaklarının konumu ve yönünden etkilenir. Aydınlatma düzenleri, kullanılan nesnenin konumuna ve türüne bağlıdır. Bu kapsamda pek çok aydınlatma yöntemi vardır. Bunlar; vurgu aydınlatması, yıkama tekniği, doku tekniği, çapraz aydınlatma, ayna etkisi, silüet aydınlatma, ay ışığı ve gölge tekniği olmuştur (Tablo 2) (Yılmaz & Alper, 2006).

Tablo 2. Peyzaj Aydınlatma Teknikleri (Yılmaz & Alper, 2006; Candan, 2010; Yenioğlu, 2010; Demir, 2012; Yavuz, 2016)

Aydınlatma Teknikleri	Açıklama
Vurgu Aydınlatması	Vurgu aydınlatması, bir bitkiyi veya bitki gruplarının, bir nesneyi veya alanı çevresinden daha aydınlık hale getirmek, onu alanın merkezi yapmak, çekiciliği ve dikkati artırmak amacıyla aydınlatmak anlamına gelir. Vurgu aydınlatması, gölge düşmesini önlemek için armatürlerin dikkatli bir şekilde yerleştirilmesini gerektirir.
Yıkama tekniği (washing lighting)	Yıkama tekniği, belirli bir alanı kaplayan bir ışık olarak tanımlanabilir. Düz bir duvar yüzeyi, yıkama tekniği ile aydınlatıldığında sıradan görüntüsünden çıkarak daha etkileyici ve anlamlı bir hale gelebilir. Bu tekniği kullanarak yüzeyin rengini farklı parlak renklerle vurgulayabilir veya ilginç bir görünüm elde edebilirsiniz. Bu aydınlatma türü, yüzeye veya zemine monte edilen, geniş açılı ışık dağılımı sağlayan noktasal veya doğrusal ışıklarla sağlanabilir. İstenmeyen görüntülerden kaçınmak için ışıkların doğru yerleştirilmesi önemlidir.
Doku tekniği (grazing)	Doku tekniği, dokuyu göstermek ve ilginç kılmak için kullanılan yüzey aydınlatması olarak ifade edilir. Doku aydınlatması genel olarak tuğla ve taş duvarların aydınlatılmasında tercih edilse de dokulu özelliğine sahip her türlü cephe, nesne veya bitki gövdesinin aydınlatılmasında bu teknik kullanılabilir. Doku tekniğini elde etmek için, dar veya geniş açılı ışık dağılımı ile yukarıdan aşağıya veya aşağıdan yukarıya aydınlatma sağlamak için yüzeye veya zemine gömme aydınlatma armatürleri kullanılabilir.
Çapraz aydınlatma (cross lighting)	Aydınlatma etkisinden çok, armatürün yerini ve aydınlatma yönünü içermektedir. Işıklandırılmış nesnelerin veya bitkilerin dokusu ve şekli, tanınmalarını sağlayan çapraz aydınlatma ile vurgulanır. Peyzaj aydınlatması, özellikle bitki ve heykel aydınlatması, tipik olarak yer altı aydınlatması sunan çapraz konumlandırılmış ve yüzeye monte edilmiş spot projektörler veya gömme aydınlatma armatürleri kullanılarak elde edilebilir.
Ayna etkisi (mirroring)	Ayna etkisi tekniği; su elementinin etrafında ahşap ve heykel vurguları ile su yüzeyinde gölgeler oluşturarak elde edilir. Su yüzeyi yeterince büyük olduğu sürece yansımaların tamamını görebilirsiniz. Bu teknik için, su elemanının yansıma boyutunu barındıracak kadar büyük olması ve ayna efektini elde etmek için görüş açısının yeterli olması önemlidir. Bu bağlamda istenilen yansımaların elde edilebilmesi için aydınlatılan cismin su elemanına olan uzaklığı da önemlidir. Bir diğer önemli faktörde, net yansımalar elde etmek için su yüzeyinin sabit olması gerektiğidir. Ek olarak, istenen etkiyi elde etmek için su elemanı asla içeriden veya dışarıdan aydınlatılmamalıdır.
Silüet aydınlatması (silhouetting)	Bu teknik, daha karanlık görünmesi için nesnenin arkasındaki bir duvarı veya başka bir dikey yüzeyi aydınlatarak elde edilir. Teknik, daha karanlık görünmesi için nesnenin arkasındaki bir duvarı veya başka bir dikey yüzeyi aydınlatmayı içerir. Nesnenin dokusu ve rengi belirgin değildir, ancak belirgin sınırları ilginç bir odak noktası oluşturur. İstenen etki, ışık kaynağından nesneye olan mesafe ve ışığın yayılma yönü gibi faktörleri gerektirir. Aydınlatılan yüzey ile nesne arasındaki mesafe çok uzaksa, ışık ve karanlık arasındaki kontrast bulanıklaştığından silüet etkisi kaybolacaktır. Silüet aydınlatma etkisi, belirli bir hacimde yoğunlaştırılan dağınık ışık yayan armatürler kullanılarak elde edilebilir.
Ay ışığı aydınlatması (moon lighting)	Ay ışığı yönteminde, bir ağacın dalları ve yaprakları arasında çapraz yerleştirilerek bir ışık kaynağı oluşturulur. Yumuşak bir karaktere sahip olan bu ışık tarzı, yapraklara nüfuz eder ve romantik bir atmosfer yaratır.
Gölgeleme tekniği (shadowing)	Bu silüet tekniğine benzetilebilecek bir tekniktir ama tam tersi aydınlatma sağlayan bir teknik olarak kullanılmaktadır. Gölgeleme tekniği, bitkileri veya nesnelere önden aydınlatmak ve arkalarındaki yüzeyde gölgeler oluşturmak için aydınlatma gerektirdiğinden, silüet tekniğinden farklıdır. Kullanılacak aydınlatma armatürleri geniş açılı olmalıdır. Gölgenin boyutu değişir ve armatür ile aydınlatılan nesne veya bitki arasındaki mesafeye bağlı olarak farklı etkilere sahip olabilir. Spot aydınlatma armatürleri veya düşük güçlü aydınlatma armatürleri kabul edilebilir.

1.6. Peyzaj Tasarımları İçin Aydınlatma Tasarımı İlkeleri

Kentlerin, insanlara havanın kararmasıyla beraber çeşitli kullanımlar için imkân sağlaması gerekir. Dolayısıyla kentlerde değişik amaçlar düşünülerek aydınlatma yapılması gerekmektedir. Bu nedenle belirli tasarım ilkeleri doğrultusunda hareket edilmelidir bu kapsamda tasarım ilkeleri; bitki aydınlatması, havuz-yapay göl- su ögesi aydınlatması, çocuk oyun alanı aydınlatması, yaya yolları aydınlatması, meydan aydınlatması, cephe aydınlatması, merdiven aydınlatması şeklindedir (Tablo 3) (Demir, 2012).

Tablo 3. Peyzaj Aydınlatma Tasarım İlkeleri (Göl, 2004; Coşkun, 2005; Yenioğlu, 2010; Demir, 2014; Erbil, 2022)

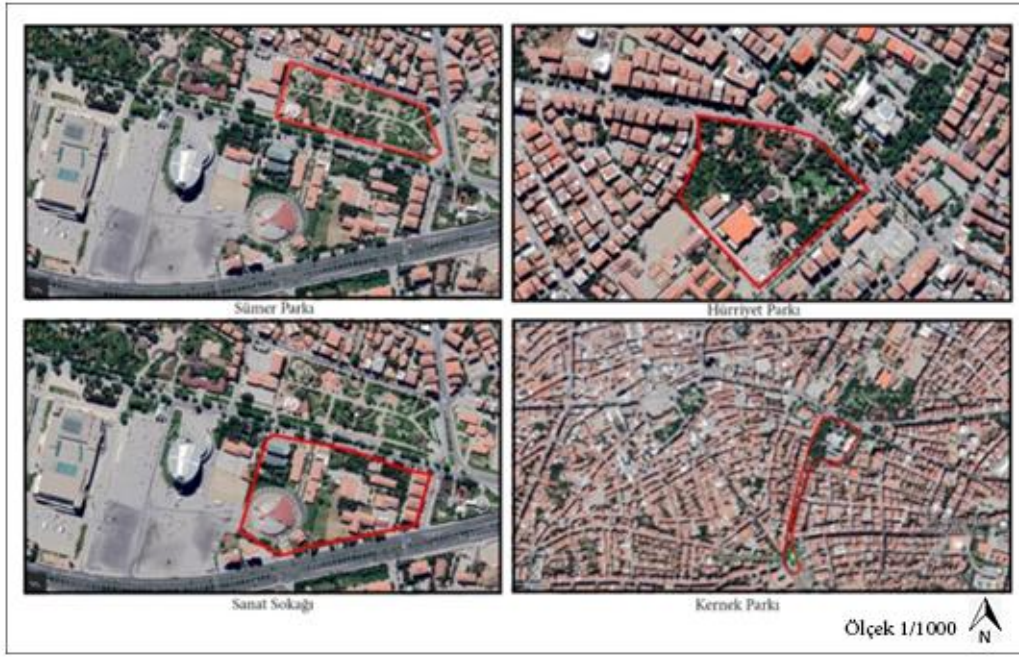
Tasarım İlkeleri	Açıklama
Bitki aydınlatması	Bitki aydınlatması özel bitki aydınlatması için kullanılacak doğru aydınlatma yöntemi, bitkinin amaçlanan peyzaj kompozisyonundaki rolüne ve görsel etkisine bağlıdır. Dolayısıyla ele alınan değişkenlerden biri olan armatürün konumu ya da pozisyonu aydınlatmada çok önemli rol oynar; çünkü bu konum (alt, üst, yan, ön, arka veya bunların birlikte kullanılması) bitkinin aydınlatma kalitesini etkiler. Bu aydınlatmada yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya veya yandan ışık vermek mümkündür. Işık yönünün seçimi bitkinin görünümünü etkiler. Aydınlatmadaki ışık miktarı bitkinin genel tasarımıdaki önemini vurgulamaktadır.
Havuz, yapay göl ve su aydınlatması	Su, ortamın odağı haline gelir veya yarattığı süreklilik duygusuyla insanlarda bir etki bırakır. Durgun su birikintileri hayatımızda bir sakinlik duygusu yaratıyorsa, hareketli sular ise tam tersine hareketlilik ve heyecan yaratır. Su unsurları estetik amaçlarının yanında yaya ve rekreasyon sirkülasyonunu yönlendirici amaçlarla da tasarlanabilmektedir.
Çocuk oyun alanları aydınlatması	Çocuk oyun alanları 0-18 yaş arası çocuklar için günün her saati açık olması gereken aktif alanlardır. Gün içinde çok kullanılan bu alanlar, karanlıkta ebeveynler ve çocuklar için günün ilerleyen saatlerinde kullanmak isteseler bile tehlikeli alanlar haline geldikleri için fazla kullanılmazlar. Bu nedenle çocuk oyun parklarının ilk hedefi anne babaların ve çocukların güvenle vakit geçirebilecekleri bir ortam oluşturmaktır. Oyun alanı aydınlatması aktiviteye göre belirlenmelidir. Yeterli ve doğru aydınlatma, çocukların oyun gruplarını ve çevresini iyi görebilmelerini sağlar. Oyun alanlarına yerleştirilen aydınlatma armatürleri, ışığın doğrudan çocuğun gözüne gelmeyecek şekilde yerleştirilmelidir. Bir çocuğun gözünü doğrudan etkileyebilecek ışık tehlikeli olabilir. Tüm oyun alanları, ebeveynlerin çocuklarını kolayca izleyebilmeleri ve kontrol edebilmeleri için yeterince aydınlatılmalıdır.
Yaya yolları aydınlatması	Peyzaj alanında trafik ve sirkülasyon yaya yolları ve merdivenler ile yönlendirilmekte ve yürütülmektedir. Parklar gece kullanılıyorsa bu alanların aydınlatılması gerekir. Yayalar için aydınlatma, ışık seviyesi, güvenlik, kaldırım veya yol malzemesi, aydınlatma modeli ve ekipman seçimi gibi faktörlere dayanmaktadır.
Meydan aydınlatması	İnsanları veya araçları kapalı bir alanda bir arada tutan meydanlar birçok ortak amacı paylaşır. Bazıları sosyal içerikli işler etrafında konumlanırken, insanların o içerikten yararlanmasını ve rahatlamasını sağlarken, bazıları da trafiğin akmasına olanak sağlar. Meydanlardaki aydınlatma düzenekleri çevresindeki yollar, yapılar ve bunların biçim ve işlevlerini etkilemektedir.
Cephe aydınlatması	Cephe aydınlatmasının etkin kullanımı, mimari yapının estetik kalitesini artırmakta ve genel peyzaj tasarımına da katkı sağlamaktadır. Aydınlatma seçimi, cephede kullanılan malzemelerden etkilenmelidir. Taş cepheler için aydınlatma ürünlerinin açık renkleri, tarihi döneme göre taşın zamanına ve rengine uygun olarak seçilmelidir. Malzemenin rengi seçildiği ürünün rengi ile aynı olmalıdır. Farklı cephe malzemeleri için farklı ışık renkleri kullanılır. Taş ve tuğla cephelerde sarı ve kehribar gibi sıcak renklerin kullanımı yaygınken, mavi ve beyaz gibi diğer soğuk renkler üzerinde aynı tondaki renk daha beyaz taşlı cephe alanları için ayrılmalıdır.
Merdiven aydınlatması	Merdivenler direk üzerine monteli ışıklarla aydınlatılabileceği gibi, merdiven yüzeyine, merdiven yan duvarlarına veya platformun altına yerleştirilen doğrusal ışık kaynakları ile yaya hareketi güvenli bir şekilde sağlanır. Merdivenlerin gömme ve duvara monte aydınlatma aygıtları ile aydınlatılması da zemin malzemesini ortaya çıkarmakta ve kullanıcı üzerinde görsel bir izlenim bırakmaktadır. Bu aydınlatma aygıtları Vandalizm'den kolayca zarar görebileceği için yaya sirkülasyonunun çok yoğun olduğu merdivenlerin aydınlatılmasında fonksiyonel ve ekonomik bir çözüm değildir. Park içerisindeki merdivenler aydınlatılırken, kullanıcıların merdiven yüzeyini, zemini, genişliğini ve platform yüksekliğini kolayca görebilecekleri ve hareketlerini güvenli bir şekilde yapabilecekleri bir aydınlatma düzeyi oluşturmak amaçlanır. Merdivenleri aydınlatırken, aydınlatmanın merdivenlere eşit olarak dağıldığından emin olunmalıdır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu bölümde materyal ve yöntemle dair bilgiler verilmiştir.

2.1. Çalışma Alanı

Bu çalışmada Malatya'da bulunan Sümer parkı, Kernek Şelale parkı, Hürriyet parkı, Sanat sokağı araştırma(çalışma) alanı olarak seçilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırmada Seçilen Alanların Konumu (Google Earth, 2023)

Sümer park, Abdullah Gül parkının hemen yanında yer almaktadır. Sümer park şehir merkezinde olup yeşil alan varlığının çokluğuyla halk için temiz hava kaynağıdır. Sümer Park içerisinde sosyal tesisler niteliğinde kafe, kafe-lokanta, piknik alanları, çocuk parkı, park spor aletlerinin bulunduğu spor alanı, yapay gölet ve güvenlik birimi bulunmaktadır.

Kernek Şelale Parkı Malatya şehrinin merkezinde bulunan Kernek Meydanındadır. Meydanın sol tarafta Malatya'nın en eski müzesi olan Malatya Müzesi bulunmaktadır. Müzede yaklaşık 15 bin eser yer almaktadır. Müzenin hemen yan tarafında Kernek Karagözlüler Cami bulunmaktadır. Kernek meydanı görüldüğü üzere içerisinde yalnızca parkı bulundurmuyor bunun yanı sıra kültürü/tarihi yansıtan öğelere sahiptir. Kernek Meydanı'nda ayrıca sosyal tesis niteliğinde bir kafe-lokanta ve halkın ziyaretine açık Hidroelektrik Santrali yer almaktadır.

Malatya'nın merkezinde bulunan önemli bir dinlenme parkı ve yeşil alan olan Hürriyet Parkı, süs havuzu, kafe-lokanta, spor alanı, basketbol sahası, içerisinde mini kütüphanenin de bulunduğu çocuk oyun parkı ile 8.500 m² yeşil alan, yaklaşık 2000 m² biyolojik göleti bulunan şehrin merkezi konumundadır.

Sanat Sokağı, çeşitli kültür ve sanat faaliyetlerine ev sahipliği yapan bir sokak olmakla birlikte, sokak içinde yer alan sanat merkezinde ise çeşitli branşlarda 74 kurs verilmekte, sanat ve hobi amaçlı kurslara katılanlara ise sertifika verilmektedir.

2.2. Yöntem

Bu araştırmanın amacı, kentsel yaşam kalitesini etkileyen faktörlerden biri olan aydınlatmanın kentler için öneminin vurgulanması ve aydınlatma ile ilgili teknik kavramların açıklanması olmuştur. Ayrıca Malatya'da seçilen rekreasyon alanlarındaki mevcut aydınlatma sistemlerinin tasarım ilkeleri ve teknikleri açısından incelenmesi ve bu alanlarda karşılaşılan başlıca aydınlatma sorunlarının belirlenmesi bu araştırmanın diğer amacını oluşturmuştur.

İlk başta peyzaj aydınlatma tasarım ilkeleri ve peyzaj aydınlatma teknikleri ile ilgili literatür taraması yapılmış ve elde edilen kriterler doğrultusunda seçilen dört farklı rekreasyon alanında yerinde aydınlatma analizi yapılmıştır. Yapılan yerinde analizler araştırmacı tarafından fotoğraflanmıştır. Her bir alan için peyzaj aydınlatma ilkeleri ve teknikleri incelenmiş ve analiz sonuçları tablolar halinde getirilmiştir. Elde edilen sonuçlar karşılaştırılarak en uygun peyzaj aydınlatma tasarımına sahip olan alan belirlenmiş ve Malatya rekreasyon alanlarında bulunan peyzaj aydınlatma tasarım eksiklikleri ortaya

koyulmuştur. Son olarak araştırma alanlarındaki mevcut aydınlatma unsurları peyzaj mimarlığı disiplini açısından incelenerek daha kaliteli bir çevre tasarımı için öneriler sunulmuştur.

3. Bulgular

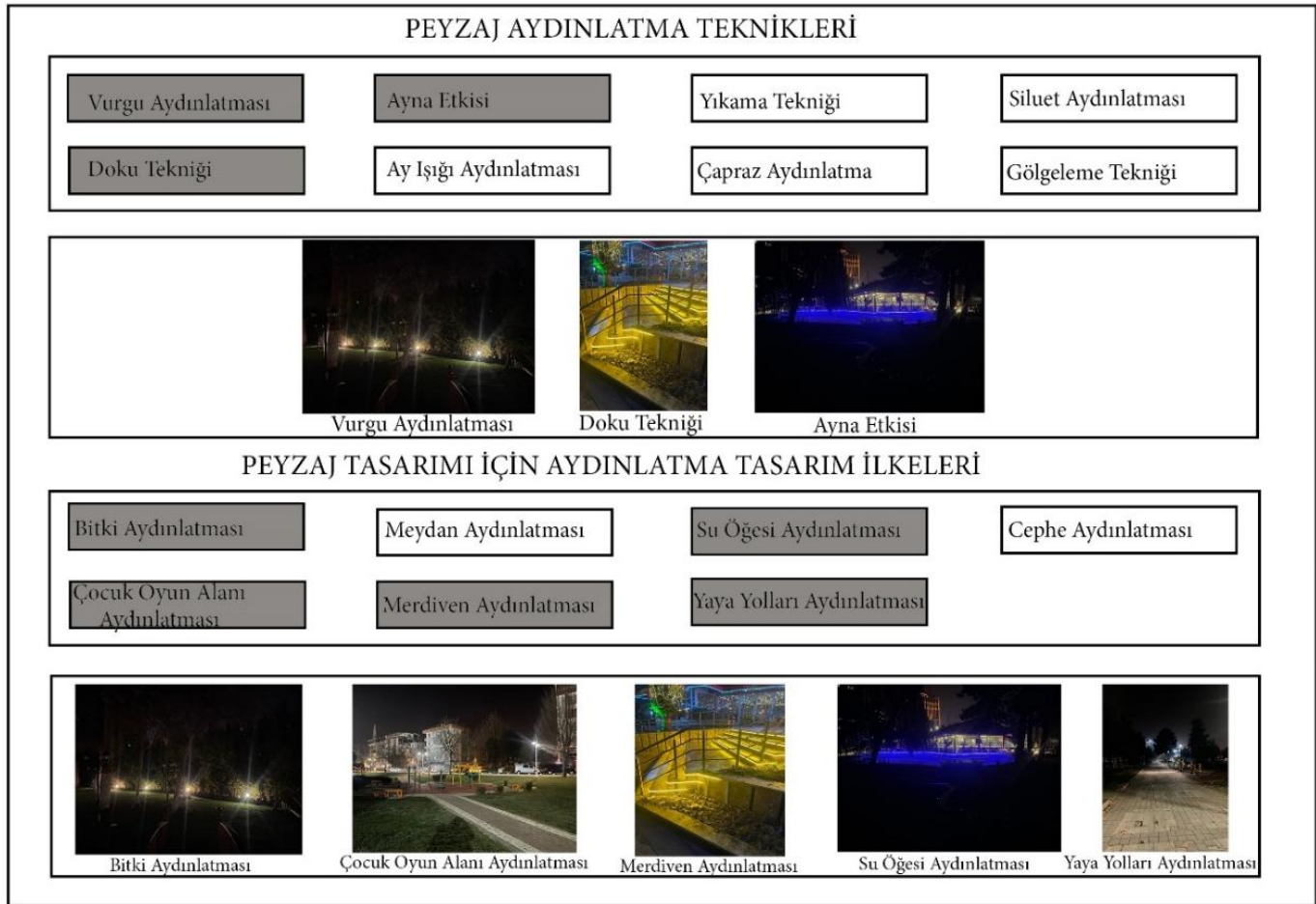
Malatya kent merkezinde yer alan dört farklı rekreasyon alanları üzerinde bulunan aydınlatma donatı elemanlarının tasarım teknikleri ve tasarım ilkeleri incelenmiş ve tasarım uygunluğu açısından değerlendirilmiştir. Kentsel aydınlatma tasarım incelemeleri sayesinde elde edilen sonuçlar karşılaştırılarak en uygun peyzaj aydınlatma tasarımına sahip olan alan belirlenmiştir.

3.1. Sümer Parkı

Sümer parktaki mevcut aydınlatma tasarım kriterleri incelenmesi ve gözlenmesi sonucunda bitki aydınlatması, çocuk oyun alanı aydınlatması, merdiven aydınlatması, havuz-yapay göl aydınlatması, yaya yolları aydınlatmaları uygulamaları gözlemlenmiş, kullanılan tekniklerin ise vurgu aydınlatması, doku tekniği ve ayna etkisi tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 2).

Kış mevsiminde ise parkın mevcut kullanım potansiyelinin azalması sebebiyle enerji tasarrufu adına, yaya yollarının belirli yerleri, büyük havuzun etrafı ve meydanda bulunan heykel haricinde parkın aydınlatma sisteminin devre dışı bırakıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum aydınlatmanın yetersiz olduğu alanların oluşmasına sebep olmakla beraber emniyet ve güvenlik açısından da işlevsel olmadığı görülmüştür.

Alanda yer alan ilgi çekici bitkilerin aydınlatmasının yapılmadığı ve bitkilerin arka planda kaldığı gözlemlenmiştir. Alan içerisinde ki havuzda armatürlerin yetersiz olması nedeniyle ayna etkisi tekniğinin havuzun tamamı için bütüncül durmadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 2. Sümer Park'ın Aydınlatma Tasarım İlkelerine Uygunluğu

3.2. Kernek Şelale Parkı

Kernek şelale parktaki mevcut aydınlatma tasarım kriterleri incelenmesi ve gözlenmesi sonucunda bitki aydınlatması, çocuk oyun alanı aydınlatması, meydan aydınlatması, merdiven aydınlatması, havuz-yapay göl aydınlatması, yaya yolları aydınlatması ve cephe aydınlatması uygulamaları gözlemlenmiş, kullanılan tekniklerin ise vurgu aydınlatması, doku tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 3).

Park içerisinde yer alan aydınlatma armatürlerinin tasarımları genel olarak estetik görümlü olduğu fakat işlevsel açıdan yeterli verim sağlanmadığı gözlemlenmiştir. Çocuk oyun alanı aydınlatmasının yetersiz olduğu ve güvenlik açısından büyük bir problem oluşturduğu gözlemlenmiştir. Direk ışığı arızası nedeniyle aydınlatma eksikliği ve genel olarak eşit olmayan ışık dağılımı, projektörün kullanıcının gözlerinde neden olduğu parlamayı ve rahatsızlığı artırır. Girişteki süs havuzunun bakımsız ve aydınlatmanın çalışmaması parkın en büyük eksiklerindedir. Alandaki bitki aydınlatma armatürlerinin çalışmaması nedeniyle ağaç ve bitkilerin arka planda kalmasına neden olmuştur.

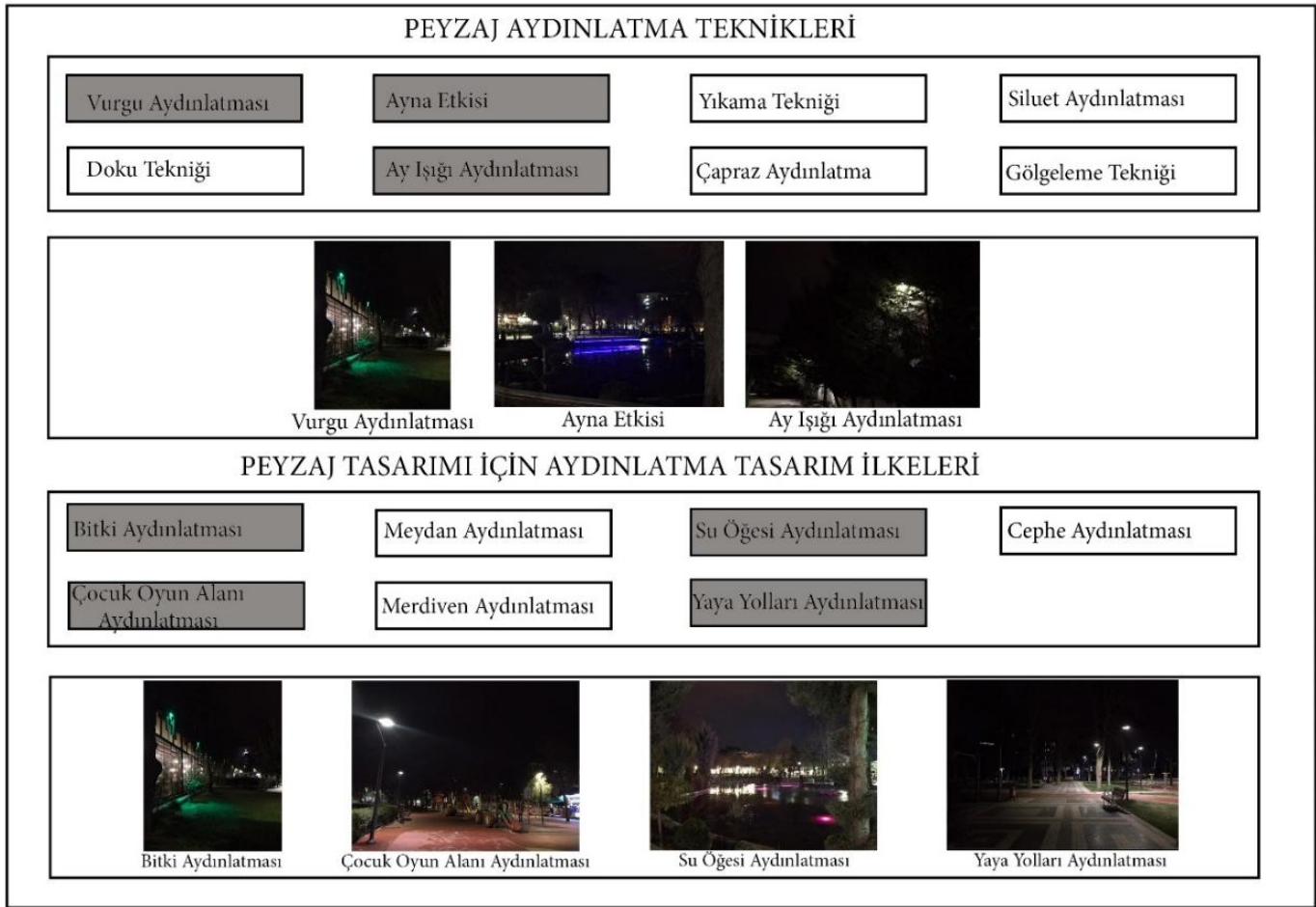

Şekil 3. Kernek Şelale Park'ın Aydınlatma Tasarım İlkelerine Uygunluğu

3.3. Hürriyet Parkı

Alandaki mevcut aydınlatma tasarım kriterleri incelenmesi ve gözlenmesi sonucunda bitki aydınlatması, çocuk oyun alanı aydınlatması, havuz-yapay göl aydınlatması, yaya yolları aydınlatmaları uygulamaları gözlemlenmiş, kullanılan tekniklerin ise vurgu aydınlatması, ayna etkisi ve ay ışığı aydınlatması tekniğinin kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 4).

Alan içerisindeki aydınlatma armatürlerinin aydınlatma teknikleri bakımından yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Çocuk oyun alanı aydınlatmasının yetersiz kaldığı hava karardıktan sonra kullanıma uygun olmadığı gözlemlenmiştir. Alan içerisinde ki su ögesi aydınlatmasında kullanılan tekniklerin yetersiz olduğu gözlemlenmiş ve bitki aydınlatmasında da yanlış renk seçimi yapıldığı gözlemlenmiştir. Yaya yollarında direk tipi aydınlatma kullanılmış olup oturma alanları için alternatif bir aydınlatma kullanılmamıştır.

Şekil 4. Hürriyet Park'ın Aydınlatma Tasarım İlkelerine Uygunluğu

3.4. Sanat Sokağı

Sanat sokağındaki mevcut aydınlatma tasarım kriterleri incelenmesi ve gözlenmesi sonucunda bitki aydınlatması, yaya yolları aydınlatmaları ve cephe aydınlatması uygulamaları gözlemlenmiş, kullanılan tekniklerin ise vurgu aydınlatması, doku tekniği ve yıkama tekniğinin kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 5).

Alan içerisinde yaya yollarının aydınlatılmasında direk tipi ve bollard aydınlatma kullanılarak yeterli aydınlık düzeyi sağlandığı görülmüştür. Alanda ki ağaçlar için alttan aydınlatma ile ağaçların vurgulandığı gözlemlenmiştir. Alanda cephe aydınlatmaları doku tekniği ve yıkama tekniği kullanılarak dikkat çekmektedir. Alanda oturma alanları için led ışıkların tercih edildiği gözlemlenmiş yaydığı ışığın yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Alan içerisinde ki minyatürler için özel bir aydınlatmanın yapılmaması objelerin geri planda kalmasına sebep olmuştur.

Şekil 5. Sanat Sokağı'nın Aydınlatma Tasarım İlkelerine Uygunluğu

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, kent parklarında aydınlatma kriterleri açısından, ele alınan rekreasyon alanlarını bu kriterlere göre değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda seçilen rekreasyon alanlarının aydınlatma tasarımı ilkeleri ve teknikleri incelenmiştir.

Çalışma alanı olarak seçilen rekreasyon alanlarının incelenmesi, projenin tasarımının ve uygulamasının sistematik olmadığı sonucuna varılmıştır. Aydınlatma türleri ve aydınlatma tekniklerinde yeterli tekniğin kullanılmadığı gözlemlenmiş olup bakım ve onarımlarının yeterince yapılmaması, çalışmayan armatürlerin yenisi ile değiştirilmediği veya kullanılan aydınlatma armatürünün aynı ışık renginde seçilmemesi dikkat çekmektedir. Parkın aktif olarak kullanıldığı günler hafta sonları olmakla birlikte genelde gündüz kullanımı tercih edilmektedir. Parkların, kış mevsiminde 17:30 'dan sonra aydınlatıldığı, akşam saatlerinde ise park içerisindeki insan yoğunluğunun azaldığı gözlemlenmiştir. Kış sezonu olması nedeniyle parkın kullanım açısından az olması, enerji tasarrufu sağlamak açısından, yaya yolları dışında, parkın önemli noktalarından olan meydanların, havuzların aydınlatılmadığı gözlemlenmiş, bunun güvenlik açısından aydınlatmanın yetersiz alanlar oluşmasına yol açmıştır. Aydınlatma sistemi yaya yolları, süs havuzları, pergolalar, oturma alanları, spor sahaları, geniş çim alanlar ve park meydanları için tasarlanmıştır. Bu alanların incelenmesi sonucunda aydınlatma tekniğinin doğru kullanılmadığı alanların olduğu gözlemlenmiştir. Park içerisindeki heykeller, çocuk oyun alanı, parkı çevreleyen ağaçlar ve duvarlar için özel bir aydınlatma sistemi tasarlanmamıştır. Ağaçlar, projektör ekipmanı veya yer ekipmanı kullanılarak çeşitli bitki aydınlatma teknikleri kullanılarak aydınlatılmalıdır. Parktaki merdivenler için aydınlatma armatürü tasarlanmış ancak bu alanların yeterince aydınlatılmadığı görülmüştür. Merdiven ve rampa aydınlatması için LED kullanmak, dayanıklılık, verimlilik ve bakım ve onarım kolaylığı gibi birçok avantaj sunmaktadır. Park içerisindeki su unsurunun teknik olarak yetersiz olduğu gözlemlenmiş olup su altı aydınlatması ve su üstünden kenar aydınlatması gibi çoklu tekniklerin kullanıldığı aydınlatma, çevrede çekici ve hoş bir görüntü oluşmasını sağlayacaktır.

Tablo 4’de görüldüğü gibi Malatya’da bulunan Sümer parkta peyzaj aydınlatma tekniklerinden; vurgu aydınlatması tekniği, bitkiler üzerinde, ayna etkisi tekniği, gölet üzerinde, doku tekniği ise merdiven aydınlatması üzerinde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra yıkama tekniği, çapraz aydınlatma, siluet aydınlatması, ay ışığı aydınlatması ve gölgeleme tekniğinin kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Kernek park peyzaj aydınlatma teknikleri açısından değerlendirildiğinde ise, vurgu aydınlatmasının cephe ve meydan aydınlatmasında kullanıldığı, doku tekniğinin ise duvarlarda kullanıldığı gözlemlenmiş olup, yıkama tekniği, çapraz aydınlatma, ayna etkisi, siluet aydınlatması, ay ışığı aydınlatması, gölgeleme tekniğinin kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Hürriyet parkında peyzaj aydınlatma tekniklerinden vurgu aydınlatması ve ay ışığı aydınlatma tekniğinin bitkiler üzerinde kullanıldığı, ayna etkisi tekniğinin ise gölet üzerinde kullanıldığı gözlemlenmiş olup, yıkama tekniği, doku tekniği, çapraz aydınlatma, siluet aydınlatması, gölgeleme tekniğinin kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Son olarak Sanat sokağı peyzaj aydınlatma teknikleri açısından incelendiğinde, vurgu aydınlatmasının bitkiler üzerinde, doku ve yıkama tekniklerinin ise cephe aydınlatması üzerinde kullanıldığı gözlemlenmiş olup, çapraz aydınlatma, ayna etkisi, siluet aydınlatması, ay ışığı aydınlatması, gölgeleme tekniğinin kullanılmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 4’de görüldüğü gibi peyzaj tasarım ilkeleri doğrultusunda, kullanılan tekniklerin kısmen yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4. Malatya’daki Bazı Rekreasyon Alanlarının Peyzaj Aydınlatma Tasarım İlkeleri’nin İrdelenmesi

	SÜMER PARKI	KERNEK ŞELALE PARKI	HÜRRIYET PARKI	SANAT SOKAĞI
PEYZAJ AYDINLATMA TEKNİKLERİ				
Vurgu Aydınlatması	■	■	■	■
Yıkama tekniği (washing lighting)				■
Doku tekniği (grazing)	■	■		■
Çapraz aydınlatma (cross lighting)				
Ayna etkisi (mirroring)	■		■	
Silüet aydınlatması (silhouetting)				
Ay ışığı aydınlatması (moon lighting)			■	
Gölgeleme tekniği (shadowing)				
PEYZAJ TASARIM İLKELERİ				
Bitki aydınlatması	■	■	■	■
Havuz, yapay göl ve su aydınlatması	■	■	■	
Çocuk oyun alanları aydınlatması	■	■	■	
Yaya yolları aydınlatması	■	■	■	■
Meydan aydınlatması		■		
Cephe aydınlatması		■		■
Merdiven aydınlatması	■			

Aydınlatılmış dış mekânlarda yaşayanların yaşam kalitesi, aydınlatma kullanımıyla büyük ölçüde iyileştirilir. Kullanıcıları çekmek, güvenlik duygusu sağlamak ve ambiyans yaratmak için dış mekanların aydınlatılması gerekir.

Aydınlatma tasarımı, renklerin, malzemelerin, dokuların ve hacimlerin istenen düzeyde gösterilmesiyle mümkündür. Kentsel dış mekânların özünü ortaya çıkarabilen, uzaktan görünürlüğünü arttırabilen bir aydınlatma sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda tasarım ilkelerinin, teknikler çerçevesinde irdelendiğinde tasarım uygunluğu açısından elde edilen sonuçlar karşıtılarak en uygun peyzaj aydınlatma tasarımına sahip olan alanın sanat sokağı olduğunu söylemek mümkündür. Tasarım ilkelerinin doğru tekniklerle kullanıldığı, alanda aydınlık düzeyinin yeterli olduğu ve her alana eşit aralıklarla yayıldığı bunda güvenlik açısından insanları rahat ve güvende hissettirebileceği düşünülmektedir.

Aydınlatma tasarımı, alanın okunabilirliğini artırmak için kısıtlayıcı değil, herkes için erişilebilirliği kolaylaştıracak şekilde tasarlanmalıdır. Kernek, Sümer ve Hürriyet parkı için aşırı yansıma ve kamaşma olmadan bir tasarım planı oluşturulmalı, karanlık köşelerden veya dengesiz aydınlatmadan kaçınılmalı, tutarlı ışık seviyeleri kullanılmalı ve görsel rahatsızlıklardan kaçınılmalıdır. Verimli bir şekilde düzenlenmiş aydınlatma, görme engelli bireylere ek bilgiler sunabilir. Farklı işlevsel alanlar için parlaklıkta kademeli değişiklikler de gereklidir. Peyzaj alanının merdivenleri iyi aydınlatılmalıdır. Direkt aydınlatma yerine endirekt aydınlatma kullanılması tavsiye edilir bu nedenle gömme spot projektörler yaya alanları için tercih edilmemelidir (Tokyay, 2019).

Sümer parkta kullanılan armatürlerin seçiminin uygun aralıklarda olmadığı belirli alanlarda aydınlatmanın çok yetersiz olması, belirli alanlarda ise aydınlatmanın yoğunluğunun parlamaya neden olmaktadır. Öğenin yerleşimi, kullanıcılarda herhangi bir kesintiye veya parlamaya neden olmamalıdır. Bu esnada ideal ışık yoğunluğunu ve saçılma modelini sağlamak için en uygun aralıklarla konumlandırılmalıdır. Seçilen armatürlerin teknik özellikleri ve modelleri çok önemlidir, bu nedenle özenle seçilmesi önemlidir. Dış mekân aydınlatma armatürlerinin seçiminde dayanıklılığı sorgulanmalıdır ve düzenli bakımının yapılması oldukça önemlidir (Dedeoğlu, 2006).

Kernek ve Sümer parkında bitkiler üzerinde aydınlatma sağlamak için, bitki grupları arasındaki farkları ve ayırt edici özelliklerini dikkatlice incelemek, bitki üzerinde vurgulayıcı bir etki verilmesi gerekmektedir. Aydınlatma, çevredeki bitkiler ve diğer unsurlarla senkronize olmalı, aydınlatmanın renkleri mekâna ve kullanıcıya uygun olmalıdır. Bitkilerin ve suyun aydınlatılması için soğuk renkli ışık kullanımı gerekmektedir.

Civardaki tüm bitkilerin aydınlatılması tavsiye edilmez. Ortam ışık kirliliğinden dolayı görsel karmaşaya neden olur ve vurgulamak istediğimiz bitkiler odak noktası haline gelmez.

Ay ışığının etkisi, cihazları yere yerleştirip yukarı doğrultarak elde edilir, bu da ağacın dokusunu vurgular ve yerle ilişkisini gösterir. Böylelikle yaprakların zemin üzerinde yüzüyormuş hissi ortadan kalkmış olur.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %50
2. Yazar = % 50

Kaynaklar

- Acar, E. E., & Demir, Z. (2009). Peyzaj aydınlatmasının algı üzerine etkilerinin düzce kenti örneğinde irdelenmesi. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*, 5(2), 58-74.
- Akten, M., & Akoğlu, M. (2017). Peyzaj tasarımında yapay aydınlatmanın mekan algılaması üzerine etkisi. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(1), 479-488.
- Alpaslan, Ş. (2015). Kentsel yaşamda aydınlatmanın önemi ve aydınlatma problemlerinin tespiti: İTÜ Ayazağa Yerleşkesi Örneği, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bektaş, Y., Dursun, M., Dindar, T., & Karaca, H. H. (2018). Yol aydınlatması tesisatlarında klasik yöntem ile bilgisayar destekli yöntemin karşılaştırılması. *Mesleki Bilimler Dergisi (Mbd)*, 7(2), 289-303.
- Candan, B. (2010). Peyzaj düzenlemelerinde bitkilendirme ile aydınlatmanın uyumunu sağlayacak tasarım stratejileri üzerine araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Veri Tabanından Erişildi. Erişim Adresi (10.05.2023): <Http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/Tez/46852.Pdf>.
- Coşkun, M. P. (2005). Aydınlatma tasarımının park kullanımına etkileri: Ulus Parkı, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Demir, N. (2012). Peyzaj aydınlatması: Antalya Mardan Palace Örneği, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Erbil, Z.C. (2022). Dış mekân aydınlatmasında enerji verimliliğinin Kelebekler Vadisi Parkı (Konya) örneğinde irdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya. Veri Tabanından Erişildi. Erişim Adresi(10.05.2023): <Https://Polen.İtu.Edu.Tr/İtems/6c57ad91-C4a2-410e-9be3-F3a9fd4ef658>.
- Göl, T. (2004). Kentsel mekanda yer alan parkların aydınlatma kriterlerinin incelenmesi: kadıköy selamiçeşme özgürlük parkı örneği, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kuter, N., & Kaya, Z. (2019). Kentsel donatı elemanlarının peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi: Çankırı Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(1), 81-96.
- Küçükdoğu, M. Ş. (2013). Aydınlatmada etkin enerji kullanımı.
- Pak, Z.C. (2009). Peyzaj unsurları olarak ağaçların kentsel mekân kimliğinin oluşumuna etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul. Veri Tabanından Erişildi. Erişim Adresi(10.05.2023): <Https://Polen.İtu.Edu.Tr/İtems/F1d254fe-340e-4182-92e0-C8890f15d89c>.
- Sakıcı, Ç., & Var, M. (2012). Bitki aydınlatması tasarım aşamaları ve her aşamada dikkat edilecek hususlar. *Kastamonu University Journal Of Forestry Faculty*, 12(1), 28-35.
- Tokyay, D.(2019). Peyzaj mimarlığında aydınlatma tasarımı ve teknikleri üzerine bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yavuz, Ş. (2016). Peyzaj mimarlığında yenilenebilir enerji ile aydınlatma. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta*.
- Yenioğlu, F. (2010). Kent parklarında aydınlatma elemanlarının kullanımının peyzaj mimarlığı açısından irdelenmesi: Ankara-Altınpark Örneği, Yüksek Lisans Tezi , Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Tourism Oriented Strategic Spatial Planning and Regional Development: TR22 Region Example*

Erkan POLAT, Suleyman Demirel University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, erkanp555@yahoo.com, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8103-8753

Sümeyye KAHRAMAN, Suleyman Demirel University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, sumeyyekahraman1994@gmail.com, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1827-4520

Burak KORKMAZYÜREK, Suleyman Demirel University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, burak.korkmazurek13@gmail.com, Isparta, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9889-7199

Abstract

Spatial planning is an important tool used to decide the distribution of resources and activities at various scales and areas. Spatial planning is an important aspect focusing on physical planning in various sectors besides tourism. Although spatial planning and the tourism sector may seem like separate concepts at first glance, they are largely related. Analysis and strategic approaches in spatial planning are very important for tourism planning. For this reason, it is necessary to analyze the internal and external dynamics well (SWOT) and to bring strategic solution proposals (TOWS) for these dynamics while doing strategic spatial planning in the regional context. In order to analyze the current situation of tourism, it is necessary to consider both the upper scale (national and regional) and local scales (sub-regional, province and districts) together. This study aims to reveal the Role of SWOT and TOWS Analysis in Creating a Tourism Oriented Spatial Development Strategy / Regional Plan by determining the main problems and comprehensively analyzing the Southern Marmara Region (TR22), sub-region, province, and district scales.

Keywords: *Spatial Planning, SWOT, TOWS, Tourism, Southern Marmara*

* This study is not included in the study group that requires TR Index ethics committee permission.

1. Introduction

The concept of planning is essential in realizing the benefits of the tourism sector to the locals, the public, and the environment. Planning is a broad term that covers many stages, from national strategic decisions to original design practices. Spatial planning is defined in different forms and scales at national, regional, and local levels. In fact, "spatial planning," a form of physical planning, is settlement plans called 'master plans' or upper-scale plans called 'territorial plans,' and in this context, it is related to the planning of the physical use of a territory-area-space. The concept of spatial planning, which has been dominant in the world for nearly 50 years, today not only includes upper-scale, medium, and long-term temporary horizons and strategic goals but also offers a comprehensive experimental framework (Polat, 2020; Tewdwr-Jones & Allmendinger, 2007; Healey, 2007; Tewdwr-Jones et al., 2010).

According to some researchers, one of the main pillars of spatial planning is 'regional economy' or 'regional science,' which explores the interrelationships between traditional physical-spatial planning and non-spatial socio-economic perspectives. The other pillar is 'planning theory,' which covers the interrelationships between traditional physical-spatial planning and non-spatial institutional perspectives (such as operational perspectives, decision theory, communication theory and sociology, law theory, and philosophy) (Polat, 2020).

Spatial planning refers to the methods that the public sector uses largely to decide the future distribution of activities in space (CEC, 1997). Spatial planning encompasses activity categories (which may overlap in practice) at different scales and levels (Bishop et al., 2000):

- Urban and regional economic growth and development.
- Measures to affect the population balance between urban/rural areas.
- Planning of transport and other communication infrastructures.
- Conservation of natural resources.
- Measures to coordinate the spatial effects of sectoral policies.

Spatial planning, in short, "contains methods used by the public sector to decide the distribution of resources and activities in areas of various types and scales" (Polat, 2020). Spatial planning includes all levels of planning, from local plans to urban and rural planning, from regional to national spatial plans, and even at international or supranational levels.

In terms of spatial planning processes in Turkey, it is seen that different types of plans have been developed at different scales in the last fifty years. There are plans at many institutions and scales, from national development plans to regional and environmental plans, from provincial-level environmental plans to settlement-scale master and implementation development plans. In addition, various sectoral and thematic strategies, policy documents, and action plans are prepared by different institutions.

The challenge of spatial planning is to efficiently use limited land resources, including natural, cultural, and landscape resources such as soil, water, and air. It also aims to ensure the balanced development of regional sectors (Risteskia, Kocevskia & Arnaudov, 2012). Spatial planning is an essential aspect that focuses on physical planning in various sectors besides tourism. Although spatial planning and the tourism sector may seem like separate concepts at first glance, they are largely related. First, tourism locations are the subject of spatial planning since tourism activity occurs in a particular region, and spatial relations are significant for tourism. Second, tourism is the primary income-generating sector for many settlements in many countries, including Turkey. Spatial planning is a tool for organizing tourism activities. However, spatial planning is also relevant to a region within the country, as it takes the fundamental spatial decisions from regional planning with a top-down approach (Dede & Ayten, 2012).

The solution to socio-environmental challenges is based on regional planning processes implemented through regional policies. In spatial planning, tourism should be strategically planned as a regionally integrated development tool for regional economies (Boissevain & Theuma, 1998). For this reason, it is necessary to analyze the internal and external dynamics well (SWOT Analysis) and to bring strategic

solution proposals (TOWS) for these dynamics while doing strategic spatial planning in the regional context. Strategic spatial planning focuses on a limited number of key concept areas and offers a perspective, such as identifying strengths and weaknesses in the context of opportunities and threats. With this approach, which comes from strategic planning, external tendencies, forces, demands and resources are evaluated (Polat, 2010).

Analyzes and strategic approaches are of great importance for tourism planning. The fact that tourism is one of the main sectors highlights sustainable tourism activities. For this reason, it is important to investigate natural and cultural resources for tourism purposes (Mostafa, Naser & Rahim, 2010). Understanding these values and benefits can help develop ideal tourism experiences (Willis, 2015).

For spatial planning policy in tourism, economic values (concrete and intangible) are essential to ensure long-term sustainability in decision-making about the region. Proper assessment of benefits and values is critical to a more nuanced understanding of the links between nature and well-being in tourism management (Willis, 2015). The strategic spatial planning process in tourism facilitates the development of a shared vision of the future by combining multiple values and priorities (Chettiparamb & Thomas, 2012).

Tourism, like other sectors, can only develop with proper regional planning. Such planning should be strategic, integrative, participatory, and pluralistic and consider social, economic, and physical dimensions (Gunn, 1994).

This article was prepared based on the analyses and data obtained in the study “Integrated, Sustainable, Intelligent and Normative Regional Development and Spatial Development Strategy & Regional Plan” (see Polat, Korkmazyürek & Kahraman, 2020). The study is a document that indicates the principles, strategies, and measures to identify and solve the structural problems of the region, to ensure a healthy, balanced, and livable regional development and unfolding, and establishes their implementation principles to the required extent and connects them with a program.

The main purpose of the “Integrated, Sustainable, Smart and Normative Regional Development and Spatial Development Strategy & Regional Plan” study; is the creation of a strategic road map for increasing the livability level of the Southern Marmara Planning Region, the quality of space and life on a regional, sub-regional and local scale, and strengthening its economic, social, cultural and environmental structures. In this context, each sector has been evaluated and analyzed separately. Within the scope of this study, the decisions regarding the tourism fields entering the services sector have been examined in detail, and a strategic road map has been put forward in tourism.

2. Metodology

Under this section of the study sample area and methodological approach have been explained.

2.1. Sample Area

TR22 South Marmara Region, located in the west of Turkey, between the Marmara and Aegean Regions, consists of the provinces of Balıkesir and Çanakkale, which are its two main components. There are 31 districts in the region with an area of 24,423.16 km². The population of the region in 2019 was 1,770,777. Considering the distribution of this population, 69% of Balıkesir's population is located in the region (Figure 1).

The geographical advantage of the Southern Marmara Region, being on the main axis connecting the Aegean and Istanbul and being adjacent to Istanbul as well as metropolitan cities such as Izmir and Bursa, and its rich economic diversity are the main factors in making the region a center of attraction.

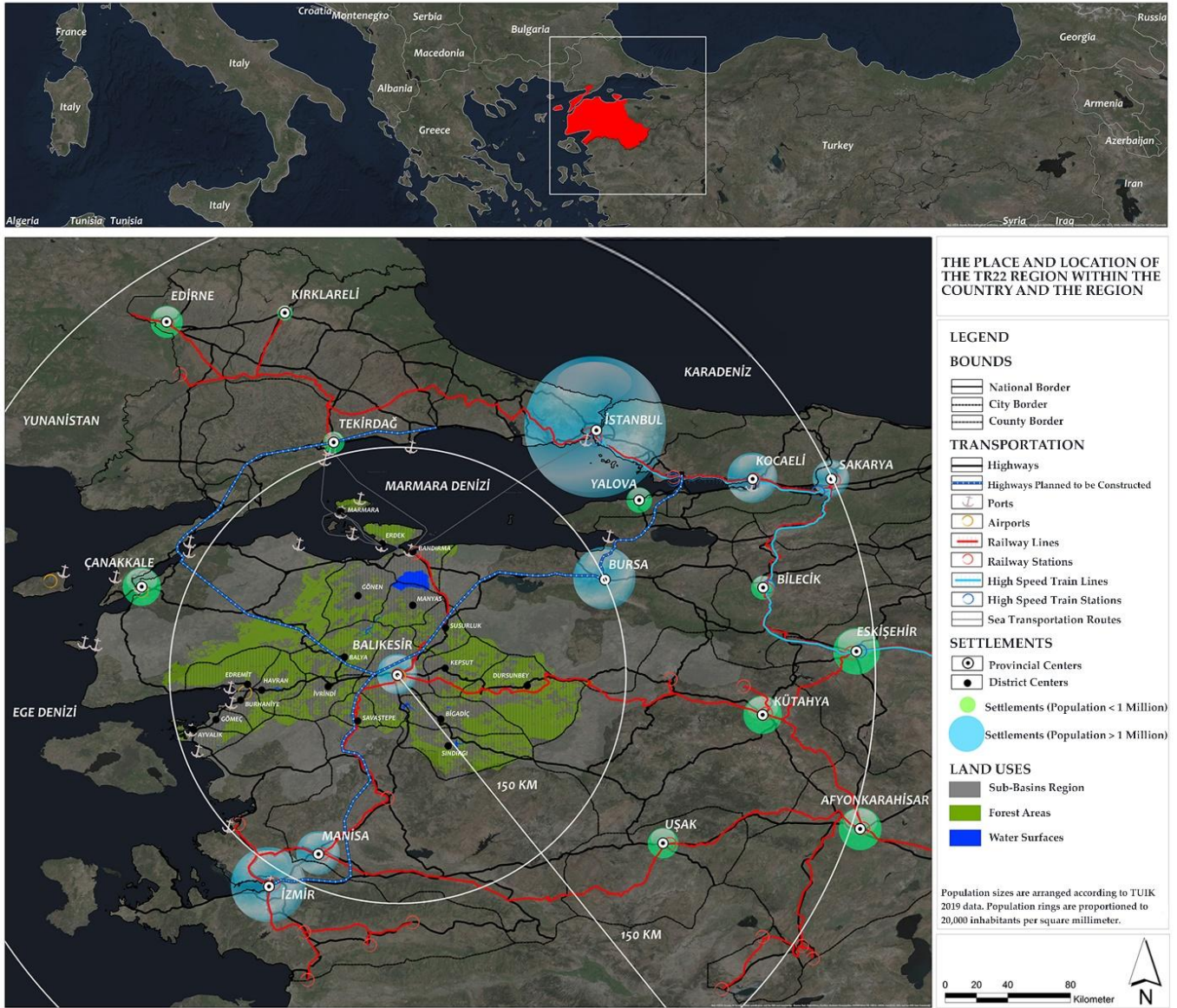

Figure 1. TR22 Regional Interactions

While forestry and agricultural production activities are carried out largely in the inner parts of Çanakkale and Balıkesir provinces, olive cultivation and olive processing are carried out on the western coasts. The axis where the industry develops is a corridor formed by the centers of Bandırma, Susurluk, and Balıkesir, on which there are facilities on which agricultural products are processed. Tourism activities are intense in the north and southwest of the region.

TR22 South Marmara Region, the study area, was divided into four sub-regions previously decided in the Regional Plan. Within the scope of this study, analyses and syntheses related to tourism were made based on sub-regions (Figure 2):

1. Balıkesir Sub-region
2. Bandırma Sub-Region
3. Çanakkale Sub-Region
4. Edremit Gulf Sub-Region

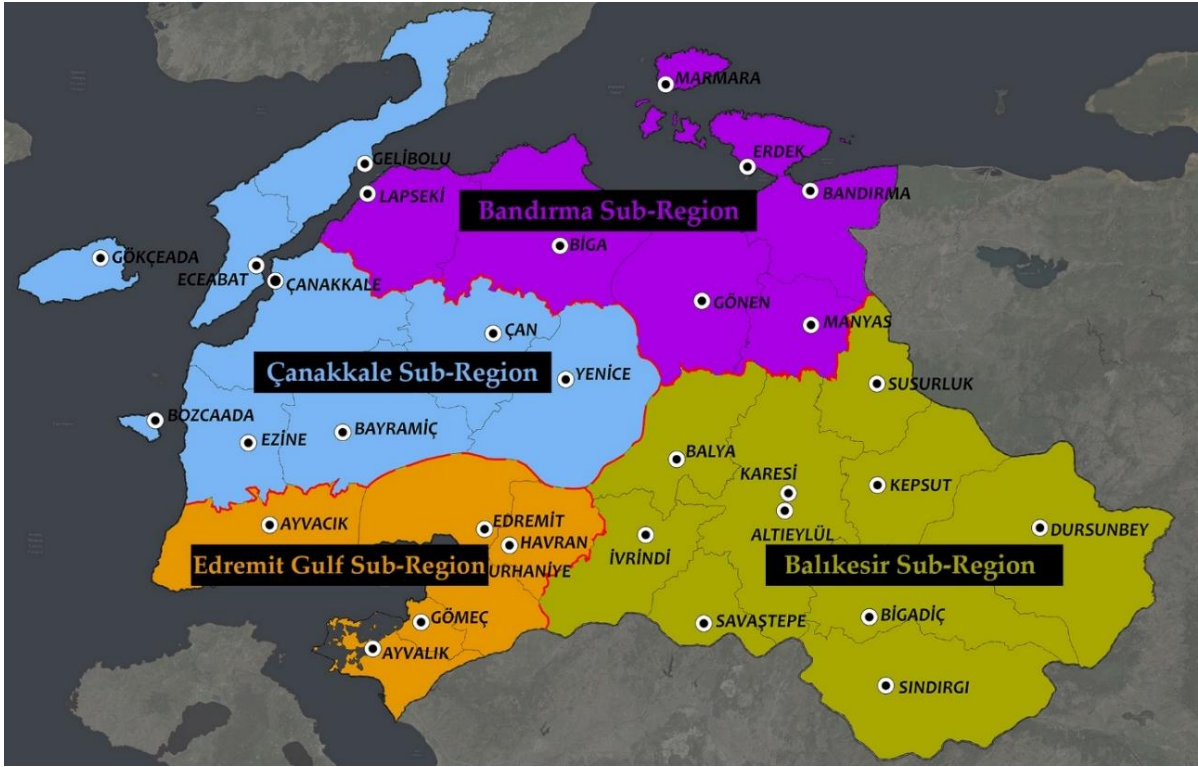

Figure 2. Four Planning Sub-Regions of the Southern Marmara Region

2.2. Methodological Approach

In the Southern Marmara Integrated, Sustainable, Intelligent, and Normative Regional Development and Spatial Development Strategy & Regional Plan study, a new and flexible methodology has been adopted to reveal the planning process (see Polat, Korkmazyürek, & Kahraman, 2020). In this context, a certain part of the methodology in planning tourism areas is discussed in this study.

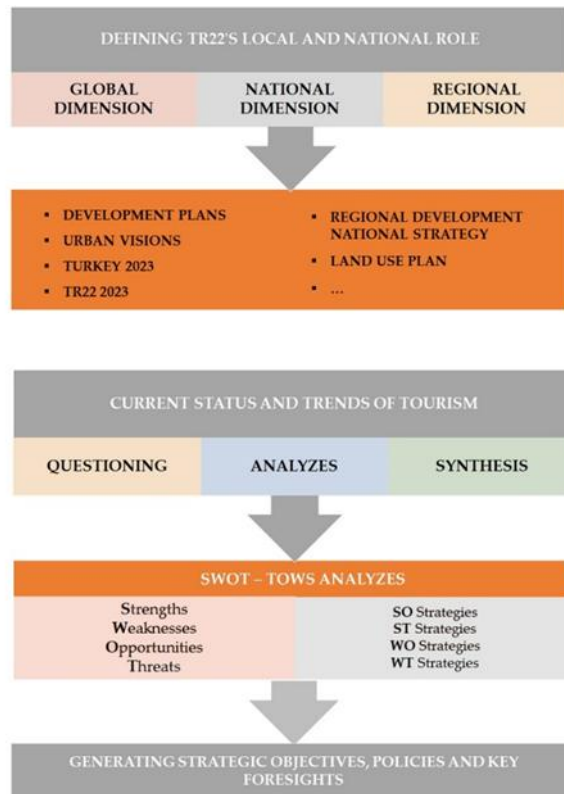

Figure 3. Flow chart of the study

The general themes of this methodology based on Strategic Spatial Planning are as follows:

a. Current Situation Analysis

In order to analyze the current situation of tourism, it is necessary to consider both the upper scale (national and regional) and local scales (sub-regional, province and districts) together. Thus, it will be possible to transition from a regional synthesis to practice in tourism, and regional and spatial development will be realized (Figure 3).

b. Identification of Fundamental Problems and Vision Setting Phase

The basis for defining the objectives of the spatial policy is an analysis of the state of factors and directions of spatial development. Analysis of directions of spatial development can be carried out in various ways. One of the methods used for this purpose is the SWOT / TOWS analysis. In order to create a development and planning strategy at every level of detail, the first stage is the diagnosis of the state, the basic technique of which is the SWOT analysis (Dobak, 2002). SWOT method is commonly used in formulation of strategies in the field of tourism and recreation.

SWOT Analysis, Developed by Albert Humphrey, is applied in areas such as spatial planning, corporate planning, and personal planning; It is a technique that reveals parameters such as Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats related to the project and the project area.

Within the project's scope, this analysis will be used to develop planning strategies to understand how tourism areas will develop physically, socially, economically, culturally, and environmentally, minimize or eliminate weaknesses and threats, and use strengths and opportunities at the maximum level. With the TOWS analysis, which reveals how to strengthen the strengths, overcome the weaknesses, take advantage of opportunities and manage threats, strategies for the sustainability of tourism areas will be produced.

After a comprehensive analysis of the Southern Marmara Region at the sub-region, province, and district scales, first inter-regional, regional, and then province-based fundamental problems were defined.

The underlying causes of these problems were examined, and SWOT-TOWS Analysis was conducted based on sectors and/or sub-regions in order to develop realistic approaches for the solutions to the problems. As a result, an action-oriented vision for the next 5 years has been determined. Identifying problems and determining the vision are considered simultaneous processes that feed each other.

c. Generation of Strategic Objectives, Policies and Key Forecasts Phase

At this stage, strategic goals were determined, and policies to be implemented to achieve these goals were developed. In this process, when deemed necessary, international and national examples of the application in question were examined. Strategic objectives have been developed to solve the identified problems directly and achieve the determined vision at the end of the planning period.

On the other hand, policies include interventions from the upper scale to regions, sub-regions, and provinces in line with strategic purposes. These interventions are shown schematically on a suitable scale base. In other words, policies are regional-scale plan decisions. As the final product, the tourism-oriented plan is a guiding document that establishes the most efficient spatial organization and regulates the socio-economic relations between the units important for it (districts, sub-regions, regions, basins, neighboring regions, etc.).

3. Findings

Under this section of the study studies, programs, projects and reports considered in regional plan studies and determination and evaluation of the current situation in the tourism sector have been explained.

3.1. Studies, Programs, Projects and Reports Considered in Regional Plan Studies

Firstly, spatial-institutional decisions, strategies, and actions taken on a national scale related to tourism and tourism-related strategies were examined. Approximately 50 upper-scale strategy documents and

action plans used in this process were examined. In the Action Plans and Strategy, Reports examined below, it is seen that strategies were introduced for the Marmara Region and the TR22 Region.

1. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) (2014-2023) (National Strategy for Regional Development)
2. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Stratejik Plan (2015-2019) (General Directorate of State Railways Strategic Plan)
3. Turizm Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu (2010) (Tourism Coastal Structures Master Plan Study Final Report)
4. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı (2007-2013) (Turkey Tourism Strategy 2023 Action Plan)
5. Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023 (Turkey Transport and Communication Strategy Target 2023)
6. Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu (2010) (Transport Coastal Structures Master Plan Study Final Report)
7. Karayolları Genel Müdürlüğü Stratejik Planı (2017-2021) (General Directorate of Highways Strategic Plan)

The above actions, plans, and strategies are explained in detail as follows.

In the BGUS 2014-2023 report, it is recommended to create new sub-centers that will balance the existing metropolitan cities in Anatolia for Marmara and other regions and spread the development across the country by developing specific policies considering the roles of regions and settlements in national development (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 100). In the BGUS report, tourism strategies are expressed in Table 1. Olive corridor, tourism cities, and health and thermal tourism suggestions and points have been determined for the Marmara Region (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 132-133).

Table 1. BGUS Tourism Strategies (2014-2023) (Kalkınma Bakanlığı, 2014)

Tourism	Regional	Goal
Olive Corridor	Gemlik and Mudanya (Bursa); Gönen, Bandırma, Erdek (Balıkesir), the coastline extending to Çanakkale province Ezine District, the Erdek Kapıdağ Peninsula and the region where Avşa, Paşalimanı, Ekinlik islands, and Marmara Island are located.	Being the destination of the region in the field of health and gastronomy.
Tourism Cities	Igneada-Kıyıkoy, Datca Eco-Tourism City, Kilyos, Saros Korfez, Kapıdağ Peninsula-Avşa-Marmara Islands, Kas-Finike, Anamur Coastal Section, Samandag, Kahta Macka Tourism City.	Tourism development will be planned within the framework of certain themes in tourism cities. The development of alternative tourism types in these cities will be associated with other cultural and natural values in the immediate surroundings.
Health and Thermal Tourism	Southern Marmara: Balıkesir, Canakkale, Yalova. Phrygia: Afyonkarahisar, Ankara, Uşak, Eskişehir, Kütahya. South Aegean: Aydın, Manisa, Denizli, İzmir Central Anatolia: Aksaray, Niğde, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat.	<ul style="list-style-type: none"> • In the regions, studies will be carried out to complete thermal tourism's infrastructure and superstructure deficiencies. In addition, thermal facilities will be planned as a complex. • It will be ensured that the architecture in the spa facilities is compatible with the historical and local texture. Thermal tourism will be included in the priority incentives.

The BGUS (2014-2023) report suggested cultural tourism destinations and development regions in Balıkesir and Çanakkale (Table 2).

Table 2. BGUS Cultural Tourism Destinations and Development Regions (2014-2023)

Cultural Tourism Destinations and Development Regions	Goals
Cultural Tourism Destinations and Development Regions Frigya-Afyonkarahisar, Uşak, Eskişehir, Kütahya Troya- Balıkesir, Çanakkale Aphrodisyas- Aydın, Denizli Söğüt-Bursa, Bilecik, İznik Kapadokya- Aksaray, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir Hittite Culture and Tourism Development Region- Çorum, Yozgat Urartian culture and tourism development region-Van, Bitlis GAP Culture and Tourism Development Region - Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak Destinations: Safranbolu, Amasya, Adıyaman	<ul style="list-style-type: none"> • Potentials for cultural tourism will be revealed through studies such as excavations, restorations and field arrangements. • Works will be carried out to strengthen and diversify transportation links. • It will be ensured that the old historical roads are revitalized and the existing ruins are restored. • It will be ensured that the potential such as unique urban textures, handicrafts and gourmet tourism developed within the historical and natural structure will be marketed within the framework of sustainable tourism development.

The Turkey Tourism Strategy 2023 Action Plan (2007-2023) Report recommends that a Thermal Tourism Master Plan be prepared primarily for the Southern Marmara, Southern Aegean, Phrygia, and Central Anatolian regions for Health Tourism and Thermal Tourism. Thermal tourism centres will be determined in these regions, and strategies for the development of the infrastructure and superstructure of thermal tourism will be implemented (2007-6 years) (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 65).

In addition, many national decisions have been made regarding the TR22 region and related to tourism-directing transportation. Information about these decisions is given in Table 3.

Table 3. Transportation Strategies Taken for Southern Marmara

Strategies
At least three home port cruise ports will be built to serve Europe in the Marmara, the Islands in the Aegean, and Egypt and the Middle East in the Eastern Mediterranean. In addition, there are suggestions to encourage the construction of Ro-Ro terminals with fast loading and unloading facilities suitable for multi-modal transportation on the north-south and east-west lines in Marmara (Ulaştırma Bakanlığı, 2011: 105-106).
It has been proposed to establish intensive sea line transportation through the Thrace Region and the Northwest Anatolian Sea of Marmara, to plan the auto port area in the Marmara Region, to determine and plan the port areas for Ro-Ro transportation between the two sides of the sea throughout the Marmara Region (Ulaştırma Bakanlığı, 2010a: 46).
General Directorate of Highways, connecting important transportation corridors with the highway network, constructing new highways with the BOT model, especially in the Marmara Region, starting the construction of the route that includes the Çanakkale Bosphorus Bridge, which is an important part of this belt and on which there is a railway, and the Marmara Region surrounded by highways and bridges. It is planned to create the ring (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2016: 22).
Establishment and expansion of logistics centres in 19 centres (including Gökköy/Balıkesir) close to the Organized Industrial Zone and with a high load potential (Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü, 2015: 11).
Short-term investment and field of activity priorities; Making new port investments in Antalya and Çanakkale provinces (Ulaştırma Bakanlığı, 2010b: 93).
Transportation Corridors Affecting Turkey West-Vertical Corridor: It is a new corridor that follows the route of Kyiv-Riga-Bucharest-Sofia-Çanakkale-Çandarlı and will connect the Northern countries to the Aegean coasts (Ulaştırma Bakanlığı, 2011: 105-106).
It is aimed to realize the Kınalı-Tekirdağ-Çanakkale-Balıkesir highway project by 2023 (Karayolları Genel Müdürlüğü, 2016: 23).

Tourism decisions for the region were also taken into account in the Balıkesir-Çanakkale 1/100,000 Environmental Plan Report (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014). In this context, it has emerged that there are strategies for each sub-region as follows.

The Thermal Tourism Center and Sındırgı Hisaralan Thermal Tourism Center, located in the northeast of the Bigadiç district settlement, determined by the Ministry of Culture and Tourism in the tourism proposals in the sectoral and spatial decisions regarding the land use in the Balıkesir Sub-Region, were evaluated within the scope of the areas planned to provide input to the economy of the district (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014).

In the decisions for the Çanakkale Sub-Region, Southern Çanakkale was determined as qualified tourism and diversified tourism. Çanakkale is envisaged as a central service centre. Tourism investments such as sea tourism, water sports, ecotourism and agrotourism will be given priority for Bozcaada. For Eceabat, the focus was on strategies that could be developed and increased economic input for Eceabat, located in an area where Çanakkale naval and land wars took place. A Preferred Use Area and Tourism Facility Area have been proposed for Gelibolu in the city's northeast. In addition, supportive decisions have been made for the places declared as Tourism Centers by the Ministry of Culture and Tourism in Çan, Ezine and Yenice districts (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014).

In Bandırma Sub-Region, Bandırma-Edremit has been determined as eco-agro and health tourism in the sectoral development axes. For Marmara, the southern coastal part of Çınarlı Village has been determined as a Tourism Facility Area. In Manyas, Gönen and Erdek districts, supportive decisions have been made for the places declared as Tourism Centers by the Ministry of Culture and Tourism (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014).

Edremit Gulf Sub-Region, Edremit Bay and South Çanakkale are defined as qualified tourism and diversified tourism, Bandırma-Edremit eco-agro and health tourism. Edremit is described as a tourism centre. There are studies on the development of cultural tourism for Ayvalık. In addition, local production forms were supported as visitors from the Aegean Islands stimulate tourism. A Thermal Source Based Tourism Regional has been proposed on the airport road in Edremit. In Ayvacık, the coastal part of the settlement, Behramkale Kadirga Bay, which was announced by the Ministry of Culture and Tourism, was supported (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014).

3.2. Determination and Evaluation of the Current Situation in the Tourism Sector

Balıkesir Sub-Region

Balya has a strong tourism potential with its healing waters 23 km away. Bigadiç serves as a thermal holiday resort tourism activity. In Bigadiç, which is determined as a tourism centre, nature tourism and health tourism are also progressing. Dursunbey has essential qualities in terms of health and mountain tourism with its potential. Savaştepe is in a critical location that has become a touristic gateway due to its proximity to the Balıkesir industrial zone, the Aegean Sea, and its beaches. Sındırgı, on the other hand, has potential that can be evaluated in terms of tourism with its geothermal water resources. Dursunbey, Sındırgı, and Susurluk districts have high alternative tourism potential (GMKA, 2013, 2014, 2018a, 2018b). Information about the tourism infrastructure of the Balıkesir Sub-Region is as in Table 4.

Table 4. Status of Tourism Infrastructure in Balıkesir Sub-Region

		Altıeylül	Karesi	Balya	Bigadiç	Dursunbey	İvrindi	Kepsut	Savaştepe	Sındırgı	Susurluk
Number of Visits to the Facility	Local	20.224	56.903	-	-	2440	-	-	-	16.823	7.422
	Foreign	277	1.640	-	-	12	-	-	-	106	52
	Total	20.501	58.543	-	-	2452	-	-	-	16.929	7.474
Average Length of Stay		1,70	1,65	-	-	1,94	-	-	-	2,40	1,99
Solidity Ratio		43,02	33,77	-	-	19,99	-	-	-	49,60	38,34
CTCDZ† and Tourism Centers	Number			1	1					1	1
	Type			Thermal	Thermal					Thermal	Thermal
	Area (Ha)			5.748	6.800					15.500	5.100
Types of Tourism		Thermal, Cultural	Thermal, Astro	Thermal, Botany, Geriatrics	Trekking, Botany, Hunting, Astro		Cave	Thermal, Astro	Thermal, Trekking, Astro, Geriatrics	Thermal, Trekking, Botany, Geriatrics	

† Culture and Tourism Conservation and Development Zones (CTCDZ)

In Balıkesir Sub-Region, it is possible to travel abroad and establish commercial and tourist relations via seaway. In addition, alternative tourism types have the potential to develop. The SWOT-TOWS analysis for Balıkesir Sub-Region is as in Table 5.

Table 5. SWOT and TOWS Analysis for Tourism of Balıkesir Sub-Region

BALIKESIR SUB-REGION	
STRENGTHS	
<p>S1. Announcement of Thermal Tourism Centers in Balya, Bigadiç, Sındırgı and Susurluk.</p> <p>S2. A sub-Region is a region with a tourism infrastructure due to its nature and climate.</p> <p>S3. Existence of railway, airway and road transport infrastructure as it is located at the crossing point of the Sub-Region.</p>	<p>W1. Susurluk, Balya, İvrindi, Savaştepe, Kepsut, Bigadiç and Sındırgı are insufficient in tourism activities in terms of the number and quality of tourism facilities.</p>
OPPORTUNITIES	
<p>O1. Opportunity to travel abroad by sea to establish commercial and touristic relations.</p> <p>O2. Bigadiç has the potential to develop nature tourism at the national and international levels.</p> <p>O3. Finding the development potential of alternative tourism types in the Sub-Region.</p>	<p>T1. The disappearance of areas with eco-tourism potential.</p>
OPPORTUNITIES	
STRENGTHS	<p>S1.O3. Increasing the economic benefit and employment based on the tourism and services sector in the Sub-Region by declaring Thermal Tourism Centers in Balya, Bigadiç, Sındırgı and Susurluk districts and evaluating the development potential of alternative tourism types in the Sub-Region.</p>
WEAKNESSES	<p>W1.O3. To eliminate the inadequacy of tourism activities in Susurluk, Balya, İvrindi, Savaştepe, Kepsut, Bigadiç and Sındırgı districts in terms of the number and quality of tourism facilities by developing alternative tourism types in these districts and ensuring a regular tourist flow to the region.</p>

Çanakkale Sub-Region

Çanakkale Merkez district is a settlement preferred by the market for investments, accepted as a "History and Tourism Center", where developments are rapid and widespread and have a dominant role in the country. Tourism in Bozcaada is a rapidly developing sector, and some approaches support employment for tourism. In June-September, Bozcaada cannot meet the demands for tourism due to the number of tourists. Local and foreign tourists frequent Eceabat in summer and winter due to its location for martyrdoms (it is visited by more than 2,000,000 visitors annually). In the Ezine district, there is activity toward sea tourism in the summer months. There are also alternative tourism opportunities to be included in the tourism corridors extending to the shores of Çanakkale, Edremit and İzmir via Ayvacık. Most of the rural area in Gelibolu is within the borders of the National Parks. Tourism plays a vital role in the service sector in the district. There are also many historical values and natural beauties in Gelibolu. The world's largest Mevlevihane is located here. Gökçeada's economy is mainly based on agriculture, animal husbandry, fishing and tourism, and it has been included in the priority region for 1st-degree development. Gökçeada, the first and only calm island in the world with the title of Cittaslow, and hosts different cultural motifs, is one of the favourite places for kite surfing and windsurfing enthusiasts (GMKA, 2013, 2014, 2018a, 2018b).

In the tourism strategies of the BGUS report for the Marmara Region, the region where the coastline extends to the Ezine district of Çanakkale is suggested as the olive corridor (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 132-133). Information about the tourism infrastructure of the Çanakkale Sub-Region is as in Table 6.

Table 6. Status of Tourism Infrastructure in Çanakkale Sub-Region

		Bayramıç	Bozcaada	Çan	Çanakkale	Eceabat	Ezine	Gelibolu	Gökçeada	Yenice
Number of Visits to the Facility	Local	2527	4354	9 237	255 523	8 181	-	496	8 313	2477
	Foreign	46	22	425	98 662	95	--	24	1 004	70
	Total	2573	4376	9 662	354 185	8 276		520	9 317	2547
Average Length of Stay		3,49	2,03	1,70	1,32	2,07	-	2,14	2,15	214
Solidity Ratio		20,28	43,09	41,55	44,13	35,97	-	2,7	23,85	10,25
CTCDZ and Tourism Centers	Number	-	-	1	-	-	2 (Coast, Thermal)	-	-	2 (Nature, Thermal)
	Type			Thermal						
	Area (Ha)	-	-	5900	-	-	5450	-	-	7490
Types of Tourism		Bird watching, Hunting, Trekking, Thermal	Bird watching, , Coast, Trekking	Thermal	Bird watching , Cultural	Bird watching , Coast, Trekking	Bird watching , Thermal	Bird watching , Coast	Bird watching , Coast, Hunting, Trekking	Bird watching, Botany, Hunting, Thermal

One of the most striking features of the Çanakkale Sub-Region is its worldwide recognition due to its historical and cultural values. History in the Çanakkale Sub-Region, there are favourable environments and opportunities for the emergence avant-garde alternative cultural and tourism activities (Table 7).

Table 7. SWOT and TOWS Analysis for Tourism of Çanakkale Sub-Region

ÇANAKKALE SUB-REGION	
STRENGTHS	WEAKNESSES
<p>S1. Existence of strong tourism potential in Gökçeada and Bozcaada.</p> <p>S2. Existence of developed and various alternative tourism opportunities in the Sub-Region.</p> <p>S3. Thermal Tourism in Çan, Ezine, Yenice Districts, Kıyı in Ezine District, Nature CTCDZ and Tourism Centers in Yenice District.</p>	<p>W1. Ezine's inadequacy in tourism activities due to the number and qualities of tourism facilities.</p> <p>W2. They are not giving sufficient importance to alternative tourism types in the Sub-Region.</p>
OPPORTUNITIES	THREATS
<p>O1. Being on the South-North route (transition point) of the Sub-Region and the opportunity to travel abroad by sea route to establish commercial and touristic relations.</p> <p>O2. The presence of high tourism potential in the Sub-Region, and the increasing demand for alternative tourism (Gökçeada District is the only citta slow island in the World, and the only underwater national park in Turkey is here).</p>	<p>T1. Due to the daily visits of the tourists coming to the sub-region, the quality of tourism decreases and the sub-region potential tourism economic returns and efficiencies are not sufficiently utilized.</p>
STRENGTHS	THREATS
<p>S1.S3.O2. Considering the increase in alternative tourism potential, the strong tourism potential of Gökçeada and Bozcaada districts and the evaluation and development of CTCDZ and Tourism Centers in other districts.</p>	<p>S2.T1. Preventing the tourists coming to the sub-region from visiting the region daily by diversifying and developing existing and potential alternative tourism opportunities.</p>
WEAKNESSES	THREATS
<p>W1.O2. Elimination of the weaknesses of the Ezine district in tourism activities in terms of the number and qualities of tourism facilities by diversifying alternative tourism types in the district and ensuring a regular tourist flow to the region.</p> <p>W2.O2. Re-evaluation and improvement of the importance not shown to alternative tourism types in the Sub-Region with international, national, private and local financial support and initiatives.</p>	<p>W2.T1. By giving sufficient importance to alternative tourism types in the sub-region with international, national, private, and local financial support and initiatives, tourists visit the region daily and prevent the danger of not benefiting from the potential tourism economic returns and efficiencies of the sub-region.</p>

Bandırma Sub-Region

Erdek is a tourism centre with its ancient cities, Open Air Museum, clean sea and sandy beach. Gönen's tourism is based on hot springs. In addition, Denizkent and its beaches, 22 kilometres from Gönen, are holiday villages visited by local and foreign tourists during the summer. Lapseki is important in terms of tourism because it has an important port and a vast coastline Manyas district has the potential to develop ecotourism and agrotourism. In addition, the biggest tourism potential is Manyas bird paradise, national park. Awarded a Class A diploma by the Council of Europe, the National Park is one of the national parks that attract the most visitors with this feature. The hot springs that treat some diseases also have important tourism potential. The most essential of these are the thermal spas, 3 km from Manyas. The district of Marmara is the largest and most strategic of the Islands Community. Because it is located at the point that will be the main base of sea transportation between the İstanbul Strait and Çanakkale Strait. In addition, with its geographical structure, the district offers tracks that can be classified as good for athletes interested in rock climbing (GMKA, 2013, 2014, 2018a, 2018b).

Information about the tourism infrastructure of Bandırma Sub-Region is as in Table 8.

Table 8. Status of Tourism Infrastructure in Bandırma Sub-Region

		Bandırma	Biga	Lapseki	Gönen	Manyas	Erdek	Marmara
Number of Visits to the Facility	Local	75861	28022	-	30086	-	8619	3914
	Foreign	4412	318	-	2011	-	38	5
	Total	80273	28340	-	32097	--	8657	3919
Average Length of Stay		1,69	2,38	-	4,17	-	2,07	2,12
Solidity Ratio		37,69	53,01	-	89,83		31,71	39,32
CTCDZ and Tourism Centers	Number	-	-	-	2	1	1	
	Type				(Thermal)	(Thermal)	(Coast)	
Area (Ha)		-	-	-	5273	7000	28160	
Types of Tourism		Bird watching, Hunting	Bird watching, Thermal	Bird watching, Thermal	Bird watching, Thermal, Geriatrics	Bird watching, Thermal	Bird watching, Coast, Botanical, Trekking	Bird watching,, Coast, Thermal, Botanical, Hunting

In addition to its industrial activities, the sub-region also stands out in service and tourism presence and potential. Manyas, Erdek and Marmara counties stand out with their natural beauties and alternative tourism activities in the region. However, various manufacturing industry sectors, boron and fertilizer facilities, the chemical industry, and metal processing facilities, which receive continuous investment in the region, pollute and threaten the existing natural beauties and tourism areas (GMKA, 2013, 2014, 2018a, 2018b).

In the BGUS report for the Marmara Region, the olive corridor was proposed for the settlements in the sub-region in the tourism strategies (see Table 1). It is aimed that this region will be the destination in the field of health and gastronomy. Also, in the report, Kapıdağ Peninsula-Avşa-Marmara Islands has been proposed as a Tourism City. It is aimed to do planning for the development of tourism within the framework of specific themes in tourism cities (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 132-133).

Table 9. SWOT and TOWS Analysis for Tourism of Bandırma Sub-Region

BANDIRMA SUB-REGION	
STRENGTHS	
<p>S1. The prominence of seasonal tourism activities in Erdek and Marmara districts.</p> <p>S2. Presence of 2 geothermal springs in Gönen and 1 in Manyas.</p> <p>S3. Presence of various modes of transport (road, rail, sea, air) in the Sub-Region and adding new investments to these modes of transport within the scope of national policies.</p> <p>S4. Existence of high tourism potential and infrastructure in Erdek and Marmara settlements.</p> <p>S5. Kuşçenneti National Park has a Class A European Diploma.</p> <p>S6. In the BGUS report for the Marmara Region, some regions were suggested as olive corridors and tourism cities in tourism strategies.</p>	<p>W1. The fact that Manyas district is insufficient in tourism activities in terms of the number and qualities of tourism facilities.</p> <p>W2. Settlements with tourism potential in the sub-region are in the middle of densely populated and economically strong regions. Despite this, due to the lack of tourism facilities and promotion, it does not see the necessary interest, and the tourist flow to the sub-region is low.</p>
OPPORTUNITIES	
<p>O1. Opportunity to travel abroad by sea to establish commercial and touristic relations.</p> <p>O2. Finding potential for establishing a Marina to revive tourism in Erdek district.</p> <p>O3. The high oxygen level, vegetation and forest assets of Erdek district create an infrastructure for health tourism development. It has the potential to develop underwater tourism at the national and international levels, as it hosts various kinds of underwater creatures.</p> <p>O4. Finding Eco-tourism and Agro-tourism potential in Manyas district.</p> <p>O5. The Zeytinli Island in Erdek has the potential to become the world's first island museum.</p> <p>O6. Finding the appropriate infrastructure for creating a tourism city on the Kapıdağ Peninsula and the Marmara Islands.</p>	<p>T1. Erdek is under spatial pressure due to the developing national industry in Bandırma.</p> <p>T2. Ro-Ro and Ferry services from Erdek district to Adalara and Tekirdağ province create pressure on district transportation and functional space use. The danger of an excessive increase in the level of sea and air pollutants in the district, which is a touristic area.</p> <p>T3. Bandırma Fertilizer Factories, Plastic and Paint Industry Facilities, and Mines in Erdek (as well as considering the construction of a Thermal Power Plant) threaten the natural beauty and resources of the district and its tourism potential.</p>
OPPORTUNITIES	
<p>S1.O2.O3. Providing a holistic development with alternative tourism potentials by evaluating the Marina, which is planned to be established with the seasonal tourism activities coming to the fore in Erdek and Marmara districts.</p> <p>S6.O6. The tourism strategies proposed in the BGUS report for the Marmara Region and the potential infrastructure to become a tourism city in Kapıdağ Peninsula and Marmara Islands should be considered together and developed.</p>	<p>S4.T.1. Preventing the spatial pressure of the developing national industry in Bandırma by assessment/protection of Erdek and Marmara settlements as tourism investment regions.</p> <p>S3.T2. In order to prevent the Ro-Ro and Ferry services from Erdek district from creating pressure and pollutants in the transportation of the district and the use of functional areas, the ring road should be built, and the services should be placed on the road.</p>
WEAKNESSES	
<p>W1.O4. Eliminate the inadequacy of tourism activities in terms of infrastructure and quality in Manyas by evaluating the increasing demand for alternative tourism.</p> <p>W2.O2.O3. Ensuring a regular tourist flow by developing the tourism sector, which could not develop even though Erdek, Kapıdağ Peninsula, Marmara, and other islands are in the middle of a strong region, by using the Marina to be established and alternative tourism opportunities in the region.</p>	

Edremit Gulf Sub-Region

Edremit district is the focus of national and international tourism. The district has many alternative development potentials, especially in tourism and services. In recent years, Ayvacık district has been preferred in terms of tourism with its ancient city and clean bays (the region has the bluest flag beaches). Ayvalık is in the position of a national and international tourism focus among the existing tourism activities and alternative tourism opportunities with development potential and the settlements along the coastline. The district, which hosts many types of tourism, is a frequent destination for tourists. In Gömeç,

tourism is developed, and there are holiday sites and tourist facilities in the coastal part (GMKA, 2013, 2014, 2018a, 2018b).

Information about the tourism infrastructure of the Edremit Gulf Sub-Region is as in Table 10.

Table 10. Status of Tourism Infrastructure in Edremit Gulf Sub-Region

		Ayvack	Ayvalık	Burhaniye	Edremit	Gömeç	Havran
Number of Visits to the Facility	Local	58312	108214	23981	115 569	-	-
	Foreign	1645	75591	848	1 925	-	-
	Total	59957	183805	24829	117 494	-	-
Average Length of Stay		2,18	1,86	2,15	1,82	-	-
Solidity Ratio		30,84	46,12	54,89	34,54	-	-
CTCDZ and Tourism Centers	Number	3 (Coast, Thermal)	-	-	1 (Thermal)	-	-
	Type						
	Area (Ha)	11080	-	-	99	-	-
Types of Tourism		Thermal, Coast, Botanical	Coast, Trekking, Agro, Thermal, Hunting, Geriatrics	Coast, Agro, Hunting	Bird watching, Coast, Thermal, Trekking, Jeep Safari, Agro, Botany, Hunting, Geriatrics	Coast, Agro	Thermal, Agro

Edremit, regional center; Ayvalık and Burhaniye stand out as sub-centres. Especially Ayvalık-Burhaniye axis stands out in yacht tourism. Edremit, besides being an important center of the region, is also a tourism focus throughout the country. Other districts of the sub-region also come to the fore with their touristic identities. Ayvalık Islands and Edremit Bay are popular tourist destinations with coves suitable for diving sports, paragliding, and surfing.

Table 11. SWOT and TOWS Analysis for Tourism of Edremit Gulf Sub-Region

EDREMIT SUB-REGION	
STRENGTHS	
<p>S1. The Edremit Gulf Sub-Region being the focus of tourism and the homogeneous distribution of tourism potentials.</p> <p>S2. Geographical location suitable for nature and sea tourism.</p> <p>S3. Existence of 1 (Tuzla Termal) geothermal resource in Ayvacık and 1 (Güre Termal) in Edremit.</p> <p>S4. Ayvalık has strong potentials for coastal tourism.</p> <p>S5. The presence of Kaz Mountains, one of the most oxygen-producing regions in the world, in the region.</p> <p>S6. The geographical location of the Sub-Region is very convenient for land, sea and air transportation and it has an international airport (Balıkesir Koca Seyit Airport).</p>	<p>W1. The fact that Havran and Gömeç districts are insufficient in tourism activities in terms of the number of facilities and their qualities.</p> <p>W2. Insufficient promotion despite having the potential to provide high economic returns in tourism and related sectors.</p> <p>W3. The low number of international flights to Körfez Airport and the inability to take advantage of the international tourism and business-oriented economy and service share.</p>
OPPORTUNITIES	
<p>O1. Opportunity to travel abroad by sea, to establish commercial and touristic relations.</p> <p>O2. The Sub-Region has High tourism potentials.</p> <p>O3. Presence of development potential in terms of health tourism (thermal water resources in Edremit Güre and Bostancı are suitable for health tourism, and it is possible to turn the region with oxygen storage into a health center for asthma patients).</p> <p>O4. Finding alternative tourism opportunities that can carry out tourism activities for 12 months in Edremit Bay, which is the locomotive of regional tourism.</p> <p>O5. The Sub-Region has a historical and cultural identity.</p>	<p>T1. The danger of allowing the construction of 2nd houses, especially in the coastal part, and the increase of concrete.</p> <p>T2. The dangers posed by the technical, infrastructural, economic and environmental problems experienced in the Sub-Region due to the excessive increase in the summer population.</p>
OPPORTUNITIES	
THREATS	
STRENGTHS	<p>S1.S2.O4. Developing the possibility of making tourism every season with alternative tourism activities, by evaluating the suitability of the geographical location for nature and sea tourism and the sub-region being the focus of tourism.</p> <p>S3.S4.O4. Developing Ayvalık's strong coastal tourism potential with its geothermal resources in Ayvacık and Edremit, taking into account the increasing demand for alternative tourism.</p>
WEAKNESSES	<p>S1.T1.T2. Reducing the pressure on the city and the coast by utilizing the tourism potentials in the sub-region.</p> <p>W1. T.1. Reducing the pressures arising from tourism in the city and on the coast by improving the districts of Havran and Gömeç in terms of the number and quality of tourism facilities.</p>

TR22 Region

According to the Ministry of Culture and Tourism, 2017 data in TR22 Region Sub-Regions, the highest number of visits to the facility is in Çanakkale and Edremit Gulf sub-regions (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017). CTCDZ and Tourism Centers areas are mostly located in Bandırma Sub-Region, followed by Balıkesir Sub-Region (Tablo 12) (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

Table 12. Status of Tourism Infrastructure in TR22 Region

		Bandırma Sub-Region	Edremit Gulf Sub-Region	Çanakkale Sub-Region	Balıkesir Sub-Region	Total
Number of Visits to the Facility	Local	146502	306076	291108	103812	847498
	Foreign	6784	80009	100348	2087	189228
	Total	153286	386085	391456	105899	1036726
CTCDZ and Tourism Centers	Area (Ha)	40433	11179	18840	33148	103600
Types of Tourism		Hunting, Birdwatching, Thermal, Geriatrics, Coast, Botany, Trekking	Thermal, Coast, Agro Botanical, Trekking, Hunting, Geriatrics, Birdwatching, Jeep Safari	Birdwatching, Hunting, Trekking, Thermal, Coast, Cultural, Botanical	Thermal, Cultural, Astro, Botanical, Geriatrics, Trekking, Hunting, Cave	-

When the TR22 Region is looked at holistically, it is seen that the activities and potentials of tourism are concentrated in the Edremit Gulf sub-region and Çanakkale sub-region. When the spatial distribution of tourism potentials in the TR22 Region is examined, it is seen that there is a density in the southwest and northeast of the region (Figure 4).

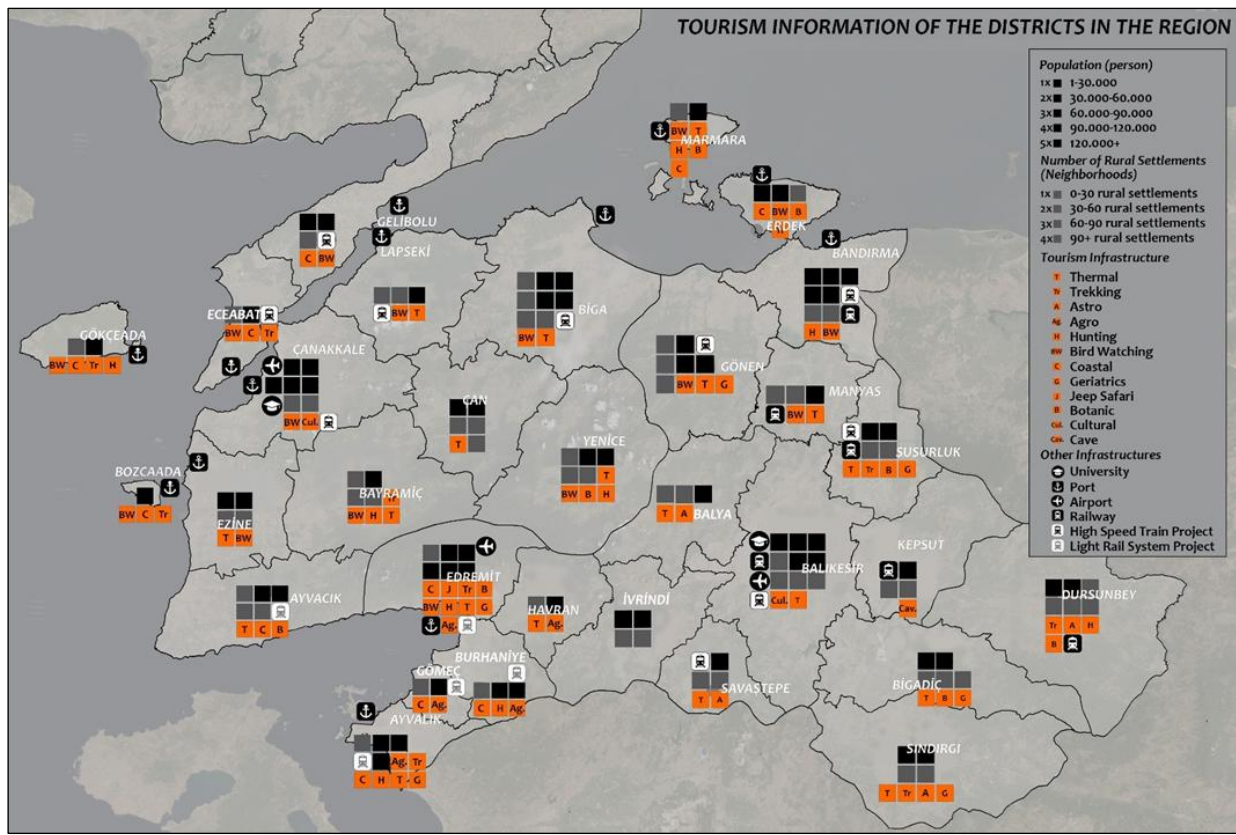

Figure 4. Tourism Information of The Districts in The Region

SWOT and TOWS analysis specific to TR22 Region is as in Table 13. According to the SWOT analysis, it is understood that the TR22 Region shows a balanced and positive trend in general and that the potentials created by the strengths and opportunities in the region can be used to eliminate the weaknesses and threats.

Table 13. SWOT and TOWS Analysis for Tourism of TR22 Region

		TR22 REGION	
		STRENGTHS	WEAKNESSES
		<p>S1. Having alternative tourism opportunities.</p> <p>S2. Many festivals and cultural events are held in the region (Milk Fountain Festival, Zeytinli Rock Festival, International Sındırgı Yağcıbedir Carpet, etc.)</p> <p>S3. Accessibility in terms of geographical location and the advantage of proximity to important metropolises: Istanbul (280 km), Izmir (201 km), Bursa (148 km), Eskişehir (301 km), Kocaeli (240 km).</p> <p>S4. The region has long coastlines and many blue flag beaches (13 in Çanakkale, 22 in Balıkesir) and a connection to the Marmara and Aegean Seas.</p> <p>S5. The existence of airports in both provinces in the region.</p>	<p>W1. Weaknesses in tourism activities in terms of the number and quality of tourism facilities in 11 districts (Ezine, Manyas, Havran, Gömeç, Susurluk, Balya, İvrindi, Savaştepe, Kepsut, Bigadiç, Sındırgı) in the region.</p> <p>W2. Inadequate evaluation of alternative tourism potentials in the region and failure to bring them into the economy.</p> <p>W3. Lack of inter-institutional coordination in organizing and effectively carrying out socio-cultural activities.</p> <p>W4. Inadequate urban, rural, and environmental infrastructure.</p>
		OPPORTUNITIES	THREATS
		<p>O1. Opportunity to travel abroad by sea to establish commercial and touristic relations.</p> <p>O2. Increasing demand for alternative tourism.</p> <p>O3. The Gebze-Orhangazi-İzmir Highway under construction will play a strong linking role in the creation of new contemporary development areas.</p>	<p>T1. The business and tourism potential of the region cannot be adequately evaluated due to the lack of promotion.</p> <p>T2. The sea tourism season is short compared to other tourism regions.</p> <p>T3. The fragmented planning of unqualified and physically obsolete secondary housing areas in the region, along with the excessive summer population increase, creates an increase in pollution and inadequacy in infrastructure and services. This reduces the quality of tourism activities and the preference of the region.</p>
		OPPORTUNITIES	THREATS
STRENGTHS		<p>S1.O1. Developing alternative tourism opportunities with the opportunity to travel abroad by sea, establish commercial and touristic relations, and transform them into employment.</p> <p>S2.O2. Ensuring economic vitality in sectors, especially tourism, by integrating the festival and cultural events held in the region into alternative tourism activities.</p> <p>S3.O3. Consolidation of the advantage of accessibility in terms of geographical location and proximity to important metropolises, with the completion of the Gebze-Orhangazi-İzmir Highway and the creation of new contemporary development areas along this connection axis.</p> <p>S4.S5.O1. Increasing commercial-touristic relations by using the advantage of the region's existence of blue flag beaches and its connection with the Marmara and Aegean Seas, with the region's access to international borders and transportation networks.</p>	<p>S1.T1. Eliminating the business and tourism potential in the region, which cannot be adequately evaluated due to the lack of publicity, by introducing, developing, and diversifying alternative tourism opportunities in the region.</p> <p>S1.T2. Developing and diversifying tourism opportunities that can create an alternative to sea tourism in the region due to the short season in sea tourism compared to other tourism regions.</p>
WEAKNESSE		<p>W1.O2. Eliminate the weaknesses in tourism activities in terms of the number and qualities of tourism facilities in 11 districts by developing and diversifying alternative tourism types with potential infrastructure in the districts.</p>	<p>W2.T1. Increasing tourism and related employment by evaluating alternative tourism potentials in the region and bringing them into the economy.</p> <p>W2.T2. Eliminate the economic negativities experienced due to the short season in sea tourism by evaluating alternative tourism potentials and bringing them into the economy.</p>

5. Discussion and Conclusion (Strategic Spatial Situation)

The tourism-oriented study carried out within the scope of the TR22 Region is handled in the "Regional Scale," which is the most appropriate scale for cooperation with regional, national, and local authorities and neighboring hinterlands, where regional/spatial/territorial planning policies can be applied.

In order to analyze the current situation, a detailed regional synthesis was obtained by considering both the upper scale (national and regional) and local scales together. Tourism-oriented regional development and spatial planning could be realized by converting this information to SWOT and converting it to TOWS. The SWOT analysis has proven to be an important step in formulating tourism development strategies. Because, It has provided a comprehensive assessment of the current situation, which constitutes the initial level and integrates all relevant information.

As a result of the evaluations, the underlying causes of the problems were examined, and realistic approaches were developed to solve the problems by making TOWS analyses based on sub-regions. Strategic targets have been developed to solve the identified problems directly and reach the vision for tourism at the end of the planning period.

While preparing the TR22 South Marmara Tourism Oriented Strategic Spatial Planning and Regional Development Plan (2014-2023), the following items were taken into consideration as a result of national, regional and local analyzes and SWOT and TOWS analyzes.

1) There are four predominantly developed cities in the region. These are Balıkesir and Çanakkale, where the service sector develops with the advantage of being a city center, Bandırma, which is the focus of industry and service in the north; and Edremit, which is a country-wide tourism focus, located in the south coastline.

2) It is thought that the Northern Marmara Highway and the Kınalı-Tekirdağ-İzmir Highway, which will be connected to Istanbul via the Karacabey-Gebze axis, will play an important role in shaping the spatial organization of the region.

3) The region is rich in natural and historical beauty. There are four national parks and many natural and historical sites in the region, whose lands are mostly nature-sensitive areas.

While the TR22 South Marmara Tourism Oriented Strategic Spatial Planning and Regional Development Plan (2014-2023) was being prepared, all spatially weighted plan decisions for the region's growth, development, and development in services were created by taking socio-economic, spatial, and environmental assessments into account. First, sectoral regions (in terms of tourism) that impact all inter-regional dynamics in the TR22 Region and are prioritized in regional development have been determined. Sectoral characteristics within the region have been determined by utilizing the data of SWOT and TOWS analysis, together with tourism-oriented analysis, synthesis, and statistical evaluations made previously in the region.

Gelibolu, Eceabat, Gökçeada, Çanakkale Center, Bozcaada, Ezine, Ayvacık, Edremit, Havran, Burhaniye, Gömeç, Ayvalık, Erdek, and Marmara are determined as *tourism sub-regions*.

Edremit is the *main focus of tourism*; Havran, Gömeç, Burhaniye, Ayvalık, Bozcaada, Gökçeada, Eceabat, Gelibolu, Marmara and Erdek are determined as *tourism sub-focuses*.

Tourism development network consists of 2 main development networks:

- The network between Erdek and Marmara.
- The Gökçeada and Bozcaada network, which is added to the main tourism network of Gallipoli, Eceabat, Çanakkale, Ezine, Ayvacık, Edremit, Havran, Burhaniye, Gömeç, and Ayvalık.

In the plan, main service relations with Tekirdağ and Istanbul over Çanakkale, Gelibolu, and Lâpseki, with Edremit and Balıkesir over Ezine, main tourism relations with Ezine and Edremit and main international tourism relations with seaway connections were established. Edremit, on the other hand, establishes main service relations with Çanakkale via Ayvacık and with Balıkesir via Havran. Edremit establishes main tourism relations, seaway connections, and international tourism relations through Havran, Burhaniye, Gömeç, Ayvalık, and Balıkesir. At the same time, it strengthens the tourism relationship to İzmir and the Aegean Region via Burhaniye and Ayvalık (Figure 5).

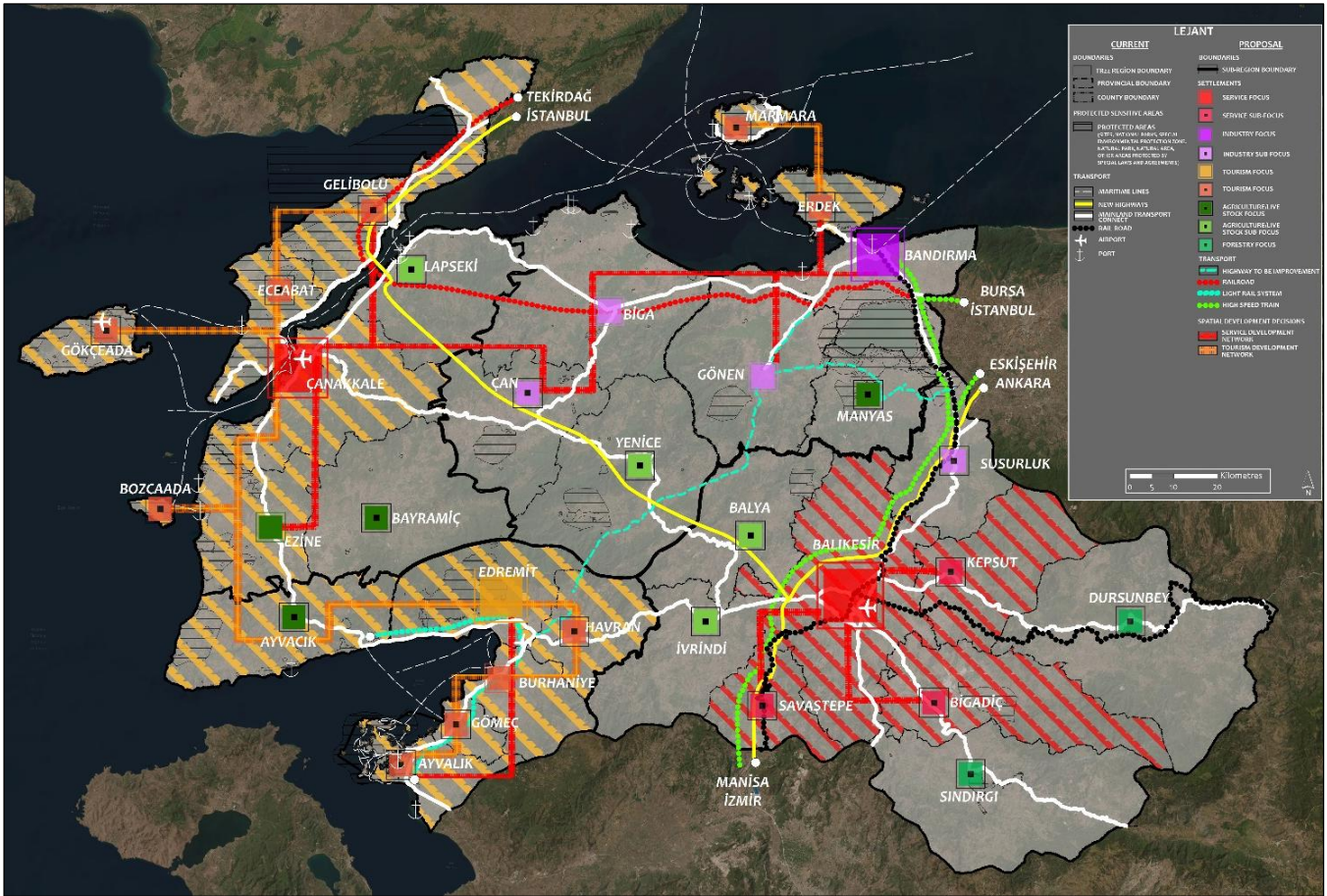

Figure 5. TR22 South Marmara Tourism Oriented Spatial Development Strategy/Regional Plan (2014-2023)

A Light Rail System will be established between Küçükkuyu and Altınova in order to use the tourism potential effectively and to increase the number of visitors. The tourism potential in Edremit Bay will also be transferred to Ayvacık and Burhaniye districts by the Light Rail System (HRS).

Alternative tourism activities (especially related to these activities) will be revived in the region, and free zones will be established (Health Free Zone has been proposed in Erdek).

The Gelibolu Peninsula, Çanakkale, Ezine, Ayvacık, Gökçeada, Bozcaada, Edremit, Burhaniye, Gömeç, Ayvalık coastal line, and Marmara, Erdek line will be the regions where tourism will develop.

Industrial investments desired to be made in areas where tourism is intense will be directed to suitable areas where the industry can develop by the relevant institutions in the region.

The detailed Tourism Oriented Spatial Development Strategies of the districts in the TR22 Region are as in Table 14.

Table 14. TR22 Region Tourism-Oriented Spatial Development Strategies

BALIKESİR SUB-REGION	Merkez	<i>National, regional and sectoral integration will be ensured by developing highway, railway, and airway systems and proposing logistics centers in the district. The district will be the center of service, R&D, and innovation.</i>
	Balya	<i>With the opportunities that the Tekirdağ-Çanakkale-Balıkesir highway to be built will pass through the district, and the district will connect to the Edremit Gulf sub-region via the İvrindi district, the development of the district will be ensured in the tourism sector.</i>
	Bigadiç	<i>The development of the district is towards the center of Balıkesir, and the development and alternative tourism potentials of the district will be evaluated accordingly.</i>
	Dursunbey	<i>The development of the district is towards the center of Balıkesir, and it will be developed in terms of health and mountain tourism with its potential.</i>
	Sındırgı	<i>The district has important regional and national geothermal resources, which need to be evaluated sufficiently. The use of these resources in thermal tourism facilities will be increased.</i>
	Susurluk and Bayramiç	<i>Alternative tourism potentials of the districts will be evaluated.</i>
	Bozcaada	<i>The potential for wine production from grapes in Bozcaada will be developed by clustering (Gökçeada and Eceabat), and the branding of these products will recognize the island. In this way, it will have the character of a settlement where it is the focus of cultural and tourism activities.</i>
ÇANAKKALE SUB-REGION	Çan	<i>The thermal tourism potential of the district will be evaluated together with the relational opportunities brought by the Tekirdağ-Çanakkale-Balıkesir highway to be built in the district.</i>
	Merkez	<i>The historical and cultural values of the district and the tourism potential in the protected natural areas will be developed with a balance of protection and use. The Tekirdağ-Çanakkale-Balıkesir highway, which is under construction, will serve as a bridge to the coastal attraction centers of the district, and the district will become a logistics center with the potential that these investments will bring. The district will be developed in the service sector (especially culture, tourism, and trade).</i>
	Eceabat	<i>The historical and cultural potential of the district will be evaluated with alternative tourism activities, and it will be made a tourism city.</i>
	Ezine	<i>Tourism activities will be developed by using the tourism potential of the district.</i>
	Gelibolu	<i>The historical value and natural beauty of the district will be evaluated.</i>
	Gökçeada	<i>Gökçeada will be a settlement where alternative tourism quality (eco-agro tourism, sea sports, camping, etc.) can be developed for tourism activities. Improvements will be made within the scope of Cittaslow features. With the development of alternative tourism opportunities, the district will play a role as a tourism stop point.</i>
	Yenice and Biga	<i>Supporting decisions will be made for the places declared as Tourism Centers by the Ministry of Culture and Tourism in the districts.</i>
BANDIRMA SUB-REGION	Bandırma	<i>In Bandırma, Tekirdağ-Çanakkale-Bandırma railway and the district's new railway and highway connections serve as bridges to ferry lines, international connection roads, and important attraction centers of the country. For this reason, considering the potential that these investments will bring, it will be a logistics center and be developed in the industry and service sector.</i>
	Erdek	<i>Development areas and Preferential Usage Areas along the coastal band of the district settlement have been proposed. In addition, considering that the peninsula is on the sea tour route, coastal uses for tourism will be supported. National and international underwater tourism will be developed, and plans will be made to remove the negative tourism pressure. Bandırma industrial pressure will be prevented, and industrial investments will be controlled. The district will have the characteristics of a tourism city.</i>
	Gönen	<i>Supporting decisions will be made for the places declared as Tourism Centers by the district Ministry of Culture and Tourism. The district will have the characteristics of a tourism city.</i>
	Lâpseki	<i>In addition to the port, which increases the importance of the city of Lapseki as a settlement, tourism potential and sea transportation will be developed due to its wide coastline. The logistics center proposed in the Environmental Plan will be accepted, and the development will be made in this direction. The district will have the characteristics of a tourism and service city.</i>
	Manyas	<i>Eco-tourism and agro-tourism will be developed in the district.</i>
	Marmara	<i>Port connections will be strengthened, and tourism activities will be increased in the district.</i>
	EDREMIT GULF SUB-REGION	Ayvalık
Edremit		<i>The tourism potential in Edremit Bay will be further increased with HRS. The development of the district is towards Balıkesir district, and the district will develop into a tourism and service center.</i>
Gömeç and Havran		<i>Since the development level of Gömeç and Havran districts is low in terms of tourism, tourism activities will be increased and developed.</i>

Acknowledgement and info

Support Info: We want to thank the successful team of the South Marmara Development Agency for sharing their vast knowledge with us and for their unwavering support. We thank all private and public institutions and organizations for their technical support in providing the necessary data.

Ethical Approval: The article complies with national and international research and publication ethics. Otherwise, **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Journal** has no responsibility and all responsibility belongs to the article authors.

Ethics Committee Approval: Ethics Committee Approval was not required for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest or gain in the article.

Contribution Rate of Researchers: The study was prepared with the contribution of three authors. Contribution rates; 1. Author = %40, 2. Author = %30, 3. Author = %30.

References

- Bishop, K., Tewdwr-Jones, M. & Wilkinson, D. (2000). From Spatial to Local: The Impact of the European Union on Local Authority Planning in the UK. *Journal of Environmental Planning and Management*, 43:30, 309-34.
- Boissevain, J. & Theuma, N. (1998). Contested Space: Planners, Tourists, Developers, and Environmentalists in Malta. S. Abram & J. Waldren (Ed.), In *Anthropological Perspectives on Local Development* (pp. 96-119), London: Routledge.
- CEC (1997). The EU Compendium of Spatial Planning Systems and Policies. Luxembourg: CEC.
- Chettiparamb, A. & Thomas, H. (2012). Tourism and Spatial Planning. *J. Policy Res. Tour. Leis. Events*, 4, 215-220.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2014). Balıkesir-Çanakkale Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu.
- Dede, O. M. & Ayten A. M. (2012). The role of spatial planning for sustainable tourism development: A theoretical model for Turkey. *TOURISM*, 60: 4, 431- 445
- Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü (2015). T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2015-2019. Ankara: Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Yayınları.
- Dobak, P. (2002). Środowiskowa problematyka geologiczno-inżynierska w planowaniu przestrzennym (Environmental and geological-engineering analysis in town and country planning). *Przegląd Geologiczny*, 50(10-02), 924-928.
- Gunn, C. (1994). Emergence of Effective Tourism Planning and Development. A. Seaton (Ed.), In *Tourism: The State of the Art*. (pp. 10-19), Chichester: John Wiley and Sons.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA). (2013). TR22 Güney Marmara Bölgesi Bölge Planı. Balıkesir: GMKA.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA). (2014). Güney Marmara Jeotermal Yatırımcı Rehberi. Balıkesir: GMKA.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA). (2018a) Balıkesir Turizm Yatırım Rehberi. Balıkesir: GMKA.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA). (2018b) Çanakkale Turizm Yatırım Rehberi. Balıkesir: GMKA.
- Healey, P. (2007). *Urban Complexity and Spatial Strategies: Towards a Relational Planning for Our Times*. London: Routledge.
- Kalkınma Bakanlığı (2014). Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS), 2014-2023. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Karayolları Genel Müdürlüğü (2016). Karayolları Genel Müdürlüğü Stratejik Planı 2017-2021. Ankara: Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Yayınları.

- Polat, E., Kahraman, S., & Korkmazürek B. (2024). Tourism Oriented Strategic Spatial Planning and Regional Development: TR22 Region Example. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 155-176
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı, 2007-2023. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). İşletme (Bakanlık) Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri. Erişim Adresi (12.05.2018): <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-201121/isletme-bakanlik-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018). KTKGB ve Turizm Merkezleri. Erişim Adresi (12.05.2018): <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html>
- Mostafa, G., Naser, A. & Rahim, A. (2010). The Role Of Tourism In The Destination's Land Use Alteration. *J. Urban Reg. Stud. Res*, 1, 21-42.
- Polat, E. (2010). Planlamada Yeni Bir Paradigma Baskısı: Stratejik Mekânsal Planlama (SMP). *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 19, 1-18.
- Polat, E. (2020). Bölge için Stratejik Mekânsal Planlama (SMP) Metodolojisi(Strategic Spatial Planning Methodology For The Region). Ankara: Astana.
- Polat, E., Korkmazürek B. & Kahraman S. (2020). Bölge için Stratejik Mekânsal Planlama (SMP) Örneği: Güney Marmara -II- (Strategic Spatial Planning for The Region: South Marmara). Ankara: Astana.
- Risteskia, M., Kocevskia, J. & Arnaudov, K. (2012). Spatial Planning and Sustainable Tourism as Basis for Developing Competitive Tourist Destinations. *Procedia-Soc. Behav. Sci.*, 44, 375-386.
- Tewdwr-Jones, M. & Allmendinger, P. (2007). Regional Institutions, Governance and the Planning System. H.T. Dimitriou & R. Thompson (eds.), *Strategic Planning for Regional Development in the UK, A Review of Principles and Practices* (pp. 28-40), London: Routledge.
- Tewdwr-Jones, M., Gallent, N. & Morphet, J. (2010). An Anatomy of Spatial Planning: Coming to Terms with the Spatial Element in UK Planning. *European Planning Studies*, 18(2), 239-257.
- Ulaştırma Bakanlığı (2010a). Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu. Ankara: Ulaştırma Bakanlığı Yayınları.
- Ulaştırma Bakanlığı (2010b). Turizm Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu 2010. Ankara: Ulaştırma Bakanlığı Yayınları.
- Ulaştırma Bakanlığı (2011). Türkiye Ulaşım ve İletişim Stratejisi Hedef 2023. Ankara: Ulaştırma Bakanlığı Yayınları.
- Willis, C. (2015). The Contribution of Cultural Ecosystem Services to Understanding the Tourism–Nature–Wellbeing Nexus. *J. Outdoor Recreat. Tour.*, 10, 38-43.

13-18 Yaşlar Arası Taekwondoculararda Dinamik ve Propriyoreseptif Nöromüsküler Fasilitasyon (PNF) Egzersizlerinin Esnekliğe Etkisinin Karşılaştırılması*

Simge YAŞAR, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Ana Bilim Dalı, simgeyasar33@icloud.com, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0007-5635-638X

Murat TUTAR, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, BESYO, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, murat.tutar@nisantasi.edu.tr, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9082-397X

Mehmet KALE, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, mkale@eskisehir.edu.tr, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1960-2234

Öz

Çalışmanın amacı 13-18 yaşlar arası Taekwondoculararda dinamik ve PNF egzersizlerinin esnekliğe etkisinin karşılaştırılmasıdır. Çalışmaya 30 erkek Taekwandocu gönüllü katılmıştır. Sporcular rastgele yöntemle kontrol grubu (KG), dinamik egzersiz grubu (DG) ve propriyoreseptif nöromüsküler fasilitasyon egzersiz grubu (PNFG) olarak ayrılmıştır. Üç grup Taekwondo antrenmanları yapmıştır. DG dinamik egzersizleri ve PNFG ise PNF egzersizleri ekstra yapmıştır. Egzersizler 6 hafta boyunca, haftada 3 gün ve günde 20 dk uygulanmıştır. Antrenman öncesi ve sonrası esneklik otur-eriş testiyle belirlenmiştir. Gruplar arası ön-test ve son-test karşılaştırmalarında ANOVA kullanılmıştır. Grup içi ön-test ve son-test karşılaştırmalarında bağımlı örneklem için t testi kullanılmıştır. Gruplar arası fark bulunduğu ikili grup karşılaştırmalarında Tukey testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi $p \leq 0.05$ alınmıştır. Gruplar arası ön-test karşılaştırmalarında istatistiksel anlamlı fark ($p < 0.05$) bulunmuş, farkın KG ile DG arasındaki farktan meydana geldiği belirlenmiştir. Gruplar arası son-test karşılaştırmalarında istatistiksel olarak anlamlı fark ($p < 0.001$) bulunmuş, farkın KG ile DG ve DG ile PNFG arasındaki farklardan meydana geldiği belirlenmiştir. Grup içi ön-test ve son-test karşılaştırmalarında 3 grupta istatistiksel anlamlı fark ($p < 0.001$) bulunmuştur ve PNFG en fazla artış sergilemiştir. Sonuç olarak, esneklik gelişiminde Taekwondocuların PNF egzersizlerini daha çok tercih etmesi yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Taekwondo, dinamik egzersiz, PNF egzersiz, esneklik

Comparisons of the Effects of Dynamic and Proprioceptive Neuromuscular Facilitation (PNF) Exercises on Flexibility in Taekwondo Athletes between the ages of 13-18

Abstract

The aim of this study was comparisons of effects of dynamic and PNF exercises in flexibility in 13-18 aged Taekwondo athletes. Volunteered 30-male Taekwondo athletes are divided into dynamic exercise group (DG), PNF exercise group (PNFG), and control group (CG). The exercises were performed in a 6-week, 3 times a week, and 20 min in a day. Sit and reach test was performed as pre-test and post-tests. ANOVA was used for comparisons of intergroup. Paired t test was used for comparisons within each group. Probability level was $p \leq 0.05$. Statistically significant differences ($p < 0.05$) were found in the pre-test comparisons among the groups. The reason was the difference between CG and DG. There was a statistically significant difference ($p < 0.001$) among the groups in post-test comparisons. The reasons were the differences between CG and DG and also between DG and PNFG. Pre-test and post-test comparisons within the group showed that there were statistically significant differences ($p < 0.001$) for 3 groups. The greatest increase in flexibility was in PNFG. In conclusion, PNF exercises will be useful for the flexibility development in Taekwondo athletes.

Keywords: Taekwondo, dynamic exercise, PNF exercise, flexibility

* Bu çalışma için İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 24.07.2023 tarihli ve 2023/29 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

Taekwondo, which is a Far Eastern sport, is a defense sport that supports the development of physical, mental, emotional, and social aspects of individuals for more than 20 centuries by acquiring a modern quality in time (Tel, 1996). The general characteristics of taekwondo is that it is a combat sports that includes defense and attack techniques and methods with bare hands and feet against other competitors in competition/training (Ramazanoğlu, 1989). While it was done with bare hands and feet, today it is done with protective materials. (World Taekwondo, 2019). Taekwondo, a self-defense sport originating from South Korea 2000 years ago, has become an Olympic sport and is practiced in more than 200 countries around the world. All techniques of Taekwondo are based and developed on movements dominated by protection from the opponent (Ramazanoğlu, 1989). Since it is an activity that affects the release of the negatively charged energy formed and accumulated in the body through applied techniques, Taekwondo movements help you resist stress by allowing you to overcome the tension in the muscles that occur during the exercise period. It helps increase a person's self-confidence in a competitive environment (Weiser, Kutz & Weiser, 2000). Well-prepared training increases adaptation and reduces aggression (Cynarski & Sieber, 2006). In addition to combining physical, psychological and ethical development (Kim, 1975), it also helps control anger and reduce pain (Focht, Bauchard & Murphey, 2000), reflects a positive mood (Kurian et al., 1994; Lantz, 2002), overcomes difficulties and weakness, reduces sleep disorders and depression (Weiser, Kutz & Weiser, 2000). It has also been stated that it can reduce the effect of tension and maximize potential based on personal and professional gain (Toskovic, 2001).

Flexibility is of great importance in all sports and is an important factor in increasing athletic performance (Athl, Aydoğdu & Aygan, 2021). It has become an indispensable element in the training of athletes as it greatly increases training efficiency at a young age. It is also known that flexibility improves athletic performance and reduces sports injuries (Alemdaroğlu, Koz & Köklü, 2012). For Taekwondo, flexibility is particularly important for the athlete to reduce the risk of injury, kick more powerfully and reach further distances. Alter (2004) stated that various stretching exercises used by athletes not only reduce the risk of injury but also increase their performance before strenuous physical work. In addition, the Taekwondo athlete who develops his flexibility ability can develop attacks against attacks and protect himself (Şahin, 1999). It is very important to improve flexibility with dynamic and PNF exercise techniques to perfect technical and tactical skills in sports competitions and camps with hard conditions. In dynamic stretching, joint' range of motion does not exceed normal limits and there are gradual stretching exercises instead of spring-type exercises (Çelebi & Zengeroğlu, 2017). In other words, dynamic stretching is said to stretch a joint by moving the muscle in the direction in which it will be stretched, and then immediately turning it back to reduce muscle tension. This allows gradually increasing the range of motion of the joints and gradual stretching of the tissues. Stretching may slow down to a steady speed, or the slowdown may begin as the range of joint motion increases from near the peak target to peak speed. Taekwondo athletes often use weight-supported dynamic stretching (Ylinen, 2008). In PNF stretching, more relaxation is achieved in the muscles due to autogenic and reciprocal inhibition. The main purpose of PNF stretching is to facilitate and strengthen the connection in the neuromuscular mechanism. Here, the body's stretch reflex is used to stimulate the proprioceptors of synergistic muscles (Alter, 2004).

In the light of the above information obtained from the literature, the aim of this study is to compare the effects of dynamic and PNF exercises on flexibility in Taekwondo athletes between the ages of 13-18. In this study with a control group (CG), the effect of exercises performed with these two types of stretching on flexibility performance was compared. After determining the age, body height and body weight of the athletes, the sit-and-reach test was explained and adaptation and trial tests were performed. One week later, the athletes' sit-and-reach pre-tests were taken. Athletes were divided into 3 groups of 10 each: control group (CG), dynamic stretching exercises group (DG) and proprioseptive neuromuscular facilitation exercises (PNFG) by simple random method. All athletes had 2 minutes of jogging as a warm-up, followed by taekwondo training after dynamic stretching for DG, taekwondo training for PNFG after

PNF stretching exercises, and taekwondo training for CG only. Dynamic stretching and PNF stretching exercises performed before Taekwondo training were applied for 6 weeks, 3 days a week, 20 minutes a day. Athletes were given a sit-reach pre-test as a pre-test 6 weeks before and a post-test after 6 weeks.

ANOVA was used for comparisons of intergroup pre- and post-test results. If there was a difference intergroup, Tukey test was used for the source of a difference in two groups. Paired t test was used for pre- and post-test results within each group. Probability level was $p \leq 0.05$.

It was determined that the statistically significant difference ($p < 0.05$) was found in the pre-test comparisons among the groups. The reason of the difference was the difference between KG and DG. There was statistically significant difference ($p < 0.001$) among the groups in post-test comparisons. The reason of the difference was the differences between CG and DG, and between DG and PNFG. Pre-test and post-test comparisons within each group showed that there were statistically significant differences ($p < 0.001$) in flexibility for 3 groups. The greatest increase in flexibility was in PNFG.

In conclusion, 6-week dynamic and PNF stretching exercises had statistically significant positive increases ($p < 0.001$) on flexibility in Taekwondo athletes between the ages of 13-18 and supported flexibility development that very important for Taekwondo athletes. Future studies with more athletes, other stretching methods, different training protocols and tests, other performance parameters like strength and balance can give supports to evaluate the performance of movements like kicking in Taekwondo.

1. Giriş

Bir Uzakdoğu sporu olan Taekwondo zaman içerisinde uluslararası modern nitelik edinerek 20 asırdan fazla bir süredir bireylerin fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerinin gelişimini destekleyen bir savunma sporudur (Tel, 1996). Taekwondonun belirgin niteliği müsabakada/antrenmanda rakibi eller ve ayaklarla yalın bir şekilde savunma ve hücum teknik ve yöntemlerini kapsayan rekabetçi bir spor dalı olmasıdır (Ramazanoğlu, 1989). Çıplak el ve ayakla yapılmakta iken günümüzde koruyucu malzemeler ile yapılmaktadır (World Taekwondo, 2019). Kökeni 2000 yıl önce Güney Kore'ye dayalı savunma sporu olan Taekwondo Olimpiyatlara dahil edilmiş ve dünyada 200'ü aşkın ülkede uygulanmaya başlamıştır. Taekwondo bütün teknikleri rakipten korunmanın hâkim olduğu hareketler üzerine kurulmuş ve geliştirilmiştir (Ramazanoğlu, 1989). Vücutta oluşan ve biriken negatif yüklü enerjinin uygulamalı tekniklerle açığa çıkmasını etkileyen bir aktivite olduğundan Taekwondo hareketleri yapılan süre boyunca ortaya çıkan kastaki gerimlerin üstesinden gelmenize izin vererek strese direnç gösteriminize yardımcı olmaktadır. Kişinin müsabaka ortamında özgüvenini artırmayı sağlamaktadır (Weiser, Kutz & Weiser, 2000). İyi hazırlanmış antrenmanlar adaptasyonu artırmakta ve saldırganlık durumunu azaltmaktadır (Cynarski & Sieber, 2006). Fiziksel, psikolojik ve etiksel gelişimi birleştirmesi (Kim, 1975) yanında öfke kontrolünü ve ağrının azaltılmasını (Focht, Bauchard & Murphey, 2000), olumlu ruh halini yansıtması (Kurian vd., 1994; Lantz, 2002), zorlukların üstesinden gelmeyi, zayıflıkla başa çıkmayı, uyku bozuklukları ve depresyonu azaltmayı sağlamaktadır (Weiser, Kutz & Weiser, 2000). Ayrıca gerginliğin etkisini indirgeyebildiği, kişisel ve mesleki düzeyde kazanmaya dayalı gizli gücü en üst düzeye çıkardığı belirtilmiştir (Toskoviç, 2001).

Esneklik, bütün spor dalları için önem teşkil eder ve atletik performansını geliştirmeye katkı sağlayan bir faktördür (Atlı, Aydoğdu & Aygan, 2021). Erken yaşlarda antrenman verimliliğine büyük destek sağlaması nedeniyle antrenmanlarda her zaman kullanılmaktadır. Esneklik sporcularda performans bileşenlerini geliştirmede katkı sağladığı gibi aynı zamanda sporcularda meydana gelebilecek yaralanmaları önlemede etkin rol oynamaktadır (Alemdaroğlu, Koz & Köklü, 2012). Taekwondo için esneklik yetisi sporcunun sakatlanma riskinin azalması, tekmeyi daha güçlü atması ve daha ileri mesafeye uzanması için özellikle önemlidir. Alter (2004) sporcuların kullandıkları çeşitli germe egzersizlerinin sadece sakatlanma riskini azaltmakla kalmayıp aynı zamanda yorucu fiziksel çalışma öncesi performanslarını artırmada da fayda sağladığını belirtmiştir. Ayrıca esneklik yetisini geliştiren Taekwondo sporcusu ataklara karşı atak geliştirebilir ve kendisini koruyabilir (Şahin, 1999).

Esnekliği geliştirmek için statik, dinamik ve propriyoreseptif (PNF) egzersiz çeşitleri kullanılmaktadır. Statik germe, kasın eklem hareketlilik genişliği boyunca gerilebileceği son noktaya getirilip o noktada belirlenmiş süre boyunca sabit kalınmasını içerir. Dinamik germe, ayağı öne geriye savurma gibi diz ekleminin hareketlilik genişliği boyunca dinamik bir hareketle öne savurma sırasında agonist kaslar olan quadriceps kaslarının ve hemen ardından geriye savurma sırasında antagonist kaslar olan hamstrings kaslarının mümkün olduğu kadar gerilmesini içerir. PNF germe, kas eklem hareketlilik genişliği boyunca gerilebileceği son noktaya getirdikten sonra bir yardımcı tarafından ekstra bir yüklemeye eklem hareketlilik genişliğini bir miktar daha azaltılarak ilgili kasların bir miktar daha gerilmesini sağlamak ve ekstra yüklenmeye maruz kalan bireyin bu ağrının üstesinden gelmek için aksi yönde kuvvet uygulamasını içerir. PNF germe tekniğinde otojenik ve respirokal inhibisyon nedeniyle kaslarda fazla rahatlama sağlandığından amaç nöromüsküler mekanizmadaki bağlantıyı rahat hale getirmek ve kuvvetlendirmektir. Bu germe yöntemlerin hepsinde kas liflerinin esneklik yetisi önemli düzeyde artırılır (Yüksel, 2002). Pasif PNF germe tekniğinde hedeflenen eklemlere germe partner yardımı ile yapılır ve pasif olarak asgari 6 sn süreyle gerilmenin ardından antagonist kaslarla partnerin germe kuvvetine yönelik izometrik olarak kuvvet sergilendikten sonra eklem açısı biraz daha daraltılarak 6 sn yüklenmeler şeklinde 1 dk süre ile uygulanır. Aktif PNF germe tekniğinde aktif hareketle 6 sn süresince tam yüklenerek kas germesi sergilenir. Partner yardımıyla kas/kas grupları izometrik kasılmayla zıt yönde hareket ettirilerek çalıştırılır ve 8 sn değişimler kullanılarak 1 dk süresince uygulanır (Arınık, 1995). Zorlu

koşullara sahip müsabakalar ve kamplarda tekniksel ve taktiksel yönlü becerileri kusursuz hale getirmek için dinamik ve PNF germe teknikleriyle esnekliği geliştirmek oldukça önemlidir. Dinamik germede eklem hareketinin aralığı normallik sınırlarının üzerine çıkmaz ve yaylanma türünde egzersizler yerine kademeli esneme egzersizleri kullanılır (Çelebi & Zengeroğlu, 2017). Yani dinamik germe, ilgili kas/kasların gerileceği yönde eklemi hareket ettirerek gergin hale getirmek ve kas/kasların gerginliğini azaltmak için hemen aksi yönde aynı biçimde hareket ettirmek olarak söylenir. Böylelikle eklemlerin hareket aralığını kademeli şekilde artırmaya ve dokuların kademeli olarak gerilmesine imkân verir. Gerdirme sabit bir hızda yavaşlayabilir veya eklem hareketinin aralığı zirve hedefine yakınken en üst düzey hıza çıktığında yavaşlama başlayabilir. Bunun yanısıra Taekwondocular vücuda sağlanan ekstra ağırlıklarla dinamik germe kullanır (Ylinen, 2008). PNF germe yöntemiyle kaslarda otojenik ve resiprokal inhibisyona bağlı olarak daha fazla gevşeme meydana gelir. PNF germenin temel amacı sinir-kas mekanizmasındaki iletiyi daha uygun hale getirmek ve kuvvetlendirmektir. Burada gerilme refleksinin rolü sinerjik kas/kasların proprioreseptörlerinde uyarımı sağlamaktır (Alter, 2004).

Literatürden elde edilen yukarıdaki bilgilerin ışığında şimdiki çalışmanın amacı 13-18 yaş arası Taekwondocularda dinamik ve PNF germe egzersizlerinin esnekliğe etkisinin karşılaştırılmasıdır. Kontrol gruplu bu çalışmada bu iki germe çeşidiyle yapılan egzersizlerin esneklik performansına olan etkisi karşılaştırılmıştır.

2. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılar, araştırma modeli, dinamik ve PNF germe egzersiz programları ve verilerin toplanması üzerinde durulacaktır.

2.1. Katılımcılar

Çalışmaya Mersin ili Yenişehir ilçesinde bulunan Aldemir Spor Kulübü sporcularından Taekwondo branşı ile ilgilenen 13-18 yaş aralığında gönüllü erkek 30 sporcu katılmıştır. Katılımcılar KG, DG ve PNFG olarak basit rastgele yöntemle 3 gruba ayrılmıştır ve yaş, bacak uzunluğu (BU) ve vücut ağırlığı (VA)'ndan oluşan demografik özellikleri Tablo 1.'de verilmiştir. Çalışma için Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurul onayı alınmıştır (2023/29).

Tablo 1. Taekwondo Sporcularının Gruplara Göre Demografik Özellikleri

	KG (n=10)		DG (n=10)		PNFG (n=10)	
	Ort ± Ss	Min - Maks	Ort ± Ss	Min - Maks	Ort ± Ss	Min - Maks
Yaş (yıl)	15.20 ± 1.55	13 - 18	15.30 ± 1.49	13 - 17	15 ± 1.41	13 - 18
BU (cm)	161.20 ± 11.06	139 - 178	161.7 ± 10.40	145 - 182	157.3 ± 6.04	148 - 163
VA (kg)	48.10 ± 10.90	35 - 73	47.90 ± 7.82	34 - 60	49.95 ± 9.32	38 - 69

KG: Kontrol Grubu, **DG:** Dinamik Grubu, **PNFG:** Proprioseptif Nöromüsküler Fasilitasyon Grubu, **BU:** Boy Uzunluğu, **VA:** Vücut Ağırlığı

2.2. Araştırma Modeli

Sporcuların yaş, BU ve VA belirlendikten sonra otur-eriş testi anlatılmış, uyum ve deneme testleri yapılmıştır. Bir hafta sonrasında sporcuların otur-eriş ön-testleri alınmıştır. Sporcular basit rastgele yöntemle kontrol grubu (KG), dinamik germe egzersiz grubu (DG) ve proprioseptif nöromüsküler fasilitasyon germe egzersiz grubu (PNFG) olmak üzere 10'ar kişilik 3 gruba ayrılmıştır. Tüm sporculara ısınma amacıyla 2 dk jogging ardından DG'ye dinamik germe sonrasında taekwondo antrenmanı, PNFG'ye PNF germe egzersizleri sonrasında taekwondo antrenmanı ve KG ise sadece taekwondo antrenmanı yaptırılmıştır. Taekwondo antrenmanı öncesinde yaptırılan dinamik germe ve PNF germe

egzersizleri 6 hafta, haftada gün aşırı 3 gün, günde 20 dk süresince uygulanmıştır. Sporculara 6 hafta öncesi ön-test ve 6 hafta sonrası son-test olarak otur-eriş ön-testi yaptırılmıştır.

2.3. Dinamik ve PNF Germe Egzersiz Programı

Tüm sporculara ısınma amacıyla 2 dk jogging ardından DG'ye 20dk süresince 22 dinamik germe egzersizi ve PNF'ye 20dk süresince 18 PNF germe egzersizi uygulanmıştır. Herbir dinamik germe egzersizi vücudun kendi ağırlığı kullanılarak kontrollü bir biçimde eklemi kasın gerileceği yönde hareket ettirerek normal eklem hareket aralığına ulaştırılmasıyla kas/kasların gerilmesi ve hemen ardından kasın gerilmesini azaltarak başlangıç pozisyonuna gelme şeklinde yaptırılmıştır. Herbir PNF germe egzersizi agonist kaslar eklem hareket genişliğinde son noktasına ulaştırıldıktan sonra aksi yönde kuvvet uygulanarak antagonist kasların 10sn aktif hale getirilmesi, aktif hale getirildikten sonra agonist kasların otojenik inhibasyon ve resiprokal innervasyona dayalı olarak rahatlaması sonrası agonist kasların eklem hareket genişliğinde bir miktar daha son noktasına ulaştırıldıktan sonra aksi yönde birkez daha kuvvet uygulanarak antagonist kasların 10 sn aktif hale getirilmesi şeklinde 3 PNF germe şeklinde uygulanmıştır. Altı hafta, haftada gün aşırı 3 gün şeklinde yapılan germe egzersizleri programı Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. Dinamik ve PNF Germe Egzersiz Programı

Dinamik Germe Egzersizleri	PNF Germe Egzersizleri
1) 2 x sağa gard alarak dönüşlü koşu	1) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken başı sağa germe
2) 2 x sola gard alarak dönüşlü koşu	2) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken başı sola germe
3) 2 x ayakta sağ diz çekme	3) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken başı öne germe
4) 2 x ayakta sol diz çekme	4) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken başı arkaya germe
5) 2 x ayakta sağ ayağı kalçaya vuruş	5) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken sağ kol dirseği ekstensiyonda önden sol omuz hizasında germe
6) 2 x ayakta sol ayağı kalçaya vuruş	6) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken sol kol dirseği ekstensiyonda önden sağ omuz hizasında germe
7) 2 x ayakta sağ dizi dıştan içe döndürme	7) Dizler ekstensiyonda bacaklar omuz boyu açıklığında oturur durumdayken belden öne eğilip sağa, sola ve ortaya germe
8) 2 x ayakta sol dizi dıştan içe döndürme	8) Ayakta dururken sağ bacak önde dizden bükülü, sol ayak arkada 3 omuz boyu açıklığında sol diz ekstensiyonuyla germe
9) 2 x ayakta sağ dizi içten dışa döndürme	9) Ayakta dururken sol bacak önde dizden bükülü, sağ ayak arkada 3 omuz boyu açıklığında sağ diz ekstensiyonuyla germe
10) 2 x ayakta sol dizi içten dışa döndürme	10) Dizler ekstensiyonda sağ bacak önde sol bacak arkada spagata oturulup belden öne germe
11) 2 x hafif koşuyla düz sıçrayarak basket atışı	11) Dizler ekstensiyonda sol bacak önde sağ bacak arkada spagata oturulup belden öne germe
12) 2 x hafif koşuyla düz sıçrayarak topa kafayla vuruş hareketi	12) Dizler ekstensiyonda bacaklar yanlara açılarak spagata oturulup belden sağa, sola ve öne germe
13) 2 x hafif koşuyla yukarıdan elma toplama hareketi	13) Sol diz ekstansiyonda sağ diz içe fleksiyon hareketinde öne, ortaya ve geriye germe
14) 2 x hafif koşuyla yerden bir şey alma hareketi	14) Sağ diz ekstansiyonda sol diz içe fleksiyon hareketinde öne, ortaya ve geriye germe
15) 2 x ayakta sağ diz hareketi	15) Sol diz dışa fleksiyonda sağ dizin ekstansiyonunda öne, ortaya ve geriye germe
16) 2 x ayakta sol diz hareketi	16) Sağ diz dışa fleksiyonda sol dizin ekstansiyonunda öne, ortaya ve geriye germe
17) Yukarıya sıçramanın ardından diz çekerek koşu (10 m)	17) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken sağ bacak eşin omzunda germe
18) Sağ ve sol diz çekmenin ardından 10 m koşu	18) Dizler ekstensiyonda ayakta dururken sol bacak eşin omzunda germe
19) Geri jog atarken öne dönüş ve 10m koşu	
20) 5 mekik ve 10 m koşu	
21) 5 şınav ve 10 m koşma	
22) 5 m öne, 5 m geri ve 10 m öne koşu	

2.4. Verilerin Toplanması

Çalışmanın bu bölümünde boy ve ağırlık ölçümleri ve otur eriş testi açıklanmaktadır.

2.4.1. Boy ve Ağırlık Ölçümleri

Katılımcıların boyları 0.1cm hassasiyetle ölçen boy ölçer (Seca 285, Germany) ve vücut ağırlığını 0.1kg hassasiyetle ölçen laboratuvar baskülü (Eko-300i, Seca, Vogel ve Halke, Hamburg) yardımıyla Lohman ve diğ. (1988)'e göre yapılmıştır.

2.4.2. Otur Eriş Testi

Otur-eriş testi için hassasiyeti 0.1 cm ve ölçüm uzunluğu 80 cm olan otur-eriş sehпасı (01285A, Lafayette, USA) kullanılmıştır. Otur-eriş testinde sporculardan dizleri bükmeden düz oturuş pozisyonunda yere oturmaları istenmiştir. İki ayak arasındaki mesafe 5 cm açıklıkta, ayak parmak uçları yukarıyı gösterir halde, topukların arka bölümü yere, ayak tabanlarının tamamı sehpaaya dayanmıştır. Her sporcu ellerini sehpanın üzerindeki ölçüm başlangıç çizgisi (23 cm) üzerinde yan yana getirmiş ve dizleri bükmeden elleriyle uzanma şeklinde otur-eriş sehпасının üzerindeki barı ileriye doğru kademeli şekilde itebildiği son noktaya kadar itmiştir. Barla uzandığı son noktada 2 sn beklemiş, ölçüm başlangıç çizgisi ile barın ulaştığı ölçüm son çizgisi arasındaki mesafe cm cinsinden esneklik mesafesi olarak kaydedilmiştir. Her sporcu testi 2 kere tekrarlamıştır ve bu 2 tekrarın en iyisi istatistiksel değerlendirmeye alınmıştır.

2.5. İstatistiksel Analiz

Bu çalışmanın verileri SPSS 25 paket programı (SPSS Inc., Chicago, IL, USA) kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların esneklik değişkeni verilerinin normal dağılıp dağılmadığı Skewness (çarpıklık) ve Kurtosis (basıklık) katsayılarına göre değerlendirilmiştir. Katsayılar -1.50 ile +1.50 arasında bulunduğundan Tabachnik ve Fidell (2013)'in de belirttiği şekilde verinin normal dağıldığı belirlenmiştir. Üç grup arasında ön-test ve son-test esneklikte fark olup olmadığını belirlemek için ANOVA testi uygulanmıştır. Gruplar arasında esneklikte fark varsa farkın kaynağını belirlemek için ikili grup karşılaştırma analizinde Tukey testi kullanılmıştır. Her bir grubun ön-test ve son-testi arasında esneklikte fark olup olmadığını belirlemek için bağımlı örneklem t testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak alfa düzeyi $p \leq 0.05$ alınmıştır.

3. Bulgular

Çalışmaya katılanların esnekliğinin belirlenmesine otur-eriş testi ön-test değerlerinin 36.52 ± 6.09 cm (25.00 - 50.50 cm arasında) ve son-test değerlerinin 42.07 ± 6.14 cm (30.00 - 52.00 cm arasında) olduğu Tablo 3.'de görülmektedir. Ön-test değerlerinin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için çarpıklık ve basıklık katsayılarından yararlanılmıştır. Bu katsayılar -1.50 ile +1.50 arasında olduğundan Tabachnik ve Fidell (2013)'in de belirttiği üzere verilerin normal dağılım sergilediği kabul edilmiştir ve katılımcılar herbiri 10'ar kişiden oluşan KG, DG ve PNFG'ye basit rastgele yöntemle atanarak istatistiksel analizlerde parametrik testler uygulanmıştır.

Tablo 3. Otur-Eriş Testi Frekans ve Normallik Dağılımı (n= 30)

Otur-Eriş Testi	Ort ± Ss (cm)	Min - Maks (cm)	Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı
Ön-test	36.52 ± 6.09	25.00 - 50.50	0.145	-0.327
Son-test	42.07 ± 6.14	30.00 - 52.00		

Tablo 4.'de görüldüğü üzere esnekliğin değerlendirildiği çalışmada KG'de otur-eriş testi ön-test verilerinin 33.40 ± 6.38 cm (25.00 - 42.00 cm arasında), son-test verilerinin 36.70 ± 5.52 cm (30.00 - 44.00 cm arasında), DG'de otur-eriş testi ön-test verilerinin 40.15 ± 5.80 cm (35.00 - 50.50 cm arasında), son-test verilerinin 43.25 ± 4.96 cm (38.00 - 52.00 cm arasında), PNFG'de otur-eriş testi ön-test verilerinin 36.00 ± 4.40 cm (28.50 - 42.00 cm arasında) ve son-test verilerinin 46.25 ± 3.68 cm (41.00 - 51.50 cm arasında) olduğu bulunmuştur.

Tablo 4. Otur-Eriş Ön-test ve Son-test Verilerinin Gruplara Göre Dağılımı

Otur-Eriş Testi	KG (n= 10)		DG (n=10)		PNFG (n=10)	
	Ort ± Ss	Min - Maks	Ort ± Ss	Min - Maks	Ort ± Ss	Min - Maks
Ön-test (cm)	33.40 ± 6.38	25.00 - 42.00	40.15 ± 5.80	35.00 - 50.50	36.00 ± 4.40	28.50 - 42.00
Son-test (cm)	36.70 ± 5.52	30.00 - 44.00	43.25 ± 4.96	38.00 - 52.00	46.25 ± 3.68	41.00 - 51.50

KG: Kontrol Grubu, DG: Dinamik Grubu, PNFG: Propriyoreseptif Nöromüsküler Fasilitasyon Grubu

Tablo 5. Otur-Eriş Ön-test ve Son-test Verilerinin Gruplar Arası Karşılaştırması

Otur-Eriş Testi	Grup	n	Ort±Ss (cm)	ANOVA		
				F	p	Fark
Ön-test	KG	10	33.40±6.38	3.71	0.038*	KG>DG
	DG	10	40.15±5.80			
	PNFG	10	36.00±4.40			
Son-test	KG	10	36.70±5.52	10.42	0.001***	KG>DG DG>PNFG
	DG	10	43.25±4.96			
	PNFG	10	46.25±3.68			

KG: Kontrol Grubu, DG: Dinamik Grubu, PNFG: Propriyoreseptif Nöromüsküler Fasilitasyon Grubu, *p<0.05, ***p<0.001

Tablo 5.'de görüleceği üzere esnekliğin belirlendiği otur-eriş ön-test verilerinin ANOVA ile karşılaştırılmasında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (F= 3.71, p<0.05). İstatistiksel anlamlı bu farkın nereden geldiğini belirlemek için yapılan Tukey testiyle yapılan ikili karşılaştırma analizlerinde KG ile DG arasındaki farktan meydana geldiği ve KG'nin esnekliğinin DG'den çok düşük olduğu belirlenmiştir. Son-test verilerinin ANOVA ile karşılaştırılmasında da gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (p<0.05). İkili karşılaştırma analizlerinde farkın KG ile DG ve DG ile PNFG arasındaki farklardan meydana geldiği belirlenmiştir. KG'nin son-test verilerinin DG ve PNFG'nin verilerinden oldukça düşük değer sergilediği görülmektedir (Tablo 3.). Bu bulgulara göre 13-18 yaş arası Taekwondo sporcularında dinamik ve PNF germe egzersizlerinin esnekliğe etkisi arasında fark vardır.

Tablo 6. KG (n= 10)'nin Otur-eriş Ön-test ve Son-test Karşılaştırması

Otur-Eriş Testi	Ort ± Ss (cm)	t	p
Ön-test	33.40 ± 6.38	-9.851	0.001***
Son-test	36.70 ± 5.51		

KG: Kontrol Grubu, ***p<0.001

Tablo 6.'da görüldüğü üzere KG'nin otur-eriş testi ön-test ve son-testleri karşılaştırmasında esneklik değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p<0.001). Son-test esneklik değerleri ön-test esneklik değerlerine göre yüksek bulunmuştur.

Tablo 7. DG (n= 10)'nin Otur-eriş Ön-test ve Son-test Karşılaştırması

Otur-Eriş Testi	Ort ± Ss (cm)	t	p
Ön-test	40.15 ± 5.80	-10.15	0.001***
Son-test	43.25 ± 4.96		

DG: Dinamik Grubu, ***p<0.001

Tablo 7.'de görüldüğü üzere DG'nin otur-eriş testi ön-test ve son-testleri karşılaştırmasında esneklik değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p<0.001). Son-test esneklik değerleri ön-test esneklik değerlerine göre yüksek bulunmuştur.

Tablo 8. PNFG (n= 10)'nin Otur-eriş Ön-test ve Son-test Karşılaştırması

Otur-Eriş Testi	Ort ± Ss (cm)	t	p
Ön-test	36.00 ± 4.40	-23.85	0.001***
Son-test	46.25 ± 3.68		

PNFG: Propriyoreseptif Nöromüsküler Fasilitasyon Grubu, ***p<0.001

Tablo 8.'de görüldüğü üzere PNFG'nin otur-eriş testi ön-test ve son-testleri karşılaştırmasında esneklik değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p<0.001). Son-test esneklik değerleri ön-test esneklik değerlerine göre yüksek bulunmuştur.

4. Tartışma ve Sonuç

Dinamik ve PNF germe yöntemlerinin esnekliğe etkisinin belirlenmesine yönelik bu çalışmada her grubun yaptığı egzersizler öncesi ve sonrası otur-eriş testi verileri için yapılan bağımlı örneklem t testi karşılaştırmalarından elde edilen bulgulara göre DG'de otur-eriş ön-test ve son-test arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.001$). Otur-eriş son-test değerleri ön-test değerlerine göre anlamlı derecede yüksektir ($p<0.001$) ve bu bulgu dinamik germe egzersizlerinin sporcuların esnekliğini geliştirmesine katkı sağladığını göstermektedir. PNFG'de de otur-eriş ön-test ve son-test arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.001$) ve otur-eriş son-test değerleri ön-test değerlerine göre anlamlı derecede yüksektir ($p<0.001$). Dolayısıyla bu bulguda PNF germe egzersizlerinin de sporcuların esnekliğini geliştirmesine katkı sağladığını göstermektedir. KG'nin bulguları incelendiğinde otur-eriş ön-test ve son-test arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p<0.001$). DG ve PNFG'de olduğu gibi KG'de de otur-eriş son-test değerleri ön-test değerlerine göre anlamlı derecede yüksektir ($p<0.001$). Bu bulguda sadece Taekwando antrenmanının sporcuların esnekliğini geliştirmesine katkı sağladığını göstermektedir. Ortalama ve standart sapma değerlerinden anlaşılacağı üzere en fazla gelişimin PNFG'de olduğu söylenebilir.

Çalışmanın otur-eriş ön-test verilerinin gruplar arası karşılaştırmalarına göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu görülmüştür ($p<0.05$). Tukey testi sonucunda ön-testlerdeki bu farkın KG ile DG arasındaki farktan meydana geldiği belirlenmiştir. Otur-eriş son-test verilerinin gruplar arası karşılaştırmalarına göre gruplar arasında ön-testlerde olduğu gibi istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu görülmüştür ($p<0.001$). Tukey testiyle ikili grup karşılaştırma analizleri sonucunda bu farkın KG ile DG ve DG ile PNFG arasındaki farklardan meydana geldiği belirlenmiştir. KG'nin son-test verilerinin DG ve PNFG'nin verilerinden oldukça düşük değer sergilediği görülmektedir.

Germe protokolleri açısından önemli olan statik ve PNF germe tekniğinin futbol üzerindeki etkisinin incelendiği Jordan, Korgaokar ve Farley (2012) çalışmasında germe protokollerinin etkisi açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Şimdiki çalışmada ise taekwando sporcularında dinamik ve PNF germe egzersizlerinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde esnekliği artırdığı belirlenmiştir. Duan, Gan ve Tian (2023) dövüş sanatları yapan 100 sporcuda PNF germe egzersizlerinin omuz rotasyonun, kas gücü ve esneklik parametrelerinde gelişme olduğunu belirlemiştir. Gilsamaei, Shojaedin ve Sadeghi (2023) germe ile birlikte pliometrik egzersizler yapan ön çapraz bağ yaralanmasına maruz kalan elit kadın Taekwondo sporcularının esnekliğini ve performansını artırmanın yanı sıra yaralanma riskini azaltmada önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Miyahara ve diğ. (2015)'nin yapmış olduğu çalışmada haftada 3 gün 4 hafta PNF egzersizi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ($p<0.05$) esnekliği etkilemiştir. Şimdiki çalışmanın bulguları Duan, Gan ve Tian (2023), Gilsamaei, Shojaedin ve Sadeghi (2023) ve Miyahara ve diğ. (2015)'nin çalışma bulgularını desteklemektedir. Ayrıca Jeon ve Lee (2009), Kim, Lee ve Kim (2015)'in çalışmalarında kronik PNF egzersizlerinin denge performansını geliştirdiği belirtmişlerdir. Kok (2018)'un PNF ve dinamik germe egzersizlerinin etkisine yönelik çalışmasında 18-25 yaş Taekwondocularda PNF ve dinamik germe egzersizleriyle esneklik yetilerinde ve vuruş tekniklerinde artış sağlandığı belirlenmiştir. Şimdiki çalışmada da esneklik değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı artış belirlenmiş ve yapılan antrenmanda üst seviye vuruşlarda olumlu bir performans artışı olduğu gözlemlenmiştir. Bu gözlemden hareketle üst seviye vuruşlara etkisine yönelik veriye dayalı ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç olduğu belirlenmiştir.

İstatistiksel analiz sonuçlarına göre 6 haftalık dinamik ve PNF esneklik egzersizlerinin 13-18 yaş aralığındaki Taekwondo sporcularında esneklik yetilerini istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde geliştirdiği belirlenmiştir ($p<0.001$) olan bu çalışmada sonuç olarak dinamik ve PNF esnetme egzersizlerinin Taekwondo sporcularında çok önem teşkil eden esneklik yetilerinin geliştirilmesinde katkısı olmuştur. Sporcu sayısını arttırarak, diğer germe çeşitleri eklenerek, değişik antrenman protokolleri oluşturularak, farklı testler kullanılarak, kuvvet ve denge gibi performans değişkenleri test

edilerek yapılacak bundan sonraki çalışmalarda Taekwondo sporunda tekme vb. hareketlerin performansının değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu makale, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda tamamlanan Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir. Çalışmaya katkılarını sunan değerli Mersin Yenişehir Aldemir Spor Kulübü antrenörleri Ercan ALDEMİR ve Fuatcan ALDEMİR ve katkıda bulunan kulüp sporcularına içtenlikle teşekkür edilir.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Dergisinin** hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Makalede, veri toplama aşaması için gerekli etik kurulu belgesi İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurulunca ve 24.07.2023 tarihli 2023/29 kararıyla düzenlenmiştir.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma üç yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları: 1. Yazar = %30, 2. Yazar = %35, 3. Yazar = %35.

Kaynaklar

- Alemdaroğlu, U., Koz, M., & Köklü, Y. (2012). Germe egzersizlerinin performans üzerine akut etkileri. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 23(2), 68-76.
- Alter, M. J. (2004). *Science of Flexibility (3rd Ed.)*. Human Kinetics, Champaign, IL.
- Arınık, L. (1995). Esnekliğin geliştirilmesinde kullanılan farklı teknikler ve bunlardan PNF tekniğinin etkileri. *Atletizm Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 19, 33-36.
- Atlı, A., Aydoğdu, M., & Aygan, O. (2021). *Farklı ısınma protokollerinin bazı performans parametreleri üzerine etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Iğdır Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Iğdır.
- Cynarski, W. J. & Sieber, L. (2006). *Trening wschodnich sztuk walki – koncepcja holistyczna*. Sport Wyczynowy. 44(11-12), 4-14, 126-127.
- Çelebi, M. M. & Zengeroğlu, M. A. (2017). *Isınma ve germe egzersizlerinin propriosepsiyon ve denge üzerine etkisi*. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 70(2), 83-89.
- Duan, Y., Gan, W., & Tian, M. (2023). Impacts of the PNF technique on flexibility and strength in martial arts athletes. *Revista Brasileira de Medicina do Esporte*, 29, e2023_0017.
- Focht, B. C., Bouchard, L. J., & Murphey, M. (2000). Influence of martial arts training on the perception of experimentally induced pressure pain and selected psychological responses. *Journal of Sport Behavior*, 23(3), 232-244.
- Gilsamaei, N., Shojaedin, S. S., & Sadeghi, H. (2023). Comparison the effect plyometric exercises with and without stretching exercises on dynamic knee valgus, flexibility and functional factors on female elite taekwondo athletes exposed to anterior cruciate ligament injury. *Research in Sport Medicine and Technology*, 20(24), 120-134.
- Jeon, H. J. & Lee, M. H. (2009). The effects of PNF technique versus trunk exercise program on the pain, disability, and balance in chronic LBP patients. *The Korea Contents Association*. 9(12), 665-673.
- Jordan, J. B., Korgaokar, A. D., & Farley, R. S. (2012). Acute effects of static and proprioceptive neuromuscular facilitation stretching on agility performance in elite youth soccer players. *Int J Exerc Sci*. 5(2), 97-105.
- Kim C. K. (1975). *Taekwondo*. Sistem yayınevi, İstanbul.

- Kim, E. K., Lee, D. K., & Kim, Y. M. (2015). Effects of aquatic PNF lower extremity patterns on balance and ADL of stroke patients. *J Phys Ther Sci.* 27(1), 213-215.
- Kok, S. Q. (2018). Effect of pnf and dynamic stretching on kicking techniques among taekwondo beginners (Unpublished doctoral dissertation). Tunku Abdul Rahman University College, Malaysia.
- Kurian, M., Verdi, M. P., Caterino, L. C., & Kulhavy, R. W. (1994). Relating scales on the children's personality questionnaire to training time and belt rank in ATA Taekwondo. *Perceptual and Motor Skills.* 79(2), 904-906.
- Lantz, J. (2002). Family development and the martial arts: A phenomenological study. *Contemporary Family Therapy.* 24(4), 565-580.
- Lohman, T. G., Rochei A. F., & Martorel R. (1988). Anthropometric Standartization Manuel, Champaign, IL: Human Kinetics.
- Miyahara, Y., Naito, H., Ogura, Y., Katamoto, S., & Aoki, J. (2013). Effects of proprioceptive neuromuscular facilitation stretching and static stretching on maximal voluntary contraction. *J Strenght Cond Res.* 27(1), 195-201.
- Ramazanoğlu, F. (2000). *Taekwondo Teorisi Teknik ve Sosyo Kültürel Eğitimi*, s. 69-76, İstanbul, Özal Matbaası.
- Ramazanoğlu, N. (1989). *Taekwondoda motorik özelliklerden esnekliğin performans üzerindeki rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, A. (1999). *Elit Türk Taekwondocuların seçilmiş fiziksel parametlerinin ölçülüp Kore'li elit taekwondocularla kıyaslanması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tel, M. (1996). *Türk Taekwondo Milli takım sporcularının seçilen bazı fizyolojik özelliklerinin analizi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Toskovic, N. N. (2001). Alterations in selected measures of mood with a single bout of dynamic Taekwondo exercise in college-age students. *Percept. Mot. Skills.* 92, 1031-1038.
- Ylinen, J. (2008). *Stretching Therapy: For Sport and Manuel Therapies (2nd ed.)*. Edinburg, New York: Churchill Living Stone Elsevier.
- Yüksel, C. (2002). *Sürat ve Engelli Koşularda Antrenman*. Dumat Ofset, Ankara.
- Weiser, M., Kutz, I., Kutz, S. J., & Weiser, D. (1995). Psychotherapeutic aspects of the martial arts. *American Journal of Psychotherapy.* 49(1), 118-127.
- World Taekwondo Federation (2019). Erişilen adres (26.11.2019): <http://www.worldtaekwondo.org/>

Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri *

Tuba Gizem AYDOĞAN, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı,
taydogan@kku.edu.tr, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0717-4751
Emine Figen DİLEK, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
figendilek@gmail.com, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5450-1714

Öz

Hem bugünün çocuklarının hem de gelecek kuşakların her anlamda sağlıklı bireyler olarak yetişebilmeleri yasal, yönetsel, ekolojik, sosyal, psikolojik ve ekonomik unsurlar ile doğrudan bağlantılıdır. Çocuk odaklı kentsel bakış açısında çocuk hakları, çocuk gelişimi, çocuk katılımı, oyun hakkı, erişilebilirlik, güvenlik, kentsel hizmetler, sosyal yardımlar vb. unsurlar önem taşımaktadır. Kentlerin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak kentsel mekânların yaşanabilirliğinin sağlanması ve sürdürülebilmesi gerekmektedir. Bunun için ele alınan kent, iyi analiz edilerek, yaşanabilir kentler oluşturmak ve kentlerdeki yaşanabilirliği sürekli kılabilmek için doğayla birlikte çalışan ve çağı yakalayan çözümler sunulmalıdır. Bu makalede, çocuklar için yaşanabilir kentler oluşturmak amacıyla son yıllarda hazırlanmış olan el kitapları, rehber kitaplar gibi çocuk dostu kent ölçütlerini içeren türlü rehber ilkeler araştırılmış, bulgular kısmında harmanlanarak kent bütünü, mahalle ölçeği, sokak ölçeği, yapı ölçeği ve kent donatı elemanları ana başlıkları altında derlenmiştir. Sonuç kısmında ise çocuk dostu kent rehberlerinin ortaya koyduğu ilkelere öneriler eklenmiştir. Bu makalede, kentlerde çocukların haklarının ve iyi olma hallerinin gözetilebilmesi, çocuk gelişiminin desteklenebilmesi ve yaşanabilir kentler oluşturulabilmesi için derlenen ve önerilen ölçütler ışığında, çocuk ve kent çalışmalarında yol gösterici olması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Dostu Kent, Çocuk ve Kent, Çocuk ve Mekân, Planlama ve Tasarım Ölçütleri, Planlama ve Tasarım Kriterleri

Child Friendly Urban Planning and Design Criteria

Abstract

The growth of both today's children and future generations as healthy individuals in every sense is related to many factors. In a child-oriented urban, child rights, child development, child participation, right to play, accessibility, security, urban services, social welfare, etc. are important. It is necessary to ensure and sustain the livability of urban spaces with a holistic perspective. Thus, the city should be analyzed well and solutions that work with nature and catch up with the era should be presented in order to create livable cities. In this article, various guiding principles including child-friendly city criteria such as handbooks, guides, kits which have been prepared in recent years, have been researched and blended in the findings section, under the main headings of the city scale, neighborhood scale, street scale, building scale and urban furniture. In the conclusion part, suggestions were added to the principles put forward by the child-friendly city guides. In the light of the criteria, this article is intended to be a guide for child and urban studies by supporting children's rights and well-being, child development and creating livable cities.

Keywords: Child Friendly City, Kid Friendly City, Child and City, Child and Space, Planning and Design Criteria

*Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

Being a child is a stage that every individual undoubtedly experiences, and therefore has a universal value. In the 20th century, with the orientation of children to education, scientific and technological advances and the industrial revolution, the "child" has become an individual whose value is known and whose privileges are understood. With the definition of sustainable development (WCED, 1987), the concern for future generations has been revealed. It has become a necessity to have a climate sensitive and holistic attitude at every step of planning and design. In order for child-friendly cities to be discussed, firstly, it is necessary to eliminate the anxiety of children to maintain their lives, to achieve their fundamental rights and freedoms, and to ensure well-being in the environment where children live.

Developmental stages of the child in developmental psychology are infancy (0-2 years), early childhood (3-5 years), middle childhood (6-11 years), and adolescence (12-18 years) (Gander & Gardiner, 2015; İnanç et al., 2015). In each stage, the physical, cognitive, language, social and emotional development characteristics differ. For a healthy child development, it is important to meet children's needs in their developmental stages. Play has a great role in supporting the child development. The way of perceiving the space (by seeing, hearing, smelling, feeling etc.) is also determinative in the relationship of child and urban. In addition, spatial fictions in cities have effects on the relations of the users with the space, their experiences of urban life, the quality of urban life, the sense of belonging, the urban identity, and the mental and physical health of the citizens. According to the developmental stages of children, the relationship of children with the city and their urban needs also differ and develop.

In the studies of livable cities for children, the concept of a "child-friendly" city resonated with UNICEF's Child Friendly City Initiative. In this concept, various studies such as child-friendly streets, child and traffic education, school gardens and different education models, interactive maps, and the concept of child-friendly tourism have been put forward.

In method and findings parts of this study, the child-friendly city criteria set forth in spatial terms in the handbooks/guidelines, booklets and books put forward by the United Nations Children's Fund (UNICEF), Bernard van Leer Foundation, Toronto City Planning Department, KaBOOM! and Global Designing Cities Initiative (GDCI). The child-friendly city criteria contained in the eight different guidebooks have been compiled by collating under five main headings: urban whole, neighborhood scale, street scale, building scale and urban furniture, and under the subheadings: decision-making, planning, design, housing and land use, public services, public open and green spaces, transportation and access, water and sanitation, food, waste cycle, energy, data and information communication technology (ICT), social solidarity, encouragement to play and action. It is aimed that this study will guide children and city studies in order to observe the well-being of children, support child development, protect children's rights and create livable cities by blending child-friendly city criteria.

It is envisaged that a livable city for children will also be a city that serves all people. Because, a child-friendly city should have an ecologically focused, climate-sensitive and healthy structure. For this, as a planning suggestion, firstly the analysis of urban landscapes should be done well. Then the amount, quality and density of open and green spaces should be planned according to the urban and child population and socio-economic situation. Also, an accessible, equal and environmentally friendly transportation network should be created for everyone. Protected areas, urban forests and recreation areas should be integrated with the city and offer opportunities that bring children together with nature. Areas such as the science center, children's library, children's museum and playhouses that feed the imagination of children should be included in the city. Children's routes should be created in the neighborhood. In shelters of children in need of protection, plans and designs should be made to support their developmental, psychological and spiritual needs. Routes frequently used by children such as homes, schools and parks should be close to each other, free from traffic at certain hours, and be safe and accessible. As design suggestions, first of all, play opportunities should be offered all over the city. Playgrounds should be designed in a way that is appropriate for the development of children and

caregivers. Poisonous, prickly, allergenic plants should not be used in areas where children are busy. Plays and activities in city squares and streets should be accessible at all times. Secluded and eerie landscapes should not be found on children's routes. Green bands, seating elements, mini activity areas should be designed to separate pedestrian-vehicle paths so that young children do not jump on the road. For safer routes, traffic deceleration technique and pedestrian-dominated street regulation should be used.

1. Giriş

Doğum ile başlayan çocuk olma durumu ve çocukluk dönemi, her bireyin kuşkusuz olarak deneyimlediği bir evredir ve bu nedenle evrensel bir değer taşıır. Tarih öncesinden günümüze dek, çocuk olma durumunu ve çocukluk çağını tüm insanlar yaşasa da toplumlarda çocuğa olan bakış açıları farklılık göstermiştir. Tarihi süreçte çocuklar, kimi zaman “minyatür yetişkinler” olarak görülmüş (Onur, 2005), kimi zaman da cinsiyet ayrımına maruz kalmış, değer görmemiş ve kötü şartlar altında yetişmek durumunda bırakılmıştır (Erkut vd., 2017).

20. yüzyılda çocukların eğitime yönlendirilmesi, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, sanayi devrimi ve sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışı ile “çocuk”, değeri bilinen ve ayrıcalıkları anlaşılan bir birey haline gelmiştir. Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu’nun (WCED) 1987 yılında Ortak Geleceğimiz raporunda ortaya koyduğu sürdürülebilir kalkınma olgusunun “bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmasıyla gelecek kuşaklar için duyulan endişe ortaya konulmuştur. Dünyada ve ülkemizde, doğal kaynakların savurgan bir biçimde kullanılarak hızla tüketilmesi, doğanın tahrip edilmesi, çevrenin kirletilmesi, yapılı ve geçirgen olmayan yüzeylerin artması gibi yaklaşımlar, iklim değişikliğine yol açmaktadır. İklim duyarlı olmayan bu durum, ayırım yapmadan, dünya üzerinde yaşayan tüm insanların ve canlıların büyük zararlara uğramasına neden olmaktadır. Bu nedenle, çocuklar dâhil bugünkü tüm insanlar ve gelecek kuşaklar için planlamanın ve tasarımın her aşamasında, iklim duyarlı bir yaklaşımda olmak, bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu kapsamda, eko-kent, dirençli kent, sünger kent, kompakt kent, yavaş kent, akıllı kent, on beş dakikalık kent gibi pek çok kent olgusu ortaya çıkmıştır. Çocuk dostu kent olgusunda da kentin üst ölçekten ele alınması; bütüncül bir planlamaya, iklim odaklı çözüm üretebilmeye, sistem ağları oluşturmaya olanak sağlayabilecektir.

Günümüz dünyasında, savaş, kıtlık, yoksulluk gibi zor koşulların etkisinde kalan pek çok çocuk bulunmaktadır. Çocuk dostu kentlerin tartışılabilmesi için öncelikle çocukların hayatını idame ettirebilme kaygısının ortadan kalkması, temel hak ve özgürlüklerine kavuşması ve çocukların yaşadığı ortamda gönencin sağlanması gerekmektedir. Bu çalışmada da gönenc içinde yaşayan batılı toplumların çocuk algısı ve çocuk-kent ilişkisi doğrultusunda, çocukların kentlerdeki yaşam kalitesini artırma ve çocuklar için daha yaşanabilir bir kent yaratma bakış açısıyla ürettikleri çalışmalar araştırılmıştır. Bu çalışma kapsamında, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) , Bernard van Leer Vakfı, Toronto Şehir Planlama Dairesi, KaBOOM! ve Global Designing Cities Initiative (GDICI) kurum-kuruluşları tarafından ortaya konulan el kitapları/rehberler, kitapçık ve kitaplarda mekânsal açıdan ortaya konulan çocuk dostu kent ölçütleri irdelenmiştir. Bu belgeler, bulgular kısmında beş ana başlık altında derlenmiştir. Bunlar; kent bütünü, mahalle ölçeği, sokak ölçeği, yapı ölçeği ve kentsel donatı elemanlarıdır. Sonuç bölümünde çocuk dostu kent planlama ve tasarım önerileri eklenmiştir. Bu çalışmanın, çocuk dostu kent ölçütleri harmanlanarak, çocukların iyi olma hallerinin gözetilebilmesi, çocuk gelişiminin desteklenebilmesi, çocuk haklarının korunabilmesi ve yaşanabilir kentler oluşturulabilmesi için çocuk ve kent çalışmalarına yol gösterici bir nitelik taşıması amaçlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu kısımda, çalışmanın kavramsal çerçevesine yönelik bilgiler bulunmaktadır.

2.1.Çocuk Gelişimi ve Çocuk-Kent İlişkisi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında benimsenen ve Türkiye’de 1995 yılında yürürlüğe girmiş olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin ilk maddesine göre; “...daha erken reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1995). Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük’te (2023) ise çocuk tanımı; “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; ...” olarak yer almaktadır.

Doğumdan yetişkinliğe kadar çocuk bireyin, fiziksel, zihinsel, dil, sosyal ve duygusal gelişim özellikleri farklılaşmaktadır. Buna bağlı olarak çocuğun gelişimi boyunca anlama, kavrama, ifade etme, iletişim kurma, hareket becerileri gibi türlü becerileri de gelişmektedir. Gelişim psikolojisinde çocuğun gelişim dönemleri;

- Bebeklik dönemi (0-2 yaş),
- İlk çocukluk dönemi (3-5 yaş),
- Orta çocukluk dönemi (6-11 yaş) ve
- Ergenlik dönemidir (12-18 yaş) (Gander & Gardiner, 2015; İnanç vd., 2015).

Gelişim dönemlerine göre, çocuğun ortalama boyu ve ağırlığı, refleksleri, hareket yetenekleri, algısal yetenekleri, kelime dağarcığı, dil ve sözel yetenekleri, kişilik gelişimi, kimlik arayışı, toplumsal ilişkileri, iletişim becerileri gibi gelişim özellikleri farklılaşmaktadır.

2.1.1. Çocuk ve Oyun

Çocukların sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için gelişim dönemlerindeki gereksinimlerinin karşılanabilmesi önemlidir. Çocuğun gelişiminin desteklenmesinde oyunun yeri büyüktür. Çocuğun hayatının merkezi olan oyun (Bozan, 2014), çocuğun yaratıcılığını, imgeleme gücünü, sosyal bağlarını ve öğrenilmiş davranışlarını destekleyerek (Parsons, 2011), çocuğun çevresini ve kendisini keşfetmesine yardımcı olur. Öğrenme ile birebir ilişkili olan oyun (Özgen & Aytuğ, 1992), gerçek hayata çocukları hazırlayan bir deneme tahtasına benzetilebilir.

Tandoğan (2014), oyunun çocuğa özgü olduğunu ve çocukları yetişkinlerden ayıran temel bir gereksinim olduğunu ifade etmektedir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (1995) 31'inci maddesinde çocuğun oyun hakkı tanınmıştır: "Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar". Oyun oynamak her çocuğun en temel hakkıdır. Çocuk gelişimini desteklemek için, kentlerde oyun mekânları, oyun etkinlikleri ve oyun fırsatları yaratılmalıdır. Oyun, çocuğun hayatında önemli ve büyük yer kaplıyor olsa da çocuk ve kent ilişkisinin yalnızca oyun üzerinden değerlendirilmesi, çocuk-odaklı kent yaklaşımının eksik kalmasına neden olacaktır

2.1.2 Mekân Algısı

Mekânı algılama biçimi, tıpkı oyun gereksinimi gibi, çocuğun mekân ile ilişkisinde belirleyicidir. Görme, duyma, koklama, işitme ve hissetme duyuları, algılama sürecinde kullanılan temel unsurlardır. Piaget (2016) algıyı şöyle tanımlamıştır: "Algı, nesnelere ya da onların hareketleri hakkında doğrudan ya da anlık temasla elde ettiğimiz bilgi..."dir. Mekândaki öğeler ve zaman kavramı mekânı algılama, mekânı kullanma ve davranış biçimi üzerinde etkilidir. Piaget'ye göre çocuğun ilk kavradığı mekânsal ilişki; yakınlık, kopukluk, düzen, çevreleme, süreklilik gibi topolojik mekân ilişkileridir. Çocuğun, çevresindeki nesnelere, kendi bakış açısına göre değiştğini fark etmesiyle projektif mekân ilişkisi de ortaya çıkar (Gül Çanakçıoğlu, 2018).

Montagu (1971; akt. Şener, 2001), çocuklar için en önemli duyunun dokunma duygusu olduğunu ve dokunsal elemanlar ile dokuların mekân algısını etkilediğini aktarmaktadır. Doğal ve yapay olarak kullanılan ışıklar, uyarıcı etkiye sahiptir ve mekânda güven duygusuna etki etmektedir. Renk uyaranının türlü psikolojik etkilere sahip olması nedeniyle mekânsal tasarımlarda uygun renkler tercih edilmelidir (Caples, 1996; akt. Şener, 2001).

Mekân algısına etki eden diğer unsurlara; rüzgâr çanı, piyano merdivenler, hoş kokulu bitkiler, meyveli ağaçlar ve benzeri unsurlar -işitsel, koku ve tat alma duyularına hitap eden birer- örnek olarak verilebilir. Mevsim değişimleri, gece-gündüz ve saat farkı gibi zamansal değişimler de mekân algısını değiştiren etmenlerdir. Mekânı algılama biçimine yönelik olarak tüm unsurların doğru kullanımıyla hoş deneyimler ve türlü olanaklar sunulması, çocuğun çevresini keşfetme dürtüsünü perçinleyecek, kentsel yaşam kalitesini arttırarak çocuk gelişimini destekleyebilecektir.

2.1.3 Kentsel Alan Kullanımı ve Çocuk

Çocuk ve kent ilişkisinin güçlü bir zemine oturabilmesinde çocuğun oyun oynama, gelişim gereksinimleri ve mekânı algılama biçimi oldukça önemlidir. Bununla beraber, bir devrim içinde ve yaşayan bir varlık olan kentlerin biçimlenmesinde büyük etkisi bulunan sosyal, kültürel, fiziksel ve ekonomik özellikler; kentsel mekân işlevlerine ve kentsel açık-yeşil alanların ve yapıları çevrilerin yapılanmasına yön verici güçtedir. Dolayısıyla kentlerdeki mekânsal kurgular, kullanıcıların mekânla kurduğu ilişkilere, kentsel yaşama dair deneyimlerine, kentsel yaşam kalitesine, aidiyetlik duygusuna, kent kimliğine, kentlilerin ruhsal, bedensel ve zihinsel sağlık durumlarına varan etkilere sahiptir. Özellikle kamusal açık alanlar, bireylerin yaşadıkları ortamları sosyal ve psikolojik bir etkileşim kurmasında çok önemlidir. Erdönmez ve Çelik'in (2016) belirttiği gibi "Bireyin kentteki varlığı ve kentin bireydeki anlamı, kamusal alanda gerçekleşen aktiviteler ile doğrudan ilişkilidir".

Gehl, kentsel mekân etkinlikleri ve mekân ilişkisini; gerekli etkinlikler, isteğe bağlı etkinlikler ve sosyal etkinlikler olarak incelemiştir (Uzgören & Erdönmez, 2017). Market alışverişi, okul, iş gibi günlük etkinlikler kentsel alan ilişkisinin en az olduğu etkinlikken, açık havada spor, dinlenme, oturma, yürüme gibi isteğe bağlı etkinlikler için iyi tasarlanmış, kullanışlı ve konforlu bir kentsel çevreye gereksinim duyulmaktadır. Karşılaşma, tanışma, konuşma gibi etkinlikler ise sosyal etkileşimin yoğun olduğu alanlarda ortaya çıkan sosyal etkinliklerdir.

Kentsel alanlarda bebeklik döneminden itibaren çocuğun gelişiminin ilerlemesiyle beraber, çocuğun bakım verenden bağımsız bir biçimde hareket edebilmeye gereksinimi artış göstermektedir. Bebeklik, ilk çocukluk, orta çocukluk ve ergenlik dönemlerinde, çocuğun gelişiminin bir getirisi olarak gereksinimlerinin farklılaşması ve çeşitlenmesi nedeniyle bağımsız hareket etmeye olan gereksinimi de değişmektedir. Gelişim ilerledikçe çocuk, bağımsız hareket alanının genişlemesine, etkinlik yeri ile bakım verenin gözlem alanı arasındaki uzaklığın artmasına ve bakım veren tarafından gözetlenme sıklığının azalmasına gereksinim duyar.

Bebeklik döneminde bütünüyle bir yetişkine bağlı olan çocuk, yürümeyi öğrendiği ilk çocukluk döneminde fiziksel, zihinsel, dil, sosyal ve duygusal becerilerinin ilerlemesiyle –bakım verenin gözetimi altında- bağımsız hareket etme girişimlerinde bulunmaktadır. Çevresini keşfetmeye ve sosyalleşmeye meraklıdır.

Okul çağındaki orta çocukluk döneminde eğitim alanları ön plana çıkmaktadır. Gününün büyük bir bölümünü okulda geçiren çocuk, bakım vereninden bağımsız olarak vakit geçirebileceği bir mekâna sahip olmaktadır. Akran edinme, arkadaşlarıyla eğlenme ve sosyalleşme başı çeken olgulardır. Bebeklik dönemi ve ilk çocukluk dönemindeki gibi tam denetimli olmasa da yetişkin gözetiminde hareket etmeye devam etmektedir. Mahalle ve okul arkadaşlarıyla sokaklarda, parklarda, okul bahçelerinde, belirli zaman aralıklarında, bakım verenden bağımsız olarak, ancak gözetim altında – bakım verenin pencereden baktığında görebileceği, seslendiğinde sesini duyurabileceği bir kontrol mesafesi içinde - oyun oynayabilmektedirler.

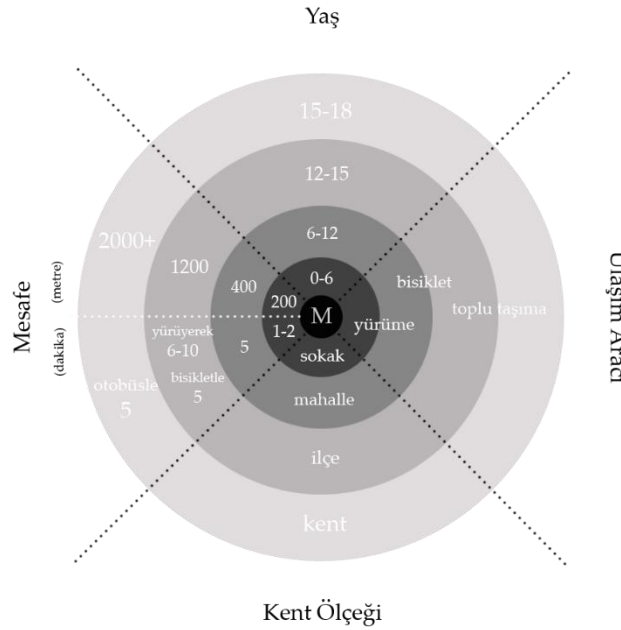
Yetişkinlik ve çocukluk arasındaki geçiş dönemi olan ergenlik dönemindeki çocuklarda da okul ve eğitim alanları önemini sürdürmektedir. Bu dönemdeki çocuklar liseye ve/veya üniversiteye giriş sınavlarının kaygısını taşımaktadırlar. Kendine uygun bir toplumsal rol edinme çabasında olan ergen birey, ekonomik ve duygusal bağımsızlığını elde edebilmek için geçici işlerde yer alabilir, kendini ait hissettiği arkadaş gruplarına dâhil olabilir, yetenekleri doğrultusunda çalışmalar yapabilir. Bisiklet, elektrikli scooter, otobüs, minibüs gibi ulaşım araçlarını kullanabilen ergen birey, çoğunlukla bakım verenin bilgisi dâhilinde kent içinde seyahat halinde olabilmektedir. Dolayısıyla kentsel hizmetlerin, ergen bireyleri, stres seviyesi, sağlıklı yaşam, sosyal etkinlikler, çalışma ortamları, ulaşım olanakları, kişisel gelişim gibi konularda destekleyici bir çalışma içinde olması ergen bireylerin gelişimini olumlu yönde etkileyecektir. Gelişimle birlikte hareket özgürlüğü artan ve bakım verene bağımlılığı azalan çocuğun, kentsel alan kullanımında gelişim özelliklerine bağlı olarak, yaşına göre evden uzaklaşabilme mesafeleri artmaktadır. Buna göre, çocuğun bağımsız hareket edebileceği mesafeler (UNICEF, 2018);

- 0-2 yaş arasındaki çocuk 50 metre (m) hareket ve sokak ölçęi kullanımı ile yürümeyi öğrenmektedir,
- 2-6 yaş arasındaki çocuk 200 m hareket mesafesi ile sokak ölçęinde bakım vereni gözetiminde destekli yürüme gerçekleştirir,
- 6-12 yaş arasındaki çocuk 400 m (5 dakikalık yürüme mesafesinde) bağımsız hareket mesafesinde yürüme (6-9 yaş) ve bisiklet kullanımı (9-12 yaş) ile mahalle ölçęini kullanabilmektedir,
- 12-18 yaş arasındaki çocuk 2000 metreye kadar şehir ölçęinde 5 dakikalık bisiklet sürme mesafesi ve 5 dakikalık otobüs mesafesinde hareket edebilir.

Çocuklar için evden oyun alanlarına yaya olarak ulaşma mesafeleri (Öymen Gür, 1996);

- 3-5 yaş çocuklar için 1-2 dakika,
- 6-11 yaş için 3-4 dakika,
- 12-15 yaş grubu için spor alanlarını da içeren oyun alanlarına 6-10 dakikalık bir yürüme mesafesidir.

Şekil 1'deki kent ölçęinde yaşa bağlı olarak çocuğun bağımsız hareket mesafesi, UNICEF (2018) ve Öymen Gür (1996)'dan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Çocuğun, yaşamakta olduğu konut (başlangıç noktası), merkez (M) olarak belirtilmiştir. Çocuğun yaşına göre uzaklaşabileceği mesafe (metre ve dakika olarak), kullanabileceği ulaşım aracı, hareket çapına bağlı olarak seyahat edebileceği kent ölçęi (sokak, mahalle, ilçe, kent) görselde aktarılmıştır.

Şekil 1. Kent Ölçeğinde Yaşa Bağlı Olarak Çocuğun Bağımsız Hareket Mesafesi

2.2.Çocuk Dostu Kent Çalışmaları

20. yüzyıldan itibaren, çocukların eğitime yönlendirilmesi, çocuk konusundaki araştırmaların artması, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, sanayi devrimi ve sürdürülebilir kalkınma kavramı gibi türlü unsurlar aracılığıyla toplumların çocuk ve çocukluk bilinci yükselmiştir. Ayrıca, çocuk temelli konular, türlü meslek disiplinlerinin odağı haline gelmeye başlamıştır. Kentsel konulardaki çalışma alanlarında da çocuklar için daha yaşanabilir kentler yaratma arayışına girilmiştir. Bu arayış günümüzde devam etmektedir.

Çocuklar için yaşanabilir bir kent oluşturma amacıyla çıkılan bu yolda, UNICEF'in *Çocuk Dostu Şehir* girişimiyle yankı yapan "çocuk-dostu" kent olgusuna UNICEF tarafından şöyle bir tanım getirilmiştir: "Çocukların haklarını uygulamaya kendini adanmış şehir ya da daha genel olarak yerel yönetim sistemidir. Çocuk dostu şehir, uygulamada çocukların haklarının politikalara, yasalara, programlara ve bütçelere yansımaları anlamına gelen, yerel seviyede Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin cisim bulmuş halidir.

Çocuk dostu şehir kavramı, Çocuk Dostu Şehir Girişimi altında ortaya çıkmış olan bir dizi deneyimin ışığında toplulukları ve yerel yönetim sistemlerini içermektedir” (UNICEF, 2019).

İlk çocuk dostu şehir “la citta dei bambini” olarak, 1991 yılında İtalya’da bulunan Fano şehri seçilmiştir. Burada çocukların yaşam kalitesini arttırmak için 1991’de Çocukların Şehri Laboratuvarı ve 1998’de Çocuk Evi açılmıştır. Böylece yerel yönetimlerin çocukları dinleyebileceği, çocukların haklarını elde edebileceği bir laboratuvar ve oyun oynayabilecekleri bir oyun evi kurulmuştur. Ayrıca 1999’da çocukların yerel yönetime katılması İtalya Kent Konseyi kararıyla resmileştirilmiştir. Okula Yalnız Başımıza Gidiyoruz projesiyle de çocukların okula ebeveynsiz, tek başına güvenli bir biçimde gidebilmelerine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Çakırer Özservet, 2014).

2.2.1 Çocuk Dostu Sokak

Çocukların sokakları ebeveynlerinden bağımsız olarak, özgürce kullanabilmeleri ve hareket edebilmeleri için sokaklara yönelik türlü fikirler geliştirilmiştir. İlk uygulaması 1960 yılında Hollanda’da yapılan sokak düzenleme sistemi olan Woonerf’e göre, sokaktaki taşıt trafiğinin yavaşlatılmasına olanak sağlayan trafik yavaşlatma stratejilerinin kullanıldığı, taşıt dominant görüntünün azaltıldığı, yaya dostu kent mobilyalarının kullanıldığı, çocukların oturabileceği, dinlenebileceği ve oyun oynayabileceği mekânları öncelikli kılan bir sokak anlayışıdır (Tandoğan, 2014).

Woonerf’e benzer bir kavram olarak, 1998’de Children’s Play Council tarafından İngiltere’de başlatılan Home Zone sokak tasarımı (Şekil 2), yaya kullanımına öncelik verilmiş konut alanları için geliştirilmiş bir kentsel tasarım kavramıdır. Sosyal etkileşimi arttıran, toplumsallık duygusunu geliştiren, daha kaliteli ve güvenli yapıyı çevreyi hedefleyen, oyun olanaklarını arttıran, estetik ve kimlikli sokaklardır. Sokak girişleri vurguludur, trafik yavaşlatma stratejileri uygulanır, sokağın kimliğine uygun kentsel donatılar tercih edilir, taşıtların konutlara çok yakın olmayacak biçimde bir peyzaj düzenlemesi mevcuttur. Kaldırım yüksekliği yoktur, öncelik taşıtların değil yayaların, mümkün olan yerlere ön bahçe, oyun ve etkinlik alanları tasarlanır, oturma mekânları özenli bir biçimde tasarlanır (Joseph Rowntree Foundation, 2007; akt. Tandoğan, 2014).

Şekil 2. Home Zone Sokak Tasarımı Örneği (Gateshead Council, 2005)

Victoria Walks Derneği, insanların sokaklarda her gün yürümesini özendirerek, mutlu, sağlıklı, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir topluluklar oluşturmayı amaçlayan bir dernektir. Derneğin yaklaşımına göre; sokağı çekici kılmak, estetik, güvenli, kullanışlı ve yaşanabilir bir biçimde tasarlamak, trafiği yavaşlatmak, komşularla sosyalleşmek, belediye ile birlikte çalışarak karar vericileri etkilemek gerekmektedir (Victoria Walks, 2019).

Kid Street Scan (Kiss 2.0), Hollanda’nın Delft kentinde düzenlenen Childstreet 2005 konferansında belirlenen çocuk dostu sokak ilkelerinden yola çıkılan puanlamaya dayalı anketle ölçülen çocuk dostu sokak değerlendirme anketidir. Bu ankette sokakları değerlendirmeye yarayan sokak güvenliği, yürüyebilme, bisiklet kullanabilme, sokağı tüm genişliği ile kullanabilme, eğlenebilme ve oynayabilme ölçütleri bulunmaktadır. Ebeveynleri, sokak sakinlerini, yerel yönetimi, plancıları ve tasarımcıları bir araya getirerek çocuklar için uygun koşulların nasıl yaratılacağına tartışılmasını özendirmeyi amaçlamaktadır (Baş, 2016).

Oyun sokaklarında ise çocukların güvenli ve özgürce oyun oynayabildiği sokaklar oluşturmak amacıyla belirli zaman aralıklarında konut, okul ya da uygun olan bölgelerdeki sokaklar, gönüllü yetişkinler gözetiminde trafiğe kapatılmaktadır. Hackney Oyun Derneği'nin ismini verdiği Hackney oyun sokağında, sokakların birkaç saatliğine trafiğe kapatılarak çocukların güven içinde oyun oynayacakları ve mahallelilerin bir araya gelip sosyalleşebilecekleri bir oyun etkinliği düzenlenmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Hackney Oyun Sokağı – Trafiğe Kapatılmış Bir Oyun Sokağı (Hackney Play Streets, 2019)

2.2.2 Çocuk ve Trafik Eğitimi

Yol güvenliği ve trafik konusunda çocukların eğitilmesi, kent içinde daha güvenli ulaşım sağlayabilmeleri için önemlidir. Çocukların hareketlerini kısıtlayan en önemli unsurların başında taşıt yolları gelmektedir. Güvenli bir erişim için çocuk trafik eğitim parkları, Kerbcraft yol güvenliği eğitimi ve yürüyen okul otobüsü gibi uygulamalar oluşturulmuştur.

Çocukların hem eğlenebilecekleri hem de trafik kurallarını öğrenebilecekleri bir eğitim alanı olarak Çocuk Trafik Eğitim Parkları öne çıkmaktadır. Çocuk Trafik Eğitim Parkları Yönetmeliği'ne (1998) göre çocuk trafik parkları, okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine trafik kurallarına uygun davranış kazandırılması, çocuklarda trafik kültürünün oluşturulması ve trafik kazalarının en aza indirilmesi amacıyla kurulmaktadır. Türkiye'de farklı örnekleri bulunan trafik eğitim parklarından biri olan Ankara Mamak Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu Çocuk Trafik Eğitim Parkı Şekil 4'te örnek olarak verilmiştir.

Şekil 4. Ankara Mamak Belediyesi Çocuk Trafik Eğitim Parkı (T.C. Mamak Belediyesi, 2023)

Kerbcraft Yol Güvenliği Uzmanları İçin Eğitim Kılavuzu (Kerbcraft: A handbook for road safety professional) İskoçya Glasgow'da yer alan Drumchapel'de kaza oranlarının yüksek olması nedeniyle yol güvenliği eğitimini temel alan bir rehber kitaptır. Kerbcraft eğitim programı tarafından gönüllü yetişkinler ve ebeveynler eğitim alarak, yayan olarak taşıt yollarını güvenli bir biçimde kullanabilmeleri amacıyla beş ve yedi yaşlarındaki çocuklara uygulamalı eğitim vermektedirler (Şekil 5-a).

Yürüyen Okul Otobüsü (Walking School Bus - WBS), Yeni Zelanda'daki Auckland şehrinde ortaya çıkan bir uygulamadır. Yapılar ve taşıtlarla sıkışmış kentte, güvenli ve mutlu bir çocukluğa karşı gelen unsurların barındırdığı tehlikelerden çocuğunu korumak isteyen ebeveynler, çocuklarını çoğunlukla araba ile taşımaktadırlar. Yürüyen Okul Otobüsü'nün asıl amacı, arabaya olan bağımlılığı kırmak, çocukların fiziksel etkinliklerini arttırmak ve trafik yoğunluğunu azaltıcı etkide bulunmaktır. Evi en uzakta olan çocuktan başlayarak, belirli bir güzergâh ve belirli duraklar üzerinden çocuklar yayan olarak, yetişkin gönüllülerin rehberliğinde sırayla toplanarak okula güvenli erişimleri sağlanır (Şekil 5-b).

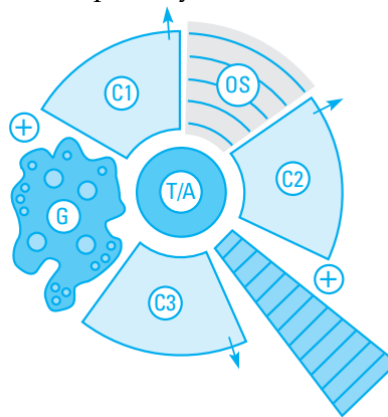
Şekil 5-a. Kerbcraft Yol Güvenliği Eğitimi (Thomson, 2008)

Şeki 5-b. Yürüyen Okul Otobüsü (Auckland Transport, 2023)

2.2.3 Okul Bahçeleri ve Eğitim Modelleri

Okul yapıları ve okul bahçeleri, okul çağında olan çocukların en çok zaman geçirdikleri alanlardır. Bu alanlar, çocuklara eğitim öğretim etkinliklerinin yanı sıra sosyalleşme, oyun oynama, spor yapma, deneysel çalışmalar, doğayla tanışma gibi türlü olanaklar da sunmaktadır. Alışılmışın dışında ve çocuk gelişimini destekleyici okul bahçeleri tasarımı, farklı eğitim modelleri ile çocuk üniversiteleri bulunmaktadır. 2006'da UNICEF'in yayınladığı Çocuk Dostu Okullar El Kitabı'ndaki (Child Friendly Schools Manuel) ölçütler; yapı, yönetim ofisleri, güvenli su, sağlığa uygunluk (hijyen), tuvaletler, renk, güvenlik, sağlık, kütüphane, peyzaj, güç (elektrik ya da alternatifleri) ve ışık, hava, toz, parlak ışık, yansıma, nem, ses ve kötü koku başlıkları altında ele alınmıştır. UNICEF (2006)'e göre çocuk dostu okulun kavramsal tasarımı dairesel bir şekle sahiptir (Şekil 6). Öğretmen ve yönetim alanı (T/A) odak noktada yer almaktadır. Hem öğrencilerden ayrı bir alanda hem de öğrencileri gözetebilecekleri bir konumda yer alırlar. Açık ve kapalı alanlar arasında doluluk-boşluk dengesi bulunmaktadır. Açık alanlar farklı etkinlikler barındırmaktadır (dans, spor, ekolojik bahçeler, rekreasyonel alanlar, açık hava sahnesi vb.), veranda, nişler, çatı katı oyun alanı, kapalı arka bahçeler gibi türlü açık alan tipleri konumlandırılabilir. Yapı tasarımı değişken/esnek alanlara sahiptir böylece bir alan birden çok etkinlik için değerlendirilebilir.

C1-C2-C3: Sınıflar, G: Bahçe, +: Orta alan, T/A: Öğretmen ve yönetim, OS: Açık alan/amfi

Şekil 6. Eğitim Tesisleri İçin Kavramsal Bir Mekânsal Düzenleme (UNICEF, 2006)

Alışılmış okul bahçe tasarımına farklı bir bakış açısı sunan deneysel okul bahçe tasarımlarından biri olan Japonya Tokyo'da bulunan Fuji Anaokulu (Fuji Kindergarten), çocukları gözlemleyen mimar Takaharu Tezuka tarafından çocukların açık alanda güven içinde ve özgürce koşup oynayabilecekleri şekilde

tasarlanmıştır. Ödül alan bu tasarımda yükseltilmiş, dairesel ahşap bir zemin ve bu zeminin içinden yükselen, korunmuş ağaçlar dikkat çekmektedir. Yapı, çocuklara sınırsız koşma olanağı tanımakla beraber, tırmanma, zıplama, kumla oynama, kayma ve yuvarlanma olanağı tanımaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Fuji Kindergarten (Lynch, 2017)

Bi Bir diğer deneysel okul bahçe tasarımı da İngiltere Londra’da yer alan Daubeney okuludur. Ödüllü bu tasarımda, çocuğa çevresini şekillendirme kontrolü veren ve esneklik sunan bir yaklaşım bulunmaktadır. Farklı yön ve kalınlıklardaki zemin çizgileri, yükseltilmiş tepe, taşınabilir ve hareketli zeminler, ekilebilen hareketli saksı adaları, gösteri sahnesi ve oturma alanları sunan, öğrencilerin yaratıcılıklarını destekleyen, esnek bir açık alan tasarlanmıştır (Landezine, 2023) (Şekil 8).

Şekil 8. Daubeney Deneysel Oyun Alanı (Landezine, 2023)

Dünyada birçok ülkede de görülen Waldorf, Montessori, Reggio Emilia, orman okulları gibi alternatif eğitim modelleri, kendi içinde farklılaşmakla beraber, ortak noktaları çocukların gelişimleri için açık alanları ve dış mekânları eğitime dâhil etmektedir. Çocukların erken yaşta doğa ile temas etmesinin önemini vurgulayan İskandinav öğrenimini temel alan (Grahn, 1996; Dietrich vd., 2007; O’Brien & Murray, 2007) Orman Okulu’nda, dersler açık havada, ateş yakma, ahşap oymacılığı, alet kullanımı gibi küçük görevler yoluyla işlenerek, çocukların güvenini ve benlik saygısını arttırmayı, kişisel, sosyal ve duygusal gelişimlerini beslemeye odaklanılmaktadır (O’Brien, 2009). Dış mekânla güçlü bir bağlantı ve uygulamalı öğrenme sağlayan Waldorf Okulu, çocukların sanat, müzik, bahçecilik (kompost, bitki yetiştirme vb.), yabancı diller gibi alanlarda imgelemine ve yaratıcılığını destekleyen çalışmaları içeren bir öğrenme biçimidir (Şekil 9) (Onlineanne, 2020).

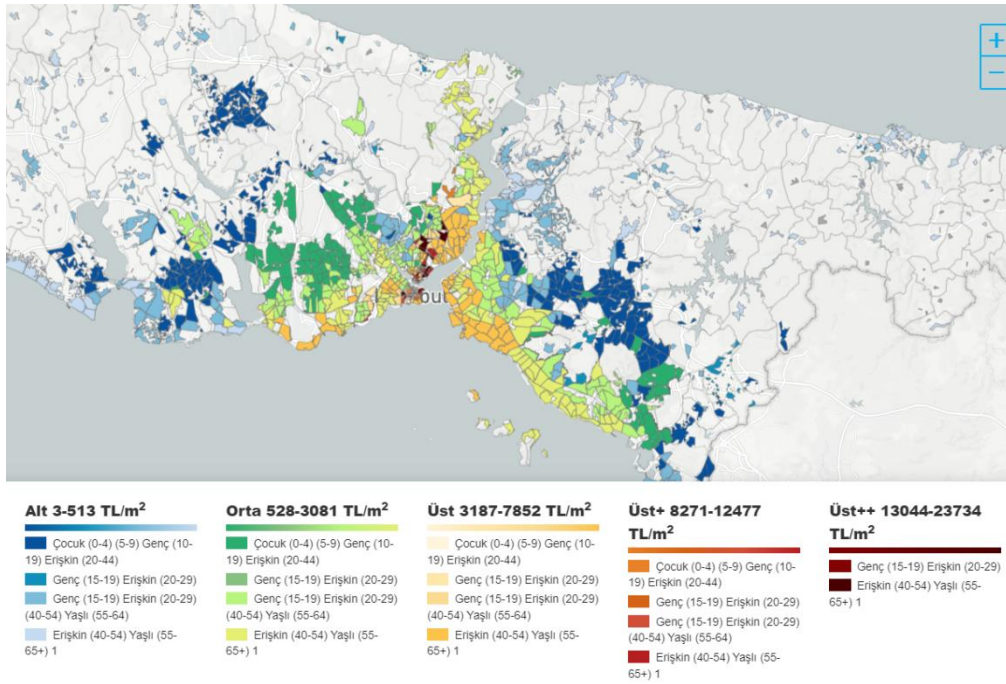
Şekil 9. Waldorf Okulunda Etkinlik (Küçükyaıcı, 2023)

Her çocuğun kendine özgü öğrenme biçimine uygun bir yaklaşım gösteren Montessori modeli (Lillard, 2013) açık havada öğrenmeyi önemser ve iç mekânı dışarıya ve dış mekânı içeriye getiren bir sistemle (Isaac, 2018) öğrenmeyi özendirir. Reggio Emilia eğitim modelinde ise üç eğitici vardır; öğretmen, çocuk

ve çocuğun dünyayla olan etkileşim biçimiyle birebir ilişkili (Strong-Wilson & Ellis, 2007) olan çevredir. Bunu desteklemek amacıyla okulun çevresinde “su oyunu için alanlar, tırmanma tepeleri, aileler tarafından dikilen ağaçlar, piknik masaları bulunmaktadır” (Bennett, 2001; akt. Aslan, 2005). Çocuk Üniversiteleri’nde çocukların “üniversite ile etkileşim içerisinde, yaparak, yaşayarak ve eğlenerek, bilimsel ve eleştirel düşünme, yaratıcı olma, yargılama, sorgulama, soru sorma, merak duyma, sorun çözme gibi temel yaşam becerilerini kazandırmak” amaçlanmaktadır (Ev Okulu Derneği, 2023).

2.2.4. Diğer Çalışmalar

Bernard van Leer Vakfı’nın mali destek verdiği TESEV’in Kadir Has Üniversitesi İstanbul Çalışmaları Merkezi ile işbirliği içerisinde sanal ortamda hazırlanan etkileşimli haritalar (Şekil 10), TÜİK’in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’nden alınan yaş grubu verilerine, sosyoekonomik göstergelere, çocuk merkezi, parklar, eğitim merkezleri, sağlık merkezleri vb. bilgilere ulaşılabilir kılınmaktadır. Erişilebilir bir veri sağlama hizmetiyle çocuk ve kent çalışmalarına altlık oluşturabilecek verimli bir haritalama çalışmasıdır.

Şekil 10. Etkileşimli Harita (Kent95, 2023)

Çocuk dostu kent kavramıyla yakından ilişkili bir başka kavram olan çocuk dostu turizm, Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC)’nin 2017 yılında başlattığı Çocuk Dostu Turizm Projesi ile ortaya çıkmış ve “çocukların her türlü şiddetten uzak, sağlıklı olabildikleri, oynayıp öğrenebildikleri ve güven içinde olabildikleri turistik ortamlardır” olarak tanımlanmıştır (ICC, 2020).

3.Yöntem

Çalışmanın ana gereçleri çocuk dostu kent kavramı altında çocuklar için daha yaşanabilir kentlerin planlanması ve tasarlanması için oluşturulmuş olan el kitapları / rehber kitaplardır. Bu çalışmada,

- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)’nin 2018 yılında ortaya koyduğu “Shaping Urbanization for Children”,
- Bernard van Leer Vakfı’nın 2018 yılında ortaya koyduğu “Kent95 Başlangıç Kiti”, “Space to Grow”, “Child-friendly Urban Design”, “Mix&Match: Tools to Design Urban Play”,
- Toronto Şehir Planlama Dairesi’nin (Toronto City Planning Division) 2017 yılında ortaya koyduğu “Growing Up: Planning for Children in New Vertical Communities”,
- KaBOOM! isimli Amerikalı kâr amacı gütmeyen kurumun 2016’da ortaya koyduğu “Play Everywhere Playbook” ve

- Global Designing Cities Initiative (GDCI) tarafından 2020’de ortaya konulan “Designing Streets for Kids Guide” adlı el kitapları irdelenmek ve derlenmek üzere ele alınmıştır.

Bu sekiz farklı el kitabında yer alan çocuk dostu kent ölçütleri irdelenmiş, irdelenen kent ölçütleri kent bütünü, mahalle ölçeği, sokak ölçeği, yapı ölçeği ve kentsel donatı elemanları ana başlıkları altında farklı kent ölçeklerine uygun olacak biçimde düzenlenmiştir. Ana başlıklar, UNICEF’in (2018) *Shaping Urbanization for Children* başlıklı el kitabında yer alan kentsel planlama ilkelerinin ana başlıklarından esinlenerek ve türetilerek oluşturulmuş, kent ölçeklerinin kapsamına göre biçimlendirilmiştir. Sonuç bölümünde planlama ve tasarım önerileri sunulmuştur.

4.Bulgular

Bu çalışmada, UNICEF, Bernard van Leer Vakfı, Toronto Şehir Planlama Dairesi, KaBOOM! ve GDCI tarafından ortaya konulan sekiz farklı rehber kitapta yer alan çocuk dostu kent ölçütleri ele alınmıştır. Bu ölçütler; kent bütünü, mahalle ölçeği, sokak ölçeği, yapı ölçeği ve kent bütünü olmak üzere beş ana başlık altında değerlendirilmiştir. Ayrıca; karar alma aşaması, planlama, tasarım, konut ve arazi kullanımı, kamusal hizmetler, kamusal açık ve yeşil alanlar, ulaşım ve erişim, su ve sağlıklama, gıda, atık döngüsü, enerji, veri ve bilgi iletişim teknolojisi (BİT), toplumsal dayanışma, oyuna ve harekete özendirme alt başlıklarının altında harmanlanarak derlenmiştir (Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5).

Tablo 1. Kent Bütününde Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri

KENT BÜTÜNÜ	
Karar Alma Aşaması ve Planlama	Şehir ve bölge planlamadan başlayarak, mahalle ölçeği, sokak ölçeği, yapı ölçeği, detay ölçeğine kadar farklı ölçeklerde çocuk dostu planlama ve tasarımı ele alınmalı ve hükümetler, belediyeler, planlamacılar, tasarımcılar, mühendisler ve diğer disiplinlerle birlikte çalışılmalıdır (GDCI, 2020).
	Karar alma ve planlama aşamasında özel paydaşlar, hükümetler, geliştiriciler, sivil toplum kuruluşları ve mahalle sakinleriyle başlayan aile ve çocuk dostu bir strateji izlenmeli, karar alma aşamasında çocuklar göz ardı edilmemeli, çocuk katılımı özendirilmelidir (Bernard van Leer, 2018c; 2018d).
	Cadde, sokak, meydan, otobüs durağı, bekleme alanları, mola noktaları, banklar vb. tüm kentsel alanlarda kentin tamamı bir oyun alanı olarak düşünölmelidir (Bernard van Leer, 2018a).
Konut ve Arazi Kullanımı	Çocuklu aileler için erişilebilir uygun fiyatlı konut olanakları sağlanmalı, aile dostu ve çocuklara duyarlı konutlar oluşturulmalı, bu konutların niceliği, kalitesi, yoğunluğu ve stokuna ilişkin veriler ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı haritalar üretmelidir (UNICEF, 2018).
	Güvenli, erişilebilir, açık alan ve rekreasyon olanaklarının en üst düzeye çıkarıldığı, yayılma, plansız yerleşim ve aşırı kalabalığın önlenebileceği, yeterli sayıda ve yaşanabilirlik değerlendirmesi ile uyumlu olan, toplu taşıma odaklı kentsel gelişme stratejileri geliştirilmelidir (UNICEF, 2018).
	Göçmenler, refakatsiz çocuklar, engelli bireye sahip haneler, büyük aileler gibi belirli gruplar için barınma politikaları kapsayıcı olmalıdır (UNICEF, 2018).
Kamusal Hizmetler	İhtiyaçlar temelinde şehir ve mahalle seviyesindeki kamu olanakları ölçölmeli, kamu olanaklarına dair miktar, kalite, yoğunluk gibi ayrıştırılmış veriler ve CBS tabanlı haritalar oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018). Şehir yönetimleri ve bölgeler arasında yüksek bir koordinasyon olmalıdır (Bernard van Leer, 2018b).
	Çocuklar ve aileleri için çocuk bakımı, okullar, güvenli alanlar, sağlık hizmetleri gibi kamu olanakları mümkün kılınmalıdır (UNICEF, 2018).

Tablo 1.'in Devamı	
Kamusal Açık ve Yeşil Alanlar	Şehri bütüncül bir biçimde kapsayan kamusal alanlar ve yeşil ağ planları oluşturulmalı, ekosistem değerlendirmesi yapılmalıdır (UNICEF, 2018).
	İklim değişikliğine sebep olan etmenlere karşı açık ve yeşil alan stratejileri geliştirilmelidir (UNICEF, 2018).
	Doğal öğeler temel alınarak oyun alanları ile yeşil alanları bütünleştiren park tasarımı yapılmalıdır (Bernard van Leer, 2018a)
	Yeşil alan, parklar, rekreasyon alanları, doğal alanlar, tarım alanları ve diğer korunan alanları sınırlayan imar planları oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Halka açık alanlar sağlamak için özel master planlar ve tahsis planları oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Yayalar için yürünebilir alanlar oluşturulmalı, hizmetler yürüme mesafesinde yer almalıdır (UNICEF, 2018). Kaliteli kamusal alana erişimi az olan mahallelerde, yaya-odaklı sokaklar ve çocukların oyun oynayacakları yerler oluşturulmalıdır (GDCl, 2020).
Ulaşım ve Erişim	Ağaçlık alanları arttırmanın ve hava kalitesini iyileştirmenin bir yolu olarak her doğan bebek için bir ağaç dikilebilir (Bernard van Leer, 2018a).
	Yürüme mesafesinde hizmetlere erişilebilmeli ve kompakt şehir gelişimini sağlayan bina yoğunlukları ve arazi kullanımı oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Herkes için sağlıklı, güvenli, eşit, etkin ve türlü ulaşım seçenekleri bulunmalıdır (UNICEF 2018). Güvenli ve bütünleşmiş ulaşım seçenekleri ile çocuk, aile ve bakım verenlerin gereksinimleri doğrultusunda önemli noktalara ve öncelikli hizmetlere erişim iyileştirilmelidir (GDCl, 2020).
	Temiz enerjili ulaşım araçları (GDCl, 2020), düşük trafik alanları, düşük emisyon bölgeleri, bisiklet yolları, yaya yolları ve toplu taşımaya ağırlık veren çalışmalar üzerinde durulmalıdır (UNICEF, 2018). Trafik sıkışıklığı, hava kirliliği, sera gazı etkisi, gürültü kirliliği ve karayolu trafiğini önlemek için sürdürülebilir ulaşım yönetimi planı geliştirilmelidir (GDCl, 2020).
	Çocuklar için yol güvenliğine ilişkin eylem planları oluşturulmalı, rahat ve erişilebilir duraklar ve araçlar geliştirilmelidir (UNICEF, 2018). Çocuk-odaklı güzergâhlar yapılmalı ve birbirine güvenli bir şekilde bağlanmalıdır (City of Toronto, 2020).
	Yaya ağları, yayalara ait altyapı, yaya-odaklı kavşaklar, kaldırımlar tasarlanarak motorlu taşıtlara maruz kalma durumu en aza indirilmeli, yaya erişimi ve bağlantılılığı arttırılmalıdır (Bernard van Leer, 2018c; 2018d; City of Toronto, 2020).
Su ve Sağlıkla ma Sistemi	Küçük çocuklara ve ailelere hitap eden, güvenli tesisleri olan şehir çapında bisiklet yol ağı oluşturulmalıdır (GDCl, 2020). Bisiklet yolları, güvenli rotalara ve çocuk-odaklı güzergâhlar ağına bağlanmalı, araç şeritleri ve park yerlerinden güvenli bir biçimde ayrılmalıdır (Bernard van Leer, 2018a; 2018c; 2018d; City of Toronto, 2020).
	Su ve sağlıkla ma sistemi için şehir planlaması, ulaşım politikası, çevre politikası, enerji politikası, halk sağlığı politikası gibi tüm ilgili politikalar eş güdümlü çalışmalıdır (UNICEF, 2018).
	Çocuklar, aileleri ve ekolojik çevre için su, sanitasyon ve tesisata güvenli ve uygun fiyatlı erişim olmalı, tüketim ve kaynak kaybı azaltılmalı, tatlı suyu uygun duruma getiren, atık suyun yeniden kullanılmasına, geri dönüştürülmesine, yağmur suyunun tutulması ve tamponlanmasına odaklanan araçlar geliştirilmelidir (UNICEF, 2018).
	Göller, nehirler, sulak alanlar ve yeşil alanlar korunmalıdır (UNICEF, 2018).
	Şehir-bölge çapında tarım planı olmalıdır (UNICEF, 2018).
	Değişkenlere karşı kentsel gıda sistemi dayanıklılık planı geliştirilmelidir (UNICEF, 2018).
Gıda Sistemleri	Tarım arazilerini ve doğal kaynakları koruyan, gıda ve beslenme ortamlarının tüketiciye yakınlığını düzenleyen imar planları olmalıdır (UNICEF, 2018).
	Kentsel alanlarda kullanılmayan açık ve yeşil alanların kullanım kolaylığını sağlayan, gıda çöllerini ve gıda erişim noktalarını değerlendiren arazi kullanım standartları geliştirilmelidir (UNICEF, 2018).
	Aile, halk bahçeciliği gibi bahçecilik yaygınlaştırılarak çiftlikten-sofraya bağlantısı kısaltılmalı, kent-kır bağlantısı güçlendirilmelidir (UNICEF, 2018).
	Bina sahipleri, binanın çatısı ve diğer kısımları ile altyapıyı kentsel tarım amacıyla kullanmaları özendirilmelidir (UNICEF, 2018).
	Hazır yemek ve abur cubur satış yerlerinin yoğunluğu ve dağılımı kontrol edilerek tüketiciler, sağlıklı gıdaya yönlendirilmelidir (UNICEF, 2018).
	Düşük gelirli bölgelerde, okul bölgelerinde sağlıklı ve besleyici gıda yelpazesine sahip gıda kamyonları, çiftçi pazarları ve süpermarketler bulunmalı ve bunları özendirici çalışmalar olmalıdır (UNICEF, 2018).
Sağlıklı gıda ortamları oluşturmaktan sorumlu kamu gıda ajansı kurulmalıdır (UNICEF, 2018).	

Tablo 1.'in Devamı	
Atık Döngü Sistemleri	Atıkları toplamak, ayırmak ve geri dönüştürmek için yeterli bertaraf yerleri planlanmalı, gereksinimleri karşılayan arazi kullanım ve imar planları oluşturulmalı, belediye katı atık yönetimi sürdürülebilir olmalıdır (UNICEF, 2018).
	Gübreleme tesisleri planlanmalıdır (UNICEF, 2018).
	Atıklar için taşınabilir, hareketli toplama noktaları oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Değerli malların ve e-atığın geri ve ileri dönüşümü ve onarılması için alanlar oluşturulmalı, vergi muafiyeti sağlanmalıdır (UNICEF, 2018).
	Türlü toplumsal etkinlikler ile toplum atık toplamaya ve ayırmaya özendirilmeli, mahallelerde toplum öncülüğünde atık yönetimi planlanmalıdır (UNICEF, 2018).
	Atık alanlar çevrelenmeli, kirliliğin kontrol altına alınmasını sağlayan uygulamalar gerçekleştirilmelidir (UNICEF, 2018).
Enerji Ağı	Çocukların çöp toplaması yasaklanarak çocuk işçiliğinin önüne geçilmeli ve çocuklar korunmalıdır (UNICEF, 2018).
	Atıktan enerjiye dönüşüm desteklenmelidir (UNICEF, 2018).
	Yer altı hatlarına öncelik veren altyapı planları oluşturulmalı, temiz enerji altyapısı ve şebekeleri oluşturulmalı, temiz enerji üretimi için alanlar belirlenmelidir (UNICEF, 2018).
	Kentsel yeşil alanları karbon yutağı olarak değerlendiren imar planları geliştirilmelidir (UNICEF, 2018).
Veri ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Ağı	Hava kirliliğini azaltan ve temiz ulaşım olanağı tanıyan, halka açık alanlarda ücretsiz aydınlatma sağlayan bir mahalle enerji ve temiz hava planı oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018). Hamileler, çocuklar ve bakım verenlerin sık zaman geçirdiği bölgelerin hava kalitesinin artırılması yönünde hedefli iyileştirmeler yapılmalıdır (Bernard van Leer, 2018a).
	CBS tabanlı haritalama ve uygulamalar tapu ve imar bilgilerinde kullanılmalıdır ve akıllı telefonlar ve diğer cihazlarla halk, resmi verileri destekleyebilmelidir. Bu veri ve BİT ağı sayesinde çocuklarla ilgili veriler toplanmalı ve ölçülmelidir (UNICEF, 2018).
	Akıllı Şehirler gibi şehirleşme sistemlerinde inşaat projeleriyle eş güdümlü çalışan akıllı altyapı planı oluşturulmalı, iklim ve afet risk planlamasında veri ve BİT bilgisi şehir planlaması ve yönetimi yapılmalıdır (UNICEF, 2018).
	Halk ile etkileşimli açık ve erişilebilir veri panoları ve gözlemleri oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).

Tablo 2. Mahalle Ölçeğinde Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri

MAHALLE ÖLÇEĞİ	
Planlama - Tasarım	Sağlık-bakım hizmetleri, eğitim olanakları, oyun alanları, gıda-su sistemi gibi hizmetlerin yakında ve erişilebilir olabileceği, bakım verenin kent içindeki seyahat süresini kısaltan, çocukların ve bakım verenlerinin oyun alanlarına kolaylıkla ulaşabildiği mahalleler planlanmalıdır (Bernard van Leer, 2018a; 2018b, City of Toronto, 2020).
	Oyun alanları, gençlik merkezleri, güvenli alanlar, okullar, kreşler, kütüphaneler, parklar, ulaşım ve erişim vb. gereksinim duyulan hizmetler-tesisler doğrultusunda ve özel taleplere yanıt verebilen konut planları oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
Kamusal Hizmetler	Çocukların oynayabilecekleri, sosyal ve kültürel etkinlikleri gerçekleştirebilecekleri, toplumun sağlık ve beslenme gibi konularda bilgi ve görüş paylaşmak için bir araya gelebileceği kent merkezleri oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Bakım verenlerin çalışırken çocuklarını güvenle emanet edebileceği çocuk bakım merkezleri oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Akıllı mahalle kapsamında halka açık erişim noktalarında (okullar, toplum merkezleri, sağlık tesisleri, kütüphaneler, otobüsler vb.) internete ve halka açık bilgiye ücretsiz, güvenilir ve kolay erişim olanağı sağlanmalı; bu noktaların sayısı ve kapsamı artırılmalıdır (UNICEF, 2018).

Tablo 2'nin Devamı	
Kamusal Alanlar	<p>Çok işlevli alan kullanımıyla mahallede bulunan kamusal alanlara birden fazla işlev tanımlanmalı ve esnek kullanım sağlanmalıdır. Böylece okul bahçelerinin okul saatleri dışında ya da otoparkların araç yoğunluğunun az olduğu saatlerde kullanılması gibi mahalle içindeki kamusal alanları belli saatlerde oyun ve etkinlik alanları olarak kullanmak olası olmalıdır (Bernard van Leer, 2018c; 2018d; City of Toronto, 2020).</p>
	<p>Birden fazla konuta hizmet veren "oyun bölgesi" kurularak ortak oyun alanları oluşturulmalıdır. Bu oyun alanları araç trafiğinden uzak, bakım verenlerin oturmasına, toplanmasına ve çocukları gözetlemesine izin veren, güneş-gölge dengesinin kurulduğu ve çocukların yola kaçmasını önleyen engellerin bulunduğu güvenli alanlar olmalıdır. Çocukların keşfetmesini, merak etmesini, kirlenmesini, doğayı tanımmasını, risk almasını olası kılmalıdır (KaBOOM!, 2016; Bernard van Leer, 2018b; 2018c; 2018d; City of Toronto, 2020).</p>
	<p>Her mevsim ve her saatte oynamaya uygun olan kaliteli mekânlar tasarlanmalıdır. Bu mekânlar güvenli, eğlenmeyi ve öğrenmeyi özendiren, imgelem yeteneğini geliştirmeye olanak sağlayan alanlar olmalıdır (City of Toronto, 2020).</p>
	<p>Kamusal alanlarda güvenli, mahremiyet sağlayan, temiz ve sağlıklı, kullanışlı emzirme odaları – alanları, çocuk bakım odaları ve tuvaletler bulunmalıdır (Bernard van Leer, 2018a).</p>
	<p>Güvenli kamusal alanlar yaratmak için sokağa, caddeye, meydana vb. kamusal alanlara bakan geniş pencereler, vitrinler, oturma elemanları vb. ile buraları seyreden göz sayısını arttırarak sokakta "güvenli" hissiyatı oluşturulmalıdır (Bernard van Leer, 2018a; City of Toronto, 2020).</p>
Ulaşım ve Erişim	<p>Çocuk odaklı güvenlik, erişimi ve güvenliği sağlamak amaçlı normlar ve standartlar oluşturulmalı, gölge alanlar, tuvalet olanakları, oturma alanları, çeşme, kablosuz bağlantı alanı (Wi-Fi) gibi konfor alanları oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).</p>
	<p>Mahallelerdeki etkin ulaşım yolları, toplu taşıma, özel araç ve park düzenlemeleri için şehir çapında bütüncül stratejiler geliştirilmelidir (UNICEF, 2018).</p>
	<p>Okul otobüs durakları, iş yerleri ve yerleşim alanları gibi çocukların yoğun olarak kullandığı alanlar yürünebilir olmalı, çocuklar için etkin ulaşımını (yürüyüş yolları, bisiklet yolları vb.) destekleyen çalışmalar özendirilmelidir (UNICEF, 2018).</p>
	<p>Bağımsız ve özgür harekete olanak tanıyan çocuk rotaları / çocuk güzergâhları oluşturulmalıdır. Bunun için okul, oyun alanı, park gibi çocukların sıklıkla kullandıkları yollar görsel ve fiziksel olarak birbirine bağlanabilir, oyun öğeleri ve renkler (kaldırım oyunları, dekoratif duvar vb.) ile işaretlenebilir, artık mekânlar ya da az kullanılan alanlar oyun alanına dönüştürülebilir, cep parklar oluşturulabilir (KaBOOM!, 2016; UNICEF, 2018; Bernard van Leer, 2018c; 2018d; City of Toronto, 2020).</p>
	<p>Çocuk güzergâhları güvenli, net ve anlaşılır olmalıdır (kavşaklar, tabelalar, bilgi panoları vb.). Bu güzergâhlarda varış noktaları, durma-dinlenme alanları, eğlenceli etkinlik noktaları tasarlanmalıdır ve kablosuz bağlantı alanı (Wi-Fi) sağlanmalıdır (GDCL, 2020; City of Toronto, 2020).</p>
Toplumsal Dayanışma	<p>Mahallelinin gıda üretim bilinci, sağlık ve zindeliği artıran, çocukların eğitim görebileceği ve mahalleli başını güçlendiren, mahallelilerin bir araya geldiği topluluk bahçeleri kurulmalıdır (Bernard van Leer, 2018c; 2018d; City of Toronto, 2020).</p>
	<p>Sosyal medya topluluğu kurarak, türlü internet ortamları ile mesajlaşma, alışveriş, takas yapılabilir ya da mahalleliler kendi aralarında etkinlikler düzenleyebilir, mahalle içinden dadı bulunabilir, toplu oyun ve eğlence düzenlenebilir, ödünç alma işlemleri gerçekleştirilebilir (Bernard van Leer, 2018c; 2018d). Küçük çocuklara bakım verenlerin yorgun ve yalnızlaşmış hissetme durumunda destek bulabilmek için mahalle içinde sosyal etkileşimi özendiren ve bağlantıları güçlendiren bir destek ağı kurulabilir (2018b).</p>
	<p>Farklı kuşakların bir araya gelebilmesi için toplanma alanları oluşturulmalıdır (KaBOOM!, 2016; City of Toronto, 2020).</p>
Gıda, Su ve Sağıklama	<p>Mahalle gıda ve beslenme planı hazırlanarak sağlıklı gıda ortamları sağlayan, sağlıksız gıda girişini kısıtlayan ya da kaldıran bir sistem oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).</p>
	<p>Mahalle gıda ağları kurularak toplumun önderliğinde kentsel tarım alanları, taze pazarlar, topluluk bahçeleri, gıda ortaklıkları ve halk restoranları oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).</p>
	<p>Mahalle su ve sağıklama planı oluşturulmalı, uygun mesafelerde erişim noktaları oluşturulmalı, güvenli, uygun fiyatlı ve sağlıklı olmalı, sel gibi afetlere karşı dayanıklılık sağlanmalı, yağmur suyu altyapısı ile bütünleşik su-sağıklama alt yapısı oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).</p>
Oyuna ve Harekete Özendirme	<p>Girişler, kaldırımlar, yaya yolları, sokaklar, kestirme yollar, bina cepheleri, sınırlar, tampon bölgeler gibi pek çok alanda yaratıcı oyun olanakları oluşturulup, bu olanakları birbirine bağlayan "mini oyun yolları" kurulabilir. Göbek, geniş orta kaldırım, trafik-yaya sığınma adaları gibi pek çok alan yeniden düzenlenerek oyun olanakları sunmalı, çocukları oyuna çağırmalı ve oynamaya özendirmelidir (KaBOOM!, 2016).</p>
	<p>Öykü anlatımı, konserler, spor-oyun yarışmaları gibi kamusal açık yeşil alanlarda çocuk odaklı etkinlikler düzenlenmelidir (UNICEF, 2018).</p>

Tablo 3. Sokak Ölçeğinde Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri

SOKAK ÖLÇEĞİ	
Planlama - Tasarım	<p>Sokaklarda temel gereksinimler karşılanmalı; temel güvenlik ve erişilebilirlik standartları sağlanmalı, güvenli altyapı ve önemli hizmetlere eşit erişim sağlanmalı, yaya yol ağı bütüncül ve kesintisiz bir biçimde oluşturulmalı, bisiklet yolları, toplu taşıma araçları gibi türlü ulaşım-erişim olanakları sunulmalıdır (GDCl, 2020).</p> <p>Temiz hava, doğaya erişim sağlayabilen güvenli, temiz mavi-yeşil altyapı ve fiziksel-sosyal etkinlik fırsatları sunulmalı, yeterli sayıda ve uygun konumlandırılmış kent donatı elemanı sokaklarda bulundurulmalıdır (GDCl, 2020).</p>
Kamusal Alanlar	<p>Geniş kaldırımların ve boşluk alanların bulunduğu sokaklarda/caddelerde bu alanlar yaya hareketini sınırlandırmadan oyun olanakları sunan alanlara dönüştürülmelidir (KaBOOM!, 2016; GDCl, 2020).</p> <p>Kamusal alanlarda "meydanda bir oyun gecesi" gibi çocukları özendirilen etkinlikler düzenlenmelidir (KaBOOM!, 2016).</p>
Ulaşım ve Erişim	<p>Çocuk güzergâhları oluşturulmalı; sokakta çocuklar kullanıcı olarak görülmeli, okul-konut bölgesi-çocuk oyun alanları gibi çocukların sıklıkla kullandığı alanlar başta olmak üzere bu sokaklarda kesintisiz/bağlantılı çocuk-yaya yolları oluşturulmalıdır. Stres kaynaklarının azaltıldığı, karşılıklı ilişkilerin desteklendiği, temel yaşam becerilerinin güçlendirildiği sağlıklı güzergâhlar oluşturulmalıdır. Çocuk güzergâhlarındaki araç park yerleri, kamusal alanlar, çıkmaz sokaklar oyun ve dinlenme fırsatları için yeniden değerlendirilmeli, kaldırım genişliği, döner kavşaklar, orta kaldırım ve göbekler çocuklar için güvenli, erişilebilir kılınmalı ve bu alanlarda oyun fırsatları oluşturulmalıdır. Uygun olan yerlerde araç trafiği kaldırılmalı, sınırlandırılmalı ya da yavaşlatılmalı, oyun sokakları oluşturulmalı, oyuncu sokak geçitleri ve kavşaklar oluşturulmalıdır. Uygun alanlarda renkli, çini desenli, oyuncu kaldırımlar bulunmalı, çocukların hayal gücü ve gelişimleri desteklenmeli, bu güzergâhlar üzerinde başarılı yönlendirici elemanlar bulunmalıdır. Dinlenme, gölge, sığınak, tuvalet, emzirme odası, çeşmeler gibi temel hizmetler sunulmalı, bebek arabaları rahat kullanılabilmesi, uygun alanlarda yenilebilir bitkiler yer almalıdır (KaBOOM!, 2016; Bernard van Leer, 2018a; 2018b; 2018c; 2018d; City of Toronto, 2020; GDCl, 2020).</p> <p>Güvenli hızlarla (10-30 km/s) ilerleyen toplu taşıma araçları ve yaya kullanımına açık ve kısıtlı özel araç erişimi olan sokaklar oluşturulmalı ve/veya düşük hızlarla hareket eden, çok düşük motorlu araç hacimlerine sahip ya da bisiklet odaklı araçların kullanabildiği "sessiz sokaklar" oluşturulmalıdır (GDCl, 2020).</p> <p>Bazı konut alanlarındaki araç yolu, belirli zamanlarda ya da sürekli olarak trafiğe kapatılarak oyun ve yaya odaklı olarak yeniden tasarlanarak mahallelinin de bir araya gelebileceği "ortak sokak" oluşturulmalı (KaBOOM!, 2016). Bu sayede ebeveynlerin güvenlik algısı artarak, çocukların oyun oynama, buluşma, sosyalleşme vb. fırsatları artar, aynı zamanda çocuklu ailelerin-komşuların kaynaşmasına, temiz hava solumaya olanak sağlar (Bernard van Leer, 2018a).</p> <p>Trafik güvenliğini sağlamak için görsel ve fiziksel olarak araç yolunun daraltılması, hız tümseklerinin kullanılması, hız azaltmaya yönelik düzenlemeler gibi trafik yavaşlatma çözümleri kullanılmalı ya da geçici süreyle sokaklar-caddeler trafiğe kapatılmalıdır (Bernard van Leer, 2018a; 2018c; 2018d).</p>

Tablo 4. Yapı Ölçeğinde Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri

YAPI ÖLÇEĞİ	
Planlama - Tasarım	Çocukların ve ailelerinin, çocuk odaklı erişilebilirlik sağlayan, yeterli konut ve güvenli arazi kullanımı hakkına sahip olabileceği standartlar oluşturulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Balkonlar, yangın çıkışları, merdivenler, merdiven korkuluğu gibi çocukların güvenliğini, korunmasını ve tahliyesini sağlayabilecek sağlamlıkta ve inşaat yöntemlerinin kullanıldığı biçimde yapının güvenliği sağlanmalıdır. Merdivenlerin basamak yüksekliği ve sayısı ile merdiven genişliği, asansörlerin varlığı, kapıların ve geçitlerin engelsiz olması, puset, bebek arabası ve tekerlekli sandalye gibi araçların kolaylıkla hareket etmesi ve erişimde sorun yaşamaması gibi pek çok açıdan yapılarda çocuk odaklı erişilebilirlik düşünülmelidir (UNICEF, 2018).
	Mekânların ve bina düzeninin görünürlüğü ve okunurluğu çocuklara uygun olmalıdır. Binalar modüler, esnek, çok işlevli olmalı ve ortak kullanım alanları (ders çalışmak, oyun oynamak vb. amaçlarla) barındırabilmelidir (UNICEF, 2018).
	Konutlar, okullar gibi çocukların daha sık kullandığı yapılarda altyapı ve bina norm ve standartları ile yapılar enerji verimli, yalıtımlı, yeşil enerjiye odaklanan, çatılarda, boş alanlarda ve bina yüzeylerinde bitkilendirmeye ve kentsel tarıma olanak veren biçimde planlanmalı-tasarlanmalıdır (UNICEF, 2018). Binaların çatıları oyun fırsatları için değerlendirilebilir (KaBOOM!, 2016).
	Çocuk bakım evleri, yaya, bisiklet ve toplu taşıma rotalarına, aynı zamanda okullar, parklar, rekreasyon alanlarına yakın olarak planlı bir biçimde konumlandırılmalıdır (City of Toronto, 2020).
	Eğitim saatleri dışında da eğitim yapılarının bahçeleri kullanılabilir, gelecekteki değişikliklere izin veren esnek bina biçimleri kullanılmalıdır (City of Toronto, 2020).
Kamusal Hizmetler ve Ulaşım ve Erişim	Binadaki çocuklar için çocuk bakımı, oyun alanı, okul, öğrenme odası, tuvaletler gibi çoğunlukla zemin katlarda toplu olanaklar sunulmalıdır (UNICEF, 2018).
	Kütüphaneler, toplum merkezleri, resmi daireler gibi alanlarda çocukların bir araya gelebileceği, sosyalleşebileceği, oyun olanakları ve eğlenceli deneyimler sunan mekânlar yaratılmalıdır (KaBOOM!, 2016).
	Çocuk bakım evleri, giriş katta yer almalı, çocuklara en az 2.8m ² kapalı alan ve 5.6m ² engelsiz açık alan sunabilmeli, iç mekâna doğrudan erişim sağlanabilmeli, trafik-taşıt alanlarından uzakta konumlandırılmalı, gün ışığından en üst düzeyde faydalanmalı, gölge ve rüzgâr etkilerinden korunmalı, rekreasyon ve park alanlarına yakın konumlandırılmalıdır (City of Toronto, 2020).
Okullar ana toplu taşıma güzergâhlarına yakın olmalı, parklar, çocuk bakım merkezleri gibi kamusal hizmetlerle birlikte planlanmalıdır (City of Toronto, 2020).	
Kamusal Alanlar	Her konut birimi güvenli bir biçimde kamusal açık-yeşil alanlara doğrudan erişim sağlayabilmelidir (UNICEF, 2018).
	Bina avluları çocuk odaklı düşünülmeli, oyun ve eğlenceli aktivite alanlarına dönüştürülebilmelidir (KaBOOM!, 2016).
	Kullanılmayan ya da atıl kalmış altyapılar; hobi bahçeleri, küçük parklar ya da doğal oyun alanlarına dönüştürülmelidir (Bernard van Leer, 2018a). Daha kaliteli kullanım için geri kazandırılmalı ve yeniden kullanılmalıdır (KaBOOM!, 2016). Bu alanlar ve bina cepheleri boyama, duvar resimleri gibi yaratıcı ve eğlenceli görünümle çekici alanlara dönüştürülmelidir (KaBOOM!, 2016; GDCI, 2020).
Yapılar arasındaki kestirme yollar-sokaklar ışık, boyama, oyun elemanları gibi unsurlarla etkinleştirilebilir, varış yerlerine oyuncu, çekici ve güvenli olanaklar sunabilir, trafiğe geçici-kalıcı olarak kapatılıp, mahalleye hizmet eden ve mini-oyun alanları haline gelebilen mekânlara dönüştürülebilir (KaBOOM!, 2016).	
Gıda ve Su	Yapılardaki her bir birim için içme suyuna, sağıklama, elektriğe güvenli erişim sağlanmalı ve pişirme cihazları, doğal havalandırma, doğal ışığa erişim bulunmalıdır (UNICEF, 2018).
	Binaların çatıları kentsel tarım yapmak için değerlendirilmelidir (UNICEF, 2018).

Tablo 5. Kentsel Donatı Elemanlarında Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri

KENTSEL DONATI ELEMANLARI	
Planlama - Tasarım	Kentsel donatı elemanlarına yönelik olarak normlar ve standartlar oluşturulmalıdır. Çocuk odaklı erişilebilirlik sağlanmalı, güvenli, sağlıklı ve konforlu olmalıdır (UNICEF, 2018).
	Kent mobilyaları çocukların göz hizasında yerleştirilmelidir (KaBOOM!, 2016).
	Oyuncu sokak donatılarının varlığı çocukların sokakta öğrenmesini ve oynamasını özendirilebilir. Kent donatıları aynı zamanda çocuğu gözlemlemeyi kolaylaştırmaktadır. Diğer çocuklar ve komşular ile iletişimin artmasına yardımcı olup sosyalleşmelerini destekleyebilmektedir. Bu nedenle mahallelerde kent donatıları kullanılmalı ve bazı donatılar ise oyuncu-eğlenceli olarak tasarlanmalıdır (Bernard van Leer, 2018c; 2018d).
Kamusal Alanlar	Bir ağaç, parktaki bir sanat eseri, kaldırım üzerindeki nesnelere gibi sokaktaki herhangi bir nesne, üzerine tırmanma öğesi haline gelebilir. Bu çocukların hareket etmesini ve gelişimlerini destekleyen, odaklanma, planlama gibi becerilerini geliştiren birer nesne haline alır. Bu nedenle tırmanılabilir nesnelere kent donatılarının bir özelliği olarak düşünülerek tasarlanmalıdır (Bernard van Leer, 2018c; 2018d).
	Kamusal açık ve yeşil alanlarda hareket edebilen, açılır-kapanır oyun elemanları ya da bisiklet/otomobil yardımıyla çekilebilen, taşınabilen oyun elemanları ile geçici ya da düzenli olarak çocuk odaklı etkinlikler düzenlenebilir (KaBOOM!, 2016; Bernard van Leer, 2018a).
	Sokak duvarlarına, yaya geçitlerine, kavşaklara, orta kaldırımlara, toplu taşıma duraklarına vb. alanlara duvar resimleri, tebeşir boyamaları, sanat eserleri, yerleştirme sanatı, renkler, dokular ve oyun olanakları ekleyerek çocukların imgelemelerinin gelişmesi, öğrenmeleri ve esinlenmeleri amacıyla özendirilmesi için olanaklar sunulabilir, bu alanlara her yaşta çocuğun sınıf çalışmalarının değerlendirildiği alanlar olarak da kullanılabilir (GDCl, KaBOOM!, 2016, Bernard van Leer, 2018a; 2018c; 2018d).
Ulaşım ve Erişim	Kaldırımı yoldan ayıran alanlar bitkilendirilebilir. Bu alanlar, kent donatısı kullanılarak oyun olanaklarına dâhil edilebilir. Kaldırım kenarlarındaki otopark alanları eğlenceli oyun alanlarına dönüştürülebilir (KaBOOM!, 2016).
	Koridorlar, merdivenler, yürüyen merdivenler, duraklar gibi ortamlara ses sistemleri eklenerek eğlenceli ses ya da müzikler ile eğlenceli olanaklar oluşturulabilir (KaBOOM!, 2016).
	Bebek arabaları ve tekerlekli sandalyelerin erişimi için asansörler, yürüyen merdivenler, engelsiz ve uygun genişlikte yaya alanları ve döşemeler olmalıdır. Oturma yerleri, çeşme, tuvalet, duraklar ve etkin ulaşımı destekleyen altyapı olmalıdır. Yürümeyi destekleyen düşük hızlı alanlar oluşturulmalı ve bu alanlarla bütünleşik oyun, sanat, ücretsiz internet erişimi gibi hizmetler sunulmalı ve çok işlevli alanlar olarak gece ve gündüz kullanımı uygun kılınmalıdır. Çocuk odaklı tabelalar ile görünürlük artırılmalıdır (UNICEF, 2018).
Atık Döngü	Daha güvenli yaya geçitleri oluşturmak için yaya geçitleri renklendirilebilir, hız tümsekleri gibi tasarım dokunuşlarında bulunulabilir (Bernard van Leer, 2018a). Erişilebilirliğin artırılması için yaya rampaları ya da yükseltilmiş geçitler sağlanabilir (GDCl, 2020).
	Çocukları harekete yönelten, yol gösterici, bilgilendirici işaretler kullanılmalıdır (KaBOOM!, 2016).
	Otobüs vb. toplu taşıma durakları, buralardaki reklam alanları, oturma ve aydınlatma unsurları bekleme anında çocukların vakit geçirebilecekleri biçimde tasarlanmalıdır. Duvarlara-yapıya gömülü çocuk kitapları, sanat-duvar resimleri, eğlenceli yer döşemesi, eğlenceli oturma elemanları, mesajlar, öyküler gibi unsurlarla oyun ve öğrenme olanakları yaratılabilir (KaBOOM!, 2016; Bernard van Leer, 2018a; GDCl, 2020).
Atık Döngü	Aydınlatma günün her saatinde güvenli yürüyüş sağlamak amacıyla kullanılabilmesi gibi farklı ışıklandırmalar ile mahallelerde ve çocuk güzergâhlarına özel ortamlar oluşturulmasına yardımcı olabilir. Bu hem erişilebilirliği ve güvenliği arttırmayı hem de gece ve gündüz hoş bir güzergâh oluşturulmasını sağlar. Bu nedenle sokak aydınlatmaları uygun yerlerde kullanılmalı ve iyileştirilmelidir (Bernard van Leer, 2018c; 2018d; GDCl, 2020).
	Eski kapılar, katlanır sandalyeler, eski donatılar, kullanılmayan eşyalar, borular gibi kullanım dışı unsurlar, çocukların iletişimini, işbirliğini, eleştirel düşünme becerisini, yaratıcılığı destekleyen oyun malzemelerine dönüştürerek güçlü bir oyun ortamı yaratılmasını sağlar. Yönlendirilmemiş oyunu özendirilmesi nedeniyle eski/kullanılmayan malzemelerle hurdalık oyun alanları oluşturulabilir (Bernard van Leer, 2018c; 2018d).

5.Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın bu kısmında çalışmanın sonucuna ve önerilerine yönelik bilgiler yer almaktadır.

5.1. Sonuç

Çocuklar için yaşanılabilir kentlerin aynı zamanda tüm insanlara hizmet eden kentler olacağı öngörülmektedir. İlk hedefi insana hizmet etmek olan kentler asıl amacından uzaklaşarak taşıt odaklı, sağlıksız, yetersiz ve yaşanılması zor hale dönüşmektedir. Ancak sağlıklı ve güçlü eril kişinin baş edebileceği bu özellikler, özel gereksinim sahibi ve hassas (yaşlı, hasta, çocuk, hamile, engelli vb.) bireyler için yaşanılması zor kentsel deneyimler ortaya koymaktadır. Çocuk dostu kentlerde, her şeyden önce çocuk gönenç olabilmeli, kentsel yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyeti yüksek olmalıdır. Bunun için, çocuğun hayatını sürdürme ve temel gereksinimlerinin karşılanması kaygısı ortadan kalkmış olmalı, temel hak ve özgürlüklerine kavuşmuş olmalıdır. Yanı sıra, sürdürülebilir kalkınma tanımında da belirtildiği üzere gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeden bugünkü gereksinimleri karşılayabilmek için kentsel planlama ve tasarımda peyzaj şehirciliği yaklaşımı ön plana konulmalı, kentler doğayla birlikte çalışmalıdır. Bununla beraber, çocuğu kentsel yaşama dâhil eden bir bakış açısıyla, çocuğun iyi olma halini gözeten, çocuk gelişimini destekleyen ve gelecek kuşakları da düşünerek tasarlanan kentlerin, çocuklar için daha yaşanılır kent deneyimleri sunacağı öngörülmektedir.

Çocuğun kentle olan ilişkisini güvenlik, eğitim, rengârenk alanlar ve oyun üzerinden tanımlamak, çocuk odaklı kent yaklaşımını eksik bırakacaktır. Kentler bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Çocuğun kent içindeki dolaşımı, ulaşım ve erişim olanakları, çocuğa yönelik kentsel hizmetler, kamusal açık ve yeşil alanlar, atık döngüsü, gıda, su, sağliqlama, enerji, veri, BİT ağı, kimlik, aidiyetlik hissi, mekân algısı, ergonomi, katılımcılık gibi pek çok açıdan kentler değerlendirilmelidir. Temiz hava ve suya sahip, sağlıklı, temiz enerji kaynakları kullanan, ekolojik döngüyü, iklimi, habitatı, doğal yaşamı koruyan, kaliteli yaşam sunan özelliklere sahip olabilmelidir.

Çocuklar için daha yaşanabilir kentler oluşturabilmek amacıyla araştırma bulgularına ek olarak aşağıda bazı planlama ve tasarım önerilerine yer verilmiştir.

5.2.Öneriler

Çalışmanın bu kısmında çalışmanın sonucunda geliştirilen planlama ve tasarım önerilerine yönelik bilgiler yer almaktadır.

5.2.1. Planlama Önerileri

- Ekolojik odaklı, yaşanabilir ve sağlıklı kentler için peyzajın yapı, geçirimli yüzey, erozyon, yüzey drenajı, taşkın alanları, kentsel ısı ada etkisi ve değişim analizleri yapılarak mevcut durum değerlendirilmelidir.
- Taban suyunu besleyen ve su döngüsünün devamlılığını sağlayan geçirimli yüzeyler, kentin doğal ve yapay su sistemleri korunarak geliştirilmelidir.
- Olası erozyon alanlarının toprağın korunması, taşkın alanlarının olası afet etkilerinin azaltılması ve kentte ısıl etkinin azaltılması için bu alanların açık-yeşil sisteme dâhil edilmesi gerekmektedir.
- Kentsel açık-yeşil alanların miktar ve dağılımı kentin nüfus ve yapısal yoğunluğu ile doğru orantılı olmalıdır. Benzer olarak, çocuk nüfusuna ve sosyo-ekonomik duruma bağlı olarak yerleşim alanları, eğitim yapıları, sağlık kurumları, etkinlik yapıları, eğlence ve rekreasyon vb. planlanmalı ve açık-yeşil alan ile oyun alanlarının varlığı, dağılımı ve yaya egemen kent deneyimi dikkate alınmalıdır.
- Rüzgâr koridorları, akarsu koridorları gibi iklim koruyucu ekolojik koridorlar ile yeşil kuşak-yeşil cadde-yeşil yol gibi süreklilik sağlayan yeşil ağ sistemi oluşturulmalıdır.
- Herkes için erişilebilir, eşit ve çevreci bir ulaşım için toplu taşıma ulaşım ağı, yaya ağı, bisiklet ağı gibi yapay koridorlar, yenilenebilir enerjiden yararlanmalı ve yeşil alanlarla bütünleşik çalışmalıdır.
- Yedi gün, yirmi dört saat ve dört mevsim boyunca etkinlik içeren, erişilebilir, güvenli, yaya-odaklı kaliteli kentsel alanlar oluşturulmalıdır.

- Mekânsal çalışmalarda, yerleşim alanlarındaki çocuklarla ilgili demografik, sosyo-ekonomik vb. verilere doğru, hızlı ve herkese açık bir erişim amacıyla etkileşimli haritalar gibi türlü haritalama yöntemleri ve sayısal verilerden yararlanılabilmelidir.
- Milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar vb. korunan alanlar ile kent ormanları ve rekreasyon alanları, çocukların doğayla etkileşime geçebilmesi için kentle bütünleştirilmeli, türlü ulaşım olanaklarıyla erişim kolaylaştırılmalıdır. Bu tip alanlarda, çocuklara yönelik eğlence, öğrenme ve spor etkinlikleri düzenlenmelidir.
- Çocukların imgeleme gücünü, merakını ve keşfetme duygusunu besleyen, öğrenmeyi özendirilen tematik bahçeler ve bilim merkezleri, çocuk kütüphaneleri, çocuk müzeleri, çocuk turistik mekânları, botanik bahçeleri, oyun evleri vb. etkinlik alanlarına kentlerde yer verilmelidir.
- Tarihi yapılar ve alanların korunduğu, yeşil sistemi dâhil eden ya da tematik yapılanmaya yer veren masalsı kent kurguları çocuklar ve turistler için ilgi çekici mekânlar olacaktır.
- Mahalle ölçeğinde çocukların gündelik kullanımındaki konut, eğitim ve oyun alanları arasında güçlü çocuk dostu ulaşım sistemi kurgulanmalıdır. Mahalle içinde çocukların güvenli ve bağımsız erişimi için üzerinde durakları, dinlenme-eğlenme noktaları, oyun olanakları bulunan çocuk güzergâhları oluşturulmalıdır.
- Mahalle kültürü yaşatılmalı, aidiyetlik duygusu, sosyal etkileşim artırılmalı, suç oranı azaltılmalı, yaşlılarla çocukların bir araya gelebilmesi için sokaklarda çocuk oyunları düzenlenmeli, mahalle eğlenceleri düzenlenmeli, mahalle sorunlarının tartışıldığı bir ortamda toplanılmalı, mahallelilerin ekip-biçme alanı (bostan, hobi bahçeleri) gibi türlü etkinlik ve ortamlar oluşturulmalıdır.
- Yapıların yüzeyleri, çatıları ve açık alanları yağmur bahçeleri, dikey bahçe, çatı bahçeleri gibi kullanımlar için değerlendirilebilir.
- Çocuk Üniversitesi, orman okulları vb. çocukların ekolojik okuryazarlıklarını ve bilincini arttıran eğitim biçimlerine yer verilmelidir.
- Yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, sığınmacı kampları gibi korunmaya muhtaç çocukların yaşadığı alanlar, çocukların gelişimsel, psikolojik ve ruhsal gereksinimlerini destekleyecek biçimde düzenlenmelidir.

5.2.2.Tasarım Önerileri

- Kentin çocuk oyun alanları gibi bazı alanlarında değil, her yerde (kaldırımında, duvarlarda, durakta, otobüste, sınır elemanlarında, reklam panolarında, aydınlatma elemanlarında vb.) çocuklar için yaratıcı oyun olanakları tasarlanmalıdır. Oyun olanakları ve etkinlikler her mevsim ve her saatte erişilebilir olmalıdır.
- Yaşla beraber değişen bağımsız hareket alanına bağlı olarak çocukların akranlarıyla ve mahalleliyle bir araya gelerek sosyalleşebilecekleri ortak alanlar ve etkinlikler tasarlanmalıdır.
- Çocuk oyun alanları ve oyun elemanları her yaşta çocuğun gereksinimlerine uygun biçimde tasarlanmalıdır.
- Oyun alanları, parklar gibi açık alanlarda, çocukları gözlemleyen bakım verenler için oturma elemanları konulmalı ve uygun görüş açısında tasarlanmalıdır. Bu alanlarda emzirme odaları, bebek bakım odaları, ücretsiz su sebilleri, tuvaletler ve ücretsiz kablosuz bağlantı alanları (Wi-Fi) çocuklara, bakım verenlere, sağlığa ve mahremiyet algısına uygun olarak tasarlanmalıdır.
- Kent donatıları, çocuk ergonomisine, kullanımına ve gereksinimlerine uygun tasarımlar içermelidir.
- Çocukların yoğunlukla kullandıkları alanların bitkisel tasarımında zehirli, dikenli, alerjen bitki seçiminden uzak durulmalı, yaz aylarında gölge ve serinlik sağlayabilen bitkisel elemanlar kullanılmalıdır. Yenilebilen ve tırmanılabilen bitkiler tercih edilebilir.
- Oyun alanlarında kullanılan zemin ve oyun malzemelerinin statik elektrik yaratmayan, aşırı ısınma, çabuk aşınma, düşme-çarpma etkilerini azaltan, dayanıklı, sağlığa uygun ve çok sert olmayan malzemelerden tercih edilmesi önemlidir. Bebeklerin ağızlarına alamayacakları, her mevsimde oyun oynayabilecekleri malzeme seçimi önem taşımaktadır.

- Kamu binalarının açık-yeşil alanları ve okul bahçeleri, çalışma saatleri sonrasında çocuklar tarafından kullanılabilir.
- Kent meydanlarında, çocukları dış mekânda vakit geçirmeye özendiren, su ve ışık oyunları, heykeller, duvar boyama etkinlikleri, müzik köşesi, sanatsal çalışmalar, taşınabilir etkinlik elemanları gibi olanaklar bulunmalıdır.
- Okul bahçeleri, parklar, oyun sokakları vb. alanlar, çok işlevli özellikte tasarlanarak, farklı zamanlarda farklı amaçlara hizmet edebilir.
- İssız ve ürkütücü olan tanımsız mekânların çocuk güzergâhlarında bulunmaması gerekmektedir.
- Jacobs (1961)'un eyes on streets kavramına göre sokağa dönük pencereler, cam vitrinler, balkonlar, kentsel oturma elemanları kendiliğinden gelişen doğal bir gözlem ve güvenlik oluşturmaktadır. Çocukların kullandığı güzergâhlardaki sokağa bakan "göz" sayısını arttırmak, sokağı daha güvenli kılabilir.
- Çocukların aniden yola fırlama tehlikesini azaltabilen tasarımlar olarak yaya-araç yolunu ayıran yeşil bantlar, oturma elemanları, mini etkinlik alanları kullanılabilir.
- Trafik yavaşlatma yönteminin ve yaya egemen sokak düzenlemeleriyle ya da belirli sürelerde trafiğin araçlara kapatılarak çocuklar için daha güvenli oyun alanları yaratılabilir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgi: Bu çalışmanın Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda tamamlanan Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Etik Onayı: Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %50. 2. Yazar = % 50.

Kaynaklar

- Auckland Transport. (2023). The Walking School Bus. Accessed Address: <https://at.govt.nz/media/imported/5180/WSB-general-information.pdf>
- Baş, A. (2016). *Kentsel Tasarım Perspektifinden Çocuk Dostu Sokak*. (Lisans Bitirme Ödevi). Erişim adresi: https://www.academia.edu/20107965/Kentsel_Tasar%C4%B1m_Perspektifinden_%C3%87ocuk_Dostu_Sokak_Child_Friendly_Street_From_Urban_Design_Perspective.
- Bernard van Leer. (2018a). An Urban95 Starter Kit. Accessed Address: <https://bernardvanleer.org/publications-reports/an-urban95-starter-kit-ideas-for-action/>
- Bernard van Leer. (2018b). Space to Grow. Accessed Address: https://bernardvanleer.org/app/uploads/2018/04/GehlInstitute_SpaceToGrow_single_pages.pdf.
- Bernard van Leer. (2018c). Child-Friendly Urban Design. Accessed Address: <https://bernardvanleer.org/app/uploads/2018/05/Child-friendly-urban-design.pdf>
- Bernard van Leer. (2018d). Mix&Match: Tools to Design Urban Play. Accessed Address: <https://bernardvanleer.org/publications-reports/mix-match-tools-to-design-urban-play/>
- Bozan, N. (2014). *Okul Öncesi Eğitimde Oyunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- City of Toronto. (2020). Planning for Children in New Vertical Communities. Accessed Address: <https://www.toronto.ca/city-government/planning-development/planning-studies-initiatives/growing-up-planning-for-children-in-new-vertical-communities/>
- Çakırer Özservet, Y. (2014). 1990'lardan Bu Yana Çocuk Dostu Bir Şehir. *Marmara Bölgesi Yerel Belediyeler Haber Dergisi*, 2(1), 120-125. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/265709118_1990'lardan_bu_yana_Cocuk_Dostu_bir_Sehir_Fano
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1995, 27 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 22184). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/04/20040406.htm#3>
- Çocuk Trafik Eğitim Parkları Yönetmeliği (1998, 24 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 23503). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23503.pdf>
- Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu (WCED). (1987). Our Common Future, Brundtland Commission. United Nations: Oxford University Press.
- Erdönmez, E. & Çelik, F. (2016). Kentsel Mekânda Kamusal Alan İlişkileri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 14, 145-163. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked/issue/57267/810019>
- Erkut, Z., Balcı, S. & Yıldız, S. (2017). Tarihsel Süreç İçinde Çocuk (Child in Historical Process). *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(3), 17-28. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57208/807856>
- Ev Okulu Derneği. (2023). Erişim adresi: <https://evokulu.org/cocuk-universiteleri/>
- Gander, M.J. & Gardiner, H.W. (2015). Çocuk ve Ergen Gelişimi. (B. Onur, Yay. haz.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gateshead Council. (2005). Home Zone Design Guide for Gateshead. Accessed Address: <https://www.gateshead.gov.uk/media/3798/Gateshead-HomezoneGuide/pdf/GatesheadHomezone-Guide.pdf?m=636440102986370000>
- Global Designing Cities Initiative (GDCI). (2020). Designing Cities For Kids. Island Press. Accessed Address: <https://globaldesigningcities.org/publication/designing-streets-for-kids/>
- Gül Çanakçioğlu, N. (2018). Çocukta Mekân Algısının Gelişimi ve Mekânsal İmge Zenginliği Bakımından Malzemenin Önemi. *Mimarlıkta Malzeme*, 2012/2, 1-8. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/328841863_Cocukta_Mekan_Algisinin_Gelisimi_ve_Mekansal_Imge_Zenginligi_Bakimindan_Malzemenin_Onemi
- Hackney Play Streets. (2019). Accessed Address: <http://www.hackneyplay.org/playstreets/home/>
- ICC. (2020). Erişim Adresi <http://cocukdostuturizm.org/cocuk-dostu-turizm-projesi-nedir>
- İnanç, B.Y., Bilgin, M. & Atıcı, M.K. (2015). Gelişim Psikolojisi, Çocuk ve Ergen Gelişimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Jacobs, J. (1961). The Death and Life of Great American Cities. New York: Random House.
- KaBOOM!. (2016). Play Everywhere Playbook. Accessed Address: <https://kaboom.org/playbook>
- Kent95 (2023). Erişim Adresi: <https://harita.kent95.org/istanbul/genel>
- Küçükyazıcı, B. (2023). Erişim Adresi: <https://www.braincenter.com.tr/kisisel-gelisim-yazilar/>
- Landezine. (2023). Accessed Address: <https://landezine.com/daubeney-school-by-kinnear-landscape-architects/>
- Lynch, P. (2017). Accessed Address: <https://www.archdaily.com/880027/tezuka-architects-fuji-kindergarten-wins-2017-moriyama-raic-international-prize>
- Onlineanne. (2020). Erişim Adresi: <http://www.onlineanne.com/2013/02/28/waldorf-montessori-reggio-emilliaegitim-metodlari/>
- Onur, B. (2005). Türkiye'de Çocukluğun Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öymen Gür, Ş. (1996, Kasım). Mimari ve Çocuk Türkiye Örneğinde Çocuğun Mekân Örgütlenmesindeki Yeri. I. Ulusal Çocuk Kültür Kongresi'nde sunulan bildiri.
- Özgen, Y. & Aytuğ, A. (1992). Kullanıcı Eğilimleri Açısından Çocuk Oyun Alanları ve Araçları Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 42(2), 99-118. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jffiu/issue/18869/199006>

- Uzgören, G. & Erdönmez, M.E. (2017). Kamusal Açık Alanlardaki Mekân Kalitesi ve Kentsel Mekân Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, *MEGARON*, 12(1), 41-56. DOI: 10.5505/megaron.2016.42650
- Parsons, A. (2011). *Young Children and Nature: Outdoor Play and Development, Experiences Fostering Environmental Consciousness, and the Implications on Playground Design*. (Master Thesis). Accessed Adress: <https://vtechworks.lib.vt.edu/handle/10919/32281>
- Piaget, J. (2016). Zekâ Psikolojisi. (İ. H. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Şener, E.A. (2001). *Okul Öncesi Çocuk Eğitim Merkezleri İçin Değişebilir/Dönüşebilir/Esnek bir "Fiziksel Çevre Modeli"*. (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Tandoğan, O. (2014). Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekân: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar. *MEGARON*, 9(1), 19-33. DOI: 10.5505/MEGARON.2014.43534
- T.C. Mamak Belediyesi. (2023). Erişim adresi: <https://www.mamak.bel.tr/proje/trafik-egitim-parki/?filter=tamamlanan-projeler%20trafik-egitim-parki>
- Thomson, J.A. (2008). *Kerbcraft Training Manual A Handbook for Road Safety Professionals*. London: Crown
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi (20.08.2023): <https://sozluk.gov.tr/>
- UNICEF. (2006). *Child Friendly Schools Manual*. Accessed Address: https://www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf
- UNICEF. (2018). *Shaping Urbanization for Children A Handbook on Child-Responsive Urban Planning*. Accessed Address: <https://www.unicef.org/reports/shaping-urbanization-children>
- UNICEF. (2019). *Çocuk Dostu Şehirler*. Erişilen Adresi: <http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=64>
- Victoria Walks. (2019). *Making Your Street More Child Friendly*. Accessed Address: https://www.victoriawalks.org.au/Assets/Files/Making%20your%20street%20more%20child-friendly_FINAL.pdf

Determining the Bibliometric Profile of Birdwatching and Birding Research on Web of Science *

Sanaz TAMIMZADEH, Anadolu University, Tourism Faculty, Tourism Management, stamimzadeh@anadolu.edu.tr, Eskisehir, Türkiye, ORCID: 0009-0005-4471-3031
Çağıl Hale ÖZEL, Anadolu University, Tourism Faculty, Tourism Management, chkayar@anadolu.edu.tr, Eskisehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4898-0867

Abstract

Numerous empirical studies have explored birdwatching and birding, but well-structured bibliometric research is needed to synthesize and understand the existing knowledge in this area. This paper presents a bibliometric analysis of birdwatching and birding research, evaluating 474 papers published on the Web of Science platform between 1976 and 2023. Co-authorship and keyword co-occurrence analyses were employed to assess the interdisciplinary nature of this research field. Key findings include author: birdwatching practices in tourism have experienced significant growth in the past decade; (2) Christoph Randler as the most prominent influential author; (3) the United States leads in document production, while Germany is prominent in citation count; (4) the University of Life Science ranks highest among institutions, but Eberhard Karls University leads in citation count; and (5) keyword trend network assessments indicate that birdwatching and birding are increasingly gaining attention in conservation, citizen Science tourism. In conclusion, birdwatching tourism research demonstrates considerable potential for further development and is expected to continue its upward trajectory.

Keywords: *Birdwatching, Birding, Bibliometric Analysis, Web of Science, VOSviewer*

*This study is not included in the study group that requires TR Index Ethics Committee Approval.

1. Introduction

The popular pastime entails the observation and study of wild birds in their natural habitat. In recent years, birdwatching has garnered significant attention from academics, practitioners, and policymakers due to its numerous contributions to environmental conservation, biodiversity study, and tourism development. The most widely researched areas include the socio-economic impacts of birdwatching on local communities (Balmford et al., 2015), the role of birdwatching in promoting ecological awareness and education (Brossard et al., 2004; Skibins et al., 2013), and the psychological and well-being benefits derived from birdwatching activities (Cox & Gaston, 2016; Ratcliffe et al., 2019). Additionally, several research has concentrated on the development of sustainable birdwatching tourism practices and their implications for conservation efforts (Ballantyne et al., 2011).

Given the growing body of research surrounding birdwatching, it becomes imperative to understand the research landscape and identify emerging trends. Utilizing quantitative tools and methodologies, such as bibliometric analysis, can offer an organized overview of the existing literature. Bibliometric analysis is a quantitative research method that can assess the research tendencies and patterns in a certain field. By applying bibliometric indicators such as co-citation analysis and keyword co-occurrence analysis, researchers can identify the leading authors and journals, and research topics in a specific field, as well as identify emerging research trends and future research directions. This study aims to conduct a bibliometric analysis of birdwatching research utilizing the Web of Science platform and VOSviewer software. Specifically, the research trends and patterns in the field of birdwatching are planned to be evaluated, the most influential authors and publications are intended to be identified, and the field's emerging research concerns are aimed to be analyzed. This comprehensive review will provide an up-to-date comprehension of evolution and its advancement in birdwatching research, thus offering valuable insights for researchers, practitioners, and policymakers. Moreover, the study's findings are expected to contribute to the field by identifying research gaps, highlighting potential avenues for future investigations, and facilitating the establishment of interdisciplinary collaborations among scholars. This bibliometric analysis of birdwatching research will enable us to assess the research landscape and recognize the key players in the field and help advance theoretical frameworks and inform evidence-based practice in the domain of birdwatching and ecotourism. By leveraging the analytical power of the Web of Science platform and VOSviewer software, this study is poised to make a significant contribution to the body of knowledge on birdwatching research (Van Eck & Waltman, 2010; Zhao & Strotmann, 2014).

The remainder of this work is structured as follows: In the next section, a summary and bibliometric analysis of the literature on birdwatching will be offered. In the part that follows, the data collection and analysis methods employed in this inquiry will be described. The findings of the analysis will be provided, including the most influential authors, journals, and research topics, as well as the emerging research trends in the field. The implications of the findings for birdwatching researchers, policymakers, and practitioners in related fields will be concluded and discussed.

2. Literature Review

Birdwatching tourism, a rapidly growing niche sector, is gaining attention from academics and practitioners alike due to its socioeconomic and environmental benefits, such as community development, employment, and habitat conservation (Sekercioglu, 2002; Steven et al., 2011). The popularity of this leisure activity has been fueled by increased interest in nature, technological advancements, and environmental conservation awareness (Cocker & Tipling, 2016; Balmford et al., 2009; Cordell, 2012; Sekercioglu, 2002). As birdwatching tourism expands, it is crucial to understand the motivations and preferences of birdwatching tourists to develop targeted marketing strategies and effective management practices (Steven et al., 2015). Recent research has explored various aspects of birdwatching tourism, such as birdwatchers' motivations (Randler, 2023), reasons for starting birdwatching (Randler & Marx, 2022), and the economic impacts of birdwatching on local communities (Czeszczewik et al., 2019).

2.1. Birdwatching/Birding Activity

Birdwatching, a recreational activity involving observing and identifying birds in their natural habitats, has gained popularity due to increased interest in nature, technological advancements, and environmental conservation awareness (Sekercioglu, 2002; Balmford et al., 2009; Cordell, 2012; Cocker & Tipling, 2016) It is a serious, cognitively demanding pastime where participants progress from novices to experts, making the recreation specialization framework applicable (Bryan, 1977; Tryjanowski et al., 2023).

Birdwatching or birding can be categorized in recreation specialization theory which is a behavioral continuum between generalists with minimal involvement and specialists with substantial involvement in activities like birding (Bryan, 1977; Tryjanowski et al., 2023). Birdwatchers are differentiated based on their engagement across behavior, skill and knowledge, and commitment domains (Eriksson et al., 2023). This theory has been extended to various outdoor recreation activities, recognizing the progression from novices to experts (Randler et al., 2022). Although both activities involve a love of birds and an appreciation for their beauty and behavior, birdwatching involves observing birds in their natural habitats without interacting with them, while birding focuses on identifying specific species and actively seeking out birds more professionally. In this study, the term "birdwatching" is used to refer to both birdwatching and birding activities.

Since the late nineteenth century, birdwatching has been popular in industrialized nations and become a significant revenue generator, with birders typically having higher education levels and above-average incomes (Chen et al., 2022). In 2011, American birdwatchers spent \$40.94 billion on birding, with \$14.87 billion on travel, and in 2016, 45.1 million Americans were classified as migratory bird observers (Chen et al., 2022). In 2001, it was found that about 46 million people in the United States, aged 16 and above, were interested in birdwatching, commonly referred to as birders (La Rouche, 2003). A typical birder was found to be around 49 years old. A higher education level was possessed by many of them, and an income above the average was often reported. Regarding gender, female birders were found to be slightly more prevalent, accounting for about 54%. Married relationships were reported by 72% of these birders. It was observed that birdwatching was more appealing to individuals with higher incomes and education. For example, involvement in this hobby was reported by 27% of those residing in households with earnings of \$75,000 or more. In contrast to activities like hunting and fishing, which were observed to be more dominated by men, birdwatching was noted to have a balance leaning more towards females (La Rouche, 2003).

2.2. Birdwatching Tourism

Birdwatching tourism, a rapidly growing niche segment, offers socioeconomic and environmental benefits, including community development, employment, and habitat conservation (Sekercioglu, 2002; Steven et al., 2011). This market attracts diverse travelers seeking unique experiences in natural settings (Steven et al., 2015). Key stakeholders include local communities, vacationers, government organizations, and NGOs (Steven et al., 2011). Birdwatching tourists are typically well-educated, high-income individuals motivated by observing rare species, learning about ecosystems, and socializing with fellow birders (Scott et al., 2005; Hvenegaard, 2017; Chen et al., 2022). They contribute significantly to local economies and support sustainable development and conservation (Sekercioglu, 2002; Hvenegaard, 2017; Chen et al., 2022).

Challenges to the sector include habitat degradation, climate change, overcrowding, and inadequate infrastructure (Lovelock, 2008; Steven et al., 2011; Hvenegaard, 2017). Addressing these issues requires collaboration among researchers, destination managers, local communities, and other stakeholders. Continued research is needed to understand birdwatching tourists' preferences and develop strategies for managing environmental and social impacts (Steven et al., 2015).

As birdwatching tourism expands, understanding these tourists' market characteristics and motivations is essential for targeted marketing strategies and effective management practices (Steven et al., 2015). Birdwatching tourists prioritize factors like natural beauty, accessibility, safety, and the presence of

knowledgeable guides when selecting destinations, and prefer accommodations demonstrating a commitment to environmental sustainability (Hvenegaard, 2017).

Birdwatching tourism has attracted the attention of researchers in the academic field and has been the subject of numerous studies. For instance, Randler (2023) evaluated the motives of birdwatchers and identified any motivational differences among European participants. This study confirms the earlier concept of wildlife-related motives and has practical implications for customizing programs, exhibitions, and guided tours. It also illustrates the possibility of utilizing these motives to recruit people for conservation initiatives and citizen science projects. The reasons for starting birdwatching have also been among interesting research topics. Randler & Marx (2022) found that social impact, environmental experience, and bird-related triggers were the most prevalent reasons for commencing birding. They also discovered gender variations between men and women, which has significant implications for program creators and nature conservation organizations. Similarly, Janeczko et al. (2021) collected data from 357 birdwatchers from Poland and other countries and found that the primary motives for birding are "to be close to nature" and "fascination with birds." Their findings have implications for policymakers and park managers in promoting birdwatching as a sustainable and environmentally friendly type of tourism, as well as for the design and management of infrastructure in national parks to fulfill birdwatchers' demands.

Bird habitats, which provide the infrastructure for birdwatching tourism, have also been an interesting research field. Zhang & Huang (2020) sought to understand a holistic examination of the interrelationships between the characteristics of the park, bird environments, and the park's appeal to birdwatchers. Their research included a three-month census of birds at 159 locations and mapping of avian habitat areas in Beijing's parks. The scale of the park permits the park to have more avian environments and birdwatching undertaking actions, according to the findings of this study, in which accessibility was identified as an essential factor for birdwatchers. Birdwatching is also a form of tourism with a substantial income-generating feature. This situation was covered in Czeszczewik et al.'s (2019) study. The authors examined the revenue earned by birdwatchers and other tourists visiting the Białowieża Forest (BF) across Europe in order to refute the economic basis for logging operations. They revealed that birdwatchers spend more money each day and spend more time in the BF than other visitors. Their study has important implications for policymakers and forest managers in promoting birdwatching as a sustainable form of ecotourism and conserving bird species threatened by logging activities.

The increasing popularity and economic impact of birdwatching tourism necessitate a comprehensive comprehension of the market, birdwatchers' motivations, preferences, and obstacles. This study's purpose is to perform a bibliometric analysis of the existing literature on birdwatching tourism in order to identify research trends, critical topics, and research gaps in the field. By mapping the cognitive framework of birdwatching tourism research, this study aims to provide scholars, destination managers, and other stakeholders with valuable insights to develop targeted marketing strategies, effective management practices, and sustainable policies that meet the needs of birdwatchers while addressing the environmental and social challenges facing the sector. The bibliometric analysis will contribute to the body of knowledge in birdwatching tourism and help influence future research directions, thereby contributing to the long-term sustainability of this niche tourism segment.

3. Method

This paper uses science mapping techniques, including co-word (co-occurrence) and co-authorship analysis. By using these methods to explore the academic landscape of a research field, it is essential to review the multitude of influential publications within that domain (Donthu et al., 2021). Using citation analysis, the leading publications in the study area can be comprehended. Co-occurrence (co-word) analysis is the primary term that accentuates the content of the studies and assists authors conducting similar research in locating pertinent articles (Tripathi et al., 2018). Co-authorship is correlated with a paper's impact, so the greater the number of authors a paper has, the more likely it is to be cited. There are

more scientific networks, such as conferences and seminars, where co-authored papers are presented. Additionally, seminars by multiple authors are eventually cited more frequently. This phenomenon is known as "Knowledge Diffusion"; the more knowledge is disseminated in the scientific network, the more attention, and citations it receives (Tahamtan et al., 2016). The examination additionally enables interactions to be defined throughout various periods of time, allowing researchers to look at the pattern of intellectual growth in relation to collaboration networks and providing aspiring scholars with valuable information to connect with renowned and innovative researchers in the field (Donthu et al., 2021).

This research aims to identify the trends in birdwatching-related articles using bibliometric analysis. The research questions are written below:

1. What are the top countries and institutions working on birdwatching and birding-related articles?
2. What are the top journals and who are the authors working on birdwatching and birding-related articles?
3. What are the research tendencies in birdwatching and birding-related articles?etmektedir.

4. Data Collection and Result

VOSviewer is a publicly accessible application for creating and viewing bibliometric maps. Unlike commonly used bibliometric mapping applications such as SPSS and Pajek, VOSviewer prioritizes the visual display of bibliometric data. VOSviewer is particularly advantageous for exhibiting vast bibliometric images in an understandable manner (Van Eck & Waltman, 2010). Although several software tools can be used by scientometrics to analyze or visualize the bibliometric data, selecting a tool by bibliometrics depends on the analysis required. VOSviewer software provides the possibility to present the data graphically through category maps. The program organizes information and generates visualizations based on bibliographic coupling, co-authorship, citation, co-citation, and keyword co-occurrence (Merigó et al., 2016). The network connections visualize the keywords that appear more frequently in the same papers (Cobo et al., 2011).

Usually, earlier studies used bibliometric analysis based on the Web of Science and Scopus (Garrigos-Simon et al., 2018). The Web of Science platform provides the most influential research papers and serves as the primary metric in scholarly making choices (Cavalcante et al., 2021). Web of Science (WoS) is the most widely recognized and widely utilized database for scientific paper surveys. The WoS Core Collection was chosen as a fundamental search system to ensure that this study adheres to the established guidelines for bibliometric analysis (Bodnariuk & Melentiev, 2019) to comprise several sub-databases (Merigó et al., 2016). "birdwatching", "birding", and "watching bird" were the keywords used in this study in February 2023. The search phrase was: "birdwatching" (Topic) OR "birding" (Topic) OR "watching bird" (Topic). A total of 474 articles were found. Data were exported as Tab delimited files, including full records, and cited references to use for visualizing in VOSviewer software.

4.1. The Publication Years

Figure 1 displays the distribution by year of publications related to birdwatching and birding sourced from the Web of Science Core Collection. The chart lists the publication years on the left axis and the record counts on the right axis.

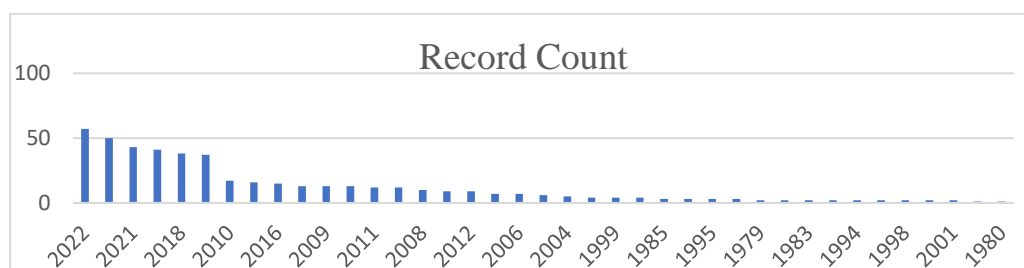

Figure 1. Publication by Year

With a total of 57 records, 2022 had the greatest number of publications, according to the data. Next, there were 50 publications in 2019, 43 publications in 2021, and 41 publications in 2020. With 38 records issued in 2018, 37 in 2017, and 17 in 2010, the majority of publications were released in the last decade. Other years with a high number of records are 2015, 2016, 2007, and 2009. Each of these years had 13 to 16 records. One to twelve much fewer recordings were found for the remaining years.

This trend demonstrates that interest in the scientific study of birds and birdwatching has grown over the past decade. Noting that most of these papers were produced during the previous ten years suggests that the growing interest in birdwatching is a relatively new phenomenon. Overall, the data demonstrate themes and concepts in the research literature over time on birdwatching.

4.1.1. Top Countries and Institutions

Co-authorship assessment of networks serves as an effective instrument for exploring collaboration patterns and trends in research fields. In the case of birdwatching research, VOSviewer was used to analyze the co-authorship relationships between 21 countries that have published research on this topic. The resulting network visualization reveals important insights into the collaborative landscape of this field.

Figure 2. Co-authorship Connected Network Map by Country

Figure 2 displays a network consisting of 43 links, which represent co-authorship relationships between countries. The total link strength of 54 signifies the cumulative strength of connections between all pairs of items in the dataset. VOSviewer mapping presents this data as either a single cluster or individual clusters within the software.

A threshold of 1 document per country was applied, resulting in the inclusion of 21 countries in the network. In the context of VOSviewer software, a threshold refers to a minimum value that must be met for the occurrence or strength of a relationship between items to be considered for analysis. Consequently, any association falling below the threshold value will be excluded from the study. VOSviewer allows for the application of thresholds to various relationship types, such as co-citations, co-authorships, and keyword co-occurrences. The choice of a threshold value depends on the research question and the data being examined. A higher threshold may result in a more focused study, while a lower threshold could yield a more comprehensive analysis that includes numerous weak relationships.

The visualization shows that the largest cluster of countries in the network is Cluster 1 with the red color, which includes Germany, the Czech Republic, Spain, Italy, Taiwan, Mexico, and Finland. These countries are highly interconnected, suggesting that they are active collaborators in the field. Cluster 2 with the green color appears to be a smaller group of countries, including England, Poland, and Sweden, with weaker connections between them compared to Cluster 1. Cluster 3 appears to be an even smaller group of countries, including Norway, South Korea, and the United America, with weaker connections still. Cluster 4 appears to be a pair of countries, Brazil, and Cuba, with only one co-authorship relationship between them.

Overall, the network analysis suggests that birdwatching research is an international field with active collaboration among researchers in many different countries. By analyzing co-authorship by countries, leading countries and institutions in a research field can be identified, as well as potential areas for future

collaboration can be considered. It is important to know that in the VOSviewer, a connected network map of countries based on co-authorship means that the countries on the map have collaborated on research papers and share at least one co-author. However, top countries that published articles in birdwatching and birding fields may vary from co-authorship. Contingent on the Web of Science Core Collection the number of records for each country in birdwatching fields indicates the level of engagement and contribution of each country in the field. The USA has the highest number of records with 172, followed by England with 37, and Canada with 32. Other highly represented countries include Australia, Peoples R China, and Germany, with 28, 28, and 23 records respectively. The data provides insights into the global distribution of research activity in the field, with a total of 55 countries/regions represented. While some nations are extremely involved in research, others have fewer records, indicating a lower degree of participation. For instance, Albania, Brunei, the Democratic Republic of the Congo, Estonia, Ethiopia, Ghana, Greece, Guyana, Hong Kong, Kazakhstan, Nepal, Nigeria, Pakistan, Sao Tome and Principe, Scotland, Serbia, Sri Lanka, Tanzania, Uganda, and Vietnam each have a single record. These nations may represent possible growth and development regions in the field, and extra research might be performed to discover the issues contributing to their inadequate research output.

Figure 3 shows the top organizations in terms of their co-authorship counts in the field of birdwatching. The data presented in the following is based on the number of publications indexed in the Web of Science Core Collection database and VOSviewer mapping.

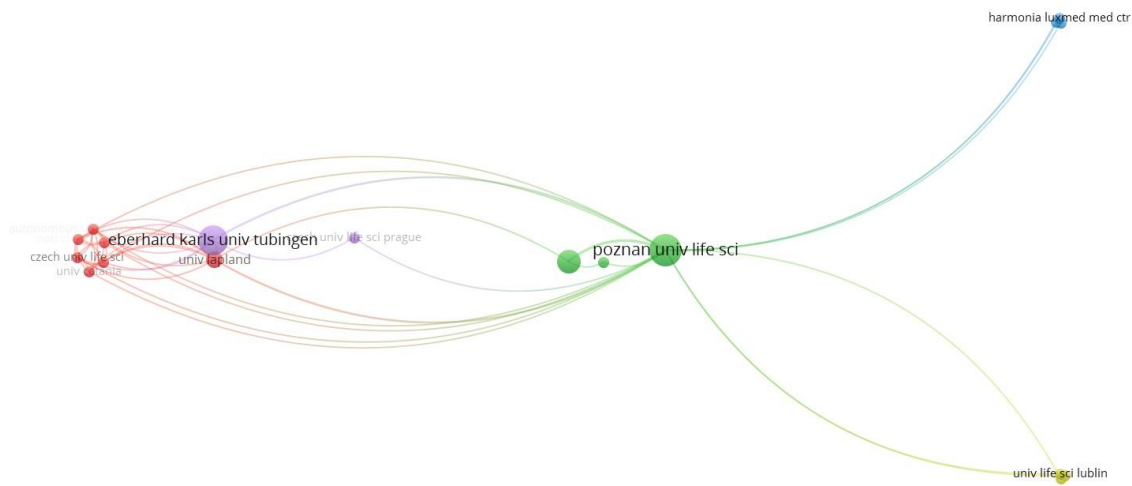

Figure 3. Co-authorship Connected Network Maps by Organizations

At the top of mapping cluster is the University of Life Sciences, with 21 Total Link Strengths and 7 total documents. This indicates that the University of Life Sciences is the most active collaborator in this field among all the organizations included in the analysis (Green cluster). The second-ranked organization is the Eberhard Karls University of Tübingen, with 10 Total Link Strengths and 6 co-authored publications (Purple cluster), followed by the University of Lapland, with 4 co-authored publications (Red cluster). On the other hand, other organizations in the top ten revolve around the Web of Science Core Collection database including the Eberhard Karls University of Tubingen, the United States Department of The Interior, and Cornell University. This data provides an overall summary of the most prolific organizations in terms of co-authorship. This information can be beneficial for researchers who are interested in locating possible partners or who want to know which organizations are leading in this subject.

4.2. Top Authors and Journals

Identifying top journals and authors in bibliometric analysis provides several advantages such as gaining insight into influential research and researchers, evaluating research productivity, and identifying emerging trends. This information can be useful for researchers looking to collaborate, improve their own research, or identify sources of information for their work.

4.2.1. Top Authors

The analysis is based on co-authorship as the type of analysis and "authors" as the unit of analysis. The analysis provides information on leading authors determined by the variety of published papers, citations, and total link strength. Figure 4 illustrates 17 authors out of 118 authors listed in the data. Among these connected authors, the number of documents published by each author ranges from 1 to 2, with most authors (47 out of 63) having published only one document. The number of citations for each author ranges from 0 to 176, with the most cited author having 247 citations. The total link strength ranges from 0 to 21, with the highest link strength being 21.

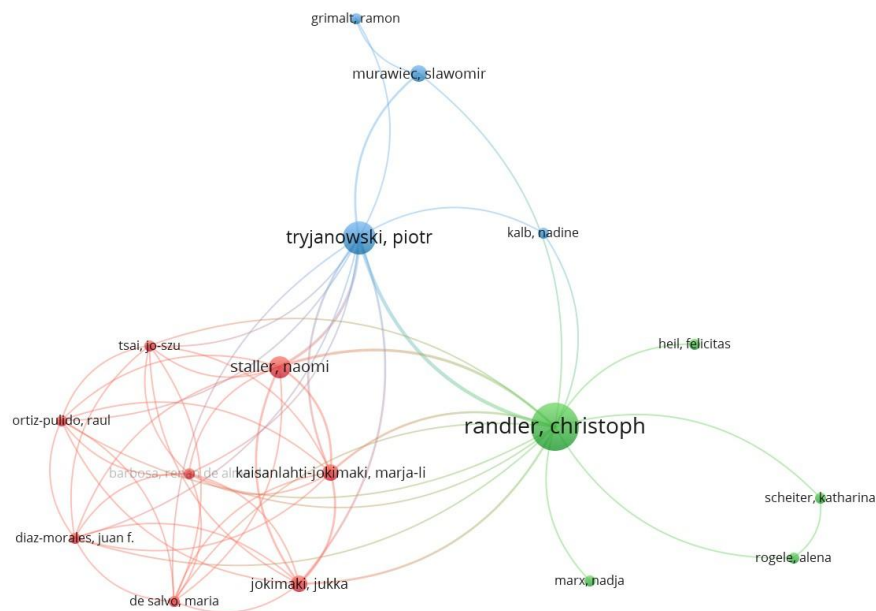

Figure 4. Co-authorship Connected Network Maps by Authorship

The leading authors based on the number of documents published in the field of birdwatching are as follows: Christoph Randler with 11 documents, Piotr Tryjanowski with 6 documents, Naomi Staller with 3 documents, and David Scott with 2 documents. In terms of citations, David Scott leads with 247 citations, followed by J.L. Crompton with 176 citations, and Li-Ju Chen and Wei-Peng Chen, both with 65 citations.

Co-authorship is often considered a vital factor in identifying authors who frequently collaborate with thought leaders or influencers in their field. Analyzing the number of documents published on the Web of Science core collection can help identify the leading authors in birdwatching and birding research. Out of the 474 publications on this topic, the most prolific authors include Randler C. with thirteen documents, Armistead HT. with twelve, Beehler BM with nine, and Tryjanowski P. with nine.

4.2.2. Top Journals

This analysis looked at the top journals that publish articles about birdwatching, using data from the Web of Science platform. A total of 322 journals were identified, with Library Journal, Biological Conservation, Ibis, Birds of Maryland Delaware and the District of Columbia, and Human Dimensions of Wildlife containing the most articles on this topic.

The Library Journal had the most articles, with 19 in total. This publication publishes articles on birdwatching in addition to library news, book reviews, and product reviews. It also gives valuable information on resources for birdwatchers, including books and websites, and incorporates interviews with birding professionals.

Biological Conservation and Ibis journals tied for second place together, with 10 articles each. Biological Conservation is an interdisciplinary publication that covers all areas of biodiversity conservation,

including research on the influence of birdwatching on bird populations. *Ibis* is an international publication that covers all elements of ornithology, including research on bird migratory patterns.

Birds of Maryland Delaware and the District of Columbia and *Human Dimensions of Wildlife* tied for a third place together as well, with nine articles each. *Birds of Maryland Delaware and the District of Columbia* is a field guide that provides information on birdwatching in those states, as well as articles on birdwatching and birding. *Human Dimensions of Wildlife* covers all elements of the human-wildlife relationship, including birdwatching and birding, and publishes articles on the economic and societal implications of birdwatching.

PLOS ONE, the *Journal of Outdoor Recreation and Tourism Research Planning and Management*, *Ornithology Neotropical*, the *Journal of Sustainable Tourism*, *Ostrich*, and *Avian Research* were also notable publications with at least four articles each. These publications cover a wide range of birdwatching and birding-related topics, including migration patterns, conservation efforts, economic and social ramifications, and more.

4.3. Research Tendencies of Birdwatching and Birding

In order to find trends related to study in the discipline of birdwatching, co-occurrence analysis with VOSviewer visualization is considered the best method. This tool enables researchers to determine which words and phrases are used most frequently in the literature related to these topics. By selecting the "All keywords" option for co-occurrence analysis, researchers can identify which words related to birdwatching are most commonly used in research. This option counts the frequency of each keyword appearing in the same document, allowing for the identification of common themes and topics. As can be seen in Figure 4, co-occurrence as the type of analysis and all keywords as the unit of analysis are taken, and several trends in research can be identified.

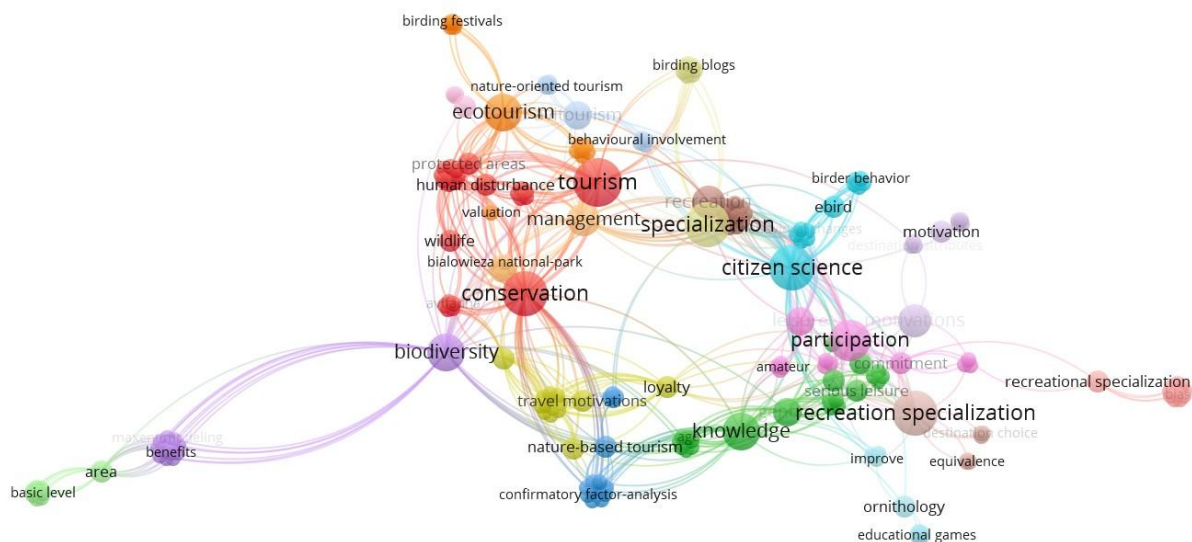

Figure 5. Co-occurrence Connected Network Maps by All Keywords

Additionally, the "Keyword Plus" option can also be useful as it counts the frequency of keywords appearing in the title, abstract, or author keywords of a document. This option provides more specific information that the "All keywords" option may not capture. Through this analysis, several trends in birdwatching research can be identified.

The most frequent keyword in birdwatching and birding research is "conservation," which appears in seven articles with 82 total link strengths. This indicates that conservation is a major research focus in the field. "Citizen science" is the second most frequent keyword with a total of 71 total link strengths, followed by "tourism" with 70 total link strengths. The frequent appearance of keywords such as "ecotourism",

"avian tourism" and "birdwatching tourism" also suggests that tourism and its impact on birds and their habitats is a popular research topic. Researchers also show involvement in societal and cultural aspects of birdwatching as indicated by the frequent occurrence of keywords such as "gender" and "community-based conservation". The use of technology and theoretical frameworks from other fields in birdwatching and birding research is also evident through the appearance of keywords like "actor-network theory" and "computer vision".

The COVID-19 pandemic has also had an impact on birdwatching research, as evidenced by its appearance as a keyword. Although some keywords appear only once, they still provide valuable insights into the research interests of some researchers. Additionally, the increasing importance of technology in birdwatching research is evident through the appearance of keywords like "digital photography" and "digital objects".

In general, the analysis suggests that conservation, tourism, and citizen science are the primary focuses of birdwatching research. Aside from biodiversity and social and cultural factors, technology is also of interest. Research in this field can benefit from these findings, which help guide future studies.

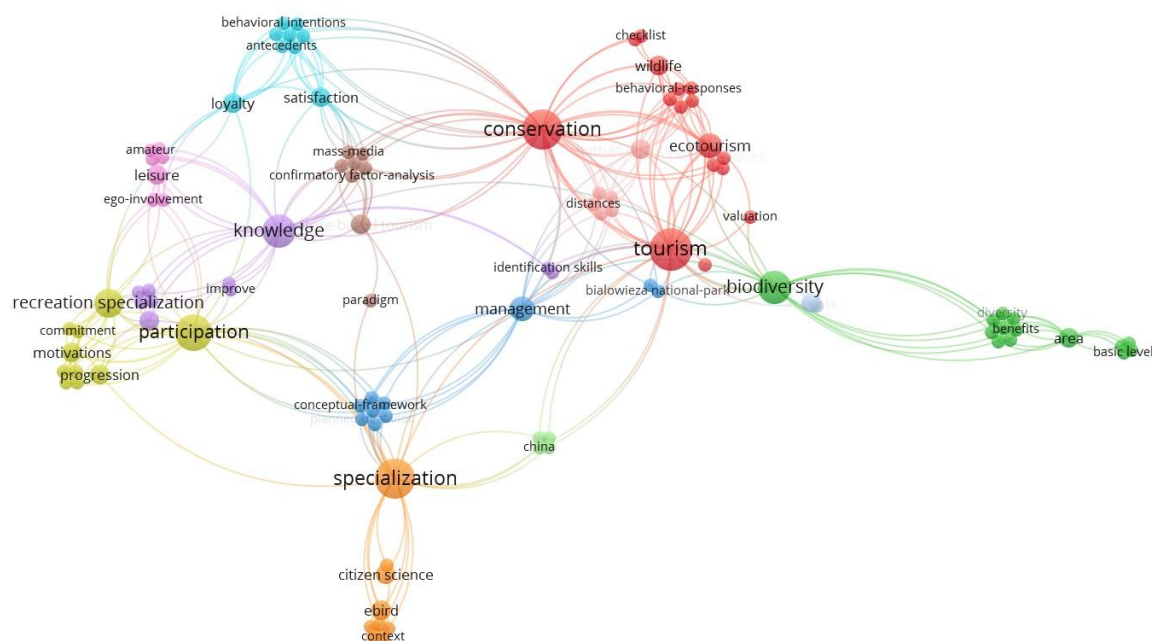

Figure 6. Co-occurrence Connected Network Maps by Keyword Plus

Figure 6 showcases the application of the "Keyword Plus" feature in VOSviewer, which produces supplementary keywords apart from the ones supplied by the authors. This enables a more in-depth understanding of research patterns in the realm of birdwatching. In this figure, the full count approach was employed, signifying that each keyword occurrence was considered, regardless of its placement in the article. The minimum occurrence for a keyword to be part of the analysis was set at 1, and all 118 keywords satisfied this criterion. The data extracted from VOSviewer supplied a list of keywords with corresponding occurrences and overall link strength. Link strength illustrates the degree of connection between two keywords, founded on their frequency of co-occurrence.

The analysis uncovered several significant trends in birdwatching research. For example, the term "citizen science" was recurrent, with 7 instances and a total link strength of 59. This link strength of 59 insinuates a robust relationship between "citizen science" and other keywords within the dataset, emphasizing its importance in the field. This indicates that citizen science is a crucial research area in this domain, potentially because of its capacity to facilitate public involvement in data gathering and conservation endeavors.

Another trend that surfaced was the emphasis on biodiversity and conservation in birdwatching research. A bibliometric analysis revealed that the term "biodiversity" appeared five times with an overall link strength of 42, while "conservation" surfaced seven times with a total link strength of 77. This suggests that birdwatching and birding are essential in fostering the preservation of bird species and their habitats. Furthermore, the analysis highlighted the relevance of avitourism, with the term "avitourism" emerging three times with a total link strength of 16. The study also underscored the role of gender in birdwatching and birding research, as the term "gender" emerged three times with a total link strength of 28. In general, this analysis provides valuable insights into prevailing research patterns and central topics within the sphere of birdwatching and birding. Researchers can employ this information to enhance their comprehension of the field and pinpoint areas for future exploration.

5. Discussion and Conclusion

This research performs a bibliometric analysis of the birdwatching field. This examination spans 32 years (1980–2023), which encompasses the entire period of publication on this topic and enables many publications that enable a comprehensive overview. This is a significant contribution of the paper, as there are no previous evaluations in this field of study. This research develops bibliometric analysis visualizations of birdwatching research using the Web of Science platform and VOSviewer software. The objective of the study is to understand the current state and trends of birdwatching research. The findings of the research questions reviewed indicate that the increasing interest in birdwatching is largely due to the growing awareness of biodiversity conservation and the role of birdwatching in promoting ecotourism (Steven et al., 2017). With more people taking up birdwatching as a recreational activity, there is a growing need for scientific research on this topic, as evidenced by the rising number of publications (Dallimer et al., 2012).

The study's co-authorship network analysis provides valuable insights into the collaborative landscape of birdwatching research. The visualization of this network reveals that birdwatching research is an international field with active collaboration among researchers from several countries, including Germany, the Czech Republic, Spain, Italy, Taiwan, Mexico, and Finland. The study indicates that these countries are highly interconnected and actively collaborate in this field. The University of Life Sciences is the most active collaborator in this field, followed by the Eberhard Karls University of Tübingen and the University of Lapland in terms of co-authorship counts. Researchers interested in locating potential collaborators or identifying leading organizations in this field may find this information useful.

Leading authors and journals in the field of birdwatching can be helpful to researchers seeking to collaborate, improve their research, or identify sources of information. Christoph Randler, Piotr Tryjanowski, Naomi Staller, and David Scott are among the prominent authors based on the number of documents published and citations. The analysis also identifies primary research focuses on birdwatching and birding, such as conservation, tourism, citizen science, technology, and social and cultural aspects. Co-occurrence analysis using VOSviewer visualization effectively determines frequently used keywords in birdwatching and birding research. The most commonly used keywords in birdwatching research are "conservation," "citizen science," and "tourism," indicating that conservation, tourism, and citizen science are the primary focuses of research in this field. The analysis also highlights the significance of avitourism, gender, and technology in birdwatching research, providing useful guidance for future research.

This study's co-authorship network analysis provides insights into the international collaboration landscape, top organizations, prominent authors, and leading journals in birdwatching research, which is useful for researchers and practitioners. The study identifies Germany, the Czech Republic, Spain, Italy, Taiwan, Mexico, and Finland as the most active countries in birdwatching research, with close collaboration among them. Key figures in the field include Randler, C., Tryjanowski, P., Staller, N., and Scott, D. Conservation, tourism, and citizen science are emerging as the primary research foci in birdwatching, with growing attention given to the importance of technology and social and cultural

aspects. To this all, our research contributes to the development of new methods and techniques for bibliometric analysis and gives a more comprehensive understanding of the dynamics and evolution of scientific knowledge.

The study provides funding agencies and academic institutions with applicable insights. Using the findings, funding agencies can identify underfunded or emerging areas of research and make informed decisions regarding funding priorities. Academic institutions can use the findings to evaluate the quality and impact of faculty members' research and to identify potential research partners and collaborators. In addition, the study can help business and industry stakeholders identify new opportunities for innovation and collaboration with academic institutions.

This paper makes valuable contributions to the field, but it is crucial to pay attention to limitations as well. Firstly, the study relies solely on a single database to retrieve information, which may not provide comprehensive coverage of the subject matter. Web of Science was used as a platform, but other academic platforms like Scopus can be used by future interested researchers, which offers a vast series of documents. Secondly, only the topic of the documents was considered by the study's search algorithm, which limited the search. However, other possibilities, if chosen, might result in documents not directly related to the birdwatching field. To maintain the focus of the study works that were not directly related to the field were chosen to be excluded. Furthermore, only published journal articles written in English were analyzed by the study, which may underestimate research conducted in other languages. Also, the bibliometric analysis provides the possibility to choose other techniques such as bibliometric coupling, and citations which weren't the focus of this study, but future interested scholars can use these techniques instead. Lastly, this study utilized the VOSviewer software to visualize bibliometric data maps to provide an understandable image of the field of study, but this kind of research can be done in other software such as BibExcel, Pajek, RStudio, and other related software.

In conclusion, this study provides valuable insights into the current state and trends of birdwatching research, emphasizing the growing interest in the field as a result of increased awareness of biodiversity conservation and ecotourism promotion. The analysis of the co-authorship network presents international collaboration patterns, top organizations, prominent authors, and leading journals, which can guide collaborations between researchers and practitioners. The analysis identifies primary research focuses in birdwatching and birding, including conservation, tourism, citizen science.

Acknowledgment and Info

Support Info: We would like to express our deepest gratitude to Assoc. Prof. Dr. Mehmet Firat for his invaluable guidance and unwavering support throughout the development of this research. His expertise in cutting-edge techniques, particularly VOSviewer, has been instrumental in shaping our work and enhancing its impact. Assoc. Prof. Dr. Mehmet Firat's dedication to teaching and mentoring, combined with his constant encouragement, has enriched our academic experience, and significantly contributed to the successful completion of this study. We are truly grateful for his mentorship and the opportunity to learn from such an esteemed professional in the field.

Ethical Approval: The article complies with national and international research and publication ethics. Otherwise, **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Journal** has no responsibility and all responsibility belongs to the article authors.

Ethics Committee Approval: Ethics Committee Approval was not required for the study.

Conflict of Interest: The article has no conflict of interest or gain.

Contribution Rate of Researchers: The study was prepared with the contribution of two authors. Contribution rates; 1. Author = % 50 2. Author = % 50.

References

- Balmford, A., Beresford, J., Green, J., Naidoo, R., Walpole, M., & Manica, A. (2009). A global perspective on trends in nature-based tourism. *PLoS Biology*, 7(6),1-6.
- Balmford, A., Green, J. M., Anderson, M., Beresford, J., Huang, C., Naidoo, R., & Manica, A. (2015). Walk on the wild side: estimating the global magnitude of Visits to protected areas. *PLoS Biology*, 13(2),1-6.
- Ballantyne, R., Packer, J., & Sutherland, L. A. (2011). Visitors' memories of wildlife tourism: Implications for the design of powerful interpretive experiences. *Tourism Management*, 32(4), 770-779.
- Bodnariuk, M., & Melentiev, R. (2019). Bibliometric analysis of micro-nano manufacturing technologies. *Nanotechnology and Precision Engineering*, 2(2), 61-70.
- Brossard, D., Shanahan, J., & McComas, K. (2004). Are issue-cycles culturally constructed? A comparison of French and American coverage of global climate change. *Mass communication & society*, 7(3), 359-377.
- Bryan, H. (1977). Leisure value systems and recreational specialization: The case of trout fishermen. *Journal of leisure research*, 9(3), 174-187.
- Cavalcante, W. Q. D. F., Coelho, A., & Bairrada, C. M. (2021). Sustainability and tourism marketing: A bibliometric analysis of publications between 1997 and 2020 using VOSviewer software, *Sustainability*, 13(9), 1-21.
- Chen, W., Flatnes, J. E., Miteva, D. A., & Klaiber, H. A. (2022). The Impact of Deforestation on Nature-Based Recreation: Evidence from Citizen Science Data in Mexico. *Land Economics*, 98(1), 22-40.
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Cocker, M., & Tipling, D. (2016). *Birds and people*. London, UK: Random House.
- Cordell, H. K. (2012). Outdoor recreation trends and futures: a technical document supporting the Forest Service 2010 RPA Assessment. *General Technical Report-Southern Research Station, USDA Forest Service*, (SRS-150), 150-167.
- Cox, D. T., & Gaston, K. J. (2016). Urban bird feeding: Connecting people with nature. *PLoS ONE*, 11(7), 1-13.
- Czeszczewik, D., Ginter, A., Mikusiński, G., Pawłowska, A., Kałuża, H., Smithers, R. J., & Walankiewicz, W. (2019). Birdwatching, logging and the local economy in the Białowieża Forest, Poland. *Biodiversity and Conservation*, 28(11), 2967-2975.
- Dallimer, M., Irvine, K. N., Skinner, A. M., Davies, Z. G., Rouquette, J. R., Maltby, L. L., Warren, P., H., Armsworth, P., R., & Gaston, K. J. (2012). Biodiversity and the feel-good factor: Understanding associations between self-reported human well-being and species richness. *BioScience*, 62(1), 47-55.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Eriksson, L., Johansson, M., Månsson, J., Sandström, C., Eklund, A., & Elmberg, J. (2023). Are birdwatchers willing to participate in local goose management? A case study from Sweden. *European Journal of Wildlife Research*, 69(2), 1-28.
- Garrigos-Simon, F. J., Narangajavana-Kaosiri, Y., & Lengua-Lengua, I. (2018). Tourism and sustainability: A bibliometric and visualization analysis. *Sustainability*, 10(6), 1-23.
- Hvenegaard, G. T. (2017). Visitors' perceived impacts of interpretation on knowledge, attitudes, and behavioral intentions at Miquelon Lake Provincial Park, Alberta, Canada. *Tourism and Hospitality Research*, 17(1), 79-90.
- Janeczko, E., Łukowski, A., Bielinis, E., Woźnicka, M., Janeczko, K., & Korcz, N. (2021). Not just a hobby, but a lifestyle: Characteristics, preferences, and self-perception of individuals with different levels of involvement in birdwatching. *Plos one*, 16(7), 1-9.

- La Rouche, G. P. (2003). Birding in the United States: A demographic and economic analysis: Addendum to the 2001 National survey of fishing, hunting and wildlife-associated recreation (Vol. 4, No. 2). Division of Federal Aid, US Fish and Wildlife Service.
- Lovelock, C. E. (2008). Soil respiration and belowground carbon allocation in mangrove forests. *Ecosystems*, 11, 342-354.
- Merigó, J. M., Cancino, C. A., Coronado, F., & Urbano, D. (2016). Academic research in innovation: a country analysis. *Scientometrics*, 108, 559-593.
- Randler, C. (2023). Progression through time: Development of birdwatcher careers based on propensity score matching. *Cogent Social Sciences*, 9(1), 1-11.
- Randler, C., Diaz-Morales, J. F., Jokimäki, J., Ortiz-Pulido, R., Staller, N., De Salvo, M., Tryjanowski, P., Tsai, J. S., de Almeida Barbosa, R., & Kaisanlahti-Jokimäki, M. L. (2022). Birding recreation specialization—A test of the factorial invariance in eight languages. *Journal of Leisure Research*, 54(3), 330-336.
- Randler, C., & Marx, N. (2022). Initial involvement into birding: triggers, gender, and decade effects—a mixed-methods study. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9(1), 1-10.
- Ratcliffe, E., Gatersleben, B., & Sowden, P. T. (2019). Bird sounds and their contributions to perceived attention restoration and stress recovery. *Journal of Environmental Psychology*, 65, 221-228.
- Sekercioglu, C. H. (2002). Impacts of birdwatching on human and avian communities. *Environmental Conservation*, 29(3), 282-289.
- Scott, D., Ditton, R. B., Stoll, J. R., & Eubanks Jr, T. L. (2005). Measuring specialization among birders: Utility of a self-classification measure. *Human Dimensions of Wildlife*, 10(1), 53-74.
- Skibins, J. C., Powell, R. B., & Hallo, J. C. (2013). Charisma and conservation: charismatic megafauna's influence on safari and zoo tourists' pro-conservation behaviors. *Biodiversity and Conservation*, 22, 959-982.
- Steven, R., Morrison, C., & Castley, J. G. (2017). Exploring attitudes and understanding of global conservation practice among birders and avitourists for enhanced conservation of birds. *Bird Conservation International*, 27(2), 224-236.
- Steven, R., Morrison, C., & Castley, J. G. (2015). Birdwatching and avitourism: a global review of research into its participant markets, distribution, and impacts, highlighting future research priorities to inform sustainable avitourism management. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(8-9), 1257-1276.
- Steven, R., Pickering, C., & Castley, J. G. (2011). A review of the impacts of nature based recreation on birds. *Journal of environmental management*, 92(10), 2287-2294.
- Tahamtan, I., Safipour Afshar, A., & Ahamdzadeh, K., (2016). Factors affecting number of citations: a comprehensive review of the literature. *Scientometrics*, 107, 1195-1225.
- Tripathi, M., Kumar, S., & Babbar, P. (2018). Bibliometrics of social science and humanities research in India. *Current Science*, 114(11), 2240-2247.
- Tryjanowski, P., Murawiec, S., & Randler, C. (2023). No such thing as bad birding weather but depends on personal experience. *Leisure Sciences*, 45(4), 1-14.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- Zhao, D., & Strotmann, A. (2014). The knowledge base and research front of information science 2006–2010: An author cocitation and bibliographic coupling analysis. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(5), 995-1006.
- Zhang, Z., & Huang, G. (2020). How do urban parks provide bird habitats and birdwatching services? Evidence from Beijing, China. *Remote Sensing*, 12(19), 1-15.

7-10 Yaş Grubu Çocuklarda Yüzme Antrenmanlarına Ek Olarak Yapılan Kara Antrenmanlarının Serbest ve Sırtüstü Stil Yüzme Performansına Etkileri*

Gökay İLHAN, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Ana Bilim Dalı, gök.ay.ilhan@hotmail.com, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0009-0001-3807-6030

Murat TUTAR, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, BESYO, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, murat.tutar@nisantasi.edu.tr, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9082-397X

Mehmet KALE, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, mkale@eskisehir.edu.tr, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1960-2234

Öz

Bu çalışmada 7-10 yaş grubu çocuklarda yüzme antrenmanlarına ek olarak yapılan kara antrenmanlarının serbest ve sırtüstü stil yüzme performansına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya yüzme havuzunda düzenli yüzme antrenmanı yapan 14 erkek çocuk 6 haftalık temel yüzme antrenman programı uygulayan yüzme antrenman grubu ve aynı yüzme antrenmanına ek olarak kara antrenman programı uygulayan yüzme ve kara antrenman grubuna ayrılmıştır. Her iki grupta yer alan çocukların antrenman programı öncesinde ve sonrasında 50 m serbest ve 50 m sırtüstü stil yüzme dereceleri test edilmiştir. Gruplar arası ön-test ve son-test yüzme derecelerinin karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem T testi kullanılırken grup içi ön-test ve son-test karşılaştırılmasında Eşleştirilmiş Örneklem T testi kullanılmıştır. Gruplar arası ön- ve son-test sırtüstü ve serbest stil yüzme performansları arasında istatistiksel anlamlı fark bulunmamıştır. Grup içi ön- ve son-test serbest ve sırtüstü stil yüzme performanslarında her iki grupta istatistiksel anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). Ergenlik öncesi gelişim döneminde sinirsel gelişiminin neredeyse yetişkinlik düzeyinde olmasıyla hızlı öğrenme meydana gelmektedir. Sonuç olarak yüzme antrenmanı ile birlikte yapılan kara antrenmanının 7-10 yaş grubu temel yüzme eğitimi alan çocuklara sadece yüzme antrenmanından daha etkili olmadığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Serbest Stil, Sırtüstü Stil, Kara Antrenmanı

Effects of Dry-Land Training in addition to Swimming Training on Freestyle and Backstroke Technical Swimming Performance of Children Aged 7-10 Years

Abstract

The aim of this study was to investigate effects of dry-land training in addition to swimming training on freestyle and backstroke technical swimming performances of children aged 7-10 years. Volunteered 14 boys who regularly practice swimming training, divided into swimming training group performed six-week swimming training program, swimming and dry-land training group performed six-week dry-land training additional to swimming training. Pre- and post-training 50 m freestyle and backstroke technical swimming performances were tested. Independent Samples T test for pre- and post-test comparisons between 2 groups and Paired Samples T test for pre- and post-test comparisons within each group. There were no significant pre- and post-test backstroke and freestyle swimming performances differences between groups. There were significant differences between pre- and post-test freestyle and backstroke technical performances within groups ($p<0.05$). In the pre-puberty development stage, fast learning occurs as their neural development is almost at the level of adulthood. In conclusion, it is thought that dry-land training together with swimming training is not more effective than only swimming training for children aged 7-10 years who receive basic swimming training.

Keywords: Freestyle Technique, Backstroke Technique, Dry-Land Training

*Bu çalışma için İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 04.05.2023 tarihli 2023/18 kararı ile "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

Swimming is one of the sports events that are practiced from an early age and widely participated by people in many societies. Swimming also has a great importance in supporting a healthy life. This is based on the fact that swimming does not require a high level of ability compared to many other sports (Çelebi, 2008).

Participation in swimming in children contributes to the balanced development of body muscles. Since it is performed in a horizontal position in the water, the weight loaded on the skeletal muscles decreases, which also supports the prevention of skeletal system disorders (Selçuk, 2013). Because skeletal muscles work at a high level in swimming training, it is stated that regular swimming training also supports the development of muscular strength (Karakuş et al., 2018). Similarly, since body lines work systematically in swimming training, regular swimming training also supports the development of balance performance from childhood (Kılıncı et al., 2018).

In addition to contributing to the development of basic motoric characteristics, swimming sport also supports the development of coordinative skills and technical capacity in children (Işıldak, 2013). The development of coordinative skills and sport-specific technique by regular training has a positive effect on swimming performance. However, motor performance characteristics, coordinative and technical skills may sometimes be insufficient for high level swimming performance. At this point, it is stated that anthropometric structure, in other words, body composition also affects swimming performance (Ölmez et al., 2017).

When the above-mentioned information is evaluated, it is seen that swimming has a positive effect on physical and motor development as well as sport-specific performance in children. In recent years, this situation has paved the way for an increase in studies on the development of training to improve swimming performance from an early age and the examination of the effects of training. In studies based on strength training in this field, the effects of resistance training (Girolid et al., 2012; Marques et al., 2020; Amaro et al., 2021; Wirth et al., 2022), plyometric training (Bishop et al., 2009; Rejman et al., 2017; Canas-Jamett et al., 2020) and core training (Weston et al., 2015; Atici & Afyon, 2016; Patil, Salian & Yardi, 2012; Gencer, 2018; Khiyami et al., 2022) on swimming performance were discussed. On the other hand, it has been observed that studies on the effects of dry-land training and aquatic training on swimming performance in children in Turkey are limited.

The aim of this study was to investigate the effects of dry-land training in addition to swimming training on freestyle and backstroke technical swimming performances of children aged 7-10 years. In this study, it was thought to be important to examine the effect of dry-land training on swimming performance in addition to swimming training and to contribute to the training guidance of swimming coaches and sports scientists who are interested in the subject. The limited number of studies in the literature on the effect of dry-land training on swimming and the fact that strength training plays a key role for performance development in many sports increased the importance of the study.

The participants were divided into 2 groups by simple randomization as swimming group and dry-land and swimming training group in order to compare the effects of swimming training with swimming and dry-land training on swimming performances. The two groups performed the swimming training for 6 weeks, every other day for 3 days per week. Dry-land and swimming training group practiced dry-land training in addition to swimming training. The performance results obtained from the 50 m freestyle and 50 m backstroke swimming performances in pre- and post-tests before and after the training were recorded and statistically evaluated.

Shapiro-Wilk test was performed to determine whether the groups' freestyle and backstroke swimming pre-test results were normally distributed. Within-group pre- and post-test comparisons were analyzed by paired sample t-test and between-group pre- and post-test comparisons were analyzed by independent sample t-test. Alpha level $p \leq 0.05$ was taken as the statistical significance level.

As a result of the statistical analysis, it was determined that the pre-test results of the dry-land and swimming training group and swimming training group freestyle and backstroke swimming were normally distributed. In the comparison of swimming performances between groups, there was no statistically significant difference between dry-land and swimming training group and swimming training group in both freestyle and backstroke swimming pre- and post-test results. In intragroup comparisons, a statistically significant difference was found between freestyle swimming pre- and post-test results at $p < 0.001$ significance level and between backstroke swimming pre- and post-test results at $p < 0.05$ significance level in both dry-land and swimming training group and swimming training.

As a result, in this study, it was determined that the development levels in swimming performance of children who performed only swimming training and children who performed swimming and land strength training were similar. It is thought that future studies on the effects of different strength training programs such as theraband training, core training, plyometric jump training, combined training on swimming performance will contribute to the literature.

1. Giriş

Yüzme sporu küçük yaşlardan itibaren uygulanan ve birçok toplumda yaygın olarak insanların katılım sağladığı spor dallarının başında gelmektedir. Yüzme sporu sağlıklı yaşamın desteklenmesinde de büyük bir öneme sahiptir. Bunun temelinde yüzmenin diğer birçok spor dalına kıyasla yüksek düzeyde yetenek gerektirmemesi yatmaktadır (Çelebi, 2008). Çocuklarda yüzme sporuna katılım vücut kaslarının dengeli bir biçimde gelişimine katkı sağlamaktadır. Suyun içinde yatay pozisyonda yapıldığı için iskelet kaslarına yüklenen ağırlık azalmakta, bu durum iskelet sistemi bozukluklarının da önlenmesine destek olmaktadır (Selçuk, 2013). Yüzme antrenmanlarında iskelet kasları yüksek düzeyde çalıştığı için düzenli olarak yapılan yüzme antrenmanlarının kassal kuvvet gelişimine de destek olduğu belirtilmektedir (Karakuş vd., 2018). Benzer şekilde yüzme antrenmanında vücut tüm bölümleri sistematik bir biçimde çalıştığı için düzenli yüzme antrenmanları çocukluk yıllarından itibaren vücudun dengeli performans gelişimini desteklemektedir (Kılınç vd., 2018). Yüzme sporu temel motorik özelliklerin gelişimine katkı sağlamanın yanında çocuklarda koordinatif becerilerin ve teknik kapasitenin de gelişimine destek olmaktadır (Işıldak, 2013). Düzenli olarak uygulanan antrenmanların koordinatif becerileri ve spor dalına özgü tekniği geliştirmesi yüzme performansını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak yüksek düzeyde yüzme performansı için bazen motorsal performans özellikleri, koordinatif ve teknik beceriler yetersiz kalabilmektedir. Bu noktada antropometrik yapının, diğer bir ifadeyle vücut kompozisyonunun da yüzme performansını etkilediği belirtilmektedir (Ölmez vd., 2017). Çocuklarda yüzme sporunun fiziksel ve motorsal gelişimin yanında spor dalına özgü performansı olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu durum son yıllarda küçük yaşlardan itibaren yüzme performansını geliştirmeye yönelik antrenmanların geliştirilmesine ve antrenmanların etkilerinin incelenmesine yönelik çalışmaların artmasına zemin hazırlamıştır. Bu alanda yapılan kuvvet antrenmanlarına dayalı çalışmalarda direnç egzersizleri (Girolld vd., 2012; Marques vd., 2020; Amaro vd., 2021; Wirth vd., 2022), plyometrik antrenman (Bishop vd., 2009; Rejman vd., 2017; Canas-Jamett vd., 2020), core antrenmanının (Patil, Salian & Yardi, 2012; Weston vd., 2015; Atici & Afyon, 2016; Gencer, 2018; Khiyami vd., 2022) yüzme performansına etkileri ele alınmıştır. Buna karşılık ülkemizde çocuklarda kara antrenmanı ile suda yapılan antrenmanların yüzme performansı üzerindeki etkilerinin ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın amacı 7-10 yaş grubu çocuklara uygulanan yüzme antrenmanlarına ek olarak uygulanan kara antrenmanlarının serbest ve sırtüstü teknik yüzme sürelerine etkilerinin incelenmesidir. Bu çalışmanın amacı olan yüzme antrenmanlarına ek olarak yapılacak kara antrenmanlarının yüzme performansına etkisinin ortaya konmasıyla antrenörlere ve spor bilimcilere antrenman yönlendirmede farklı bakış açıları kazandırılabilceği düşünülmüştür. Kara antrenmanlarının yüzmeye etkisine yönelik olarak literatürde sınırlı sayıda çalışmanın olması ve kuvvet antrenmanlarının pek çok sporda performans gelişimi için anahtar rol teşkil etmesi çalışmanın önemini artırmıştır.

2. Yöntem

Bu bölümde çalışmanın yöntemine dair bilgiler verilmiştir.

2.1. Katılımcılar

Çalışmanın evrenini Üsküdar Belediyesi bünyesinde yer alan yüzme havuzunda düzenli olarak haftada iki gün yüzme antrenmanı yapan çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu ise evrende yer alan çocuklar arasında basit rastgele yöntem ile belirlenmiş olan, antrenman yaşları en az iki en fazla 5 olan, yaş ortalaması 7-10 aralığında bulunan toplam 14 erkek gönüllü çocuktan meydana gelmiştir. Bu kapsamda çalışmaya sadece 2012, 2013, 2014 ve 2015 doğumlu sağlıklı erkek çocuklar dâhil edilmiştir. Katılımcılar basit rastgele yöntemle yüzme antrenmanı yapan grup (YG) ve yüzme antrenmanına ek olarak kara antrenmanı yapan grup (YKG) olmak üzere 7'şer kişilik 2 gruba ayrılmıştır (Tablo 1.). Tüm katılımcılara Helsinki Deklerasyonu'na uygun olarak çalışmanın amacı ve önemi, olası riskler ve istediği

anda çalışmadan çekilebileceği hakkında detaylı bilgi verilmiş ve gönüllü olur formu ve veli onay formu doldurtulup imzalatılmıştır. Çalışma için Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurul onayı alınmıştır (No 2023/18).

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı İstatistik Tablosu

	KYG (n= 7)		YG (n= 7)	
	Mean \pm SD	Min – Maks	Mean \pm SD	Min – Maks
Yaş (yıl)	8.29 \pm 1.11	7.00 - 10.0	8.29 \pm 1.11	7.00 - 10.0
Boy Uzunluğu (cm)	142.00 \pm 4.40	137.00 - 149.00	141.71 \pm 6.05	130.00 - 147.0
Vücut Ağırlığı (kg)	40.21 \pm 9.33	26.00 - 49.0	35.57 \pm 4.24	30 - 47

2.2. Araştırma Prosedürü

Katılımcılar yüzme antrenmanı ve yüzme antrenmanlarına ek olarak yapılan kara antrenmanının yüzme performansları üzerindeki etkisinin karşılaştırılmasına yönelik olarak YG ve YKG olarak basit rastgele yöntemle 2 gruba ayrılmıştır. İki yüzme grubu da 6 hafta boyunca, birer gün aralarla haftada 3 gün olacak şekilde aynı yüzme antrenmanlarını yapmıştır. YKG yüzme antrenmanlarına ek olarak kara antrenmanı yapmıştır. Antrenman öncesi ve sonrası yapılan 50 m serbest ve 50 m sirtüstü yüzme ön-test ve son-testlerinden elde edilen performans dereceleri kaydedilerek istatistiksel değerlendirmeye alınmıştır.

2.3. Yüzme Antrenmanı Programı ile Kara ve Yüzme Antrenmanı Programı

YG Tablo 2.'de ayrıntı olarak verilmiş olan serbest yüzme tekniğiyle yüzme, serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması, serbest yüzme tekniğinin drill çalışması, atlayış çalışmaları, takla çalışmaları, sirtüstü yüzme tekniğiyle yüzme, serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması, sirtüstü yüzme tekniğinin ayak çalışması, serbest yüzme tekniğinin drill çalışması, sirtüstü yüzme tekniğinin drill çalışması, çıkış ve atlayıştan oluşan yüzme antrenman protokolünü 6 hafta, haftada gūnaşırı 3 gün yapmıştır. KYG ısınma sonrası Tablo 3.'de ayrıntı olarak verilen air squat, kneeling push up, leg raises, plank ve burpee hareketlerinden oluşan kara antrenmanı protokolü sonrasında serbest yüzme tekniğiyle yüzme, serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması, serbest yüzme tekniğinin drill çalışması, atlayış çalışmaları, takla çalışmaları, sirtüstü yüzme tekniğiyle yüzme, serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması, sirtüstü yüzme tekniğinin ayak çalışması, serbest yüzme tekniğinin drill çalışması, sirtüstü yüzme tekniğinin drill çalışması, çıkış ve atlayıştan oluşan yüzme antrenmanı protokolünü uygulanmıştır. Çalışmada kullanılan hareketler havuzdaki yüzme antrenörlerinin görüşleri doğrultusunda çocukların kolaylıkla yapabileceği yüzmeyle yönelik temel kuvvet hareketlerinden oluşturulmuştur.

Tablo 2. Yüzme Antrenmanı Protokolü

Gün	Hareket	Mesafe (m)	Tekrar Sayısı (adet)	Dinleme Süresi (s)
Salı	Isınma	300m	1	-
	Serbest yüzme tekniğiyle yüzme	100m	5	20,25,30,35s
	Serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması	100m	5	20,25,30,35s
	Serbest yüzme tekniğinin drill çalışması	50m	8	20,25,30,35s
	Serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması	50m	8	20,25,30,35s
	Atlayış çalışmaları	15m	6	45s
	Takla çalışmaları	10m	6	45s
Perşembe	Isınma	300m	1	-
	Sırtüstü yüzme tekniğiyle yüzme	100m	5	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğinin ayak çalışması	100m	5	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğinin drill çalışması	50m	8	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğinin ayak çalışması	50m	8	20,25,30,35s
	Çıkış çalışmaları	15m	6	45s
	Takla çalışmaları	10m	6	45s
Pazar	Isınma	200m	1	-
	Serbest yüzme tekniğiyle yüzme	50m	4	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğiyle yüzme	50m	4	20,25,30,35s
	Serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması	100m	2	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğinin ayak çalışması	100m	2	20,25,30,35s
	Serbest yüzme tekniğinin drill çalışması	50m	4	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğinin drill çalışması	50m	4	20,25,30,35s
	Serbest yüzme atlayış çalışmaları	15m	3	45s
	Sırtüstü yüzme çıkış çalışmaları	15m	3	45s
	Serbest yüzme takla çalışmaları	10m	3	45s
	Sırtüstü yüzme takla çalışmaları	10m	3	45s

Tablo 3. Kara ve Yüzme Antrenmanı Protokolü

Gün	Hareket	Şiddet (%)	Tekrar Sayısı (adet)	Set Sayısı (adet)	Dinleme Süresi (s)
Salı Perşembe	Air squat	Vücut ağırlığı	10	3	40s
	Kneeling push up	Vücut ağırlığı	30	3	40s
	Leg raises	Vücut ağırlığı	12	3	40s
	Plank	Vücut ağırlığı	30sn	3	40s
	Burpee	Vücut ağırlığı	10	3	40s
Hareket			Mesafe (m)	Tekrar Sayısı (adet)	Dinleme Süresi (s)
Salı	Isınma çalışması		200m	1	-
	Serbest yüzme tekniğiyle yüzme		50m	8	20,25,30,35s
	Serbest yüzme tekniğinin ayak çalışması		100m	4	20,25,30,35s
	Serbest yüzme tekniğinin drill çalışması		50m	8	20,25,30,35s
	Serbest yüzme atlayış çalışmaları		15m	6	45s
	Serbest yüzme takla çalışmaları		10m	6	45s
Perşembe	Isınma çalışması		200m	1	-
	Sırtüstü yüzme tekniğiyle yüzme		50m	8	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğinin ayak çalışması		100m	4	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme tekniğinin drill çalışması		50m	8	20,25,30,35s
	Sırtüstü yüzme çıkış çalışmaları		15m	6	45s
Sırtüstü yüzme takla çalışmaları		10	6	45s	

2.4. Verilerin Toplanması

Çalışmanın bu kısmında verilerin toplanmasına yönelik bilgiler bulunmaktadır.

2.4.1. 50 m Serbest Stil Yüzme Testi

Serbest stil 50 m yüzme testi katılımcı taşın üstünde havuza atlamak için start pozisyonunda bekler haldeyken düdük sesine verdiği çıkış reaksiyonuyla taştan atlayarak yüzmeye başlamıştır. Düdük sesiyle birlikte hakem el kronometresi (Casio HS-80TW, Japan) çalıştırılmıştır. Katılımcı olabildiğince hızlı serbest stil 25 m'lik havuzda gidiş-geliş şeklinde yüzerek 50 m bitişinde taşa dokunduğunda kronometre durdurulmuş ve test sonlanmıştır. Her katılımcıya arası 8 dk tam dinlenme olan 2 deneme yaptırılmıştır ve bu iki denemedeki serbest stil en iyi yüzme derecesi istatistiksel değerlendirmeye alınmıştır.

2.4.2. 50 m Sırtüstü Stil Yüzme Testi

Sırtüstü stil 50 m yüzme testi katılımcı sırtüstü yüzme start pozisyonunda taşın altında havuzda bekler haldeyken düdük sesiyle çıkış yaparak yüzmeye başlamıştır. Düdük sesiyle birlikte hakem el kronometresi (Casio HS-80TW, Japan) başlatılmıştır. Katılımcı olabildiğince hızlı sırtüstü stil 25 m'lik havuzda gidiş-geliş şeklinde yüzerek 50 m bitişinde taşa dokunduğunda kronometre durdurulmuş ve test sonlanmıştır. Her katılımcıya arası 8 dk tam dinlenme olan 2 deneme yaptırılmıştır ve bu iki denemedeki sırtüstü stil en iyi yüzme derecesi istatistiksel değerlendirmeye alınmıştır.

2.5. İstatistiksel Analiz

Verilerin istatistiksel analizlerinde SPSS 25 paket programı (SPSS Inc., Chicago, IL, USA) kullanılmıştır. İki grubun antrenman öncesi ön-test ve antrenman sonrası son-test verilerinin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri hesaplanmıştır. Grupların serbest yüzme tekniğiyle yüzme ön-testleri verilerinin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için Shapiro-Wilk testi yapılmıştır. Grup içi ön-test ve son-test karşılaştırması eşleştirilmiş örneklem t testiyle gruplar arası ön-test ve son-test karşılaştırması bağımsız örneklem t testiyle analiz edilmiştir. İstatistiksel anlamlılık düzeyi olarak alfa düzeyi $p \leq 0.05$ alınmıştır.

3. Bulgular

Çalışmanın KYG ve YG serbest stil ve sırtüstü stil yüzme ön-test verilerinin normallik bulguları Tablo 4.'de, gruplar arası karşılaştırmalar Tablo 5. ve Grafik 1.'de, grup içi karşılaştırmalar Tablo 6. ve Grafik 2.'de verilmiştir.

Yapılan istatistiksel analizi sonucunda KYG ve YG serbest stil ve sırtüstü stil yüzme ön-test verilerinin normal dağıldığı belirlenmiştir (Tablo 4.)

Tablo 4. KYG (n= 7) ve YG (n=7)'nin Serbest ve Sırtüstü Stil Yüzme Ön-Test Verileri Normallik Analizi

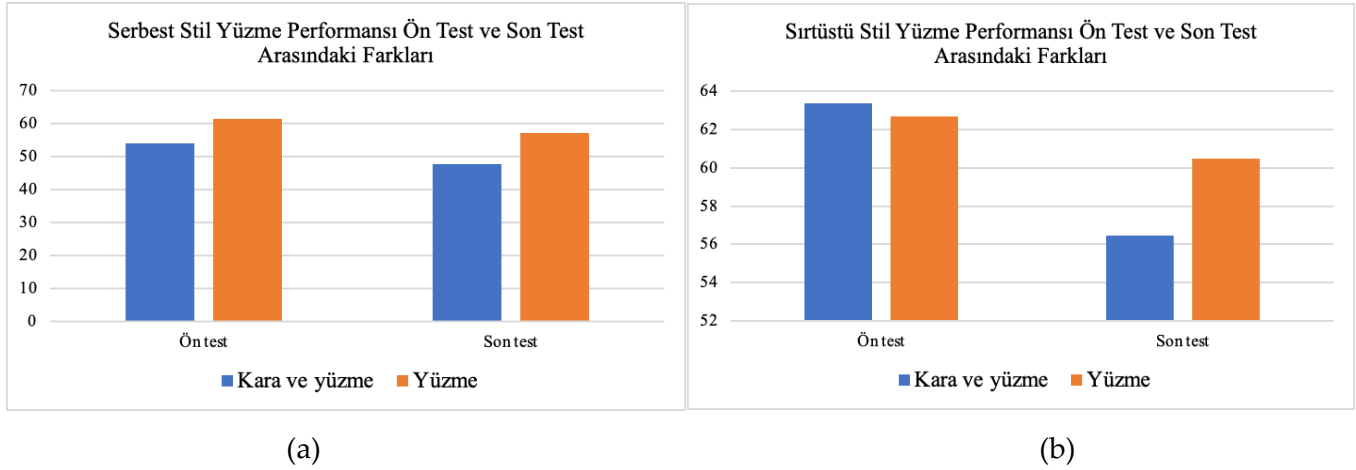
Yüzme Stili	Grup	Shapiro-Wilk Değeri	p
Serbest	KYG	0.84	0.10
	YG	0.74	0.10
Sırtüstü	KYG	0.94	0.60
	YG	0.92	0.43

3.1. Gruplar Arası Karşılaştırmalar

Gruplar arası yüzme performansları karşılaştırmalarında hem serbest stil hem de sırtüstü stil yüzme ön-test ve son-test verilerinde KYG ve YG arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo 5., Grafik 1a ve Grafik 1b).

Tablo 5. KYG (n= 7) ve YG (n= 7)'nin Serbest ve Sırtüstü Stil Yüzme Ön-Test ve Son-Test Verileri Karşılaştırması

Yüzme Stili		KYG (s)	YG (s)	t	p
Serbest	Ön-Test	54.07 @ 7.11	61.41 @ 13.09	-1.31	0.22
	Son-Test	47.80 @ 4.93	57.13 @ 12.37	-1.85	0.09
Sırtüstü	Ön-Test	63.35 @ 8.59	62.67 @ 9.40	0.14	0.89
	Son-Test	56.47 @ 3.22	60.49 @ 7.72	-1.27	0.23

Grafik 1. Gruplar arası Yüzme Performansı Ön-test ve Son-Test Karşılaştırması

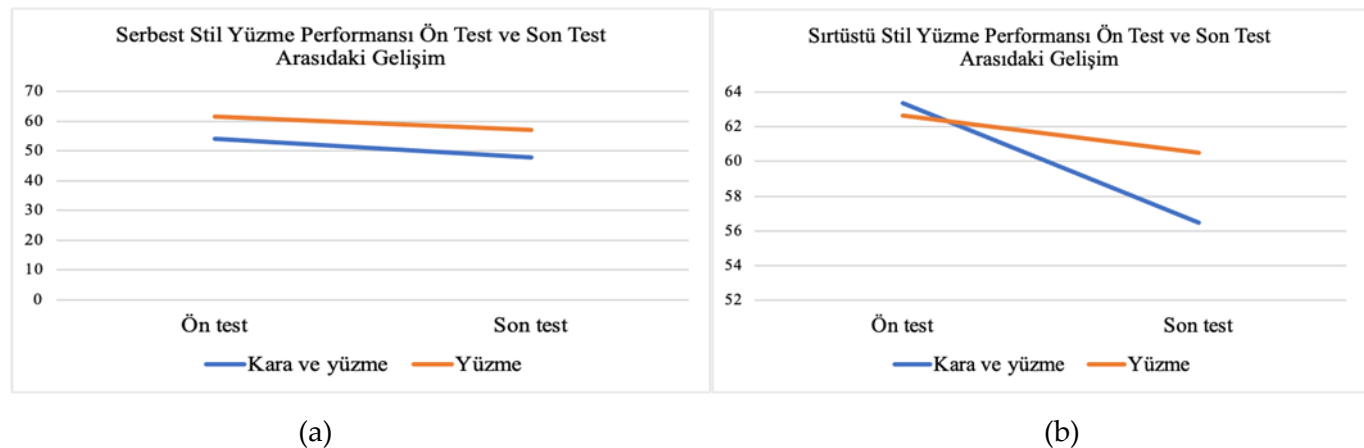
3.2. Grup İçi Karşılaştırmalar

Grup içi karşılaştırmalarda hem KYG hem de YG'de serbest stil yüzme ön-test ve son-test verileri arasında $p < 0.001$ anlamlılık düzeyinde ve sırtüstü stil yüzme ön-test ve son-test verileri arasında $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 6., Grafik 2a ve Grafik 2b).

Tablo 6. KYG (n= 7) ve YG (n= 7)'nin Serbest Stil Yüzme Ön-test ve Son-test Verileri Karşılaştırılması

Yüzme Stili	Grup	Ön-Test (s)	Son-Test (s)	t	p
Serbest	KYG	54.07 ± 7.11	47.80 ± 4.93**	5.84	0.001
	YG	61.41 ± 13.09	57.13 ± 12.37**	6.93	0.000
Sırtüstü	KYG	63.35 ± 8.59	56.47 ± 3.22*	2.72	0.04
	YG	62.67 ± 9.40	60.49 ± 7.72*	2.71	0.04

** : $p < 0.001$, * : $p < 0.05$

Grafik 2. Grup içi Yüzme Performansı Ön-test ve Son-test Karşılaştırması

4. Tartışma ve Sonuç

Yapılan bu çalışmaya katılan yüzücülerin uygulanacak antrenman programları öncesindeki test sonuçları incelendiği zaman, KYG ve YG arasında serbest stil ve sırtüstü stil yüzme ön-test performanslarında istatistiksel anlamlı fark olmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde gruplar arasında serbest stil ve sırtüstü stil yüzme son-test performanslarında istatistiksel anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir. Buna karşılık her iki grubun ön testleri ile kıyaslandığı zaman son test serbest stil ve sırtüstü yüzme performanslarında istatistiksel anlamlı artış meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda sadece yüzme ve yüzme antrenmanlarına ek olarak yapılan kara antrenmanlarının yüzücülerde serbest stil ve sırtüstü yüzme performansını anlamlı düzeyde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde bu alanda yürütülen benzer çalışma bulguları hem karada hem de suda uygulanan farklı antrenman modellerinin yüzücülerde performans gelişimini desteklediğini göstermektedir (Girolld vd., 2006; Sheard & Golby, 2006; Morouco vd., 2012; Arroyo-Toledo vd., 2013; Pang vd., 2013; Amaro vd., 2019; Fone & Van den Tillaar, 2022; Arsoniadis vd., 2022). Yüzücülere hem suda hem de karada uygulanan antrenman modellerinin yüzme performansını olumlu yönde etkilemesinin temelinde uygulanan antrenman programlarının özellikle kuvvet ve dayanıklılık performansını geliştirmesi yatmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalarda da yüzme antrenmanlarının kuvvet ve dayanıklılık gelişimini desteklediğini ortaya koymaktadır (Garrido vd., 2010; Lang & Light, 2010; Crowley, Harrison & Mark, 2018; Gabler vd., 2018; Lopez-Rivera & Gonzalez-Badillo, 2019). Suda ve karada yapılan çalışmaların yüzme performansını geliştirmesinin diğer bir nedeni olarak çocuklarda yüzme antrenmanının teknik kapasiteyi geliştirmesi gösterilebilir. Bu görüşü destekleyen bir çalışmada 9-13 yaş grubunda bulunan kız ve erkek çocuklarına uygulanan yüzme antrenmanının kulaç sayısını geliştirerek yüzme performansını arttırdığı bulunmuştur (Pehlivan, 2019).

Atasoy (2018) 8-10 yaş aralığındaki çocuklara uygulanan 14 hafta yüzme antrenmanının motorsal performans parametrelerinde ve yüzme performanslarında istatistiksel anlamlı gelişme meydana getirdiğini belirlemiştir. Hızarcı (2021)'nin çalışmasında da 12 yaş grubu çocuklarda 16 haftalık yüzme antrenmanının temel motorsal performans parametrelerini ve 50 m serbest stil yüzme performansını geliştirdiği bulunmuştur. Çağıl (2022) 9-11 yaş çocuklarda yüzme antrenmanının motorsal performans gelişimine katkı sağladığı ve 25 m, 50 m, 100 m ve 200 m yüzme performanslarında istatistiksel olarak anlamlı artış meydana geldiğini tespit etmiştir. Selles-Perez vd. (2013) çalışmasında hem çocuklarda hem de ergenlerde düzenli yüzme egzersizlerinin yüzme performansının geliştirilmesine katkı sağladığı bulunmuştur. Sadece yüzme antrenmanlarının yüzme performansına etkisinin yanısıra Selçuk (2013)'un çalışmasında 11-13 yaş grubunda bulunan yüzücülerde yüzme antrenmana ek olarak karada terabant egzersiz programı 100 m performansında sadece yüzme antrenmanı yapanlarla benzer düzeyde anlamlı artış meydana getirmiştir. Aktuğ, Vural ve İbiş (2019)'in çalışmasında 7 haftalık yüzme ve su dışı terabant egzersizleri çocuklarda 50 m yüzme performansını artırmıştır. Şenol ve Gülmez (2017) 13 yaş çocuklarda 8 hafta vücut ağırlığıyla yapılan egzersizler ve fonksiyonel egzersiz bandıyla yapılan egzersizler sadece yüzme antrenmanı yapan çocuklardan daha fazla yüzme performansını artırmıştır. Horoz (2022)'un çalışmasında 10-12 yaş çocuklarda 8 haftalık yüzme antrenmanına ek olarak yapılan İsveç topu egzersizleri sadece yüzme antrenmanı yapanların performansı ile benzer düzeyde gelişim meydana getirmiştir.

Apaydın (2022) 10-13 yaşlarında 8 hafta karada core antrenmanı yapan grup ve pliyometrik antrenman yapan grubun 15 m, 25 m ve 50 m yüzme performanslarında sadece yüzme antrenmanı yapan gruptan daha yüksek düzeyde gelişim meydana geldiği tespit edilmiştir. Karakurt (2020) yüzmeye ek olarak dinamik ve statik olarak uygulanan core antrenmanın sporcuların 25 m, 50 m ve 100 m yüzme derecelerini geliştirdiğini tespit edilmiştir. Yiğit (2019) ve Sammoud vd. (2019)'nin çalışmasında da suda yapılan egzersizlerin yanında karada yapılan pliyometrik sıçrama çalışmalarının da yüzme performansını geliştirdiği belirtilmiştir. Umay, Atar ve Koç (2022) pandemi döneminde 10-17 yaş ergenlerde evde yapılan düzenli kuvvet egzersizlerinin 50 m, 100 m, 200 m ve 400 m yüzme performansını arttırdığı bulunmuştur. Özdoğru (2018) 10-12 yaş, Yiğit (2021)'in çalışmasında 11-12 yaş erkek yüzücülerde sekiz

hafta core antrenman programı 50 m ve 100 m serbest stil yüzme performanslarını geliştirmiştir. Kaya (2019)'nın çalışmasında 8-12 yaş çocuklara uygulanan 12 haftalık kuvvet ve yüzme kombine antrenmanı spor dalına özgü performans parametrelerini geliştirmiştir. Yağmur Özeke (2018) yüzme antrenmanlara ek olarak karada yapılan 8 haftalık kuvvet antrenmanlarının çocuk yüzücülerde performans gelişimini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Şeran (2020) ve Uçak (2019) 8-10 yaş grubundan yüzme antrenmanına ek olarak kuvvet içeren kara antrenman programına katılan çocukların yüzme performansının sadece yüzme antrenmanı yapan çocuklardan daha fazla gelişim gösterdiğini belirlemiştir. Soydan (2006)'ın çalışmasında 12-14 yaş kız çocuklarında yüzme antrenmanlarına ek olarak uygulanan klasik ve kendi vücut ağırlığıyla yapılan kuvvet antrenmanları yüzme performansını benzer düzeyde geliştirmiştir. Köktebir (2022) 14-16 yaş aralığında yer alan çocuklarda 8 haftalık maksimal ve balistik kuvvet antrenmanlarının yüzme çıkışı itiş kuvvetinde sadece yüzme antrenmanı yapan çocuklardan daha fazla gelişim meydana getirdiğini belirlemiştir. 10-12 yaş çocuklarda 8 haftalık (Kızılın, 2022) ve 7 haftalık (Sallayıcı, 2018) yüzme ve karada kuvvet antrenmanları sadece yüzme antrenmanı yapanlarla aynı düzeyde yüzme performansı geliştirmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada sadece yüzme antrenmanı yapan çocuklarla yüzme antrenmanına ek olarak karada kuvvet antrenmanı yapan çocukların yüzme performanslarındaki gelişim düzeylerinin benzer olduğu belirlenmiştir. Şimdiki çalışmaya katılanların yaşları 7 ile 10 yaş arasında olduğundan ve bu yaş grubu çocukların sinirsel gelişiminin yetişkin düzeylerine yakın olmasından dolayı özellikle sportif aktivitelerde sergilenen temel hareketlerle ilgili tekniğin öğrenilmesi evresinde yüksek bir beceri öğrenimi potansiyeli nedeniyle hızlı öğrenme meydana gelmektedir. Dolayısıyla KYG'da kuvvet gelişiminin performansa yansımalarının düşük olabileceği spekülasyonu yapılabilir. Bu nedenle yüzme ek olarak yapılan kara antrenmanlarının bu yaş grubundaki temel yüzme eğitimi alan çocuklara uygulandığında çok etkili olmadığı düşünülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda yüzme antrenmanına ek olarak uygulanacak terabant antrenmanı, core antrenman, plyometrik sıçrama antrenmanları, kombine antrenman gibi farklı kuvvet antrenman programlarının yüzme performansı üzerindeki etkilerinin ele alındığı çalışmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgi: Bu makale, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda tamamlanan Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Etik Onayı: Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışmanın veri toplama aşaması için gerekli etik kurulu belgesi İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurulunca ve 04.05.2023 tarihli 2023/18 kararıyla düzenlenmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, üç yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %30 2. Yazar = % 35 3.Yazar=%35.

Kaynaklar

- Aktuğ, Z. B., Vural, Ş. N. & İbiş, S. (2019). The Effect of Theraband Exercises on Motor Performance and Swimming Degree of Young Swimmers. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 21(2), 238-243.
- Amaro, S., Barbosa, T. M., Negra, Y., Hammami, R., Khalifa, R. & Chortane, S. G. (2021). The Effect of Concurrent Resistance Training on Upper Body Strength, Sprint Swimming Performance and Kinematics In Competitive Adolescent Swimmers. A Randomized Controlled Trial. *Int J Environ Res Public Health*, 18(19), 1-13.
- Amaro, N. M., Morouço, P. G., Marques, M. C., Batalha, N., Neiva, H. & Marinho, D. A. (2019). A Systematic Review on Dry-Land Strength and Conditioning Training on Swimming Performance. *Sci Sports*, 34(1), 1-14.
- Apaydın, C. (2022). *10-13 Yaş Arası Yüzücülerde Pliometrik Ve Kor Antrenmanlarının Anaerobik ve Sprint Yüzme Performansına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arroyo-Toledo, J. J., Clemente, V. J. & González-Rave, J. M. (2013). The Effects of Ten Weeks Block and Reverse Periodization Training on Swimming Performance and Body Composition of Moderately Trained Female Swimmers. *J Swimming Research*, 21(1), 1-13.
- Arsoniadis, G., Botonis, P., Bogdanis, G. C., Terzis, G. & Toubekis, A. (2022). Acute and Long-Term Effects Of Concurrent Resistance And Swimming Training On Swimming Performance. *Sports*, 10(3), 1-15.
- Atasoy, H. (2018). *Yüzme Antrenmanlarının; 8-10 Yaş Performans Grubu Yüzücülerinin Serbest Stil Dereceleri İle Bazı Antropometrik ve Motorik Özellikler Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atici, M. & Afyon, A. (2016). The Effects of Core Training on Swimming In Sedentary Women. *Anthropologist*, 23(3), 542-549.
- Bishop, D. C., Smith, R. J., Smith, M. F. & Rigby, H. E. (2009). Effect of Plyometric Training on Swimming Block Start Performance In Adolescents. *J Strength Cond Res*, 23(7), 2137-2143.
- Canas-Jamett, R., Figueroa-Puig, J., Ramirez-Campillo, R. & Tuesta, M. (2020). Plyometric Training Improves Swimming Performance In Recreationally-Trained Swimmers. *Rev Bras Med*, 26, 436-440.
- Crowley, E., Harrison, A. J. & Mark, L. (2018). Dry-land resistance Training Practices of Elite Swimming Strength and Conditioning Coaches. *J Strength Cond Res*, 32(9), 2592-2600.
- Çağlı, T. (2022). *9-11 Yaş Grubu Kız ve Erkek Yüzücülere Uygulanan Serbest Branş Antrenmanlarının Yüzme Performansı Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Çelebi, Ş. (2008). *Yüzme Antrenmanı Yaptırılan 9-13 Yaş Gurubu İlköğretim Öğrencilerinde Vücut Yapısal ve Fonksiyonel Özelliklerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Fone, L. & Van den Tillaar, R. (2022). Effect of Different Types of Strength Training on Swimming Performance In Competitive Swimmers: A Systematic Review. *Sports Med Open*, 8(1), 1-26.
- Gabler, M., Prieske, O., Hortobagyi, T. & Granacher, U. (2018). The Effects of Concurrent Strength and Endurance Training on Physical Fitness and Athletic Performance In Youth: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Front Physiol*, 9, 1-13.
- Garrido, N., Marinho, D. A., Reis, V. M., van den Tillaar, R., Costa, A. M., Silva, A. J. & Marques, M. C. (2010). Does Combined Dry Land Strength And Aerobic Training Inhibit Performance of Young Competitive Swimmers? *JSSM*, 9(2), 300-310.
- Gencer, Y. G. (2018). Effects of 8-Week Core Exercises pn Free Style Swimming Performance of Female Swimmers Aged 9-12. *Asian Journal of Education and Training*, 4(3), 182-185.
- Girold, S., Jalab, C., Bernard, O., Carette, P., Kemoun, G. & Dugué B. (2012). Dry-land Strength Training Vs. Electrical Stimulation In Sprint Swimming Performance. *J Strength Cond Res*, 26(2), 497-505.
- Girold, S., Calmels, P., Maurin, D., Milhau, N. & Chatard, J. C. (2006). Assisted and Resisted Sprint Training In Swimming. *J Strength Cond Res*, 20(3), 547-554.

- Hızarcı, A. (2021). *12 Yaş Kız -Erkek Yüzücülere Uygulanan Kara ve Havuz Antrenmanlarının Seçilmiş Antropometrik Ölçümlere ve 50 Metre Serbest Stil Derecelerine Etkilerinin Araştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Horoz, T. (2022). *10-12 Yaş Grubundaki Erkek Yüzücülerde 8 Haftalık Swissball Antrenmanlarının 50 Metre Kurbağalama ve Sırtüstü Stile Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Işıldak, K. (2013). *12-15 Yaş Arasındaki Elit Yüzücülerde Dönemlik Antrenmanların Bazı Antropometrik, Fizyolojik ve Biyomotorik Özelliklerin Gelişimine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Karakurt, K. (2020). *Statik ve Dinamik Kor Antrenmanın Yüzme Performansı ve Motorik Beceriler Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çorum.
- Karakuş, M., Çelenk, Ç., Kaya, M., Sucan, S. & Turna, B. (2018). Çocuklarda 12 Haftalık Yüzme Egzersizinin Bazı Fiziksel Fizyolojik Parametrelere Etkisi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 50-57.
- Kaya, İ. B. (2019). *8-12 Yaş Elit Yüzücülere Uygulanan Kombine Antrenmanların Performans Düzeyleri Üzerine Etkisinin Araştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Khiyami, A., Nuhmani, S., Joseph, R., Abualait, T. S. & Muaidi, Q. (2022). Efficacy of Core Training In Swimming Performance and Neuromuscular Parameters of Young Swimmers: A Randomised Control Trial. *J Clin Med*, 11(1), 3198.
- Kılınç, H., Günay, M., Kaplan, Ş. & Bayrakdar, A. (2018). 7-12 Yaş Arası Çocuklarda Yüzme Egzersizi ve Thera-Band Çalışmalarının Dinamik ve Statik Dengeye Etkisinin İncelenmesi. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 15(3), 1443-1452.
- Kizilin, M. M. (2022). *10-12 Yaş Yüzme Branşındaki Çocuklarda Su İçi ve Kara Antrenmanlarının Yüzme Performansı Üzerine Etkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Köktebir, H. (2022). *14-16 Yaş Serbest Stil Yüzücülerde Balistik Ve Maksimal Kuvvet Antrenmanlarının Çıkış İtme Gücü Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Lang, M. & Light, R (2010) Interpreting and Implementing The Long Term Athlete Development Model: English Swimming Coaches' Views on The (Swimming) LTAD İn Practice. *International Journal of Sports Science and Coaching*, 5(3), 389-402.
- López-Rivera, E. & González-Badillo, J. J. (2019). Comparison of The Effects of Three Hangboard Strength and Endurance Training Programs on Grip Endurance In Sport Climbers. *J Hum Kin*, 66(1), 183-195.
- Marques, M. C., Yáñez-García, J. M., Marinho, D. A., González-Badillo, J. J. & Rodríguez-Rosell, D. (2020). In-Season Strength Training In Elite Junior Swimmers: The Role of The Low-Volume, High-Velocity Training on Swimming Performance. *J Hum Kin*, 74(1), 71-84.
- Morouco, P. G., Marinho, D. A., Amaro, N. M., Pérez-Turpin, J. A. & Marques, M. C. (2012). Effects of Dry-Land Strength Training On Swimming Performance: A Brief Review. *J Hum Sport Exerc*, 7(2), 553-559.
- Ölmez, C., Yüksek, S., Üçüncü, M. & Ayan, V. (2017). 8-12 Yaş Grubu Yüzücülerin, Antropometrik Özellikleri İle 50 M Serbest Stil Yüzme Dereceleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Klinikleri Spor Bilimleri Dergisi*, 9(3), 95-100.
- Özdoğru, K. (2018). *10-12 Yaş Grubu Erkek Yüzücülerde 8 Haftalık Dinamik Kor Antrenmanının Bazı Motorik Özellikler İle 100 M Karışık Stil Yüzme Performansına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pang, X., Yuan, X. Z., Cao, Z. D. & Fu, S. J. (2013). The Effects of Temperature and Exercise Training on Swimming Performance In Juvenile Qingbo (*Spinibarbus Sinensis*). *J Comp Physiol B*, 183(1), 99-108.
- Patil, D., Salian, S. C. & Yardi, S. (2014). The Effect of Core Strengthening on Performance of Young Competitive Swimmers. *Int J Sci Res*, 3(6), 2470-2477.

- Pehlivan, S. (2019). *9-13 Yaş Grubu Yüzücülerde Serbest Yüzme Tekniğinde, Motorik Özellikler, Anaerobik Güç ve Yüzme Performansı Arasındaki İlişkiler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Düzce.
- Rejman, M., Bilewski, M., Szczepan, S., Klarowicz, A., Rudnik, D. & Maćkała, K. (2017). Assessing The Impact of A Targeted Plyometric Training on Changes In Selected Kinematic Parameters of The Swimming Start. *Acta of Bioengineering and Biomechanics*, 19(2), 149-160.
- Sallayıcı, M. (2018). *11-12 Yaş Erkek Yüzücülerde 7 Haftalık Farklı Kara Antrenmanlarının 100 Metre Serbest Teknik Derecesine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin
- Sammoud, S., Negra, Y., Chaabene, H., Bouguezzi, R., Moran, J. & Granacher, U. (2019). The Effects of Plyometric Jump Training On Jumping And Swimming Performances In Prepubertal Male Swimmers. *JSSM*, 18(4), 805-811.
- Selçuk, H. (2013). *11-13 Yaş Grubu Erkek Yüzücülerde 12 Haftalık Terabant Antrenmanının Bazı Motorik Özellikler İle Yüzme Performansına Etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Selles-Perez, S., Arévalo, H., Altavilla, C., Guerrero, D. J. & Cejuela, R. (2023). Effect of Training With Fins on Swimming Performance In Kids and Young Recreational Swimmers. *JPES*, 23(2), 532-537.
- Sheard, M. & Golby, J. (2006). Effect of a Psychological Skills Training Program on Swimming Performance and Positive Psychological Development. *IJSEP*, 4(2), 149-169.
- Soydan, S. (2006). *12- 14 Yaş Grubu Bayan Sporcularda Klasik ve Vücut Ağırlığıyla Yapılan 8 Haftalık Kuvvet Antrenmanlarının 200 m Serbest Yüzmedeki Geçiş Derecelerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Şenol, M. & Gülmez, İ. (2017). Fonksiyonel Egzersiz Bandı (TRX) ve Vücut Ağırlığı Kullanılarak Uygulanan Direnç Antrenmanlarının Yüzme Performansına Etkisi, *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 62-75.
- Şeran, B. (2020). *12 Haftalık Kara Antrenmanlarının 8–10 Yaş Yüzücülerde Serbest ve Sırtüstü Stil Dereceleri İle Bazı Antropometrik Ve Motorik Özelliklerinin Gelişimine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Uçak, B. (2019). *Kara ve Su Egzersizlerinden Oluşan Düzenli Yüzme Antrenmanlarının Çocuklarda Vücut Kompozisyonu, Farklı Motorik Özellikler ve Yüzme Performansına Etkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Umay, B., Atar, Ö. & Koç, H. (2022). The Effect Of Resistance Exercises Performed At Home On Swimming Performance of Adolescent Swimmers During The Covid-19 Pandemic Period. *VIREF Revista de Educación Física*, 11(3), 66-79.
- Weston, M., Hibbs, A. E., Thompson, K. G. & Spears, I. R. (2015). Isolated Core Training Improves Sprint Performance In National-Level Junior Swimmers. *Int J Sports Physiol Perform*, 10(2), 204-210.
- Wirth, K., Keiner, M., Fuhrmann, S., Nimmerichter, A. & Haff, G. G. (2022). Strength Training in Swimming. *J Environ Res Public Health*, 19(9), 1-32.
- Yağmur-Özeker, K. (2018). *10-12 Yaş Yüzücülerde Kara Antrenmanlarının Fonksiyonel Kuvvet ve Yüzme Performansına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.
- Yiğit, D. (2021). *11-12 Yaş Grubundaki Erkek Yüzücülerin 8 Haftalık Core Antrenmanlarının 50 ve 100 Metre Kelebek Stil Performansına Olan Etkisinin Araştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Yiğit, G. (2019). *10-13 Yaş Grubu Ortaokul Öğrencilerine Uygulanan Pliometrik Antrenman Metodununun 15 m, 25m ve 50 m Serbest Stil Yüzme Süreleri Üzerine Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Biyomimikrik Kentlerin Yeşil Altyapı Yönetimi ile Değerlendirilmesi*

Merve TEMİZ TOPSAKAL, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, mervetemiz@comu.edu.tr, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0002-6662-4399
Alper SAĞLIK, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, alpersaglik@gmail.com, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1156-1201

Öz

Günümüzde, kentler dünya nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Modern toplumların gelişmesi ve kentlere yönelik göçün kontrolsüz bir şekilde artması kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentleşmenin artması birçok çevresel felaketi de beraberinde getirmiştir. İklim değişikliği, doğal kaynakların azalması, gıda ve su güvenliği, ekstrem hava olayları gibi sorunlar, kentlerin karşılaştığı önemli zorluklardan sadece birkaçıdır. Küresel çapta artan kentleşme ve çevresel sorunlar, kent planlaması ve altyapı sistemlerinde doğa tabanlı ve çevre dostu yaklaşımlara yönelik arayışları hızlandırmıştır. Araştırmada, doğa tabanlı yaklaşımlardan yeşil altyapı sistemleri ve biyomimikri tasarım yaklaşımı ele alınmıştır. Araştırmaya konu olan yeşil altyapı kavramı ve yeşil altyapı yönetimi olan CLERE açıklanarak biyomimikri tasarım anlayışı ile kurgulanan kentler yeşil altyapı yönetimi açısından incelenmiştir. Araştırmada, kent planlaması, tasarımı ve alt yapı sistemlerinde doğa tabanlı ve sürdürülebilir yaklaşımların benimsenmesi ve uygulanmasının büyük bir önem taşıdığı sonucuna varılmıştır. Kentlerde, yeşil altyapı projelerinin geliştirilmesi ve mevcut altyapının doğa tabanlı projeler ile bütünleşmesi ile ilgili öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Biyomimikrik Yaklaşım, Çok İşlevlilik, Doğallaşma, İklim Krizi.*

Evaluation of Biomimicric Cities with Green Infrastructure Management

Abstract

Today, cities account for a large proportion of the world's population. The development of modern societies and the uncontrolled increase in migration to cities have led to the emergence of urbanization. Increasing urbanization has brought with it many environmental disasters. Climate change, natural resource depletion, food and water security, extreme weather events are just some of the major challenges facing cities. Increasing global urbanization and environmental problems have accelerated the search for nature-based and environmentally friendly approaches in urban planning and infrastructure systems. In this research, green infrastructure systems and biomimicry design approach are discussed. The concept of green infrastructure, which is the subject of the research, and CLERE, which is green infrastructure management, were explained and the cities built with the biomimicry design approach were examined in terms of green infrastructure management. The research concluded that the adoption and implementation of nature-based and sustainable approaches in urban planning, design and infrastructure systems is of great importance. Suggestions have been made regarding the development of green infrastructure projects in cities and the integration of existing infrastructure with nature-based projects.

Keywords: *Biomimicric Approach, Multifunctionality, Naturalization, Climate crisis.*

*Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

Today, the majority of the world's population lives in urban areas and the evolution of modern societies has led to an uncontrolled increase in migration to cities. With the increase in urbanization, climate change has become an important problem of cities. Industrialization and increasing energy consumption have increased the release of greenhouse gases into the atmosphere and led to global warming. This situation has exacerbated weather events such as extreme heat, floods and drought, which are frequently seen in cities, and has disrupted the balance of the climate. The rapid depletion of natural resources is an important consequence of urbanization. Factors such as increasing population and industrial activities, overuse of water resources, deforestation and shrinkage of agricultural areas reduce natural resources. The rapidly growing urban population increases food demand and limits agricultural areas. In addition, the water demand of cities threatens natural water resources, raising concerns about the sustainability of water resources. Cities are testing the resilience of their infrastructure in the face of extreme weather events and are becoming more vulnerable to disasters. Events such as floods, hurricanes and earthquakes seriously threaten people and structures living in urban areas.

The increasing trend of urbanization on a global scale has brought with it various environmental problems. Managing urbanization processes in a planned and sustainable manner is of great importance in minimizing environmental impacts. This situation has significantly increased the need to adopt nature-based and environmentally friendly approaches on urban planning, design and infrastructure systems. Nature-based approaches aim to create a livable and sustainable environment while protecting cities from environmental impacts. This approach is based on principles such as protecting green areas, managing the natural water cycle and supporting biodiversity. It aims to increase environmental sustainability by focusing on targets such as energy efficiency and carbon footprint reduction. Environmentally friendly infrastructure systems play an important role in providing solutions to the environmental damage caused by urbanization. Practices based on the principle of environmental sustainability, such as smart energy management, waste reduction, water saving and recycling systems, aim to minimize the ecological footprint of cities. Such infrastructure systems aim to improve the quality of life of future generations by making cities more resilient and sustainable.

Planning that respects natural ecosystems, is based on sustainability and environmentally friendly technologies can shape the future development of urban areas. In the research, the effects of urbanization on nature-friendly planning, design and infrastructure development processes were examined and the increasing importance of environmentally friendly practices was emphasized. Qualitative research methods were used to explain the importance of nature-based approaches in urban planning and design. Green infrastructure systems, CLERE (Community, Landscape, Ecology, Recreation, Economy), the principles of which are green infrastructure management, and the biomimicry design concept are discussed in detail. In the research, a multifunctional evaluation of cities designed with biomimicry design was made in terms of CLERE green infrastructure management.

Green infrastructure and biomimicry design are gaining increasing attention in order to increase sustainability in urban planning and design, provide solutions to environmental problems and create cities compatible with natural ecosystems. Green infrastructure systems are considered as a concept used to support natural processes in urban areas, increase ecosystem services and ensure environmental sustainability. Green infrastructure elements such as green roofs, rain gardens, and natural water purification systems contribute to sustainable urban development by performing functions such as water management, biodiversity protection and air quality improvement in urban areas. In the research, the CLERE green infrastructure management model, which aims to manage green infrastructure effectively, was examined. This management model evaluates green infrastructure projects from a holistic perspective by bringing together environmental, cultural, economic and social factors. CLERE supports sustainable urban development by considering not only the environmental but also the social and economic contributions of green infrastructure in cities.

Human beings have been interacting with nature since their existence, and the effort to constantly obtain information from nature, understand its functioning and adapt to its functionality continues by establishing an intercultural partnership. Nature-based ecological approaches have introduced design approaches that seek solutions to environmental destruction. Biomimicry, a nature-based approach, is a methodology that shapes the design of human-made systems by taking inspiration from nature. In this context, the research examined what potential biomimicry design has in terms of learning from ecosystems in urban areas and integrating this knowledge into design processes.

The research revealed the effects of the concept of green infrastructure, CLERE Green Infrastructure Management and biomimicry design concept on the sustainability of cities designed together. The environmental, cultural, economic and social dimensions of the CLERE model for effective management of green infrastructure have been evaluated in biomimicry city models. The research concluded that the development of green infrastructure projects and the integration of existing infrastructure with nature-based projects are important for the sustainability and livability of cities.

Biomimicry is an approach to imitating the design, functioning and processes of organisms and ecosystems in nature. This approach aims to develop innovative and environmentally friendly solutions by using perfect harmony and efficient solutions in nature. By integrating biomimicry solutions into green infrastructure systems, environmental sustainability goals can be contributed. Inspired by nature, this approach can reduce the environmental impact of man-made systems, protect natural resources and make our cities more livable. Therefore, greater use of biomimicry approaches in green infrastructure projects will be an important step in leaving a healthier environment for future generations. Recommendations regarding biomimicry aim to minimize environmental impacts and use energy and resources more efficiently by taking inspiration from nature in urban green infrastructure projects. This integrity is important to increase sustainability in the future planning and development processes of cities.

1. Giriş

Kentsel alanlardaki büyüme, arazi kullanımındaki değişiklikler ve kirlilik, çevresel sorunları artırarak, gelecekteki iklim değişikliği ile ilgili öngörülen sistemik zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu durum, kentsel nüfus ve yapıyı çevre üzerinde artan bir baskıya işaret etmektedir (Dobardzic, 2021). Kentsel nüfusun artış göstermesi, çeşitli ekonomik gerekçelere bağlı olarak kentler arasında ve kırsal alandan kentlere plansız bir şekilde gerçekleşmektedir. Kentleşme sürecinde plansız gelişmeler ve neden olduğu kontrolsüz büyüme, doğal alanları olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkileşim, ekolojik yapının bozularak doğal alanların tahribatına neden olur. Doğal dengenin bozulmasına neden olan tahribatların kontrol altına alınarak kentleşmenin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi; planlı, kontrollü ve sağlıklı bir kentleşme için büyük bir önem taşır (Ergen, 2005).

Çarpık ve düzensiz kentleşmenin doğal alanlar üzerindeki olumsuz etkileri, hava kirliliği, su kirliliği ve toprak tahribi gibi şekillerde görülmektedir. Bu etkilerden özellikle yeşil alanların yok olması biçiminde kendisini en etkin şekilde gösteren toprak tahribidir. Bir kentin hava ve su kalitesi o kentte bulunan yeşil alanların miktarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Dolayısıyla, bu süreçler birbirini etkileyebilecek şekilde iç içe geçmiş durumdadır (Aksoy & Ergun, 2009).

Kentleşme sürecinin beraberinde getirdiği yerleşim yerleri, konut problemi, nüfus artışı, kent ve kentliye sunulan hizmetler ve alt yapı gibi unsurlar, fiziksel mekânları ve yeşil alanları tehdit etmektedir. Bu durum, doğal ekosistemlerin zarar görmesiyle birlikte çevresel sorunlara ve insan sağlığını tehdit eden bir dizi sorunun ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu tehditleri engellemek ve daha sağlıklı, yaşanabilir kentler inşa etmek amacıyla sürdürülebilir kentsel gelişme anlayışı ortaya çıkmıştır. Kentlerde, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre oluşturabilmek için, yeşil alan ihtiyacında artış gözlenmektedir. Bu ihtiyaç, kentlerin sadece fiziksel gelişimi değil, aynı zamanda insanların genel yaşam kalitesini artırma amacını da içermektedir (Karataş & Kılıç, 2017). Uygulayıcılar ve yöneticiler tarafından geliştirilip yönetilen yeşil alanlar, yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde ve kentsel çevrelere fayda sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanlar, kentleri daha yaşanabilir hale getirmeye yardımcı olmakta ve insanlara dinlenme, spor yapma ve sosyalleşme fırsatları sunmaktadır (Akpınar, 2019).

Sürdürülebilir kent yönetimleri perspektifinden ele alındığında, yeşil alanların varlığı, birçok fayda sağlamaya yönelik büyük bir öneme sahiptir. Yeşil alanlar, kentsel planlama süreçlerinde öncelikli bir yer tutarak sürdürülebilir kent yönetimlerinin temel bileşenlerinden biri olarak kabul edilir (Özdemir & Özkaynak, 2023). Kent planlama ve tasarım sürecinde doğal alanların korunması ve yeni yeşil alanların oluşturulması için etkili politika ve stratejilerin geliştirilmesi benimsenmektedir. Bu stratejilerden öne çıkan, doğal ve kültürel süreçleri destekleyen yeşil altyapı sistemleri, kent içerisinde bütünlük sağlayarak doğal sistemlerin sürekliliğini sağlar.

Yeşil altyapı, çeşitli ekosistemlerin korunması, biyoçeşitliliğin desteklenmesi ve ekolojik dengeyi sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Korunan alanların çeşitliliği, doğanın sunduğu çeşitli ekosistem hizmetlerini sağlamak ve toplum refahını artırmak için önemlidir. Bu kapsamda, yeşil altyapı, sadece doğal peyzajları değil aynı zamanda insan etkileşimindeki alanları içererek sürdürülebilir bir kentleşme stratejisi sunar. Yeşil altyapı unsurları arasındaki bu çeşitlilik, planlamacıların ve karar vericilerin kentsel gelişmeleri, doğal çevreyle uyumlu bir şekilde yönlendirmelerine ve çeşitli ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına olanak tanır (Benedict & McMahon, 2006).

Kentsel yeşil alan sistemlerini tutarlı bir planlama varlığı olarak güçlendirmek amacıyla geliştirilen yeşil altyapı, kentlerin sürdürülebilirliği ve yaşanabilirliği açısından önemli bir stratejidir. Yeşil altyapı, tüm yeşil alanların bütünleşmiş bir ağ olarak planlanması ve yönetilmesini hedefler, böylelikle kent ekosistemlerinin korunmasını amaçlar (Sandström, 2002). Yeşil altyapının dinamik bir şekilde planlanması, kentsel gelişimi yönlendirmeden önemli bir potansiyele sahiptir. Bu gelişim ekonomik büyüme ile birlikte doğa koruma arasında bir denge oluşturabilir (Van der Ryn & Cowan, 1996).

Son yıllarda, iklim değişikliği dünya genelinde belirgin şekilde hissedilmekte ve çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Bu durum, özellikle suyun yönetimi gibi kritik alanlarda, yeşil altyapı

sistemlerini yeniden değerlendirme ihtiyacını gündeme getirmiştir. İklim değişikliği etkileriyle başa çıkabilmek için, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve çevresel dengeyi koruyacak altyapı sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir. Yeşil altyapının yaygınlaşması ve bu anlayışın benimsenmesinde sadece fiziki planlamalar değil, aynı zamanda toplumun sosyal dinamikleri ve ekonomik gereksinimlerini de dikkate alan bir yaklaşım benimsenmelidir. Toplumların bilinçlendirilmesi, eğitim faaliyetleri, ekonomik teşvikler ve politika düzenlemeleri, yeşil altyapının başarılı bir şekilde uygulanması için önemli unsurlardır (Özmen, 2020). Bu noktada, yönetsel çerçevenin yeniden şekillendirilmesi önemli bir konudur. İklim değişikliğiyle mücadelede etkili olabilmek için, yerel yönetimlerin, ulusal ve uluslararası kuruluşların işbirliği içinde çalışması gerekmektedir (Parlak & Partigöç, 2022). Yerel düzeyde alınan kararlarla başlayan bu süreç, ulusal ve uluslararası düzeyde koordineli politika ve stratejilerle desteklenmelidir. Bu stratejilerden biri doğa tabanlı çözümlerdir. Kentlerin yeniden doğallaşması amacıyla doğa tabanlı yeşil altyapı uygulamaları, kente ve kentlilere birçok fayda sağlar. Bu bağlamda araştırma, sürdürülebilir kentsel gelişimi sağlayan yeşil altyapı kavramı ve yönetimini benimseyerek yeşil altyapı uygulamalarında doğa tabanlı çözümlerin nasıl kullanıldığını öğrenmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, yeşil altyapı sistemleri ve biyomimikri tasarım yaklaşımı gibi doğa temelli stratejiler ele alınmıştır. Biyomimikri tasarım prensipleriyle şekillendirilen kentler, yeşil altyapı yönetimi olan CLERE (Community, Landscape, Ecology, Recreation, Economy) kapsamında incelenmiştir. Sonuç olarak kent planlaması, tasarımı ve altyapı sistemlerinde doğa temelli ve sürdürülebilir yaklaşımların benimsenmesi ve uygulanması gerekliliği vurgulanmıştır. Kentlerde, yeşil altyapı projelerinin geliştirilmesi ve mevcut altyapının doğa tabanlı projeler ile bütünleşmesi ile ilgili öneriler getirilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu kısımda, çalışmanın kavramsal çerçevesine yönelik bilgiler bulunmaktadır.

2.1. Yeşil Altyapı

Yeşil altyapı kavramı, çevresel kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve kentleşme süreçlerinin ekosistemlere minimum etki ile gerçekleştirilmesi hedefi olarak ortaya çıkmıştır. Yeşil altyapı, doğal kaynakların korunmasına odaklanırken aynı zamanda toplumların çevresel bilinçlenmesini artırmayı amaçlamaktadır (Shakouri, 2006).

Yeşil altyapı, sürdürülebilir toplumların sağlığı ve yaşam kalitesinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen, doğal ve ekolojik süreçleri destekleyen hem yeni hem de mevcut hem kırsal hem de kentsel çok işlevli yeşil alan ağlarının bütünüdür (Natural England, 2009). Yeşil altyapı kavramı, kentsel ve kırsal alanlarda biyoçeşitliliği destekleyerek, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve ekosistem hizmetlerinin etkin bir şekilde kullanılması üzerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede yeşil altyapı, doğanın sunduğu faydaları en üst düzeye çıkarmayı ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlayan kapsamlı bir strateji olarak değerlendirilmektedir (Tülek & Ersoy Mirici, 2019).

Biagini vd. (2014), iklim değişikliğine uyum sürecini ele aldığındaki yeşil altyapıyı “iklim tehlikelerine karşı doğrudan veya dolaylı koruma sağlamayı amaçlayan her türlü yeni veya geliştirilmiş doğal altyapı” olarak tanımlamaktadır. Yeşil altyapı stratejileri, iklim değişikliğine bağlı risklere karşı toplumları güçlendirmek ve ekosistemlerin dayanıklılığını artırmak için önemli araçlar sunar. Bu doğal altyapı önlemleri, sadece iklim değişikliğinin olası sonuçlarından oluşabilecek tehlikelerini azaltmakla kalmayıp aynı zamanda ekosistem hizmetlerini iyileştirerek çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir. Bu nedenle, yeşil altyapı, iklim değişikliğiyle mücadelede ve uyum sürecinde etkili bir strateji olarak önemini korur.

Yeşil altyapı, kentsel alanlarda çeşitli ekosistem hizmetlerini güçlendirmeyi ve sürdürülebilir kent gelişimini teşvik eder. Yeşil ve mavi alanların entegrasyonu, doğal çevre unsurlarını koruma, su yönetimi, iklim değişikliği adaptasyonu ve rekreasyon gibi çeşitli amaçları birleştirerek holistik bir yaklaşım

benimser. Bu sayede, biyoçeşitlilik korunarak ekosistem sağlığı desteklenir, yeşil ekonominin temelleri atılır, toplumsal ve kültürel açıdan olumlu etkiler elde edilir (Yaralıoğlu & Asilsoy, 2021).

Kentsel yeşil altyapı, çeşitli kentsel sorunları çözmek ve fayda üretmek amacıyla tasarlanır. Günümüzde, artan çevresel tahribatın beraberinde getirdiği sorunlarla mücadele etmek için, çeşitli çevresel ve sosyal faydalar içeren çözümlere yönelik ihtiyaç artmıştır. Kentsel yeşil altyapı odaklı çözümler, kentsel alanların daha dayanıklı, sağlıklı ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru evrilmesini destekleyen çeşitli faydaları içermektedir (Braubach vd., 2017). Bu bağlamda, kentsel yeşil altyapı, sürdürülebilir ve sağlıklı kent yaşamını desteklemek adına önemli bir stratejik araç olarak öne çıkmaktadır.

2.2. Yeşil Altyapı İlkeleri

Tasarım ve yönetim süreçleri, bir alanın karakterini ve ayırt ediciliğini vurgulayarak habitatlar ile peyzaj türlerini geliştirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, yeşil altyapının etkin bir biçimde toplulukları desteklemesi ve ekosistem hizmetleri ile yaşam kalitesi avantajlarını sağlaması açısından önemlidir. Yeşil altyapı, içerdiği yeşil alanları yapıyı çevrenin içinden geçirerek onu çevrelemeli ve kentsel alanı daha geniş kırsal alana bağlamalıdır. Böylelikle, hem yerel topluluklar içindeki erişilebilir doğal yeşil alanları hem de genellikle kentsel sınırlarda ve daha geniş kırsal alanlarda büyük alanları barındırarak, alt bölgeden yerel mahalle düzeylerine kadar tüm mekânsal ölçeklerde sunulmalıdır (Natural England, 2009).

Yeşil altyapının değerlendirilmesinde, sadece ekolojik katkılar değil, aynı zamanda bu katkıların nitelik ve miktar yönünden detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamlı değerlendirme, yeşil altyapının çeşitli yönlerini anlamak ve planlama süreçlerinde daha etkili hedefler geliştirmek için önemli bir adımdır (Coşgun, 2022). Bu nedenle yeşil altyapı planlama ilkeleri (Li vd., 2005; Gülgün Aslan & Yazici, 2016; Pauleit, 2019) Şekil 1’de gösterilmiştir.

İlkeler	Hedefler
Çok İşlevlilik	<ul style="list-style-type: none">• Çok çeşitli ekosistem hizmetlerini (abiyotik, biyotik) kapsamalıdır.• Kültürel yapıda olmalıdır.• Farklı işlevleri kullanımları bir araya getirilmelidir.• İşlevler ve kullanımlar arasında önceliklendirme yapılmalı, kapsamlı analizler ve paydaşların katılımı yoluyla net hedefler koyulmalıdır.• Yeşil alt yapının çok yönlü işlevleri konusunda toplum bilinci artırılmalıdır.
Bağlantılılık	<ul style="list-style-type: none">• Yeşil alanlar arasında çeşitli ölçeklerde ve farklı perspektiflerde rekreasyon, biyo-çeşitlilik, kent iklimi, yağmur suyu yönetimi, fiziksel ve işlevsel bağlantılar kurulmalıdır.• Kentsel yeşil alanların kaynakları ve işlevleri üzerine yapılacak olan analizlere dayanmalıdır.
Entegrasyon	<ul style="list-style-type: none">• Kentsel alt yapının diğer alt yapılar ile fiziksel ve işlevsel ilişkiler bağlamında bir bütün olarak ele alınması sağlanmalıdır.• Farklı meslek grupları, idari birimler ve diğer paydaşlar arasında müzakere ve iletişime dayanan ilişkilerin kurulması sağlanmalıdır.
İletişim ve Sosyal içerikli süreç	<ul style="list-style-type: none">• Tüm paydaşların gereksinimleri karşılanmalıdır.• Gerek kamu gerekse özel sektörde yer alan farklı mesleklerden uzmanlar arasında işbirliği sağlamak yoluyla, ilgili paydaşları karar verme süreçlerine dahil edilmelidir.
Uzun vadeli bir strateji	<ul style="list-style-type: none">• Sürdürülebilir gelişim kavramı çerçevesinde ele alınmalıdır. Kısa vadeli ekonomik kazançlar yerine uzun vadeli çıkarları gözetmelidir.• Paydaşlar arasında fikir alışverişi ve karşılıklı öğrenme süreçlerine olanak sağlanmalıdır.

Şekil 1. Yeşil Altyapı Planlaması İlkeleri (Li vd., 2005; Gülgün Aslan & Yazici, 2016; Pauleit, 2019)

2.3. Yeşil Altyapı Yönetimi ve Uygulamaları

Natura England (2009), yeşil altyapının sadece rekreasyonel kullanım değil, aynı zamanda çeşitli peyzajların sunduğu ekosistem hizmetleri aracılığıyla toplum sağlığı, doğal kaynakların korunması ve çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir rol oynayabileceğini ifade etmiştir. Bu çerçevede, yeşil

altyapının geniş bir perspektifte ele alınması, kentsel planlama, tasarım ve çevre yönetimi stratejilerinde daha kapsamlı ve sürdürülebilir bir yaklaşımın benimsenmesini teşvik edebilir.

Yeşil altyapı planlamasında Şekil 1’de ifade edildiği gibi çok işlevlilik ve bağlantılılık ilkeleri kentsel ve kırsal alanları bir bütün şekilde ele almaktadır. Yaşadığımız çevrede meydana gelen bir oluşum toplumu, yapılı çevreyi, ekosistemleri, bölgenin peyzajlarını ve ekonomiyi çok yönlü olarak ilgilendirir. Bu nedenle yeşil altyapı ilkeleri arasında yer alan çok işlevlilik, bu yaklaşımın merkezinde yer alır. Yeşil altyapı, geniş ekosistem hizmetleri sunma potansiyeli, yeşil altyapının çeşitli işlevlere sahip olabileme kapasitesini içerir. Her bir saha veya güzergâh tek başına çok işlevli olabilirken, sahalar ve güzergâhlar birleştirildiğinde tam anlamıyla çok işlevli bir yeşil altyapı ağı ortaya çıkar. Tablo 1, tek bir alanın veya bölgenin nasıl çeşitli yeşil altyapı işlevleri sağlayabileceğini göstermektedir.

Tablo 1. Yeşil Altyapıda Çok İşlevlilik (Natural England, 2009)

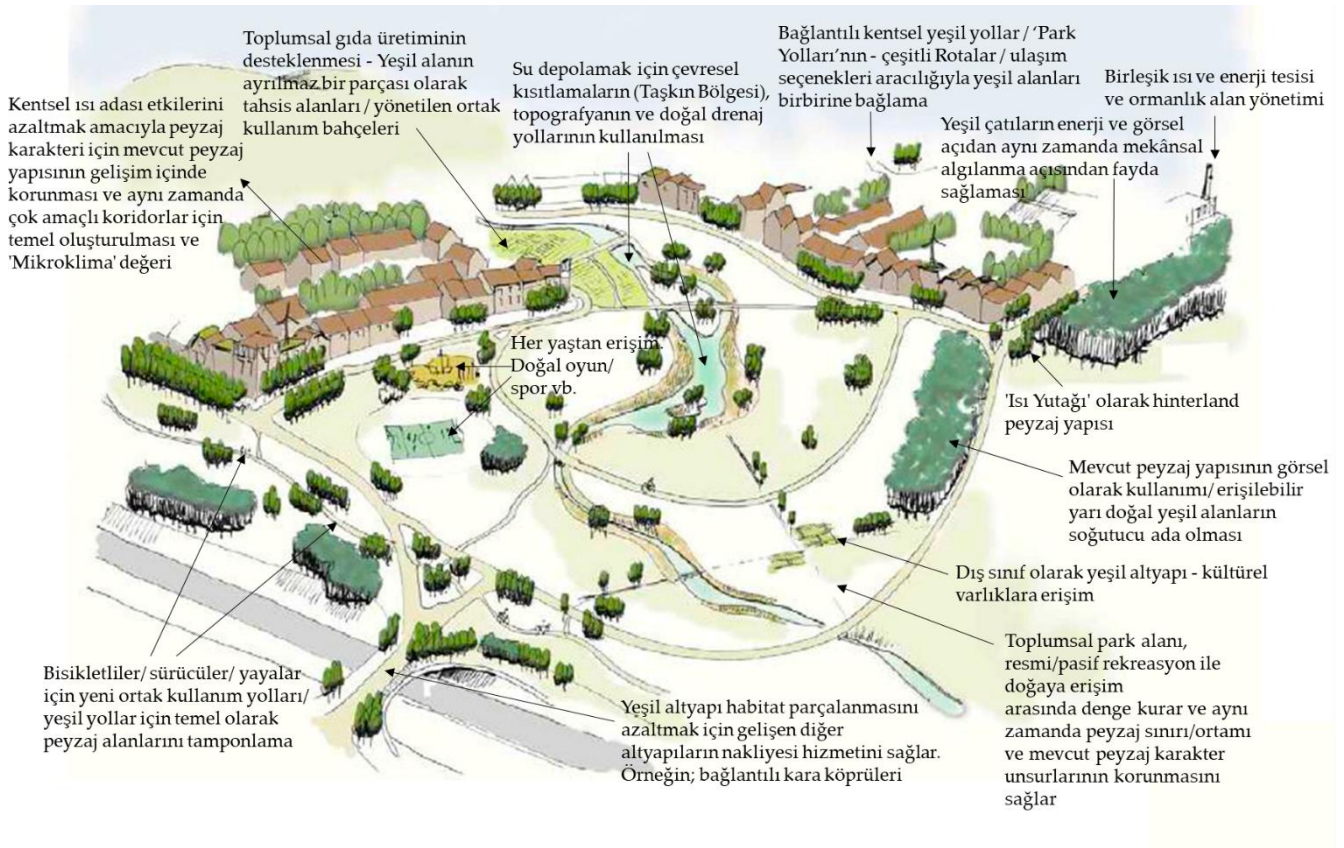
Çok İşlevli Yeşil Altyapı Çalışmaları	
Habitat sağlanması ve doğaya erişim	Erişim, rekreasyon, hareket ve eğlence
Peyzaj düzenlemesi ve bağlam	Taşkın azaltma ve su kaynağı yönetimi

Bir peyzaj terimi olarak yeşil altyapı, doğal kaynakları ve sağlığı birbirine bağlamaya, yaşam kalitesini artırmaya, kentsel yayılmayı sınırlandırmaya ve çevre sorunlarını çözmeye yönelik bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. İnsanlar, yaban hayatı ve kentsel ortamın bir bütünü için çeşitli işlevleri bir araya getirme potansiyeli sağlayan peyzajın işlevselliği, özellikle, kentsel planlama ve gelişim stratejilerinde önemli bir etmendir (Ling, Handley & Rodwell, 2007). Birçok araştırmacı, kentsel alanlarda çok işlevliliği ekolojik, ekonomik, sosyo-kültürel, tarihsel ve estetik olmak üzere beş temel peyzaj işlevini kapsayacak şekilde tanımlamıştır (Şekil 2).

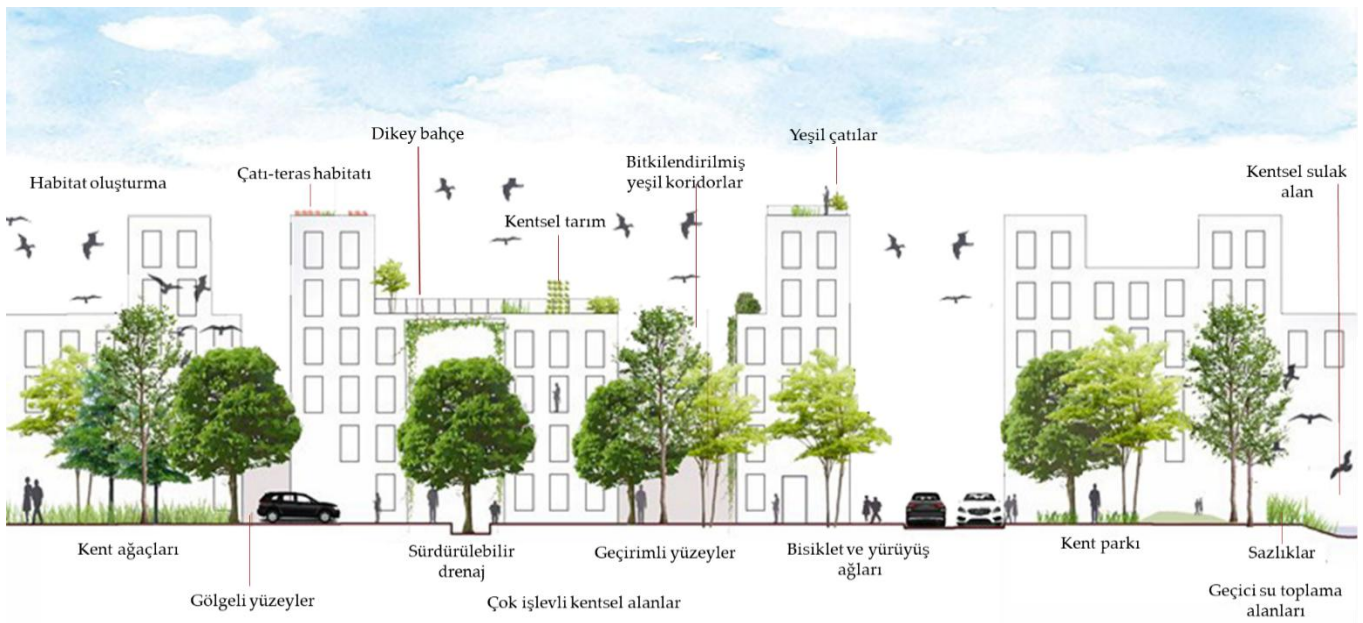
Şekil 2. Kentsel Alanlardaki Beş Temel Peyzaj İşlevi (Ling, Handley & Rodwell, 2007)

Natural England (2019), yaşam, yerleşim, üretim, rekreasyon ve farklı deneyim alanlarını ekolojik sürdürülebilirliği ve toplum yararını sağlayabilmek için ekosistem üzerinde bir bütün ve birbirine bağlantılı olarak Şekil 3’te çok işlevli bir yeşil altyapı kurgusu sunmuştur.

Şekil 3. Çok İşlevli Yeşil Altyapı Kurgusu (Natural England, 2009’dan değiştirilerek)

Cities Alive (2023), hızla artan kentleşmenin, kent alanlarının sınırlı kaynaklarını ve doğal ekosistemlerini zorladığını belirtmiştir. Bu bağlamda, kentsel alanlarda sürdürülebilirlik ve çevresel dengeyi sağlamak amacıyla çeşitli yeşil altyapı uygulamaları geliştirilmektedir. Bu uygulamalardan biri de dikey bahçeler, kent tarımı alanları, gölgeli yüzeyler, kentsel sulak alanlar, kent parkları, yeşil çatılar, drenaj sistemleri ve sürdürülebilir ulaşım planlaması gibi unsurları içeren bütüncül bir yeşil altyapı yaklaşımıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Kentsel Alanlarda Yeşil Altyapı Entegrasyonu (Cities Alive, 2023’den değiştirilerek)

2.3.1. Yeşil Altyapı Yönetimi İçin Çok İşlevli Bir Model: CLERE

CLERE, yeşil alanlarda gelişmiş yönetim yapıları ve uygulamalarının inceleneceği bir çerçeve olarak uyarlanmıştır. Birçok araştırmacı, ekolojik, ekonomik, sosyo-kültürel, tarihi ve estetik işlevleri temel olarak peyzaj tasarım ve planlamalarının çok işlevli bir prensip içerdiği görüşünü belirtmiştir. CLERE, birlikte yönetilen yönetimde gerekli görülen beş farklı işlevi temsil eder. Bu beş temel işlev, kentsel yeşil alanlarda koruma hedeflerini temel amaç olarak kabul eder ve her bir işlev, toplumların refahı, kültürel ve eğitim ihtiyaçları ile bağlantılıdır. CLERE modeli, yöneticilere yönetim süreçlerindeki eksiklikleri tanımlama ve yönetim yapılarını, süreçlerini daha çok işlevli hale getirme yeteneği sağlar. Yöneticiler, CLERE modelini kullanarak mevcut süreçlerdeki zayıf noktaları belirleyebilir ve bu noktalara odaklanarak daha etkili yönetim stratejileri geliştirebilirler (Barber, 2005).

CLERE modeli, Topluluk, Peyzaj, Ekosistem, Rekreasyon ve Ekonomi olmak üzere beş farklı kavramı birleştirerek çok işlevliliği sağlamıştır. Önemli bir şekilde, bu model, stratejilerin geliştirilmesine, kamu kullanım modellerinin belirlenmesine ve yönetimde çok işlevli faydalar elde etme ihtiyacına yönelik çeşitli yaklaşımlar sunar (Shi, 2013). “Topluluk” odaklı bir perspektif, kentsel planlama ve yönetimde sosyal sürdürülebilirlik amacını taşıırken, “Peyzaj”, doğal çevrenin korunması ve estetik değerlerin artırılması için önemli bir rol oynamaktadır. “Ekosistem” boyutu, biyoçeşitliliği destekleme ve ekosistem hizmetlerini güçlendirme amacını taşıırken, “Rekreasyon”, insanların dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. “Ekonomik” boyut ise, sürdürülebilirlik prensiplerine dayalı olarak ekonomik fayda sağlama amacını taşır.

Topluluk (Community)

Planlama, tasarım ve yönetim sürecinde toplulukları dâhil etmek, temel bir unsur olarak kabul edilmektedir. CLERE modeline göre, yeşil alanların toplum gelişimi ve refahı üzerindeki etkileri çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilir. Toplum katılımı, yeşil alanların tasarlanması, planlanması ve yönetilmesinde önemli bir etmendir. Bu katılım, yerel halkın ihtiyaçlarının ve tercihlerinin dikkate alınmasını sağlayarak yeşil alanların daha etkili ve sürdürülebilir olmasına olanak tanır. İnsanların yapılı çevredeki mekânları kullanması toplumsal etkileşimi artırır. CLERE modelinde, toplumun katılımı ve etkileşimi, toplumun önceden belirlenmiş ihtiyaçlarını ve değerlerini dikkate alma sürecini vurgular. Yöneticilere, toplum etkinliklerini destekleme, gönüllülüğü teşvik etme, kuşaklar arası etkileşimi teşvik etme gibi yönetim kalitesini artırma önerilerinde bulunur. Bu yaklaşım, toplulukların yeşil alanları kullanımı üzerindeki etkilerini anlamak ve toplumun yaşam kalitesini artırmak açısından önemlidir (Shi, 2013).

Peyzaj (Landscape)

Yeşil alanlar, mikro ve makro ölçekte geniş kentsel ve kırsal alanlarda çeşitli ekosistem hizmetleri sunarak biyolojik çeşitliliği destekler. Bu alanlar insanlara, yeryüzü üzerinde huzur ve konfor sağlar. CLERE modeli içinde, yeşil alanların sunduğu peyzaj, kültürel anlamda değerlendirilir ve “korunacak manzara” olarak kabul edilir. Yeşil alanlar, kültürel ve tarihi özellikleri barındırma potansiyeli olduğu için bir topluluğun geçmişine, mirasına ve kimliğine bağlı olarak şekillenir. CLERE modeli, bu kültürel bağlamı vurgulayarak, yeşil alanların sadece fiziksel bir çevre olmanın ötesinde, bir topluluğun kültürel ve tarihi mirasının bir parçası olarak görülmesini destekler. CLERE modeli, peyzajın yeşil alanlarda sadece tek bir işlevle sınırlı olmadığını açıklar. Çeşitli peyzaj fonksiyonlarını birleştiren bir özellik olarak kabul edilir. Yeşil alanlar, kültürel ve estetik peyzaj hizmetleri sunmaktadır (Barker, 1997; Shi, 2013).

Ekoloji (Ecology)

Yeşil alanların ekolojik yönden önemli bir işlev olduğu düşünülmektedir. CLERE modeli, kentsel yeşil alanların yaşam alanı sağlama, ekosistem hizmetleri sunma (örneğin toprak filtreleme, su temini ve tarımsal üretim) ve kentsel ekosistemde çeşitli rolleri üstlendiğini göstermektedir. Barber’ın (2005) belirttiği gibi, çok işlevli peyzajlar, doğal kaynakları ve ekosistemleri koruma amacı ile birlikte çeşitli toplumsal ve çevresel faydalar sunar. Taşkın su kontrolü ile kentsel alanlardaki su yönetimini optimize

eder, kentsel sıcaklık ve nem düzenlemesi ile mikro iklimleri iyileştirir ve hava ile su kaynaklı kirliliği azaltarak çevresel kaliteyi artırır. Aynı zamanda bu peyzajlar, biyoçeşitliliği destekleyerek doğal yaşam alanlarını korur. Dolayısıyla, ekolojik yönden bakıldığında, peyzaj tasarımı ve yönetimi potansiyel olarak üretimi artırmanın yanı sıra ekolojik fonksiyonları güçlendirmeli ve peyzajın sürdürülebilirliğini artırmalıdır (CIWEM, 2010; Shi, 2013).

Rekreasyon (Recreation)

Yeşil alanlar, halk sağlığına olumlu etkiler sağlayabilen rekreasyonel bir kaynak olarak değerlendirilirken mekân olarak rekreasyon ve kimliklendirme alanı olarak kabul edilir (Brandt vd., 2000). Bu alanlar, kullanıcılara geniş bir rekreasyonel aktivite imkânı sağlar. Etkinlikleri düzenlemek, sporu teşvik etmek ve sağlıklı yaşam tarzlarını desteklemek, yönetim süreci aracılığıyla eğlence işlevini geliştirmek açısından önemli konuları içerir. Yeşil alanlar doğal, tarihi ve kültürel özellikleri bünyesinde barındırarak kullanıcılara çeşitli deneyimler sunar. Bu yeşil alanlar, kent sakinlerine açık hava aktiviteleri yapma, sporlarla uğraşma ve dinlenme fırsatları sağlar. Bu sayede, toplumsal sağlığın iyileştirilmesine ve sosyal dışlanmanın azaltılmasına katkıda bulunur (Barber, 2005; Shi, 2013).

Ekonomi (Economy)

Yeşil alanlar, turizm, tarım, emlak ve sağlık sektörleri gibi çeşitli alanlarda ekonomik faaliyetlere teşvik sağlayarak yerel ekonomiye önemli katkılarda bulunur. Bu ekonomik işlev, hem akademik hem de pratik araştırmalarda çeşitli peyzaj çalışmalarında tanınmıştır ve çok işlevli planlamada öne çıkan bir konu olarak değerlendirilmiştir (Fry, 2001; CIWEM, 2010; Shi, 2013). Yeşil alanların kalitesi yerel alana birçok ekonomik fayda sağlayabilir (ekonomi, artan emlak fiyatları ve vergilendirilebilir kentsel varlık tabanının değeri gibi). Yeşil alanların kalitesi, bölge ekonomisinin canlanması, emlak fiyatlarının artışı ve vergilendirilebilir kentsel varlık tabanının değerindeki artış gibi birçok ekonomik fayda sağlayabilir. Ekonomik boyut, yeşil alanların diğer işlevleri ile doğrudan bağlantılıdır. Örneğin, yeşil alanların rekreasyonel kullanımı, üretkenliği artırabilir ve yerel ekonomiye daha fazla yatırım çekerek kariyer fırsatlarını artırmak için bir yer hissi oluşturabilir (Barber, 2005; Shi, 2013).

2.4. Doğa Tabanlı Yaklaşım

Günümüzde, çevresel, sosyal ve ekonomik zorluklarla karşılaşan insanlar arasında doğallaşma sürecine dair artan bir farkındalık gözlemlenmektedir. İnsanoğlu, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan çevresel tahribatları düzeltmek ve doğaya geri dönmek amacıyla çeşitli planlama ve tasarım yaklaşımları benimsemiştir. Bu yaklaşımlardan biri doğayı esas alan doğa tabanlı yaklaşımlardır. Doğa tabanlı yaklaşımlar, çevresel sürdürülebilirlik ile uyumlu stratejiler sunarak insan etkileşimlerini daha dengeli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu stratejiler, ekosistem hizmetlerine dayalı olarak tasarlanmıştır ve doğal kaynakları koruma, biyoçeşitliliği artırma, iklim değişikliği ile mücadele etme gibi hedeflere odaklanmaktadır. Aynı zamanda, doğa tabanlı çözümler, yerel toplulukların ve ekonominin sürdürülebilirliğini destekleyerek sosyal boyutta olumlu etkiler sağlamaktadır (Eggermont vd., 2015).

Doğa tabanlı yaklaşım, biyolojik çeşitliliğin ve ekosistemlerin korunmasını, geliştirilmesini, restorasyonunu ve aynı anda birden fazla sorunu ele alan bir yöntemdir. Konuyla ilgili “ekosistem tabanlı adaptasyon”, “yeşil altyapı”, “ekosistem tabanlı afet riskinin azaltılması” ve “doğal su tutma önlemleri” gibi yaklaşımlar literatürde önemli yer tutmaktadır. Bu yaklaşımlar, genellikle birbirini tamamlayıcı nitelikte olup, önemli ölçüde birbirleriyle örtüşmektedir. Tüm bu terimler, çevresel baskı ve riskleri ele almak için çözüm olarak sistemik yaklaşımlar geliştirmeye odaklanır (Everard & McInnes, 2013). Doğa tabanlı çözümler, insan yapımı müdahaleleri en aza indirgeyerek doğal ekosistemlerin sağladığı hizmetleri kullanmayı ve yeniden oluşturmayı sağlarlar. Bu tür çözümler, biyoçeşitliliği koruma, suyun temizlenmesi, sel ve taşkın riskini azaltma, iklim değişikliği ile mücadele etme ve toprak verimliliğini artırma gibi konularda etkili olurlar (Kaçmaz, 2021).

Doğal ekosistemler, evrimsel süreçler sonucunda geliştirdikleri adaptasyonlarla çeşitli stres faktörlerine karşı dirençli hale gelmişlerdir. Örneğin, iklim değişikliği gibi çevresel zorluklarla karşılaşıldığında, doğal

nasıl kullanılabileceği ele alınmıştır (Şekil 6). Yeşil altyapı tipolojilerinin sağladığı ekosistem faydaları ve yeşil altyapı yönetimi olan CLERE çerçevesinde biyomimikri tasarım anlayışı ile kurgulanan kentler incelenmiştir. Araştırmada, kent planlaması, tasarımı ve alt yapı sistemlerinde doğa tabanlı ve sürdürülebilir yaklaşımların benimsenmesi ve uygulanmasının büyük bir önem taşıdığı sonucuna varılmıştır. Kentlerde, yeşil altyapı projelerinin geliştirilmesi ve mevcut altyapının doğa tabanlı projeler ile bütünleşmesi ile ilgili öneriler getirilmiştir.

Şekil 6. Yeşil Altyapı Zihin Haritası

4.Bulgular

Yeşil altyapı, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen ve doğal ekosistem işlevlerini taklit eden bir planlama ve tasarım yaklaşımı sunarak kentleşme süreçlerinde çeşitli ekosistem faydaları sağlamaktadır. Bu sistemler, kentsel alanlarda biyoçeşitliliği artırma, su yönetimi sağlama, hava, su ve toprak kalitesini iyileştirme, iklim değişikliğinin olası sonuçları ile mücadele etme, estetik ve psikolojik olmak çeşitli çözümler üretmektedir. Yeşil altyapı ile ilgili birçok araştırmacı çeşitli tipolojiler üzerinde çalışmalar yürütmüştür. Tablo 2'de görülen yeşil altyapı tipolojileri, araştırmacıların farklı perspektiflerden yaklaşarak çeşitli kriterlere bağlı yeşil altyapıyı sınıflandırdığını göstermektedir. Coutts (2016), yeşil altyapıyı bina, sokak, topluluk, bölge ve dünya gibi çeşitli ölçeklerde tanımlamaktadır. Song vd. (2019), kentlerdeki kirlenmiş arazilerin iyileştirilmesi ve terkedilmiş atıl alanların yeniden geliştirilmesi için doğa tabanlı çözümleri, toplumsal sağlıkla ilgili potansiyel bağlantıları olan alanları incelemiştir. Ruangpan vd. (2020), sistematik literatür taramasında kentsel bağlama özgü ayrıntılı bir yeşil altyapı tipolojisi geliştirmiştir. Bu tipolojilerin sınırlılığı, özellikle hidrolojik risk azaltımı olmuştur.

Tablo 2. Yeşil Altyapı Tipolojileri ve Sağladığı Ekosistem Hizmetleri (Coutts, 2016; Song, 2019; Ruangpan vd., 2020; Dobardzic, 2021)

Yeşil Altyapı Tipolojileri	Ekosistem Hizmetleri
TİP-1: Nehir (restorasyon, taşkın önleme, yeşil taşkın yolu, nehir kıyısı tamponları)	Peyzaj değeri sağlama; rekreasyonel değer
TİP-2: Sulak alan (mangrovlar ve tuz bataklıkları)	Kıyı şeridi koruma hizmetlerini sağlama; fırtına dalgalarını azaltabilmesi; tsunamiden koruma sağlayabilmesi
TİP-3: Geçirgen zemin yüzeyi (gözenekli kaldırım dâhil)	Yaygın kirliliğin giderilmesi; yeraltı suyunun yeniden beslenmesinin artırılması
TİP-4: Yeşil çatılar, fotovoltaik yapılar	Besin yüklemesini azaltması; enerji tasarrufu; hava kirliliğini azaltması; ısı adası etkisini azaltması, yaşam kalitesini artırması, mental sağlık faydaları
TİP-5: Yeşil duvarlar (dikey bahçeler, biyolojik cepheler)	Termal konfor; estetiğin iyileştirilmesi; enerji tasarrufu; hava kirliliğinin azaltılması; gürültünün azaltılması; stresin azaltılması
TİP-6: Yağmur bahçeleri (içbükey yeşil kuşaklar)	Manzara güzelliği sağlama; ortalama taşınmaz değerini artırması; biyoçeşitliliği artırması
TİP-7: Bitki örtülü kanallar (savaklar, biyosavaklar), kanallar	Kirletici konsantrasyonlarının azaltılması; biyoçeşitliliğin artırılması
TİP-8: Kuru havuzlar	Rekreasyonel faydalar sağlama
TİP-9: (Islak) su tutma (veya bekletme) havuzları	Biyοçeşitlilik faydalarının sağlanması; rekreasyonel faydaların sağlanması
TİP-10: Biyoretensiyon havuzları	Toplam askıdaki katı madde kirliliğinin azaltılması; toplam fosfor kirliliğinin azaltılması
TİP-11: Sızma hendeği	Su kirleticilerinin azaltılması; yüzey suyu kalitesinin iyileştirilmesi
TİP-12: Doğa tabanlı iyileştirme sahaları	Estetiğin iyileştirilmesi; toplanma/sosyalleşme alanı yaratılması; hava kalitesinin iyileştirilmesi; sağlığa fayda sağlanması; kirleticilerin uzaklaştırılması; atıkların ortadan kaldırılması (biyokömür, yeşil malç ve kompost ile stabilizasyon)
TİP-13: Terkedilmiş endüstriyel alanlar, endüstri bölgeleri	Estetiği geliştirmesi; boş zaman ve eğlence fırsatlarının sağlanması; halk sağlığının iyileştirilmesi; sosyal etkileşim; kamuya açık rekreasyon alanlarının artırılması
TİP-14: Sulak alan (yapılandırılmış veya doğal)	Estetiği geliştirmesi; toplantı/sosyalleşme alanı oluşturması
TİP-15: Bitkisel bariyerler (yeşil kuşaklar dâhil), yeşil ulaşım	Azaltılmış ortam sıcaklığı/arttırılmış termal konfor; buharlaşmanın azalması/toprak neminin artması; azaltılmış gürültü; hava kirliliğinin azalması; azaltılmış erozyon
TİP-16: Kentsel tarım/bahçecilik	Beslenme sağlığı; gıda güvenliği; eğlence değeri; topluluk değeri; fiziksel egzersiz; psikolojik ve sosyal değer; biyolojik çeşitlilik; toprak erozyonunun azaltılması; yeraltı suyu kirliliğinin azaltılması; hava kirliliğinin azaltılması; biyoremediasyon / fitoremediasyon
TİP-17: Botanik bahçeleri, parklar ve doğa rezervleri	Estetik değer sağlama; rekreasyonel değer; topluluk/sosyalleşme alanı; ruh sağlığı faydaları sağlama

Tablo 2’de belirtildiği gibi yeşil altyapı tipolojileri, doğal ekosistemlerin korunmasına katkı sağlamaktadır. Yeşil altyapı tipolojileri, doğal süreçleri anlayarak ve doğadan ilham alarak çeşitli çevresel sorunları çözmeyi amaçlar. Bu sistemler, doğal ekosistemleri taklit ederek çevre üzerinde olumlu etkiler oluşturmayı hedefler. Günümüzde doğa tabanlı planlama ve tasarım yaklaşımları çerçevesinde, çevresel tahribatlara çözüm aramak ve çevresel yıkımın iyileştirilmesi için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Mimarlık, mühendislik, sanayi gibi birçok alanda tasarım stratejileri sunan biyomimikri ile kent ölçeğinde çeşitli planlama ve tasarım yaklaşımları ortaya koyulmuştur. Bu yaklaşımlar doğa tabanlı planlama ve tasarım prensibiyle yeşil altyapı sistemlerini de içermektedir. Tablo 3’te biyomimikri yaklaşımı ve yeşil altyapı ile kurgulanan kent örneklerinin tasarım modelleri ve çeşitli sorunlara çözümlerine yer verilmiştir.

Tablo 3. Yeşil Altyapı ile Kurgulanan Biyoyimikrik Kentler (Minsolmaz Yeler & Yeler, 2017; Temiz & Sağlık, 2021)

Biyomimikrik Kentlerin Yeşil Altyapı ile Kurgusu	Biyomimikrik Tasarım Yaklaşımı	Problemin Çözümü
 <p>Hindistan’daki Lavasa Şehri</p>	Lavasa şehrinde, akıllı şehir ve biyomimikri yaklaşımı ile Muson ormanları ve karınca yuvaları taklit edilmiştir.	Tasarım kriterleri arasında, muson ormanlarının çeşitli ekosistem özellikleri içerir. Güneş enerjisi kazanımı, su toplama ve arıtma, ekosistemdeki su döngüsünü düzenlerken, karbon tutumu ise atmosferdeki karbon dengesini sürdürür. Azot-fosfor döngüsü, toprak verimliliği için ve buharlaşma ise su kaynaklarının yönetiminde önemli bir rol oynar. Bu yaklaşım sayesinde, muson yağışlarına bağlı erozyon sorunu önlenmiştir. Ayrıca, karınca yuvalarından esinlenerek kanal sistemi kullanılmış ve şehir sellerine karşı koruma sağlanmıştır. Bina temelleri, ağaç kökleri gibi yamaçları sıkıca kavrayacak şekilde planlanmıştır.
 <p>Sahra Ormanı Projesi Katar, Tunus ve Ürdün</p>	Sahra Ormanı Projesinde, kendi tatlı suyunu üretme yeteneği ile vücut ısını düzenleme konusunda özgün özelliklere sahip olan Namibya sis baskın böceğinden ilham alınmıştır.	Sahra Ormanı Projesi, çöl ortamında tarım yapma ve bitki örtüsü oluşturma amacı taşıyan, enerji tüketimini ve maliyeti düşük, verimli bir tesis kurma hedefiyle Exploration Architecture tarafından tasarlanmıştır. Proje, kurak bölgede iklim değişikliğiyle mücadele etmek amacıyla tasarlanan seralar içermektedir. Bu seralar, sürdürülebilir su kaynakları yönetimi ve kurak bölgelerde tarımın desteklenmesi gibi önemli konularda çözümler sunar. Bu teknolojik yaklaşım, su tasarrufu, enerji verimliliği ve tarımın sürdürülebilirliği gibi alanlarda katkı sağlar.
 <p>Danimarka’daki Kalundborg Şehri</p>	Kalundborg şehrinde, biyomimikri yaklaşımı ile ekosistem taklit edilmiştir.	Kalundborg modeli, endüstriyel işletmeler arasında bir tür simbiyotik ilişki kurarak atık ve yan ürünlerin etkili bir şekilde değerlendirilmesine odaklanmıştır. Balık çiftlikleri, sera tesisleri, konutlar ve benzeri faaliyetler sırasında oluşan fazla ısı, bir başka endüstri veya işletme tarafından değerlendirilerek kaynak tüketiminin azaltılmasına katkı sağlar. Bu yaklaşım, atıkların ve yan ürünlerin ekonomik olarak kullanılması ve çevresel etkilerin minimize edilmesi yoluyla sürdürülebilir kaynak yönetimi prensiplerini benimser.

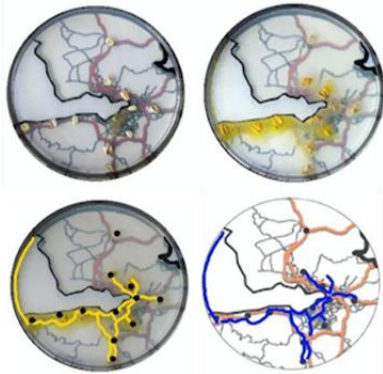
Tablo 3.'ün Devamı

Zira Island Projesi

Zira Island Projesinde, biyomimikri yaklaşımı ile ekosistem taklit edilmiştir.

Bjarke Architecture Group tarafından sıfır enerji tüketimi hedefi ile kurgulanan Zira Island Projesi, ekosistem düzeyinde biyomimikri ilkesine örnek teşkil etmektedir. Projede kullanılan fotovoltaik paneller, rüzgâr tribünleri ve su arıtma sistemleri, doğadaki ekosistem özelliklerini taklit etmek üzere tasarlanmıştır. Rüzgâr türbinleri, rüzgâr enerjisi elde etmek amacıyla kullanılmakta olup, su arıtma sistemleri denizden çekilen tuzlu suyu tatlı suya dönüştürmek için kullanılır. Bu su kaynakları, ısıtma-soğutma sistemleri için veya bitkilerin su ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tasarlanmıştır.

İzmir Kentinin Yol Ağları

Proje, literatürde "Slime Mould" olarak bilinen ve Türkçe'ye cıvık mantar Physarum polycephalum'dan ilham alarak tasarlanmıştır.

Besine ulaşmada mevcut kaynaklarını maksimum verimle kullanabilen ve çevresel uyum yetenekleri açısından zengin olan cıvık mantarlar, hafıza ve yön bulma yetenekleriyle akıllı mantarlar olarak adlandırılırlar. Cıvık mantar dört farklı çıkışı olan bir labirentte olası tüm rotaları keşfettikten sonra bunların içindeki en kısa rotayı seçebilmektedir. Yapılan araştırmalar, cıvık mantarların bu yol bulma özelliklerinin, kentsel ulaşım sistemleri üzerinde test edildiğinde, özellikle kent haritaları, metro ağları ve antik dönem yolları gibi mevcut ulaşım ağlarıyla büyük ölçüde çakıştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, TÜBİTAK desteğiyle gerçekleştirilen çalışmalar, cıvık mantarların İzmir kentinin yol ağları üzerindeki denemelerle, bu organizmanın etkili bir şekilde yol bulma kabiliyetini kanıtlamıştır.

Masdar Şehri-Abu Dabi

Masdar şehri, ayçiçeğinden (günebakan) ilham alarak tasarlanmıştır.

2008 yılında Abu Dabi çölünde inşasına başlanan Masdar şehri, dünyanın ilk "sıfır-karbon" şehridir. Şehirde dev solar ayçiçeği şemsiyeleri, yaşanabilir alanlar oluşturmak amaçlanmıştır. Bu dallanmış strüktürler, mekânları gölgelendirme, güneşe yönelme ve ısı depolama gibi fonksiyonları yerine getirirler. Şehrin enerji ihtiyacı, güneş enerjisi kaynaklarından elde edilen elektrik üretimi ile büyük bir ölçüde desteklenir. Şehirdeki enerji dengesini güçlendirmek üzere tasarlanmış bir sistem, yiyecek atıklarını sürdürülebilir enerji kaynaklarına dönüştürme sürecini içerir. Şehirde benzinli araçların kullanımı yasak olup, halk temiz enerji kullanan taşıma sistemlerini tercih etmektedir.

Meixi Lake-Çin Wuhan

Meixi Lake projesi, yerel ekosistemlerden ilham alarak uygulanmıştır.

Proje, yeni bir konut bölgesi olarak planlanmıştır. Doğa ile denge içinde yaşayan insan teması kurgulanarak yerel ekosistemlerden ilham alınmıştır. Projede, yerel enerji üretimi ile deniz ulaşımı bütünleşmiş, taşkın önleme sistemi ve su yönetimi düşünülerek kümelenmiş mahalle merkezleri yer almaktadır. Tasarımda benimsenen ve ormandaki ağaçlar gibi düşünülen konutlar, güneş ışığından eşit ve etkili bir şekilde yararlanmayı sağlamıştır. Bu çeşitlilik, farklı konut birimlerinin farklı zamanlarda gün boyunca güneş ışığını yakalamasına olanak tanır. Böylelikle, konut sakinlerine enerji tasarrufu sağlanması ve doğal aydınlatmanın etkili bir şekilde kullanılması amacıyla hizmet edilir.

Lilypad

Lilypad şehir projesinde, Amozonia Victoria Regia bitkisinin yaprağının özgün formu, tasarım sürecinde dikkate alınmış ve şehir bu organik özelliklerin büyütülmesiyle oluşturulmuştur.

Vincent Callebaut'un tasarladığı şehir projesi, kendi kendine yetebilen ve çevre dostu bir konsepti benimsemektedir. Şehir, enerji talebini karşılamak üzere çeşitli yenilenebilir kaynakları kullanmaktadır. Bu kaynaklar arasında güneş enerjisi, gelgit enerjisi, fotovoltaik enerji, rüzgâr enerjisi, hidrolik enerji ve termal enerji bulunmaktadır. Ayrıca, içme suyu ihtiyacının şehirdeki bitkiler tarafından toplanan yağmur sularından sağlanması planlanmaktadır. Şehrin önemli bir avantajı, karbon dioksit ve diğer atık maddeleri geri dönüşüm yoluyla kullanabilme yeteneğidir.

5.Sonuç ve Değerlendirme

Artan nüfus ve nüfusun kentlerde yoğunlaşması, dünya çapında sayısız çevresel ve sosyo-ekonomik sorunu ortaya çıkarmaktadır. Doğa tabanlı çözümler ve döngüsel ekonomi gibi kavramların kentlere getirilmesi, çevrenin korunması ve toplum refahının desteklenmesi açısından zorunludur. Doğa temelli ve döngüsel kentler, çeşitli fonksiyonları bir araya getirerek kentsel alanların çok yönlü ve dayanıklı olmasını sağlamayı amaçlar (Calheiros vd., 2021). Doğa tabanlı çözümler, sürdürülebilir kentlerin temelini oluşturur. Bu çözümler, doğal kaynakları koruyarak ve insanlarla doğayı yeniden bağlayarak gelecek nesiller için sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre oluşturmaya katkıda bulunur. Bu çözümler, doğanın işleyişini anlamak ve doğal süreçleri çevreye entegre ederek ekolojik dengeyi sağlamak adına önemlidir.

Kentsel alanlarda doğal alanları koruma ve yenileme amacını taşıyan birçok doğa tabanlı planlama ve tasarım yaklaşımı bulunur. Bunlardan biri yeşil altyapı yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, yeşil alanlar, parklar, ağaçlık bölgeler, sulak alanlar ve koridorlar gibi doğal öğeleri kent dokusuna bütünleştirmeyi amaçlar. Yeşil alanlar, doğal habitatları korur ve kentsel alanlarda yaşayan bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanlarını destekler. Bu, yerel biyoçeşitliliğin korunması için önemlidir. Doğal peyzaj öğeleri, farklı bitki türlerinin ve ekosistemlerin oluşturulmasına ve çeşitli canlıların yaşama ve beslenmelerine olanak tanır. Böylelikle yeşil altyapı, çeşitliliği teşvik eder ve ekosistemlerin direncini güçlendirir (Ortaççesme & Zeğerek Altunbey, 2022).

Tablo 2’de belirtildiği gibi yeşil altyapı tipolojileri, doğal ekosistemlerin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu, farklı bitki türlerinin, kuşların, böceklerin ve diğer organizmaların yaşam alanlarını destekleyerek ekosistem çeşitliliğini artırır. Zengin biyoçeşitlilik, ekosistem dayanıklılığını artırarak çeşitli çevresel tehditlere karşı direnci güçlendirir. Yeşil altyapının bir diğer önemli faydası, su yönetimi konularında etkili olmasıdır. Yağmur suyu toplama, suyun yer altına sızdırılması ve akarsuların erozyonunu azaltma gibi stratejiler, sürdürülebilir su kaynakları yönetimine katkıda bulunur. Bu, sel riskini azaltırken aynı zamanda yerel su kaynaklarını koruma amacını taşır. Yeşil altyapı, hava kalitesini iyileştirmede katkıda bulunur. Bitki örtüsü, karbon dioksit emilimi ve oksijen üretimi yoluyla atmosferdeki hava kalitesini olumlu yönde etkiler. Bitkilerin hava kirleticileri absorbe etme kapasitesi, kentsel alanlardaki hava kirliliğini azaltabilir. İklim değişikliği ile mücadelede önemli bir rol oynayan yeşil altyapı, karbon tutma, su buharını atmosfere salma gibi işlevleri ile kentlerdeki mikro iklimleri düzenleyebilir. Toprak verimliliği konusunda bitki örtüsü, toprak erozyonunu önleyerek toprak kalitesini artırabilir, toprak mikroorganizmalarının sağlığını koruyabilir ve besin döngüsüne katkıda bulunabilir.

Son zamanlarda, biyolojik çeşitlilik ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine katkı sağlanabilmesi için yeşil altyapı sistemlerine biyomimikrik çözümler entegre edilmektedir. Bu yaklaşım, doğadan ilham alarak çevresel tahribatları azaltabilir, doğal kaynakları koruyabilir ve kentlerimizi daha yaşanabilir hale getirebilir. Von Meijenfeldt (2014), doğadan ilham almanın tasarımcılara çevresel olarak duyarlı, enerji verimli ve biyolojik çeşitliliği destekleyen tasarımlar oluşturma konusunda rehber edebileceğini vurgulamıştır. Doğal sistemlerin anlaşılması, tasarım sürecinin daha derinlemesine kavranması amacıyla tasarımcılar, biyologlar ve uzmanların disiplinler arası bir çalışma sürdürmeleri önerilmektedir.

Çeşitli uzmanlar tarafından kent ölçeğinde biyomimikri prensibi ile farklı planlama ve tasarım yaklaşımları ortaya koyulmuştur. Bu yaklaşımlar, kentlerde biyomimikri yaklaşımıyla yeşil altyapı sistemlerini içermektedir. Yapılı çevrede yer alan her şey, toplumu, bölgenin peyzajlarını, ekosistemleri ve ekonomiyi çok yönlü olarak kapsar. Tablo 3’te biyomimikri yaklaşımı ve yeşil altyapı ile kurgulanan kent örnekleri, yeşil altyapı yönetimi olan CLERE modelinde değerlendirilmiştir (Şekil 7).

Biyomimikrik Kentler	Yeşil Altyapı Tipolojileri																	CLERE					
	TIP-1	TIP-2	TIP-3	TIP-4	TIP-5	TIP-6	TIP-7	TIP-8	TIP-9	TIP-10	TIP-11	TIP-12	TIP-13	TIP-14	TIP-15	TIP-16	TIP-17	C-Topluluk	L-Peyzaj	E-Ekoloji	R-Rekreasyon	E-Ekonomi	
Lavasa	●	●					●					●		●				●	●	●	●	●	●
Sahra					●		●					●			●	●		●	●	●			●
Kalundborg	●											●	●		●		●	●	●	●	●	●	●
Zira Island	●		●	●	●	●						●		●	●		●	●	●	●	●	●	●
İzmir															●			●					●
Masdar				●	●							●					●	●	●	●	●	●	●
Meixi Lake	●		●				●					●		●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Lilypad	●			●	●	●	●		●					●			●	●	●	●	●	●	●

Şekil 7. Biyomimikrik Kentlerin Yeşil Altyapı Tipolojileri ve CLERE Yönünden Değerlendirilmesi

“Topluluk (Community)”, kent dinamikleri arasında yer alarak bulunduğu mekânda varlık gösterir. Kentler ise toplumların fiziksel, sosyal ve algısal ihtiyaçlarını karşıladıkları ortak mekânlardır. Toplum katılımı sayesinde yapılı çevrenin kalitesi ve işlevselliği artar. Sürdürülebilirlik amacıyla planlanan ve tasarlanan kentlerde, doğal ve kültürel dokunun korunması hedeflenir. Bitkiler, su kaynakları, endüstri, tarım alanları, yapılar ve tüm diğer çevresel unsurlar bir alanın peyzajını ortaya koyar. Bu nedenle kentin bütünü ele alındığında barındırdığı “Peyzaj (Landscape)” unsurları önemlidir. Peyzajın ve yaşam alanlarının sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için “Ekoloji (Ecology)” nin korunması ve ekolojik fonksiyonların güçlendirilmesi gerekir. Toplum refahının artırılması ve yoksun bölgelerdeki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için de “Rekreasyon (Recreation)” önemlidir. Rekreasyonel alanlar kente kimlik kazandırırken toplum sağlığının iyileşmesine katkıda bulunur. Tüm kaynak değerlerinin korunması ve yaşam kalitesinin artması ile yerel “Ekonomi (Economy)” de kalkınmış olur.

Araştırma kapsamında incelenen sekiz projede, toplum/topluluk önemli bir göstergedir. Doğa temelli yaklaşımla planlanan ve tasarlanan alanların temeli, kaynak değerlerinin korunması, biyoçeşitliliğin devamı ve toplumsal faydaya dayanır. Lavasa şehri, endüstriyel ekosistem ile oluşturulan Kalundborg şehri, Zira Island projesi, Masdar şehri, Meixi Lake projesi ve Lilypad şehri, içinde bulundurduğu toplumu karma kullanımlarla bir araya getirerek onlara, dinlenme, eğlenme, rekreasyon ve komşuluk ilişkileri sunarlar. Lavasa şehrinde, yoğun muson yağmurlarından kurtulmak hedeflenmiştir. Muson ormanları, yağışlı mevsimlerden sonra suyun kurak mevsimde muhafaza edilmesini ve toprak kalitesinin korunmasını sağlar. Bu nedenle, muson ormanları taklit edilerek şehirde, su toplanmasının sağlanması ve su yönetimi öncelikli hedef olmuştur. Böylelikle, şehir peyzajı ve ekosistemi düşünülerek kaynak değerlerinin korunması amaçlanmıştır. Sahra Orman Projesi, Namibya sis baskın böceğini taklit ederek çöl ikliminde sürdürülebilir tarım ve bitki örtüsü oluşturma konularında yenilikçi ve çevre dostu bir yaklaşım sunmuştur. Kaynak değerlerinin korunması hedeflenirken iklim değişikliğinin olası tahribatlarının da ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Yeşil bir iş parkı olarak tasarlanan ve endüstri şehri olan Kalundborg’da, kaynak tüketimi azaltılırken enerji verimliliği sağlanmış ve ekonomiye katkı sunulmuştur. Zira Island projesi, çevresel sürdürülebilirlik amacı taşıyan bir yaklaşım benimseyerek, enerji üretimi ve su kullanımı gibi unsurları ekosistemdeki doğal dengeleri koruma çabasıyla birleştirmeyi amaçlamaktadır. Sağlıklı ve sürdürülebilir bir kentsel ulaşımın sera gazı emisyon etkisini azaltarak iklim değişikliğine ve hava kirliliğine katkısı önemlidir. İzmir kentinin yol ağlarında, cıvık mantarların doğal adaptasyon yetenekleri taklit edilerek kentteki en kısa rotaların ulaşım ağını oluşturması amaçlanmıştır. Böylelikle sürdürülebilir ulaşım sağlanarak ekoloji ve ekonomiye katkı sağlanmış olur. Masdar şehri ve

Lilypad projesi, sürdürülebilir enerji üretimi, su kaynaklarının verimli kullanımı ve atık yönetimi konularında çevre dostu bir yaklaşımı benimsemiştir. Şehirler, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı olarak ve kapalı bir döngü olarak atıkların kullanımının sağlanması ile işleyen bir yapıya sahiptir. Doğa ile dengede ve bir bütün halinde yaşayan insan teması kurgulanan Meixi Lake projesi, ekosistemi taklit ederek oluşturulmuştur. Sürdürülebilir ulaşım sistemleri, kentsel tarım, su ve enerjinin etkin kullanımı ve yönetimi ile sürdürülebilir ve doğa dostu bir kent olması amaçlanmıştır.

Doğa tabanlı yaklaşımla kurgulanan kentler, toplum refahına, yaşam kalitesine katkı sağlarken, kentlerin peyzajı, ekolojisi ve döngüsel ekonomisine önemli olumlu katkılar sağlamıştır. Biyomimikrik yaklaşımla ve yeşil altyapı sistemi ile planlanan ve tasarlanan bu projeler, çok işlevli olarak bir bütün oluştururlar. Bu doğrultuda, kentlerde yeşil altyapı projelerinin geliştirilmesi ve mevcut altyapının yeşil altyapı sistemleriyle entegre edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, yerel yönetimler, peyzaj mimarları, şehir planlamacıları ve karar alıcılar, yeşil altyapı projelerini desteklemek için politika ve stratejiler oluşturmalıdır. Kentlerde yeşil alanların korunması, suyun etkin bir şekilde yönetilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi gibi önlemler alınarak çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte, gelecekte yapılacak çalışmalarda, yeşil altyapı sistemlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi, farklı coğrafi bölgelerde uygulanabilirliğinin incelenmesi ve toplumun bu sistemlere katılımının artırılması gibi konular üzerinde durulması önemli olacaktır. Böylelikle, doğa tabanlı yaklaşımların kentsel alanlarda yaygınlaştırılması ve çevresel felaketlerin önlenmesine yönelik daha etkili stratejiler geliştirilebilecektir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgi: Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda tamamlanan Doktora tezi ve ÇOMÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından Proje No: FDK-2021-2626 ile desteklenen tez projesinden üretilmiştir.

Etik Onayı: Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %50. 2. Yazar = % 50.

Kaynaklar

- Akpınar, A. (2019). Kentsel Yeşil Alanların Kalitesinin İnsan Sağlığı ve Fiziksel Aktivitesi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Artoin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 20(1), 36-46. 20 Ekim 2023 tarihinde <https://ofd.artvin.edu.tr/tr/pub/issue/42218/447220> adresinden erişildi.
- Aksoy, Y. & Nilgün Ergun, N. (2009). Kentleşme ve Yeşil Alan Sorunu Üzerine Bir Araştırma İstanbul Kenti Bakırköy İlçesi Örneği. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 2(4), 426-438. 20 Ekim 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubav/issue/21517/230898> adresinden erişildi.
- Barber, A. (2005). *Green future: A Study of the Management of Multifunctional Urban Green Spaces in England*. England: GreenSpace Forum, Reading, Berks.
- Barker, G. (1997). *A Framework for The Future: Green Networks with Multiple Uses in And Around Towns and Cities - Working Today for Tomorrow*. English Nature Research Reports No: 256, 39s.
- Benedict, M.A. & McMahon, E.T. (2006). *Green Infrastructure: Linking Landscapes and Communities*. Washington DC: Island Press.

- Biagini, B., Bierbaum, R., Stults, M., Dobardzic, S. & McNeeley, S.M. (2014). A typology of Adaptation Actions: A Global Look At Climate Adaptation Actions Financed Through The Global Environment Facility. *Global Environmental Change*, 25, 97-108. doi: 10.1016/j.gloenvcha.2014.01.003.
- Blok, V. & Gremmen, B. (2016). Ecological innovation: Biomimicry as A New Way of Thinking and Acting Ecologically. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 29(2), 203217. doi:10.1007/s10806-015-9596-1
- Braubach, M., Egorov, A., Mudu, P., Wolf, T., Thompson, C.W. & Martuzzi, M. (2017). Effects of Urban Green Space on Environmental Health, Equity and Resilience. Nadja Kabisch, Horst Korn, Jutta Stadler & Aletta Bonn (Ed.), *Nature-Based Solutions to Climate Change Adaptation in Urban Areas içinde* (87-205). Yer: Springer. doi: 10.1007/978-3-319-56091-5_11
- Calheiros C.S.C., Castiglione B. & Palha B.P. (2021). Nature-Based Solutions For Socially and Environmentally Responsible New Cities: The Contribution of Green Roofs. *Circular Economy and Sustainability*, 2, 235-255. doi: 10.1016/B978-0-12-821664-4.00015-7
- CIWEM, (2010). Multi-Functional Urban Green Infrastructure a Ciwem Briefing Report London: The Chartered Institution of Water and Environmental Management. 28 Ekim 2023 tarihinde <https://www.ciwem.org/policy-reports/multi-functional-urban-green-infrastructure> adresinden erişildi.
- Cities Alive. (2023). Cities Alive: Rethinking Green Infrastructure. Erişim Adresi (04 Kasım 2023): <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/cities-alive-rethinking-green-infrastructure>
- Coşgun, (2022). *Kentlerde Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesinde Yeşil Altyapının Önemi: Bartın Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Bartın, Türkiye. YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (27.10.2023): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Coşkun Hepcan, Ç. (2022). Doğa Temelli Çözümler ve Kentsel Dirençlilik. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(2), 19-40. 2 Kasım 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/csid/issue/72150/1126966> adresinden erişildi.
- Coutts, C. (2016). *Green Infrastructure and Public Health*. New York: Taylor and Francis Group.
- Dobardzic, S. (2021). *Urban Green Infrastructure and Human Health: A Scoping Review of the Evidence and Implications for Planners* (Yüksek Lisans Tezi). Umeå University, Faculty of Science and Technology, Department of Ecology and Environmental Sciences. Digitala Vetenskapliga Arkivet veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (22.10.2023): <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1693129&dsid=-7088>
- Eggermont, H., Balian, E., Azevedo, J.M.N., Beumer, V., Brodin, T., Claudet, J.,...& Le Roux, X. (2015). Nature-Based Solutions: New Influence For Environmental Management and Research In Europe. *GAIA - Ecological Perspectives for Science and Society*, 24(4), 243-248. doi: 10.14512/gaia.24.4.9
- Ergen, Y.B. (2005). Kentleşmenin Baskısı Altında Doğal Alanların Planlama ve Tasarım İlişkisi ile Korunmasına Yönelik Bir Araştırma. Poster Sunumu. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8-10 Eylül, Isparta, s. 155-156.
- Everard, M. & McInnes, R. (2013). Systemic Solutions For Multi-Benefit Water And Environmental Management. *Science of the Total Environment*, 461-462, 170-179. doi: 10.1016/j.scitotenv.2013.05.010
- Fry, G.L.A. (2001). Multifunctional Landscapes - Towards Transdisciplinary Research. *Landscape and Urban Planning*, 57(3,4), 159-168. doi: 10.1016/S0169-2046(01)00201-8
- Gülgün Aslan, B. & Yazıcı, K. (2016). Yeşil Altyapı Sistemlerinde Mevcut Uygulamalar. *Ziraat Mühendisliği Dergisi*, 0(363), 31-37. 19 Ekim 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zm/issue/38892/454275> adresinden erişildi.
- Kaçmaz, G. (2021). İklim Değişikliği İle Mücadelede Doğa Temelli Çözümler. *Peyzaj - Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, 3(2), 82-92. doi: 10.53784/peyzaj.1022369
- Karataş, A. & Kılıç, S. (2017). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme ve Yeşil Alanlar. *Siyasal: Journal Of Political Sciences*, 26(2), 53-78. doi: 10.26650/siyasal.2017.26.2.0003

- Topsakal Temiz, M., & Sağlık, A.(2024). Biyomimikrik Kentlerin Yeşil Altyapı Yönetimi ile Değerlendirilmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*,7 (1): 239-259
- Li, F., Wang, R., Paulussen, J. & Liu, X. (2005). Comprehensive Concept Planning of Urban Greening Based on Ecological Principles: A Case Study In Beijing, China. *Landcape and Urban Planning*, 72(4), 325-336. doi: 10.1016/j.landurbplan.2004.04.002
- Ling, C., Handley, J. & Rodwell, J. (2007). Restructuring The Post-Industrial Landscape: A Multifunctional Approach. *Landscape Research*, 32(3), 285-309. doi: 10.1080/01426390701318171
- Markut. (2023). Tasarımda Doğanın Bilgisinden Yararlanmak: Biyomimikri. Erişim Adresi (08.11.2023): <https://markut.net/sayi-2/biyomimikri-nedir-tasarimda-dogadan-yararlanmak/>
- Minsolmaz Yeler, G. & Yeler, S. (2017). Models From Nature For Innovative Building Skins. *Kırklareli Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 3(2), 142-165. 18 Ekim 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/klujes/issue/33639/369274> adresinden erişildi.
- Natura England. (2009). Green Infrastructure Guidance. Erişim Adresi (20.10.2023): <https://publications.naturalengland.org.uk/publication/35033>
- Ortaçesme, V. & Zeğerek Altunbey, P. (2022). İklim Adaptasyonunun Anahtarı Olarak Yeşil Altyapı: Kentsel Doğa ve İklim Değişikliği. *Peyzaj - Eğitim, Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi*, 4(2), 123-132. doi: 10.53784/peyzaj.1220747
- Özdemir, Z. & Özkaynak, M. (2023). Kentsel Yeşil Alanları Sürdürülebilir Kentleşme Üzerinden Okumak: Amasya Kenti Örneği. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 2(3), 270-292. 24 Ekim 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/csid/issue/75639/1207222> adresinden erişildi.
- Özmen, B.A. (2020). *Neveşehir Kent Peyzajının Yeşil Altyapı Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye. YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (25.10.2023): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Parlak, C. & Partigöç, N.S. (2022). İklim Değişikliği İle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Yetki ve Sorumluluklar Üzerinden Bir İnceleme. *Dirençlilik Dergisi*, 6(2), 321-334. doi: 10.32569/resilience.1210273
- Pauleit, S. (2019). Urban Green Infrastructure For Better Living Adapting Cities & Planning Practice. Türkiye Peyzajları 3. Uluslararası Konferansı, 07-09 Kasım, Antalya, s. 24-35.
- Peters, T. (2011). Nature As Measure: The Biomimicry Guild. *Architectural Design*, 81(6), 44-47. doi:10.1002/ad.1318
- Ruangpan, L., Vojinovic, Z., Di Sabatino, S., Leo, L.S., Capobianco, V., Oen, A.M.P.,...& Lopez-Gunn, E. (2020). Nature-based Solutions for Hydro-Meteorological Risk Reduction: A State-Of-The-Art Review Of The Research Area. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 20(1), 243-270. doi: 10.5194/nhess-20-243-2020
- Sandström, U.F. (2002). Green Infrastructure Planning In Urban Sweden. *Planning Practice&Research*, 17(4), 373-385. doi: 10.1080/0269745032000074461373
- Shakouri, N. (2016). *Kentlerde Yağmursuyu Yönetimi Kapsamında Yeşil Altyapı Peyzaj Planlama ve Tasarım Yaklaşımı: Sakarya-Hendek Örneği* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye. Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (23.10.2023): <https://dergiler.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/85047>
- Shi, W. (2013). *Landscape Management for Urban Green Space Multifunctionality: A Comparative Study in Sheffield (UK) and Yuci (China)* (Doktora tezi). University of Sheffield, Department of Landscape University, Sheffield, United Kingdom Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Bartın, Türkiye. White Rose eTheses Online veri tabanından erişildi. Erişim Adresi (27.10.2023): <https://etheses.whiterose.ac.uk/5190/>
- Song, Y., Kirkwood, N., Maksimović, C., Zheng, X., O'Connor, D., Jin, Y. & Hou, D. (2019). Nature Based Solutions For Contaminated Land Remediation and Brownfield Redevelopment In Cities: A Review. *Science of The Total Environment*, 663, 568-579. doi: doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.01.347
- Temiz, M. & Sağlık, A. (2021). Act Like Nature For Sustainability. 5.Asia Pacific International Modern Sciences Congress, Sydney, Avustralya, 16 - 18 Temmuz, s. 31-40.

- Topsakal Temiz, M., & Sağlık, A.(2024). Biyomimikrik Kentlerin Yeşil Altyapı Yönetimi ile Değerlendirilmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*,7 (1): 239-259
- Tülek, B. & Ersoy Mirici, M. (2019). Kentsel Sistemlerde Yeşil Altyapı ve Ekosistem Hizmetleri. *Peyzaj - Eğitim, Bilim, Kùltür ve Sanat Dergisi*, 1(2), 1-11. 21 Ekim 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/peyzaj/issue/51771/651252> adresinden erişildi.
- Van der Ryn, S. & Cowan, S. (2007). *Ecological Design*. Island Press. 12 Ekim 2023 tarihinde https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=PEBs_eoIOdgC&oi=fnd&pg=PR5&ots=0azghF6oM&sig=EkPW4Jrt_YaXH-iXpK2yUc80VpE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false adresinden erişildi.
- Versos, C.A. & Coelho, D.A. (2011). Biologically Inspired Design: Methods and Validation. *Industrial Design-New Frontiers*, 101-120. doi: 10.5772/20326
- Von Meijenfeldt, V.M.C. (2014). *Facilitating Change: Biomimicry As a Way to Create Adaptable Urban Environments* (Yüksek Lisans Tezi). Delft University of Technology, Faculty of Architecture, Department of Urbanism, Delft, Hollanda. TUDelft Online veri tabanından erişildi. Erişim adresi (07.11.2023): <https://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid%3A9a31aec8-9d31-491e-bdda-78e5317c59c8>
- Yaralıoğlu, İ. & Asilsoy, B. (2021). Yeşil Altyapı Kavramının Teorik Bir Çerçevde Değerlendirilmesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Mimarlık Fakùltesi Dergisi*, 3(1), 46-58. 20 Ekim 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neujfa/issue/65312/1006341> adresinden erişildi.

Festivallerin Sosyo-Ekonomik Sonuçlarının Yerel Halkın Turizm Desteğine Etkisi*

Taner AKKOÇ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü,
taner.akkoc@omu.edu.tr, Samsun, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2196-3266

Öz

Etkinlikler, turizm faaliyetleri için önemli bir çekicilik unsuru ve bölgesel kalkınmanın önemli bir aracı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, düzenlendiği bölgeyi sosyo-ekonomik açıdan hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı etkinliklerle beraber ortaya çıkan sosyo-ekonomik etkilerin bölge halkının turizme desteği üzerinde bir etkisi olup olmadığını araştırmaktır. Araştırma, bölgede faaliyet gösteren turizm yöneticilerinin daha iyi planlama yapabilmesi ve turizmin gelişimine katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Çalışma, nicel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırma verileri anket formu aracılığıyla Bafra'da yaşayan yerel halktan toplanmıştır. Analizler, kolayda örnekleme yöntemiyle toplanan 305 geçerli anket verisi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre etkinliklerin sosyo-ekonomik etkileri ile yerel halkın turizme desteği arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna ek olarak, araştırmada etkinliklerle beraber ortaya çıkan sosyo-ekonomik etkilerin, bölge halkının turizme desteği üzerinde anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmayla birlikte ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda hem alandaki araştırmacılara hem de yereldaki paydaşlara çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik Turizmi, Sosyo-ekonomik Etki, Turizm Desteği, Turizm Planlaması

The Effect of Socio-Economic Consequences of Festivals on Residents' Tourism Support

Abstract

Events are seen as an important element of attractiveness in tourism and an important tool in regional development. On the other hand, events can affect the region where they are held in a positive or negative way in socio-economic terms. The aim of this study is to investigate whether the socio-economic effects that occur with the activities have an effect on residents' tourism support. The research is important for regional tourism managers to make better planning and to contribute to the development of tourism. The study was conducted with quantitative research method. Research data was collected from local people living in Bafra through a survey form. Analyzes were carried out on 305 valid survey data collected by convenience sampling method. According to the results of the research, there is a strong relationship between the socio-economic effects of the events and the tourism support of the local resident. In addition, it was concluded in the research that the socio-economic effects that emerged with the activities had a significant and positive effect on the tourism support of the people in the region.

Keywords: Event Tourism, Socio-economic Impact, Tourism Support, Tourism Planning

*Bu çalışma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 26.08.2022 tarih ve 2022-698 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

Festivals create opportunities for visitors to get to know a region they have never seen before, learn about different cultures and meet people with different lifestyles. In this way, festivals make significant contributions to the development of local tourism (Özgürel, et al., 2015). Accordingly, it is seen that festivals create some social, environmental and economic effects in the touristic region. The sum of the social, economic and environmental impacts resulting from tourism activities is expressed as the "perceived total tourism impact". The total tourism impact shapes support for tourism. In this respect, the effects occurring in the mentioned areas are important in terms of the support given by the local people to tourism (Cengiz & Kırkbir, 2007).

Determining the perceptions of local people about the effects of tourism activities in a destination and their support for tourism based on this perception is an important requirement for the development of tourism in the region. Based on this, the research question of the study is as follows: "What are the socio-economic consequences perceived by the local people through a tourism activity and what is the impact of these consequences on the public's support for tourism?". According to this, the aim of the research is to reveal the socio-economic consequences perceived by the local people and the impact of these results on the public's support for tourism through the International Kapıkaya Nature Sports and Culture Festival (Kapıkaya Fest) event held in the Bafra district of Samsun province.

The study aims to reveal the relationship between socio-economic impacts and tourism support and whether perceived socio-economic impacts affect tourism support. For this reason, the design of the research was determined as the relational scanning model, one of the general scanning models. In this study conducted with the quantitative research method, data was collected through a survey. In the first part of the survey form, a scale consisting of 17 items developed by Kim and Uysal (2003) and adapted by Yolal, et al. (2014) was used to determine the socio-economic effects of the activities. In the second part of the survey form, local people's support for tourism was measured with a scale containing 27 items taken from the studies of Nunkoo and So (2015) and Andarabi, et al. (2014).

The sample of the research was selected from local people living in Bafra district of Samsun province. As a sampling method, convenience sampling was preferred. Data was collected from local people using face-to-face and online survey technique between September 2022 and May 2023. During the data collection phase, 317 surveys were collected from participants who were willing to participate in the research. 12 of the collected surveys were not included in the analyzes because they contained missing data.

In the research, factor analysis was used to reveal the sub-dimensions of the perceived socio-economic impacts and public tourism support scales. Then, regression analysis was applied to the data to determine the impact of the socio-economic effects of the events on public tourism support. According to the results of factor analysis, socio-economic impacts consist of sub-dimensions such as economic benefits, social commitment and benefits, and finally social costs, according to the level of importance. Based on these findings, it can be argued that economic benefits are more prominent in the minds of local people while social costs are in the background. In other words, local people see events as a tool that provides more economic return. Sub-dimensions related to the tourism support scale emerged as tourism support, personal benefit from tourism, tourism knowledge, perceived positive effects of tourism, perceived negative effects of tourism and trust in local government, according to the level of importance. The "power to influence tourism decisions" dimension in the recommended research model was not included in the analyzes in this research due to its low correlation values. This finding can be considered as important evidence that local people are not seen as stakeholders by regional tourism managers in the decision processes for regional tourism.

Among the regression models, the dependent variable that is most affected by socio-economic effects as a whole is "personal benefit from tourism". This finding indicates that local people pay more attention to the economic effects of events and expect personal benefits from the economic impacts. These results can

be seen as the prominent reasons why the public supports tourism. Among the regression models established, the second dependent variable that is most affected by socio-economic effects is "tourism support". In other words, the socio-economic effects resulting from the events have a significant impact on the local people's support for tourism. The third variable that is most affected by the socio-economic effects of the events is the "perceived negative effects of tourism". Accordingly, the social loyalty that emerges as a result of the events appears as an important factor for the local people feeling the negative effects of tourism. The last variable that socio-economic effects has a significant impact on is the "trust in local government" dimension. Accordingly, as the social loyalty and benefits perceived by local people increase, their sense of trust in the local government will also be positively affected. Finally, socio-economic impacts do not have a sufficient effect to explain the change on the dimensions of "tourism knowledge" and "perceived positive effects of tourism".

Based on the explanations regarding regression models, some suggestions can be made for field practitioners. In this context, it is very important for destination management organizations to see local people as stakeholders for the development of tourism. Because this approach will improve the attitudes and behaviors of local people towards tourists in a way that will positively affect the tourism image of the region.

1. Giriş

Turizmin yeterince gelişmediği yörelerde turistik bölge yöneticileri, turizm sezonunun uzatılması, toplum için yeni gelir kaynaklarının yaratılması, ekonomik faaliyetlerin canlandırılması, bölgesel bir tema veya imajın yaratılması, bölgedeki turistik ürünlere yenisinin eklenmesi gibi amaçlarla yerel etkinliklere daha fazla önem vermeye başlamıştır (Mısırlı & Özdemir, 2018). Belirli ve gelenekselleşmiş tarihlerde düzenlenmek üzere tasarlanmış, toplumun değerlerine yönelik yapılan ve temalı halk günü olarak tanımlanan festivaller de turizm bölgeleri için çekicilik unsuru olarak işlev gören önemli etkinlik türlerinden biridir (Sert, 2017: 187). Bu anlamda festivaller, sezon dışı dönemlerde bile destinasyon tanıtımının etkili bir yolu olarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir ve turizm destinasyonunun küresel popülaritesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Pinar, Kurtural & Tütüncüoğlu, 2019). Nitekim festivaller ziyaretçilerine daha önce görmedikleri bir yöreyi tanıma, farklı kültürleri öğrenme ve farklı yaşam tarzına sahip insanlarla tanışma gibi imkanlar yaratarak yerel turizmin gelişmesine önemli katkılar sunmaktadır. Çünkü festival boyunca yöre ziyaretçilerinin sayıca artması, yöre tanıtımının yapılması, yöre imajının güçlendirilmesi, toplumsal huzur ve barış açısından katkılar sunması, ziyaretçilerin yaptığı harcamalar sonucunda elde edilen ekonomik gelir gibi birçok unsur bölgesel gelişime hizmet etmektedir (Özgürel, vd., 2015). Arslan ve Kendir (2019), bir bölgede düzenlenen etkinliğin başta turizm işletmeleri olmak üzere bölge ekonomisine önemli katkıları olduğunu ifade etmiştir. Ekonomik katkıların yanı sıra bir destinasyonun gelişimi için önem arz eden doğal, tarihi ve kültürel değerlerin tanınması ve korunması da (Şenel, Kalyoncu & Demiral, 2022) düzenlenen etkinlikler sayesinde sağlanabilecektir. Buna göre festivallerin turistik bölgede sosyal, çevresel ve ekonomik birtakım etkiler yarattığı görülmektedir. Bununla birlikte bu etkilere ilk maruz kalan taraf o yörede yaşayan yerel halk olmaktadır. Bu bağlamda turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan olumlu veya olumsuz etkilerin yerel halkın turizme olan yaklaşımına yön vereceği ileri sürülebilir. Nitekim Çiçek ve Sarı (2018), yaptıkları çalışmada turizmin gelişimiyle birlikte yerel halkın turizmi desteklediğini ancak hissedilen turizm maliyetlerinin artmasıyla birlikte destek vermeye istekli olmadıklarını ortaya koymuştur.

Turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerin toplamı “algılanan toplam turizm etkisi” şeklinde ifade edilir. Toplam turizm etkisi de turizme olan desteği şekillendirir (Cengiz & Kırkbir, 2007). Bu açıdan sözü geçen alanlarda ortaya çıkan etkiler, yerel halkın turizme verdiği destek açısından önem arz eder. Yerel halkın turizmin etkilerini olumlu ya da olumsuz yönde algılaması ve algılama düzeyi turizme olan desteğini de etkilemektedir (Özaltın Türker & Türker, 2014). Yerel halk turizmin farklı etki alanlarında ortaya çıkan olumlu yansımaların olumsuzlardan fazla olacağını bilirse turizmin gelişim sürecine dahil olur ve turizme katkı sağlar (Cengiz & Kırkbir, 2007). Nitekim Ekici ve Çizel (2014), yaptıkları çalışmada turizmin gelişiminden sağlanan faydanın artmasıyla birlikte yerel halktaki turizme yönelik olumlu algının da geliştiğini ortaya koymuştur.

Turizm, destinasyonlarda ekonomik canlanma ve bölgesel kalkınma sürecinde önemli roller üstlenebilmektedir. Ancak bu gelişim sürecinin verimli bir şekilde başlaması ve devam edebilmesi genellikle yerel halkın turizme ilişkin tutumları ve katkılarına bağlı olabilmektedir. Başta gelişmemiş turizm bölgeleri olmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan destinasyonlar yerel halkın turizme desteğini sağlamak ve bu desteği artırmak için yerel halkın düşüncelerini anlamaya çalışmaktadır (Atsız, 2021; Ağbay, Güçlü & Kama, 2022). Turizmin dinamik yapısı gereği turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan etkilerin yöre halkı üzerindeki yansıması zamanla farklılık gösterebilir. Bu bağlamda Akova (2006), yerel halkta olumsuz düşüncelerin oluşmasının turizme zarar verebileceğini dile getirmiş ve buna engel olmak için belirli aralıklarla yerel halkın algısının ölçülmesi gerektiğini savunmuştur. Buradan hareketle yerel halkın turizme olan desteğini almak ve bunu güçlendirmek adına bölgedeki turizm faaliyetlerinin etkilerine yönelik algıları tespit etmenin bölgesel turizm planlaması için son derece önemli olduğu ileri sürülebilir.

Yukarıda aktarılan açıklamalar ışığında bir destinasyondaki turizm faaliyetlerinin etkilerine yönelik yerel halkın algılarını ve bu algıya dayalı turizme desteğini tespit etmek turizmin bölgedeki gelişimi için önemli bir gerekliliktir. Buradan hareketle bu çalışmanın araştırma sorusu: “Bir turizm etkinliği üzerinden bölge

halkının algıladığı sosyo-ekonomik sonuçlar nelerdir ve bu sonuçların halkın turizme desteği üzerindeki etkisi ne yönde olmaktadır?" şeklinde belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı Samsun ilinin Bafra ilçesinde düzenlenen Uluslararası Kapıkaya Doğa Sporları ve Kültür Festivaline (Kapıkaya Fest) bağlı olarak bölge halkının algıladığı sosyo-ekonomik sonuçlar ve bu sonuçların turizm desteğine etkisini ortaya çıkarmaktır. Literatür incelendiğinde bu festivalin sosyo-ekonomik sonuçlarının ve yerel halk üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılmadığı tespit edilmiştir. Bu eksiklik araştırmanın problemi olarak belirlenmiştir.

Festival gibi turistik etkinliklerle turizmin çeşitlendirilmeye çalışıldığı bir dönemde bölge halkının turizme ve etkinliklere yönelik algı ve tutumlarının bilinmesi etkili turizm politikalarının üretilmesi ve yerel halkın turizme desteğinin sağlanması için önem arz etmektedir. Etkinlikler gerek yerel kalkınmanın sağlanması gerekse kalkınmada bölgesel dengesizlikleri gidermesi sebebiyle önemli bir araç olarak görülmektedir. Ayrıca etkinliklerin düzenlendikleri destinasyona ekonomik ve sosyal katkıları ile birlikte turizm destinasyonunun gelişimi ve markalaşması, destinasyon hakkında olumlu imaj ve farkındalık yaratılması, destinasyona özellikle düşük sezonda daha fazla sayıda turist çekilmesi, turistlerin kalış sürelerinin uzatılması, altyapının geliştirilmesinin sağlanması konularında da katkıları bulunmaktadır (Demiral & Akkoç, 2022). Bu açıdan araştırma etkinliklerin etkilerini ortaya çıkarıp halkın turizm desteğini sağlayacak şekilde politikalar üretmesi adına turizm planlamacılarına yol göstereceği için önemli görülmektedir. Uygulamaya dönük önem arz eden bu katkıların yanı sıra araştırmanın teorik açıdan da literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Buna göre alan yazında yerel halkın turizme desteği konusu destinasyon gelişmişlik düzeyi (Ekici & Çizel, 2014), Sakin Şehir Hareketi (Çiçek & Sarı, 2018), turizmin gelişmişlik düzeyi (Atsız, 2021), yerel halkın yaşam kalitesi (Keleş, 2021) gibi alanlar üzerinden irdelenmiştir. Yerel halkın turizm desteği konusu bu çalışmayla birlikte etkinlik turizmi alanında gerçekleşen festivaller üzerinden ele alınmıştır. Bu sayede, literatür için yerel halkın turizme desteği konusunun gelişimine yönelik teorik açıdan da katkı sunulacağı düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Tutum en genel haliyle bireylerin belirli bir objeye karşı edindiği deneyimlerden yola çıkarak aldığı düzenli tavır ve sergilediği davranış biçimini ifade etmektedir (Karakas & Şengün 2017: 185). Buna göre tutum algılar tarafından etkilenmekte olup, algılanan nesne ile temas durumundaki süreçte geliştiği için tanımlayıcı ve zihinsel bir temele dayanmaktadır. Bu noktada turizmin gelişimine yönelik tutumlar ise destinasyondaki bireylerin bu gelişimi algılaması süreciyle yakından ilişkilidir. Buna göre destinasyondaki yerel halk turizmin gelişimine dayalı etkileri algılamaya başladığı andan itibaren bu etkiler yerel halk üzerinde kendini göstermeye başlar ve turizmin gelişimine yönelik olumlu ya da olumsuz bir tutumun ortaya çıkmasını sağlar (Aykaç & Tekeli 2021).

Destinasyon planlaması yapılırken altyapı ve üstyapıyla ilgili eksikliklerin yerel halkın görüşleri doğrultusunda giderilmesi hususu ve yerel halkın turizme olan desteği ön planda tutulmalıdır. Bu noktada yerel halkın bölgede gerçekleşen turizm faaliyetlerine yönelik algısının belirlenmesi halkın turizme desteğinin sağlanması ve elde edilecek faydanın maksimize edilmesi için önem arz etmektedir. Aksi takdirde yerel halkın turizme yönelik yaklaşımının olumsuz olduğu ve turizm faaliyetlerini desteklemediği bir bölgede turizmin gelişimi ve sürdürülebilirliği de oldukça yavaş ilerleyecektir (Çakır & Kodaş, 2020).

Yerel halkın turizme verdiği destek, bölge turizminin gelişiminde kilit rol oynamakta, bu gelişimi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yerel halk turizm planlaması süreçlerinde alınan kararlara etki eden taraf olmamasına rağmen, bu kararların olumsuz etkilerini en yoğun hisseden taraf olmaktadır. Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir olması için yerel halkın turizme olan desteği ve bu desteğin devamlılığı tüm paydaşlar adına önem arz etmektedir (Çiçek & Sarı, 2018). Bölge sakinlerinin turizm gelişimine dahil edilmesi, bölge sakinlerinin turizme olan desteğine olumlu katkı sağlayacaktır. Çünkü yerel halk, turizmin olumlu yönlerinin, olumsuz yönlerinden daha fazla olacağına inandığı zaman

turizmin gelişmesine destek verecektir. Bir başka ifadeyle bölge sakinlerinin turizme yönelik algılarının ve turizmden elde ettikleri faydaların iyileştirilmesi turizm faaliyetlerine olan desteği artıracaktır (Kodaş, vd., 2022).

Ekonomik ve kitlesel bir olgu haline gelen etkinliklerin ülke ve bölge ekonomileri üzerindeki olumlu etkiler sayesinde etkinliklerin ekonomik yönü daha da ön plana çıkmaya başlamıştır. Etkinliklerinin en genel haliyle ekonomik etkileri; etkinlik nedeniyle gerçekleşen yatırım harcamaları, etkinliğe katılan ziyaretçiler tarafından yapılan harcamalar ve organizatörler tarafından yapılan harcamalar şeklinde üç farklı kaynaktan ortaya çıkmaktadır. Etkinliklerin bir toplumda düzenlenmesi ve aynı zamanda yerel halkın etkinliklere katılımı nedeniyle etkinliklerin toplum üzerinde de bir takım olumlu ve olumsuz etkileri vardır (Yolal, 2019; Kama, 2023). Özdemir ve Kervankıran (2011), yaptığı araştırmada yerel halkın turizm sayesinde hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan gelişim kaydedebileceği algısına sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Yerel halk, başta çevresel etkiler olmak üzere turizmin bir takım olumsuz etkilerine karşı endişe duysa da turizmi ekonomik bir olay olarak görmekte ve genel olarak turizme ve turiste karşı olumlu bir algıya sahiptir. Benzer şekilde Çalışkan ve Tütüncü (2008) yaptığı araştırmada turizm faaliyetlerine bağlı olarak Kuşadası'nın zamanla kırsal yapısının bozulmaya başladığını buna bağlı olarak yoğun göç ve çarpık kentleşmenin ortaya çıktığını tespit etmiştir. Buna karşın bölgede hem suç oranlarında bir artış olmaması hem de bölgenin ekonomik açıdan en önemli gelir kaynağının turizm olması sebebiyle yerel halkın turizme desteğinin devam ettiğini ortaya çıkarmıştır. Ekonomik açıdan benzer etkilerin görüldüğü bir başka araştırma da Köleoğlu (2018) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaya göre yerel halk, bölgenin gelişmesi ve daha fazla turist çekebilebilmesi için konaklama ve yiyecek-içecek tesislerine yatırım yapılması konusunda isteklidir. Bununla birlikte yerel halk yapılacak turizm tesislerinin kendi kalkınmalarına katkı sunacak ölçekte olması gerektiğini savunmaktadır. Burada turizm faaliyetlerinin yöredeki küçük ve orta ölçekli işletmelerce yürütülerek kazancın yöre halkına kalması amaçlanmaktadır. Ayrıca tüm bu olumlu algıya karşın araştırmada bölgede yaşayan erkeklerin sosyo-ekonomik yansımalarından hoşnut olmadığı ortaya çıkarılmıştır.

Yukarıdaki sosyo-ekonomik etkilere yönelik aktarılan literatürden hareketle geliştirilen hipotez şu şekildedir:

H₁: *Turistik festivaller sonucu algılanan ekonomik etkilerin yöre halkının turizme desteği üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.*

Turizm, arzu edilen sosyal faydayı karşıladığı zaman yerel halk ve turistler arasında yardımseverlik, saygı, olumlu iletişim, uzlaşma, barış ve hoşgörü gibi olumlu kültürel değerler elde edilecek ve kültürel mesafeler kısalmaktadır. Ancak arzu edilmeyen durumlarda ise yabancı düşmanlığı, önyargı, ayrımcılık ve ırkçılık, olumsuz iletişim ve çatışma gibi istenmeyen davranışlar ortaya çıkabilmektedir (Işıldar & Yıldız 2019). Farklı coğrafyadan insanların bir araya gelmesini sağlayan turizmin sosyal yapıyı etkilemesi yüksek bir olasılıktır. Böylece bir toplumun ürettiği arkeolojik eserler, özgün mimari ve el sanatları gibi maddi değerler ile gelenek ve dinsel törenler gibi maddi olmayan değerlerden oluşan kültürün de zamanla değişmesi söz konusu olabilmektedir (Aykaç & Tekeli 2021). Bir destinasyonda turistlerle olan etkileşim başta gençler olmak üzere yerel halkın tutum, davranış ve değerlerindeki olumlu ve olumsuz birtakım değişimlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin yerel kültüre özgü olmayan giyim şekli, müzik tarzı, selamlaşma biçimleri gibi tutum ve davranışlar yerel halkın kabullenemeyeceği yönde değişebilmektedir (Yıldırım & Öztürk Deniz 2018). Kültürel kirlenme olarak da ifade edilen bu durum giyimden başlayarak davranışlara ve yeme içme geleneğine kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Turistlerin yaşam tarzları, eğlence kültürü, yeme içme adetleri ve tüketim biçimleri yerel halkı etkileyebilmekte ve hatta onları daha fazla tüketmeye yöneltebilmektedir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan birtakım tatsızlıklar sosyal huzursuzluklara neden olabilmektedir (Civelek, 2010). Turizmin bir bölgede gelişmeye başladığı aşamada ortaya çıkan olumlu ekonomik etkiler yerel halkı turizme destek olmaya yöneltebilmektedir. Buna karşın zamanla turizmin olumsuz sosyo-kültürel ve çevresel etkileri konusunda duyulan endişe turizme desteğin azalmasına neden olabilmektedir (Butler, 1980). Cengiz ve Kırkbir'e (2007) göre, yerel halkın sosyo-kültürel etkiler konusundaki düşünceleri farklılık

göstermektedir. Yerel halkın bir bölümü turizmin kültürel gelişime katkı sağladığını, farklı yaşam tarzlarının turizm sayesinde bir araya gelebildiğini, eğlence olanaklarını artırdığını ifade ederken bir diğer bölümü ise kültürel yozlaşmaya, ahlak değerlerinin bozulmaya yüz tuttuğuna dikkat çekmiştir. Keskin ve Çontu (2011), bölgesel enflasyonun ortaya çıkması, alkol ve uyuşturucu kullanımında artış, gece hayatına yönelik eğlence mekânlarının çoğalması gibi nedenlere bağlı olarak bölgede ahlaki yozlaşmanın başladığına dair yerel halkın turizme karşı olumsuz bir algıya sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Yukarıdaki sosyo-kültürel etkilere yönelik aktarılan literatürden hareketle geliştirilen hipotez şu şekildedir:

H₂: Turistik festivaller sonucu algılanan toplumsal maliyetlerin yöre halkının turizme desteği üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Festivaller, ekonomik kalkınma, istihdam artışı ve altyapının gelişimi gibi bir takım ekonomik faydaların yanı sıra sosyal sermaye oluşturmak, toplumun uyumunu ve dayanıklılığını artırmak, çeşitliliği ve hoşgörüyü teşvik etmek gibi bir dizi sosyal hedeflere de ulaşılmasını sağlamaktadır. Sosyal boyutla ilgili olarak, festivallerin genellikle ait olma ve paylaşma, bağlılık ve bütünlük duygularıyla ilgili olduğu düşünülür. Çünkü bu tür etkinlikler önemli tarihsel ve kültürel olayların yeniden sahnelenmesi yoluyla toplumsal aidiyet ve dayanışmanın önünü açmaktadır (Mair, 2018). Yerel halkın turizme karşı tutumu bir destinasyonda turizmin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tutum üzerinde turistlerle olan sosyal etkileşimler, fiziksel ortama olan duygusal bağlılığı, edindiği deneyimler ve turizmin etkilerine yönelik algıları oldukça etkilidir. Yerel halkın yaşadığı bölgenin kendileri için güvenilir ve doğal olması onların bölgeye olan aidiyet duygularını da güçlendirecektir (Yıldırım & Öztürk Deniz 2018).

2002 Dünya Kupası'nın etkilerine yönelik yapılan bir araştırmada etkinlikler sayesinde turizm kaynaklarının geliştirilmesi, kentsel canlanma ve altyapının gelişmesi gibi etkilerden kaynaklı bölge sakinlerinde olumlu bir algının oluştuğu belirlenmiştir. Katılımcılardan bir kısmı için vatanseverlik ve birlik beraberlik bilincinin farkına vardıkları ve gelecekteki etkinlikler için gönüllü olarak çalışma isteğinde oldukları ortaya çıkarılmıştır. Ek olarak, araştırmada etkinlik için görev alanların bu süreçte çalışmaktan ve görev almaktan gurur duydukları iddia edilmiştir (Kim & Petrick 2005). Benzer şekilde XVII. Akdeniz Oyunları üzerine yapılan bir araştırmada özellikle kadınların toplumsal bağlılık konusunda daha yüksek bir algıya sahip oldukları tespit edilmiştir. Buradan hareketle daha fazla kadının bu tür etkinliklere katılımının sağlanmasıyla toplumsal bağlılığın daha da artırılacağı düşünülmektedir (Yolal vd., 2014). Düzenlenen bir etkinlik üzerine yapılan araştırmada yerel halkın etkinliklerin ilçenin tanınırlığını artırdığı, imajını geliştirdiği ve ilçede ekonomik canlılık yarattığı algısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Yerel halk, bu tür etkinliklere katılarak turistlerle sosyalleşebildiği ve bölgenin tanıtımında rol alabildiği için yaşadığı yöreyle ve kendisiyle gurur duymakta ve böylece bu tür etkinlikleri desteklemektedir (Işıldar & Yıldız, 2019).

Yukarıda turizmin yarattığı sosyal fayda ve toplumsal aidiyete yönelik aktarılan literatürden hareketle geliştirilen hipotez şu şekildedir:

H₃: Turistik festivaller sonucu algılanan toplumsal bağlılık ve faydanın yöre halkının turizme desteği üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Yukarıda aktarılan çalışmalardan anlaşılacağı üzere turizm faaliyetlerinden kaynaklı ortaya çıkan etkilerin turizm desteği üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle turizm amaçlı düzenlenen etkinlik faaliyetlerinin yarattığı etkilerin de turizm desteği üzerindeki etkisi için önem arz edeceği ileri sürülebilir. Buradan hareketle, bu çalışmada Samsun ilinin Bafra ilçesinde düzenlenen KapıkayaFest etkinliği sonucu ortaya çıkan ortaya çıkan sosyo-ekonomik etkiler ve bu etkiler üzerinden yerel halkın turizme desteği araştırılmıştır. Bu çalışma sayesinde bölgede turizmin gelişimi için gerekli olan yerel halk desteğinin sağlanabilmesi için yerel halkın algıları belirlenecektir. Bu eksikliğin giderilerek özellikle bölgedeki destinasyon yönetim örgütlerine işlevsel bilgiler sunulduğu için literatüre önemli bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

3. Yöntem

Bu çalışmada festivallerin sosyo-ekonomik sonuçları ile turizm desteği arasındaki ilişki incelenecektir. Bunun yanı sıra festivallerin algılanan sosyal ekonomik sonuçlarının, turizm desteği üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Buna göre araştırmanın deseni için nicel araştırma yönteminde kullanılan genel tarama modellerinden ilişkiyel tarama modeli tercih edilmiştir. Bu desen çerçevesinde yürütülen araştırmanın veri toplama aracı, örnekleme süreci, araştırmanın modeli ve verilerin analizi hakkında gerekli bilgiler aşağıda detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

3.1. Araştırmanın Örnekleme

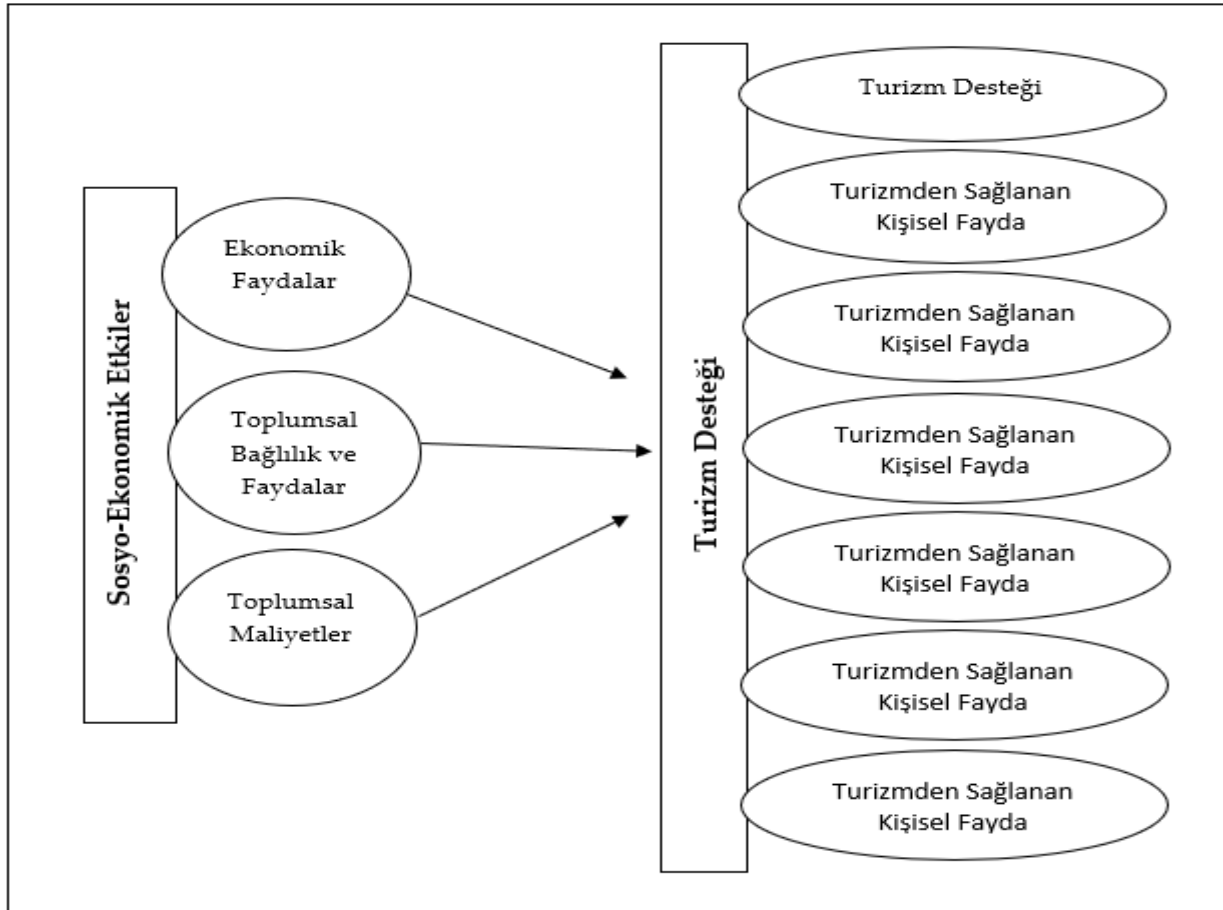
Araştırmanın örnekleme Samsun ilinin Bafra ilçesinde yaşayan yerel halktan seçilmiştir. Örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme tercih edilmiştir. Veriler, Eylül 2022 ve Mayıs 2023 ayları arasında yüz yüze ve çevrimiçi anket tekniğiyle yerel halktan toplanmıştır. Veri toplama aşamasında mümkün olduğu kadar veri elde edilmesi amaçlansa da 317 istekli katılımcıya ulaşılabilmektedir. Verilerin analizi aşamasında analiz sonuçlarının geçerli olabilmesi için örnekleme sayısının değişken sayısından en az beş kat fazla olması gerekmektedir (Kozak, 2021). Ölçeklerde yer alan değişken sayısı 43 olduğu için ulaşılan örnekleme sayısı yeterli görülmüştür. Ek olarak, toplanan anketlerden 12 tanesi eksik veri içerdiğinden analizlere dahil edilmemiştir. Bu araştırma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 26.08.2022 tarih ve 2022-698 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

3.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veriler anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Etkinliklerin sosyo-ekonomik etkilerini belirlemek için Kim ve Uysal (2003) tarafından geliştirilen, Yolal vd. (2014) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ve 17 maddeden oluşan üç boyutlu bir ölçek kullanılmıştır. Ölçeğe ilişkin örnek bir soru ifadesi şu şekildedir: “*Bafra'nın imajının gelişmesini sağlar.*” Yerel halkın turizme desteğini belirlemek için Nunkoo ve So (2015) ile Andarabi vd.'nin (2014) çalışmalarından yararlanarak Çiçek ve Sarı (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanan 27 ifade ve yedi boyutlu bir ölçek kullanılmıştır. Ölçeğe ilişkin örnek bir soru ifadesi şu şekildedir: “*İlçemizde turizmin gelişimini destekliyorum.*” Anket formunda yer alan her iki ölçek de beşli Likert şeklinde (1- Hiç Katılmıyorum ... 5- Tamamen Katılıyorum) hazırlanmıştır.

3.3. Araştırma Modeli ve Verilerin Analizi

Şekil 1'de görüleceği üzere, düzenlenen turizm etkinlikleriyle birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik sonuçların yerel halkın turizm desteği üzerindeki etkisini test etmek için aşağıdaki araştırma modeli önerilmiştir.

Şekil 1. Önerilen Araştırma Modeli

Araştırmada etkinliklerin sosyo-ekonomik etkileri ve halkın turizm desteği ölçeklerinde yer alan ifadelere yönelik alt boyutların ortaya çıkarılması amacıyla faktör analizleri kullanılmıştır. Son olarak festivallerin sosyo-ekonomik sonuçları ile turizm desteği arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi ve etkinliklerin sosyo-ekonomik sonuçlarının halkın turizm desteği üzerindeki etkisini belirlemek için regresyon analizi kullanılmıştır.

Veri toplama süreci sonunda elde edilen verilere gerekli analizlerin uygulanabilmesi için SPSS 24.0 paket programına veri girişi titizlikle yapılmıştır. Daha sonra verilere ilişkin veri kaybı, uç değer ve verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediği gibi durumlar detaylıca irdelenmiştir.

Verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediği hem tek değişken hem de çok değişken esasına göre incelenmiştir. Tek değişkenli normallik bağlamında her bir ifadeye ilişkin dağılımın basıklık (skewness) ve çarpıklık (kurtosis) değerleri gözden geçirilmiştir. Literatürde bu değerlere ilişkin farklı görüşler ileriye sürülmekle birlikte Cameron (2004) basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2 aralığında olması durumunda verilerin normal dağılım sergilediğini ifade etmiştir. Araştırma verileri incelendiğinde basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Ek olarak, verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermek için kullanılan Bartlett Küresellik Testi (Alpar, 2011) verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini de ortaya koymaktadır (Çokluk vd., 2014). Buna göre normal dağılım koşulu açısından verilere gerekli analizlerin uygulanabilmesi için Turizmin Sosyo-ekonomik Etkileri Ölçeği 3181,281 Ki-kare ve $p=0,000$ ve Turizm Desteği Ölçeği 4486,480 Ki-kare ve $p=0,000$ değerleriyle Bartlett Küresellik Testinden de anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

4. Bulgular

Aşağıda sırasıyla etkinlikler sonucu ortaya çıkan sosyo-ekonomik etkiler ile katılımcıların turizme desteğini belirlemeye yönelik açımlayıcı faktör analizi bulguları aktarılmıştır. Daha sonra festivallerin sosyo-ekonomik sonuçları ile turizm desteği arasındaki ilişkiyi belirlemek için uygulanan korelasyon

analizi sonuçları aktarılmıştır. Son olarak sosyo-ekonomik sonuçların yerel halkın turizme desteğini ortaya çıkaran regresyon analizi bulgularına yer verilmiştir.

4.1. Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Ölçek ifadelerine faktör analizi uygulamadan önce ifadelerin kendi içinde tutarlı olup olmadığını test etmek amacıyla Cronbach's Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ölçeğine ilişkin Cronbach's Alpha değeri 0,890 iken Turizm Desteği Ölçeğine ilişkin Cronbach's Alpha değeri 0,869 olarak bulunmuştur. Cronbach's Alpha katsayısının anlamlı bir sonuç üretmesi için en az 0,70 değerine sahip olması beklenir (Altunışık, vd., 2012). Böylece her iki ölçeğin uygulanacak analizler için güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizinde faktörlerin her bir değişken üzerinde yol açtığı ortak varyansın en yüksek seviyeye çıkarılması amaçlanır. Bu değer, değişkenlerin her bir faktördeki yük değerlerine bağlıdır. Faktör yük değeri, değişkenlerin faktörle olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır (Büyüköztürk, 2014). Netemeyer vd. (2003) faktör yük değerlerinin 0.40 ve üzerinde olması halinde daha güçlü bir faktör yapısının elde edilebileceğini ileri sürmüştür. Buna göre hem önemli bir değer ortaya koyduğu için hem de açıklanan varyansın daha yüksek çıkmasına katkı sağladığı için her iki ölçekte faktör yük değeri 0.40 ve üzeri olan değişkenler faktör analizine dâhil edilmiştir. Her iki ölçeğe ilişkin ortak değerlendirme kriterleri bu şekilde ele alındıktan sonra Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları Tablo 1'de aktarılmıştır.

Tablo 1. Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Bulguları

Faktörler ve İfadeler	Faktör Yüğü	Öz Değer	Varyans %	α
Ekonomik Faydalar		6,152	26,182	,909
Bafra'nın imajının gelişmesini sağlar.	,931			
Daha fazla eğlence olanağı sağlar.	,890			
KapıkayaFest etkinliği kent projeleri için kaynak/gelir sağlar.	,862			
İnsanları Bafra hakkında bilgilendirir.	,785			
Bafra'da yeni tesisler geliştirilmesi sağlar.	,759			
Halkın Bafra ile gurur duymasını sağlar.	,589			
Toplumsal Bağlılık ve Faydalar		2,839	25,603	,755
Ebeveynlere çocuklarıyla birlikte eğlenme fırsatı sunar.	,912			
Toplumda bağlılık duygusu yaratılmasına yardımcı olur.	,813			
Kent kültürünün korunmasına katkı sağlar.	,763			
Bafra'da kültürel hayatın gelişmesine katkı sağlar.	,750			
Bafra halkı ile ziyaretçiler arasındaki ilişkileri geliştirir.	,721			
Alışveriş olanaklarını artırır.	,635			
Yaşam standartlarını geliştirir.	,457			
Toplumsal Maliyetler		1,374	12,998	,867
Suç oranını artırır.	,839			
Emniyet, itfaiye, temizlik gibi yerel hizmetler üzerinde yük oluşturur.	,734			
Trafik yoğunluğunu artırır.	,708			
Açıklanan Toplam Varyans (%)			64,783	

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçümü: 0,847

Bartlett Küresellik Testi/ Ki-kare değeri: 3181,281, sd: 120, p:0,000

Tablo 1'de görüleceği üzere veri setinin yeteri kadar örneklem büyüklüğüne sahip olup olmadığını ortaya koyan Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri hesaplanmış ve KMO değerinin 0,847 ile kabul edilebilir sınırlar (0,50-1,00) arasında olduğu tespit edilmiştir (Malhotra, 2010). Buna ek olarak değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koyan Bartlett Küresellik katsayısı (Altunışık vd., 2012) incelenmiş ve

3181,281 Ki-kare ve $p=0,000$ değerleriyle faktör analizi için değişkenler arasındaki ilişkinin yeterli olduğu görülmüştür.

Ölçekte yer alan bir maddenin yüksek faktör yük değerine sahip olmasına rağmen herhangi bir faktör altında yer almayarak tek değişkenli bir yapı oluşturduğu görülmüştür. Johnson (1996) tek başına anlamlı yüklemeye yapan faktörlerin analizden çıkarılmasını önermiştir (akt. Altunışık vd., 2012). Bu açıklamadan hareketle tek değişkenli yapı oluşturan ilgili madde analizden çıkartılmıştır. Bunun sonucunda 16 maddeden oluşan üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçekte yer alan tüm ifadelerin 0.457 ile 0.931 arasında değişen faktör yükleriyle kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer aldığı görülmektedir. Üç faktörden oluşan bu ölçme aracı toplam varyansın %64,782'sini açıklamakta ve bu oran ideal bir değer olarak görülmektedir (Altunışık vd., 2012).

Bölgede düzenlenen etkinlikler sonucu ortaya çıkan sosyo-ekonomik etkilere bağlı olarak katılımcıların turizme desteğini belirlemeye yönelik faktör analizi sonuçları Tablo 2'de aktarılmıştır.

Tablo 2. Turizm Desteği Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Bulguları

Faktörler ve İfadeler	Faktör Yüğü	Öz Değer	Varyans %	α
Turizm Desteği		6,241	13,139	,850
İlçemizde turizmin gelişimini destekliyorum.	,868			
Turizm ilçemizin ekonomik kalkınmasına yardımcı olur.	,852			
Turistlerin ilçemize gelmesinden dolayı gurur duyarım.	,672			
Turizm ilçemiz için önemli sektörlerden biridir.	,609			
İlçemize daha fazla turist gelmesini destekliyorum.	,601			
Turizmden Sağlanan Kişisel Fayda		3,210	12,096	,940
Turizmden kültürel fayda sağlıyorum.	,900			
Turizmden ekonomik fayda sağlıyorum.	,881			
Turizmden sosyal fayda sağlıyorum.	,853			
Turizm Bilgisi		2,320	11,430	,835
İlçemize gelen turistler hakkında bilgim var.	,901			
Turizmde yerel yönetimin görevleri hakkında bilgim var.	,874			
İlçemizde turizmin nasıl geliştiği konusunda bilgim var.	,773			
İlçemizin turizmden nasıl etkileneceği konusunda bilgim var.	,569			
Turizmin Algılanan Olumlu Etkileri		1,755	10,842	,815
Turizm, bölgede altyapı yatırımlarının gelişmesini sağlar.	,901			
Turizm yerel halk için iş olanakları sağlar.	,881			
Turizm doğa parklarının geliştirilmesine katkı sunar.	,696			
Turizm yerel işletmelerin açılması için daha fazla fırsat sunar.	,558			
Turizmin Algılanan Olumsuz Etkileri		1,495	10,536	,738
Turizm, trafik sorunları yaratır.	,794			
Turizm, çöp artışına neden olur.	,755			
Turizm, çevre kirliliği yaratır.	,675			
Turizm, bölgede fiyat artışına neden olur.	,474			
Yerel Yönetime Güven		1,385	10,313	,746
Yöneticilerin turizmle ilgili kararları doğru aldığına inanıyorum.	,810			
İlçemizdeki yöneticilerin turizmde doğru kararlar alacağına güveniyorum.	,764			
Yerel yönetimlerin ilçemizdeki halkın ihtiyaçlarını gözeticeğine güveniyorum.	,717			
Yerel yönetimlerin turizmde doğru olanı yapacağına inanıyorum.	,679			
Açıklanan Toplam Varyans (%)			68,355	

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçümü: 0,773

Bartlett Küresellik Testi/ Ki-kare değeri: 4486,480, sd: 276, $p=0,000$

Güvenilirlik analizinde dikkate alınan katsayılardan biri de madde bütün korelasyon değeridir. Madde bütün korelasyon katsayısının pozitif ve yüksek olması maddelerin benzer davranışları örneklediğini gösterir. Ölçekte yer alan 0,20 ve daha düşük değere sahip maddelerin analize dahil edilmemesi önerilir (Büyüköztürk, 2014). Bu açıklamalar ışığında madde bütün korelasyon değerinin düşük olması sebebiyle iki ifadenin ölçekten çıkarılması uygun görülmüştür. Buna ek olarak Akbulut'un (2010) önerdiği şekilde iki farklı faktör altında yüksek yük değeri taşıyan ve yükleri arasında 0,10'dan daha az fark olan bir değişken hangi amaca hizmet ettiği belirsiz olduğu için ölçekten çıkartılmıştır.

Tablo 2'de görüleceği üzere veri setinin KMO 0,773 değeriyle yeteri kadar örneklem büyüklüğüne sahip olduğu ve 4486,480 Ki-kare ve $p=0,000$ Bartlett Küresellik değerleriyle faktör analizi için değişkenler arasında yeteri kadar ilişkinin olduğu ortaya konmuştur. Sonuçta toplam varyansın %68,355'sini açıklayan 24 maddeli ve 6 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ayrıca ölçekte yer alan tüm ifadelerin 0.474 ile 0.901 arasında değişen faktör yükleriyle kabul edilebilir sınırlar arasında olduğu görülmektedir.

4.2. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Regresyon analizi bulgularını aktarmadan önce korelasyon analizi sonuçlarının irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü regresyon analizinin yapılabilmesi için bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olduğu ve korelasyon testi sonuçlarının anlamlı sonuçlar ürettiği ortaya konmalıdır (Saruhan & Özdemirci, 2013). Buna göre testin anlamlı sonuçlar ürettiğine ilişkin korelasyon analizi sonuçları Tablo 3'te aktarılmıştır.

Tablo 3. Turizm Desteği (TD) ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri (TSEE) Ölçeğindeki Alt Boyutlara İlişkin Korelasyon değerleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
TD									
1. TD	1								
2. TAOE	0,04	1							
3. TAOE*	0,34**	0,29**	1						
4. TB	0,27**	0,36**	0,32**	1					
5. TSKF	0,53**	0,12*	0,24**	0,25**	1				
6. YYG	0,30**	0,08	0,36**	0,11	0,25**	1			
TSEE									
7. EF	0,46**	0,01	0,21**	0,16**	0,69**	0,23**	1		
8. TM	0,25**	0,06	0,45**	0,07	0,21**	0,34**	0,37**	1	
9. TBF	0,25**	0,13*	0,25**	0,22**	0,24**	0,27**	0,33**	0,46*	1

$p<0,01^{**}$, $p<0,05^{*}$
TD: Turizm Desteği TSKF: Turizmden Sağlanan Kişisel Fayda TB: Turizm Bilgisi TAOE: Turizmin Algılanan Olumlu Etkileri TAOE*: Turizmin Algılanan Olumsuz Etkileri YYG: Yerel Yönetime Güven EF: Ekonomik Faydalar TBF: Toplumsal Bağlılık ve Faydalar TM: Toplumsal Maliyetler

Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere korelasyon analizi, değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre anlamlı sonuçlar üreten tüm değişkenler arasındaki ilişki %12 ile %69 arasında değişkenlik göstermektedir. Bağımsız değişkenlerden Ekonomik Faydaların (EF) en çok ilişkili olduğu bağımlı değişken Turizmden Sağlanan Kişisel Fayda (TSKF) iken en düşük ilişkide olduğu bağımlı değişken ise Turizm Bilgisi (TB) olmuştur. Bağımsız değişkenlerden Toplumsal Maliyetlerin (TM) en çok ilişkili olduğu bağımlı değişken Turizmin Algılanan Olumsuz Etkileri (TAOE*) iken en düşük ilişkide olduğu bağımlı değişken ise Turizmden Sağlanan Kişisel Fayda (TSKF) olmuştur. Bağımsız değişkenlerden Toplumsal Bağlılık ve Faydaların (TBF) en çok ilişkili olduğu bağımlı değişken Turizmin Algılanan Olumsuz Etkileri (TAOE*) ve Turizm Desteği (TD) iken en düşük ilişkide olduğu bağımlı değişken ise Turizmin Algılanan Olumlu Etkileri (TAOE) olmuştur.

4.3. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Şekil 1'de görüleceği üzere Sosyo-ekonomik Etkiler boyutunun altında yer alan her bir faktör bağımsız değişkenleri temsil etmektedir. Buna karşılık Turizm Desteği boyutunu oluşturan faktörler ise bağımlı

değişkenleri ifade etmektedir. Bağımsız değişkenlerin her bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek adına Turizm Desteği boyutunda yer alan faktörler için ayrı ayrı regresyon modelleri kurulmuştur. Böylece algılanan sosyo-ekonomik etkilerin turizm desteği üzerindeki etkileri tespit edilebilecektir.

Tablo 4, bağımlı değişken olarak Turizm Desteği faktörü için kurulan regresyon modeline ilişkin bulguları göstermektedir. Buna göre, regresyon modeli bütün olarak $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $F=29,758$ değeriyle anlamlı sonuçlar üretmiştir. Modelin belirlilik katsayısını temsil eden *Uyarlanmış R²* değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki değişimin %22'ni açıklayabildiğini ifade etmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hangisinin daha fazla etkili olduğunu gösteren Beta değerine göre *Ekonomik Faydalar* boyutundaki bir birimlik bir artış Turizm Desteği üzerinde 0,41 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Tablo 4. Bağımlı Değişken Olarak Turizm Desteği Boyutu Analiz Bulguları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Hata	Beta				
Sabit	,164	0,306		,535	0,593		
Ekonomik Faydalar	0,503	0,068	0,414	7,415	0,000	0,823	1,215
Toplumsal Bağlılık ve Faydalar	0,074	0,074	0,059	0,998	0,319	0,732	1,367
Toplumsal Maliyetler	0,107	0,073	0,085	1,463	0,144	0,757	1,321
R= 0,48 R²= 0,23 Uyarlanmış R²= 0,22 F= 29,758 p= 0,000							

Bağımlı değişken olarak Turizmde Sağlanan Kişisel Fayda faktörü için kurulan ikinci regresyon modeline ilişkin bulgular Tablo 5'te sunulmuştur. Buna göre, regresyon modeli bütün olarak $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $F=93,453$ değeriyle anlamlı sonuçlar üretmiştir. Modelin belirlilik katsayısını temsil eden *Uyarlanmış R²* değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki değişimin %48'ni açıklayabildiğine işaret etmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hangisinin daha fazla etkili olduğunu gösteren Beta değerine göre *Ekonomik Faydalar* boyutundaki bir birimlik bir artış Turizmde Sağlanan Kişisel Fayda üzerinde 0,71 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Tablo 5. Bağımlı Değişken Olarak Turizmde Sağlanan Kişisel Fayda Boyutu Analiz Bulguları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Hata	Beta				
Sabit	,920	0,251		3,661	0,000		
Ekonomik Faydalar	0,862	0,056	0,706	15,448	0,000	0,823	1,215
Toplumsal Bağlılık ve Faydalar	-0,092	0,061	-0,073	-1,508	0,133	0,732	1,367
Toplumsal Maliyetler	0,050	0,060	0,040	,835	0,405	0,757	1,321
R= 0,69 R²= 0,48 Uyarlanmış R²= 0,48 F= 93,453 p= 0,000							

Bağımlı değişken olarak Turizm Bilgisi faktörü için kurulan üçüncü regresyon modeline ilişkin bulgular Tablo 6'te sunulmuştur. Buna göre, regresyon modeli bütün olarak $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $F=6,459$ değeriyle anlamlı sonuçlar ortaya koymuştur. Modelin belirlilik katsayısını temsil eden *Uyarlanmış R²* değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki değişimin sadece %0,5'ni açıklayabilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hangisinin daha

fazla etkili olduğunu gösteren Beta değerine göre Toplumsal Maliyetler boyutundaki bir birimlik bir artış Turizm Bilgisi üzerinde 0,21 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Tablo 6. Bağımlı Değişken Olarak Turizm Bilgisi Boyutuna İlişkin Analiz Bulguları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Hata	Beta				
Sabit	1,853	0,338		5,475	0,000		
Ekonomik Faydalar	0,137	0,075	0,113	1,827	0,059	0,823	1,215
Toplumsal Bağlılık ve Faydalar	-0,079	0,082	0,063	-0,971	0,333	0,732	1,367
Toplumsal Maliyetler	0,269	0,081	0,213	3,321	0,001	0,757	1,321
R= 0,25		R²= 0,060	Uyarlanmış R²= 0,051	F= 6,459	p= 0,000		

Tablo 7’de, bağımlı değişken olarak Turizmin Algılanan Olumlu Etkileri faktörü için kurulan regresyon modeline ilişkin bulgular sunulmuştur. Buna göre, regresyon modeli bütün olarak $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $F=2,219$ değeriyle anlamlı sonuçlar üretmiştir. Modelin belirlilik katsayısını temsil eden Uyarlanmış R^2 değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki değişimin %0.12’ni açıklayabildiğini ifade etmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hangisinin daha fazla etkili olduğunu gösteren Beta değerine göre Toplumsal *Maliyetler* boyutundaki bir birimlik bir artış Turizmin Algılanan Olumlu Etkileri üzerinde 0,21 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Tablo 7. Bağımlı Değişken Olarak Turizmin Algılanan Olumlu Etkileri Boyutu Analiz Bulguları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Hata	Beta				
Sabit	2,477	0,321		7,714	0,000		
Ekonomik Faydalar	-0,019	0,071	0,016	-0,262	0,793	0,823	1,215
Toplumsal Bağlılık ve Faydalar	-0,076	0,078	0,063	-0,973	0,331	0,732	1,367
Toplumsal Maliyetler	0,197	0,077	0,213	2,566	0,011	0,757	1,321
R= 0,15		R²= 0,022	Uyarlanmış R²= 0,012	F= 2,219	p= 0,000		

Bağımlı değişken olarak Turizmin Algılanan Olumsuz Etkileri faktörü için kurulan beşinci regresyon modeline ilişkin bulgular Tablo 8’te sunulmuştur. Buna göre, regresyon modeli bütün olarak $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $F=27,077$ değeriyle anlamlı sonuçlar üretmiştir. Modelin belirlilik katsayısını temsil eden Uyarlanmış R^2 değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki değişimin %20’ni açıklayabilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hangisinin daha fazla etkili olduğunu gösteren Beta değeri ise Toplumsal Bağlılık ve Faydalar boyutundaki bir birimlik bir artışın Turizmin Algılanan Olumsuz Etkileri üzerinde 0,42 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

Tablo 8. Bağımlı Değişken Olarak Turizmin Algılanan Olumsuz Etkileri Boyutu Analiz Bulguları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Hata	Beta				
Sabit	2,051	0,228		9,004	0,000		
Ekonomik Faydalar	0,031	0,051	0,034	0,604	0,546	0,823	1,215
Toplumsal Bağlılık ve Faydalar	0,387	0,055	0,420	7,026	0,000	0,732	1,367
Toplumsal Maliyetler	0,048	0,054	0,052	0,882	0,378	0,757	1,321
R= 0,46		R²= 0,21	Uyarlanmış R²= 0,20	F= 27,077	p= 0,000		

Bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken olan Yerel Yönetime Güven üzerindeki etkileri gösteren son regresyon modeline ilişkin bulgular Tablo 9'de görülmektedir. Buna göre, regresyon modeli bütün olarak $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $F=16,907$ değeriyle anlamlı sonuçlar üretmiştir. Modelin belirlilik katsayısını temsil eden *Uyarlanmış R²* değeri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki değişimin %14'ünü açıklayabilmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hangisinin daha fazla etkili olduğunu gösteren Beta değeri ise Toplumsal Bağlılık ve Faydalar boyutundaki bir birimlik bir artışın Yerel Yönetime Güven üzerinde 0,25 birimlik bir artışa neden olmaktadır. Bununla birlikte Toplumsal Maliyetler boyutundaki bir birimlik bir artış Yerel Yönetime Güven üzerinde 0,13 birimlik bir artış yaratmaktadır.

Tablo 9. Bağımlı Değişken Olarak Yerel Yönetime Güven Boyutu Analiz Bulguları

Bağımsız Değişkenler	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	p	Tolerans	VIF
	B	Std. Hata	Beta				
Sabit	2,954	0,194		15,232	0,000		
Ekonomik Faydalar	0,067	0,043	0,092	1,561	0,120	0,823	1,215
Toplumsal Bağlılık ve Faydalar	0,189	0,047	0,251	4,032	0,000	0,732	1,367
Toplumsal Maliyetler	0,098	0,046	0,130	2,124	0,034	0,757	1,321
R= 0,38		R²= 0,14	Uyarlanmış R²= 0,14	F= 16,907	p= 0,000		

5. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Samsun ilinin Bafra ilçesinde düzenlenen KapıkayaFest isimli festival üzerinden etkinliklerin ortaya çıkardığı olumlu veya olumsuz sosyo-ekonomik sonuçların yerel halkın turizm desteği üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Araştırma ölçeklerinde yer alan ifadelerle yönelik alt boyutların ortaya çıkarılması amacıyla uygulanan faktör analizi sonuçlarına göre sosyo-ekonomik etkiler açıkladıkları varyans açısından önem düzeyine göre ekonomik faydalar, toplumsal bağlılık ve faydalar ve son olarak toplumsal maliyetler şeklinde alt boyutlardan oluşmaktadır. Sözü geçen boyutlar Kim ve Uysal (2003) tarafından geliştirilen ölçme aracıyla tutarlılık göstermektedir. Bu bulgulardan yola çıkarak yerel halkın zihninde toplumsal maliyetler geri plandayken ekonomik faydaların daha fazla öne çıktığı ileri sürülebilir. Bir başka ifadeyle yerel halk etkinlikleri daha çok ekonomik getiri sağlayan bir araç olarak görmektedir. Bu sonuç Atsız'ın (2018) çalışmasında ortaya koyduğu üzere turizmden sağlanan faydanın artırılması halinde turizme olan

desteğinde artacağına işaret etmektedir. Araştırma için kullanılan turizm desteği ölçeğine ilişkin alt boyutlar ise açıkladığı varyans açısından önem düzeyine göre turizm desteği, turizmden sağlanan kişisel fayda, turizm bilgisi, turizmin algılanan olumlu etkileri, turizmin algılanan olumsuz etkileri ve yerel yönetime güven şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar Çiçek ve Sarı'nın (2018) yerel halkın turizm desteği üzerine yaptığı araştırmada elde edilen bulgulardan farklılık göstermektedir. Araştırmacıların elde ettiği bulgulara göre yerel halkın turizme desteğinde yerel yönetime güven ve halkın turizm bilgisinin daha önemli olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada ise yerel yönetime güven en az önem arz eden boyut olurken kişisel fayda ve algılanan olumlu etkiler turizm desteğinde daha önemli boyutlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nunkoo ve So (2015) ile Andarabi vd.'nin (2014) araştırma sonuçlarından farklı olarak Önerilen Araştırma Modelinde yer alan "turizm kararlarını etkileme gücü" boyutu düşük madde bütün korelasyon değerleri sebebiyle bu araştırmada analizlere dahil edilmemiştir. Bu bulgu bölge turizmine yönelik karar süreçlerinde yerel halkın bölgesel turizm yöneticileri tarafından bir paydaş olarak görülmediğinin önemli bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bu durum ileride turizm faaliyetlerinin toplumsal açıdan sürdürülebilir olmaması riskini de beraberinde getirmektedir. Çünkü turizm bölgesine yönelik alınan kararların yerel halk tarafından kabul görmemesi yerel halkın olumsuz tutum ve davranışlarının ortaya çıkmasına sebep olabilir. Ayrıca bölgeye gelen turistlerin daha çok yerel halkla temas kuracağı da göz önüne alınırsa bölgenin turistik imajının hızla zedelenmesi olasılığı kuvvetli bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır. "Turizm kararlarını etkileme gücü" boyutuna ek olarak "yerel yönetime güven" boyutu önem düzeyine göre en düşük boyut olarak ölçekte yer almıştır. Bu bulgu da yerel yönetimin turizm karar süreçlerinde yerel halkı bir paydaş olarak görmeyerek, yerel halkla yeterince fikir alışverişi yapmayarak yerel halkın güvenini kazanamadığına işaret etmektedir. Buna karşın "turizm desteği" ve "turizmden sağlanan kişisel fayda" boyutları ölçekte ilk iki sırada yer almıştır. Bu iki boyutun yerel halkın zihninde daha önemli hale gelmesinde sosyo-ekonomik etkiler ölçeğinde ön plana çıkan ekonomik etkiler boyutunun etkisi olduğu ileri sürülebilir. Nitekim regresyon analizi bulguları da buna işaret etmektedir.

Araştırmanın nihai amacı olarak etkinliklerin sosyo-ekonomik sonuçlarının yerel halkın turizme desteği üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak için regresyon analizinden yararlanılmıştır. Sosyo-ekonomik etkilerin bütün olarak en çok etki ettiği bağımlı değişken %48'le "turizmden sağlanan kişisel fayda" olmuştur. Buna göre etkinlikler sonucu ortaya çıkan sosyo-ekonomik etkiler en çok yerel halkın turizmden sağladığı kişisel faydaya etki etmektedir. Bununla birlikte sosyo-ekonomik etkiler arasında "turizmden sağlanan kişisel fayda" ya en çok etki eden faktör ise %70'le "ekonomik fayda" olmuştur. Bu bulgu yerel halkın etkinliklerin daha çok ekonomik etkilerine önem verdiğine ve bu etkiden kaynaklı en çok kişisel fayda beklentisi içinde olduklarına ve bu sebeple turizme destek olduklarına işaret etmektedir. Bu sonuçlardan farklı olarak Özaltın Türker ve Türker'in (2014) yerel halkın turizme desteğinde turizm faaliyetlerinin sosyal ve kültürel sonuçlarının ekonomik sonuçlardan çok daha önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum bir bölgede sosyo-kültürel değerlere olan bağlılık arttıkça elde edilen ekonomik faydanın turizm desteğine etkisinin azalacağına işaret etmektedir. Çünkü sosyo-kültürel açıdan algılanan sonuçların olumsuz olması halinde yerel halk her ne kadar turizmden ekonomik fayda elde etse de turizme olan desteği azalacaktır.

Araştırma modeli çerçevesinde gerçekleştirilen regresyon analizleri arasında sosyo-ekonomik etkilerin bütün olarak en çok etki ettiği ikinci bağımlı değişken ise %22 ile "turizm desteği" olmuştur. Bununla birlikte "turizm desteği" değişkenine en çok etki eden faktör ise bir önceki regresyon analizinde olduğu gibi %41'le "ekonomik fayda" olmuştur. Buna göre etkinlikler sonucu elde edilen ekonomik faydalar yerel halkın turizme destek olmasındaki ön koşullarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuç bir önceki regresyon analizi sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde bir destinasyonda turizmin gelişiminde turizm faaliyetleriyle ortaya çıkan ekonomik sonuçların ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Atsız (2021) çalışmasında bir bölgede turizmin gelişimi için yerel halkın desteğinin alınması ve güçlendirilmesinin önemli bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda yerel halkın turizm desteğinin alınabilmesi için turizm faaliyetlerinden elde edilen ekonomik sonuçların yerel halk tarafından

algılanabilmesi gerekmektedir. Buna göre yapılan bu araştırmanın sonuçları göstermektedir ki Bafra ilçesi bir turizm destinasyonu olarak gelişime açık bir bölgedir. Çünkü yerel halk bölgedeki turizm faaliyetlerinin ekonomik çıktılarını hissettiği sürece turizme büyük oranda destek vermek isteyecektir.

Etkinliklerin sosyo-ekonomik sonuçlarının en çok etki ettiği üçüncü değişken ise %21'le "turizmin algılanan olumsuz etkileri" olmuştur. Bu modelde en çok dikkati çeken husus ise yerel halkın algıladığı olumsuz etkilere sosyo-ekonomik değişkenler arasında en çok %42 ile "toplumsal bağlılık ve faydalar" boyutunun etki etmesidir. Buna göre, etkinlikler sonucu ortaya çıkan toplumsal bağlılık ve faydalara ilişkin sonuçlar, yerel halkın turizmin olumsuz etkilerini hissetmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Keleş (2021) yaptığı çalışmada benzer sonuçları ortaya çıkarmıştır. Buna göre turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sosyo-kültürel etkilerin olumlu bir şekilde algılanması halinde yerel halk turizme destek verme noktasında istekli olacaktır. Çünkü yerel halkın bölgeyi ziyaret eden turistlerle etkileşimi artacak ve buna bağlı olarak turizm faaliyetlerine ve turistlere karşı düşünceleri olumlu yönde değişecektir. Böylece turizmin gelişimi için verilen destek de aynı oranda artacaktır. Özetle, araştırmada elde edilen bu sonuç bir destinasyonda her ne kadar turizm faaliyetine ilişkin ekonomik çıktılara daha çok önem verilse de yerel halkın sosyo-kültürel değerleri için de oldukça duyarlı oluşuna işaret etmektedir. Bu bakımdan destinasyondaki turizm etkinliklerinin yerel halkın sahip olduğu sosyo-kültürel değerleriyle çatışmayacak şekilde organize edilmesi turistlerin bölgeden memnun bir şekilde ve kaliteli bir deneyimle ayrılmasında kilit rol oynayacaktır.

Sosyo-ekonomik etkilerin tüm boyutlarıyla anlamlı bir şekilde etki ettiği son değişken ise %14 ile "yerel yönetime güven" boyutu olmuştur. Bununla birlikte sosyo-ekonomik etkiler arasında "yerel yönetime güven" değişkenine en çok etki eden faktör ise %25'le "toplumsal bağlılık ve faydalar" olmuştur. Buna göre yerel halkın algıladığı toplumsal bağlılık ve fayda arttıkça yerel yönetime güven duygusu da pozitif yönde etkilenecektir. Bu sonuç her ne kadar en düşük etki olarak karşımıza çıksa da yerel halkın turizme destek vermesinde yerel yönetimle arasındaki güven ilişkisine önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bu sonucu destekler nitelikte bir bulguyu Çiçek ve Sarı (2018) yaptığı çalışmayla ortaya koymuştur. Buna göre halkın yerel yönetime daha fazla güven duyması halinde turizmin olumlu etkilerini daha fazla hissedecek ve olumsuz algısı da azalacaktır. Bu bağlamda yerel yönetime karşı duyduğu güvene bağlı olarak algıladığı olumlu etkiler yerel halkın turizme desteğini de beraberinde getirecektir.

Son olarak Tablo 6 ve Tablo 7' de görüleceği üzere regresyon analizi sonuçlarının bütün olarak bağımlı değişkenlerdeki değişimi açıklama gücünün sırasıyla %5 ve %1'le oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Bir başka ifadeyle sosyo-ekonomik etkiler, "turizm bilgisi" ve "turizmin algılanan olumlu etkileri" üzerindeki değişimi açıklamak için yetersiz bir etki düzeyine sahiptir.

Tüm bağımsız değişkenler üzerinden genel bir değerlendirme yapmak gerekirse kavramsal çerçevede geliştirilen her üç hipotezin de doğrulandığı görülmektedir. Buna göre düzenlenen yerel bir festivalle birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik sonuçlar yerel halkın turizmi desteklemesinde önemli bir etkiye sahiptir. Araştırma sonunda ulaşılan bir başka sonuç ise bağımsız değişkenlerin turizm desteği üzerindeki oransal etkisine bakılırsa turizm desteğine etki eden başka unsurların da olduğu görülmektedir. Bu sonuç yerel halkın turizme desteğine etki eden diğer değişkenler üzerine de araştırmalar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Araştırma modeli çerçevesinde gerçekleştirilen doğrulanmış hipotezlerden hareketle alan uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik birtakım öneriler getirilebilir. Bu kapsamda, destinasyon yönetim örgütlerinin yerel halkı bir paydaş olarak görmesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu yaklaşım turistlere karşı yerel halkın tutum ve davranışlarını bölgenin turizm imajını olumlu yönde etki edecek şekilde geliştirecektir. Bu sayede turistlerin algıladığı hizmet kalitesi artacak ve belki de yeniden ziyaret etmelerine etki edecektir.

Bölgesel turizm planlamacılarının dikkate alması gereken bir diğer noktası ise yerel halkın etkinliklerin sosyo-ekonomik etkileri arasında daha çok ekonomik ve kişisel faydaları önemsemesidir. Bu ekonomik temelli yaklaşım zamanla kültürün ticarileşmesine buna bağlı olarak yerelin özgünlüğünü kaybetmesine

ve sonuçta bölgedeki turizm faaliyetlerinin bir çekim unsuru olmaktan çıkmasına sebep olabilecektir. Tüm bunların sonucunda ise turizm sürdürülebilir kalkınmanın bir aracı olmaktan uzaklaşacaktır. Bölgenin bu duruma düşmemesi için sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun çevre ve toplumsal boyutundan daha önemli olmadığı yerel halka aktarılması gerekmektedir. Bu noktada bölgedeki turizm eğitimi veren kurumlar aracılığıyla yerel halka ve diğer önemli paydaşlara turizm bilincinin aşılmasına yönelik kapsamlı bir eğitim verilebilir.

Tartışma bölümünde aktarıldığı üzere yerel halk her ne kadar turizme destek vermek için ekonomik çıktılara daha çok önem verse de toplumsal ve kültürel değerlerini de gözetmektedir. Bu bakımdan bölgeye gelen turistlere etkinlik öncesinde etkinliği organize eden kurum ve kuruluşlar tarafından bölgeyi tanıtan ve sosyo-kültürel yapısını anlatan bilgilendirici broşürler konaklayacakları odalara önceden bırakılabilir. Böylece turistler bölgenin gelenek ve göreneklerini dikkate alarak yerel halkla daha duyarlı bir şekilde etkileşim kurabilir.

Yerel halk içerisinde taşıdığı sosyo-kültürel değerlere bağlı olarak turizme ve yabancı turistlere karşı çeşitli ön yargılara sahip kesimler olabilir. Bu durum turistlerin bölgeden memnuniyetsiz bir şekilde ayrılmasına sebep olabilir. Bölge turizminin gelişimine engel olabilecek bu olumsuz durumun önüne geçmek için bölgedeki turizm eğitimi veren kurumlar aracılığıyla yerel halka turizmin toplumsal barışın sağlanmasında önemli bir araç olduğu aktarılabilir. Bu sayede yerel halkın ön yargılarından arınması ve turistleri memnuniyetle ağırlaması sağlanabilir.

Yerel halkın turizme desteğinde ekonomik unsurların çok daha etkili olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yerel halkın turizme desteğini güçlendirmek ve yaygınlaştırmak için etkinlikler sonucu ortaya çıkan ekonomik sonuçlar gerek yerel geleneksel medya kanallarından (televizyon, radyo, gazete, vb.) gerekse yeni medya araçlarıyla (X, Facebook, Instagram, vb.) sosyal medya hesaplarından yerel halka ve diğer tüm paydaşlarla aktarılabilir. Böylece hem yerel yönetime güven duygusunun gelişmesi sağlanabilir hem de yerel halkın bu ekonomik sonuçlarla turizmi daha fazla olumlu algılaması sağlanabilir.

Yukarıda aktarıldığı üzere yerel halkın turizme desteği üzerinde sosyo-ekonomik sonuçlardan başka etki eden unsurların da olabileceği görülmüştür. Buna göre yerel halkın turizm desteğine etki eden diğer değişkenleri ortaya çıkarmak için yeni araştırmaların yapılması literatüre ve alana önemli katkılar sağlayacaktır.

Araştırmada ele alınan festivale benzer nitelikte bir festival olmaması sebebiyle araştırmanın tek bir festivalin sonuçları üzerinden yürütülmüş olması bu araştırmanın en önemli sınırlılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre farklı türlerde festivallerin yapıldığı daha gelişmiş bir turizm destinasyonunda ilgili sonuçlara yönelik benzer bir çalışmanın yapılması daha verimli bulguların ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir kişi ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Dergisinin** hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 26.08.2022 tarih ve 2022-698 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı: %100.

Kaynakça

- Ağbay, N. C., Güçlü, C. ve Kama, S 2022. "Turizmin sosyo-kültürel etkilerinin yerel halkın turizmi desteğine etkisi." 22. *Ulusal Turizm Kongresi*. Burdur, 160-172.
- Akbulut, Y. 2010. *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Akova, O. 2006. "Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma." *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 1-34.
- Alpar, R. (2011). Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler. (3.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altunışık, R, Coşkun, R, Bayraktaroğlu, S, ve Yıldırım, E. 2012. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı (7.Baskı)*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Andarabi, F. F., Altunöz, Ö. & Hassan, A. (2014). Cittaslow Şehirlerde Yerel Halkın Turizme Yaklaşımı: Seferihisar Örneği, *Eko-Gastronomi Dergisi*, 1(1): 69-86.
- Arslan, E. & Kendir, H. (2019). Evaluation of the Effect of Festival Tourism on Urban Economy: The Case of Van Shopping Fest. *Turizm Akademik Dergisi*, 6 (2), 299-306.
- Atsız, O. (2021). Az gelişmiş bir destinasyonda yerel halkın turizme yönelik desteği: Yozgat örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 32(2), 224 - 236.
- Aykaç, E, & Mehmet T. 2021. "Yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumu: Çorum ili örneği." *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 1874-1895.
- Butler, R. W. 1980. "The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implication for the Management of Resources." *Canadian Geographer*, XXIV, 5-12.
- Büyüköztürk, Ş. 2014. *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cameron, A. C. 2004. Kurtosis. M. S. Lewis-Beck, A. Bryman, ve T. Liao (Ed.), *Encyclopedia of social science research methods*. (s. 543-544). California: SAGE Publications.
- Cengiz, E. & Fazıl K. 2007. "Yerel halk tarafından algılanan toplam turizm etkisi ile turizm desteği arasındaki ilişkiye yönelik yapısal bir model önerisi." *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 19-37.
- Civelek, A. 2010. "Turizmin sosyal yapıya ve sosyal değişmeye etkileri." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13 (1-2) , 331-3.
- Çakır, O. & Betül K. 2020. "Residents' perceptions of tourism potential and its effect on supporting tourism development The case of Çorum province." *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 3(1),1-12.
- Çalışkan, U. & Özkan T. 2008. "Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası ilçesi uygulaması." *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*. Antalya, 127- 148.
- Çiçek, D. & Yaşar S. 2018. "Yerel halkın turizme olan desteği Türkiye'deki Sakin Şehirler üzerine bir araştırma." *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29(2), 185-196.
- Çokluk, Ö., Güçlü, Ş. & Büyüköztürk, Ş. 2014. *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları (3. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demiral, G. N. & Akkoç, T. (2022). "Destinasyonlarda Etkinlik Yönetimi." *Destinasyon Geliştirme ve Örnek Uygulamalar*, Oktay Emir (Ed.), 151-168. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ekici, R., & Çizel, B. (2014). Yerel halkın turizm gelişimi desteğine ilişkin tutumlarının destinasyonların gelişme düzeylerine göre farklılıkları. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(3), 73-87.
- Işıldar, P. & Özey, Y. 2019. "Festivaller ve Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri: Urla Örneği." *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 931-948.
- Kama, S. 2023. The relationship between leisure constraints, social isolation and self determination. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 6(1), 47-64.
- Karakaş, A. & H. İ. Şengün. 2017. "Yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik tutumları." *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 183-202.
- Keleş, H. (2021). Turizmin yerel halkın yaşam kalitesi, memnuniyeti ve turizme desteği üzerindeki etkileri: Manavgat örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü. Konya.
- Keskin, E. & Çontu, M. 2011. "Mustafapaşa (Sinassos) kasabasında yaşayan halkın turizme bakış açısını belirlemeye yönelik bir alan araştırması." *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2), 37-55.

- Kim, S. S. & Petrick, J. F. 2005. "Residents' Perceptions on Impacts of the FIFA2002 World Cup: The Case of Seoul as a Host City." *Tourism Management*, 26, 25-38.
- Kim S. S. & Uysal, M. 2003. Perceived Socio-economic Impacts of Festivals and Events Among Organizers. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*, 10 (3-4), 159-171.
- Kodaş, D., Arıca, R., Kafa, N. & Duman, F. 2022. "Relationships between Perceptions of Residents Toward Tourism Development, Benefits Derived from Tourism and Support to Tourism." *Journal of Tourismology*, 8(2), 255-280.
- Kozak, M. 2021. *Bilimsel araştırma: tasarım, yazım, ve yayım teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köleoğlu, N. 2018. "Turizmin etkilerine karşı yerel halkın algılarının değerlendirilmesi Gelibolu Tarihi Alan Bölgesinde bir araştırma." *Selçuk İletişim Dergisi*, 11 (2), 214-231.
- Mair, J. 2018. "Introduction." In *The Routledge Handbook of Festivals 1st Edition*, by Judith Mair (Ed.), 3-11. New York: Routledge.
- Malhotra, N. K. 2010. *Marketing research: An applied orientation (6. Baskı)*. New Jersey: Prentice Hall.
- Mısırlı, İ. & Özdemir, H. 2018. "Festivallerin yerel halk üzerindeki sosyal etkileri üzerine bir araştırma: Ilgaz Dağı Kültür ve Sanat Festivali Örneği." *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(2), 419-435.
- Netemeyer, R. G., Bearden, W. & Sharma, S. 2003. *Scaling procedures issues and applications*. London: SAGE.
- Nunkoo, R. & So, K. K. F. 2015. Residents' Support for Tourism: Testing Alternative Structural Models, *Journal of Travel Research*, 1 (5): 1-15.
- Özaltın Türker, G. & Türker, A. (2014). Yerel halkın turizm etkilerini algılama düzeyi turizm desteğini nasıl etkiler: Dalyan destinasyonu örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 81-98.
- Özdemir, M. & Kervankıran, İ. 2011. "Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği." *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.
- Özgürel, G., Alan, R. & Bingöl, Z. 2015. "Yerel kalkınmada bir araç olarak festivaller: Munzur Kültür ve Doğa Festivali." *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5 (2): 113-121.
- Pınar, I., Kurtural, S., & Tütüncüoğlu, M. (2019). Festivals and destination marketing: An application from Izmir City. *Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing*, 5(1), 9-14.
- Saruhan, Ş. C. & Özdemirci, A. (2013). *Bilim, felsefe ve metodoloji (3.Baskı)*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Sert, A. N. 2017. "Festivallerin yerel halk üzerindeki sosyal etkileri: Beypazarı Örneği." *Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der.*, 38, 187-199.
- Şenel, Kalyoncu & Demiral, (2022). Turist rehberleri rollerinin yerel mutfak kültürü bağlamında incelenmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(2), 918-943.
- Yıldırım, M. & Öztürk Deniz, F. 2018. "Turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısına etkisi." *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 79-91.
- Yolal, M, Sahilli Birdir, S., Karacaoğlu, S. & Birdir, K. 2014. XVII. Akdeniz oyunları seyircilerinin güdüleri ve algıladıkları faydalar üzerine bir çalışma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11 (2), 28-44.
- Yolal, M. 2019. "Etkinliklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Etkileri." *Kongre ve Etkinlik Yönetimi, Çağıl Hale Özel ve Hakan Sezerel (Ed.)*, 66-88. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Miras Turizmi Kapsamında Turist Motivasyonunun ve Unutulmaz Turizm Deneyiminin Değerlendirilmesi *

Bedriye Çilem SOYLU, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, bedriyecilemsoylu@gmail.com,
Balıkesir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-8294-1036

Bayram ŞAHİN, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü,
bsahin@balikesir.edu.tr, Balıkesir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1911-9066

Öz

Küreselleşmeyle birlikte yaşanan gelişmeler turistlerin beklenti ve seyahat tercihlerinde de değişime sebep olmuştur. Bu değişimle birlikte turistler alternatif turizm faaliyetlerine yönelmiştir. Alternatif turizm türlerinden biri olan kültürel miras turizmine yönelik seyahatler de giderek artış göstermektedir. Dolayısıyla kültürel miras turizmine katılan turistlerin istek ve ihtiyaçlarının anlaşılması elzemdir. Bu kapsamda turistlerin motivasyon ve unutulmaz deneyim unsurlarının ortaya koyulmasının kültürel etkinliklere yönelik turizm stratejilerinin belirlenmesinde önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacı somut olmayan kültürel miras açısından zengin olan deve güreşleri festivaline katılan yerli turistlerin motivasyon ve unutulmaz turizm deneyimi unsurlarının tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda daha önce deve güreşlerine katılmış 14 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler Maxqda 20 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, katılımcıların motivasyon unsurları heyecan, tutku, kültürel aidiyet, merak, aile geleneği, eğlenme ve sosyalleşme olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların deneyimini unutulmaz kılan faktörler ise bilgi, festival atmosferi, hedonizm ve katılım olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Miras turizmi, turist motivasyonu, unutulmaz turizm deneyimi

Evaluation of Heritage Tourism, Tourist Motivation and Memorable Tourism Experience

Abstract

Developments with globalization have led to changes in tourists' expectations and travel preferences. With this change, tourists have turned to alternative tourism activities. Travel for cultural heritage tourism, which is one of the alternative tourism types, is also increasing. Therefore, it is important to understand the wants and needs of tourists participating in cultural heritage tourism. In this context, it is thought that revealing the motivation and memorable experience elements of tourists is important in determining tourism strategies for cultural activities. The aim of the research is to determine the motivation and memorable tourism experience elements of domestic tourists participating in the camel wrestling festival, which is rich in intangible cultural heritage. Face-to-face interviews with 14 previous attendees were conducted and analyzed using the Maxqda 20 program. As a result of the study, the motivational factors of the participants were found to be excitement, passion, cultural belonging, curiosity, family tradition, enjoyment and socializing. The factors that made the participants' experience memorable were knowledge, festival atmosphere, hedonism and participation. Recommendations were developed in line with the results obtained.

Keywords: Heritage tourism, tourist motivation, memorable tourism experience

*Bu çalışma için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonundan 11.10.2022 tarih ve 2022/05 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

In recent years, it has been observed that tourists' travel preferences have shifted from classical to alternative tourism types (Karapınar & Barakazı, 2017). Cultural heritage tourism can be considered among them. Coming into prominence and mentioning cultural symbols more, cultural heritage tourism has risen in value by far (Öter & Özdoğan, 2005). According to individuals' perspective, cultural areas and specific distinctiveness to those draw attention (Meydan Uygur & Baykan, 2007). Individuals travelling desire to gain unique experiences in the destinations, to see and to get to know values with different features that reflect the place they visit (Çulha, 2008). In this respect, cultural tourism is sightseeing of historical places and besides to learn about the lifestyle of the residents. Quite comprehensive and a developing part of cultural tourism (Aliğağoğlu, 2004), heritage tourism can be defined as travelling with the primary aim of obtaining information about the culture and heritage of a destination (Poria, Butler & Airey, 2003). As the number of people participating in heritage tourism increases every year (Nguyen & Cheung, 2015), investigating tourist behaviour in the direction of heritage sites has become a paramount issue.

As a decisive factor of tourist behaviour, motivation (Albayrak & Caber, 2018), is opined as a propulsive and compelling force behind all behaviours (Baloglu & Uysal, 1996). The studies among tourist motivation are examined by the time; it is come in sight that motivations are classified differently. Most of the debates about tourists' travel motivations are also discuss around the concepts of "push and pull factors". Yoon & Uysal (2005) indicated that impulsive motivations are related to emotional and internal desires such as self-actualization, rest, leisure or social interaction, meantime attractive motivations are correlated to external and cognitive factors some like scenery, climate, hospitality or facilities. Briefly, push factors are accepted as socio-psychological motivational elements lead the individual to travel, while pull factors affect the selection of a particular destination after making a travel decision (Baloglu & Uysal, 1996). Researchers conducted upon heritage tourism propound that tourists are motivated by divergent factors. Moscardo (1996) mentioned in his model three fundamental visiting behaviour motivations in heritage sites: Education, entertainment and social motives. According to Biran, Poria & Oren (2011) education, emotional involvement, connecting with one's heritage, the desire to preserve one's identity and authentic experiences are momentous motivational factors for heritage tourism. The components identified as motivational factors in the studies are to obtain information about the heritage site or to enlarge the personal knowledge (Nguyen & Cheung 2015; Poria, Butler & Airey 2004), to learn the past of the destination (Poria et al., 2004), to have an authentic experience (Kerstetter et al., 2001), nostalgia (Timothy & Boyd, 2003), leisure (Kempiak et al., 2017) education and learning (Gonzalo, 2011; Jansen-Verbeke & Rekom, 1996), history and culture, heritage attraction, heritage interpretation, facilities and service (Vong & Ung, 2012). These studies can subdivide into two groups. Primarily it is associated with the individual, latter the characteristics of the heritage site. The individual's motivation emphasizes the aspiration to learn as the key element in the researches. The heritage tourism motivations and the gaining experiences may vary.

Heritage tourism, like other tourism activities, is perceived majorly as an experiential consumption process (Chen & Chen, 2010). Richards (2018) indicates that increasing demand for cultural tourism in recent years is correlated pursuit for memorable cultural experiences. Indeed, experience can be viewed as an integral part of cultural tourism. Examining relationships between heritage experience, nostalgia and behavioral intentions, Ali (2015) ascertained that heritage tourist experience can significantly affect nostalgia, intention to revisit and recommend. Chandralal & Valenzuela (2013) stated that tourists remember authentic local cultures, local festivals and rituals, and local culinary experiences. Tsaur, Lin & Lin (2006) emphasised that the anticipation of memorable tourism experience motivates tourists to participate in tourism activities. Hereby, it is substantial that destinations with cultural attractions can proffer memorable experiences to tourists. Besides, there are also studies searching positive effect of motivation on the memorable tourism experience (Kim & Chen, 2016; Dagustani et al. 2018). Accordingly, highly motivated individuals have likely positive experience. In other respects, having or seeking good

practice, tourists are motivated to attend heritage tourism. Thereby, it can be expressed that knowing the motivation sources of the tourists participating in heritage tourism will be significant in the sense of obtaining a memorable experience and exhibiting positive behavioural intentions.

In this study, the aim was to determine the motivation factors of visitors participating in camel wrestling festivals and the elements that make their experiences memorable. Within the framework of a qualitative research approach, a phenomenological design was adopted. The study group of the research consisted of 14 individuals who had previously participated in camel wrestling events. Criterion sampling method was preferred in selecting the study group. With the permission of the participants, the interviews were recorded. The audio recordings were transcribed into text, and the recordings were reviewed for verification. Subsequently, the data were imported into MAXQDA 20 qualitative analysis software in file format. Then, the process of coding the data according to the identified themes began. Afterward, the created codes were reviewed and verified by re-examining the data. The data obtained through the interview forms were analyzed using the content analysis technique. Participants were asked the following questions:

- In which cities do you participate in camel wrestling events?
- What is the duration of your stay in the place you go for camel wrestling?
- What does camel wrestling culture and camel wrestling mean to you?
- How do you evaluate camel wrestling in terms of intangible cultural heritage?
- What is your motivation for participating in camel wrestling?
- Can you describe the emotions you feel during camel wrestling?
- What are the elements that make your experience in camel wrestling different or memorable?
- What factors are effective in your decision to participate in camel wrestling again?

According to the research findings, the participants' ages range from 30 to 55 years old. There are 5 female and 9 male participants. Among the participants, 4 are civil servants, 3 are academics, 2 are business owners, 1 is a farmer, and 4 work in the private sector. Regarding income levels, 2 participants have low income, 7 have moderate income, and 5 have high income. In terms of marital status, all participants except 3 are married. Education levels vary, with 4 participants having completed high school, 4 having a bachelor's degree, 4 having a postgraduate degree, and 2 having completed primary education. It is understood that the participants have attended some of the wrestling events held in the provinces of Aydın, Antalya, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, and İzmir. When it comes to the duration of their stays, it is observed that they mostly participate on a day trip basis. There are 6 participants whose stay duration ranges from 1 to 2 days.

The participants in camel wrestling and camel breeding culture attributed various meanings to the experience. According to participants, this culture represents a way of life, a symbol of Yörük lifestyle, power, competition, and Turkish traditions. For some participants, it is associated with childhood memories and socialization processes. The motivation factors for the participants included excitement, passion, cultural belonging, curiosity, family tradition, enjoyment, and socialization. During camel wrestling events, participants reported feeling emotions such as excitement, delight, passion, nostalgia, sadness, happiness, and anger, with excitement being the most frequently mentioned emotion. The elements that made the experience unforgettable for the participants were identified as knowledge, festival atmosphere, hedonism, and participation. Factors influencing participants to participate in camel wrestling events again included the availability of sausage bread, the social environment, family tradition, the size of the event, the competitiveness of the wrestling, the presentation by announcers, and the overall excitement of the event.

Local cultural events like camel wrestling play a significant role as attractions for tourism destinations. These events can highlight the destination's cultural richness by offering tourists insights into local culture, traditions, and experiences. Tourists often visit destinations with the aim of experiencing local festivals and cultural activities. To enhance tourists' experiences, it is essential to identify the motivating factors

and elements that make an experience memorable. In this regard, destinations can develop effective marketing and promotional strategies to introduce local and cultural events to tourists. Encouraging tourists to actively participate in these events can lead to more personalized experiences. It is evident that local and cultural events, such as camel wrestling, hold substantial tourism potential. By promoting and developing these events, destinations can enrich tourists' experiences, and further research involving foreign tourists can lead to innovative approaches in leveraging intangible cultural heritage for tourism purposes.

1. Giriş

Turizm endüstrisinin dinamik doğası ulaşım, teknoloji ve medya iletişimindeki ilerlemelerle birleştiğinde, turist ihtiyaçlarında ve seyahat tercihlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Günümüzde, turistler klasik “deniz, güneş ve kum” tatillerine daha az ilgi duymaktadır. Turistler, bunun yerine daha unutulmaz ve ilgi çekici seyahat deneyimleri talep etmektedir (Timothy, 2011). Turistlerin değişen motivasyonlarına bağlı olarak, farklı turizm çeşitlerinden söz etmek mümkündür. Bunlardan biri kültür turizmidir. Kültür, süreçler (insanların fikirleri ve yaşam tarzları) ve bu süreçler sonunda meydana gelen ürünleri (binalar, el sanatları, sanat ve gelenekler) kapsamaktadır. Bu anlamda, kültür turizmi, yalnızca tarihi yerlerin gezip görülmesi değil, aynı zamanda yerel halkın yaşam tarzının öğrenilmesidir. Oldukça geniş kapsamlı olan kültür turizminin gelişen bir parçası da miras turizmidir (Aliağaoğlu, 2004). Toplumların sahip olduğu somut ve somut olmayan değerlerin farklılık gösterdiği, turistler açısından da bu değerlerin merak uyandırdığı ve ilgi çekici bir konu haline geldiği söylenebilir.

Miras turizmi, geçmiş ve şimdiki dönemleri temsil eden çeşitli öğeleri, bir turizm destinasyonunda deneyimleme motivasyonu ile ilgilidir (Adongo, Choe & Han, 2017; Leong, 2016). Miras turizmine katılan turistlerin motivasyon algıları vardır ve çeşitli faktörlere dayanarak seyahat fikrini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda miras turizmi, turistin destinasyonu tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme düşüncesine sahip olmasını sağlayan deneyimini yaratmaktadır (Hernandez-Rojas vd., 2021). Her yıl milyonlarca ziyaretçi miras turizmine katılmaktadır (Nguyen & Cheung, 2015). Dolayısıyla, miras alanlarına yönelik turist davranışı, turizm alanındaki akademisyenler için ilgi alanı haline gelmiştir (Poria, Reichel & Biran, 2006). Özellikle somut olmayan kültürel miras varlıklarının turizmde bir ürün yaratma kaynağı veya ürün zenginleştirme amacıyla turizme kazandırılması giderek önem verilen bir konu haline geldiği görülmektedir (Erkekli & Gülcan, 2021). Somut olmayan kültürel miras, kültür turizmine renk veren ve tamamlayan unsurlar olarak ülke turizmine katkı sağlarken, turistik yerlerin kendilerine özgü yanlarını da ortaya koyan önemli değerlerdir. Söz konusu değerler yaşatıldığı sürece korunmakta ve böylece varlığını sürdürebilmektedir (Ar, 2015). Ayrıca, bir bölgenin sahip olduğu somut olmayan kültürel miras varlıkları, doğal ve kültürel zenginliklerin tanıtılmasında ve o bölgeyi ziyaret edenlerin ilgisini çekme konusunda katma değer yaratan bir unsur olarak görülmektedir. Bununla birlikte, bu miras değerleri toplumların kendi kimliklerini korumalarında da kritik bir rol oynamaktadır (Aydoğdu Atasoy, 2018). Turizm sezonunun yılın tüm aylarına yayılması, istihdam yaratılması, gelirlerin artması ve söz konusu bölgenin tanınırlığının uluslararası alanda artması bakımından diğer turizm ürünü çeşitlerine göre miras turizminin bir adım öne çıktığı söylenebilir (Li & Hunter, 2015). Bu anlamda miras turizmine katılan turistlerin motivasyon unsurları ve deneyimlerinin tespit edilmesi önemli görülmektedir. Turistlerin miras turizmi motivasyonlarının araştırılması gelecekteki turist davranışlarının anlaşılması açısından da önemlidir. Bir turizm ürünü olarak mirasın ekonomik, sosyal ve kültürel önemi göz önüne alındığında, turist davranışlarının anlaşılması kültürel mirasın hem sürdürülebilirliği ve yönetimi hem de turizme kazandırılması açısından gerekli görülmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada somut olmayan kültürel miras turizmi kapsamında deve güreşleri festivaline katılan yerli turistlerin motivasyon ve unutulmaz turizm deneyimi unsurlarının tespit edilmesi amacıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde miras turizmi, turist motivasyonu ve unutulmaz turizm deneyimine dair bilgiler verilmiştir.

2.1. Miras Turizmi

Miras turizmi ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır. Genel olarak bu tanımlar arz ve talep olmak üzere iki açıdan incelenebilir (Garrod & Fyall, 2000; Poria vd., 2003). Fyall & Garrod (1998) miras turizmini, ziyaretçileri çekmek için sosyo-kültürel varlıklardan yararlanılan ekonomik bir faaliyet olarak tanımlamaktadır. Poria, Butler & Airey (2001), miras turizmini daha dar bir şekilde “belirli alanın özelliklerinden ziyade ziyaretçilerin motivasyonlarına ve algılarına dayanan bir fenomen” olarak

tanımlamaktadır. Poria, Butler & Airey (2003) başka bir çalışmalarında miras turizmini bir yerin kültürü ve mirası hakkında bilgi edinme temel amacı ile seyahat etmek olarak ifade etmişlerdir. Başka bir tanıma göre miras turizmi, ziyaretçilerin kültürünün bir parçası olan, belirli destinasyonları ziyaret etmeyi gerektiren, kültürel bir yerde yaşanan bir deneyimdir (Nguyen & Cheung, 2014). Swarbrooke (1994) miras turizmini, mirasın hem temel ürün olduğu hem de mirasın ana turist motivasyonu olduğu düşüncesiyle her iki açıdan ele almıştır.

Miras turizmi somut veya somut olmayan değerleri kapsamaktadır. Somut olmayan kültürel miras, nesiller boyu insanlar tarafından oluşturulan, geliştirilen ve aktarılan geleneksel bir kültürel ifadedir. İçerik bakımından sözlü gelenekler ve ifadeler, gösteri sanatları, sosyal uygulamalar, ritüeller, festivaller ve kutlamalar, doğa ve evren ile ilgili bilgi ve uygulamalar ile geleneksel el sanatlarını kapsamaktadır (Lu vd., 2022). "Somut olmayan" olarak ifade edilse de, sadece pratikler, temsiller, ifadeler, bilgi ve beceriler gibi somut olmayan unsurları değil, aynı zamanda araçların, nesnelerin, eserlerin ve kültürel alanların somut taraflarını da içermektedir (Qiu, Zuo & Zhang 2022). Turistlerin kültürel mirasa ilgileri sonucu gelişen kültürel miras turizmi, önceleri tarihi yerlerin, kalıntıların, müzelerin ziyaret edilmesiyle gelişmeye başlamış, sonraki yıllarda ise turistlerin talep ve ilgileri doğrultusunda müzik-dans, el sanatları, geleneksel mimari ve festivaller de önem kazanmaya başlamıştır (Emekli, 2003). Bu anlamda kültür turizmindeki mevcut eğilimin somut mirastan somut olmayan mirasa doğru kaydığı söylenebilir. Kültür ve turizmin bütünleştiği pazar ortamında, somut olmayan kültürel miras ve turizm çeşitli ülkelerde kültür turizmini geliştirmenin yeni bir yolu haline gelmiştir (Lu vd., 2022).

Turizmin kültürün ifadesi için bir kanal sağladığı göz önüne alındığında mirasın, turizm işlevi aracılığıyla hem destek hem de teşvik bulduğu söylenebilir. Her ikisinin karşılıklı bağımlılığı, hem kültürün korunmasını sağlamakta hem de yerel topluluk için ekonomik fırsatlar yaratılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, miras yönetimi ve kültür turizmi gelişiminin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Chauhan, 2022). Nitekim son yıllarda miras turizmi giderek daha fazla dikkat çekmiş ve bu konu ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Somut ve somut olmayan kültürel miras turizmi bağlamında sadakat (Alrawadieh vd., 2019; Chen & Chen, 2010; Huete-Alcocer & Hernandez-Rojas, 2022; Ji & Park, 2018; Santa Cruz vd., 2019; Wu & Li, 2017) memnuniyet (Chen & Chen, 2010; De Rojas & Camarero, 2008; Ji & Park, 2018; Wu & Li, 2017) dahil olmak üzere turizmde çeşitli davranışsal değişkenler incelenmiştir Ayrıca somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizmde değerlendirilmesi ile ilgili, (Çetinkaya & Yıldız, 2018; Pelit & Türkoğlu, 2020; Türker & Çelik, 2012) somut olmayan kültürel mirasa yönelik algı ve tutumlarla ilgili, (Santa Cruz vd., 2020; Soybalı, Çoban & Türkoğlu, 2022) somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği (Çalık & Ödemiş, 2018; Gülduran & Gürdoğan, 2021; Hsu vd., 2022; Kim, Whitford & Arcodia 2019; Tan vd., 2020) ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Miras turizmi, turizm endüstrisinde hızla gelişmekte ve yerel, ulusal ekonomilere önemli katkılar sağlamaktadır. Dolayısıyla miras turizmine katılan kişilerin, motivasyonlarını bilmek ve anlamak, destinasyonlar için başarılı yönetim planlarının ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesinin anahtarı sayılmaktadır (Kempiak vd., 2017).

2.2. Turist Motivasyonu

Turist davranışının önemli bir belirleyicisi olan motivasyon (Albayrak & Caber, 2018) "bir kişinin davranışını uyandıran, yönlendiren ve bütünleştiren psikolojik/biyolojik ihtiyaçlar ve istekler" olarak tanımlanabilir (Uysal & Hagan, 1993). Motivasyon davranışı zorlamakta ve insanlara ihtiyaçlarına uygun etkinliklere katılmaları için ilham vermektedir (Li, Zhang & Cai, 2016). Motivasyon, insanların turizm davranışını doğrudan destekleyen içsel güç olarak değerlendirilmektedir (Wang & Mei, 2006).

Turist motivasyonu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, motivasyonların farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Turistlerin seyahat motivasyonları konusundaki tartışmaların çoğu da "itici ve çekici faktör" kavramları etrafında ele alınmaktadır (Aydın & Sezerel, 2017). Yoon & Uysal (2005) itici motivasyonların kendini gerçekleştirme, dinlenme, boş zaman veya sosyal etkileşim gibi duygusal ve içsel arzularla ilişkili olduğunu, çekici motivasyonların ise manzara, iklim, misafirperverlik veya tesisler gibi dış ve bilişsel faktörlerle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Dann (1977) itici ve çekici faktörler kuramını

temel aldığı çalışmada, turist davranışını anlamak için “anomi” (günlük hayata ara verme arzusu) ve “ego yükseltme”nin (seyahat faaliyetlerinden elde edilen statünün tanınması ihtiyacı) vurgulanması gerektiğini öne sürmüştür. Iso-Ahola (1982) motivasyonları kaçış arayışı açısından incelemiş, Pearce (1988) ise Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi’ni turizme uyarlayarak turist motivasyonunu açıklamada ilk araç olarak kabul edilen Seyahat Kariyeri Basamağı teorisini geliştirmiştir.

Çok çeşitli faktörler, tüketicileri turistik ürün satın almaya motive etmektedir. Turizmde motive edici faktörler, bir kişiyi tatil yapmaya motive edenler ve bir kişiyi belirli bir zamanda, belirli bir yere gidecek şekilde motive edenler olarak iki gruba ayrılabilir (Kasim vd., 2013). Diğer yandan turizmde motive edici temel faktörleri sınıflandırmada tek bir yöntem olmadığı söylenebilir. Bazı motivasyon unsurları kültür, zevk, statü, kişisel gelişim, kişisel ve duygusal olarak tespit edilirken (Kozak, 2002); bazı motivasyon unsurları da kültürel değer, faydacı, bilgi, sosyal, ekonomik, aile birlikteliği, ilgi, rahatlama ve tesislerin rahatlığı olarak kategorize edilmiştir (Bogari, Crowther & Marr, 2003).

Turist motivasyonunun farklı çalışmalarda farklı değişkenlerle olan etkileri de incelenmiştir. Turist motivasyonlarının bireylerin davranışsal niyetleri üzerindeki etkilerini inceleyen (Li & Cai, 2012; Huang & Hsu, 2009; Lam & Hsu, 2006; Jang & Feng, 2007), motivasyonun memnuniyet üzerindeki etkisini inceleyen (Bayih & Singh, 2020; Çetin & Perçin, 2021; Özkan & Koleoğlu, 2019) çalışmalar mevcuttur. Yoon & Uysal (2005) motivasyonların farklı boyutlarının memnuniyet üzerinde farklı etkileri olduğunu ve çekici motivasyonların memnuniyeti olumsuz etkilediğini tespit etmişlerdir. Battour vd., (2017) motivasyonların farklı boyutlarının memnuniyeti olumlu yönde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Miras alanları üzerine yapılan araştırmalar, ziyaretçilerin farklı faktörler tarafından motive edildiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmaları iki grupta toplamak mümkündür. Birincisi bireyle ilişkilendirilirken, ikincisi miras alanının sahip olduğu özelliklerle ilişkilendirilebilir. Bireyle ilişkili motivasyonlar, yapılan araştırmalarda öğrenme isteğini temel unsur olarak vurgulamaktadır. Moscardo (1996), miras alanlarındaki ziyaretçi davranışı modelinde eğitimsel güdüler, eğlence güdüler ve sosyal güdüler olmak üzere üç ana motivasyon unsuruna değinmiştir. Jansen-Verbeke & Rekom (1996) Rotterdam Müze Parkı üzerine yaptıkları araştırmalara dayanarak, öğrenmenin ziyaretçiler için ana motivasyon olduğunu, günlük rutinden kaçış ve rahatlamanın da motive edici faktörler olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kerstetter vd. (2001) çalışmalarında tarih ve kültüre olan ilginin yanı sıra otantik bir deneyime duyulan ihtiyacı turist motivasyonu olarak vurgulamışlardır. Timothy & Boyd (2003) nostaljinin miras alanlarını ziyaret etme motivasyonu olduğunu belirtmişlerdir.

İnsan davranışı aynı anda birçok motivasyondan etkilenebilir; bazı motivasyonlar birincil, bazıları ise ikincil kabul edilmektedir. Ramires, Brandao & Sousa (2018), bir dünya mirası şehrindeki kültür turistlerinin öncelikle şehri ziyaret etme arzusuyla motive olduğunu belirtmişlerdir. İkincil motivasyonlarda alışveriş ve gece hayatı bulunmaktadır. Medina-Viruel vd. (2019) İspanya’daki miras alanlarına gelen ziyaretçilerin hedonik, kültürel, kolaylık ve koşulsal motivasyonlar tarafından yönlendirildiğini bulmuştur. Lopez-Guzman vd. (2019) çalışmalarında Ekvador’daki Dünya Mirası Quito’yu ziyaret eden turistlerin kültürel, koşulsal ve hedonik-gastronomik faktörlerle motive olduğunu tespit etmişlerdir. Poria, Reichel & Cohen, (2013), çalışmalarında miras turizmi bağlamında turistlerin motivasyonlarını; öğrenme, mirasla bağlantı kurma, boş zaman arayışı, çocuklara miras bırakma ve duygusal katılım olarak tespit etmişlerdir. Bu çalışmada çocuklara miras bırakma ve duygusal katılımın önceki çalışmalarda tespit edilmediğine dikkat çekilmiş ve bunun nedeni, bir miras alanına yapılan ziyareti boş zaman etkinliği olarak değerlendirilmesine yönelik yaygın yaklaşım olabileceği belirtilmiştir. McKercher vd. (2002) çalışmalarında amaçlı, tesadüfi, gezgin, sıradan ve şans eseri ziyaretçiler olarak beş ana miras ziyaretçisi tipolojisi tanımlamıştır. Bu tipoloji, ziyaretçilerin bir miras alanını ziyaret etme motivasyonlarında farklılık gösterdiğini ancak, mirası öğrenmenin her zaman birincil motive edici bir faktör olmayacağını vurgulamışlardır. Poria, Butler & Airey (2004), belirli bir bölgenin algılanan özellikleri ile turistler arasındaki ilişkinin, miras alanlarını ziyaret etme motivasyonlarını tespit etmede çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Gonzalo (2011) miras turizminin eğitim ve öğrenmeyi temel bileşenler olarak içeren bir ürün olduğunu ve turistlerin temel seyahat motivasyonunun öğrenme

olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla miras alanları turistleri çekme potansiyeli sergilemektedir. Eğitimsel motivasyonlar, duygusal katılım, kişinin mirasıyla bağlantı kurması, kimliğini koruma arzusu ve otantik deneyimler arzusu, miras turizmi için önemli motivasyonlardır (Biran, Poria & Oren, 2011). McDonald (2011) insanların miras faaliyetlerine katılmak için yüksek motivasyona sahip olduklarını, bu faaliyetleri kendi özel çıkarları, kültürleri veya tarihleri ile doğrudan ilgili olarak algıladıklarını ileri sürmüştür. Poria, Butler & Airey'e (2004) göre kültür turizmi türleri ile miras turizmi arasındaki fark esas olarak motivasyondur. Çünkü miras turizmine katılmada temel neden, turistlerin kendi miraslarıyla ilgili olarak sahip oldukları algıya göre, mirasın özelliklerine ve kişisel bir miras deneyimine katılmaya istekli olmalarına dayanmaktadır.

2.3. Unutulmaz Turizm Deneyimi

Deneyim, günümüz tüketicisi için yaşamın merkezi bir unsurdur ve bir mega trend olarak kabul edilmiştir (Hosany, Sthapit & Björk 2022). Deneyim, turizm endüstrisi için büyük bir öneme sahiptir ve yönetim, pazarlama, davranışsal ekonomi ve psikoloji araştırmalarıyla yakından bağlantılıdır. Turizmdeki deneyimlerin temel özelliği, tüketicilerinin doğrudan katılımını gerektirmesidir (Bogicevic vd., 2019). Turist deneyimini hem doğası hem de yapısı bakımından inceleyen birçok tanım ve yaklaşım bulunmaktadır. Ancak, turist deneyimi kavramı karmaşık ve tanımlanması zor bir yapıya sahiptir. Bu zorluk, deneyimin öznel ve kişisel bir niteliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Neuhof, Buhalis ve Ladkin, 2014; Uriely, 2005). Tung & Ritchie (2011) turist deneyimini "bir bireyin gezi sırasında ve sonrasında (hatırlama) başlayan turistik faaliyetlerle ilgili olayların öznel değerlendirmesi" olarak tanımlamıştır. Otto & Ritchie'ye (1996) göre turist deneyimi, turistlerin öznel olarak algıladıkları, seyahatlerini planladıkları andan itibaren seyahat süresince ve hatta ikamet ettikleri yere döndüklerinde bile seçtikleri yerde yaşadıkları bir dizi fiziksel, duygusal, duyuşsal, ruhsal ve/veya entelektüel izlenimlerdir. Turist deneyiminin tanımındaki karmaşıklıkların yanı sıra, bileşenleri ve boyutları da araştırmalarda farklılık göstermektedir (Chen & Rahman, 2018). Stamboulis & Skayannis (2003), turizm deneyimlerinin eğitim, estetik, kaçış ve eğlence olmak üzere dört alana sahip olduğunu belirtmiştir. Tung & Ritchie (2011), harika deneyim, kaliteli deneyim, olağanüstü deneyim ve unutulmaz deneyim gibi bazı deneyim tipolojilerine dikkat çekmektedir.

Yerinde turizm deneyimleri anlık ve geçici duygular sağlayabildiği (Kim, 2010) için insan hafızasında saklanan deneyimler büyük önem taşımaktadır (Neal, Sirgy & Uysal, 1999). Bu açıdan unutulmaz turizm deneyimleri turistik bir bölgede yaşanan deneyimlerin hafızada kalması ve başka bir zaman diliminde tekrardan hatırlanmasıdır (Chen & Rahman, 2018). Kim, Ritchie & McCormick (2012) çalışmalarında bir turizm deneyimini unutulmaz olarak algılayan bireylerin yedi deneyimsel boyutu daha sık hatırladığını ortaya koymuşlardır. Bu boyutlar: hedonizm, yenilik, yerel kültür, ferahlatıcılık, anlamlılık, katılım ve bilgidir. Yazarlar, unutulmaz turizm deneyimini ölçmek üzere bir ölçek geliştiren ve çeşitli araştırmacıların turist deneyimlerini anlamaya yardımcı olmak için tanımladıkları 19 deneyimsel bileşeni özetleyen ilk araştırmacılarıdır. Ölçek daha sonra Kim & Ritchie (2014) tarafından Tayvanlı turistlere uygulanarak kültürlerarası olarak doğrulanmıştır. Bu ölçek diğer çalışmalarda da doğrulanmış ve turist deneyimlerini ölçmek için yaygın olarak kullanılmaktadır (Kim & Ritchie, 2014; Tsai, 2016; Yu, Chang & Ramanpong 2019).

Turizm deneyiminin son derece kişisel doğası nedeniyle, destinasyon yöneticilerinin, turizm planlamacıları nesnel olarak eşdeğer hizmetler, etkinlikler ve faaliyetler sağlamış olsalar bile, bireyler deneyimleri öznel ve benzersiz bir şekilde hatırlamaktadır (Tung & Ritchie, 2011). Dolayısıyla, turistlerin bir turistik ürünü satın alırken ve bir destinasyondaki diğer turistlerle ve yerel halkla etkileşime girerken unutulmaz deneyimler elde etmek istedikleri göz önüne alındığında, unutulmaz turizm deneyimi sadakat davranışlarının temel belirleyicisi olarak görülmelidir (Kim, 2018). Nitekim bazı araştırmalarda miras turizmi kapsamında unutulmaz turizm deneyiminin davranışsal niyetler üzerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (Chen & Rahman, 2018; Rasoolimanesh vd., 2021; Rasoolimanesh vd., 2022).

Geçmiş deneyimler, gelecekteki davranışsal niyetler üzerinde büyük bir etki gücüne sahiptir (Chen & Rahman, 2018). Richards'a (2018) göre son yıllarda kültür turizmine olan talepteki artışın bir parçası unutulmaz kültürel deneyim yaşamak için artan arayıştır. Benzer şekilde, miras turizmi deneyimlerinin hatırlanabilirliğinin önemini vurgulayan çalışmalar mevcuttur (Lee, 2015; Seyfi, Hall & Rasoolimanesh, 2020).

Unutulmaz turizm deneyimi açısından farklı değişkenleri ele alan Chen & Rahman (2018) kültür turizminde ziyaretçi katılımı, kültürel temas ve destinasyon sadakati arasındaki ilişkileri incelemişler, ziyaretçi katılımının kültürel teması ve kültürel temasın da unutulmaz turizm deneyimini olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Ali (2015) miras deneyimi, nostalji ve davranışsal niyetleri arasındaki ilişkilere yönelik araştırmasında, miras deneyiminin nostaljilerini ve tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetlerini önemli ölçüde etkileyebileceğini tespit etmiştir. Seyfi vd. (2020) unutulmaz bir kültür turizmi deneyiminin, deneyimin önceden algılanan önemi, özgünlük, katılım, kültürel alışveriş, mutfak cazibesi ve hizmet kalitesi olarak altı boyutunu ortaya koymuştur. Chandralal & Valenzuela (2013) çalışmalarında otantik yerel kültürleri, yerel festivalleri ve ritüelleri ve yerel mutfak deneyimlerini hatırladıklarını belirtmişlerdir.

Turistlerin olumlu anılarının hatırlanmasının anlaşılması ve güçlendirilmesi, çağdaş turizm pazarında rekabet avantajı olarak kabul edilmektedir (Zhang, Wu & Buhalis, 2018). Turizm de deneyimi pazarlayan bir endüstri olduğu için (Waite, 2000), turizm işletmeleri turistlere heyecan verici ve keyifli deneyimler sunduklarında, tüketici deneyimi memnuniyet ve belirli hizmetlerin değerlendirilmesinde önemli ölçüde etkili olduğundan, gelirlerinin artması kaçınılmaz olmaktadır (Kim, 2010).

3. Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı deve güreşlerine katılan yerli ziyaretçilerin motivasyonlarının ve deneyimlerini unutulmaz kılan unsurların tespit edilmesidir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde fenomenoloji (olgubilim) deseni benimsenmiştir. Fenomenolojik araştırmalarda, araştırmacıların odaklandığı olguyu deneyimleyen ve bu deneyimlerini açıkça ifade edebilecek bireyler veya gruplar veri kaynağı olarak seçilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Çalışmanın amacı doğrultusunda yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve uzman görüşleri alınmıştır. Form son şeklini aldıktan sonra, veri toplama tekniği olarak görüşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu daha önce deve güreşleri etkinliklerine katılmış 14 kişi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun seçiminde ölçüt örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme, araştırmanın amacına uygun niteliklere sahip kaynakların seçilmesi için kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Görüşmeler 2022 yılı Kasım ve Aralık ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapabilmek için tez konusu kapsamında Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Komisyonu tarafından 11.10.2022 tarihli ve 2022/05 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Görüşmeler 10 ile 30 dakika aralığında sürmüştür. Katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

- Hangi şehirlerdeki deve güreşlerine katılıyorsunuz?
- Deve güreşleri için gittiğiniz yerde kalış süreniz nedir?
- Devecilik kültürü ve deve güreşleri sizin için ne anlam ifade ediyor?
- Deve güreşlerini somut olmayan kültürel miras açısından nasıl değerlendirirsiniz?
- Deve güreşlerine katılım motivasyonunuz nedir?
- Deve güreşlerinde yaşadığınız deneyimi farklı ya da unutulmaz kılan unsurlar nelerdir?
- Tekrar deve güreşlerine katılmanızda hangi faktörler etkili olmaktadır?

Katılımcılardan izin alınarak görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Ses kayıtları yazıya geçirilmiş, kayıtlar tekrar tekrar dinlenerek kontrol edilmiştir. Daha sonra dosya şeklinde MAXQDA 20 nitel analiz programına yüklenmiştir. Elde edilen verilere içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, yazılı veya görsel metinlerde en sık tekrar eden kavramları, durumları ve düşünceleri belirlemek için kullanılan bir analiz

yöntemidir (Kozak, 2018). İçerik analizinde ilk aşama verilerin kodlanmasıdır. Elde edilen veriler incelenmiş ve sonuç olarak ortaya çıkan ortak özelliklere sahip bazı cümleler ve paragraflar belirlenmiş, genel bir çerçevede içinde kodlanmış ve kavramsallaştırılmıştır. Kodlama sürecinde veri seti birkaç kez detaylı bir şekilde okunmuştur. Tematik kodlama yapılarak, ilk aşamada keşfedilen kodlar bir araya getirilmiş ve ortak özellikler belirlenmeye çalışılmıştır. Tematik kodlama, farklı özelliklere sahip kodların benzerlik ve farklılıklarının belirlenmesi ve bu doğrultuda birbiriyle ilişkili kodların gruplandırılmasıdır (Baltacı, 2019). Daha sonraki aşamada, oluşturulan kodlar, veriler yeniden incelenerek kontrol edilmiştir. Yapılan kodlamaların bir araya gelmesi ile temalar tanımlanmıştır. Temalar, araştırmacı tarafından belirlenen birkaç farklı yaklaşım kullanılarak ortaya çıkabilir. Tümünden gelimci yaklaşımda temalar, alan yazın temel alınarak kodlamadan önce belirlenmektedir. Tümevarımcı yaklaşımda ise temalar, verinin kendi içerisinde araştırmacı tarafından çıkarılmaktadır. Ayrıca, karma yöntemler de kullanılarak her iki yaklaşımın bir arada uygulandığı durumlar söz konusu olabilir (Fereday & Muir-Cochrane, 2006). Bu çalışmada karma yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmacılar arasında oluşturulan tema ve kodlar için uzlaşma sağlanmıştır. Katılımcıların görüşlerine de doğrudan yer verilmiştir. Ayrıca en sık tekrar eden kelimeleri tespit etmek amacıyla kelime bulutu analizi yapılmıştır. Kelime bulutu analizinde tek başına anlam ifade etmeyen kelimeler analizden çıkarılmıştır.

4. Bulgular

Çalışmanın amacı doğrultusunda görüşme yapılan katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır. Katılımcıların yaşlarına bakıldığında, 30 ile 55 yaş arasında değiştiği görülmektedir. Katılımcıların 5’i kadın, 9’u ise erkektir. Katılımcıların 4’ü memur, 3’ü akademisyen, 2’si esnaf, 1’i çiftçi, 4’ü ise özel sektörde çalıştığını belirtmiştir. Katılımcıların 2’si gelirini düşük, 7’si orta, 5’i ise kendi değerlendirmelerine göre yüksek olarak ifade etmiştir. Medeni durumlarına bakıldığında, katılımcıların 3’ü dışında diğerlerinin evli olduğu görülmektedir. Katılımcıların 4’ü lise, 4’ü lisans, 4’ü lisansüstü, 2’si ise ilköğretim mezunudur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

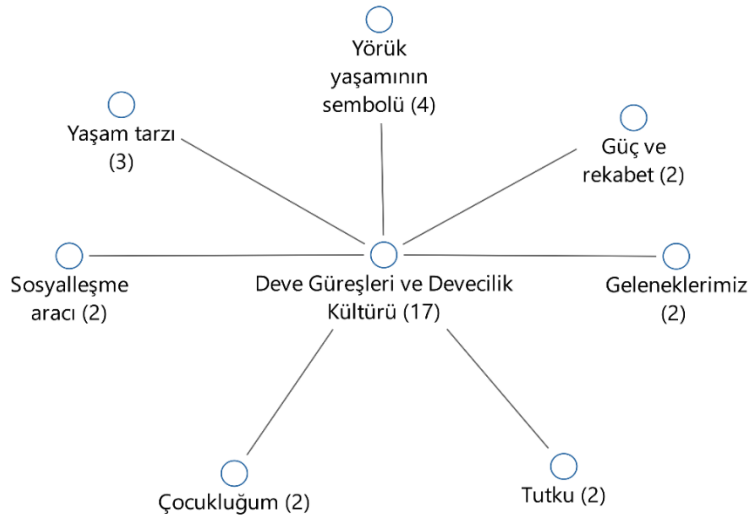
	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Gelir	Medeni Durum	Eğitim Durumu
K1	39	Erkek	Memur	Yüksek	Evli	Lisans
K2	37	Kadın	Memur	Orta	Evli	Lisansüstü
K3	55	Erkek	Memur	Orta	Evli	Lise
K4	45	Erkek	Özel Sektör	Düşük	Evli	İlköğretim
K5	50	Erkek	Çiftçi	Düşük	Evli	İlköğretim
K6	35	Erkek	Memur	Orta	Evli	Lisans
K7	38	Erkek	Özel Sektör	Orta	Evli	Lise
K8	45	Erkek	Esnaf	Orta	Evli	Lise
K9	39	Kadın	Akademisyen	Yüksek	Bekar	Lisansüstü
K10	31	Kadın	Akademisyen	Yüksek	Evli	Lisansüstü
K11	30	Kadın	Akademisyen	Yüksek	Bekar	Lisansüstü
K12	42	Erkek	Esnaf	Orta	Evli	Lise
K13	37	Erkek	Özel Sektör	Orta	Bekar	Lisans
K14	33	Kadın	Özel Sektör	Yüksek	Evli	Lisans

Katılımcıların devede güreşlerine gittikleri şehirler ve oradaki kalış sürelerine yönelik bilgiler Tablo 2’de verilmiştir. Katılımcıların Aydın, Antalya, Balıkesir, Çanakkale, Denizli ve İzmir illerinde gerçekleşen

güreşlerden bazılarında katıldıkları anlaşılmaktadır. Kalış sürelerine bakıldığında çoğunlukla gününbirlik katıldıkları görülmektedir. Kalış süresi 1-2 gün arasında değişen 6 katılımcı bulunmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Güreş İçin Gittikleri Şehirler ve Kalış Süreleri

	Güreşe Katıldıkları Şehirler	Festivalde Kalış Süresi
K1	Çanakkale	2 gün
K2	Çanakkale	Gününbirlik
K3	Çanakkale	Gününbirlik
K4	Aydın	Gününbirlik
K5	Selçuk (İzmir)	Gününbirlik
K6	Aydın, Manisa, Çanakkale	1-2 gün
K7	Aydın	Gününbirlik
K8	Balıkesir, Denizli, Çanakkale	2 gün
K9	Çanakkale	Gününbirlik
K10	Çanakkale, Balıkesir	2 gün
K11	Çanakkale	Gününbirlik
K12	İzmir, Balıkesir	1-2 gün
K13	Aydın, Antalya	1-2 gün
K14	Çanakkale, Balıkesir	Gününbirlik

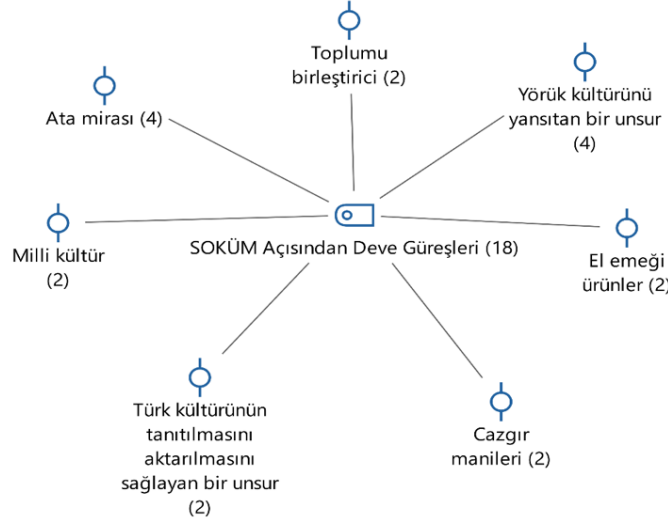
Şekil 1. Devecilik Kültürü ve Deve Güreşlerinin Anlamına İlişkin Tek Vaka Modeli

Deve güreşleri ve devecilik kültürü sizin için ne anlam ifade ediyor? Sorusuna yönelik oluşturulan tema ve kodlar Şekil 1’de yer almaktadır. Verilen cevaplardan elde edilen kodlar yaşam tarzı, Yörük yaşamının sembolü, güç ve rekabet, geleneklerimiz, tutku, çocukluğum ve sosyalleşme aracı şeklindedir. Katılımcıların ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

“...Benim için tamamen Yörük kültürününün bir yansımasıdır.” (K2, K10)

“Çocukluğumu hatırlatıyor bana... Çocukken sabah erkenden dedemlerle birlikte ailecek gittiğimiz, çok eğlendiğimiz zamanlara götürüyor beni.” (K5)

“Zeybek oynayan insanlar ve giydikleri geleneksel kıyafetler, develerin üzerindeki süslemeler, kurulan soflar, davul-zurna... Yani geleneklerimizi ifade ediyor bana göre.” (K3).

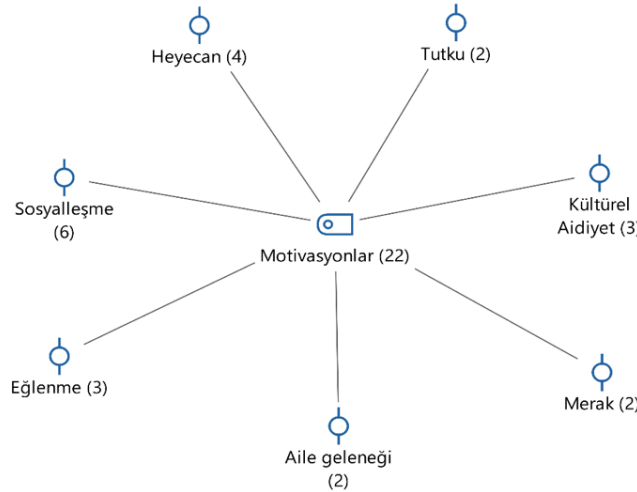
Şekil 2. SOKÜM Açısından Deve Güreşlerinin Değerlendirilmesine İlişkin Tek Vaka Modeli

Katılımcıların deve güreşlerinin kültürel miras açısından değerlendirilmesine yönelik verilen cevaplardan elde edilen tema ve kodlar Şekil 2’de verilmiştir. Katılımcıların bazıları sözlü gelenekler açısından cazgırların manilerini, el sanatları açısından develerin süslemelerinde ve havutlarındaki el işlemlerini dile getirmiştir. Bazıları geçmişten bugüne dek Atalarından kalan sürdürülmesi gereken bir miras ve kültürün taşınmasında bir araç olarak değerlendirmiştir. Bunlara ilişkin ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Yörük olduğum için deve güreşlerinin bir parçamız olduğunu hissediyorum. Devenin süslemeleri, o süslemelerin yapımı, insanların bir arada ortak bir kültür etrafında toplanması kültürel miras olarak kıymetli bir şey.” (K2)

“Ata mirası olarak kaldı bize. Biz de arkadaşlarımızla hem eğleniyoruz hem de bunu sürdürüyoruz.” (K4)

“Toplum bir araya getiren eğlenceli bir aktivite, deve üzerine takılan süsler, deve güreşine özgü kuralların devamı ve kullanılan terminoloji olarak bir miras” (K9).

Şekil 3. Deve Güreşlerine Katılım Motivasyonlarına İlişkin Tek Vaka Modeli

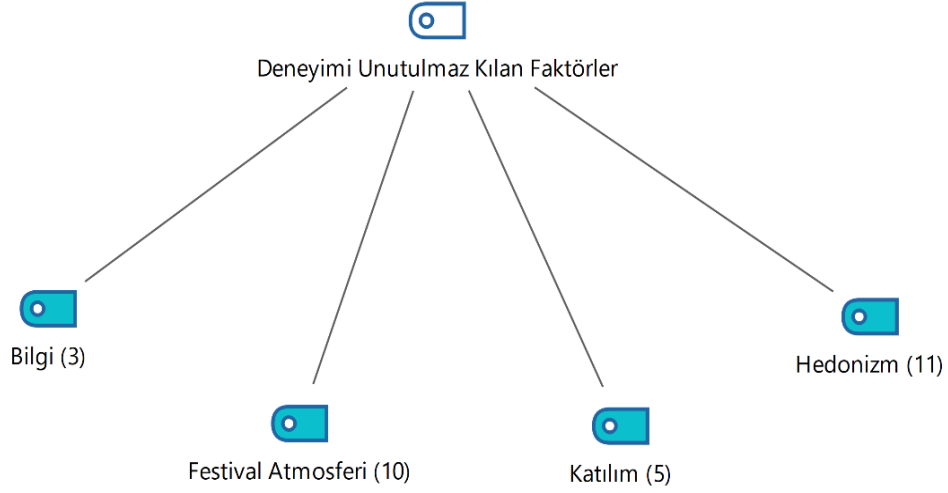
Deve güreşlerine katılım motivasyonlarına ilişkin tema ve kodlar Şekil 3’te verilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre motivasyon unsurları heyecan, tutku, kültürel aidiyet, merak, aile geleneği, eğlenme ve sosyalleşmedir. Heyecan ve tutku, etkinliğin kendisiyle bağlantılı olarak katılımcıların duydukları coşku ve tutkuyu ifade ederken, kültürel aidiyet ve aile geleneği, katılımcıların kendi köklerine ve kültürel kimliklerine olan bağlılığı ifade etmektedir. Merak, yeni deneyimler yaşamak isteyenler için bir motivasyon kaynağı olabilirken, eğlenme ve sosyalleşme ise diğer insanlarla bir araya gelme ve keyif alma isteğini ifade etmektedir.

Katılımcıların en çok sosyalleşme motivasyonu ile deve güreşlerine katıldıkları görülmektedir. İfadelerden bazıları şu şekildedir:

“Oradaki sosyal ortam ve develeri izlemek benim için çok farklı hissettiren bir şey.” (K1)

“Ailem ve arkadaşarımla aynı kültür etrafında aynı masada toplanmak...” (K7)

“Gelen develere önceden çatım listesinden bakıyorum. Kim yenecek hangi teknikle yenecek her seferinde merak ediyorum. Gitmesem aklım kalır. Askerdeyken bile arayıp babama soruyordum, ne oldu ne bitti diye.” (K13)

Şekil 4. Deneyimi Unutulmaz Kılan Unsurlar Kod-Alt Kod Modeli

Katılımcıların deve güreşleri festivali sonrasında deneyimlerini unutulmaz kılan unsurlara ilişkin tema ve alt temalar Şekil 4’te verilmiştir. Alt temaların isimlendirilmesinde unutulmaz turizm deneyimi ölçeğinin boyutlarından faydalanılmıştır. Deneyimleri unutulmaz kılan unsurlar bilgi, festival atmosferi, katılım ve hedonizm alt temaları altında kodlanmıştır. “Bilgi”, katılımcıların festival hakkında daha fazla bilgi edinmeleri veya festivalin kültürel veya tarihsel yönlerini daha iyi anlamaları ile ilgilidir. Katılımcıların bilgi alt temasına ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Orada yenilen yemeklerin tadı başka, sohbetler başka. Pehlivan develer arenadayken hop oturup hop kalkıyoruz. Bir yandan geçmişten sohbet ediyoruz. Develere dair, Yörük yaşamına dair bilmediğim her şeyi öğreniyorum.” (K1)

“Yörük kültürü ve develer ilgimi çekiyor. Yakından deneyimlemek farklı hissettirdi. Merak ettiğim oyun türlerini canlı canlı görmüş oldum.” (K10)

“Farklı illere giderek her bölgedeki devecilik kültürüne ayrı ayrı tanık olmak.” (K8)

“Festival atmosferi” festival ortamı, yeme-içme, eğlence, paylaşılan deneyimler ve festivali oluşturan her bir unsuru kapsamaktadır. Festival atmosferine ilişkin ifadelerden bazıları şu şekildedir:

“Farklı şehirlerden gelen onlarca insanı bir arada görmek, hemen hemen herkesin omuzlarına takılı olan poşunun yarattığı görsellik, kurulan eğlenceli sofralar ve geleneksel oyunlar...” (K9)

“O gün için bir içki bir piknik olayına gelmiş insanlar bir çatal kapan (oyun tekniği) olmuş. İki tane değerli hayvan birbirinden ayrılma durumunda. Düşünsene o enstantane bile insanın doğadaki görevini orada aldığını gösteriyor. Yani şöyle ki iki tane bir tonluk güçlü seni ezebilecek hayvanların arasına giriyorsun, ayırıyorsun bunları sakatlanmayacak şekilde. Yeter artık herkes hünerini gösterdi diye ayırıyorsun. Bence müthiş bir ortama şahit oluyoruz bütünüyle.” (K6)

“Oradaki atmosfer yaşamadan anlatılmaz. Orası yemesi içmesiyle, güreşiyle, zeybeğiyle yani her şeyiyle insana farklı bir deneyim yaşatıyor.” (K2)

“Katılım”, katılımcıların festival etkinliklerine aktif olarak katılmaları ve etkileşimde bulunmalarıyla ilgilidir. Katılım alt temasına ilişkin kodlanan ifadelerden bazıları şu şekildedir:

"Takip ettiğim çok güçlü develerin oyunları ayrı bir keyif veriyor." (K10).

"...2016 olabilir bilmiyorum. İşte Çılgın Özer ile Savarona güreşi... Ben hayatımda hiçbir deve güreşinde öyle bir şey görmedim. Çıt yok, çıt yok. Herkes birisi yapsa yanındakine öbürü kızacak. Cazgır bağıır sessiz olun falan filan. Öyle bir ortam düşünün, herkes güreşe kitlenmiş. (K12)

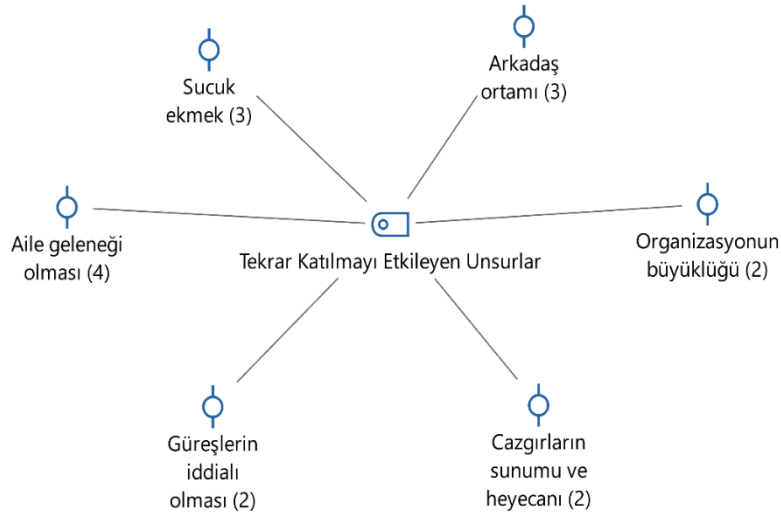
"Gittiğim festivallerden biri Kırkpınar Yağlı Güreşler biri de deve güreşleri. Gerçekten ikisi de bizim kültürümüzü yansıtan çok önemli etkinlikler ve ilgiyle takip ediyorum. Günler öncesinden kalacağım yeri bile ayarlıyorum. O yüzden deve güreşlerine gittiğimde kendimi bu kültürün yaşatılmasına katkı sağlıyormuşum gibi hissediyorum." (K13)

"Hedonizm" katılımcıların festivalin keyif verici yönlerini vurgulamaları ve bu deneyimden keyif aldıklarını ifade etmeleriyle ilgilidir. Hedonizm alt temasına ilişkin kodlanan ifadelerden bazıları şu şekildedir:

"Deve güreşi esnasındaki heyecan bambaşka. Özellikle takip ettiğim çok güçlü develerin oyunları ayrı bir zevk veriyor." (K3)

"Oradaki enerji, yaşadığımız heyecan çok farklı. Tabii gerçekten sadece yemek içmek gelenler bunu anlayamaz. Bu kültürü yaşatan ve içinde olanlar bu duyguyu anlar." (K4)

"20-25 bin kişi bir arada düşünsenize, o tepkiyi, o sessizliği, hepsini yaşayabiliyorsunuz. Yani insanların o ana kendilerini nasıl kitlediklerini, orada develer bir oyun yaptıklarında insanların dışarı vuran tepkisine canlı olarak şahit olabiliyorsunuz. Çok keyifli gerçekten o güzel hayvanlarını da yakından görmek harika." (K11)

Şekil 5. Deve Güreşlerine Tekrar Katılmayı Etkileyen Unsurlara İlişkin Tek Vaka Modeli

Katılımcıların deve güreşlerine tekrar katılmalarında etkili olan unsurlara ilişkin tema ve kodlar Şekil 5'te verilmiştir. Katılımcıların bunlara ilişkin ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

"Arkadaş ortamı, hangi pehlivan develerin geleceği merakı, sucuk ekmek cazgırların sunumu, organizasyonun büyüklüğü." (K1)

"Ailem çocukluğumdan beri deve güreşlerine beni de yanlarında götürdükleri için ben de işimden fırsat buldukça katılmaya gayret ederim. Bu konuda en büyük destekçim dedemdir. En büyük unsur da dedemdir." (K2)

"... Güreşlerin iddialı olması." (K3, K12)

"Aile kültürümüz, arkadaş ortamımız ve güreşte yaşanan heyecan..." (K4)

"Cazgırların heyecanı, develerin hırsı, arkadaş birliği ve aile ortamı için her yıl katılmaya çalışırım." (K5)

"Kısaca aile, arkadaşlar ve sucuk ekmek olarak özetleyebilirim." (K7, K14)

"Bizde bir aile geleneğidir. Develeri çok severiz. Ata dedemiz deve güreşçisiydi. Biz de bu geleneği devam ettiriyoruz." (K8)

Şekil 6. Kelime Bulutu

En fazla vurgulanan kelimelerden oluşturulan kelime bulutu Şekil 6'da verilmiştir. Kelime bulutu oluşturulurken tek başına anlamsız olan kelimeler dahil edilmemiştir. Kelime sıklığı ile kelime boyutları doğru orantılıdır. Yani en fazla heyecan, sucuk, aile, arkadaş, gelenegi, sosyal, ortam, kültür, Yörük, Ata, mutluluk, eğlence, miras kelimeleri tekrar etmiştir. Ortaya çıkan kelime bulutu katılımcıların motivasyon unsurlarını ve deneyimlerini özetler niteliktedir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada deve güreşleri festivaline katılan yerli turistlerin motivasyon ve unutulmaz turizm deneyimi unsurlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda daha önce deve güreşlerine katılım sağlamış 14 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde deve güreşlerinin ve devecilik kültürünün katılımcılar için çok çeşitli anlamlar taşıdığı görülmektedir. Bu kültür bazı katılımcılara göre bir yaşam tarzını, Yörük yaşamının sembolünü, güç ve rekabeti, Türk geleneklerini ifade ederken bazı katılımcılar açısından bu kültür çocukluk anılarıyla ve sosyalleşme süreçleriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla bu kültürünün toplumsal, kültürel ve kişisel düzeyde önemli bir rol oynadığı, kültürün farklı yönlerinin vurgulandığı görülmektedir. Katılımcılar açısından deve güreşleri onları geçmişe götüren, bir kültürü yansıtan ve aynı kültürel anlayışa sahip insanların bir araya gelmesini sağlayan bir olgudur. Somut olmayan kültürel miras açısından ise devecilik kültürü ve deve güreşleri Yörük-Türkmen kültürünün geçmişten bugüne taşınmasında önemli bir rol üstlendiği ve gelecek nesillere aktarılması gerektiği belirtilmiştir. Geleneksel yöntemlerle üretilen çul, havut işlemler ve benzer süslemeler el sanatları açısından, cazgırların okudukları maniler sözlü gelenekler açısından değerlendirilmiştir. Katılımcıların deve güreşlerine katılım motivasyonları heyecan, tutku, kültürel aidiyet, merak, aile gelenegi, eğlenme ve sosyalleşme olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma sonucu, deve güreşlerinin katılımcılar için sadece bir etkinlik olmasının ötesinde kültürel ve duygusal bağlar taşıdığını göstermektedir. Bu tür geleneksel etkinlikler, insanların kimliklerini ve aidiyet duygularını güçlendirebilir ve geçmişlerine olan bağlılıklarını sürdürebilir. Benzer bir çalışmada deve güreşleri festivaline katılan ziyaretçilerin motivasyonları araştırılmış ve katılımcıların daha çok kültürel ve etnik kökenlerle bağlantı kurma ve eğlenme motivasyonu ile katıldığı tespit edilmiştir (Gözgeç Mutlu, Avcıkurt & Filiz, 2020).

Katılımcıların deve güreşleri festivali sonrasında deneyimlerini unutulmaz kılan unsurlar bilgi, festival atmosferi, katılım ve hedonizm olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcıların bu unsurları vurgulamış olması, bu faktörlerin festival deneyimini zenginleştirdiğini ve katılımcılara olumlu duygusal deneyimler sunduğunu göstermektedir. Turistlerin yerel kültürü yansıtan faaliyetler ile ilgili deneyim elde etme isteği içerisinde oldukları düşünüldüğünde, miras alanında yaşanacak deneyimlere mutlaka somut olmayan kültürel miras deneyimi yaşanabilecek alanlar sağlanmalıdır. Gastronomik deneyimler, kültürel festivaller, el sanatlarıyla birlikte hediyelik eşya yapımı gibi kültürel aktiviteler sunarak, unutulmaz deneyimler elde edilmesi turistlerin aynı yere tekrar gelme isteğine olumlu etki edecektir. Turistlerin bu tür aktivitelere katılım sağlaması, kendisini o kültüre yakın hissedebilmesini veya o kültürle bir bağ

kurabilmesini sağlayabilir. Bir yeri, o yerin miras özelliklerinden motive olarak ziyaret eden ve o yeri kendi mirasının bir parçası olarak gören turistin hafızasında kalıcı olacak bir deneyim yaşaması muhtemeldir. Mgxeke, Scholtz & Saayman (2017), turistlere ziyaret edilen yerlerde unutulmaz deneyimler sunmanın, kültürel miras alanları için de ekonomik fayda sağlamada en önemli parçalardan biri olduğunu vurgulamıştır. Miras turizminde motivasyonun ve deneyimin değerlendirilmesinde farklı keşiflerde bulunulması, sürekli araştırma ihtiyacı gerektirmektedir. Dolayısıyla bu alandaki gelişmeleri anlayabilmek için daha fazla araştırma yapılmalıdır (Akkuş, 2017).

Katılımcıların deve güreşlerine tekrar katılmalarında etkili olan faktörler sucuk-ekmek, arkadaş ortamı, aile geleneği, organizasyonun büyüklüğü, güreşlerin iddialı olması, cazgırların sunumu ve heyecanı olarak ortaya çıkmıştır. Destinasyonlar için, bu tür yerel etkinlikler, turistlerin destinasyon seçiminde etkili bir faktör olabilir. Ayrıca, bu tür etkinlikler, yerel halka ekonomik açıdan da katkı sağlamaktadır. Turistler, etkinlik sırasında hediyelik eşyalar satın almakta, orada bulunan yiyecek-icecekleri satın almaktadır. Böylece yerel ekonominin canlanmasına ve istihdamın artmasına katkı sağlanmaktadır. Bu açıdan, hediyelik eşya satışlarında yerel ürünler ve Yörük kültürünü yansıtan el yapımı ürünler, yöresel tekstil ürünleri veya geleneksel el işçiliğiyle yapılmış eşyalar deve güreşi etkinliğini zenginleştirebilir ve turistlerin ilgisini çekebilir. Ayrıca turistlere bölgenin kültürel zenginliğini daha yakından deneyimleme fırsatı sunabilir. Aynı zamanda, bu tür ürünlerin satışı, yerel halka ekonomik katkı sağlayarak turizmin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesine destek olabilir. Yerel halkın somut olmayan kültürel mirasa duyduğu ilgiyi artırmak için de çeşitli adımlar atılabilir. Devcelik kültürüne ait müzeler kurularak, bu kültürün tarihini, geleneklerini ve önemli unsurlarını ziyaretçilere aktarmak mümkündür. Aynı zamanda, bu müzeler aracılığıyla yerel halkın da bu kültüre katılımı teşvik edilebilir.

Deve güreşleri, turistlerin ilgisini çeken geleneksel bir etkinlik veya festival olarak görülmektedir. Deve güreşleri yerel kültürel mirası korumanın ve turizmi teşvik etmenin bir yolunu temsil etmektedir. Deve güreşleri gibi yerel kültürel etkinlikler, turizm destinasyonları için önemli bir çekicilik kaynağı oluşturmaktadır. Bu etkinlikler, yerel kültürü, gelenekleri ve deneyimleri turistlere sunarak destinasyonun kültürel zenginliğini vurgulayabilmektedir. Turistler, yerel festivalleri ve kültürel etkinlikleri deneyimlemek için destinasyonları ziyaret etmektedir. Turistlerin deneyimlerinin zenginleştirilmesi açısından motivasyon ve deneyimi unutulmaz kılan unsurların tespit edilmesi önemlidir. Destinasyonlar bu doğrultuda yerel ve kültürel etkinlikleri turistlere tanıtmak için etkili pazarlama ve tanıtım stratejileri geliştirebilirler. Turistlerin etkinliklere aktif olarak katılmaları, daha kişiselleştirilmiş deneyimler yaşamaları sağlanmalıdır. Deve güreşleri gibi yerel ve kültürel etkinliklerin turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu ve destinasyonların bu etkinlikleri tanıtarak ve geliştirerek turistlerin deneyimlerini zenginleştirebileceği açıktır. Somut olmayan kültürel miras açısından zengin kültürel etkinliklere yönelik yabancı turistler de dahil edilerek farklı çalışmaların yapılması faydalı olabilir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Doktora Programı kapsamında, Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projesi Birimi tarafından BAP 2022/028 numaralı proje ile desteklenmiştir.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonundan 11.10.2022 tarih ve 2022/05 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, iki yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %50
2. Yazar = %50

Kaynaklar

- Adongo, R., Choe, J. Y. & Han, H. (2017). Tourism in Hoi An, Vietnam: Impacts, perceived benefits, community attachment and support for tourism development. *International Journal of Tourism Sciences*, 17 (2), 86–106.
- Akkuş, G. (2017). Kış turizmi destinasyonunda yaşanan unutulmaz turizm deneyimleri: Kültürlerarası karşılaştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (3), 223-236.
- Albayrak, T. & Caber, M. (2018). Examining the relationship between tourist motivation and satisfaction by two competing methods. *Tourism Management*, 69, 201-213.
- Ali, F. (2015). Heritage tourist experience, nostalgia, and behavioural intentions. *Anatolia*, 26 (3), 472-475.
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye'den örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (2), 50-64.
- Alrawadieh, Z., Prayag, G., Alrawadieh, Z. & Alsalamien, M. (2019). Self-identification with a heritage tourism site, visitors' engagement and destination loyalty: the mediating effects of overall satisfaction. *The Service Industries Journal*, 39 (7-8), 541-558.
- Ar, H. (2015). *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Turist Rehberlerinin Rolü*. (Yüksek lisans tezi), Balıkesir Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, S. & Sezerel, H. (2017). Seyahat motivasyonlarına ilişkin bir yazın incelemesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 7 (2), 118-140.
- Aydoğdu Atasoy, Ö. (2018). *Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında icracı kurum T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının çalışmaları üzerine bir değerlendirme (2006-2016)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baloglu, S. & Uysal, M. (1996). Market segments of push and pull motivations: a canonical correlation approach. *International Journal Of Contemporary Hospitality Management*, 8 (3), 32-38.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 368-388.
- Battour, M., Ismail, M. N., Battor, M. & Awais, M. (2017). Islamic tourism: An empirical examination of travel motivation and satisfaction in Malaysia. *Current Issues in Tourism*, 20 (1), 50-67.
- Bayih, B. E. & Singh, A. (2020). Modeling domestic tourism: motivations, satisfaction and tourist behavioral intentions. *Heliyon*, 6(9), 1-17.
- Biran, A., Poria, Y. & Oren, G. (2011). Sought experiences at (dark) heritage sites. *Annals of Tourism Research*, 38 (3), 820-841.
- Bogari, N. B., Crowther, G. & Marr, N. E. (2003). Motivation for domestic tourism: A case study of the Kingdom of Saudi Arabia. *Tourism Analysis*, 8, 137-141.
- Bogicevic, V., Seo, S., Kandampully, J. A., Liu, S. Q. & Rudd, N. A. (2019). Virtual reality presence as a preamble of tourism experience: The role of mental imagery. *Tourism Management*, 74, 55-64.
- Chandralal, L. & Valenzuela, F.-R. (2013). Exploring memorable tourism experiences: Antecedents and behavioural outcomes. *Journal of Economics, Business and Management*, 1 (2), 177-181.
- Chauhan, E. (2022). Residents' motivations to participate in decision-making for cultural heritage tourism: Case study of New Delhi. *Sustainability*, 14 (14), 8406.
- Chen, C. F. & Chen, F. S. (2010). Experience quality, perceived value, satisfaction and behavioral intentions for heritage tourists. *Tourism Management*, 31 (1), 29–35.
- Chen, H. & Rahman, I. (2018). Cultural tourism: An analysis of engagement, cultural contact, memorable tourism experience and destination loyalty. *Tourism Management Perspectives*, 26, 153-163.
- Çalık, İ. & Ödemiş, M. (2018). Gümüşhane ilinin somut olmayan kültürel miras değerlerinin sürdürülebilir turizm çerçevesinde incelenmesine yönelik nitel bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities*, 16, 833-843.
- Çetin, B. & Perçin, N. Ş. (2021). Japon turistlerin seyahat motivasyonlarının turist memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerine etkisi: Kapadokya örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 598-623.

- Soylu, B. Ç. & Şahin, B. (2024). Miras Turizmi Kapsamında Turist Motivasyonunun ve Unutulmaz Turizm Deneyiminin Değerlendirilmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 280-300
- Çetinkaya, N. & Yıldız, S. (2018). Somut olmayan kültürel miras unsuru Erzurum lavaş (acem) ekmeğinin turistik ürüne dönüştürülmesine yönelik bir çalışma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (Ek1), 430-452.
- Çulha, O. (2008). Kültür turizmi kapsamında destekleyici turistik ürün olarak deve güreşi festivalleri üzerine bir alan çalışması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3 (12), 1827-1852.
- Dagustani, D., Kartini, D., Oesman, Y. M. & Kaltum, U. (2018). Destination image of tourist: Effect of travel motivation and memorable tourism experience. *Etikonomi*, 17 (2), 307-318.
- Dann, M. S. (1977). Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of Tourism Research*, 4 (4), 184-194.
- De Rojas, C. & Camarero, C. (2008). Visitors' experience, mood and satisfaction in a heritage context: Evidence from an interpretation center. *Tourism Management*, 29 (3), 525-537.
- Emekli, G. (2003). Kültür mirasının kültürel turizm yaklaşımıyla değerlendirilmesi. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16-18 Nisan 2003, İzmir, s. 43-49.
- Erkekli, S. & Gülcan, B. (2021). Deneysel turizmde ürün kaynağı olarak SOKÜM ve Türkiye'nin potansiyeli. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 8 (4), 520-541.
- Fyall, A. & Garrod, B. (1998). Heritage tourism: At what price? *Managing Leisure*, 3 (4), 213-228.
- Fereday, J. ve Muir-Cochrane, E. (2006). Demonstrating rigor using thematic analysis: A hybrid approach of inductive and deductive coding and theme development. *International Journal of Qualitative Methods*, 5 (1), 80-92.
- Garrod, B. & Fyall, A. (2000). Managing heritage tourism. *Annals of Tourism Research*, 27 (3), 682-708.
- Gonzalo, R. P. A. (2011). Packaging heritage tourism: A value chain approach for creating heritage tourism experiences. *International Journal of Agricultural Travel and Tourism*, 2 (1), 71-86.
- Gözgeç Mutlu, H., Avcıkurt, C., & Filiz, A. (2020). Festival katılımcılarının motivasyonları ve turistik deneyimleri. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 4 (2), 219-233.
- Gülduran, Ç. A. & Gürdoğan, A. (2021). Çalışanların somut olmayan kültürel miras tutumlarının belirlenmesi: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 8 (1), 94-119.
- Hernandez-Rojas, R. D., del Río, J. A. J., Fernandez, A. I. & Vergara-Romero, A. (2021). The cultural and heritage tourist, SEM analysis: the case of The Citadel of the Catholic King. *Heritage science*, 9 (1), 1-19.
- Hosany, S., Sthapit, E. & Björk, P. (2022). Memorable tourism experience: A review and research agenda. *Psychology & Marketing*, 39 (8), 1467-1486.
- Hsu, F. C., Zhang, S., Zhang, Y. & Lee, T. J. (2022). Decision-making behavior in the sustainable development of intangible cultural heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 24 (6), 800-812.
- Huang, S. & Hsu, C.H. (2009). Effects of travel motivation, past experience, perceived constraint, and attitude on revisit intention. *Journal of Travel Research*, 48 (1), 29-44.
- Huete-Alcocer, N. & Hernandez-Rojas, R. D. (2022). Does local cuisine influence the image of a World Heritage destination and subsequent loyalty to that destination? *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 27, 1-9.
- Iso-Ahola, S. E. (1982). Toward a social psychological theory of tourism motivation: a rejoinder. *Annals of Tourism Research*, 9 (2), 256-262.
- Jang, S.S. & Feng, R. (2007). Temporal destination revisit intention: the effects of novelty seeking and satisfaction. *Tourism Management*, 28, 580-590.
- Jansen-Verbeke, M. & Rekom, J. V. (1996). Scanning museum visitors: Urban tourism marketing. *Annals of Tourism Research*, 23 (2), 364-375.
- Ji, D. W. & Park, J. W. (2018). A study on the relationship between service quality (HISTOQAUL) and experience flow, tourism satisfaction and loyalty in cultural heritage tourism. *Journal of the Korean Society for Quality Management*, 46 (3), 607-624.
- Karapınar, E. & Barakazı, M. (2017). Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe ören yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 5-18.

- Kasim, A., Dzakiria, H., Park, C., Azila, N., Nor, M. & Mokhtar, F. M. (2013). Predictors of travel motivations: the case of domestic tourists to island destinations in northwest of Malaysia. *Anatolia: An International Journal of Tourism Research*, 24 (2), 188-205.
- Kempiak, J., Hollywood, L., Bolan, P. & McMahon-Beattie, U. (2017). The heritage tourist: An understanding of the visitor experience at heritage attractions. *International Journal of Heritage Studies*, 23 (4), 375-392.
- Kerstetter, D. L., Confer, J. J. & Graefe, A. R. (2001). An exploration of the specialization concept within the context of heritage tourism. *Journal of Travel Research*, 39 (3), 267-274.
- Kim, H. & Chen, J. S. (2016). Destination image formation process: A holistic model. *Journal of Vacation Marketing*, 22 (2), 154-166.
- Kim, J. (2010). Determining the factors affecting the memorable nature of travel experiences. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 27 (8), 780-796.
- Kim, J. H. & Ritchie, J. B. (2014). Cross-cultural validation of a memorable tourism experience scale (MTES). *Journal of Travel Research*, 53 (3), 323-335.
- Kim, J. H. (2018). The impact of memorable tourism experiences on loyalty behaviors: The mediating effects of destination image and satisfaction. *Journal of Travel Research*, 57 (7), 856-870.
- Kim, J. H., Ritchie, J. B. & McCormick, B. (2012). Development of a scale to measure memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research*, 51 (1), 12-25.
- Kim, S., Whitford, M. & Arcodia, C. (2019). Development of intangible cultural heritage as a sustainable tourism resource: The intangible cultural heritage practitioners' perspectives. *Journal of Heritage Tourism*, 14 (5-6), 422-435.
- Kozak, M. (2002). Comparative analysis of tourist motivations by nationality and destinations. *Tourism Management*, 23, 221-232.
- Kozak, M. (2018). Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lam, T. & Hsu, C. H. (2006). Predicting behavioral intention of choosing a travel destination. *Tourism Management*, 27 (4), 589-599.
- Lee, Y. J. (2015). Creating memorable experiences in a reuse heritage site. *Annals of Tourism Research*, 55, 155-170.
- Leong, D. C. K. (2016). Heritage or hesitate? Preserving authenticity in Hong Kong tourism. *International Journal of Tourism Sciences*, 16 (4), 191-202.
- Li, M., & Cai, L. A. (2012). The effects of personal values on travel motivation and behavioral intention. *Journal of travel research*, 51 (4), 473-487.
- Li, Y. & Hunter, C. (2015). Community involvement for sustainable heritage tourism: a conceptual model. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 5 (3), 248-26.
- Li, M., Zhang, H., & Cai, L. (2016). A subcultural analysis of tourism motivations. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 40 (1), 85-113.
- Lopez-Guzman, T., Torres Naranjo, M., P'erez Galvez, J. C., & Carvache Franco, W. (2019). Segmentation and motivation of foreign tourists in world heritage sites. A case study, Quito (Ecuador). *Current Issues in Tourism*, 22 (10), 1170-1189.
- Lu, W., Su, Y., Su, S., Zhao, J., & Zhang, L. (2022). Perceived authenticity and experience quality in intangible cultural heritage tourism: The case of Kunqu Opera in China. *Sustainability*, 14 (5), 29-40.
- McDonald, H. (2011). Understanding the antecedents to public interest and engagement with heritage. *European Journal of Marketing*, 45 (5), 780-804.
- McKercher, B., Ho, P. S. Y., du Cros, H. & So-Ming, B. C. (2002). Activities-based segmentation of the cultural tourism market. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 12 (1), 23-46.
- Medina-Viruel, M. J., Lopez-Guzman, T., Galvez, J. C. P. & Jara-Alba, C. (2019). Emotional perception and tourist satisfaction in world heritage cities: The Renaissance monumental site of úbeda and baeza, Spain. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 27, 100226.
- Meydan Uygur, S. & Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49.

- Soylu, B. Ç. & Şahin, B. (2024). Miras Turizmi Kapsamında Turist Motivasyonunun ve Unutulmaz Turizm Deneyiminin Değerlendirilmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 280-300
- Mgxeakwa, B. B., Scholtz, M., & Saayman, M. (2017). Creating a memorable experience for Nelson Mandela heritage site visitors. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 6 (1), 1-16.
- Moscardo, G. (1996). Mindful visitors. *Annals of Tourism Research*, 23(2), 376-397.
- Neal, J., Sirgy, M., & Uysal, M. (1999). The role of satisfaction with leisure travel/tourism services and experiences in satisfaction with leisurelife and overall life. *Journal of Business Research*, 44 (3), 153-163.
- Neuhofer, B., Buhalis, D., & Ladkin, A. (2014). A typology of technology-enhanced tourism experiences. *International Journal of Tourism Research*, 16, 340-350.
- Nguyen, T. H. H. & Cheung, C. (2014). The classification of heritage visitors: A case of Hue City, Vietnam. *Journal of Heritage Tourism*, 9 (1), 35-50.
- Nguyen, T. H. H. & Cheung, C. (2015). Toward an understanding of tourists' authentic heritage experiences: Evidence from Hong Kong. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 37 (7), 999-1010.
- Otto, J. E., & Ritchie, J. R. B. (1996). The service experience in tourism. *Tourism Management*, 17 (3), 165-174.
- Öter, Z., & Özdoğan, O. N. (2005). Kültür amaçlı seyahat eden turistlerde destinasyon imajı: Selçuk-efes örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 127-136.
- Özkan, Ç. & Koleoğlu, N. (2019). Turistlerin seyahat motivasyonları ve memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişki: Kanonik korelasyon analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (3), 981-994.
- Pearce, P. (1988). *The Ulysses Factor: Evaluation Visitors in Tourist Settings*. New York: Springer-Verlag.
- Pelit, E. & Türkoğlu, T. (2020). Somut olmayan kültürel miras kaynaklarının turizm çekiciliği kapsamında değerlendirilmesi: Ebru sanatı örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7 (1), 1-30.
- Poria, Y., Butler, R. & Airey, D. (2001). Clarifying heritage tourism. *Annals of Tourism Research* 28, 1047-1049.
- Poria, Y., Butler, R. & Airey, D. (2003). The core of heritage tourism. *Annals of Tourism Research*, 30 (1), 238-254.
- Poria, Y., Butler, R. & Airey, D. (2004). Links between tourists, heritage, and reasons for visiting heritage sites. *Journal of Travel Research*, 43 (1), 19-28.
- Poria, Y., Reichel, A. & Biran, A. (2006). Heritage site management: Motivations and expectations. *Annals of Tourism Research*, 33 (1), 162-178.
- Poria, Y., Reichel, A., & Cohen, R. (2013). Tourists perceptions of world heritage site and its designation. *Tourism management*, 35, 272-274.
- Qiu, Q., Zuo, Y. & Zhang, M. (2022). Intangible Cultural Heritage in Tourism: Research Review and Investigation of Future Agenda. *Land*, 11 (1), 1-22.
- Ramires, A., Brandao, F. & Sousa, A.C. (2018). Motivation-based cluster analysis of international tourists visiting a world heritage city: The case of Porto, Portugal. *Journal of Destination Marketing & Management*, 8, 49-60.
- Rasoolimanesh, S. M., Seyfi, S., Hall, C. M. & Hatamifar, P. (2021). Understanding memorable tourism experiences and behavioural intentions of heritage tourists. *Journal of Destination Marketing & Management*, 21, 1-14.
- Rasoolimanesh, S. M., Seyfi, S., Rather, R. A. & Hall, C. M. (2022). Investigating the mediating role of visitor satisfaction in the relationship between memorable tourism experiences and behavioral intentions in heritage tourism context. *Tourism Review*, 77 (2), 687-709.
- Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21.
- Santa Cruz, F. G., Lopez-Guzman, T., Gallo, L. S. P. & Rodriguez-Gutierrez, P. (2019). Tourist loyalty and intangible cultural heritage: The case of Popayan, Colombia. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 10 (2), 172-188.
- Santa Cruz, G. F., Pemberthy Gallo, L. S., Lopez-Guzman, T. & Perez Galvez, J. C. (2020). Tourist segmentation in an intangible heritage setting: The Holy Week processions in the city of Popayan, Colombia. *Journal of Heritage Tourism*, 15 (5), 485-499.

- Soylu, B. Ç. & Şahin, B. (2024). Miras Turizmi Kapsamında Turist Motivasyonunun ve Unutulmaz Turizm Deneyiminin Değerlendirilmesi. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 280-300
- Seyfi, S., Hall, C. & Rasoolimanesh, S. (2020). Exploring memorable cultural tourism experiences. *Journal of Heritage Tourism*, 15 (3), 341-357.
- Soybalı, H. H., Çoban, E. & Türkoğlu, T. (2022). Turizm rehberliği bölümü öğrencilerinin somut olmayan kültürel miras değerlerine yönelik bilgi, deneyim ve tutumlarının belirlenmesi. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 5 (2), 161-181.
- Stamboulis, Y., & Skayannis, P. (2003). Innovation strategies and technology for experience-based tourism. *Tourism Management*, 24 (1), 35-43.
- Swarbrooke, J. (1994). The future of the past: Heritage tourism into the 21st century. In A. V. Seaton (Ed.), *Tourism: The state of the art* (pp. 222-229). Chichester: John Wiley.
- Tan, S. K., Lim, H. H., Tan, S. H. & Kok, Y. S. (2020). A cultural creativity framework for the sustainability of intangible cultural heritage. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 44 (3), 439-471.
- Timothy, D. J. & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism*. New York: Pearson Education.
- Timothy, D. J. (2011). *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*. Bristol: Channel View Publications.
- Tsai, C. T. (2016). Memorable tourist experiences and place attachment when consuming local food. *International Journal of Tourism Research*, 18 (6), 536-548.
- Tsaur, S.-H., Lin, Y.-C. & Lin, J.-H. (2006). Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism. *Tourism Management*, 27 (4), 640-653.
- Tung, V. W. S., & Ritchie, J. B. (2011). Exploring the essence of memorable tourism experiences. *Annals of Tourism Research*, 38 (4), 1367-1386.
- Türker, A. & Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 4 (9), 86-98.
- Uriely, N. (2005). The tourist experience: Conceptual developments. *Annals of Tourism Research*, 32 (1), 199-216.
- Uysal, M. & Hagan, L. A. R. (1993). Motivation of pleasure travel and tourism. *Encyclopedia of Hospitality and Tourism*, 21, 798-810.
- Vong, L. T.-N. & Ung, A. (2012). Exploring critical factors of Macau's heritage tourism: what heritage tourists are looking for when visiting the city's iconic heritage site. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 17 (3), 231-245.
- Waite, G. (2000). Consuming heritage: Perceived historical authenticity. *Annals of Tourism Research*, 27 (4), 835-862.
- Wang, X. & Mei, H. (2006). Tourist satisfaction of tourism destination: model and empirical study. *Journal of Beijing International Studies University (Tourism Edition)*, (137), 58-62.
- Wu, H. C. & Li, T. (2017). A study of experiential quality, perceived value, heritage image, experiential satisfaction, and behavioral intentions for heritage tourists. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 41 (8), 904-944.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yoon, Y. & Uysal, M. (2005). An examination of the effects of motivation and satisfaction on destination loyalty: A structural model. *Tourism Management*, 26 (1), 45-56.
- Yu, C. P., Chang, W. C. & Ramanpong, J. (2019). Assessing visitors' memorable tourism experiences (MTEs) in forest recreation destination: A case study in Xitou nature education area. *Forests*, 10 (8), 636.
- Zhang, H., Wu, Y. & Buhalis, D. (2018). A model of perceived image, memorable tourism experiences and revisit intention. *Journal of Destination Marketing & Management*, 8, 326-336.

XYZ Kuşaklarında Boş Zaman İnternet Kullanımı Alışkanlıkları*

Kerem Yıldırım ŞİMŞEK, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü,
keremys@eskisehir.edu.tr, Eskişehir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-5020-9801

Öz

Boş zamanı değerlendirme fırsatı sunan internet hizmetinin kullanıcı gözünde başarıya ulaşip ulaşmadığını saptamak için güdüleyici etmenlerin ve bireysel farklılıkların belirlenmesine ihtiyaç vardır. Araştırmanın amacı XYZ kuşaklarının boş zaman internet kullanımı alışkanlıklarındaki farklılıkları belirleyerek araştırmacıların, internet hizmeti sağlayıcılarının ve resmi kurumların ihtiyaç duyduğu temel bilgiyi elde etmek ve öneriler sunmaktır. Araştırmanın evrenini XYZ kuşağı olarak tanımlanan bireyler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme tekniği ile XYZ kuşaklarını temsil eden toplam 371 kişiye internet üzerinden ulaşılmıştır. Verilerin analizinde Tek Yönlü MANOVA analizi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda XYZ kuşaklarının boş zaman internet kullanımı alışkanlıkları, tüm alt boyutlarda anlamlı farklılık göstermektedir. Sosyal etkileşimde Y kuşağı, alışverişte X kuşağı, çoklu medya kullanımında Z kuşağı ve bilgi edinme/kişisel gelişim boyutunda ise X kuşağı en yüksek ortalamaya sahiptir. Sonuç olarak XYZ kuşaklarının boş zaman internet kullanımı alışkanlıklarında farklılık yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüzden boş zaman internet hizmetleri ile ilgili tüketici istek ve ihtiyaçlarının belirlenmesinde ve bu hizmetlerin yönetim politikalarının oluşturulmasında kuşak farklılıkları dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İnternet, Boş Zaman ve XYZ Kuşakları.

Leisure Internet Usage Habits in Generations XYZ

Abstract

There is a need to determine individual differences in order to determine whether the Internet service, which offers the opportunity to spend leisure time, is successful in the eyes of the user. The purpose of this study is to determine the differences in leisure internet use habits of generation XYZ, obtain the core knowledge that researchers, internet service providers and government agencies need and offer suggestions. Target population of the study comprised individuals identified as generation XYZ. A total of 371 individuals representing generation XYZ were reached using convenience sampling technic via internet. In analysis of the data, one-way MANOVA analysis was used. Highest average was observed in generation Y in the social interaction subscale, generation X in the shopping subscale, generation Z in the multimedia use subscale and in generation X in the acquisition of knowledge/personal development subscale. As a result, XYZ generations make a difference in leisure time internet usage habits. Therefore, generation differences are to be taken into consideration in determining consumer demands and needs concerning leisure internet services and creating management policies of these services.

Keywords: Internet, Leisure and XYZ generations.

*Bu çalışma için Eskişehir Teknik Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 19.06.2023 tarihli ve E-18467716-604.02.02-2300030810 sayılı kararı ile "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

In a world where technology and information production have become widespread, the internet has become one of the main elements of life. In fact, the internet has become such an integral part of the individual's life that it has become an important tool in the utilization of leisure time. The internet, which occupies an important part of an individual's daily life, naturally comes to the forefront in the utilization of leisure time. It easily achieves this through advanced media tools. Especially the fact that advanced mobile phones make it possible to socialize, obtain information and communicate, and that the internet is fast, easily accessible and rich in content, causes the internet to play an active role in shaping leisure time attitudes and behaviors day by day. However, literature knowledge is limited in determining the effectiveness of this role. Because it is seen that the measurement tools used to determine the form of internet-related attitudes and behaviors are focused and structured on problematic internet use, internet addiction and, to a lesser extent, internet use. In studies on leisure time and the internet, issues such as cyberloafing (Balanchard & Henle, 2008), quality of life, obesity, physical activity (Vandelanotte et al., 2009), loneliness, psychological well-being, social support, anxiety, depression (Yen et al., 2009), etc. associated with problematic use (Beutel et al., 2011), internet addiction (Beard & Wolf, 2001), and internet use (Wang et.al, 2012) come to the fore. However, there are no findings obtained with a measurement tool that takes into account entertainment, which is one of the main functions of leisure time, and potential leisure activities/behaviors (social interaction, shopping, personal development and multimedia resources) that would encourage Internet use for leisure purposes. The only element that distinguishes leisure internet use from other internet uses is entertainment-based internet activities. Therefore, examining the attitudes and behaviors of individuals participating in entertainment-based internet activities can provide realistic and reliable data on leisure time internet use. In addition, when the media tools, whose use is becoming more widespread day by day, are evaluated in the context of their periods and users, it is seen that each of the generations has media tools that they commonly use belonging to their own periods and that they have gained usage habits specific to that media tool (Özdemir, 2021). When the literature is examined, there is no literature finding that reveals the differences and habits between the generations of individuals who consume recreational internet services. Therefore, it is thought that there is a need to determine the usage patterns and habits of individuals using recreational internet services according to generations. The use of the internet, which has found a place in life due to its characteristics and offers an alternative opportunity to evaluate leisure time, is a noteworthy subject of study in examining the behavior of leisure time consumers. Because what are the reasons that encourage the use of the internet for leisure time or how it is used is important for researchers, official institutions, service providers in the internet environment, etc. In this context, the aim of this study is to examine the reasons for individuals to use the Internet for leisure time use on the basis of fun leisure time activity and to obtain the scientific information needed by Internet service providers, researchers and official institutions to realize their goals.

Leisure time attitudes and behaviors and related internet use are examined on the basis of social sciences and categorized under two main headings. The first one is psychological studies that examine participation in online activities based on personality traits (Landers & Lounsbury 2006; Marsh & Rajaram, 2019; Orchard & Fullwood 2010; Tosun & Lajunen, 2010). The second is concentrated in the literature on marketing, gender, sociology and communication tools. Studies in these fields have mostly focused on socio-demographic variables and/or situational factors (economic, cultural and social capital, digital literacy, habits, lifestyle, political and civic engagement and community norms, purchasing behavior) based on individual characteristics and user preferences (Brandtzaeg, 2010; Brandtzaeg, Heim & Karahasanovic, 2011; Kalmus, Realo & Siibak, 2011; Poushter, 2016; Powell et al., 2011; Salahuddin, Alam & Ozturk, 2016).

The research model is a relational survey model, which is one of the general survey models. The population of the study consists of individuals who consume leisure products or activities on the internet. With the criterion-based sampling technique, individuals defined as generation X (1963-1981), Y (1982-

1999) and Z (2000-2003) were included in the sample, and a total of 371 people were reached over the internet. The 'Leisure Time Internet Use Scale' developed by Şimşek and Çevik (2023) was used as a data collection tool. The scale consists of 4 dimensions and 16 items. The Chronbach Alpha coefficient of the scale is .85 and the explained variance is 68%.

XYZ generations were found to have a significant effect on leisure time internet use habits (Wilks' Lambda = 6.228, $p=0.001$). When analyzed on the basis of averages, Generation X individuals have higher averages in the dimensions of Shopping (3.32) and Information/Personal Development (4.52), Generation Y individuals have higher averages in the dimension of Social Interaction (4.25) and Generation Z individuals have higher averages in the dimension of Multimedia Resources (4.06) and their leisure time internet use habits and preferences are more dominant in these dimensions. The partial eta square (η^2) value showing the magnitude of the difference between the groups was examined. The partial eta squared value obtained was interpreted as suggested by Stevens (1992). Effect sizes were grouped as "small" for $\eta^2 \leq .01$, "medium" for $\eta^2 = .06$ and "large" for $\eta^2 = .14$. Accordingly, when the partial eta squared values obtained in terms of variables are considered, it is determined that Social Influence ($\eta^2=.253$ -large), Shopping ($\eta^2=.162$ -large), Multiple Media Sources ($\eta^2=.651$ -large) and Information Acquisition/Personal Development ($\eta^2=.220$ -large) variables have a large effect. XYZ generation differences explained 25% of the social interaction, 16% of the shopping habits, 65% of the use of multiple media resources and 22% of the information acquisition/personal development habits of individuals who use the Internet in their leisure time. In addition, all hypotheses put forward within the scope of the research were accepted.

As a result, it was concluded that the recreational internet use habits of XYZ generations differ from each other in order to have social interaction, shopping, using multiple media resources and information/personal development in order to evaluate leisure time.

With the scientific knowledge obtained on the recreational internet usage habits of Generations X, Y and Z, service providers on the internet can develop their services for their target audience, restructure them, add new ones to their products, make them user-specific and obtain the scientific knowledge they need to take the necessary measures to reduce customer loss.

1. Giriş

Teknolojinin ve bilgi üretiminin yaygınlaştığı dünyada internet, yaşamın ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Hatta internet, öyle bir duruma gelmiştir ki birey yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak boş zamanın değerlendirilmesinde önemli bir araç haline dönüşmüştür. Bireyin gündelik yaşamının önemli bir kısmını meşgul eden internet, doğal olarak boş zamanın değerlendirilmesinde de ön plana çıkmaktadır. Bunu, gelişmiş medya araçları yoluyla kolaylıkla başarmaktadır. Özellikle gelişmiş cep telefonlarının sosyalleşmeyi, bilgi edinmeyi ve iletişim kurmayı mümkün kılması ve bununla birlikte internetin hızlı, kolay erişilebilir ve zengin içerikli olması, internetin gün geçtikçe boş zaman tutum ve davranışının şekillenmesinde internetin etkin rol oynamasına sebep olmaktadır. Ancak bu rolün etkililiğinin belirlenmesinde literatür bilgisi sınırlı kalmaktadır. Çünkü internet ile ilgili tutum ve davranışın biçimini belirlemek için kullanılan ölçüm araçlarının problemlerli internet kullanımına, internet bağımlılığına ve az da olsa internet kullanımı üzerine yoğunlaşmış ve yapılandırılmış olduğu görülmektedir. Boş zaman ve internet üzerine yapılan çalışmalarda ise problemlerli kullanım (Beutel vd., 2011), internet bağımlılığı (Beard & Wolf, 2001) ve internet kullanımı (Wang vd., 2012) ile ilişkilendirilmiş sanal kaytarma (Balanchard & Henle, 2008), yaşam kalitesi, obezite, fiziksel aktivite (Vandelanotte vd., 2009), yalnızlık, psikolojik iyi oluş, sosyal destek, anksiyete, depresyon (Yen vd., 2009), vb. konular ön plana çıkmaktadır. Ancak boş zamanın temel fonksiyonlarından biri olan eğlenceyi ve boş zamanın değerlendirilmesi amacıyla internet kullanımına teşvik edecek potansiyel boş zaman aktivitelerini/davranışlarını (sosyal etkileşim, alışveriş, kişisel gelişim ve multimedya kaynakları) dikkate alan bir ölçme aracı (Şimşek & Çevik, 2023) ile kuşakların internet kullanımları arasındaki farklılıklar üzerine elde edilmiş bulgular literatürde bulunmamaktadır. İnternetteki boş zaman aktiviteleri ve internet kullanımı üzerine geliştirilen ilk ölçüm aracının 2023 yılında yapılmış olması, bu alanda boşluğun oluşmasına yol açmaktadır. Boş zamanı değerlendirme amaçlı internet kullanımını diğer internet kullanımlarından ayıran yegane unsur eğlenceye dayalı internet aktiviteleridir (Şimşek & Çevik, 2023). Bu yüzden eğlenceye dayalı internet aktivitelerine katılan bireylerin tutum ve davranışları incelemek, boş zamanda yapılan internet kullanımına yönelik gerçekçi ve güvenilir verilerin elde edilmesine olanak sağlayabilir. Dahası gerçekçi ve güvenilir verilerin elde edilmesinde kuşakların da dikkate alınması daha detaylı ve derinlemesine bilgileri ortaya çıkarabilir.

Kuşak kavramını ortaya koyan ilk araştırmacı Karl Mannheim (1952)'dir. Inglehart (1977), Strauss ve Howe (1991) çalışmaları ile kuşaklar popüler araştırma konularından biri haline gelmiştir. Mannheim'ın çalışması ile kuşaklar; ortak bir eyleme dönük yatkınlıklar, karakter ve kültürü paylaşan insanlardan oluşan bir kohort (cohort) olarak tanımlanmıştır (Eyerman & Turner, 1998). Kohort teorisi farklı zamanlarda büyümüş olan ve sosyal ortamdan, tarihten, kültürden ve politik olaylardan etkilenmiş olan nesillerin farklı inanç, değer, tutum ve beklentiye sahip olduğunu vurgulamaktadır (Glass, 2007). Bireylerin tutum, davranış ve beklentilerinin hızla değiştiği küreselleşen dünyada, onların ortak noktasını oluşturan kuşaklar ise üzerinde çalışması gereken bir konu olarak önem arz etmektedir. Ayrıca her geçen gün yaygınlaşan medya araçlarının kullanıcıları ve dönemleri dikkate alındığında, her kuşağın benimsemiş olduğu ve kullanım alışkanlıkları geliştirdiği medya araçları değişmektedir (Özdemir, 2021). Literatür incelendiğinde rekreasyon içerikli internet hizmetlerini tüketen bireylerin kuşakları arasındaki farklılıkların ve alışkanlıkların neler olduğunu ortaya koyan bir literatür bulgusuna da rastlanmamaktadır. Bu yüzden rekreasyon içerikli internet hizmetlerini kullanan bireylerin kuşaklara göre kullanım biçimlerinin ve alışkanlıklarının belirlenmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Sahip olduğu özellikler sebebiyle yaşantının içerisinde yer bulmuş ve boş zamanı değerlendirmek için alternatif fırsat sunan internet kullanımı, boş zaman tüketicilerinin davranışlarının incelenmesinde kayda değer bir çalışma konusudur. Çünkü boş zamanın değerlendirilmesi amacıyla internet kullanımını teşvik eden sebeplerin neler olduğu ya da nasıl kullanıldığı araştırmacılar, resmi kurumlar, internet ortamında hizmet sağlayanlar vb. için önem arz etmektedir. Bu sebeple rekreasyona dayalı internet hizmetlerinin kullanıcı gözünde başarılı olup olmadığını belirlemek için kişiye özgü farklılıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı bireylerin boş zamanını değerlendirme amaçlı internet kullanım nedenlerini eğlenceli boş zaman aktivitesi temelinde inceleyerek internet hizmeti sağlayıcıları,

araştırmacılar ve resmi kurumların hedeflerini gerçekleştirebilmesi için ihtiyaç duyduğu bilimsel bilgiyi elde etmektedir.

2. Literatür İncelemesi

Boş zaman tutum ve davranışı ve bunula ilişkili internet kullanımı sosyal bilimler temelinde incelenmekte ve iki ana başlıkta toplanmaktadır. Bu başlıklardan ilki kişilik özelliklerine bağlı çevrimiçi aktivitelere katılımı inceleyen psikolojik çalışmalardır (Landers & Lounsbury 2006; Marsh & Rajaram, 2019; Orchard & Fullwood, 2010; Tosun & Lajunen, 2010). İkincisi ise pazarlama, toplumsal cinsiyet, sosyoloji ve iletişim araçları ile ilgi literatürde yoğunlaşmaktadır. Bu alanlardaki çalışmalar ise çoğunlukla sosyo-demografik değişkenler ve/veya bireysel özellikler ve kullanıcı tercihlerine bağlı olarak durumsal faktörlere (ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye, dijital okuryazarlık, alışkanlık, yaşam tarzı, siyasi ve sivil katılım ve topluluk normları, satın alma davranışı) odaklanmıştır (Brandtzaeg, 2010; Brandtzaeg, Heim & Karahasnovic, 2011; Kalmus, Realo & Siibak, 2011; Salahuddin, Alam & Ozturk, 2016; Poushter, 2016; Powell vd., 2011). Aslında bu alanlardaki çalışmaların nicelik ve nitelik açısından oldukça yeterli olduğu ifade edilebilir. Ancak bu yeterliliğin aksine boş zaman özelinde internet ile ilgili çalışmaların yetersizliği de söz konusudur. Lu & Chen (2009) de bu yetersizliği vurgulamaktadır.

Boş zaman disiplinde internet konulu çalışmalarda iki teori başı çekmektedir. İnternet kullanımı ve kişilik özelliklerinin araştırıldığı çalışmalarda Zucherman (1994)'nın duygu arama ve dışadönüklükle ilgili teorisinin ön plana çıktığı görülmektedir (Hills & Argyle, 2003; Lavin vd., 2000; Lin & Tsai, 2002). Bu türdeki çalışmalar, kişisel özelliklerin müzik dinlemek, spor yapmak ve internet kullanmak gibi boş zaman aktiviteleri ile yakın ilişkide olduğunu ve dışadönük bir insanın arkadaş aradığını, heyecan aradığını, risk aldığını ve dürtülerine göre hareket ettiğini raporlamıştır. Hatta Zucherman (1994) ve Furnham (2004) kişilik özelliği olarak duygu aramanın boş zaman aktiviteleriyle doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

Boş zaman ve internet kullanımı araştırmalarında en sık kullanılan ikinci teori ise Csikszentmihalyi'nin (1990) akış teorisidir. Bu teori, insan-bilgisayar etkileşimini konu alan memnuniyet, katılım ve oyunculuk başlıklarında bilgisayar ile ilişkili olan durumları açıklayabilmek için bir çerçeve olarak kullanılmıştır (Chen, Wigand & Nilan, 1999; Woszczyński, Roth & Segars, 2002; Koufaris, 2002;). 1980'lerden bu yana, insan-bilgisayar etkileşimi üzerine yoğunlaşmış araştırmacılar, eğlencenin bilgisayar kullanımında önemli bir etken olduğunu ve üzerinde çalışılması gerektiğini vurgulamaktadır. Hatta Carroll & Thomas (1988) "eğlence ve motivasyon için bir araştırma programı geliştirmenin önemli bir ihtiyaç" olduğunu iddia eden ilk araştırmacılar arasındadır. Benzer şekilde Davis, Bagozzi & Warshaw, (1992) da bilgisayarı kullanma faaliyetinin kendi başına zevkle algılanabileceğini ve tahmin edilebilecek herhangi bir sonuçtan başka olduğunu ifade ederek daha fazla araştırma yapılması gerektiğini önermiştir. Araştırma kapsamında kullanılan Boş Zaman İnternet Kullanımı Ölçeğini oluşturan boyutların literatür ile olan ilişkisi aşağıdaki gibidir;

Sosyal Etkileşim

Mevcut boş zaman teknolojilerinin yanı sıra, bilgisayar teknolojisi ve internet, çağdaş boş zaman aktivitelerinin önemli yerleri olarak ortaya çıkmakta ve boş zamanı değerlendirme amaçlı katılım için yeni alanlar yaratmaktadır. İnternet, e-posta, haber grupları, çeşitli konuları tartışan ve birbirlerini eğlendiren binlerce grubun oluşumuna ve etkileşimine yol açmıştır (Smith & Kollock, 1999). Boş zaman ile ilgili birçok araştırmacının ana değişkenlerinden biri olan sosyal etkileşim, sosyal ortamlarda bulunabilmenin zorunlu eylemidir (Iso-Ahola, 1997).

Alışveriş

Bireylerin boş zamanı değerlendirme amaçlı internet kullanımında satın alsa da almasa da keyifle zaman geçirdiği en eğlenceli aktivitelerden biri alışveriş olabilir. Hatta öylesine keyifli bir aktivite ki işyerinde dahi bu aktivite tercih edilebiliyor. Coker (2011) işyerinde boş zamanı değerlendirme amaçlı internet kullanımının pozitif etkilerinden bahsettiği çalışmasında bu etkiyi yaratan aktivitelerden birinin

internetten alışveriş olduğunu ortaya koymuştur. İnternet alışverişi hedonik deneyimler zevk, fantezi, kışkırtma ve eğlence gibi kavramlar ile bağlantılıdır (Hopkinson & Pujari, 1999).

Çoklu Medya Kaynakları

Geleneksel eğlence biçimlerinin yerine internette gezmek, video oyunu oynamak (Kalmus, Realo, & Siibak, 2011) online oyun oynamak, video izlemek, müzik dinlemek/indirmek vb. aktiviteler geçmektedir. Byrce (2001) ergenlerin televizyon/video izleme, elektronik medya faaliyetleri, bilgisayar/video oyunları ve internette gezinme de dahil olmak üzere birçok elektronik boş zaman aktivitelerine katılım gösterdiğini belirtmektedir. Griffiths, (1997) bireylerin internette oyun oynamanın zevk, eğlence ve meydan okuma hissinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

Bilgi Edinme/Kişisel Gelişim

Sosyal kaynaklar ya da internetin farklı platformlarında bilgi edinmenin boş zaman ile olan ilişkisi, boş zaman literatüründe uzun yıllardır varolan bir kavram olan kişisel gelişim ile açıklanabilir. Bireylerin boş zamanlarını etkin bir şekilde geçirmesinin temel nedenlerinden biri olan yani Stebbins'in serius leisure teorisi ile açıklanabilen kişisel gelişim kavramı bu ilişkiyi ortaya koymaktadır (Sutton-Smith, 1997).

3.Yöntem

Araştırmanın modeli genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modelidir. Araştırmanın evrenini internet ortamında boş zaman ürünlerini ya da aktivitelerini tüketen bireyler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme tekniği ile X (1963-1981), Y (1982-1999) ve Z (2000-2003) kuşağı olarak tanımlanan bireyler örnekleme dahil edilerek, internet üzerinden toplam 371 kişiye ulaşılmıştır. Veri toplama aracı olarak Şimşek & Çevik (2023) Tarafından geliştirilen 'Boş Zaman İnternet Kullanımı Ölçeği' kullanılmıştır. Boş Zaman İnternet Kullanımı Ölçeğinin boyutları, internet ortamında boş zaman aktivitesi olarak algılanan eğlenceli kullanım biçimleri (bilgi/kişisel gelişim, alışveriş, multimedya kaynakları ve sosyal etkileşim) dikkate alınarak oluşturulmuş ve kullanım biçimlerine neden olan unsurları kapsayan soru maddeleri ile yapılandırılmıştır. Ölçek 4 boyutlu ve 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Chronbach Alpha katsayısı. 85, açıklanan varyansı %68'dir. Ölçeğin faktör yükleri .720 ve .882 arasında değişmektedir. Ölçek, $\chi^2 = 162,61$ $\chi^2/df = 1.65$, RMSEA =0.04, RMR= 0.04, SRMR= 0.03, NFI= 0.94, NNFI= 0.97, CFI= 0.97, GFI= 0.94 ve AGFI= 0.91, uyum indekslerine sahiptir. Ölçeğin Türkçe versiyonu EK-1'de paylaşılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde Tek Yönlü MANOVA analizi kullanılmıştır. Post-Hoc testlerinden LSD ve Dunnett C tercih edilmiştir. Veriler incelendiğinde kovaryans matrisleri eşit bir şekilde (.171) dağılmıştır. Varyansların eşit dağılmadığı tek boyut Çoklu Medya Kaynakları (Levene's Testi) boyutudur. Araştırmanın hipotezleri oluşturulurken internet kullanımındaki eğlenceli boş zaman aktivitelerini (kullanım biçimleri) temsil eden Boş Zaman İnternet Kullanımı Ölçeğinin boyutları dikkate alınmıştır. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H1: X, Y ve Z kuşaklarının boş zaman internet kullanımı sosyal etkileşimlerine göre farklılaşmaktadır.

H2: X, Y ve Z kuşaklarının boş zaman internet kullanımı alışveriş alışkanlıklarına göre farklılaşmaktadır.

H3: X, Y ve Z kuşaklarının boş zaman internet kullanımı çoklu medya kaynaklarına göre farklılaşmaktadır.

H4: X, Y ve Z kuşaklarının boş zaman internet kullanımı bilgi/kişisel gelişim alışkanlıklarına göre farklılaşmaktadır.

Makalede, veri toplama aşaması için gerekli etik kurulu belgesi Eskişehir Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 26.05.2023 tarihli/2300030810 sayısıyla düzenlenmiştir.

4.Bulgular

XYZ kuşaklarını temsil eden araştırma katılımcılarının demografik bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Katılımcılarının Demografik Bilgileri

Demografik Bilgiler	N	%
Cinsiyet		
Erkek	227	%61.2
Kadın	144	%38.2
Yaş		
18-21	43	%11.8
22-25	64	%17.3
26-29	65	%17.5
30-33	34	%9.4
34-37	36	%9.8
38-41	68	%18.2
42-45	24	%6.3
46-49	21	%5.9
50-53	4	%1
54-57	3	%0.7
58 ve üstü	8	%2.1
Eğitim		
Ortaöğretim	20	%5.6
Ön lisans/Lisans	208	%56.6
Lisansüstü	143	%38.8
Meslek		
Ev Hanımı	10	%2.8
İşçi	27	%7.3
Memur	133	%36
Emekli	6	%1.4
Serbest Meslek	77	%20.6
Öğrenci	117	%31.8

XYZ kuşaklarını temsil eden bireylerin boş zamanlarında eğlence amaçlı interneti kullanma alışkanlıklarındaki farklılıkları belirlemek amacıyla Boş Zaman İnternet Kullanımı Ölçeği’ni oluşturan boyutlardan aldıkları puanlar hesaplanmış ve MANOVA analizi sonuçları aşağıda sunulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Kuşaklara Göre Boş Zaman İnternet Kullanımı Alışkanlıklarına Ait Tek Yönlü MANOVA Analizi Sonuçları

BOYUT	Kuşak	n	\bar{X}	Sd.	f	p	η^2
Sosyal Etkileşim	X	143	3.82	.724	7.814	.009	.025
	Y	105	4.25	.679			
	Z	123	3.83	.768			
Alışveriş	X	143	3.32	.976	9.061	.005	.016
	Y	105	3.06	.984			
	Z	123	3.03	.920			
Çoklu Medya Kaynakları	X	143	3.61	.822	12.707	.001	.065
	Y	105	4.03	.729			
	Z	123	4.06	.677			
Bilgi/Kişisel Gelişim	X	143	4.52	.624	8.115	.007	.022
	Y	105	4.28	.613			
	Z	123	4.10	.667			

XYZ kuşaklarının boş zaman internet kullanımı alışkanlıklarında (Wilks’ Lambda = 6.228, p= 0.001) anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Boyutlar bazında incelendiğinde. 009 anlamlılık düzeyinde Sosyal Etkileşim, .005 anlamlılık düzeyinde Alışveriş, .001 anlamlılık düzeyinde Çoklu Medya Kaynakları

ve .007 anlamlılık düzeyinde Bilgi/Kişisel Gelişim boyutunda kuşaklara göre boş zamanda internet kullanımını alışkanlıklarının farklılaştığı tespit edilmiştir.

Ortalamalar bazında incelendiğinde X kuşağı olan bireylerin Alışveriş (3.32) ve Bilgi/Kişisel Gelişim (4.52) boyutlarında, Y kuşağı olan bireylerin Sosyal Etkileşim (4.25) boyutunda ve Z kuşağı olan bireylerin Çoklu Medya Kaynakları (4.06) boyutunda ortalamaları daha yüksektir ve boş zamanlarında internet kullanımını alışkanlıkları ve tercihleri bu boyutlarda daha baskındır. Gruplar arasındaki farkın büyüklüğünü gösteren kısmi eta kare (η^2) değerine bakılmıştır. Elde edilen kısmi eta kare değeri Stevens (1992) tarafından önerildiği şekliyle yorumlanmıştır. Etki büyüklükleri $\eta^2 \leq .01$ için “küçük”, $\eta^2 = .06$ için “orta” ve $\eta^2 = .14$ için “büyük” olarak gruplanmıştır. Buna göre değişkenler açısından elde edilen kısmi eta kare değerleri göz önünde bulundurulduğunda Sosyal Etkileşim ($\eta^2=.025$ -küçük), Alışveriş ($\eta^2=.016$ -küçük), Çoklu Medya Kaynakları ($\eta^2=.065$ -orta) ve Bilgi Edinme/Kişisel Gelişim ($\eta^2=.022$ -küçük) değişkenlerinin küçük ve orta düzeyde etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. XYZ kuşak farklılıkları, boş zamanlarında internet kullanan bireylerin sosyal etkileşiminin %2.5’ini, alışveriş alışkanlıklarının %1.6’sını, çoklu medya kaynak kullanımının %6.5’ni ve bilgi edinme/kişisel gelişim alışkanlıklarının %2.2’sini açıklamıştır. Ayrıca araştırma kapsamında ileri sürülmüş olan tüm hipotezler kabul edilmiştir.

5.Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın amacı, boş zamandaki internet kullanımını alışkanlıklarını XYZ kuşaklarına göre karşılaştırmak, internet kullanımındaki boş zaman davranışı ile ilgili ihtiyaç duyulan temel bilgiyi ortaya çıkarmak ve öneriler sunmaktır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırmacılar, internet hizmeti sağlayıcılar ve resmi kurumlar için fayda sağlayabilir. Bulgular doğrultusunda örneklem grubunun boş zaman internet kullanımını alışkanlıkları; XYZ kuşaklarına göre sosyal etkileşim, alışveriş, çoklu medya kaynakları ve bilgi/kişisel gelişim boyutlarının tamamında farklılık göstermiştir.

Sosyal Etkileşim boyutunda en yüksek ortalamaya Y kuşağı sahiptir. Bu kuşak, boş zamanlarında diğer kuşaklara oranla anlık mesajlaşma, düşüncelerini diğerleriyle paylaşma ve iletişim kurmak için interneti daha fazla kullandığı saptanmıştır. Bu boyutta önemli olan bulgu ise X ve Z kuşağı ortalamasının birbirine çok yakın, ancak Y kuşağından oldukça düşük ortalamaya sahip olmasıdır. Y kuşağı pozitif yönde ayrılmaktadır. Bu bulgu, Y kuşağının diğer kuşaklara oranla boş zamanlarında sosyal etkileşim için interneti daha fazla tercih ettiğini göstermektedir. 1982-1999 yılları arasında doğan Y kuşağı, dijital dünyanın etkisiyle karşılaşılan ilk kuşaktır. En önemli özelliklerinden biri teknolojik yatkınlıklarıdır. Bu kuşağın üçte ikisi beş yaşından önce bilgisayar ile tanışmıştır (Zemke, Raines & Filipczak, 2013). Teknoloji seven bu kuşak bilgisayar, cep telefonu ve internet ile büyüyerek teknolojiyi hayatlarındaki önemli simgelerden biri haline getirmekte, eğlence, gezme, yeni şeyler deneme, sevdiklerine zaman ayırmaları (Ayhün, 2011) ve sosyal medyayı sosyal hayatlarını belirleyen bir unsur olarak kullanmaları (Kuyucu, 2014), onların boş zamanlarındaki internet kullanımında sosyal etkileşime yönelik tutumlarını açıklamaktadır.

Alışveriş boyutunda farkı yaratan grup X kuşağıdır. Bu kuşak, boş zamanını değerlendirmek için diğer kuşaklara oranla online satış mağazalarında zamanını geçirdiği, zamanını verimli kullanmak ve ürün satın almak için interneti daha fazla kullandığı belirlenmiştir. Bu boyutta önemli olan bulgu ise tüm grupların ortalamalarının düşük olmasıdır. Rekreasyon tüketimi sanal ortamda da olsa, lüks tüketim sınıfına girmektedir. İster alışveriş olsun isterse de çoklu medya kaynağı kullanımı olsun, tüketicilerin tercihinde ekonomik gelir fiyatlanmış bir rekreasyon hizmetinin kullanımında kısıt oluşturabilir. 1963-1981 yılları arasında doğan X kuşağı, zamanının çoğunu ev ve okul dışında geçiren, alışveriş merkezlerini benimseyen ilk kuşaktır. Dolayısıyla popüler kültürde, modada ve pazarlama alanlarında zevklerini ve önceliklerini hissettiren bir kuşaktır. Kablolu televizyonla buluşan ilk kuşak olmasından dolayı ciddi bir televizyon izleyicisine dönüşerek, çok sayıda reklamın etkisinde kalması, bu kuşağın üyelerinin alışveriş, pazarlama ve tüketim odaklılığına ilişkin tutumlarını etkilemiş (Öz, 2015) ve bu durum, boş zamanlarındaki internet kullanımını alışkanlıklarından biri olan alışverişe yönelik tutumlarına da yansımıştır.

Çoklu medya kaynağı boyutunda farkı yaratan grup Z kuşağıdır. Bu kuşak, boş zamanlarını değerlendirmek için diğer kuşaklara oranla müzik dinlemek, video izlemek, oyun oynamak ve TV izlemek için daha fazla interneti kullandığı tespit edilmiştir. Bu boyutta dikkati çeken bulgu ise X kuşağının düşük ortalama sahip olmasıdır. Çoklu medya kaynakları ile ilgili teknolojik beceri ve aşinalık kullanım düzeyini etkilemektedir. İnternet teknolojilerinin gelişim sürecinin özellikle 2000'li yıllardan sonra hız kazanmış olması, X kuşağının çoklu medya kullanım alışkanlıklarını doğrudan etkiliyor olabilir. Ayrıca Y kuşağının ortalaması da Z kuşağına yakındır. X kuşağı ile karşılaştırıldığında Y kuşağının teknolojik becerisi ve aşinalığının birbirine yakın olduğu ifade edilebilir. 2000'li yıllardan sonra doğan Z kuşağı teknoloji çağına çocukları olarak tanımlanmaktadır. Dijital teknolojilere ve uygulamalara uyum gösteren, yaşam tarzı olarak benimseyen, sosyal medyayı üretken bir şekilde kullanan, problemlerinin çözümünde teknolojiyi kullanabilecek yeteneği olan (Kapil & Roy, 2014), bilgiyi daha çabuk yorumlayabilen (Mishra, Sarkar & Singh, 2012), hızı seven ve hızlı yaşayan, internetsiz olamayan ve çoklu görevleri kolayca yerine getirebilen bir kuşak olması (Golovonski, 2011), boş zamanlarında baskın bir şekilde çoklu medya kaynaklarını kullanmalarına yönelik alışkanlıklarını açıklamaktadır.

Bilgi edinme/kişisel gelişim boyutunda farkı yaratan grup X kuşağıdır. Bu kuşak, boş zamanlarını değerlendirmek için diğer kuşaklara oranla bilgi aramak, haber okumak, bir şeyler öğrenmek ve kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak fırsatlardan yararlanmak için interneti daha fazla kullandığı tespit edilmiştir. Bu boyutta dikkati çeken bulgu ise Z kuşağının düşük ortalama sahip olmasıdır. Z kuşağı network gençleri olarak tanımlanmaktadır. Bu kuşak dijital tabanlı medya araçlarını yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Geleneksel medya araçlarını yoğun kullanmanın aksine, tercihen yeni medya araçları üzerinden internet yaşamlarını sürdürmektedirler (Altunbay & Bıçak, 2018; Deniz & Ünal, 2019; Ünal, 2021). Bu yüzden boş zamanlarında bilgiye ulaşma ya da kişisel gelişim sağlamak için görselliği daha baskın olan yeni medya araçlarını Z kuşağının kullandığı, internet ortamında olan ancak geleneksel medya araçlarını temsil eden haber sitelerini, kişisel gelişim sitelerini ve/veya forum sayfalarını ise X kuşağının tercih ettiği görülmektedir.

Sonuç olarak boş zamanı değerlendirmek için sosyal etkileşimde bulunmak, alışveriş yapmak, çoklu medya kaynaklarını kullanmak ve bilgi/kişisel gelişim sağlamak amacıyla XYZ kuşaklarının rekreatif internet kullanımı alışkanlıklarının birbirinden farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca örneklemin boş zamanda internet kullanan XYZ kuşaklarının temsilcileri ile sınırlı olması, boş zamanda internet kullanımı alışkanlıklarına (davranış/aktivite) yönelik geliştirilmiş olan ilk ölçüm aracından elde edilmiş verilerin olması ve bu konu ile ilgili literatürün geniş olmaması araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır.

6. Öneriler

X, Y ve Z kuşaklarının boş zaman internet kullanımı alışkanlıklarına yönelik elde edilmiş bilimsel bilgi ile internetteki hizmet sağlayıcılar; hizmetlerini hedef kitesine yönelik geliştirebilir, yeniden yapılandırabilir, ürünlerine yenilerini ekleyebilir, kullanıcıya özgü hale getirebilir ve karşılaştıkları müşteri kaybını azaltmak için gerekli önlemlerin alınması konusunda ihtiyaç duyduğu bilimsel bilgiyi elde edebilir. Örneğin Instagram'da kişisel koçluk yapan bir rekreasyon uzmanının X kuşağı olan hedef kitesine ulaşabilmesi için kullanması gereken mecra daha çok yazılı basın ve eski medya kaynaklarıdır. Resmi kurumlar ise bireylerin boş zaman temelinde internet kullanım amaçlarını ve nedenlerini belirleyerek XYZ kuşaklarının boş zaman internet kullanım biçimlerine yönelik politika geliştirebilirler. Araştırmacılar ise boş zaman internet kullanımını oluşturan boyutlar ile ilişkili olabilecek yaşam kalitesi, psikolojik iyi oluş, katılım motivasyonu, satın alma davranışı, mutluluk vb. değişkenler ile karşılaştırma, ilişki ve etki analizleri yaparak boş zamandaki internet tutum, davranış ve alışkanlıklarının açıklanmasını sağlayabilirler.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgi: Bu makale, Eskişehir Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından 20ADP236 no'lu "X, Y ve Z Kuşaklarında Rekreatif İnternet Kullanım Alışkanlıklarının Belirlenmesi" başlıklı araştırma destek projesi kapsamında desteklenmiştir.

Etik Onayı: Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Eskişehir Teknik Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu tarafından 19.06.2023 tarihli ve E-18467716-604.02.02-2300030810 sayılı kararı ile "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, tek yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %100.

Kaynaklar

- Altunbay, M., & Bıçak, N. (2018). Türkçe eğitimi derslerinde "Z kuşağı" bireylerine uygun teknoloji tabanlı uygulamaların kullanımı. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal of World of Turks*, 10(1), 127-142.
- Ayhün, S. E. (2013). Kuşaklar arasındaki farklılıklar ve örgütsel yansımaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-112.
- Beard, K. W. & Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for Internet addiction. *Cyberpsychology & Behavior*, 4(3), 377-383.
- Blanchard, A. L. & Henle, C. A. (2008). Correlates of different forms of cyberloafing: The role of norms and external locus of control. *Computers in Human Behavior*, 24(3), 1067-1084.
- Beutel, M. E., Brähler, E., Glaesmer, H., Kuss, D. J., Wölfling, K. & Müller, K. W. (2011). Regular and problematic leisure-time Internet use in the community: Results from a German population-based survey. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(5), 291-296.
- Brandtzæg, P. B. (2010). Towards a unified Media-User Typology (MUT): A meta-analysis and review of the research literature on media-user typologies. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 940-956.
- Brandtzæg, P. B., Heim, J. & Karahasanović, A. (2011). Understanding the new digital divide—a typology of Internet users in Europe. *International Journal of Human-Computer Studies*, 69(3), 123-138.
- Bryce, J. (2001). The technological transformation of leisure. *Social Science Computer Review*, 19(1), 7-16.
- Carroll, J. M. & Thomas, J. C. (1988). Fun. *ACM SIGCHI Bulletin*, 19(3), 21-24.
- Chen, H., Wigand, R. T. & Nilan, M. S. (1999). Optimal experience of web activities. *Computers in Human Behavior*, 15(5), 585-608.
- Coker, B. L. (2011). Freedom to surf: The positive effects of workplace Internet leisure browsing. *New Technology, Work and Employment*, 26(3), 238-247.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harperennial Modern Classics, New York.
- Davis, F. D., Bagozzi, R. P. & Warshaw, P. R. (1992). Extrinsic and intrinsic motivation to use computers in the workplace 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 22(14), 1111-1132.

- Deniz, L. & Ünal, T. A. (2019). Sosyal medya çağında kuşakların sosyal medya kullanımı ve değerlerine yönelik bir dizi ölçek geliştirme çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 1025-1057.
- Eyerman, R., & Turner, B. S. (1998). Outline of a theory of generations. *European Journal of Social Theory*, 1(1), 91-106.
- Furnham, A. (2004). Personality and leisure activity: Sensation seeking and spare-time activities. On the Psychobiology of Personality: Essays in Honor of Marvin Zuckerman, 167183.
- Griffiths, M. (2000). Internet addiction-time to be taken seriously? *Addiction Research*, 8(5), 413-418.
- Glass, A. (2007). Understanding Generational Differences for Competitive Success. *Industrial and Commercial Training*, 39(2), 98-103.
- Golovinski, M. S. (2011). Event 3.0: How generation Y & Z are re-shaping the events industry. Lulu.com.
- Hills, P. & Argyle, M. (2003). Uses of the Internet and their relationships with individual differences in personality. *Computers in Human Behavior*, 19(1), 59-70.
- Hopkinson, G. C., & Pujari, D. (1999). A factor analytic study of the sources of meaning in hedonic consumption. *European Journal of Marketing*, 33(3/4), 273-294.
- Inglehart, R. (2020). Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies. *Princeton University Press*.
- Iso-Ahola, S. E., & Haworth, J. T. (1997). *Work, Leisure & well-being*. Taylor & Francis Group/Books.
- Kalmus, V., Realo, A. & Siibak, A. (2011). Motives for Internet use and their relationships with personality traits and socio-demographic factors. *Trames: A Journal of the Humanities and Social Sciences*, 15(4), 385.
- Kapil, Y. & Roy, A. (2014), A critical evaluation of generation Z at workplaces. *International Journal of Social Relevance & Concern*, 2(1),10-14.
- Koufaris, M. (2002). Applying the technology acceptance model and flow theory to online consumer behavior. *Information Systems Research*, 13(2), 205-223.
- Kuyucu, M. (2014). Y Kuşağı ve Facebook: Y Kuşağının Facebook Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 55-83.
- Landers, R. N. & Lounsbury, J. W. (2006). An investigation of Big Five and narrow personality traits in relation to Internet usage. *Computers in Human Behavior*, 22(2), 283-293.
- Lavin, M., Marvin, K., Mclarney, A., Nola, V. & Scott, L. (1999). Sensation seeking and collegiate vulnerability to Internet dependence. *Cyberpsychology & Behavior*, 2(5), 425-430.
- Lin, S. S., & Tsai, C. C. (2002). Sensation seeking and internet dependence of Taiwanese high school adolescents. *Computers in Human Behavior*, 18(4), 411-426.
- Lu, L. & Chen, S. Y. (2009). Internet/PC use as a leisure activity for adults in Taiwan. *Journal of Sport and Recreation Research*, 3(4), 1-14.
- Mannheim, K. (1952). *Essays on the sociology of knowledge*.
- Marsh, E. J. & Rajaram, S. (2019). The digital expansion of the mind: Implications of internet usage for memory and cognition. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 8(1), 1-14.
- Mishra, R. K., Sarkar, S. & Singh, P. (Eds.). (2012). *Today's HR for a Sustainable Tomorrow (Vol. 1)*. Allied Publishers.

- Orchard, L. J. & Fullwood, C. (2010). Current perspectives on personality and Internet use. *Social Science Computer Review*, 28(2), 155–169.
- Özdemir, Ş. (2021). Sosyal medya çağında kuşakların medya kullanım alışkanlıklarının incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 9(20), 281-308.
- Öz, Ü. (2015). XYZ kuşaklarının özellikleri ve Y kuşağının örgütsel bağlılık düzeyi analizi (Yüksek Lisans Tezi) Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Erişim Adresi (24-05-2023): chromeextension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/59125/yokAcikBilim_10086439.pdf?sequence=-1
- Poushter, J. (2016). Smartphone ownership and internet usage continues to climb in emerging economies. *Pew Research Center*, 22(1), 1–44.
- Powell, J., Inglis, N., Ronnie, J. & Large, S. (2011). The characteristics and motivations of online health information seekers: Cross-sectional survey and qualitative interview study. *Journal of Medical Internet Research*, 13(1), e20.
- Salahuddin, M., Alam, K. & Ozturk, I. (2016). The effects of Internet usage and economic growth on CO2 emissions in OECD countries: A panel investigation. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 62, 1226–1235.
- Smith, M. A., & Kollock, P. (1999). *Communities in cyberspace* (Vol. 1). Routledge.
- Stevens, J. (1992). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. Lawrence Erlbaum Associates (Hillsdale, NJ).
- Sutton-Smith, B. (2009). *The ambiguity of play*. Harvard University Press.
- Şimşek, K. Y. & Çevik, H. (2023). The development and validation of the Leisure Internet Usage Scale (LIUS). *Leisure Studies*, 1-13.
- Tosun, L. P. & Lajunen, T. (2010). Does Internet use reflect your personality? Relationship between Eysenck's personality dimensions and Internet use. *Computers in Human Behavior*, 26(2), 162–167.
- Ünal, T. A. (2021). Social Media Generations' Levels of Acceptance of Diversity. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 20(2), 155-168.
- Vandelanotte, C., Sugiyama, T., Gardiner, P. & Owen, N. (2009). Associations of leisure-time internet and computer use with overweight and obesity, physical activity and sedentary behaviors: Cross-sectional study. *Journal of Medical Internet Research*, 11(3), e28.
- Wang, L., Gao, J., Luo, W. & Kong, J. (2012). The effect of Internet use on adolescents' lifestyles: A national survey. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2007–2013.
- Woszczyński, A. B., Roth, P. L., & Segars, A. H. (2002). Exploring the theoretical foundations of playfulness in computer interactions. *Computers in Human Behavior*, 18(4), 369–388.
- Yen, C. F., Ko, C. H., Yen, J. Y., Chang, Y. P., & Cheng, C. P. (2009). Multi-dimensional discriminative factors for Internet addiction among adolescents regarding gender and age. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 63(3), 357–364.
- Zemke, R., Raines, C. & Filipczak, B. (2013). *Generations at work: Managing the clash of Boomers, Gen Xers, and Gen Yers in the workplace*. Amacom.
- Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge University Press.

Ekler

EK-1. Boş Zaman İnternet Kullanımı Ölçeği Türkçe Versiyonu

Sosyal Etkileşim

1. Boş zamanımda anlık mesaj için interneti kullanırım
2. Boş zamanımda düşüncelerimi ya da fikirlerimi diğer insanlarla paylaşmak için interneti kullanırım
3. Boş zamanımda arkadaşlarımla iletişim kurmak için interneti kullanırım

Alışveriş

4. Boş zamanımda online satış yapan mağazalardan alışveriş yaparım
5. Boş zamanımda satın almasam bile online alışveriş sitelerinde zaman harcarım
6. Boş zamanımda hizmet satın almak için interneti kullanırım
7. Boş zamanımı verimli kullanmak için internetten alışveriş yapmayı tercih ederim

Çoklu Medya Kaynağı

8. Boş zamanımda müzik dinlemek/indirmek için interneti kullanırım
9. Boş zamanımda video izlemek için interneti kullanırım
10. Boş zamanımda oyun oynamak için interneti kullanırım
11. Boş zamanımda TV izlemek için interneti kullanırım

Bilgi Edinme/Kişisel Gelişim

12. Boş zamanımda interneti bilgi aramak için kullanırım
13. Boş zamanımda interneti haber okumak için kullanırım
14. Boş zamanımda interneti bir şeyler öğrenmek için kullanırım
15. Boş zamanımda dünyada neler olup bittiğini öğrenmek için interneti kullanırım
16. Boş zamanımda kişisel gelişimim için interneti kullanırım

Meditation as a Leisure Activity: A Content and Comment Level Analysis*

Selin KAMA, Bitlis Eren University, Kanık Applied School of Sciences, Tourism Management,
kamaselin@gmail.com, Bitlis, Türkiye, ORCID: 0000-0002-2707-091X

Abstract

The aim of this study is to determine the scope, metaphors, motivations, and outcomes of meditation. In this study, qualitative research method was used. Youtube social media platform was searched using the keyword "meditation". Considering the number of subscribers of the channels, the most followed meditation channel in Turkey was determined. Videos that have reached more than 300,000 viewers and subjects related to renewal and empowerment were selected and content analysis was conducted on 10 videos and 10,803 comments. The motivations for participation in meditation classified under four groups: psychological, social, physical and need for change. Moreover, those, who follow the meditation channel on Youtube meet their psychological, cognitive, and spiritual needs through meditation. Therefore, meditation has similar features with many active and passive activities in terms of motivations and outcomes. It is important that not only administrators and psychiatrists, but also public institutions working on public health encourage participation in meditation activities due to the psychological, physiological, and physical benefits offered to the person.

Keywords: Leisure, meditation, meditation motivation, benefits, Youtube

* This study is not included in the study group that requires TR Index Ethics Committee Approval.

1. Introduction

In changing world conditions, people try to understand themselves and their thoughts in order to improve their living conditions. The increase in people's stress levels, the frequent occurrence of depression, anxiety and panic attacks (Totzeck et al., 2020) makes it necessary to gain an awareness and understanding of one's inner world (Walsh, 1983; Wachtel, 2014; Farrell & McClelland, 2017). In recent years, meditation has become an alternative therapy method to reduce stress, improve mental performance and coping skills for various psychological disorders, regardless of a specific mental illness (Aftanas & Golosheykin, 2005). At the same time, meditation helps reducing the negativities encountered in vital life domains and increases the positive effects, as it strengthens the individual's mental awareness and permanently improves well-being (Blasche et al., 2021). Despite a growing number of studies on the impact of meditation, studies providing empirical evidence, especially outside the therapeutic context, are surprisingly scarce (Sedlmeier et al., 2012). Although meditation has similar characteristics in relation with individuals' motivations and outcomes for participating in various leisure activities, it has not received the necessary attention in the literature. In other words, it is observed that meditation studies, as a passive activity in leisure time research, receive relatively less attention than other fields (Choe et al., 2014; Choe et al., 2015; Choe, 2012; Grafanaki et al., 2005). Since the subject of meditation does not receive sufficient attention within the scope of leisure literature, the subject, scope and metaphors, motivation and outcomes of meditation were examined from the positive psychological perspective.

Since there are not many theories in the field that address various dimensions of leisure such as motivations, satisfactions and restrictions, research on leisure is carried out with the theories of established disciplines such as psychology, sociology or economics (Searle, 2000). The positive psychology discipline offers new opportunities and methodologies to examine the purposes of meditation, which has wide applications to promote health in medicine, business, and education (Shapiro et al., 2016). Therefore, this study is conducted based on the theory of leisure motivations from the perspective of positive psychology. One of the main concerns for leisure researchers is to understand individuals' motivations for participating in leisure activities (Dillard & Bates, 2011). Leisure motivation theory questions the relationship of participation in leisure activities with intrinsic motivation, negotiation of constraints, and culture from the perspectives of psychology and sociology (Hills et al., 2000; Dillard & Bates, 2011; Chan & Pang, 2012). The study, which is inherently handled from a positive psychology perspective, focuses on intrinsic motivations and the outcomes that develop with these motivations.

One of the most striking ways for people to control their physiological reactions to the complexity and innovation caused by the developments in the world is the Eastern understanding of meditation, with its protective effect on the mental and physical health of modern people (Wallace & Benson, 1972). As a reaction to the change in the world, meditation has led individuals to develop observation, awareness, kindness and a common meaning with others (Campo et al., 2016), and it is beneficial in minimizing feelings of loneliness and maximizing hedonic and eudaimonic effects (Akhter-Khan et al., 2022; Pandya, 2021; Saini et al., 2021; Duncan & Weissenburger, 2003). In terms of these effects, meditation represents a valuable field of study as a leisure activity. In this regard, the study will provide data on the value of meditation as a leisure activity for individuals to stay healthy under changing world conditions. The findings will help to develop various suggestions for businesses and public health institutions to popularize meditation. The study is seen to have a pioneering value as it evaluates both the motivations and outcomes of meditation.

In this context, the study seeks answers to four basic questions. Answers to these questions will help to understand the nature of the relationship between meditation and leisure activities and move it into a broader and richer field of knowledge. These questions are:

- 1- What are the contents/topics of meditation videos published on YouTube?
- 2- What metaphors are used in the videos?
- 3- What are the factors that motivate participation in meditation?
- 4- What are the outcomes obtained as a result of meditation?

2. Conceptual Framework

This part of the study mentions the concepts of meditation and meditation and leisure.

2.1. Meditation

Meditation is a form of exercise that involves directing one's attention and awareness to a specific object, sound, image or object in order to experience enlightenment or approaching a higher power (West, 1979). Meditation defines developing a deeper understanding of the nature of mental processes, consciousness, identity and reality to foster psychological well-being (Walsh, 1983), and a death and rebirth that occurs depending on evolving human life, creating new behavioural patterns, redefining the situation and listening to every part of the body (Garrett et al., 2011). Tang et al., (2015) points the capacity of meditation to enhance psychology of attentional and emotional self-regulation. Meditation has been practiced for 3000 years due to the mediators' intentions to cultivate positive qualities including compassion, and generosity, offers pathways to extraordinary states of mental health and attention control that have been systematically developed (Shapiro et al., 2016). Meditation has maintained its original form from South Asia within the scope of Buddha's meditation teachings since ancient times, but has taken a more complex structure in Tibet, with Chan teachings of China and Zen teachings of Japan (Walsh, 1983). These Eastern meditative techniques have been developed, tested, and refined over hundreds of generations to develop a method by which individuals can achieve a state of mental peace and serenity, and are considered a strategy that can be easily adapted to the needs of clinicians and their patients in the West (Manocha, 2000).

Depending on the teachings with the need for an educational practice in which knowledge and skills of personal insight, emotional stability, and psychological ease are gained (Garrett et al., 2011; Salmon et al., 2004; Norman & Pokorny, 2017) through contemplation, concentration, use of nature sounds, guided meditation, and meditative movement exercises such as Yoga and tai chi, qigong, breathing exercises, and Mantra (Sharma, 2015). Due to its details, subtleties and complexity meditation follows a form of yoga, body scanning, sitting meditation, home practice sessions and other assignments through the focus of attention in breathing (Salmon et al., 2004). Meditation is basically a mental activity that involves the individual sitting or lying passively, with his eyes closed, and sometimes focusing on a particular sound (Hjelle, 1974; Wielgosz et al., 2019). The tasks here are shaped depending on which meditation teaching and which application area the individual will prefer. Meditation practitioners disrupt the structure of the self by focusing on the immateriality of the core self, in line with Buddhist beliefs, with practices limited to esoteric, in other words, inner-oriented meaning (Lomas et al., 2015: 849). On the other hand, practices or techniques such as loving kindness, mindfulness, and transcendental are encountered during the meditation process. For example; Loving kindness meditation is inspired by mindfulness meditation. The aim here is to increase attention, maximize positive emotions and minimize negative emotions (Totzeck et al., 2020). Each of these practices is grouped under three headings: the attention family, the constructive family, and the deconstructive family. Dahl et al., (2015) states that the attention family is used to strengthen the capacity of reorienting attention to a chosen object and being aware of the processes of thinking, feeling and perceiving, while the deconstructive family aims to generate insights by exploring the dynamics of perception, emotion and cognition about self, others and the world with the process of self-questioning. On the other hand, according to these researchers, the 'constructive family' includes systematically changing the content of thoughts and feelings by reinforcing psychological patterns and replacing the maladaptive self-schema with the compatible self.

Individuals meditate to overcome psychological or emotional problems or to better understand life, expand their consciousness and gain wisdom (Sedlmeier et al., 2012). The essence of meditation is conscious awareness, which contains extremely slow deep thinking, or contemplation at a high level of understanding. Many authorities in this field believe that the meditative state reduces the individual's level of self-absorption, making him/her less defensive, more open to experience, more accepting, and less self-absorbed. It is psychologically and physiologically more refreshing than deep sleep (Sumter et al.,

2009), as it creates the potential for "liberation" of the self through judgment (Salmon et al., 2004). Besides, transcendental motivation is a simple, effortless procedure that can be easily learned by anyone of any age, culture, religion, or educational background in order to experience the unlimited energy, intelligence and happiness that everyone finds in Maharishi's teachings (Roth, 1987).

2.2. Meditation and Leisure

Aristotle states that music and meditation, are the only leisure activities produced by an internal attitude based on voluntary participation and questioning which are different from pure relaxation and entertainment and have nothing to do with consumption (Beatty & Torbert, 2003). In order to understand this statement, the relationship between meditation and leisure is necessary to observe the changes of leisure towards open-ended, non-instrumental practices that are the right of everyone, rather than relaxation offered to a privileged few (Mathiowetz, 2016). From a Buddhist perspective, although it may not seem clearly recreational at first glance, it appears to have leisure qualities in terms of the nature and consequences of the experience (Chick & O'Regan, 2014). This relationship is related to meditation serving as an avenue for meaningful leisure activities (Newman et al., p.568). More clearly, meditation is a fun and passive leisure activity (Tsaour et al., 2021; Hjelle, 1974), which is sometimes welcomed with enthusiasm due to placebo and expectation effects (West, 1979), as a response to the stress of modern life.

The relationship between meditation and leisure activities depends on the outcomes of reducing stress, alleviating anxiety and depression, improving mood, overall health and well-being (Choe et al., 2015). In this relationship, meditation, a cost-effective tool that offers emotional balance and an improved quality of life, is chosen in free time and with the participants' own free will. Grafanaki et al., (2005) states that meditation, like various other leisure pursuits, brings people closer to their spirituality, contributes to individual selves such as "being in their ones' body, looking at who they are, helps coping with daily life, and provides a way to escape from the busy pace of life. the researchers state that it helps to seek and maintain a kind of "balance". Also, spiritual experiences such as freedom and liberation experienced during the meditation process (Garrett et al., 2011) are similar to reactions such as awe and appreciation and the feeling of freedom that arise with nature and innovations in recreational areas where leisure activities are carried out (Schmidt & Little, 2007).

3. Methodology

In this study meditation videos published on the Youtube social video sharing platform and the comments made on these videos were examined through qualitative approach. YouTube is a valuable source of information that provides a high amount of community feedback (Thelwall, 2017; Siersdorfer et al., 2010). Using the keyword "meditation" on Youtube the most followed meditation channel in Turkey was determined. The videos selected are the ones that have reached over 300,000 viewers and are related to the renewal and empowerment of the individual. The 10,803 comments of the meditation participants on the channel and 10 videos were both examined between May and July, 2023.

The YouTube platform, which has continued to grow rapidly and become the second most visited website in the world, has been determined as the main case study area for investigating research questions related to digital culture and society in a broad sense (Arthurs et al., 2018). However, when examining the comments made on the platform, it is not possible to determine which commentators are in a fully meditative state. For this reason, both the practioners' and listeners comments were examined holistically. The analysis process was carried out with two students who have knowledge and experience in meditation. In this process, first of all, the students were informed about the subject of the research. Afterwards, a short training was given on how to organize themes, sub-themes and codes regarding to motivation, benefit, subject/content and metaphors used. Inter-coder reliability was ensured in the study by analysing the findings separately (O'Connor & Joffe, 2020). After the analysis was completed, peer debriefing technique (Rose & Johnson, 2020) was used to ensure the credibility and consistency of the

study. At this stage, an academicians specialized in qualitative research and working in the field checked that there was no problem between the findings and interpretations.

In this study, individuals' motivations for and outcomes of participating in meditative practices, the content of meditation in the online environment, and the metaphors used in practice were determined within the scope of the relationship between meditation and leisure. These phenomena can be investigated on two levels: the content level and the comments level. On the content level motivations and outcomes of the practitioners were examined. On the other hand, comment level was used to determine the content of videos and the metaphors used. Manifest content analysis was used to analyse the videos on content and comments levels. Manifest content analysis, which allows a quality process to be carried out by only including a large amount of quality texts related to the research question, includes a process of selecting data sources, analysing the data and interpreting the results (Dooley, 2016).

4. Findings

Within the scope of the study, first the published videos had been watched and the contents of the videos were determined based on the expressions in the titles and in the videos. These headings are classified under six categories in Table 1. In this context, it has been seen that meditation videos are at the forefront, especially with their content of affirmations and the law of attraction. On the other hand, there are also videos on getting rid of bad habits such as smoking and getting rid of superstitions and negative thoughts. Additionally, the healing and law of attraction categories are divided into three sub-themes.

Table 1. Meditation contents/topics

Theme	Sub-Theme
Affirmations	
Healing	Health
	Emotional
	Cognitive
Law of attraction	Achieving intentions
	Love
	Money
Superstitions	
Getting rid of bad habits	
Purification of negative thoughts	

It was understood that various metaphors were used during the sessions in order to enable individuals to reach a meditative position. The metaphors seen in Table2 are effective elements in activating the senses in the videos. These metaphors appeal to our tactile sense with expressions such as "*the gentle breeze caressing your face*", "*walking on a path covered with gray stones by bare foot to feel the ground*" or "*feeling the silky moss*". On the other hand, "*hearing the smell of cool moist soil*" appeals to the sense of smell, and "*seeing the bright white light*" appeals to the sense of sight. Lastly, to appeal the hearing sense "*listen to the whispers of the leaves coming from the trees*" is one of the most used sentences in the videos.

Table 2. Metaphors used in the meditation process

Category	Theme	Sub-theme	Code	
Sense of sight	Sky factors		Stars	
			Moon	
			Sun	
			Cloud	
			Universe	
	Earth factors	Animals		Birds
				Deer
			Plants	
		Forest		Flowers
				Trees
	Others	Soil		
		Light		
		Colours		
Sense of hearing	Tree leaves			
	Bird sounds			
Sense of smell	Smell of flowers			
	Smell of soil			
	Moss smell			
Sensation	Touch of the wind			
	life energy			
	Touch the soil			
	The warmth of the sun			
	Coolness of water			

One of the main topics of the study is to examine motivations of meditation practitioners. The findings of this content are given in Table 3. It has been observed that individuals commenting on the YouTube have relatively similar motivations to participate in meditation. Accordingly, the motivations of individuals to start and continue meditation are grouped under four headings. Each motivation is divided into sub-themes and individual motivations are divided into 15 sub-themes. Commentators who meditate due to psychological needs mentions their motivation as follows; *"I have been suffering from anxiety since the Elazığ earthquake and I listen to it wishing for healing, I hope this terrible mood will decrease over time."* *"Even though there were people around me, I always felt lonely and I had a lot of financial and spiritual problems, but for a moment I felt safe and at peace."* A person who meditated for healing or physical needs commented on the videos as follows: *"... I could never sleep because I was lost in excessive thoughts. I have listened to so many meditations for months, but none of them were this effective."* An example comment in the category of need for change is *"I do this meditation almost every evening, it really is like a miracle, I did it to shape my life the way I want... I spend every day experiencing a miracle."* Another commentator explained his motivation for the video he listened to as follows: *"For months, whenever I find myself feeling bad, empty, or in need of help, I always turn to this video."* While the sense of curiosity is seen as an important element among the reasons for individuals to start meditation, this emotional state is not included in the table because it disappears during the continuation of meditation.

Table 3. Meditation motivations

Categories	Themes
Psychological Needs	Loneliness
	Feeling of despair
	Feeling Safe
	Stress
	Anxiety
Social Needs	Stress
	Socialization
	Being loved by people
Healing/Physical Needs	Belonging to a group
	Physical relief
	Sleeping disorder
	Health problems
The need for change	Past traumas
	Transforming the flow of life
	Being a positive person
	Changing energy

Within the scope of the study, the outcomes of the meditation were also examined. The evaluations made based on the comments showed that the meditation practitioners have three different outcomes. These outcomes are grouped under three categories as emotional, cognitive and spiritual. Each of these categories has expanded through sub-themes and codes. One of the important comments about the outcomes of meditation is an example of both cognitive and emotional outcomes. *"I had slept while listening to you for about 3 months. Thanks to you, my sleep pattern is great, I wake up peacefully and happily. I was a person who bit his teeth while sleeping, broke his teeth, and suffered from jaw problems because of this. Now I have none left"*. It is possible to give examples of cognitive outcomes through two interpretations, including past experiences and awareness. The first of these is *"I've been having flashbacks to my childhood since I did this meditation"*, the second is *"I've been doing this meditation for 3 years, it increased my awareness tremendously, there are changes in my character, I broke away from my habits that I struggled with a lot and couldn't break away from"* Another commentators said that *"deep changes had begun in my life and the essence of my existence, with the meditations on your channel. There were visible changes in my life as it deepened"* and *"There are indeed meditations on this channel that are very suitable for awareness and peace"*.

Table 4. Aimed outcomes with meditation.

<i>Category</i>	<i>Theme</i>	<i>Category</i>	<i>Theme</i>	<i>Sub-theme</i>
<i>Emotional Outcomes</i>	Tranquillity	<i>Cognitive Outcomes</i>	Consciousness	Subconscious cleaning
	Joy			Coding the subconscious
	Relaxation			Slow down the mind
	Happiness			Enhancement
	Turning inward			Deep rest
	Self-compassion		Memory	Regeneration
	Calmness			Memory
	Self-value			Remember/Forget
	Forgiveness			
	Relief from stress and anxiety			
<i>Spiritual Outcomes</i>	Using nature's energy	<i>Cognitive Outcomes</i>	Awareness	Of earth
	Attunement			Of self
	Existence and vitality			Of past experiences
	Exist in unique harmony			About the moment
	Being one with life		Creating common awareness	
	Being one with universe		Thought	Reducing mental mobility
	Being one with nature			Purified negative thoughts

5. Discussion and Conclusion

In order to encourage people to proactively participate in active and passive activities, it is important that participants understand the purpose of the activity and see the time spent as fun and valuable (Tsaur et al., 2021). Meditation, one of the areas of interest of positive psychology, facilitates individuals to transcend themselves with an effective mechanism through a specific purpose in which they can develop meaningful changes in their psychological and emotional well-being (Martin et al., 2023). Meditation is also a valuable activity area as it provides the individual with the opportunity to get away from negative emotions, relax and alleviate loneliness by providing a sense of unity (Akhter-Khan et al., 2022). In this context, this study provides useful information to explore the fun and valuable aspects of meditation activity by examining it in terms of its topics, metaphors, motivations and outcomes.

Within the scope of the study, meditation videos were first grouped according to their topics. Videos prepared to encourage individuals' mental transformation and well-being are divided into seven groups in terms of the scope. This distinction focuses on issues that may contribute to both the physical and psychological well-being of individuals. From another perspective, the aim of the videos is mental transformation of individuals. This transformation is reminiscent of the transformation created by the placebo-effect. Placebos have traditionally been considered as deceptive therapies which mean "I will please" in the context of social symbols and interpersonal factors surrounding the healing process (Margo, 1999). The effect of placebos on the individual depends on the strength of the expectations, not on how the expectations are formed (Montgomery & Kirsch, 1997; Paturel, 2012). Similarly, meditation aims to bring a different perspective or transform perception by focusing on certain issues in one's mind. In this regard, meditation practices are expected to transform the person, just like placebos, depending on the strength of the individual's expectations.

Metaphors used in the videos help to direct the individual's attention. More specifically, metaphors represent the effort to reach listeners and make them understand the importance of the current moment (Silvestre-López, 2020). McCord and Neef (2005) state that the deprivation of various forms of stimulation during leisure activities may cause the emergence of problematic behaviours of the individual. Therefore, it is thought that not being guided by instructors with such metaphors within the scope of meditation, in other words, lack of stimulation, may cause problems such as not being able to focus or have any positive results from the meditation.

The analysis of comments gathered from Youtube sharing platform shows meditation is similar to many active and passive activities in terms of individuals' motivations and outcomes. It allows evaluating the instructive structure of motivation research about the reasons for participating in activities and how these activities occur (Chen & Pang, 2012) in the context of meditation activity. Beard and Ragheb (1983) examined leisure participation motivations under four headings: intellectual, social, competence and stimulus avoidance. These motivations, determined by Beard and Ragheb (1983) can also be evaluated in terms of meditation effectiveness. When evaluated from an intellectual perspective, meditation offers an internal focal point for individuals to get to know or discover themselves, nature and other people. In this regard, it can motivate individuals due to the needs of developing close relationships by being more tolerant towards other people, acting more calmly in difficult times, and getting rid of the stresses of daily life. On the other hand, Dillard and Bates (2011), seeking an answer to the question "Why do people recreate themselves through leisure activities?", pointed out the importance of escape, improving relationships, personal mastery and winning motivations, among many other elements. Although there is no expectation or need to win in meditation, the other three motivational elements are also valid for meditation.

Another important finding of the study is the outcomes that the practitioners are expected to achieve through the videos. This finding shows that those who follow the meditation channel on Youtube meet their psychological, cognitive and spiritual needs through meditation. Although meditation is not associated with competition, socializing or physical activities, it is physically passive and can stimulate mental activity, like many other leisure activities such as yoga, gardening, walking, and reading books (Choe et al., 2015). These outcomes vary depending on the individual's experience level. Choe (2012) states in his research that inexperienced people find the process calming and relaxing because they can enjoy quiet time despite the difficulty of concentrating. According to the researcher, experienced ones focus on developing their minds through deep observation and actively integrating meditation methods into their lives, both at work and in leisure, to achieve a higher level of freedom and complete freedom from worries, thoughts and other external obligations.

The findings obtained within the scope of this study reveal the benefits of encouraging meditation as an easily accessible activity, both individually and socially. Encouraging the individual's sense of unity with self, the environment and others during the meditation process concerns not only the individual but also the society. Therefore, public institutions as well as managers and tourism marketers are responsible for protecting the mental and physical health of the public and need to support and encourage meditation as an area of activity. It is possible for public institutions and marketers to provide facilities of spiritual development. Also, free online meditation courses coordinated by public institutions will enhance the living conditions of public. Particularly, considering the increasing interest of people in meditation (Sedlmeier et al., 2012), providing easily accessible meditation training for everyone by experts on the subject for the public benefit may be effective in raising individuals' awareness. In addition, the meditation courses to be opened will be beneficial in creating a more widespread social interaction by improving the interpersonal relationships of individuals.

In this study, meditation as a form of leisure activity is evaluated with findings obtained from Youtube. Therefore, the study is not generalizable. To generalize the findings of meditation motivations and outcomes, scale is needed to be developed and applied in the leisure literature. Additionally, the effect of meditation experience on leisure time satisfaction should be examined in order for the study area to have

a richer flow of information. Also, face-to-face interviews with individuals who meditate will be effective in evaluating the study from a broader perspective.

Acknowledgement and info

Support Info: During the preparation of this study, no aid/support in cash or in kind was received from any individual or institution.

Ethical Approval: In the article, the authors declare that they comply with national and international research and publication ethics. In case of detection of a contrary situation, **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences Journal** has no responsibility, and all responsibility belongs to the article's authors.

Ethics Committee Approval: Ethics Committee Approval was not required for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest or gain in the article.

Contribution Rate of Researchers: The study was prepared with the contribution of a single author. Contribution rate of the author is %100.

References

- Aftanas, L. & Golosheykin, S. (2005). Impact of regular meditation practice on EEG activity at rest and during evoked negative emotions. *International Journal of Neuroscience*, 115(6), 893-909.
- Akhter-Khan, S. C., Drewelies, J. & Wai, K. M. (2022). Coping with loneliness in southern Myanmar. *Asian Anthropology*, 21(4), 245-262.
- Arthurs, J., Drakopoulou, S. & Gandini, A. (2018). Researching YouTube. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, 24(1), 3–15.
- Beard, J. G. & Ragheb, M. G. (1983). Measuring leisure motivation. *Journal of Leisure Research*, 15(3), 219-228.
- Beatty, J. E. & Torbert, W. R. (2003). The false duality of work and leisure. *Journal of Management Inquiry*, 12(3), 239-252.
- Blasche, G., DeBloom, J., Chang, A. & Pichlhoefer, O. (2021). Is a meditation retreat the better vacation? effect of retreats and vacations on fatigue, emotional well-being, and acting with awareness. *PLoS One*, 16(2).
- Campos, D., Cebolla, A., Quero, S., Bretón-López, J., Botella, C., Soler, J., García-Campayo, J., Demarzo, M. & Baños, R. M. (2016). Meditation and happiness: Mindfulness and self-compassion may mediate the meditation–happiness relationship. *Personality and individual differences*, 93, 80-85.
- Chen, M. & Pang, X. (2012). Leisure motivation: An integrative review. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 40(7), 1075-1081.
- Choe, J. (2012). Meditation as Leisure in America. (Unpublished doctorate thesis) The Pennsylvania State University. USA
- Choe, J., Chick, G. & O'Regan, M. (2015). Meditation as a kind of leisure: the similarities and differences in the United States. *Leisure Studies*, 34(4), 420-437.
- Dahl, C. J., Lutz, A. & Davidson, R. J. (2015). Reconstructing and deconstructing the self: cognitive mechanisms in meditation practice. *Trends in Cognitive Sciences*, 19(9), 515-523.
- Dillard, J. E. & Bates, D. L. (2011). Leisure motivation revisited: why people recreate. *Managing Leisure*, 16(4), 253-268.
- Dooley, K. J. (2016). Using manifest content analysis in purchasing and supply management research. *Journal of Purchasing and Supply Management*, 22(4), 244-246.
- Duncan, L. & Weissenburger, D. (2003). Effects of a brief meditation program on well-being and loneliness. *TCA Journal*, 31(1), 4-14.

- Kama, S. (2024). Meditation as a Leisure Activity: A Content and Comment Level Analysis. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 314-325
- Farrell, J. & McClelland, T. (2017). Consciousness and inner awareness. *Review of Philosophy and Psychology*, 8, 1-22.
- Garrett, R., Immink, M. A. & Hillier, S. (2011). Becoming connected: The lived experience of yoga participation after stroke. *Disability and Rehabilitation*, 33(25-26), 2404-2415.
- Grafanaki, S., Pearson, D., Cini, F., Godula, D., Mckenzie, B., Nason, S. & Anderegg, M. (2005). Sources of renewal: A qualitative study on the experience and role of leisure in the life of counsellors and psychologists. *Counselling Psychology Quarterly*, 18(1), 31-40.
- Hills, P., Argyle, M. & Reeves, R. (2000). Individual differences in leisure satisfactions: An investigation of four theories of leisure motivation. *Personality and Individual Differences*, 28(4), 763-779.
- Hjelle, L. A. (1974). Transcendental meditation and psychological health. *Perceptual and Motor Skills*, 39(1), 623-628.
- Lomas, T., Cartwright, T., Edginton, T. & Ridge, D. (2015). A qualitative analysis of experiential challenges associated with meditation practice. *Mindfulness*, 6, 848-860.
- Margo, C. E. (1999). The placebo effect. *Survey of Ophthalmology*, 44(1), 31-44.
- Mathiowetz, D. (2016). "Meditation is Good for Nothing:" Leisure as a Democratic Practice. *New Political Science*, 38(2), 241-255.
- McCord, B. E. & Neef, N. A. (2005). Leisure items as controls in the attention condition of functional analyses. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 38(3), 417-426. 10.1901/jaba.2005.116-04
- Manocha, R. (2000). Why meditation?. *Australian Family Physician*, 29(12), 1135-1138.
- Montgomery, G. H. & Kirsch, I. (1997). Classical conditioning and the placebo effect. *Pain*, 72(1-2), 107-113.
- Newman, D. B., Tay, L., & Diener, E. (2014). Leisure and subjective well-being: A model of psychological mechanisms as mediating factors. *Journal of Happiness Studies*, 15, 555-578.
- O'Connor, C., & Joffe, H. (2020). Intercoder reliability in qualitative research: debates and practical guidelines. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 10.1177/1609406919899220.
- Pandya, S. P. (2021). Meditation program mitigates loneliness and promotes wellbeing, life satisfaction and contentment among retired older adults: a two-year follow-up study in four South Asian cities. *Aging & Mental Health*, 25(2), 286-298.
- Paturel, A. (2012). Meditation as medicine. *Neurology Now*, 8(4), 30-33.
- Rose, J., & Johnson, C. W. (2020). Contextualizing reliability and validity in qualitative research: Toward more rigorous and trustworthy qualitative social science in leisure research. *Journal of Leisure Research*, 51(4), 432-451.
- Rosenthal, D. & Frank, J. D. (1956). Psychotherapy and the placebo effect. *Psychological Bulletin*, 53(4), 294.
- Roth, R. (1987). Transcendental meditation. <https://lakshminarayanlenasia.com/articles/Transcendental-Meditation.pdf>
- Saini, G. K., Haseeb, S. B., Taghi-Zada, Z. & Ng, J. Y. (2021). The effects of meditation on individuals facing loneliness: a scoping review. *BMC psychology*, 9(1), 88.
- Salmon, P., Sephton, S., Weissbecker, I., Hoover, K., Ulmer, C. & Studts, J. L. (2004). Mindfulness meditation in clinical practice. *Cognitive and Behavioral Practice*, 11(4), 434-446.
- Schmidt, C. & Little, D. E. (2007). Qualitative insights into leisure as a spiritual experience. *Journal of Leisure Research*, 39(2), 222-247.
- Searle, M. S. (2000). Is leisure theory needed for leisure studies?. *Journal of Leisure Research*, 32(1), 138-142.
- Sedlmeier, P., Eberth, J., Schwarz, M., Zimmermann, D., Haarig, F., Jaeger, S. & Kunze, S. (2012). The psychological effects of meditation: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 138(6), 1139.
- Siersdorfer, S., Chelaru, S., Nejd, W. & San Pedro, J. (2010, April). How useful are your comments? Analyzing and predicting YouTube comments and comment ratings. In *Proceedings of the 19th international conference on World wide web* (pp. 891-900).
- Silvestre-López, A. J. (2020). Conceptual metaphor in meditation discourse: An analysis of the spiritual perspective. *Journal of Language Studies*, 20(1), 35-53.

- Kama, S. (2024). Meditation as a Leisure Activity: A Content and Comment Level Analysis. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 314-325
- Shapiro, S. L., Jazaieri, H. & de Sousa, S. (2016). Meditation and positive psychology. The Oxford Handbook of Positive Psychology (3rd edn). C. R. Snyder (ed.)
- Sharma, H. (2015). Meditation: Process and effects. *Ayu*, 36(3), 233.
- Stemler, S. E. (2015). Content analysis. *Emerging trends in the social and behavioral sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*, 1-14. In *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences* (Ed. R. Scott and S. Kosslyn). John Wiley & Sons.
- Sumter, M. T., Monk-Turner, E. & Turner, C. (2009). The benefits of meditation practice in the correctional setting. *Journal of Correctional Health Care*, 15(1), 47-57.
- Tang, Y. Y., Hölzel, B. K., & Posner, M. I. (2015). The neuroscience of mindfulness meditation. *Nature reviews neuroscience*, 16(4), 213-225.
- Totzeck, C., Teismann, T., Hofmann, S. G., von Brachel, R., Pflug, V., Wannemüller, A. & Margraf, J. (2020). Loving-kindness meditation promotes mental health in university students. *Mindfulness*, 11, 1623-1631.
- Tsaur, S. H., Yen, C. H. & Chen, Y. T. (2021). Can leisure crafting enhance leisure engagement? The role of time structure and leisure type. *Leisure Studies*, 40(6), 747-763.
- Thelwall, M. (2018). Social media analytics for YouTube comments: Potential and limitations. *International Journal of Social Research Methodology*, 21(3), 303-316.
- Wachtel, P. (2014). Knowing oneself from the inside out, knowing oneself from the outside in: The “inner” and “outer” worlds and their link through action. In *Relational Psychoanalysis, Volume 5* (pp. 427-445). Routledge.
- Wallace, R. K. & Benson, H. (1972). The physiology of meditation. *Scientific American*, 226(2), 84-91.
- Walsh, R. (1983). Meditation practice and research. *Journal of Humanistic Psychology*, 23(1), 18-50.
- Wielgosz, J., Goldberg, S. B., Kral, T. R., Dunne, J. D., & Davidson, R. J. (2019). Mindfulness meditation and psychopathology. *Annual Review of Clinical Psychology*, 15, 285-316.
- West, M. (1979). Meditation. *The British Journal of Psychiatry*, 135(5), 457-467.

Yabancı Sırtçantalı Gezginlerin İstanbul'daki Liminoid Deneyimleri *

Serhat BİNGÖL, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, serhat.bingol@bilecik.edu.tr, Bilecik, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9312-4552

Öz

Bu araştırma, yabancı sırtçantalı gezginlerin İstanbul'daki liminoid deneyimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, seyahatin deneyimsel aşaması olan liminal evreye odaklanmıştır. Bu bağlamda, nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve "liminoid mekânın kavramsal modeli" temel alınmıştır. Araştırma bulgularına göre oyun, deneyimsel katılım ve atmosferden oluşan liminoid model, katılımcıların deneyimlerini anlamak için önemli bir araç olarak değerlendirilmiştir. Özellikle, "oyunun", turizm araştırmalarındaki "kaçış" olgusuyla örtüştüğü gözlemlenmiştir. Seyahat sırasındaki deneyimler ise gezginlerin günlük yaşamlarına bir ara verme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu ara verme süreci, şehrin turistik cazibeleri ve etkinlikleri ile zenginleşerek, liminoid deneyime dönüşmüştür. Bu noktada, İstanbul'un yarattığı atmosfer, deneyimsel katılımı teşvik ederek, seyahat deneyiminin bir liminoid deneyime dönüşmesine katkı sağlamıştır. Böylelikle İstanbul, sırtçantalı gezginlere geçici bir dönüşüm süreci ve toplumsal sınırları aşma deneyimi sunmuştur. Dolayısıyla, sırtçantalıların İstanbul seyahatleri sırasında yaşadığı deneyimlerin, liminoid deneyime evrilebileceği ve seyahat deneyimlerinin zenginleşebileceği ortaya çıkmıştır. Ancak sırtçantalıların deneyimleri, kişisel ve kültürel geçmişlerine bağlı olarak farklılaşabilir. Bu nedenle destinasyonların, turist gruplarının özelliklerine ve taleplerine yönelik bir atmosfer yaratmaları önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sırtçantalılar, liminalite, liminoid, liminoid deneyim, İstanbul

Liminoid Experiences of Foreign Backpackers in Istanbul

Abstract

This research aims to examine the liminoid experiences of foreign backpackers in Istanbul. The research focuses on the liminal phase of travel referring to the experiential phase. The qualitative research method was employed based on "the conceptual model of the liminoid space". Research findings show the liminoid model consisting of play, experimental involvement, and atmosphere is a significant approach for understanding the participants' experiences. Notably, the concept of "play" aligns with the "escape" phenomenon in tourism research. Instead, travel experiences are temporary suspensions from the daily routines of the travelers. This suspension is enriched by the tourist attractions and activities, ultimately transforming into a liminoid experience. Therefore, the atmosphere encourages experiential involvement, contributing to the transformation of the travel experience into a liminoid one. Istanbul provides backpackers with a temporary transformative process and transcending social boundaries and backpackers' experiences in Istanbul may evolve into liminoid experiences. However, backpackers' experiences may differ depending on their personal and cultural backgrounds. Therefore, destinations need to create an atmosphere tailored to the characteristics and demands of tourist groups.

Keywords: Backpackers, liminality, liminoid, liminoid experience, Istanbul

*Bu çalışma için Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 11.11.2022 tarih ve 441354 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Extended Summary

Turner (1969) defined liminality as the units of space and time where temporary escapes from norms and values in social life occur. Liminality involves the transformation of the individual, whether it is a radical change in behavior or ordinary experiences (Turner, 1969). The concept is related to the transition process and experience in which the individual experiences a kind of transformation (Wood, 2012). This transformation may result in creating relations with new groups that can escape from the daily routines of individuals, embracing a new community, and challenging social norms (Taheri et al., 2016).

Furthermore, Turner (1979) developed the concept of liminoid based on liminality. According to the author, while liminal is seen in primitive and early agricultural societies, liminoid is seen in the service sector outside of ecopolitical practices. Therefore, liminoid explains experiential consumption processes and connects multiple experiential constructs. Liminoid experience, on the other hand, is stated as the seek for identity appropriate to their social context and the symbolic exploration of the new social order (Chalip, 2006). Liminoid experiences offer an environment based on the principle of equality where rules are ignored, and behavior, identity, and social status are transformed.

While liminal periods/spaces are naturally differentiated in the flow of natural and social processes, liminoid periods/spaces emerge irregularly and peculiarly (Turner, 1974). Hence, liminal phenomena are enforced by necessity. On the other hand, liminoid phenomena are produced from leisure activities. The backpacking experience, which combines time, space, cultural identity, and tourism, includes leisure activities. Therefore, the experiential nature of backpacking travels can be classified within the liminoid, offering backpackers a chance for individual experience and self-expression (Huang & Xiao, 2000; Kozinets et al., 2004; Ziakas & Boukas, 2013), and backpacking has a liminoid character.

Backpacking means independent travel (Bui, Wilkins & Lee, 2014). On the other hand, backpackers are travelers who prefer affordable accommodation, want to meet other backpackers, and travel independently, longer, and interactively (Pearce, 1990; Loker-Murphy & Pearce, 1995). Therefore, the backpacking experience is related to the liminal experience (Bui, Wilkins & Lee, 2014). Hence, the study is conducted within the framework of liminality (Van Gennep, 1960; Turner, 1974), which explains transitional periods like travel.

Since the study covers travel experiences, it includes the experiential phase of travel, that is, the liminal phase. The qualitative research method was used based on the conceptual model of the liminoid space. (Taheri et al. 2017). In this context, play, experiential involvement, and atmosphere were associated with the travel experience. Therefore, the focus of the study is questioning the transferability of the characteristics of this model to backpackers' travel.

A semi-structured in-depth interview technique was used in the study to see facts, problems, experiences, and processes from the perspective of individuals, to measure individuals' perceptions and attitudes, and to understand their inner world (Patton, 2002). The flexible nature of the semi-structured interview technique (Babbie, 2004; Bryman, 2006) reduces misunderstandings between researchers and participants (Silverman, 2009). Whereas the universe of the study consists of all backpackers traveling to Istanbul, the sample includes backpackers staying in four hostels in Istanbul.

The interview questions were designed by the theoretical framework of the liminoid model, and 40 backpackers were interviewed. The first two questions of the interviews were aimed at determining whether the participants defined themselves as backpackers and the period they spent in Istanbul. Thus, the interviews continued with the participants who defined themselves as backpackers and stayed at the destination for at least three days. Although the participants were from different cultural and languages backgrounds, the language of the interview was English. The data collection process started at a hostel in Istanbul on 16 December 2022 and ended at the fourth hostel on 5 February 2023. The data analysis process started with manual coding. Manual coding was preferred since it is more effective than package programs (Krippendorff, 2004) and allows researchers to be efficient in qualitative analysis (Patton, 2002).

According to the findings, backpackers in Istanbul experience an escape from daily life and a temporary transformation through travel. This transformation resulted in backpackers escaping from their daily routines, meeting new communities, and establishing relationships in Istanbul. This kind of transformation or transition is related to the liminoid experience. Therefore, foreign backpackers, who emerged as a travel community, have a liminoid experience in Istanbul.

The study also revealed that the liminoid model contributes to understanding the travel experiences of backpackers. Therefore, the play consisting of ecstasy, flow, and *communitas* matches the phenomenon of escape in tourism studies. In addition, ecstasy, flow, and *communitas* are interconnected. Furthermore, backpackers looking for a different life and development process in Istanbul enrich their travels through experiential participation. However, experiential involvement is a suspension of backpackers' daily lives. This suspension transforms a liminoid experience with the touristic attractions and activities the destination offers. Experiential involvement is also supported by the atmosphere in Istanbul.

The atmosphere, on the other hand, encourages ecstasy, a sense of flow, and experiential involvement, allowing the travel experience to evolve into a liminoid experience. Consequently, Istanbul provides backpackers with a temporary transformative process and transcending social boundaries. Therefore, backpackers' experiences in Istanbul may evolve into liminoid experiences. However, backpackers' experiences may differ depending on their personal and cultural backgrounds. Thus, destinations need to create an atmosphere tailored to the characteristics and demands of tourist groups.

1. Giriş

Seyahat etmenin birçok farklı yolu bulunmaktadır. Bu yollardan biri de giderek yaygın hale gelen sırtçantalı seyahat kültürüdür. Sırt çantasıyla seyahat etmek, genellikle özgürlüğü ve hareketliliği simgeler (Ateljevic & Doorne, 2004) ve bağımsız seyahatin bir sembolü haline gelmiştir ((Bui, Wilkins & Lee, 2014). Sırtçantalı seyahat kültürü, bu gezginleri otantiklik arayışına iter (Elsrud, 2001; Kontogeorgopoulos, 2003; Van Egmond, 2007) ve özgürleştirir (Richards & Wilson, 2004a).

Sırtçantalı gezginler ise daha uygun bütçeli konaklamayı tercih eden, diğer gezginlerle buluşmak isteyen, seyahatlerini bağımsız ve esnek bir şekilde gerçekleştiren ve kısa tatiller yerine, daha uzun süreli ve etkileşimli seyahatler yapan gezginlerdir (Pearce, 1990; Loker-Murphy & Pearce, 1995). Bu gezginler için, uluslararası gezginler (Riley, 1988), küresel göçebeler (global nomads) (Richards & Wilson, 2004a), aylaklar (drifters) (Cohen, 1972; Cohen, 1973) ve avareler (wanderers) (Vogt, 1976) gibi sınıflandırmalar yapılmıştır.

Turizm alanında liminality (liminalite), özellikle Graburn'un (1977, 1989, 2001) yaptığı çalışmalarla desteklenmiştir. Turner (1979) ise liminal kavramına bağlı olarak liminoid kavramını geliştirmiştir. Liminal ve liminoid, gündelik hayatın normlarının askıya alındığı ve alternatiflerin birbirini takip ettiği, arada (betwixt and between) bir toplumsal varoluş dönemini oluşturur (Turner, 1974). Dolayısıyla, turizm etkinliklerinin (Aktaş Polat, 2015) ve çalışmanın alanına giren sırtçantalı seyahatlerin liminoid karakterde olduğu söylenebilir.

Van Gennep (1960) liminal deneyimleri ve mekânları tanımlamak için geçiş ritüelleri kavramını kullanmıştır. Yazara göre geçiş ritüelleri, ayrılma (separation), eşiksellik/liminal (transition) ve yeniden bütünleşme (incorporation) evreleri olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Benzer şekilde, gezginlerin seyahat deneyimleri de üç aşamadan oluşmaktadır (Wang, Park & Fesenmaier, 2012; Park & Santos, 2017). Seyahat öncesi aşama, gezginlerin bilgi topladığı, seyahat seçeneklerini değerlendirdiği ve seyahat düzenlemeleri yaptığı tahmin aşamasıdır (anticipatory phase). İkinci aşama olan seyahat aşaması, fiziksel deneyimin gerçekleştiği deneyimsel aşamadır. Seyahat sonrası aşama ise gezginlerin önceki seyahat deneyimleri hakkında fikir oluşturdukları ve bunları başkalarıyla paylaştığı yansıtıcı aşamadır (reflective phase). Bu nedenle, Bui, Wilkins & Lee'ye (2014) göre, sırtçantalı seyahatler, liminal bir deneyimdir.

Seyahat deneyimi, gezginlerin davranışları, algıları ve duyguları dâhil olmak üzere, deneyim olarak ifade edilen her şeydir (Oh, Fiore & Jeoung, 2007). Bu deneyimlerin anlaşılması, ancak seyahat halindeki gezginlerin anlaşılmasıyla olabilir. Bu çalışma, seyahat sırasındaki deneyimlere yönelik olduğundan, geçiş ritüellerinin ikinci evresi olan liminal evre, yani seyahatin deneyimsel aşaması bağlamında ele alınmıştır. Seyahat sırasındaki deneyimlerin bu evresi, gezginlerin kimliklerinin geçici olarak değiştiği, geleneksel toplumsal normların askıya alındığı ve deneyimsel özgürlüğün vurgulandığı zaman dilimini temsil eder. Bu nedenle çalışma, sırtçantalıların deneyimlerine, liminalite kuramına (Turner, 1969) dayalı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bu kapsamda, oyun, deneyimsel katılım ve atmosfer bileşenleri ile gezginlerin deneyimleri arasındaki bağlantıları netleştirmek için liminoid mekânın kavramsal modeli (conceptual model of the liminoid space)) temel alınmıştır (Taheri vd., 2017).

Araştırmanın amacı, İstanbul'u ziyaret eden yabancı sırtçantalı gezginlerin liminoid seyahat deneyimlerini anlamaktır. Çalışmanın özgün değeri, spesifik bir destinasyon üzerinden sırtçantalı seyahat kültürüne odaklanarak, liminalite, liminoid ve sırtçantalı seyahat deneyimi ilişkisi, geçiş ritüelleri ve sırtçantalı seyahat deneyimi paralellikleri ve destinasyon yönetimine sosyo-antropolojik bir yaklaşımın ortaya konmasıdır. Sosyo-antropolojik yaklaşım, seyahat deneyimine daha kapsamlı bir perspektiften bakmaya ve destinasyon yönetimi uygulamalarını zenginleştirmeye katkı sunabilir.

Ayrıca, sırtçantalı seyahatlerin liminoid karakteri vurgulanarak, bu deneyimleri geleneksel turizm deneyimlerden ayıran özgün unsurların ortaya konması, sırtçantalı seyahat kültürüne dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirebilir. İstanbul'da kendiliğinden bir sosyal grup oluşturan bu gezginlerin liminoid deneyimlerini anlamak, gezginlerin kimlik değişimleri, normların askıya alınması ve deneyimsel özgürlüğün vurgulanması gibi konulara odaklanarak, turizm alanına katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Çalışma sonuçları, destinasyon yöneticileri, turizm profesyonelleri ve ilgili paydaşlar için sırtçantalı gezginlere yönelik daha etkili ve özgün hizmetlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

2. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde liminalite, liminoid ve sırtçantalı seyahat deneyimine dair bilgiler verilmiştir.

2.1. Liminalite ve Liminoid

Seyahat yoluyla gündelik hayattan bir kaçış ya da geçici bir değişim söz konusudur. Bu nedenle çalışma, bu geçiş dönemlerini açıklayan liminalite (Van Gennep, 1960; Turner, 1974) çerçevesinde ele alınmıştır. Liminal kavramı, eşik (threshold) anlamına gelen Latincedeki limen kelimesinden türetilmiştir. Liminalite ise sosyal yaşamdaki norm ve değerlerden geçici kaçışların ortaya çıktığı mekân ve zaman birimleri olarak tanımlanmıştır (Turner, 1969). Liminalite, ister davranışlarında radikal bir değişiklik olsun, isterse daha sıradan bir deneyim olsun, bireyin dönüşümünü içerir (Turner, 1969). Kavram, bireyin bir tür dönüşüm geçirdiği geçiş süreci ve deneyimle ilgilidir (Wood, 2012).

Turner (1974) liminal deneyimi, bireylerin bir statüyü terk edip başka bir statüye ulaşmak için bir sınırı aştığı bir dönüşüm süreci olarak tanımlar. Bu dönüşüm, günlük rutinlerinden ayrılan bireylerin, yeni bir topluluğa katılmaları ve sosyal normlara meydan okuma yeteneği kazandıkları yeni gruplarla ilişkilerin gelişmesiyle sonuçlanır (Taheri vd., 2016). Turner’ın (1974) liminoid kavramı ise deneyimsel tüketim süreçlerini açıklamak ve deneyimsel yapıları birbirine bağlamak için kullanılmıştır. Boş zaman ortamlarında ortaya çıkan liminoid, bireysel hareket, kendini ifade ve sosyal yıkım için fırsat sağlamaktadır (Cauldwell & Rinehart, 2014).

Liminalite, ilkel ve erken tarım toplumlarında görülürken, liminoid ise ekopolitik uygulamaların dışındaki hizmet sektöründe görülmektedir. Bu nedenle, liminal mekânlar, doğal ve toplumsal süreçlerin akışındaki doğal ayrışmaların, liminoid mekanlar, düzensiz ve kendine özgü bir şekilde ortaya çıkar (Turner, 1974). Bir başka deyişle, liminal mekânları ağırlıklı olarak, Durkheim’in mekanik dayanışma yapıları ve Tönnies’in gemeinschaft (komün) aracılığıyla bir arada tutulan toplumlarda ortaya çıkarken, liminoid mekanlar, organik dayanışma (Durkheim) veya gesellschaft (toplum/topluluk) (Tönnies) ilkeleri etrafında yapılanan toplumlarda ortaya çıkar (Spiegel, 2011).

Kabile ya da erken tarım toplumlarında mekanik dayanışma ya da statü nedeniyle gelişen liminalite, Sanayi Devrimi’nden sonra ilişkilerle birbirine bağlanan ve organik dayanışma ile gelişen toplumlarda liminoide dönüşmüştür (Turner, 1974) Dolayısıyla liminal fenomenler, zorunlulukla uygulanırken, liminoid fenomenler, boş zaman etkinliklerinden üretilirler. Liminoid deneyimler, kuralların yok sayıldığı, davranış, kimlik ve sosyal statünün dönüştüğü, eşitlik ilkesine dayanan bir ortam sunmaktadır. Liminoid, bireye kendisini ifade etme olanağı sağlar ve bu yönde deneyimsel ortam oluştur (Horn, 2010).

Liminoid deneyim bir aktiviteye katılanların kendi sosyal bağlarına uygun kimlik arayışları ve yeni sosyal düzenin sembolik keşifleri olarak belirtilmiştir (Chalip, 2006). Seyahatteki bireyler, toplumsal yaşamının kurallarını yok sayan davranışlarda bulunarak, yapılandırılmış yaşamlarına ara verirler ve davranışların tersine çevrildiği liminoid ortamlar yaratırlar (Lett, 1983). Bu nedenle seyahatler, genellikle davranışsal normların geçici olarak terk edildiği liminoid dönem olarak adlandırılır (Baltacı & Çakıcı, 2022). Zaman, konum, kültürel kimlik ve turizmin birleştiği sırtçantalı seyahat deneyimi de bu dönemde gerçekleşmektedir. Bu nedenle, sırtçantalı seyahatlerin deneyimsel doğası, liminoid içinde sınıflandırılarak, sırtçantalılara bireysel deneyim ve kendini ifade şansı sunmaktadır (Huang & Xiao, 2000; Kozinets vd., 2004; Ziakas & Boukas, 2013).

Ayrıca bu deneyimlere, festivaller (Light, 2009) ve macera aktiviteleri (Varley, 2011) başta olmak üzere, geçici seyahat dönemlerindeki birçok deneyim dâhildir. Örneğin Thomassen & Balle (2012), bungee jumping deneyimlerini, modern olmayan toplumlardaki atlama ritüelleri uygulamalarıyla eşleştirmiş ve

bu etkinliğin liminoid bir deneyim olduğunu belirtmiştir. Daha da önemlisi yazarlar, bungee jumping'in liminoid'den limivoid'e, yani ölüme yakın deneyime bir geçiş anlamına geldiğini ileri sürmüştür.

Taheri vd. (2017), oyunun, deneyimsel katılımın ve atmosferin turistlerin katılımına nasıl katkıda bulunduğunu açıklamak için liminoid mekânın kavramsal modelini geliştirmiş ve zamanla boş zaman etkinlikleri içinde liminoid haline evrilmiştir. Oyun, Turner'ın (1979) tanımladığı liminoidin merkezi bir bileşenidir ve modern toplumsal yapılardan ve beklentilerden kurtuluş olarak nitelendirilir. Oyun, deneyimin merkezi olarak, coşku (ecstasy), akış (flow) ve komün (communitas) olmak üzere, üç unsurdan oluşur (McGinnis vd., 2008; McGinnis vd., 2012).

Taheri vd., (2017) coşkunun, aşkın bir odaklanma ve zevk seviyesi olduğunu ve bireylerin kendilerini ait oldukları ortamın dışında hissetmelerine yol açtığını öne sürmektedir. Coşku, grup deneyimiyle güçlü bir ilişkiye sahiptir (Fillis & Mackay, 2014). Bu nedenle, bir tüketim deneyimi sırasında uyandırılan duygulardan biridir (Tynan & McKechnie, 2009). Ayrıca, bir deneyime yüksek düzeyde odaklanmayı gerektirdiği için oyunun diğer unsurlarıyla ilişkilidir. Akış ise bilincin uyumlu ve düzenli hale geldiği ototelik bir deneyim olarak tanımlanmıştır (Csikszentmihalyi, 1990). Akış, duyuların uyarıldığı, deneyimlerin dönüştüğü ve sıradan gerçeklikten uzaklaştırıldığı anları tanımlamaktadır.

Son olarak komün, sosyal yıkımı ve çevre ile etkileşimi teşvik etme potansiyeline sahip, bir sosyal bağ geliştiren, temel olarak yapılandırılmış ve herkesin eşit olduğu bir insan topluluğu anlamına gelir (Turner, 1969). Komün, haz, otantik deneyimler ve kişisel gelişim fırsatları sunan bir yapı olarak görülmektedir. Bu nedenle, aşkın bir grup birlikteliğinin ürettiği ritüeller, deneyimler ve boş zaman etkinlikleri olarak, oyunun kavramsallaşmasında merkezi bir rol oynar (Celsi, Rose & Leigh, 1993).

Öte yandan deneyimsel katılım, daha çok odaklanma ve katılım sağlanan deneyimlerle ilgilidir (Getz & Page, 2016). Bu nedenle Taheri vd. (2017), deneyimsel katılımın anti-yapısal ve sürükleyici özelliklerinden dolayı, liminoid deneyiminin bir bileşeni olduğunu öne sürmektedir. Deneyimsel katılım, bir deneyime katılımın kaynağı, doğası ve amacını oluşturmaktadır.

Atmosfer, somut ve soyut unsurlardan, yani görüntü, koku ve sestən oluşmaktadır (Collinson & Baxter, 2022). Atmosfer, tüketicilerin deneyimsel tüketimden zevk almasının merkezinde yer almaktadır (Brady & Cronin, 2001). Özellikle kültürel miras alanlarının atmosferi, ziyaretçi deneyiminin ve hizmet kalitesi algılarının temelini oluşturmaktadır (Baker vd., 2002).

2.2. Sırtçantalı Seyahat Deneyimi

Sırtçantalı Sırtçantalı seyahatler ve sırtçantalılara yönelik araştırmalar, antropoloji ve pazarlama temelli yaklaşımlar bünyesinde gelişmiştir (Richards & Wilson, 2004b). Antropolojik araştırmalar (Binder, 2004; Noy, 2004), daha çok hareketlilik ve davranış temelli araştırmalar olmuştur (Hannam & Diekmann, 2010; Jayne vd., 2012). Diğer taraftan, pazarlama araştırmaları, sırtçantalı seyahatlerin yönetilmesindeki ekonomik hareketler, ürün ve hizmet süreçleri ve pazarlama faaliyetleri gibi operasyonel konuları incelemiştir (Wilson, Richards & MacDonnell, 2007).

Sırt çantasıyla seyahat, toplumsal yaşamın norm ve değerlerinden zamansal ve uzamsal bir askıya alma sağlar. Bu seyahat tarzı, gezginleri geleneksel toplumsal normlardan ve değerlerden geçici bir süreliğine uzaklaştırır. Gezginler, sırt çantalarını sırtlayarak coğrafi olarak yeni ve farklı mekanlara ulaşırken, aynı zamanda toplumsal normların ve beklentilerin dışında bir özgürlük hissi yaşarlar. Bu seyahat deneyimi, zaman ve mekân kavramlarını yeniden tanımlar ve gezginlere farklı bir perspektif sunar.

Örneğin evden uzaklaşma, İsraili sırtçantalıların anlatılarında, politik ve sosyal gerilimlerden uzaklaşma ve kendi toplumunun çeşitli yönlerini eleştirme olarak ortaya çıkmıştır (Cohen, 2004). Yine de sırtçantalılar temelde kendi toplumlarına bağlıdırlar (Noy & Cohen, 2005; Uriely vd., 2002) ve seyahat ederken ait olduklarını toplumun yeniden inşasını ararlar (Anterby-Yemini vd., 2005; Maoz, 2007). Reichenberger & Iaquinto (2022), sırt çantalı gezginlerin kendi toplumları tarafından dayatılan zamansal, mekânsal ve sosyal sınırlamalardan kurtulmak anlamına gelen özgürlük anlayışlarını vurgulamıştır. Öte yandan Martins, Costa & Moreira (2022), ziyaretten önceki çevrim içi destinasyon bilgilerinin, sırt çantalı

gezinlerin uzay-zamansal davranışları üzerinde, yani ziyaretin doğrusallığı ve yoğunluğu üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Son yıllarda ise hareketlilik ve sürdürülebilirlikle ilgili uygulamalar (Iaquinto, 2018; Akkuş & Akkuş, 2019), sırtçantalıların tipolojileri (Wiweka, vd., 2019), akıllı telefon kullanımına yönelik algıladıkları riskler (Dayour, Park & Kimbu 2019), kültürel nitelikleri (Cai, Cohen & Tribe, 2019), pratik, kişisel ve mekânsal kısıtlamalara ilişkin deneyimleri (Brugulat & Coromina, 2021) ve sosyal kimlikleri (Adam, Agyeiwaah & Dayour 2021; Farrelly, 2022) ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca, Timothy & Zhu (2021) tren yolculuklarındaki hareketliliğin, diğer birçok turistik harekete göre daha fazla deneyim sunduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla, sırtçantalıların davranışsal, algısal, bilişsel veya duygusal olarak bir destinasyonda yaşadığı her şey, deneyim olabilir (Oh vd., 2007). Bu nedenle, Turner'ın (1969) *eşik*, Bingöl & Aydın'ın (2022) *ararsındalık* olarak adlandırdığı bu seyahat süreci, sırtçantalı deneyimin merkezinde yer alır.

3. Yöntem

Turizmde deneyim, bireyler için anlam arayışı olarak görülmektedir. Dolayısıyla anlamlı bir deneyimin bireylere ne zaman dokunduğunu anlamak, onları dönüştürürken, bir dönüm noktası veya davranış değişikliği getirmek önemlidir (Boswijk vd., 2005). Deneyim yaşamak için seyahat eden sırtçantalılar aynı zamanda hikâyecilerdir, kendi deneyimleri ve duygularıyla ilgili hikâyeleri paylaşırlar (Pace, 2008). Bu anlatılar, turizm deneyiminin mekân ve zaman sınırlamaları olmasına rağmen, seyahat deneyimlerini içermektedir. Nitekim bu anlatılar, olayların nasıl, neden ve nerede meydana geldiğine dair bir yorum sunarak, bu olayların ne kadar sürede sonuçlarını anlamamıza yardımcı olabilir (Woodside vd., 2007).

Anlatılar, insanların yaşamlarını anlamlandırmalarına ve anlamların nasıl oluşturulduğunu anlamalarına yardımcı olan önemli araçlardır. Bu, turizm deneyimlerini de içeren genel insan deneyimlerinin nasıl şekillendiğini anlamak için kritik bir öneme sahiptir (Jaworski & Pritchard, 2005). Bu nedenle, araştırmada anlatı yaklaşımından yola çıkarak, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Zira nitel araştırma, insan davranışlarını ve insan davranışlarının hangi koşullar altında ortaya çıktığını derinlemesine anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Neuman, 2014).

Araştırmanın katılımcı grubunu, İstanbul'da dört hostelde konaklayan sırtçantalılar oluşturmaktadır. Örnekleme belirlemek için ise yargısal örnekleme yöntemi kullanılmış ve yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği, olguları, sorunları, olayları ve süreçleri bireylerin bakış açısından görmek, bireylerin algı ve tutumlarını ölçmek ve iç dünyalarını anlamak amacıyla kullanılmaktadır (Patton, 2002). Bu nedenle, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin esnek doğası (Babbie, 2004; Bryman, 2006), araştırmacılar ve katılımcılar arasındaki yanlış anlamaları azaltmaktadır (Silverman, 2009).

Çalışmada, liminoid mekânın bileşenleri olan oyun, deneyimsel katılım ve atmosfer, sırtçantalı seyahat deneyimiyle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın odak noktası, bu modelin özelliklerinin sırtçantalı seyahatlere aktarılabilirliğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda görüşme soruları, seyahatteki liminoid deneyiminin teorik çerçevesi tarafından tasarlanmış ve 10 soru oluşturulmuştur. Ancak, görüşme süreci sırasında gezginlere ek sorular da sorulmuştur. Görüşme süreleri ise 20-45 dakika aralığında değişmiştir.

Görüşmelerin ilk iki sorusu, katılımcıların kendilerini sırtçantalı olarak tanımlayıp tanımladıkları ve İstanbul'da geçirdikleri süreyi belirlemeye yönelik olmuştur. Böylelikle kendini sırtçantalı olarak gören ve destinasyonda en az üç gün konaklamış katılımcılarla görüşmelere devam edilmiştir. Katılımcılar farklı ülkelerden olmalarına rağmen, görüşme dili İngilizce olmuştur. Dil farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için, anlaşılmayan sorular veya kavramlar tek tek açıklanarak anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Veri toplama süreci 16 Aralık 2022 tarihinde İstanbul'daki bir hostelde başlamış, 5 Şubat 2023 tarihinde dördüncü hostelde son bulmuştur. Yüz yüze

görüşmeler yapılamayan kişilerin iletişim bilgileri alınmış ve sonrasında Whatsapp ve Zoom üzerinden görüşmeler yapılarak kayıt altına alınmıştır.

Nitel araştırma yönteminde kullanılan veri doygunluğu, kategoriler için toplanan verilerin benzer sonuçlar vermeye başladığı noktayı işaret eder ve daha fazla verinin açıklamayı değiştirmeyeceği noktaya gelindiği anlamına gelir (Morse, 1995; Fusch & Ness, 2015). Bu araştırma için veri doygunluğu, her kategori için benzer ifadelerin kullanılmaya başladığı aşamayı temsil etmektedir. Bu nedenle, 40. katılımcının ardından görüşmeler sonlandırılmıştır.

Veri analiz süreci manuel kodlama ile başlamıştır. Manuel kodlama, paket programlara göre daha etkili olduğundan (Krippendorff, 2004) ve araştırmacıların nitel analizlerde verimli olmalarını sağladığından dolayı (Patton, 2002), tercih edilmiştir. Kodlamanın ardından, kategoriler oluşturulmuş ve kategorilerin birbirleriyle ilişkilerinin vurgulanmasıyla devam edilmiştir. Elde edilen veriler daha sonra tematik içerik analizi yoluyla betimsel ve sistematik olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde demografik özellikler, sırtçantalıların liminoid deneyimlerine (oyun, deneysel katılım ve atmosfer) dair bulgular hakkında bilgiler verilmiştir.

4.1. Demografik Özellikler

Sırtçantalılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre, İstanbul'u ziyaret eden sırtçantalılar, 23-48 yaşları arasındadır. Bu katılımcıların meslek grupları çeşitli olmasına rağmen, çoğunluğu öğrencidir. Ayrıca, sırtçantalılar daha çok bekârken, cinsiyet dağılımında anlamlı bir fark yoktur. Yine de erkek sayısının daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Meslek	Eğitim Düzeyi	Yaşadığı Ülke	Görüşme Şekli
G1	26	Kadın	Bekâr	Hemşire	Lisans	Almanya	Yüz yüze
G2	29	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	İsveç	Yüz yüze
G3	48	Kadın	Bekâr	Gazeteci	Lisans	İrlanda	Yüz yüze
G4	24	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Hollanda	Yüz yüze
G5	24	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	İspanya	Yüz yüze
G6	24	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lise	Fas	Yüz yüze
G7	23	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Fas	Yüz yüze
G8	25	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	ABD	Yüz yüze
G9	23	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans	İran	Yüz yüze
G10	24	Erkek	Bekâr	Tasarımcı	Lisans	Irak	Yüz yüze
G11	27	Kadın	Bekâr	Öğretmen	Lisans	Hollanda	Yüz yüze
G12	35	Erkek	Bekâr	Tekniker	Ön Lisans	Yunanistan	Yüz yüze
G13	24	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Almanya	Yüz yüze
G14	23	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Almanya	Yüz yüze
G15	32	Kadın	Bekâr	Öğretmen	Lisans	ABD	Yüz yüze
G16	29	Kadın	Bekâr	Araştırmacı	Lisans	Fas	Yüz yüze
G17	37	Erkek	Evli	Oyuncu	Lisans	Hollanda	Yüz yüze
G18	33	Kadın	Evli	Akademisyen	Lisans	Hollanda	Yüz yüze
G19	27	Erkek	Bekâr	Çalışmıyor	Lisans	İrlanda	Yüz yüze
G20	33	Kadın	Bekâr	Öğretmen	Lisans	Almanya	Yüz yüze
G21	33	Erkek	Bekâr	Sporcu	Lisans	İspanya	Yüz yüze
G22	29	Erkek	Bekâr	Gönüllü	Lisansüstü	Danimarka	Yüz yüze

Tablo 1'in devamı

G23	29	Erkek	Bekâr	Çalışmıyor	Lisans	Tunus	Yüz yüze
G24	22	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Almanya	Yüz yüze
G25	23	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Almanya	Yüz yüze
G26	23	Kadın	Bekâr	Gönüllü	Lisans	Polonya	Yüz yüze
G27	35	Kadın	Bekâr	Öğretmen	Lisans	İngiltere	Whatsapp
G28	29	Kadın	Bekâr	Butikçi	Lisans	İran	Whatsapp
G29	22	Kadın	Bekâr	Çalışmıyor	Lisans	İran	Whatsapp
G30	26	Kadın	Bekâr	Gönüllü	Lisansüstü	Almanya	Whatsapp
G31	34	Erkek	Bekâr	Sporcu	Lisans	Almanya	Whatsapp
G32	21	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	İngiltere	Whatsapp
G33	27	Kadın	Bekâr	Öğretmen	Lisans	İspanya	Zoom
G34	29	Erkek	Bekâr	Kamu	Lisans	İspanya	Zoom
G35	33	Kadın	Bekâr	Kamu	Lisans	İtalya	Zoom
G36	19	Kadın	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Rusya	Zoom
G37	20	Erkek	Bekâr	Öğrenci	Lisans	Rusya	Zoom
G38	26	Kadın	Bekâr	E ticaret	Lisans	Ukrayna	Zoom
G39	30	Kadın	Evli	Akademisyen	Lisansüstü	Ukrayna	Zoom
G40	31	Erkek	Evli	Elektronik	Lisans	İsrail	Zoom

Katılımcıların çoğu lisans düzeyinde eğitimini tamamlamıştır. Dört katılımcı dışında tüm katılımcıların medeni durumu bekârdır. Ortadoğu ve Afrika'dan katılımcılar olsa da katılımcıların büyük çoğunluğu Avrupalıdır (Ukrayna ve Rusya dâhil). Demografik bulgulara yönelik ayrıntılı bilgiler, Tablo 1'de sunulmuştur.

4.2. Sırtçantalıların Liminoid Deneyimleri

Bu bölümde oyun, deneyimsel katılım ve atmosfere dair bulgular hakkında bilgiler verilmiştir.

4.2.1. Oyun

Bu alt başlıkta coşku, akış ve komüne dair bulgular hakkında bilgiler verilmiştir.

4.2.1.1. Coşku

Coşku, daha çok anlıktır ve bireylerin gündelik yaşamdan kopuk hissettikleri sosyal yapılarda meydana gelmektedir. Gündelik rutinlerden kaçan sırtçantalıların kendilerini bu yapıda hissetmeleri kaçınılmazdır. Bu nedenle, sırtçantalıların diğer gezginlerle etkileşimli bir ortama katılımını da etkilemektedir. Bir katılımcı İstanbul'da bulunduğu süreçte yaşadığı coşkuyu öfori, uç duygular ve heyecan sözcükleri tanımlamıştır:

"Bambaşka bir dünyada farklı insanlar ile bir öforik (euphoric) hisler yaşıyorum. Gece-gündüz birbirine karışmış her an bir heyecan içindeyim. Heyecanın arttığı zamanlarda da uç duygular yaşıyorum..."

Özellikle öfori, uç duygular ve heyecan sözcükleri, coşkunun yoğunluğunu ortaya koyarken, yaşanan deneyim ise mekânla (bambaşka bir dünya) ve diğer gezginlerle (farklı insanlar) bütünleşmeyle ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, bazı katılımcılar da yaşama hissi, kendinden geçme, ölçsüz keyif, sınırsızlık ve zaman algısındaki değişimler gibi sözcüklerle yaşanan coşku deneyimini ifade etmişlerdir:

"İstanbul'a geldiğimden beri ruhen kendimi daha canlı ve yaşıyor hissediyorum. Sık sık içsel dünyamda veya gerçekten kendimden geçtiğimi hissediyorum. Olumsuz düşüncelerden uzaklaşıyorum."

"Burada çoğu zaman ölçsüz bir keyif yaşıyorum ve genellikle çok mutlu oluyorum. Sanki sıkılmaya vaktim yokmuş gibi hissediyorum..."

"Seyahat etmek, stresimi atmanın en iyi yolu diyebilirim. Yola çıktığımda, hayatımdaki duygu durumu değişiyor ve duygularımı daha yoğun hissediyorum. İstanbul bu yoğun duyguları bir üst seviyeye çıkardı diyebilirim."

"İstanbul'da zamanın nasıl geçtiğini anlayamıyorum ve buna sık sık şaşırıyorum. Zaman hem çok hızlı geçiyormuş gibi geliyor hem de akan zamandan çok keyif aldığım için aslında yavaş da geçmiş gibi hissediyorum."

"Beyazıt'tan Kadıköy'e gitmek için vapura bindim. Burada daha çok içki, daha çok parti var. Daha sınırsız ve coşkulu bir ortam var..."

Sonuç olarak coşku deneyiminin, bireylerin toplumsal normlardan sıyrılarak belirli bir grup ya da topluluğun içinde yeni bir kimlik ve deneyim geliştirdiği liminoid deneyim sürecini ifade ettiği söylenebilir. İstanbul'daki deneyim ise, bu bireylerin kendi alışılmış toplumsal kimliğinden uzaklaştığı yeni bir şehirde, eski toplumsal roller ve normların terk edildiği liminoid bir deneyimi oluşturmaktadır. Ayrıca, yoğun coşku süreci, bir kimlik değişikliğini de temsil etmektedir.

4.2.1.2. Akış

Akış, sırtçantalıların yaşadıkları deneyimlerle bütünleşmeleri ve bu esnada yoğun duygular hissetmeleri ile ilgilidir. Bu bütünleşme ile sırtçantalıların seyahatten aldığı keyif artmaktadır. Bu nedenle katılımcılar için akış, seyahat sırasındaki aşkın bir deneyimdir:

"Genelde işten, aileden ve sorumluluklardan uzaklaşmak için seyahat ederim. Yeni bir ruh haline bürünmek, hayatı kaçırmamak ve anda kalabilmek için seyahat en iyi yol diyebilirim. İstanbul'da hayatın ritmini yakalamayı başardım ve buna ayak uydurarak, zaman geçiriyorum."

"Daha genç olsaydım ve yeterli param olsaydı en az bir yıl daha burada kalırdım. Burada ne zaman nereye gittiğimi umursamıyorum..."

Yukarıdaki iki katılımcının İstanbul'daki zaman algısı, yoğun konsantrasyon ve içsel memnuniyet durumu, akış kavramıyla ilişkilendirilebilir. Bu ifadelerle göre katılımcılar anda kalarak, farklı bir ruh hali içinde keyifli deneyimler yaşamaktadırlar. Aynı şekilde aşağıdaki ifadeler de bireylerin İstanbul'da yaşadığı deneyimleri ve bu deneyimlerle ilişkilendirdiği özgürlük ve anı yaşama hissi, akış ile ilişkilidir:

"Şanslıyım çünkü özgür hissettiğim bir ortamda, hayatın her anını yaşayarak zaman geçiriyorum. Kalabalıklar içinde kaybolduğumda, evet şimdi andayım ve ben de hayatın içindeyim diyorum."

"Şu ana kadar en çok aklımda kalan an, her iki yakadan boğazı geçip diğer yakayı izlediğim anlardır. Dünyanın ne kadar küçük olduğunu ve neredeyse Asya ve Avrupa'yı aynı yerde hissettiğim o duyguyu asla unutmayacağım... Bu inanılmaz."

"İstanbul çok rahat ve biraz da kurlsız bir şehir. Aynı zamanda ben de buna ayak uyduruyorum, istediğim şeyleri yapmaktan çok keyif alıyorum... Her anı yaşıyorum"

Bireylerin İstanbul'daki seyahat deneyimleri, yoğunlaşmanın tamamen o anda, seyahat sürecinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu ifadeler, kişinin içsel olarak bir tatmin ve odaklanma içinde olduğu bir durumu ortaya koymaktadır.

4.2.1.3. Komün

Sırtçantalıların seyahat ederken algıladıkları özgürlük duygusu, günlük rutinin zamansal, mekânsal ve sosyal kısıtlamalarından kaçış anlamına gelmektedir. Bu nedenle sırtçantalılar, birlikte hareket edebilecekleri komünler oluşturmaktadır. Seyahatte bir sosyal yapı olarak komünün oluşması, katılımcılar tarafından şu şekilde dillendirilmiştir:

"Sırtçantalı seyahat demek, özgürlük, hayatı yaşamak, deneyim yaşamak, yeni insanlar ve kendini tanımaktır... Sıradan hayatı bir kenara bırakıp beklenti içerisine girmeden, yollarda karşılaştığım kişilerle birlikte yaşıyorum."

"...insanlar tarafından tuhaf bakılan çoğu kişinin bir araya gelip seyahat etmesi çok özel bir duygu."

Gezginler, seyahat yoluyla toplumsal sınırları aşarak özgürlük, deneyim ve toplumsal bağ kurma deneyimini paylaştıkları bir komün oluşturmuşlardır. Dolayısıyla bu bireyler, farklı toplumsal gruplardan gelen kişilerle seyahat etmelerinin özel bir deneyim olduğunu belirtmişlerdir. Yeni insanlarla bağ kurup bir araya gelme komününün bir parçasıdır. Katılımcı ifadelerinde komün özellikle eşitlik, birliktelik, farklılık-benzerlik ikilemi, deneyim ve birlikte yaşayabilme kavramlarıyla özdeşleşmiştir:

"Hayatın monotonluğuna karşı çıkmış herkesin eşit olduğu bir buluşma bizimkisi..."

"Özgür olan, kendini tanıyan ve bunun sonucunda deneyimler elde eden kişilerle buluşmak için seyahat ediyorum..."

"Herkes o kadar meşgul ve o kadar aceleci ki, çoğu zaman insanlar hayattaki küçük ama önemli şeyleri unutuyorlar. O nedenle burada sırtçantalılarla buluştum ve beraber güzel vakit geçiriyorum..."

"Burada herkes benim gibi. Herkes benim istediğimi istiyor. Herkes çok farklı ama aynı zamanda bire bir aynı..."

Bir komün olma, toplumsal bağ ve toplumsal uyumsuzluk ve benzerlik gibi, farklı kişilerin bir araya gelerek benzer ama farklı düşüncelere sahip olabileceklerini ifade etmektedir. Sonuç olarak, sırt çantasıyla İstanbul'a seyahat eden gezginlerin deneyimlerinde oyun kavramı merkezi bir rol oynamıştır. Bu deneyimlerin temelini coşku, akış ve komün oluşturmuştur. Bu unsurlar, gezginlere sıradan yaşamlarından kaçış ve anın tadını çıkarma özgürlüğü sunmuştur. Coşku, gezginlerin deneyime odaklanmalarını ve anın tadını çıkarmalarını teşvik etmiştir. Bu şekilde akış deneyimi ortaya çıkmış ve aynı duyguların paylaşıldığı komün oluşmuştur.

4.3. Deneyimsel Katılım

Sırtçantalılar deneyimsel katılımı daha çok, seyahat yoluyla yerel yaşama katılım şeklinde yorumlamışlardır. Destinasyondaki mekânlar, kültür ve yerel halkın yaşamı, sırtçantalılarda ne yapmak istediklerine dair farkındalık da oluşturabilmektedir. Şehirdeki etkinliklerle deneyimlerin çeşitlendirildiğini ifade eden bir katılımcı, deneyimsel katılımın bir yönünü ortaya koymuştur:

"Şehrin otantik ve tarihsel yapısına tamamen kapıldım diyebilirim. Burada geçirdiğim her an sürükleyici ve yeni bir deneyim yaşama ihtimali sunuyor. İstanbul'da bulunmak tek başına büyük bir deneyimken, aynı zamanda etkinliklerle bu deneyimler çeşitleniyor."

Deneyimsel katılım, kişilerin bir etkinliğe, ortama veya yaşama tamamen dahil olmalarını ifade eder. İstanbul'un otantik ve tarihsel yapısına kapılma ve her anın sürükleyici olduğunu hissetme ifadesi, kişinin şehirdeki deneyimlere tamamen katılımını göstermektedir. Aynı zamanda, İstanbul'da bulunmanın tek başına büyük bir deneyim olduğu fikrini ortaya koymaktadır. Diğer iki katılımcının ifadesinden ise İstanbul'da yaşanan deneyimlerin çeşitliliği vurgulanmıştır:

"İstanbul bana güzel anılar kazandırdı. Hem bilgi birikimi hem de eğlenceye duyduğum ihtiyacı fazlasıyla giderdi. Her bölgesinde farklı deneyimler yaşıyorum..."

"Burada bir günde aynı anda birkaç farklı yerde birçok deneyim yaşıyorum. Beyazıt'ta tarihte kayboluyorum, Taksim'de fast-food yemek yiyorum, vapurdan şehri izliyorum, Kadıköy'de eğleniyorum..."

Ayrıca bilgi ve eğlence dengesiyle, İstanbul'da hem bilgi birikimi hem de eğlence deneyimini bulmanın önemini vurgulanmıştır. Bir günde birçok farklı yerde ve farklı etkinliklerde deneyim yaşanması, deneyimsel katılımın özünü yansıtmaktadır. Yerel halkla etkileşim ise deneyimsel katılımın diğer bir yönüne oluşturmaktadır. Aşağıdaki ifade, bu etkileşimin özgünlüğünü ve samimiyetini vurgulamaktadır:

"Bir sokakta kaybolduğumda çevredekilerin içten bir şekilde yardımcı olmaya çalışması, insanların bana gülmesi ve el hareketleriyle iletişim kurmaları, unutamayacağım anlar olarak hep benimle kalacak..."

İstanbul'un uzun müzik tarihine ve geleneksel müziğin zenginliklerine dikkat çeken aşağıdaki ifade, müzik ve kültürle derinlemesine bağlantı kurma isteğini yansıtarak deneyimsel katılımın bir örneğini sunmaktadır:

"Ben bir sokak müzisyeniyim. Yerel müzik dinlemek istiyorum... Türkiye, geleneksel müziği ve Doğu-Batı sentezini öğrenmek için mükemmel bir yer. Buradaki müziğin uzun bir tarihi ve bilinmesi gereken, heyecan verici birçok şeyi var..."

İstanbul'da yerel yaşama katılma ve yerel kültürü deneyimleme hissi, deneyimsel katılımın temel unsurları olarak ortaya çıkmıştır. Bu katılım, sırtçantalıların seyahatlerini daha anlamlı ve akılda kalıcı hale getirmiştir.

4.4. Atmosfer

Atmosfer, bir yerin veya olayın duyuşsal özelliklerini, genel ruh halini ve deneyimlerini ifade eder. Sıcak, samimi ve canlı bir atmosfer, sırtçantalıların birbirleriyle ve yerel halkla buluştuğı canlı bir ambiyans ve ortam yaratmaktadır. İstanbul'un renkleri, sesleri, insanları ve turistik çekicilikleri bir araya geldiğinde şehrin atmosferini benzersiz ve çekici kılabılır. Aşağıdaki ifadeler şehirdeki atmosferin dinamizmi hakkında olumlu bir izlenim sunmuştur:

"İstanbul yaşayan bir şehir diyebilirim. İnsanlar hareketli, her anın bir anlamı var. Renkler, sesler ve insanlar bütünleşiyor..."

"...özellikle geceleri çok güzel bir atmosferi oluşuyor..."

İstanbul'un yaşayan bir şehir olması ve insanların hareketli olması, her anın bir anlam taşımasını sağlamaktadır. Özellikle eski-yeni ve mega-küçük gibi ikilemler ve zıtlıklar, şehre çeşitlilik ve canlılık katmaktadır:

"İstanbul'un her yeri farklı bir ambiyans sunuyor. Farklı bir kültürün içinde kaybolduğum için kendimi farklı ve özel hissediyorum."

"İstanbul hem mega bir kentin tüm imkanlarını sunuyor hem de kendine has küçük yaşam alanlarına sahip. Ben bu küçük alanlarda kendiliğinden oluşan ortamı çok seviyorum..."

Ayrıca, İstanbul'da yaşamın gerçek ve yoğun olarak algılanması, katılımcılara şehrin günlük yaşamının içinde bir yerde olma hissini sunmaktadır. Örneğin, Galata'da yerel yaşamı keşfetme ve farklı kültürleri deneyimleme isteğı, şehrin kendine özgü atmosferini ve canlılığını yansıtmaktadır:

"Galata'da takılmayı seviyorum. Genelde bir şeyler görmek için küçük sokaklarda dolaşırım... Almanya'dan daha farklı hissedebildiğim birçok şey var. Galata'nın sokakları ve geçiş halindeki insanların yaşamları. Buradaki her şey Almanya'dan daha gerçek gibi. Her yerde yaşam var..."

"...Hostel, hosteldekiler, tarihi yarımada ve Galata'daki yaşam enerjisine ve atmosfere bayılıyorum..."

Şehirdeki renkleri, sesleri, kokuları ve insanlar, İstanbul'un atmosferini oluşturan önemli unsurlar olarak belirtilmiştir. Bu özgün atmosfer, sırtçantalıların deneyimlerini şekillendiren en önemli faktörlerdendir. Zıtlıkların buluştuğı bu şehirde, çeşitlilik ve canlılık, her anın bir keşif ve öğrenme fırsatı olduğunu hatırlatmaktadır.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, seyahat sırasındaki deneyimlere yönelik olduğundan, seyahatin deneyimsel aşamasını, yani liminal evreyi kapsamaktadır. Bu çerçevede çalışma, Taheri vd.'nin (2017), geliştirdiğı liminoid mekânın kavramsal modeli temelinde yürütülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, liminoid modelin bileşenleri olan oyun, deneyimsel katılım ve atmosfer gezginlerin deneyimlerini anlamada etkili bir modeldir.

Öncelikle coşku, akış ve komünden oluşan oyunun, turizm araştırmalarındaki kaçış olgusuyla eşleştiğı söylenebilir. Kaçış, bir rutinden geçici bir kopuşu içerir (Preston-Whyte, 2004). Coşku ve komün unsurlarında ortaya çıkan kaçış, diğer sırtçantalılarla ve yerel halkla buluşma şeklinde gerçekleşirken, akış unsurunda ise daha çok bireysel hazlar öne çıkmıştır. Ayrıca, coşku, akış ve komünden oluşan oyunun unsurlarının birbiriyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmada, İstanbul'a seyahat eden sırtçantalılar seyahat süresince liminoid deneyim yoluyla komün oluşturarak, coşku ve akış hissini daha yoğun yaşamışlardır. Dolayısıyla çalışma, liminoid'in mekân ve kaçışla ilişkili olduğu görüşünü (Taheri vd., 2017) desteklemiştir. Ayrıca çalışma bulguları, kaçış motivasyonunun, oyunun bileşenleri olan coşku, akış ve komünü doğrudan ve olumlu etkilediğı bulgusuyla (Taheri vd., 2016) da örtüşmektedir. Schreiber'in (2021) bulgularına göre ise üniversiteli kadınlar birbirlerine karşı sorumluluk bilinciyle bir araya gelerek, bir komün oluşturmaktadırlar. Buna

göre, bu kadınlar alkollü partilere katılmadan önce bir araya gelerek liminoid deneyim yaşamaktadırlar. Böylece bu partilerde geçici olarak kimliklerini askıya alsalar bile, bir komün bilinciyle birbirlerini kontrol ederek, olası sorunların önüne geçmektedirler. Dolayısıyla, üniversiteli kadınlar, tıpkı sırtçantalılar gibi ortak bir payda çerçevesinde hareket etmektedirler.

İkinci olarak, İstanbul'da farklı bir yaşam ve gelişim süreci arayışında olan sırtçantalılar, seyahatlerini deneyimsel katılım yoluyla zenginleştirmektedirler. Bununla birlikte, deneyimsel katılım, sırtçantalıların gündelik yaşamlarına bir ara verme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu ara verme, askıya alma veya geçit töreni, şehrin sahip olduğu turistik cazibeler ve sunduğu etkinliklerle, liminoid deneyime dönüşmektedir. Deneyimsel katılım, İstanbul'un yarattığı atmosferle pekişmektedir.

Bu bulgular, sırtçantalıların mekânsal kısıtlamalara karşı deneyimleri (Brugulat & Coromina, 2021) ve sosyal kimlik değişimlerine (Adam, Agyeiwaah & Dayour 2021; Farrelly, 2022) yönelik bulgularla ilişkilendirebilir. Çünkü sırtçantalıların kısıtlamalardan kaçışı, deneyimsel katılım yoluyla geçici bir kimlik değişimi sürecine dönüşmüştür. Dolayısıyla bu kaçış, aynı zamanda farklı bir atmosferde bir özgürlük arayışının temsili olarak görülebilir. Örneğin bu geçici süreç İsraili sırtçantalılarda, politik ve sosyal gerilimlerden uzaklaşma ve kendi toplumunun çeşitli yönlerini eleştirme olarak görülmüştür (Cohen, 2004). Çünkü sosyal normlardan kaçış, ortak ilgileri nedeniyle birbirleriyle ilişki kuran insan gruplarında bir dönüşüme neden olur (Turner, 1974).

Son olarak atmosfer, coşku, akış hissi ve deneyimsel katılımı teşvik ederek, seyahat deneyiminin liminoid deneyime evrilmesini sağlamaktadır. Böylelikle, İstanbul'u ziyaret eden sırtçantalılar, seyahat yoluyla gündelik yaşamdan bir kaçış ve geçici bir dönüşüm yaşamaktadırlar. Bu geçici dönüşüm, bu bireylerin günlük rutinlerinden kaçıp İstanbul'da yeni topluluklarla tanışıp, ilişkiler kurmakla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, bir komün olarak ortaya çıkan yabancı sırtçantalılar, İstanbul'da liminoid deneyim yaşamaktadırlar. Bu deneyimler, İstanbul'un sırtçantalılar için bir kimlik değişikliği ve toplumsal sınırları aşma deneyimi sunduğunu göstermektedir.

Örneğin Tan (2023), Seichi Junrei'nin (anime dizilerinin geçtiği mekânlara seyahat) turistlerin popüler kültürle ilişkili mekanları kutsallaştırarak, liminoid bölgeler yarattığını belirtmiştir. Ayrıca bu kişiler, ortak deneyimlerle hacılar olarak adlandırılan bir komün oluşturmuşlardır. Benzer şekilde Collinson & Baxter (2022) kültürel miras ziyaretçilerinin, Milazzo (2023) Orlando'da (ABD) yer alan Harry Potter'ın Büyücü Dünyası'nı ziyaret eden Harry Potter hayranlarının, Kılıç & Özdemir (2022) ise her şey dahil otel müşterilerinin yemek deneyimlerinin liminoid'in merkezinde yer aldığını savunmuşlardır. Bu çalışmalarda, liminoid deneyimler hem turizm işletmeleri hem de turizm destinasyonlarındaki deneyimleri zenginleştirerek, ziyaretçilerde olumlu izler bıraktığı sonucu, İstanbul'daki sırtçantalıların ifadeleriyle örtüşmektedir.

Sonuç olarak, sırtçantalıların İstanbul seyahatleri sırasında yaşadığı liminoid deneyimler, seyahatin merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla, sırtçantalı seyahat deneyimlerinin liminoid deneyime evrilebileceği ve seyahat deneyimlerinin zenginleşebileceği ortaya çıkmıştır. Ancak modelin uygulanması sırasında dikkate alınması gereken önemli noktalar mevcuttur. Sırtçantalıların deneyimleri, kişisel ve kültürel farklılıklara bağlı olarak farklılaşabilir. Bu nedenle, destinasyonların turistlerin farklı kültürel ve kişisel farklılıklarını da dikkate alarak deneyimlerini zenginleştirebilecek atmosferler yaratmaları önem arz etmektedir.

Bu çalışma, İstanbul'da sırtçantalı seyahatinin özgünlüğünü ve çekiciliğini vurgulamıştır. İstanbul'un kültürel ve tarihi zenginlikleri, sırtçantalıların sadece turist olmakla kalmayıp aynı zamanda, bu şehri derinden deneyimlemelerine olanak sağlamıştır. Bu nedenle, araştırmanın sınırlılıkları da göz önüne alındığında, gelecekteki çalışmalar bu konuyu derinlemesine incelemeyi ve farklı grupları içermeyi hedefleyebilir. Ayrıca, sırtçantalıların İstanbul deneyimlerinin uzun vadeli etkilerini araştıran çalışmalar da yapılabilir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgisi: Bu çalışmanın hazırlanması süresince herhangi bir bireyden ya da kurumdan aynî ya da nakdî bir yardım/destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 11.11.2022 tarih ve 441354 sayılı "Etik Kurul Onayı" alınmıştır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, tek yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %100

Kaynaklar

- Adam, I., Agyeiwaah, E., & Dayour, F. (2021). Understanding the social identity, motivations, and sustainable behaviour among backpackers: A clustering approach. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 38(2), 139-154.
- Akkuş, G., & Akkuş, Ç. (2019). Türk sırt çantalı gezginlerin seyahat tarzlarına göre günlük sürdürülebilir uygulamalarının karşılaştırılması. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 306-321.
- Aktaş Polat, S. (2015). Turistlerin tatil dönemlerinde sergiledikleri liminoid davranışlar. *Sosyoekonomi*, 23(26), 99-118.
- Anterby-Yemini, L., Bazini, K., Gerstein, I., & Kling, G. (2005). Traveling cultures: Israeli backpackers, deterritorialization, and reconstruction of home. C. Noy and E. Cohen (Eds.) *Israeli Backpackers and Their Society: A View from Afar* içinde (ss. 89-108). Albany, NY: State University of New York Press.
- Ateljevic, I., & Doorne, S. (2004). Theoretical Encounters: A Review of Backpacker Literature. G. Richards and J. Wilson (Eds.) *The Global Nomad: Backpacker Travel in Theory and Practice* içinde (ss. 60-76). Clevedon: Channel View Publications.
- Babbie, E. (2004). *The Practice of Social Research*. California: Thomson/Wadsworth Publishing.
- Baker, J., Parasuraman, A., Grewal, D., & Voss, G. (2002). The influence of multiple store environment cues on perceived merchandise value and patronage intentions. *Journal of Marketing*, 66(2), 120-141.
- Baltacı, M., & Çakıcı, A. C. (2022). Liminoid Behaviour in Tourism. D. Buhalis (Ed.) *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing* içinde (57-60). Edward Elgar Publishing.
- Binder, J. (2004). The Whole Point of Backpacking: Anthropological Perspectives on the Characteristics of Backpacking. G. Richards and J. Wilson (Eds.) *The Global Nomad: Backpacker Travel in Theory and Practice* içinde (ss. 92-108). Clevedon: Channelview Publications.
- Bingöl, S., & Aydın, S. (2022). Seeking for utopia or utopian travel. *Journal of Tourism Leisure and Hospitality*, 4(2), 133-140.
- Boswijk, A., Peelen, E., & Thijssen, T. (2005). *The experience economy: A new perspective*. Amsterdam: Pearson Education.
- Brady, M. K., & Cronin Jr., J. J. (2001). Some new thoughts on conceptualizing perceived service quality: A hierarchical approach. *Journal of Marketing*, 65(3), 34-49.
- Brugulat, M., & Coromina, L. (2021). Constraints of solo female backpackers in Southeast Asia. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(6), 640-653.
- Bryman, A. (2006). Integrating quantitative and qualitative research: How is it done?. *Qualitative Research*, 6(1), 97-113.
- Bui, H. T., Wilkins, H., & Lee, Y. S. (2014). Liminal experience of East Asian backpackers. *Tourist Studies*, 14(2), 126-143.

- Cai, W., Cohen, S. A., & Tribe, J. (2019). Harmony rules in Chinese backpacker groups. *Annals of Tourism Research*, 75, 120-130.
- Cauldwell, J., & Rinehart, R. E. (2014). Liminoidal spaces and the moving body: Emotional turns. *Emotion, Space and Society*, 12, 1-3.
- Celsi, R., Rose, R., & Leigh, T. (1993). An exploration of high-risk leisure consumption through skydiving. *Journal of Consumer Research*, 20(1), 1-23.
- Chalip, L. (2006). Towards social leverage of sport events. *Journal of Sport & Tourism*, 11(2), 109-127.
- Cohen, E. (1972). Toward a sociology of international tourism. *Social Research*, 39(1), 16-82.
- Cohen, E. (1973). Nomads from affluence: Notes on the phenomenon of Drifter-tourism. *International Journal of Comparative Sociology* 14, 89-103.
- Cohen, E. (2004). Backpacking: Diversity and change. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 1(2), 43-59.
- Collinson, E., & Baxter, I. (2022). Liminality and contemporary engagement: Knockando Wool Mill—a cultural heritage case study. *Journal of Heritage Tourism*, 17(1), 107-123.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York, NY: Harper and Row.
- Dayour, F., Park, S., & Kimbu, A. N. (2019). Backpackers' perceived risks towards smartphone usage and risk reduction strategies: A mixed methods study. *Tourism Management*, 72, 52-68.
- Elsrud, T. (2001). Risk Creation in Traveling: Backpacker Adventure Narration. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 597-617.
- Farrelly, F. (2022). Exploring the cultural legitimacy of backpacker ideology and identity. *International Journal of Tourism Research*, 24(1), 82-92.
- Fillis, I., & Mackay, C. (2014). Moving beyond fan typologies: The impact of social integration on team loyalty in football. *Journal of Marketing Management*, 30(3-4), 334-363.
- Fusch, P. I., & Ness L. R. (2015). Are we there yet? Data saturation in qualitative research. *The Qualitative Report*, 20(9), 1408-1416.
- Getz, D., & Page, S. J. (2016). Progress and prospects for event tourism research. *Tourism Management*, 52, 593-631.
- Graburn, N. (1977). *Tourism: The Sacred Journey*. V. Smith (Ed.) *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* içinde (ss. 17-32). Oxford: Basil Blackwell.
- Graburn, N. (1989). *Tourism: The Sacred Journey*. V. Smith (Ed.) *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* içinde (ss. 21-36). Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Graburn, N. (2001). *Secular Ritual: A General Theory of Tourism*. V. Smith and M. Brent (Eds.) *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century* içinde (ss. 42-50). New York: Cognizant Communication Corporation.
- Hannam K., & A. Diekmann (eds) (2010). *Beyond Backpacker Tourism: Mobilities and Experiences*, vol. 21. Clevedon: Channel View Publications.
- Horn By, M. (2010). Legere limini: Wanderers vs. pilgrims in the liminal. *The Dulia et Latria Journal*, 3, 77-116.
- Huang, A., & Xiao, H. (2000). Leisure-based tourist behavior: A case study of Changchun. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 12(3), 210-214.
- Jaworski, A., & Pritchard, A. (2005). *Discourse, communication and tourism*. Bristol: Channel View Publications.
- Jayne, M., Gibson, C., Waitt, G., & Valentine, G. (2012). Drunken mobilities: Backpackers, alcohol, doing place. *Tourist Studies*, 12(3), 211-231.
- Iaquinto, B. L. (2018). Backpacker mobilities: inadvertent sustainability amidst the fluctuating pace of travel. *Mobilities*, 13(4), 569-583.
- Kılıç, G. D. & Özdemir, B. (2022). Impact of neophobia and liminoid tendencies on tourists' food consumption behaviors in all-inclusive hotels: A study in Antalya. *Journal of Culinary Science & Technology*, 1-21.

- Kontogeorgopoulos, N. (2003). Keeping Up with the Joneses Tourists, Travellers, and the Quest for Cultural Authenticity in Southern Thailand. *Tourist Studies*, 3(2), 171-203.
- Kozinets, R. V., Sherry Jr., J. F., Storm, D., Duhachek, A., Nuttavuthisit, K., & DeBerry-Spence, B. (2004). Ludic agency and retail spectacle. *Journal of Consumer Research*, 31(3), 658-672.
- Krippendorff, K. (2004). Content analysis an introduction to its methodology. London: Sage.
- Lett Jr, J. W. (1983). Ludic and liminoid aspects of charter yacht tourism in the Caribbean. *Annals of Tourism Research*, 10(1), 35-56.
- Light, D. (2009). Performing Transylvania: Tourism, fantasy and play in a liminal place. *Tourist Studies*, 9(3), 240-258.
- Loker-Murphy, L., & Pearce, P. L. (1995). Young budget travelers: Backpackers in Australia. *Annals of Tourism Research*, 22(4), 819-843.
- Maoz, D. (2007). Backpackers' Motivations - The Role of Culture and Nationality. *Annals of Tourism Research*, 34(1), 122-40.
- Martins, M. R., da Costa, R. A., & Moreira, A. C. (2022). Backpackers' space-time behavior in an urban destination: The impact of travel information sources. *International Journal of Tourism Research*, 24(3), 456-471.
- McGinnis, L., Gentry, J., & Gao, T. (2008). The impact of flow and communitas on enduring involvement in extended service encounters. *Journal of Service Research*, 11(1), 74-90.
- McGinnis, L., Gentry, J., & Gao, T. (2012). Antecedents to consumer perceptions of sacredness in extended service experiences: The case of golf. *Journal of Service Research*, 15(4), 476-488.
- Milazzo, L. (2023). Fanship as a form of liminoid leisure. *Leisure Sciences*, 1-22.
- Morse, J. M. (1995). The significance of saturation [Editorial]. *Qualitative Health Research*, 5, 147-148.
- Neuman, W.L. (2014). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. Harlow: Pearson Education Limited.
- Noy, C. (2004). This trip really changed me: backpackers' narratives of self-change. *Annals of Tourism Research*, 31(1), 78-102.
- Noy, C., & Cohen, E. (2005). Israeli Backpackers and Their Society: A View from Afar. Albany, NY: State University of New York Press.
- Oh, H., Fiore, A. M., & Jeoung, M. (2007). Measuring experience economy concepts: Tourism applications. *Journal of Travel Research*, 46(2), 119-132.
- Pace, S. (2008). YouTube: An opportunity for consumer narrative analysis. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 11(2), 213-226.
- Park, S., & Santos, C. A. (2017). Exploring the tourist experience: A sequential approach. *Journal of Travel Research*, 56(1), 16-27.
- Patton, M. Q. (2002). Qualitative Evaluation and Research Methods. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Pearce, P. L. (1990) The Backpacker Phenomenon: Preliminary Answers to Basic Questions. Townsville, QLD, Australia: Department of Tourism, James Cook University.
- Preston-Whyte, R. (2004). The beach as a liminal space. A. Lew, C. Hall, & A. Williams (Eds.), A companion to tourism içinde (ss. 349-359). Blackwell Publishing.
- Reichenberger, I., & Iaquinto, B. L. (2022). The backpacker experience: a review and future research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 22(1), 80-94.
- Richards, G., & Wilson, J. (2004a). *The global nomad: Backpacking tourism in theory and practice*. Clevedon: Channel View.
- Richards G., & J. Wilson (eds) (2004b) *Global Nomad: Backpacker Travel in Theory and Practice*. Clevedon: Channelview Publications.
- Riley, P. J. (1988). Road culture of international long-term budget travelers. *Annals of Tourism Research*, 15(3), 313-328.
- Schreiber, C. (2021). The social functions of college drinking: Pregaming, priming, and protecting the liminoid experience. *Journal for Undergraduate Ethnography*, 11(2), 76-91.

- Silverman, D. (2009). *Doing Qualitative Research*. London: SAGE.
- Spiegel, A. D. (2011). Categorical difference versus continuum: Rethinking Turner's liminal-liminoid distinction. *Anthropology Southern Africa*, 34(1-2), 11-20.
- Taheri, B., Gori, K., O'Gorman, K., Hogg, G., & Farrington, T. (2016). Experiential liminoid consumption: The case of nightclubbing. *Journal of Marketing Management*, 32(1-2), 19-43.
- Taheri, B., Farrington, T., Gori, K., Hogg, G., & O'Gorman, K. (2017). Escape, entitlement and experience: Liminoid motivators within commercial hospitality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(4), 1148-1166.
- Tan, Y. (2023). Capturing the shining moments: Performing liminoid Seichi Junrei on social media. *Current Issues in Tourism*, 1-14.
- Thomassen, B. & Balle, M. (2012). From liminoid to limivoid: Understanding contemporary bungee jumping from a cross-cultural perspective. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 4(1), 59-93.
- Timothy, D. J., & Zhu, X. (Eds) (2021). *Backpacker tourist experiences: Temporal, spatial and cultural perspectives*. Routledge.
- Turner, V. (1969) *The Ritual Process*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Turner, V. (1974). Liminal to liminoid, in play, flow, and ritual: An essay in comparative symbology. *Rice University Studies*, 60(3), 53-92.
- Turner, V. (1979). Frame, flow and reflection: Ritual and drama as public liminality. *Japanese Journal of Religious Studies*, 6(4), 465-499.
- Tynan, C., & McKechnie, S. (2009). Experience marketing: a review and reassessment. *Journal of Marketing Management*, 25(5-6), 501-517.
- Uriely, N., Yonay, Y., & Simchai, D. (2002). Backpacking Experiences: A Type and Form Analysis. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 520-38.
- Van Egmond, A. (2007) *Understanding Western Tourists in Developing Countries*. Wallingford: CABI Pub.
- Van Gennep, A. (1960). *The rites of passage*. University of Chicago Press.
- Varley, P. J. (2011). Sea kayakers at the margins: the liminoid character of contemporary adventures. *Leisure Studies*, 30(1), 85-98.
- Vogt, J. (1976). Wandering: Youth and Travel Behavior. *Annals of Tourism Research*, 4(1), 25-41.
- Wang, D., Park, S., & Fesenmaier, D. R. (2012). The role of smartphones in mediating the touristic experience. *Journal of Travel Research*, 51(4), 371-87.
- Wilson, J., Richards, G., & MacDonnell, I. (2007). Intra-Community Tensions in Backpacker Enclaves: Sydney's Bondi Beach. K. Hannam and I. Ateljevic (eds) *Backpacker Tourism: Concepts and Profiles içinde* (ss. 199-214). Clevedon: Channel View Publication.
- Wiweka, K., Wachyuni, S. S., Simawang, S. P., Adnyana, P., & Wihartaty, E. (2019). Current issues of backpacking tourism development: profile and characteristics of "sharecost" and "opentrip" tourist. *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 30(2), 1-12.
- Wood, P. (2012). Blogs as liminal space: Student teachers at the threshold. *Technology, Pedagogy and Education*, 21(1), 85-99.
- Woodside, A., Cruickshank, B., & Dehuang, N. (2007). Stories visitors tell about Italian cities as destination icons. *Tourism Management*, 28(1), 162-174.
- Ziakas, V., & Boukas, N. (2013). Extracting meanings of event tourist experiences: A phenomenological exploration of limassol carnival. *Journal of Destination Marketing & Management*, 2(2), 94-107.

Av Turizminin Kırsal Kalkınmaya Etkisi; Türkiye ile Kuzey Ülkeleri Karşılaştırılması *

Osman Özer, Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, osman-oz@hotmai.co.uk, Konya, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8543-0664

Öz

*İnsan hayatında refah seviyesinin ve ekonominin yeri yadsınamaz bir gerçektir. Dünya gelenline bakıldığında ülke ekonomilerinden büyük payı kent ekonomileri almaktadır. Bunun yanında kentin demografik karşıtı olan kırsalda ekonomik olarak var olmak zorundadır. Bu nedenle kırsal kalkınmanın önemi ortadadır. Kırsal kalkınmayı tarım ve hayvancılık dışında bir diğer destekleyici de turizmdir. Alternatif turizm çeşitlerinden olan av turizmi kırsal kalkınmada önemli bir aktördür. Av turizminin kırsal kalkınmaya oldukça önem veren, korunmuş bakir doğası ile kuzey ülkelerinde yapıldığı görülmektedir. Kırsal turizm, eko turizm ve doğa turizmi bünyesinde birlikte bulunduran av turizmi, oldukça farklı ve ilgi çekici geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Çalışmada av turizminin yaygın olarak yapıldığı beş kuzey ülkesi incelenmiştir. Kuzey ülkeleri ile Türkiye av turizminin kırsal kalkınmaya olan etkisi ekonomik ve diğer etkenler bakımından karşılaştırılmıştır. Türkiye'nin av hayvanları faunası ve flora çeşitliliğini göz önünde bulundurarak av turizmini iyi tanıtıp ve gerekli şekilde pazara sunmasıyla beraber kırsal kalkınmaya ve ülke ekonomisine önemli derecede katkıda bulunacağı düşünülmektedir. **Anahtar Kelimeler:** Kırsal Kalkınma, Avcılık Faaliyeti, Av Turizmi, Av ve Yaban Hayatı, Kuzey Ülkeleri*

Effects of Hunting Tourism on Rural Development; Comparison of Turkey with Nordic Countries

Abstract

The place of economy in human life is an undeniable fact. Urban economies make up most of the country's economy. In addition, it has to exist economically in the countryside, which is the opposite of the city. Therefore, the importance of rural development is obvious. Another supporter of rural development, apart from agriculture and animal husbandry, is tourism. Hunting tourism, one of the alternative tourism types, is an important actor in rural development. It is seen that hunting tourism is carried out in northern countries with preserved untouched nature, which attach great importance to rural development. Hunting tourism, which combines rural tourism, ecotourism and nature tourism, creates a very different and interesting spectrum. In the study, five northern countries where hunting tourism is widely practiced were examined. The impact of hunting tourism on rural development in Northern countries and Türkiye was compared. It is thought that Turkey will contribute to rural development and the country's economy by promoting hunting tourism well and offering it to the market as necessary, taking into account the diversity of game fauna and flora.

Keywords: Rural Development, Hunting Activity, Hunting Tourism, Hunting and Wildlife, Nordic Countries

*Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Extended Summary

Even though the methods of hunting differ according to time, environmental conditions, tools and climate, its essence has not changed since the day humanity perceived its existence on earth (Gasset, 2005). Although hunting has turned into a sport and the need for nutrition has disappeared, the desire and desire to experience the excitement of hunting still continues (Morris, 1991, Bayat, 2005; Bayat, 2009). Social needs have begun to emerge as human beings meet their basic needs (Boman & Mattsson, 2012). The hunting activity has become an activity of having a pleasant time by getting away from being a matter of meeting the food needs and feeding the stomach, and after the show of power and talent in the historical process. When it comes to today, this enjoyable time has gained an economic dimension and has taken the form of hunting tourism as a type of tourism that appeals to the satisfaction of hunter tourists.

In hunting tourism, hunting grounds are areas where dangerous wild animals can be encountered with difficult environmental conditions. In such areas, situations may arise that require a high level of struggle, and even hunter tourists may be injured. Today, hunting tourism is seen as a branch of adventure tourism by the society in most countries (Higginbottom, 2004; Garda, 2011). International hunting tourism as an industry began to develop with the spread of Europeans to other continents. European adventure lovers, whose wealth level has increased, have started to travel to distant places in order to personally feel and experience the wonders of the tropics, the dangerous lion or elephant hunt with the passion of adventure, the exciting safari environment. They brought such trophies with them (Osmonalieva, 2007). With the development of technology and the widespread use of the camera, hunter tourists continued to bring trophies with them in return for the time spent and their collections, which are evidence of the hunting activity they participated in, their adventures (Bauer & Giles, 2002). Although trophy hunting and transportation are not indispensable for hunting tourism, they have an important share in the economies of developed countries and sometimes even provide significant commercial income (Lindsey et al., 2007). With the understanding of the importance of hunting and wildlife around the world, and the start of hunting and wildlife conservation activities, important developments in hunting tourism have started. Since it is a very important source of income in terms of national economy, countries interested in hunting tourism have made positive contributions to the development of hunting tourism by introducing some regulations in order to prevent uncontrolled, irregular and illegal hunting activities (Ege, 1996; Ulusoy, 2015). In Turkey, the first hunting tourism organizations date back to 1970. Especially II. After the World War II, hunting tourism activities, like other leisure activities, started to increase in the world and started to provide satisfaction and economic contribution to those who made it.

Correctly managing hunting tourism in terms of social, ecological and economic aspects is essential in terms of sustainability and renewability. In this respect, in hunting tours to be organized, diversity should be ensured by prioritizing sustainability and the protection of game animals. Hunting tourism and hunting tours are important because they will have a visible effect as a result of the correct management of the rural people and development, and then the country's economy. In addition to these theories, it is important from a different perspective as it aims to diversify the tourism phenomenon and increase its economic input. It is thought that it will create new income doors for the employees in the tourism sector. Due to this optimistic and constructive approach, the research will gain economic importance as well as scientific importance.

Although hunting is so heavily motif in Turkish traditions and customs, why does it not hold an important place today? In addition, although the Turks have found the hunting tactics that played a leading role in the victory of many wars in history, the question of why hunting tourism is not in the desired place will be investigated. By examining the hunting tours in hunting tourism, which has a very high income rate in the world, it is aimed to reveal where Turkey is in important and high-income hunting tourism.

In-depth literature review and document review were conducted on hunting tourism (Balçı, 2006; Yıldırım & Şimşek, 2013). Afterwards, hunting tours from different countries in the world were examined and tabulated to be compared. Thus, the differences between them were revealed. The data that could be

accessed afterwards were interpreted and analyzed with the descriptive analysis method (Yüksel, Mil, & Bilim, 2007; Büyüköztürk et al, 2012; Kozak, 2017).

While hunting tourism, which is the economic dimension of hunting activities, is a solution for the management and sustainability of hunting and wildlife assets, it can contribute to the country's economy as a potential source of livelihood and rural development model in the region (Özer, 2021). There are countries in the world that have rich rural areas in terms of hunting tourism due to the wide variety of wild and natural habitats, and the existence of different types of game and wildlife resources. Hunting tourism in these countries can add a special power to the rural region and then provide a realistic livelihood based on this power (Özer, 2020). For this reason, regional development plans can be created with the cooperation of relevant institutions and local people in order to increase the interest in hunting tourism.

Hunters provide tourism income input to national economies by performing hunting tourism (Özer, 2020). The Anatolian Wild Sheep hunting tour, which ranks third in the world in terms of hunting tourism revenues at \$85,000, is an important actor in hunting tourism in Turkey. An amount that can be considered wealth can be earned from a hunting tour. This shows how big the role of hunting tourism in tourism revenues and the country's economy is. Since the diversification of hunting tours is possible with the protection of game animals, it is necessary to establish the phenomenon of Hunting and Protection, as it works in the world. Thus, the protection, reproduction, diversity and supply of game animals are likely to increase rapidly. In this case, it will directly support the increase and diversity of hunting tours.

Since the research is primarily aimed at protecting game animals and supporting their reproduction, the contribution to nature is high. Due to the increase in awareness and diversity of hunting tours, hunting tourism travel agencies, hunting tourism businesses, sample and special hunting grounds may open new ones or bring innovations to the perspectives of those opened. Since it supports rural and regional development, it has a positive effect on the country's economy in terms of employment and economy.

1. Giriş

Türkiye’de kırsal kalkınma alanındaki ilk düzenleyici mevzuat 1924 yılında yürürlüğe giren Köy Kanunu’dur. Kırsal kalkınma, gerek iç dinamiklerin gerekse uluslararası alanda meydana gelen gelişmelerin etkisi ile sürekli kendini güncelleyerek, kırsalın yönetimini ve götürülen hizmetlerin şeklini ortaya koyması bakımından kalkınma politikaları ve mekânsal politikalar olarak kır-kent farklılığını azaltmak üzere tüm kamu idarelerine yön gösteren bir olgudur (Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018). On birinci Beş Yıllık Kalkınma Plan Raporu’na göre kırsal kalkınma; “sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kırsal ekonominin güçlendirilmesi için çiftçi örgütleri, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve yerel yönetimler gibi farklı kurumsal aktörlerin ortaklığının ve işbirliğinin oluşturulduğu (çok aktörlü) bir süreç” olarak tanımlanmaktadır (Kalkınma Planı, 2018). Aynı raporun içerisinde kırsal alanda gelirlerin çeşitlendirilmesi ve istihdamın yükseltilmesi bakımından yeni üretim alanlarında çalışmaların teşvik edileceği ve doğada tarım dışı gelir kollarının destekleneceği üzerine vurgu yapılmaktadır.

Kırsal bölgeler, yerleşme ve küreselleşme eğilimleri karşısında potansiyellerini öne çıkarabilmeleri sayesinde gelişimlerini devam ettirebilmeye ve kentler karşısında cazibelerini yeniden kazanmaya başlamıştır (UKKS, 2015). Öncelikli ekonomik faaliyetleri tarım ve ormancılık olmakla beraber, bunun yanında küçük ve orta ölçekte yiyecek içecek sektörünü ve el sanatları gibi diğer ekonomik faaliyetleri içerisinde bulunduran doğal ve sürdürülebilir turizminin de etkisi oldukça fazladır (Kalkınma Planı, 2018). Bu bağlamda kırsal bölgeler, ekolojik açıdan değerli ve kentle sürekli etkileşim halinde gelişmektedirler (Davoudi & Stead, 2003; Noronha vd., 2006; Yenigül, 2017). Böylelikle kırsal alanlarda farklı sektörlerin ortaya çıkarak, geliştirilmesi gerekliliği kırsal kalkınma açısından önem arz etmektedir (Kiper & Arslan, 2007).

Kırsal kalkınmanın ürün çeşitliliğine bakıldığında yenilenebilir ve sürdürülebilir olan turizm vurgusu öne çıkmaktadır. Genel olarak kırsal alanlarda alternatif turizmin bir çeşidi olan kırsal turizm faaliyetleri hedef alınmaktadır. Yine alternatif turizm faaliyetleri içerisinde yer alan av turizmi, fauna ile birlikte tarım ve ormancılığın birlikte kullanıldığı bir turizm çeşididir. Av ve yaban hayvanları genel olarak beslenmek için tarımsal ürünleri tüketir ve diğer yırtıcılardan korunma amaçlı barınma ihtiyaçlarını sık çalılıklarla birlikte ormanlarda yapmaktadır. Bu üç olgunun bir arada bulunduğu kırsal alanlar kara avcılığının ve av turizminin yapılabildiği yegâne alanlardır. Sadece kırsal alanlarda yapılabilen bir turizm çeşidi olan av turizmi kırsal alanların kalkınmasında dinamik oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir.

Av turizminin var olma sürecinin başlangıcına dair kralların, kendi zenginliğini, gücünü ve egemenliğini göstermek için farklı ülkelerin krallıklarını düzenledikleri av organizasyonlarına ve partilerine davet etmeleri söylenebilir (Anderson, 1985; Ongun, 1999; Williams, 2005; Samojlik vd., 2013). Türkiye’de ilk av turizmi organizasyonlarının 1970’lerin başında gerçekleştiği varsayılmaktadır. Dünya savaşlarının ardından diğer rekreatif faaliyetler gibi av turizmi faaliyetleri de dünyada artmaya başlamıştır. “Av turizmi yapana tatmin, yaptırana ekonomik katkı sağlamaya başlamıştır” (Özer, 2020). Yapılmaya başladığı tarihten itibaren yerel ve kırsal bölgede yaşayanlara ihtiyaç duyulmuştur. Konaklama, yeme içme ve özellikle av rehberliği ve kılavuzluğu bakımından yerel ve kırsal halka ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda av turizmi yapılış şekli ve organizasyonlarıyla doğrudan kırsal kalkınmayı etkilemektedir. Dünyada özellikle kuzey ülkelerinin av turizmini kırsal kalkınmada bir itici güç olarak kullandığı yapılan araştırmalar incelenerek görülmüştür. Bu çalışmada kolaylıkla kırsal turizme entegre olabilen hatta iç içe olan av turizminin kırsal kalkınmaya etkisi ve kuzey ülkelerinde uygulama şekli ile av turizmin daha verimli ve uygulanabilir şekilde Türkiye’deki kırsal halka katkısının ne olabileceği araştırılmıştır.

2. Literatür Taraması-Kavramsal Çerçeve

Avrupalıların keşif ve sömürge arayışıyla dünyanın diğer kıtalarına yayılması ile av turizmi endüstri olarak gelişmeye başlamıştır. Macera severler Avrupalılar refah düzeylerinin artışı ile farklı fauna ve floraları, macera tutkusu ve güç gösterisi için tehlikeli aslan veya fil avını, heyecan verici avlanma faaliyetlerini şahsen hissedip yaşamak adına ülkelerinden uzaklara seyahat etmeye başlamışlar,

avladıkları av hayvanlarına ait deri, boynuz, diş, kafatası vs. trofeleri beraberinde getirmişlerdir (Osmonalieva, 2007). Kürklü av hayvanlarında trofe avcılığı ve sevkiyatı av turizmi için olmazsa olmazlarından olup, av turizmini ileri seviyede yapan ülkelerin önemli ticari gelir kaynağını oluşturarak ekonomilerinde önemli paya sahiptir (Lindsey vd., 2007). Av ve yaban hayatının öneminin anlaşılması ile beraber koruma faaliyetlerinin başlaması, aynı zamanda av turizminin gelişmesinin de önünü açmıştır. Kırsal kalkınma bakımından oldukça önemli bir gelir kaynağı olması nedeniyle ileri seviyede av turizmiyle alakadar olan ülkeler, kontrolsüz, düzensiz ve kaçak olarak yapılan avlanma faaliyetlerinin önüne geçebilmek amacıyla farklı yasal düzenlemeler getirmek koşuluyla av turizminin gelişimine olumlu katkıda bulunmuşlardır (Ege, 1996; 57; Ulusoy, 2015).

Türkiye'nin kırsal zenginlikleri tarım, orman, faunası ve florası alternatif turizmin içerisine entegre edilerek kırsal kalkınma desteklenebilir. Farklı coğrafi özellikli bölgelere ve ikliminin dört mevsim özelliklerine sahip olması bakımından, bitki örtüsü, komşu ülkelere nazaran daha çeşitlidir. Florasında 850 cins altında toplanan 9.000 tür bitki bulunması ile farklı iklim ve besin ihtiyacı olan birçok av ve yaban hayvanı; 160 memeli, 466 kuş, 120 sürüngen, 22 kurbağa, 127 tatlı su balığı, 384 deniz balığı olmak üzere toplam 1279 civarında omurgalı türü kendisine uygun yaşam alanı bulabilmektedir (Demirsoy, 1982; Özer, 2020: 72). Kırsal alanların zenginliği doğal olarak av turizminin geliştirilmesine ve kırsal kalkınmada etkili olmaktadır. Kırsal kaynak çeşitliliğinin fazla oluşu alternatif turizmde ürün çeşitliliği sunulabilmektedir. Özellikle insanların kırsal alanlarda gerçekleştirdiği av turizmine eğilimin artması ve çekicilik kazandırılması bakımından önemli rol üstlenmektedir. Alternatif turizme katılım genellikle kaliteli turist veya harcama oranı yüksek turist ile gerçekleşmektedir. Böylelikle ortalama turizm gelirlerinin artışı beklenmektedir. Bu durumda öncelikle kırsal kalkınmaya ve bölgedeki kırsal halka etki ederek turizm gelirlerine katkıyı artıracaktır, sonrasında ise Türkiye ekonomisine olan etkisi görülecektir.

Av turizmi, doğal yaşam habitatının, av ve yaban hayvanlarının birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan bir turizm çeşididir (Özer, 2020). Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de doğal yaşam alanları kırsal bölgelerin sınırları içerisinde bulunmaktadır. Av turizminin yapılabilmesi için kırsal alanlar ve içerisindeki tarım alanları, ormanlar, flora ve faunasının hepsi birlikte kullanılması gerekmektedir. Av turizminin faaliyeti içerisinde kırsalda yaşayan halkı bu olgunun içerisine dahil ederek, bölge halkının kalkınması yani kırsal kalkınma sağlanabilmektedir.

Lüks bir turizm çeşidi olan av turizmi, hem ulusal hem de uluslararası yaygın olarak yapılmaktadır (Özer, 2020). Avcılarının ihtiyaç duydukları ekipmanların her biri, av turizmi için teknik özellikler gerektirmekte olup, kullanılacak mühimmattan, kılavuza, giyim malzemesinden araziye uyumlu aracına kadar her birinin avlanma faaliyeti için tasarlanmış olması gerekmektedir (Özer, 2015).

Ülke ekonomilerine önemli katkıları olan av turizminin çarpan etkisi çok geniş ve kapsamlıdır. Av organizasyonlarında; kırsal halktan rehber, kılavuz ve sürençi gibi doğrudan hizmetler için istihdam sağlanmaktadır. Bununla beraber av turizminin yapıldığı kırsal alanlardaki konaklama, alışveriş, ulaşım yiyecek içecek gibi farklı sektörlerle de katkıda bulunmaktadır (Özer, 2015). Av turizmi ile ilgili ulaşılabilen bilimsel araştırmaların incelenmesi sonucunda; makro ve mikro alanda av turizminden faydalanan paydaşlar tespit edilmiştir. Makro anlamda ülke ekonomisine genel katısı vurgulanmıştır. Mikro anlamda incelediğimiz de ise; kırsal konaklama, kırsal alışveriş, kırsal hayvan üreticileri, kırsal ekipman sağlayıcılar ve hepsinden önemlisi kırsal sermayesiz, bilgi ve tecrübeye dayalı iş imkanı için kırsal kılavuz ve rehberlerin istihdam edilmesi ile beraber kırsal kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Hiçbir olayın veya işin bağımsızca hareket etme özgürlüğüne sahip değildir. Kırsal kalkınma ve av turizmi arasındaki etkileşim sayesinde, ekonomi kırsaldan başlayarak tüm sektörü sararak yapıldığı ülkeye fayda sağlama olasılığı yüksektir. Av turizmi av bayisinden konaklamaya, rehberden markete, av tüfeği üreticilerinden yeme içmeye kadar bölgedeki kırsal halka ve ulusa hem döviz girdisi sağlamakta hem de hızlı ve sıcak nakit döngü oluşturarak, kırsal kalkınmayı desteklemekle beraber ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır (Özer, 2015).

Matilainen & Keskinarkaus (2010) editörlüğünü yaptığı “The economic role of hunting tourism –examples from northern areas” adlı çalışmanın içerisindeki ülkeler ve bu ülkelerdeki av turizminin kırsal ve ulusal ekonomilere etkileri aşağıdaki başlıklar halinde incelenmiştir.

1-Heiðarsson vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada av turizmi temelde iki bölümle incelenmiştir. Bu bölümler birincisi Small Game ‘küçük oyun’ diye adlandırılan kanatlı av hayvanları avcılığı ile ikincisi Big Game ‘büyük oyun’ olarak adlandırılan büyük memeli hayvanlar avcılığıdır. İki başlık altında da av turizmine katılanların ekonomiye katkılarını şu şekilde harcamalarla çalışmışlardır. Yiyecek- içecek ve catering, konaklama, transferler otobüs ve havayolu, yakıt, araç kiralama araba ve atv, kanatlı av hayvanları için av sahası kiralama, avcılık lisansı, rehberlik, avcılık ekipmanları, giyim, hediyelik, ilk yardım malzemeleri ve isteğe bağlı diğer turizm değerleri olmak üzere sınıflandırılmış olup bunların gelirleri ile İzlanda ekonomisine etkileri incelenmiştir.

2-Matilainen vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada avcılık ve balıkçılık incelenmiş olmasıyla beraber bölgeye has olarak bilinen dünyaca ünlü av hayvanı; Moose, Alg, Türkçe adıyla Sığın adındaki devasa geyik cinsinin genel turizm kanallarıyla av turizmi kanallarının bağları ve aralarındaki ekonomik ilişkiler işlenerek Finlandiya ekonomisine katkısı incelenmiştir. Araştırma sırasında ulaşım, konaklama, yiyecek – günlük bireysel harcamalar, restoranlar, kafeler- barlar, avcılık servisleri (rehberlik, köpek kiralama, çantacı, trofe işlemleri) ve programa dahil olan ve dahil olmayan diğer harcamalar incelenmiştir.

3-Gyllbring & Hansson (2010) tarafından yapılan çalışmada, avcı turistlerin İsveç’e ulaşmalarından itibaren veya İsveç içerisinde yaptıkları harcamaların yüzdesel olarak değerlendirilmiş olup bu işletmelerin ekonomik potansiyellerinin ne kadar olduğunu ve İsveç ekonomisine katkılarını araştırmışlardır. Bu araştırmayı yaparken, avcılık kampları, orman işletmeleri, köpek yetiştiricileri, havalimanı transferleri, avcılık rehberleri, restoranlar, kiralık kabin işletmeleri incelenmiştir.

4-Mustin vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada ticari olarak İskoçya’nın dağlık bölgelerindeki avcılık ne şekilde yapılıyor ve bu yapılan sportif avcılığın İskoçya ekonomisine katkısı nelerdir bu iki başlık altında yapılmıştır. Bununla beraber ekonomik katkıları incelenirken şu değerler göz önünde bulundurulmuştur; yiyecek-içecek, binalar v-yollar, çitler, ateşli silahlar- mühimmatlar, kıyafetler, araçlar, yetiştiricilik ve avcılığın çeşidi olarak ekonomiye olan katkıları incelenmiştir.

5-Hull vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada Kanada’nın Newfoundland ve Labrador adındaki iki şehrinde av turizmi kapsamında avlatılan bölgeye has olana Sığın ve Kanada Ren Geyiğinin Kanada’ya olan ekonomik getirisinin etkisi incelenmiştir. Bu etki incelenirken malzeme tedarikçileri, avlatılacak av hayvanı başına lisans ücretleri (ayı, sığın, ren geyiği), Taxidermy, uluslararası seyahatler ve havayolu ulaşımından elde edilen gelirler göz önünde bulundurulmuştur.

İncelenen araştırmalar ve çalışmalar sonucunda av turizminin kırsal ve ulusal ekonomiye katkısını araştırırken ele alınması gereken olgular avcı turistlerin ikamet ettikleri evin kapısından ilk adımı atmasıyla başlayarak tekrar geri dönüp evlerinin kapısında içeriye girmesine kadar olan süreç olduğu belirlenmiştir. Türkiye’deki av turizminin kırsal ve ulusal ekonomiye etkileri ile karşılaştırmada kuzey ülkelerinde yapılmış çalışmalardaki kullanılan benzer veriler ele alınarak araştırma yapılmıştır.

3.Yöntem

Türk gelenek ve göreneklerinde avcılığın bu kadar yoğun bir şekilde motiflenmiş olmasına rağmen günümüzde neden önemli bir yer tutmamaktadır? Sorusu araştırmanın yapılmasının temel tetikleyicisi olmuştur. Ayrıca tarihteki nice savaşların kazanılmasında başrol oynayan av taktiklerini Türkler bulmuş olmasına rağmen av turizminin neden istenilen yerde olmadığı ekonomik katkısının istenilen seviyede olup olmadığı sorusu araştırılacaktır. Dünyadaki gelir oranı oldukça yüksek olan av turizmindeki av turları incelenerek önemli ve yüksek gelirli av turizminde Türkiye’nin bulunduğu yerin neresi olduğunu ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Av turizmini ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel yönünden doğru yönetme, bu turizm türünde yenilenebilirlik ve sürdürülebilirlik açısından elzem durumdadır. Bu açıdan düzenlenecek olan av turlarında sürdürülebilirlik ve av hayvanlarını koruma ön planda tutularak çeşitlilik sağlanmalıdır. Av turizmi doğru bir şekilde yönetilmesi ile öncelikle kırsal halka ve kalkınmaya sonrasında ülke ekonomisine etkisi gözle görülebilir bir büyüklükte olacaktır (Özer, 2020). Bunun yanında turizm olgusunun çeşitlilik kazandırmak ve ekonomik girdisini artırmayı amaçladığından dolayı farklı bir açıdan önem taşımaktadır. Turizm sektöründeki çalışanlara yeni kazanç kapıları oluşturacağı düşünülmektedir. Bu iyimser ve yapıcı yaklaşımdan dolayı araştırma bilimsel önem yanında ekonomik bir önemde kazanmış olacaktır.

Karma desenle yapılan bu araştırmada; av turizminin kırsal kalkınmaya olan etkisi derinlemesine yapılan literatür taraması ve doküman incelemeleri ile yapılmıştır (Balci, 2006; Yıldırım & Şimşek, 2013). Sonrasında dünyada yapılan farklı ülkelerden av turizmleri incelenmiş ve karşılaştırılmak üzere tablolar haline getirilmiştir. Böylelikle aralarındaki farklar ortaya koyulmuştur. Sonrasında ulaşılabilen veriler betimsel analiz yöntemiyle yorumlanarak çözümlenmiştir (Yüksel, Mil & Bilim, 2007; Büyüköztürk vd, 2012; Kozak, 2017).

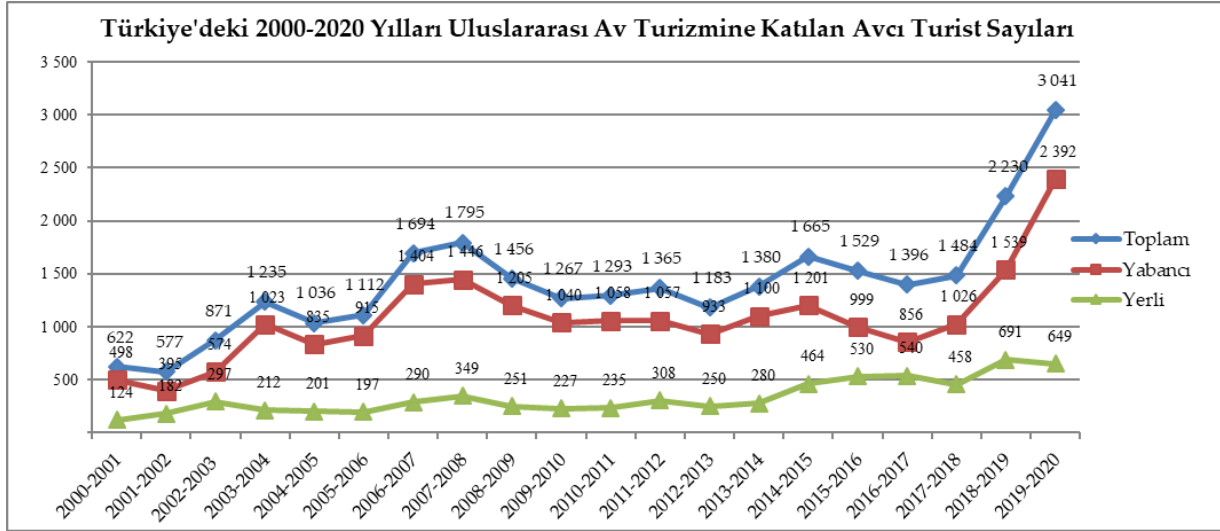
4.Bulgular

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular aşağıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

4.1.Türkiye’de Yıllara Göre Uluslararası Av Turizmi Gelirleri ve Kırsal Bölgelere Ödenen Katkı Payları

Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP), özel ve örnek avlaklar ile ulusal avcılara hizmet veren devlet ve genel dışındaki av turizminin yapıldığı Yaban Hayatı Geliştirme Sahalarındaki (YHGS) avlakların korunması ve kontrolü amacıyla, bu avlaklarda sahası bulunan kırsal belde belediyesi ve köy tüzel kişiliklerine doğal habitatın, av ve yaban hayatının sürdürülebilirliği için üretimi, korunması, bakımına katkıda bulunmaktadır. Av turizmi için yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde, bu YHGS’lerinde yapılan av organizasyonu sonucunda elde edilen gelirlerin % 20’sinden % 82’sine kadar olan kısmı katılım payı olarak kırsal desteklemek amaçlı belediye ve köy tüzel kişiliklerine verilmektedir. Örnek ve özel avlaklar ise av hayvanının ihale bedelinin KDV hariç % 50’si, işbirliği protokolü çerçevesinde, kırsala yani belde belediyesi veya köy tüzel kişiliklerine katılım payı olarak aktarmaktadır. Bu bağlamda kırsal bölgenin kalkınmasına da direk olarak katkıda bulunarak yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda Tablo 2’de de gösterildiği üzere 2019-2020 av sezonunda elde ettiği 11 milyon 312 bin 870 TL’lik gelirin yaklaşık % 60 kısmı olan 6 milyon 946 bin 818 TL’yi DKMP Genel Müdürlüğü kırsaldaki belde belediyesi veya köy tüzel kişiliklerine doğrudan aktarmıştır (Özer, 2022). Böylelikle avcı turistlerin kırsal bölgelerdeki doğrudan harcamaları haricinde DKMP tarafından da kırsal bölgeler av turizmi için ekonomik olarak desteklenmektedir. Bu ve benzeri verimi artırmaya yönelik doğru politikalarla, av turizminin hem kırsal kalkınmaya hemde ülke ekonomisine katkısı daha da etkin olabilecek potansiyelindedir. Türkiye’de uluslararası av turizmine katılan yerli ve yabancı turistlerin toplam sayısı Tablo 1’de de gösterildiği gibi 2019-2020 av yılı için 3 bin 41 avcı turisttir. Aynı sezonda ulusal av turizmine katılan avcı turistlerin sayısı Avlak Bilgi Sistemi (AVBİS) verilerine göre kayıtlı avcılar yaklaşık olarak 300 bin kişidir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Tablo 1. Türkiye'deki 2000-2020 Yılları Uluslararası Av Turizmine Katılan Avcı Turist Sayıları (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Tablo 2'de son 20 yıldaki av turizmi kapsamındaki avlatılan av hayvanları, avcı turist sayıları, av turizmi gelirleri ve kırsal kalkınmaya katkıları gösterilmektedir. Tabloya göre yıllara göre değişimler gözükmektedir. En fazla avlatılan av hayvanı yaban domuzu olarak gözükmektedir. Bazı av ve yaban hayvanlarının kontroller ve takipler doğrultusunda avlanmasının durdurulduğu da tabloda gösterilmektedir (Kantarlı, 2015). Son 5 yıldır ayı ve son 18 yıldır kurt avı yasaklanmıştır. Diğer av hayvanları kontrollü olarak avlatılmaya devam edilmektedir.

Tablo 2. Yıllara Göre Av Turizmi Kapsamındaki Av Hayvanlarının Av Turizmi Gelirleri ve Katılım Payları² Tablosu (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021).

Avcı				Av Turizmi Kapsamında Kotası Verilen Av ve Yaban Hayvanları									
Dönemler	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yaban keçisi	Yaban domuzu	Çengel boynuzlu dağ keçisi	Karaca	Kızıl geyik	Anadolu Yaban Koyunu	Ceylan	Toplam Gelir TL	Katılım Payı TL
Terms	Total	Foreign	Native	Total	Wild goat	Wild boar	Mountain goat	Roe Deer	Red deer	Anatolian wild sheep	Gazella	Total Income	Contribution
	28 231	21 496	6 735	38 531	4 268	32 116	324	978	664	88	60	65 753 805	25 336 473
2000-2001	622	498	124	446	27	417						153 856	76 354
2001-2002	577	395	182	364	25	338	1					215 861	111 950
2002-2003	871	574	297	587	51	533	3					408 199	187 432
2003-2004	1 235	1 023	212	863	89	772	2					528 940	218 745
2004-2005	1 036	835	201	843	82	741	4	7	9			517 441	231 029
2005-2006	1 112	915	197	1 351	117	1 208	8	3	15			1 618 824	232 060
2006-2007	1 694	1 404	290	2 124	164	1 883	21	11	37	8		2 535 985	613 465
2007-2008	1 795	1 446	349	2 446	181	2 202	12	10	28	7		2 775 837	771 157
2008-2009	1 456	1 205	251	1 984	196	1 709	20	15	35	9		3 302 200	836 236
2009-2010	1 267	1 040	227	1 451	237	1 151	17	11	35			3 645 362	1 073 678
2010-2011	1 293	1 058	235	1 659	187	1 423	8	21	16	4		2 498 973	625 551
2011-2012	1 365	1 057	308	1 508	186	1 255	11	15	35	6		2 129 538	778 663
2012-2013	1 183	933	250	1 801	203	1 511	21	20	39	7		2 063 605	919 529
2013-2014	1 380	1 100	280	2 262	354	1 650	35	116	67	10	20	6 535 331	2 222 734
2014-2015	1 665	1 201	464	1 950	365	1 296	32	169	62	6	5	4 732 559	1 403 275
2015-2016	1 529	999	530	1 830	275	1 340	21	129	54	6	5	2 842 535	1 005 267
2016-2017	1 396	856	540	1 317	358	788	18	94	49	5	5	3 332 755	1 257 080
2017-2018	1 484	1 026	458	2 546	331	2 035	23	99	47	5	6	7 801 683	3 031 890
2018-2019	2 230	1 539	691	4 255	360	3 718	28	91	47	6	5	6 801 451	2 793 560
2019-2020	3 041	2 392	649	6 944	480	6 146	39	167	89	9	14	11 312 870	6 946 818

² Katılım payı: DKMP ile Köy Tüzel Kişilikleri arasında imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde Köy Tüzel Kişiliklerine aktarılan miktar. (Kırsal Kalkınmaya doğrudan resmi etkisi)

4.2. Ulusal Av Turizmi Kapsamındaki Av Hayvanları

Merkez Av Komisyonu (MAK) kararları kapsamında 2023-2024 yılı av sezonu için belirlenmiş ulusal av turizmi kapsamındaki kürklü ve kanatlı av hayvanları için günlük avlanma limitleri Tablo 3'te gösterilmiştir. Türkiye'deki avcılık sistemine kayıtlı her resmi avcı Tablo 3'de av hayvanlarını ulusal av turizmi kapsamında belirlenen sezon, av günü ve limitleri dâhilinde avlayabilmektedirler. Bu durum her yıl Mayıs-Haziran aylarında yine MAK tarafından görüşülerek güncellenmektedir.

Tablo 3. 2023-2024 Av Sezonu Kürklü ve Kanatlı Av Hayvanları ile Günlük Limitleri (MAK, 2023)

Kürklü Av Hayvanları			
<i>Türkçe Adı</i>	<i>İngilizce adı</i>	<i>Latince Adı</i>	<i>Avlanma Limiti</i>
Tavşanlar		<i>Leporidae</i>	
Yabani Tavşan	<i>Hare</i>	<i>Lepus europaeus</i>	1
Domuzgiller		<i>Suidae</i>	
Yaban Domuzu	<i>Wild Boar</i>	<i>Sus scrofa</i>	3
Köpekçiller		<i>Canidae</i>	
Çakal	<i>Coyote</i>	<i>Canis aureus</i>	1
Tilki	<i>Fox</i>	<i>Vulpes vulpes</i>	2
Kanatlı Av Hayvanları			
<i>Türkçe Adı</i>	<i>İngilizce adı</i>	<i>Latince Adı</i>	<i>Avlanma Limiti</i>
Ardıçkuşgiller		<i>Turdidae</i>	
Öter ardıç	Song Thrush	<i>Turdus philomelos</i>	3
Karatavuk	Common Blackbird	<i>Turdus merula</i>	3
Ötücükuşgiller		<i>Passeridae</i>	
Serçe	House Sparrow	<i>Passer domesticus</i>	Yılda Toplamda 6
Kızılsırtlı örümcekkuşu	Red-backed Shrike	<i>Lanius collurio</i>	Yılda Toplamda 6
Kargagiller		<i>Corvidae</i>	
Saksağan	Eurasian Magpie	<i>Pica pica</i>	15
Küçük karga	Western Jackdaw	<i>Coloeus monedula</i>	Toplamda 15
Ekin kargası	Rook	<i>Corvus frugilegus</i>	Toplamda 15
Leş kargası	Hooded Crow	<i>Corvus cornix</i>	Toplamda 15
Alakarga	Eurasian Jay	<i>Garrulus glandarius</i>	1
Karabatakçiller		<i>Phalacrocoracidae</i>	
Karabatak	Great Cormorant	<i>Phalacrocorax carbo</i>	3
Yağmurcunlar		<i>Charadriidae</i>	
Suçulluğu	Common Snipe	<i>Gallinago gallinago</i>	1
Büyük suçulluğu	Great Snipe	<i>Gallinago media</i>	1
Çulluk	Eurasian Woodcock	<i>Scolopax rusticola</i>	5
Sutavuğugiller		<i>Rallidae</i>	
Sakarmeke	Eurasian Coot	<i>Fulica atra</i>	4

Tablo 3'ün devamı

Ördekçiller		Anatidae	
Tepeli patka	Tufted Duck	<i>Aythya fuligula</i>	Toplamda 6
Kaşıkgağa	Northern Shoveler	<i>Spatula clypeata</i>	Toplamda 6
Macar ördeği	Red-crested Pochard	<i>Netta rufina</i>	Toplamda 6
Elmabaş patka	Common Pochard	<i>Aythya ferina</i>	Toplamda 6
Çıkrıkçın	Garganey	<i>Spatula querquedula</i>	Toplamda 6
Fiyu	Eurasian Wigeon	<i>Mareca penelope</i>	Toplamda 6
Boz ördek	Gadwall	<i>Mareca strepera</i>	Toplamda 6
Kılıkyruk	Northern Pintail	<i>Anas acuta</i>	Toplamda 6
Çamurcun	Eurasian Teal	<i>Anas crecca</i>	Toplamda 6
Yeşilbaş	Mallard	<i>Anas platyrhynchos</i>	Toplamda 6
Sakarca	Greater White-fronted Goose	<i>Anser albifrons</i>	3
Sülüngiller		Phasianidae	
Sülün	Common Pheasant	<i>Phasianus colchicus</i>	Özel avlamlarda ödeme karşılığı
Bıldırcın	Common Quail	<i>Coturnix coturnix</i>	10
Çil keklik	Grey Partridge	<i>Perdix perdix</i>	2
Kum kekliği	See-see Partridge	<i>Ammoperdix griseogularis</i>	2
Kımalı keklik	Chukar Partridge	<i>Alectoris chukar</i>	2
Güvercingiller		Columbidae	
Kaya güvercini	Rock Dove	<i>Columba livia</i>	6
Tahtalı	Common Wood Pigeon	<i>Columba palumbus</i>	6
Büyük üveyik	Oriental Turtle Dove	<i>Streptopelia orientalis</i>	Toplamda 3
Üveyik	European Turtle Dove	<i>Streptopelia turtur</i>	Toplamda 3

Ulusal av turizmi kapsamındaki av hayvanlarının limiti, avlanma tarihleri ve avlanma günleri her yıl Mayıs-Haziran aylarında yine MAK tarafından görüşülerek güncellenmektedir.

4.3. Ulusal ve Uluslararası Av Turizmi Harcamaları

Av turizminin bilinirliği çok yaygın olmasa da bu turizm çeşidini gerçekleştiren avcı turistlerin harcamaları ve bıraktıkları gelirler bakımından oldukça fazla olmasından, yapılış itibariyle kırsal kalkınmaya katkısı yüksektir (Özer, 2020). Bunun sebebi zorunlu ve gönüllü olarak yapılan iki tür harcama türünün bulunmasıdır. Av turizminin zorunlu harcamaları dışında av turizminde av ve yaban hayvanı ödemesi gibi birçok farklı harcamasının bulunmasıdır (Mustin, Newey & Slee, 2010). Tüm avcı turistler için av turizmine katılım şartları olan zorunlu harcama kalemleri; avcılık belgesi, avlanma izin belgesi, av tüfeği ruhsatı, avlanma pulu, avcılık belgesi harcı, av tüfeği ruhsat harcıdır (Serez, 1985; Serez & Başkaya, 1996; Korkmaz, 2001; Şafak, 2003; 2004; Akgün, 2003; Alkan, 2014; Uzuner Aydın, 2015; Başkaya vd, 2017; Sarı & Arpacık, 2020). Bu zorunlu harcamalar yapılmadan av turizmine yasal olarak katılım mümkün olmamaktadır. Bu temel zorunlu harcamalar haricinde farklı ülkelerde farklı ek zorunlu harcamalar olabilmektedir. Örneğin İsveç av turizminde arazi sahibine ödenen yıllık avlanma sözleşme bedeli ek bir zorunlu harcama kalemidir. Zorunlu harcamalar dışında yarı zorunlu diyebileceğimiz gönüllü harcamalar; av turizminde kullanılan çoraptan arazi taşıtına kadar tüm donanımların avlanma faaliyetini gerçekleştirmeye uygun olmalıdır. Gönüllü harcamalar; av köpeği, ulaşım, avcılık eğitimi, yeme-içme, konaklama, rehber ve diğer olası tüm harcamalardır. Av turizmi bu bağlamda avcılık donanımlarının üretimi, satışı ve kiralanması bakımından kendine özgü bir sektör oluşturmaktadır (Özer, 2020). Bu durumda dolaylı olarak ülke ekonomisine etki etmektedir. Avcı turistlerin avlanma faaliyeti öncesinden başlayarak, avlanma esnasında ve sonrasında yaptıkları zorunlu ve gönüllü olarak yaptıkları harcama kalemleri Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Uluslararası av turizmi harcama kalemleri (Özer, 2022).

Zorunlu harcamalar	Gönüllü harcamalar
Av hayvanı bedelleri	Avlanma aracı ile ilgili (silah, fişek, ok, kamaş, makara, misina vb..)
Avcılık lisansı	Avlanma donanımı ve giyim kuşamı, özel avlanma giysilerine ait (ayakkabı, yelek, şapka, pantolon, ceket, kauçuk çizme, gözlük, kulaklık vb..)
Silah ruhsatı	Yardımcı av malzemelerine ait (dürbün, ağ, fırdöndü, yem, yapay hayvan –mühre ³)
Avlanma izinleri (av pulu, Av Turizmi İzin Belgesi)	Yardımcı donanımlara ve avlanma ile ilgili her çeşit araç-gereç ve malzemelerin tamir ve bakımlarına ait (tekne, karavan, kabin, bisiklet, arazi aracı, motosiklet, kamyonet, pikap, çadır römork, karavan vb..)
	Ulaşım ve transfer
	Yiyecek-içecek
	Konaklama
	Haberleşme
	Rehber, kılavuz vb. paket av turuna ait
	Av köpeği, şahin-kartal gibi avlanmaya yardımcı olan hayvanlara ait (kiralayıcıları, mama, besin ve donanımları üreticileri, eğitimi işletmeleri ve eğiticileri, otelleri)
	Kamp malzemeleri (ısınma, pişirme, yakıt vb.)
	Av ve avcılıkla ilgili görsel ve yazılı kaynaklara ait (dergi, kitap, DVD vb.. TV kanalı)
	Üyelik ve katılım ücretleri (av organizatörleri, veterinerler, av hayvanı derisi ve eti işletmeleri, avcılık ve atıcılık dernekleri)
	Tahnit ⁴ ve trofe ⁵ yapımına ve taşınmasına dair
	Anı, hatıra ve hediyelik eşyalara dair
	Avlak kiralama veya satın alma
	Avlak ve av donanım kiralama
	Avcılık nedeniyle meydana gelen kaza ve hastalıkların tedavisine yönelik
	Avcılık kurallarına uymamaktan dolayı verilen cezalara ait
	Avcılıkla ilgili meydana gelecek riskleri karşılamaya yönelik (sigorta yaptırma)

³ Mühre: Cansız plastik veya elektronik av hayvanı maketi.

⁴Tahnit: Belirli bir uygulama dâhilinde cesedin yapısı bozulmadan iç organlar çıkarılır, ölü hayvan çeşitli kimyasallar uygulanarak ilaçlanarak ve çabuk bozulmayacak hale getirilerek, içinin doldurulmasıyla ya da boş bırakılmış haliyle muhafaza edilmesidir.

⁵Trofe: Av ve yaban hayvanının boynuz, diş, post ve benzeri hatıra değeri taşıyan parçalarıdır.

Tablo 4 incelendiğinde; av turizmi harcama çeşitleri dünya genelinde ufak farklılıklar gösterse de çok benzerdir. Örneğin İsveç'te avlak satın almak mümkünken Türkiye'de mümkün değildir. Bununla beraber avlak kiralama bireysel avcı turistler yapamaz fakat av turizmi işletmesi açmak isteyen girişimciler bu işlemi Özel ve Örnek Avlaklar Yönetmeliği dairesinde avlak işletmesi olarak Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan kiralayabilmektedirler. Özer (2020) çalışmasında Türkiye'nin av turizminin ulusal ekonomiye olan katkısını 10 konu başlığı ile değerlendirmiştir. Tablo 5'te ulusal avcı turistlerin bir av sezonunda avlanma faaliyeti harcamaları incelenmiştir.

Tablo 5. Ulusal avcı turistlerin (avcılarının) yıllık harcama kalemleri (Özer, 2020).

No	Harcama Kalemleri	Miktar
1	Avbis sistemine kayıtlı avcı sayısı	300000 kişi
2	Yıllık av sezonu ortalama kişi başı av turizmüne katılım sayısı	60 gün
3	Av pulu bedeli	205 TL: Yaklaşık 24 \$
4	Yıllık avlanma harcı	333 TL: 40 \$
5	Ortalama av turizmi başına tüketilen fişek miktarı	80 TL: 10 \$ kutu bedeli
6	Ortalama kişi başı av başına seyahat ve ulaşım harcaması	200 TL: 24 \$ asgari
7	Ortalama kişi başı av başına konaklama harcaması	200 TL: 24 \$
8	Ortalama kişi başı av başına yeme-içme harcaması	100 TL: 12 \$
9	Ortalama kişi başı sezonluk av tüfeği ve malzemesi için yaptıkları harcama	2000 TL: 240 \$
10	Ortalama kişi başı bir sezonluk av köpeği için yaptıkları harcama	1000 TL: 120 \$

Türkiye'deki avcı turistlerin bir yıllık avlanma faaliyetleri için harcamaları hesaplandığında yaklaşık 2 milyar dolar olduğu görülmektedir. Bu gelirlerin belli kısmı kırsal kalkınmayı doğrudan etkileyen harcamalardır.

4.4. Kuzey Ülkelerinde Avcılık ve Av Turizmi

Kuzey ülkelerinde bakıldığında bir milyondan fazla kadın erkek hayatlarına avlanma yoluyla anlam kazandırarak sosyal yaşamları zenginleştirmektedir. Kuzey ülkelerinde yaşayan insanlar için avcılık sadece bir aktivite olarak kalmayarak, e-postalar, cep telefonları ve modern dünyanın bitmek bilmeyen talepleri tarafından tahrip edilen günlük hayatın koşuşturmacasına hoş bir mola sunan doğal ve sağlıklı bir tutkudur (Nordichunters, 2021).

Kuzeyde geçmişte av eti, birçok ailenin beslenmesinin önemli bir bölümünü oluşturmaktaydı. Günümüzde av hayvanı, sadece avcılar için değil, aynı zamanda tüm kırsal ekonomi için de önemli olan doğal ve sürdürülebilir bir beslenme ve geçim kaynağı olmaya devam etmektedir. Kuzeyli bir avcı için, ailesine ve arkadaşlarına kendi avladığı bir av hayvanını lezzetli, sağlıklı ve tamamen doğal bir yiyecek olarak sunması, kendini ve tanıdıklarını ödüllendirmektir. Kuzeyde avcılarının kırsal kalkınmaya, yaban hayatı yönetimine, biyolojik çeşitliliğe ve korunmasına çok önemli katkısı olmaktadır. İskandinav toplumlarında avcılığın ve av turizmin gelişmişliği ve önemini anlamak için avcılık bir anahtar olmaktadır (Nordichunters, 2021; FACE, 2022; Jagverband, 2022).

Kuzeyli avcılarının yılda 16 milyar avrodan fazla harcadıkları tahmin edilmektedir (Nordichunters, 2021). İskandinav ülkelerinde avcılığın ekonomik gelirlerinin muazzam olduğuna şüphe yoktur. Bu gelirlerin içerisindeki toplam faydayı aşağıdaki maddeler halinde sıralamak mümkündür:

- Avcıların çevresel değeri, habitatların oluşturulması ve restorasyonu da dâhil olmak üzere, doğayı korumaya katkıları,
- Avcıların hükümetin yaban hayatı araştırmalarına katkıları dâhil, av sayımı, yaban hayatı izleme ve istilacı türlerle mücadele,
- Avcılar tarafından ekipman ve lisans satın alınması ve aynı zamanda av etinin değeri.
- Doğadan keyif alan bir milyondan fazla insana sağlıklı yaşam sağlayarak onların hayatlarını zenginleştirilmesi,
- Avlanmanın önemli bir sosyal ve kültürel aktivite olarak değeri topluluklarda sosyal kaynaşmaya ve yeni gelenlerin entegrasyonuna katkıda bulunan kırsal alanlara ekonomik katkıda bulunması,
- Avcılık ile ilgili binlerce iş olanağı sağlayarak istihdama katkısı ile avcılığın ve av turizminin kuzey ülkelerindeki etkisinden söz etmek mümkündür (Nordichunters, 2021).

4.5. Norveç Avcılığı ve Av Turizmi

Norveç refah seviyesi bakımından dünyada üst sıralardaki ülkelerinden biri olup, avcılık ve av turizmine de büyük önem vermektedir. Tablo 6'da görüldüğü üzere 2021 yılında Norveç'teki aktif avcılar 140bin 300'dür (SSB, 2021). Kanatlı ve kürklü av hayvanlarının avlanma miktarı 387.900 adettir. Bu durumun kırsal ekonomiye katkısı oldukça yüksektir.

Tablo 6. Norveç Avcılık ve Av Turizmi İstatistikleri (SSB, 2021)

Norway	Active hunters	Small game hunting	Grouse hunting	Hunting on cervids	Moose hunting	Red deer hunting	Wild reindeer hunting	Roe deer hunting
2015-2016	139010	80280	40860	94130	61550	46410	11090	41540
2016-2017	142100	83880	45780	94220	61130	47180	10430	42380
2017-2018	141760	82830	45210	94430	60930	48220	9920	43010
2018-2019	139770	83990	47900	91270	59340	48030	7620	42530
2019-2020	135660	78330	43230	92080	59880	49470	8220	43360
2020-2021	140300	83500	48500	92700	59800	50700	7900	44800

4.6. İzlanda Avcılığı ve Av Turizmi

İzlanda nüfus yoğunluğu fazla olmasa da refah seviyesi yüksektir. Dünyanın sayılı av turizmi destinasyonları arasında yer almaktadır. Dünyanın birçok ülkesinden avcı turistler özellikle kaz avı için av turizmi seyahatlerini İzlanda'ya yapmaktadır. Tablo 5'te görüldüğü gibi bu seyahatleri gerçekleştiren avcı turistlerin harcamaları maddesel olarak birim ekonomik katkıları gösterilmiştir.

Tablo 7. İzlanda Av Turizmi ve Avcılık Harcamaları (Heiðarsson vd, 2010).

Harcamalar (Kişi başı)	Yıllık Ortalama (İzlanda Kronu (ISK))
Avlanma Lisansı	21.467
Yeme ve İçme	16.580
Konaklama	15.994
Yakıt	23.942
Transfer (Toplu taşıma)	28.864
Taşıt Kiralama (ATV, Arazi aracı)	22.361
Avcılık Ekipmanları	45.040
Avcılık Kıyafetleri	34.683
Rehber ve Karşılama	32.700
Hediyelik Eşya	10.435
İlk Yardım	5.569
Rekreasyon Faaliyetleri (yüzme, kaplıca, doğa gözlemi)	5.834
Diğer	16.232
Toplam	263.717

İzlanda'da 2009 yılında avcılık ruhsatına sahip avcılarının sayısı 12.227 olarak kayıtlara geçmiştir. İzlanda'da av turizmi harcamalarının toplamı tahmini, kırsal ve ulusal ekonomik katkısı hesaplanırken, ortalama harcama avcı sayısı ile çarpılmaktadır (Heiðarsson vd, 2010). Örneğin kırsal ekonomik katkıları hesaplanırken, arazi kiralama (kazlar ve ptarmigan avlamak için) ve av ruhsatları (her ikisi de yerel toprak sahiplerine ödenmektedir) için tahmini olarak toplam 1,2 milyar İzlanda kronu (ISK) harcanmıştır (Heiðarsson vd, 2010). Bu elde edilen gelirler iş karşılığı olmayarak, bu gelirlerin net olarak kırsal alanlarda yaşayanlar için gelir olduğu ve bu gelirin %90'ının yani 1,1 milyar iSK'nin kırsal bölgedeki

yaşanyalara katkıda bulunduğu ve %10'unun yani 120 milyon iSK'nin mal ve hizmet satın almak için kullanıldığı varsayılmaktadır (Heiðarsson vd, 2010). Özetle 2009 yılında avcılarının kırsal kalkınmaya katkıları, mal ve hizmet için harcadıkları toplam tutarın 3,2 milyar ISK (12 227*263 717) olduğu tahmin edilmektedir (Tablo 7). İzlanda'nın doğusunda 2009 yılında 1333 ren geyiği avlanmış olup her avcının, av gezisi sırasında ortalama 39 847 ISK harcaması tespit edilmiş (rehber tutma maliyeti hariç), ve bu oran genel İzlanda'ya uygulandığında (12 227*39 847) ren geyiği avcılarının toplam harcaması tahmini olarak 487 milyon ISK olmaktadır. Görüldüğü üzere av turizmin İzlanda'da kırsal ekonomiye katkısı oldukça yüksektir. Heiðarsson ve diğerlerinin (2010) yaptığı araştırmanın sonucunda; ekonomik bir kaynak olarak kanatlı av hayvanları avcılığı av turizmi işletmeleri kurularak daha fazla av faaliyeti yapılmasıyla İzlanda kırsalında daha fazla sürdürülebilir iş ve istihdam oluşturacağına ulaşılmıştır (Heiðarsson vd, 2010).

4.7.Finlandiya Avcılığı ve Av Turizmi

Av turizminin önemli ülkelerinden bir diğeri olan Finlandiya'da yaklaşık 300 bin avcı bulunmaktadır (Riista, 2021). Ülkede çok fazla av turizmi şirketi olmamasına rağmen, av turizminin kırsal alanlarda ekonomik rolünün hali hazırda önemli olduğu söylemek mümkündür. Finlandiya'nın doğusunda 2008 yılında toplam 5,86 milyon avroluk (€) kanatlı av hayvanlarına dayalı av turizmi yapılmış olup, bunun etkisi, esas olarak bölgeyi ziyaret eden çok sayıda bireysel bağımsız avcı turiste dayanmaktadır (Matilainen vd, 2010). Çarpan etkilerinin tüm Lapland'ta olduğu şekliyle Finlandiya'da da benzer olacağını varsayarak (300 bin avcı*20 ortalama av günü* 138 € ortalama harcama), olarak ulusal av turizm harcamalarının 828 milyon € olduğu, ve (300 bin avcı*20 ortalama av günü* 98 € ortalama harcama) bağımsız avcılarının kırsal ekonomiye toplam etkisinin yıllık yaklaşık 588 milyon € olacağı hesaplanabilmektedir (RIISTA, 2021). Finlandiya'daki av turizminin içerisindeki harcama türleri Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Finlandiya Av Turizmi ve Avcılık Harcamaları (Matilainen vd, 2010).

Bağımsız Avcılık Lisansı Sahibi Avcılar	Ortalma Harcama (€)/ Kişibaşı/ 5 Günlük Avlanma Faaliyeti
Konaklama	220
Ulaşım	140
Yeme -İçme ve Günlük Harcama	150
Restoran, Cafe, Bar Vb.	50
Avcılık Servisi (Rehber, Lisans, Trofe, Köpek Vb.)	60
Diğer Avcılık Servisleri	10
Diğer Ekipmanlar ve Hediye Eşyalar	50
Toplam	5 Günlük 680 (€) / 1günlük 138 (€)

Finlandiya'nın mevcut av turizmi işletmeciliğinin etkisi düşüktür. Ancak av turizmi şirketlerinden elde edilen gelir, kırsal bölgelerde bağımsız avcılardan elde edilen gelirden daha fazla olduğu görülmektedir. Av turizmi bir şirket aracılığıyla "satıldığında" Tablo 9'a görüldüğü gibi bağımsız avcılarının durumuna kıyasla, katma değeri daha yüksek olup, neredeyse iki katı oranındadır (Matilainen vd, 2010).

Tablo 9. Bağımsız Avcılar ile Acentalı Avcıların Kırsal Ekonomiye Katma Değeri (Matilainen vd, 2010).

Av Turizmi Çeşidi	Kantalı Avcılığının Direkt Etkisi (€)	Kantalı Avcılığının Genel Etkisi (€)	Yıllık Avcılık Lisansı (Kişi)
Bağımsız Avcı	680	1424	3490
Düşük Kaliteli Acentalı Avcı Turist	582	1395	304
Yüksek Kaliteli Acentalı Avcı Turist	845	2360	200

Finlandiya'da özel arazilerde av turizmi faaliyetlerinin özel arazi sahipleri ve/veya yerel av kulüpleri ile yapılan anlaşmalar ile uygulanması daha kolaydır (Komppula & Gartner, 2013). Bununla birlikte, Tablo 10'da görüldüğü gibi bölgesel ve kırsal ekonomi açısından bakıldığında, şirketlerin uzun vadeli başarılı yüksek kaliteli ürünler geliştirmelerine ve bölgedeki diğer ticari faaliyetleri desteklemelerine olanak tanımaktadır. Matilainen ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmada av turizmini devlet arazisinde kolaylaştıracak bir çözümün faydalı olacağını öne sürülmüştür. Devlet ile av turizmi şirketleri ile karşılıklı anlaşmalı olarak, avcılık lisanslarının belirli süreli olması ve buradan elde edilen gelirin belirli bir yüzdesinin şirketler tarafından tahsis edilmesinin av turizmini geliştirici bir yol olabileceği belirtilmiştir (Matilainen vd, 2010).

Tablo 10. Bağımsız Avcılar ile Acentalı Avcıların Ortak Av Turizmi Harcamaları (Matilainen vd, 2010).

Harcamalar
Yeme ve İçme
Konaklama
Yakıt
Avcılık Ekipmanları
Avcılık Kıyafetleri
Rehber ve Karşılama
Hediyelik Eşya

Yapılan araştırmalardan görüldüğü gibi Finlandiya'da av turizminin önemi ve ulusal ve kırsal kalkınmaya etkileri görülmektedir. Yaşam sürdükçe daha yeni öneriler ve uygulamalar yapılarak hem ekonomik katkının artırılması hem de hizmet kalitesinin artırılması mümkündür.

4.8. İskoçya Avcılığı ve Av Turizmi

İskoçya'da av turizmi tamamen ticari bir girişimden ziyade, öncelikle sosyal ve kültürel bir aktivite olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda av turizminin kırsal ekonomiler üzerindeki potansiyel etkilerini vurgulamak önemlidir. Mustin ve diğerlerinin (2010) yaptığı çalışmada, kârlı olandan, marjinal olarak ticari olana ve açık bir şekilde zarar edene kadar uzanan 82 av turizmi yönetiminin "işleyiş" yelpazesi ortaya koyulmuştur. Ticari ve ticari olmayan faaliyetlerin arkasında, bu işletmelerin dayandığı kırsal ekonomilerle karmaşık ve faydalı ekonomik etkileşimler ağı kurulmuştur. Çalışmanın verileri ile turizmin diğer türlerinde olduğu gibi, geçici ve mevsimlik işçilerin olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Av turizminin yoğunluğu ne kadar büyük olursa, kırsal ekonomik etkilerinin o kadar büyük olduğunu göstererek kırsal ekonomiye faydalarını artıracığı ortaya koyulmuştur. (Mustin vd, 2010). Av turizmi harcamalarının kalemleri Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. İskoçya Av turizmi ve Avcılık Harcama Kalemleri

Harcamalar	Düşük Kaliteli Acenta Avcıları (€)	Yüksek Kaliteli Acenta Avcıları (€)
Av Turizmi Acentasına Ödemeler	225	870
Ulaşım	126	84
Yeme- İçme ve Günlük Harcamalar	68	Dâhil
Restoran, Kafe, Bar Vb.	45	30
Avcılık Servisi (Rehber, Lisans, Trofe, Köpek Vb.)	54	Dâhil
Diğer Avcılık Servisleri	9	Dâhil
Diğer Ekipmanlar ve Hediyelik Eşyalar	45	30
Toplam	572 Kişibaşı 5 Günlük/ 127 Günlük	1014 Kişibaşı 5 Günlük / 338 Günlük

Mustin ve diğerlerinin (2010) çalışmada kırsal bölgelerde hem tam zamanlı hem de daha geçici veya mevsimlik istihdam belirlenmiştir. Bölgesel olarak ve bölge dışındaki çeşitli mal ve hizmetlere toplam harcamalarının oranını bulunarak, bölge dışından gelen avcı turistlerin kırsal ekonomiye katkıları incelenmiştir.

4.9.Kanada Avcılığı ve Av Turizmi

Kuzey ülkelerinden olan Kanada'da refah seviyesi diğer İskandinav ülkelerindeki gibi dünyanın en yükseklerinden biridir. Kanada'da 2021 itibariyle ulusal av turizmine katılan 1 milyon 300 avcı turist bulunmaktadır (Ofah, 2021). Av turizminin kırsal ekonomik etkisinin belirlenmesinde, Tablo 12'de malzeme tedarikçileri gelirleri, ulaşım ücretleri, muhtelif ücretler ve ruhsat ücretleri üzerinden bir model sunulmaktadır. Ontario Federation of Anglers and Hunters (Ofah) and the Canadian Sporting Arms and Ammunition Association (CSAAA) (2019) tarafından 25.571 kişinin katılımıyla avcılık, atıcılık, tuzakçılık ve balıkçılık ile oluşturduğu raporda ortalama brüt gelirin 18,9 milyar Amerikan Doları (USD) olduğunu belirlenmiştir (The Conference Board of Canada, 2019). Bu durum Kanada'nın ulusal gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYH) yaklaşık %1'ini temsil etmektedir. Av turizminin oluşturduğu ekonomik faaliyetle hemen hemen 107.000 iş kolunda istihdam ve buradan da 6,4 milyar dolar işçilik geliri elde edilerek kırsal kalkınmaya etkisi ortaya koyulmuştur. Diğer ekonomik faydası ise 2018 yılında av turizminin içerisindeki faaliyetlerden 6,1 milyar dolar federal ve eyalet düzeyindeki hükümet gelirleri elde edilmiştir.

Tablo 12. Kanada Av turizmi Faaliyetleri ve 2018 Yılı Harcamaları (The Conference Board of Canada, 2019).

Av Turizmi Faaliyeti	Toplam Harcama (Milyon \$)	Gsyh (Milyon \$)	İşçilik Geliri (Milyon \$)	İş Kolu (Adet)	Avcı (Kişi)
Avcılık	6.000	4.100	2.000	33.000	1.300.000
Balıkçılık	10.000	7.000	3.500	58.000	3.000.000
Tuzakçılık	131	91	44	738	45.000
Atıcılık	2.600	1.800	868	14.000	1.400.000

Tablodaki hesaplamalar o dönemdeki satılan ve avlatılan av hayvanları ve giderleri olarak yapılmış olup genel hesaplamalar birim kişi başı harcama hesaplandıktan sonra ülkedeki avcı turistlerin sayısı ve gittikleri av günlerinin ortalama sayısı ile hesaplanmıştır.

4.10. İsveç Avcılığı ve Av Turizmi

İsveç'te resmi kayıtlarda 300 bin avcı bulunmaktadır (Jagareförbundet, 2021). Bu sayı toplam nüfusun %3,6'sına veya ülkedeki yetişkin nüfusun %4,4'üne tekabül etmektedir (Mattsson, 1990). İsveç av kanunlarına göre 15 yaşını doldurmuş bireyler avcılık lisansına sahip olabilmektedirler. Yaklaşık 237 bin avcı (toplam avcılarının %79'u) büyük geyik avını (moose hunting, alg jakt) ilgi duyarak avlamaktadırlar (Mattsson, 1990). Yine yaklaşık aynı sayıda avcı büyük geyik avı dışında, karaca, tavşan, kanatlı av hayvanları ve benzeri av hayvanlarını avlamaktadırlar. Görüldüğü üzere avcılarının çoğunluğu büyük

geyik avını diğer av türlerine nazaran çok daha önemli görmektedirler. Bir av sezonunda bir avcı ortalama, 19 günü haftasonu, resmi tatiller ve bir günde ücretinin en düşük oldu gün ile beraber toplam 20 gün avlanmaktadır (Mattsson, 1990). Bazı yüksek gelirli ve özel durumu olanlar ortalama dışında tutulmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda avlanılan av hayvanı eti birçok avcının ailesi için önemli bir ekonomik katkıdır.

Tablo 13. İsveç Av Turizmi ve Avcılık Harcamaları Yıllık Ortalamaları (Boman& Mattsson, 2012).

Harcamalar (SEK)	1986-1987 Av Sezonu	2005-2006 Av Sezonu
Genel Avcılık	8.163	11.190
Rekreasyon	5.514	7.573
Av Eti	2.649	3.617
Av Ekipmanları	3.449	7.068
Diğer Avcı İhtiyaçları	4.714	4.122
Toplam	24.489	33570

Boman & Mattsson (2012) yaptığı çalışmada 1986/1987 av sezonu ile 2005/2006 av sezonlarını karşılaştırılma yapılarak Avcıların ortalama bir avda yaptığı harcama kalemleri belirtilmiştir (Mattsson vd, 2008). Yıllar geçtikçe harcama ortalamalarının yükseldiği Tablo 13’de görülmektedir. Eldeki verilere dayanarak bir yıllık İsveç av turizmi gelirlerini hesaplandığında; 300.000 avcı*33.570 (İsveç kronu(SEK) yıllık harcama = 10 milyar 71 milyon SEK yıllık ulusal av turizmi gelir elde etmektedir. Buda yaklaşık 1 milyar USD (\$)’ ye takabil etmektedir. Bu gelirler yıldan yıla artmaktadır. Bu gelirlerin büyük bir kısmı kırsalda yaşayan ailelere ekonomik katkı bulunmaktadır.

Tablo 14. İsveç 2012/2013 Av Sezonu Avlanılan Av Hayvanları Miktarları (Wiklund & Malmfors, 2014; Özer, 2015).

İsveç 2012/2013 Av Dönemi	
Av hayvanı	Avlanma miktarı
Sığın (En Büyük Geyik)	95 937
Yaban Domuzu	97 300
Karaca	96 400
Ala Geyik	36 463
Kızıl Geyik	7 340
Yaban Koyunu	500
Yaban Tavşanı	48 700
Ada Tavşanı	8 300
Kanada Kazı	31 500
Fasulye Kazı	1 600
Boz Kaz	23 100
Yeşilbaş Ördek	35 6100
Deniz Ördeği	7000
Büyük Orman Horozu	16 500
Orman Tavuğu	19 700
Beyaz Keklik	30 700
Sülün	100 000
Keklik	13 900
Orman Kekliği	7 600
Tahtalı	74 800
Alakarga	29 700

İsveç karasal büyüklüğüne göre nüfus oranı düşüktür. Bunun sebeplerinden biri bazı ülke sağanlarının buzullardan oluşmasıdır. Bununla beraber birçok ormanlık ve tarım arazisi bulunması, koruması nedeniyle av hayvanlarının yaşaması, barınması ve üremesi için geniş alanlar bulunmaktadır. Doğal yaşam alanlarının genişliği ile av hayvanları faunası popülasyonu ve çeşitliliği buna bağlı olarak fazladır. Tablo 14’de İsveç’te 2012-2013 av sezonunda hasat edilen av hayvanı sayıları verilmiştir. Yaklaşık 400 bin

kürklü av hayvanı ve 600 bin kanatlı av hayvanı hasat edilmiş olup, toplamda bir milyondan fazla av hayvanı hasat edilmiştir. Bu durum doğa, av ve yaban hayatının iyi yönetimi, yasaların uygulanabilirliği ile beraber avcılarının bilinçli ve otokontrollerinin olmasından kaynaklanmaktadır.

4.11. Türkiye ve Kuzey Ülkeleri Av Turizmi Karşılaştırılması

Av turizmi gelirleri ülkeler genelinde farklı olsa da yapıldığı her kırsal alanda kırsal kalkınmaya katkıda bulunduğu görülmektedir. Av turizminin kırsal kalkınmaya katkısı genellikle bölgede bulunan av ve yaban hayatının çeşitliliği ve endemikliği ile doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Bununla beraber ülkesel ve bölgesel kırsal politikalar elde edilen gelirlerin seviyesini belirlemekteki diğer önemli etken olmaktadır.

Ulusal av turizmi gelirlerine bakıldığında ise aradaki fark uluslararası av turizmindeki kadar farklı olmamaktadır. Çünkü Türkiye'deki kanatlı av hayvanları ve küçük kürklü av hayvanları (small game) popülasyon oranının diğer ülkelerle yakın olmasıdır. Bir diğer nedeni ise genellikle bu avlara yerli turist avcılarının katılması ve av turizmi gelirlerinin ulusal olarak hesaplanmasıdır. Araştırmada elde edilen verilere dayanılarak örneğin Türkiye'de ulusal av turizmi kapsamında yıllık harcamaları yaklaşık olarak 1,8 \$ milyar olarak hesaplanmaktadır. Finlandiya'daki ulusal av turizmi kapsamında yapılan harcamalar ise yaklaşık 1 \$ milyar dolardır. Aradaki farkın oranı % 35 olarak gözükmektedir. Türkiye'deki ulusal av turizminin kırsal kalkınmaya katkısı kırsal konaklama, yiyecek ve içecek yaklaşık olarak 650 \$ milyondur. Finlandiya'nın ise kırsal kalkınmaya katkısını aynı verileri ele alarak 600 \$ milyon olarak hesaplayarak karşılaştırma yapmak doğru olacaktır. Kırsal kalkınmadaki fark hediyelik eşya gibi bazı farklı kalemlerin kuzey ülkelerinde daha fazla ilgi çekmesi ve talep edilmesinden kaynaklandığını söylemek doğru olacaktır.

Türkiye'nin uluslararası av turizmi gelirlerine bakıldığında kuzey ülkelerinin elde ettiği uluslararası av turizmi gelirlerinden oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durumun temel sebebi Türkiye'nin kürklü av hayvanları çeşidi ve popülasyonunun düşük olmasıyla birlikte av turizmine arzlarının yeterli seviyede olmamasıdır. Araştırmada elde edilen verilere dayanılarak 2020 yılında Türkiye'de 6.944 adet kürklü av hayvanı, uluslararası av turizmi kapsamında hasat edilmiştir. Aynı yıl av sezonunda Norveç'te ise 253.010 adet kürklü av hayvanı hasat edilmiştir. Yine İsveç'te 2013 yılında 333.940 adet av kürklü av hayvanı hasat edilmiştir. Hasadı yapılan av hayvanlarının oranlarına bakıldığında aradaki farkın yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda av turizmi gelirlerindeki oranlarında farklı olması normal bir durumdur. Buna istinaden de av turizminin kırsal kalkınmaya ve ülke ekonomilerine katkıları da doğru oranda artış ve düşüş göstermektedir.

Kuzey ülkeleri ile Türkiye'nin av turizminde karşılaştırılmasında uluslararası av turizminde fark oranı yüksek olmasına rağmen ulusal av turizmindeki oranlar bir birlerine yakındır. Bu bağlamda av turizminin kırsal kalkınmaya etkisinde uluslararası ve ulusal olarak fark göstermektedir. Bu durumun nedenleri ve aradaki farkı azaltma yolları sonuç ve öneriler kısmında irdelenmiştir.

5. Tartışma ve Sonuç

Av turizminden, ileri seviyede ilgilenen ülkeler haricinde, az bilinen bir turizm türü olması itibarıyla yeterli oranda yararlanılamamaktadır. İleri seviyede tanıyan ve profesyonelce yapan ülkelerin başında İskandinav ülkeleri yer almaktadır. Bu ülkelerde toplam nüfusun yaklaşık %8-10'u, özellikle kırsal bölgede yaşayanlar, aile geleneğine bağlı olarak avlanma faaliyetlerini aktif ve bilinçli olarak yapmaktadırlar (Matilainen, 2010). Bu geleneğe bağlılıklarından dolayı avcılar toplumunda önemli ve saygın bir yere sahiptir. Avcılık sosyo-kültürel yapıyı o derece etkilemiştir ki, avcı aileler gençlerinin diğer avcı

ailelerin gençleriyle aile kurlmaları hususunda hasassiyetle hareket etmektedirler (Matilainen & Keskinarkaus, 2010). Bu bağlamda aileden gelen miras bilinçle av ve yaban hayatına verilen önemle koruma tedbirleri uygulamaları sağlayarak av hayvanlarının popülasyonunu artırıp, av turizmi gelirlerinden optimum seviyede faydalanmayı sağlamaktadır (Özer, 2020). Bu bağlamda Türkiye için asıl çözülmesi gereken husus avcılık ve av turizmine merak duyan bireylerin av ve yaban hayatını bilinçli şekilde koruyucu olarak yetiştirilmesi üzerinde çalışmalar yapmaktır. Burada da üniversitelerin av ve yaban hayatı bölümlerinde ve DKMP bünyesinde görevli olan bireylerin bu bilinç düzeyi sahip olması sistemin işlemesi için en gerekli noktadır. Sonrasında ise avcılarının kendi oto kontrollerini sağlamalarını destekleyici kamu spotlarının ilgili birimler tarafından yapılması gereklidir.

“Avlanma faaliyetlerinin ekonomik boyutu olan av turizmi, av ve yaban hayatı varlıklarının yönetimi ve sürdürülebilirliği için bir çözüm olmakla beraber, yapıldığı bölgede potansiyel bir geçim kaynağı ve kırsal kalkınma modeli olarak ülke ekonomisine katkıda bulunabilmektedir” (Özer, 2020). Bu nedenle av turizmine olan ilginin artırılması için ilgili kurumların ve yerel halkın işbirliğiyle bölgesel kalkınma planları oluşturulabilir.

Türkiye’de av turizminin kırsal ekonomiye katkısı ile ilgi araştırma ve kaynak neredeyse yok denecek kadar azdır. Genelde yapılan araştırmalar sadece av turizmin ne olduğu ve ne şekilde yapıldığına ait bazı kaynaklara ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda araştırmanın daha doğru, bilimsel geçerliliği ve güvenilirliği olması bakımından uluslararası düzeyde yapılmış bilimsel çalışmalar incelenerek karşılaştırılmıştır.

Heiðarsson vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada av turizmi yapılan bölgelerde bölgesel gelirlerinin arttığı ve bölgede yaşayanlara katkısı olduğu sonucunu varılmıştır. Bununla beraber sadece bölge halkıyla sınırlı kalması durumunda artış göstermeyeceği görülmüş olup işlemlerin uluslararası işletmelerle beraber yürütülmesi sonucunda daha fazla ekonomik etkiye sahip olacağı belirlenmiştir. Ayrıca 37 iş kolunun direk olarak av turizmi ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Matilainen vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada bölgedeki av turizmi işletmelerinin tam olarak verimli olmadıkları eleştirilmekle beraber bağımsız olarak av turizmi yapan yerel halka göre neredeyse iki kat daha fazla gelir elde ettikleri görülmüştür. Bölgesel ekonomi açısından av turizmini geliştirme faaliyetlerini geliştirmek gereklidir. Bu bağlamda av turizmi ürünlerinin değerini arttırmanın ve pazara yeni yüksek kaliteli ürünler geliştirmesinin ana hedef olduğunu belirtmiştir. Bunu da en iyi kanatlı avcılık ile geyik avcılığını paket av turizmi etkinlikleri halinde satarak geliştirebilecekleri görülmüştür. Bununla birlikte özel arazi sahipleri ve / veya yerel av kulüpleriyle yapılan anlaşmalarla uygulanması daha kolaydır. Bölgesel ekonomi açısından bakıldığında; bu çalışma, şirketlerin uzun vadeli başarılı yüksek kaliteli ürünler geliştirmelerine ve bölgedeki diğer iş faaliyetlerini desteklemelerine olanak tanıyacak devlet arazilerinde av turizmini kolaylaştıracak bir çözümün yararlı olacağını göstermektedir.

Gyllbring & Hansson (2010) tarafından yapılan çalışmada bölgede sadece son on yılda sadece bir adet sanayi kuruluşu kurulduğunu belirtmiştir. Yöre halkının istihdamında ve gelir elde etmede av turizmine ne kadar ihtiyaç duyduklarını göstermiştir. Bölgede yaşayan halk normal işlerinin yanında yarı zamanlı olarak av rehberliği ve avcılıkla uğraşmaktadır ve gelirlerinin büyük kısmını av turizmi sayesinde kazanmaktadırlar. Sadece av hayvanlarının avlatılmasıyla değil gelen misafirlere konaklama ve yeme içme ihtiyaçlarını da temin etmekle kazanç sağlamaktadırlar. Çalışmada bölgenin potansiyeliyle ve yetenekli girişimcilerle büyük bir pazara sahip olacağını belirtmişlerdir.

Mustin vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada üç tür av turizmine katılma şekliinden bahsetmiştir. Bu türler; özel araziler, özel arazilerini kiralaayanlar ve devlete bağlı arazilerdir. Bu üç türün de av turizmi çekiciliğine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Av turizminin istihdam oluşturma konusunda çok etkili ve yüksek gelir artııcı olacağı gözlemlenmiştir. Ayrıca bazı işletme sahipleri karlarını maksimize etmek için sportif atışlar da düzenleyerek av turizminin yanında farklı etkinliklerde de bulunmaktadır. Bu organizasyonlarda düzenlenmesi ve işletilmesi sırasında istihdam oluşturduğu da görülmüştür. İskoçya Orman Tavuğu (grouse) kendi başına ticari başarının garantisi değildir. Ancak bulunduğu bölgelerde güçlü şekilde yerel ekonomik destekle, Britanya’da yeni pazar geliştirmede ve uzun süreli devam edecek

arazi kullanımını sürdürmek için pazar oluşturan benzersiz bir satış noktası sunmaktadır. Görüldüğü üzere sadece bir av hayvanı bile bölgenin gelişmesine ve kalkınmasına ne derecede etkili olmaktadır.

Hull vd, (2010) tarafından yapılan çalışmada Kanada'nın iki bölgesinde av turizmi kapsamında avlatılan bölgeye has olan Sığın ve Kanada Ren Geyiğinin ülke ekonomisine getirisinin yüksek olduğu görülmüştür. Bu etki incelenirken malzeme tedarikçileri, avlatılacak av hayvanı başına lisans ücretleri (ayı, sığın, ren geyiği), Taxidermy, uluslararası seyahatler ve havayolu ulaşımının gelirlerinin arttığı gözlemlenmiştir. Av turizminin çarpan etkisinin ne kadar etkili olduğu bir kez daha bilimsel çalışmalarla ispatlanmıştır. Bu bağlamda bu çalışma ile Türkiye'nin av turizminde çarpan etkisinden en iyi şekilde faydalanması ve gelir elde etmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Türkiye'de av turizminin yürütülmesi Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar (DKMP) Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Ulusal av turizmi gelirleri ve kırsal bölgelere katkısının oranı kuzey ülkelerine yakın olduğu çalışmanın bulgular kısmında gösterilmiştir. Asıl eksiliğin uluslararası av turizminde olduğu görülmektedir. Uluslararası av turizmi kapsamında bu organizasyon her yıl sistematik olarak düzenlenmektedir. Bu oran yıldan yıla artmasına rağmen dünya piyasasından çok geridedir. Türkiye av turizminde hasat edilmesine izin verilen kürklü av hayvanları (big game) yetiştiriciliği çok geridedir. Bundan dolayı DKMP hayvanların üremesi korunması ve kontrolleri için yeni strateji ve politikalar geliştirmek zorundadır. Örneğin alanında uzman olmuş DKMP görevlilerini kuzey ülkelerine gönderip oradaki politikaları inceleyip yaban hayatı yönetim sistemleri öğrenmeleri sağlanarak bu politikaları Türkiye'de uygulamaya geçirmeleri sağlanmalıdır.

Kuzey ülkelerinde avcılık sistemleri Türkiye avcılık sistemi ile bazı farklılıklar göstermektedir. Türkiye sisteminde avlaklar ve av alanları devlete aittir. Bu avlaklardan avlanma vergisini ve izin ücretini ödeyen tüm yerli avcı turistler av sezonunda belli kotalar dahilinde faydalanabilmektedirler. Ayrıca girişimciler talep ettikleri DKMP'nin uygun gördükleri avlakları Özel ve Örnek Avlak olarak kiralayarak işletebilir ve buralardan gelir elde edebilirler. Bu alanlara girmek isteyen ulusal avcı turistlerde avlat işletmelerinin belirledikleri ücretleri ödemek zorundadırlar. Kuzey ülkelerinin genelinde ise avlaklar şahıslara aittir. Bu ülkelerde arazi sahibi olan kişiler içerisindeki av hayvanlarına da sahip sayılmaktadır. Şahıslara ait arazilerin büyük ölçülere sahip olması da işletilmesinin ve organize edilmesini kolaylaştırarak av hayvanları hasadının verimli geçmesini sağlamaktadır. Örneğin İsveç'te avlanma faaliyetini gerçekleştirmek isteyen yerli ve yabancı avcı turistler, arazi hamillerinden veya bölgede yaşayan çiftçiler ile aralarında bir protokol yapmak zorundadırlar. Avlanmak istedikleri arazileri sezonluk veya günlük kiralamasını yapabilmektedirler. Av sezonu veya kiraladıkları süre boyunca o bölgedeki avlanma hakkını bir sözleşmeyle belli bir ücret karşılığı sahip olmaktadır. Sözleşme koşulları arazinin büyüklüğüne ve içerisindeki av hayvanları popülasyon ve çeşitliliğine göre farklılık gösterebilmektedir. Yapılan protokol gereğince avcılar, kiraladıkları arazideki av hayvanlarının korunması, beslenmesi ve çevreye zarar vermemesi hususunda sorumlu olmaktadır (Özer, 2015). Bu bağlamda, kuzey ülkelerinde avcılarının otokontrolleri, dikkat ve önem verdikleri sayesinde avlayacakları av hayvanlarının üremesine ve yetişmesine oldukça katkı sağlamaktadırlar. Bu bilincin aynı şekilde Türkiye'de oturtulması gereklidir. Bu durumda öncelikle Türk avcılarının kendi otokontrollerini sağlamaları başlıca koşuldur. Sonrasında ise yetkili kurumların bu konu hakkında bilgilendirmeler ve desteklemeler yapması gereklidir. Av hayvanı popülasyonunun korunması ve çoğalması öncelikle avcılarının otokontrolleri sayesinde olmaktadır. Çünkü arazide olan avcılardır. Kuzey ülkelerinde avcılarının bu bilinçte olması ve yetkili kurumlarında avcılarını desteklemesi ile birlikte av hayvanı popülasyonu oldukça fazla ve hasatları verimli yapılmaktadır. Bu bağlamda İsveçli avcılarının dikkatli ve düzenli davranarak özen göstermesiyle birlikte sürdürülebilir avcılık için kendi otokontrollerini yaptıklarını söylemek mümkündür. Kuzey ülkelerindeki avcılarının otokontrolleri sayesinde üreme ve yetiştirme düzenli ve sistematik olarak doğal ortamında neredeyse insan eli değmeksizin tabiatın kendisi tarafından yapılmaktadır. Sadece iyileştirici birtakım dokunuşlar ile yapılan sistemin düzgün işlemesi sayesinde de av hayvanı popülasyonu yıldan yıla artış göstererek istenilen seviyede olmaktadır. Böylelikle kırsal bölge halkının hem av turizmi faaliyetine iştiraki üst seviyede hem de av turizminin kırsal kalkınmaya etkisi en üst seviyede olmaktadır.

Görüldüğü üzere araştırma öncelikle av hayvanlarını korunması ve üremesini desteklemeye yönelik olduğundan dolayı doğaya olan katkısı yüksektir. Bununla birlikte av turizminin bilinirliğini artırmaya yöneliktir. Bilinirliğin artması ve turizm çeşitliliğine etki yapabilmesinden dolayı av turizmi seyahat acenteleri, av turizmi işletmeleri, örnek ve özel avlakların yenilerinin açılmasına veya açılmış olanların bakış açılarına yenilik getirmesine neden olabilecektir. Özellikle uluslararası av turizmi avlanma ücretleri politikalarını dünya standartlarına göre belirleyerek daha yüksek gelir elde etme imkânı doğacaktır. Fiyat politikası belirlenirken özellikle konaklama, rehber, kılavuz, yeme ve içme giderlerini dünyadaki av turizmi fiyat politikalarına göre belirlemek gerekmektedir. Türkiye'deki avcılık ve av turizmi otoriteleri kuzey ülkelerindeki avcılık ve av turizmi sistemlerini örnek alarak, kırsal ve bölgesel kalkınmayı optimum seviyede destekleyerek, istihdam ve ekonomik bakımından olumlu yönde etki sağlaması mümkündür. Bu bağlamda kuzey ülkelerindeki avcılık sistemini Türkiye'deki ilgili kurumların iyi ve dikkatli bir şekilde analiz ederek ülkedeki avcılık sistemine uyarlaması Türkiye avcılık sistemine büyük katkı sağlayacaktır.

Aktif, işlevsel ve sürdürülebilir bir av turizmi için av turizmiyle ilgili kurumların avcılıkla aktif uğraşan kalifiye kişilere, akademisyenlere ve sektör temsilcilerine çalışmalarda yer verilmesi gerekmektedir. Bakanlık tarafında avcılık ve av turizmi ile ilgili kararlar alınırken görüşlerine başvurmak amaçlı bu kişiler toplantılara davet edilmeleri gerekmektedir. Bu araştırmadaki öneriler dikkate alınarak uygulanması durumunda, Türkiye'deki uluslararası ve ulusal av turizmi kuzey ülkelerindeki gibi yeterli gelir elde ederek, öncelikle kırsal ekonomiye sonrasında da ülke ekonomisine katkısını artıracaktır. Bu araştırma bundan sonraki yapılacak olan av turizmi ve kırsal kalkınma, av turizminin ekonomik rolü gibi bilimsel çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Destek Bilgi: Bu araştırmanın hazırlanması aşamasında herhangi bir bireyden veya kurumdan nakdi bir yardım/destek alınmamış olup araştırmanın veri toplama sürecine görüşme yapmayı kabul ederek katkıda bulunan tüm katılımcılara teşekkürlerimizi sunarız.

Etik Onayı: Makalede, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde **GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences** Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma, TR Dizin etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almamaktadır.

Çıkar Çatışması: Makalede herhangi bir çıkar çatışması ya da kazancı yoktur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Çalışma, tek yazarın katkısı ile hazırlanmıştır. Katkı oranları; 1. Yazar = %100

Kaynaklar

- Akgün, B. T. (2003). *Antalya orman bölge müdürlüğü'nde av turizminin rekreasyonel arz-talep yönünden incelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Ormancılık Politikası ve Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Alkan, U. M. (2014). *Antalya bölgesinde yaban hayatı açısından av turizmi üzerine incelemeler*, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Anderson, J. K. (1985). *Hunting in the Ancient World*, Published by University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520349735>.
- Av Turizmi Uygulama Talimatı (2021). 2021-2022 av sezonu av turizmi uygulama talimatı, Erişim Adresi (29.05.2021): <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/AV%20Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0%20DA%C4%B0RES%C4%B0/2021-2022+AV+YILI+AV+TURIZMI+UYGULAMA+TALIMATI.pdf>

- Av Turizmi Uygulama Talimatı (2023). 2023-2024 av sezonu av turizmi uygulama talimatı, Erişim Adresi (25.03.2023): <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/AV%20Y%C3%96NET%C4%B0M%C4%B0%20DA%C4%B0RES%C4%B0/2021-2022+AV+YILI+AV+TURIZMI+UYGULAMA+TALIMATI.pdf>
- Balç, A. (2006). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, Ankara: 6. Baskı. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Başkaya, Ş., Arpacık, A., Sarı, A., & Gündoğdu, E. (2017). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaban hayatı turizm potansiyeli, Uluslararası Turizm Sempozyumu (International Tourism Symposium), Trabzon.
- Bauer, J. J., & Giles, J. (2002). Recreational Hunting-An International Perspective, Wildlife Tourism Research Report Series, *Sustainable Tourism*, 13.
- Bayat, F. (2005). Sosyo-Ekonomik Bağlamında Avcılık Kültü ve Av İyesi, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 44, 2005-4, 49.
- Bayat, F. (2009). Türk Kültüründe Av; Sosyo-Ekonomik Bağlımlı Avdan Bozkır Eğlence Avlarına Geçiş," *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. 1, 11.
- Biodivcanada, (2012). Canadian Nature Survey, Erişim Adresi (23.02.2022): <https://www.biodivcanada.ca/reports/canadian-nature-survey>
- Boman, M. & Mattsson, L. (2012). The hunting value of game in Sweden: Have changes occurred over recent decades? *Scandinavian Journal of Forest Research*, 27: 669-674 ISSN 0282-7581 print/ISSN 1651-1891 online # 2012 Taylor & Francis <http://dx.doi.org/10.1080/02827581.2012.683533>.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 11. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Davoudi, S., Stead, D. (2003). Urban and Rural relationships: An Intro - duction and Brief History. *Built Environment Journal*, Vol. 28.4, 269–277.
- Demirsoy, A. (1982) Türkiye Faunası. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Ege, Z. (1996). *Bir Rekreasyon Türü Olarak Av Turizmi ve Türkiye'de Av Turizminin Geliştirilmesi İle İlgili Bir Model Önerisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- FACE (European Federation For Hunting And Conservation), (2022). Activity Report 2021, European Federation For Hunting and Conservation, Erişim Adresi (09.01.2022): https://members.face.eu/wp-content/uploads/2022/05/FACE_Report_2021.pdf
- Garda, B. (2011). Macera Turizmi Pazarına Genel Bir Bakış, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14:1-2, 189-200.
- Gasset, J. O. Y, (2005). Avcılık Üstüne, çev. Türkömer, D. 2. baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Geray, U. (2000). Av ve Yaban Hayatı Yönetiminde İlkeler. Av ve Yaban Hayatı Yönetiminde Yeni Politikalar Toplantısı (Tebliğler), 06–07 Temmuz 2000, Uludağ, Bursa.
- Gyllbring, H. ve Hansson, G., N. (2010). Economic potential of hunting tourism in Swedish Lapland, Eds, Matilainen, A. & Keskinarkaus, S. The economic role of hunting tourism—examples from Northern areas. *University of Helsinki Ruralia Institute Reports 64*
- Heiðarsson, J. P., Sigurðsson S., Sigursteinsdóttir, H. & Bjarnadóttir, E. J. (2010). Economic impact of hunting tourism in rural Iceland Eds, Matilainen, A. & Keskinarkaus, S. The economic role of hunting tourism—examples from Northern areas. *University of Helsinki Ruralia Institute Reports 64*
- Higginbottom, K. (2004). Wildlife Tourism Impacts, Management and Planning, Australia: National Library of Australia Cataloguing Press.
- Hull, J., Patterson, C. & Davidson, G. (2010). The Economics of the outfitting industry in Newfoundland and Labrador, Canada, Eds, Matilainen, A. & Keskinarkaus, S. The economic role of hunting tourism—examples from Northern areas. *University of Helsinki Ruralia Institute Reports 64*
- Jagverband (2022). Avrupada Avcılar, Erişim Adresi (09.04.2022): <https://www.jagdverband.de/zahlen-fakten/zahlen-zu-jagd-und-jaegern/jaeger-europa>

- Kantarlı, M. (2015). Ormanlarımızda Yaşayan Büyük Memeli Yaban Hayvanlarının Envanteri ve Ülkemizin Av Turizmi Potansiyeli, 2023'e Doğru, 3. Doğa ve Ormanlık Sempozyumu Kitabı, 37-62.
- Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2018). On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 Ankara.
- Kiper, T. & Yılmaz, E. (2008). Şarköy-Kumbağ Arasında Kırsal Kalkınmayı Destekleyici Turizmin Olabilirliği ve Yerel Halkın Rolü, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*. 5: 2, 159-198.
- Komppula, R. & Gartner, W. C. (2013). Hunting as a travel experience: An auto-ethnographic study of hunting tourism in Finland and the USA, *Tourism Management*, 35, 168-180.
- Korkmaz, M. (2001). *Orman kaynaklarında doğa turizmi ve av turizmi etkinliklerinin ekonomik çözümlenmeleri*, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Ormanlık Ekonomisi Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lindsey P. A., Frank L. G., Alexander, R., Mathieson A. & S. S. Románach. (2007). Trophy Hunting and Conservation in Africa: Problems and One Potential Solution, *Conservation Biology, Jstor*, 21: 3, 880-883. <http://www.jstor.org/stable/4620884>
- Matilainen, A. & Keskinarkaus, S. (2010). The Economic Role of Hunting Tourism –Examples From Northern Areas, *University of Helsinki Ruralia Institute Reports 64*
- Matilainen, A. (2010). Sustainable hunting tourism – business opportunity in Northern areas, Overview of Hunting and Hunting Tourism in Four Northern Countries: Finland, Sweden, Iceland and Canada, *University of Helsinki Ruralia Institute Reports 19*
- Mattsson, L., Boman, M. ve Ericsson, G. (2008). Jakten i Sverige-Ekonomiska varden och attityder jakta°ret 2005/06 (Hunting in Sweden-Economic values and attitudes in the hunting year 2005/06), Report No. 1. Umea°: *Adaptive Management of Fish and Wildlife*.
- Merkez Av Komisyonu (MAK) (2023). 2023-2024 Av sezonu merkez av komisyonu kararları Erişim Adresi (27.07.2023): <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/08/20210811M1-4.pdf>
- Morris, D. (1991). "Hayvan-İnsan Sözleşmesi", Çev. Harmancı, M. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Mustin, K., Newey S. & Slee, B. (2010). The Local and regional economic impacts of sport shooting in the highlands of Scotland, Eds, Matilainen, A. & Keskinarkaus, S. The economic role of hunting tourism–examples from Northern areas. *University of Helsinki Ruralia Institute Reports 64*.
- Nordichunters (2021). Nordic Hunting. Erişim Adresi (29.07.2021): <https://www.en.nordichunters.eu/nordic-hunting/>
- Noronha Vaz, T., Morgan, E.J & Nijkamp, P. (2006). *The New European Rurality*. Ashgate Publishing Ltd., England.
- Ongun, A. (1999). *Türk Kültüründe Av*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Ontario Federation of Anglers and Hunters (OFAH) (2021). Hunters, Erişim Adresi (29.09.2021): <https://www.ofah.org/wp-content/uploads/2019/09/Economic-Footprint-Analysis-of-AHTS.pdf>
- Osmonalieva, B. (2007). *Bir Turizm Çeşidi Olarak Av Turizmi ve Kırgızistan'da Av Turizmi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Özer, O. (2015). *Av turizmi ve görsel medya: Yaban TV'nin Türkiye'deki yerli turist avcılarının tutumlarına yönelik etkileri*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İzmir.
- Özer, O. (2020). Türkiye'nin Av Turizmi Potansiyeli Konusunda Bir Değerlendirme, *Joghat*, 3:1, 71-86. DOI:10.33083/joghat.2020.32.
- Özer, O. (2021). Türkiye'deki Yerli Turist Avcıların Av Hayvanları için Av Köpeği Tercihleri, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 13: 1, 87-127.
- Özer, O. (2022). *Av turizminin gastronomi ve ekonomi açısından değerlendirilmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

- Rustakeskus Finlands Viltcentral (RIISTA) (2021). Finlands hunting. Erişim Adresi (05.05.2021): <https://riista.fi/en/hunting/>
- Samojlik, T., Rotherham, I.D., & Jędrzejewska, B. (2013). The Cultural Landscape of Royal Hunting Gardens from the Fifteenth to the Eighteenth Century in Białowieża Primeval Forest. In: Rotherham, I. (eds) Cultural Severance and the Environment. *Environmental History*, vol 2. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-6159-9_13
- Sarı, A. & Arpacık, A. (2020). Türkiye'nin Yaban Hayatı Odaklı Turizm Potansiyeli, *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi*, 6 (2) , 355-364 . DOI: 10.24180/ijaws.696361
- Serez, M. (1985). Türkiye Av Turizmi ve Sorunları, Turizm Yıllığı 1985. 140-143.
- Serez, M. & Başkaya Ş. (1996). Av Turizmi ve Ülkemizdeki Uygulamaları, *Av Doğa Kültürel Dergisi*. 1(1): 18-20.
- Statistisk Sentralbyrå (SSB), (2021). Active hunters, Erişim Adresi (20.12.2021): <https://www.ssb.no/en/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jakt/statistikk/aktive-jegere>
- Şafak, İ. (2002) *Özel Avlakların Sağlayabileceği Faydalar ve Karşılaştığı Darboğazların Sosyo-Ekonomik Açısından Çözümlemesi*, İÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Ormancılık Ekonomisi Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şafak, İ. (2003). Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. A: 2, 133-148.
- Şafak, İ. (2004). Türkiye'deki Avlak İşletmelerinin Pazarlama Etkinliği Açısından Değerlendirilmesi, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 54: 2, 115–127.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022). Yaban Hayatı İstatistikleri, Erişim Adresi (29.12.2021): <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/19/Yaban-Hayati-Istatistikleri>
- UKKS, 2015. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020). Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- The Conference Board of Canada (2019). The Economic Footprint of Angling, Hunting, Trapping and Sport Shooting in Canada, Erişim Adresi (29.12.2021): <https://www.ofah.org/wp-content/uploads/2019/09/Economic-Footprint-Analysis-of-AHTS.pdf>
- Ulusoy, H. (2015). Av Turizminin Kırsal Turizm Açısından Kırsal Kalkınma Üzerindeki Etkisinin İrdelenmesi, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 8: 2, 74-80.
- Uzuner Aydın, Z. (2015). *Avcuların Harcama Eğilimlerinin ve Milli Gelire Katkısının Belirlenmesi (İstanbul Örneği)*, T.C. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Ormancılık Ekonomisi Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Wiklund, E. & Malmfors, G. (2014). Viltkött som resurs. Erişim Adresi (29.09.2014): <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6635-2.pdf?pid=14224>.
- Williams, J. (2005). Hunting and the Royal Image of Henry VIII, *Sport in History*, 25:1, 41-59, DOI: 10.1080/17460260500073082
- Yenigül, S. B. (2017). New Approaches in Rural Development Policies and the Effects of These Approaches on Turkey's Rural Development Policies. *Planlama* 2017: 27:1,16–25 | doi: 10.14744/planlama.2016.47450.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri", Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yüksel, A. Mil, B. & Bilim, Y., (2007). Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin? (1. baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.